DOMINIQUE EUDES

ΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΙ

ὁ ἑλληνικὸς
ἐμφύλιος πόλεμος
1943-1949

2η έκδοση

ἐξάντας

Τίτλος: Les Kapetanios

Για την Ελλάδα: Πέτρος Γαβαλάς

Μετάφραση: Γιώργος Παπακυριάκης

Επιμέλεια: Λουκάς Θεοδωρακόπουλος

Εξάντας Εκδοτική Ε.Π.Ε.

Ο «Εξάντας» αισθάνεται μεγάλη χαρά γιατί παρουσιάζει στο φυσικό τους κοινό τους «Καπετάνιους» του Dominique Eudes, εγκαινιάζοντας ταυτόχρονα μια σειρά εργασιών που αναφέρονται στην πρόσφατη πολιτική ιστορία μας.

Μια από τις θετικές συνέπειες των γεγονότων της 21ης Απριλίου είναι το ξεσκέπασμα της ντόπιας εκδοχής της ψυχροπολεμικής ιδεολογίας. Η επίμονη παραμορφωτική αναμόχλευση των περιστατικών της δεκαετίας 1940 -1950 έχασε όλη την αποτελεσματικότητά της, όταν από το οπλοστάσιο των υποστηρικτών της «κοινωνικής Ισορροπίας» πέρασε στα χέρια των ανατροπέων της.

Το πρώτο και το δεύτερο Αντάρτικο δεν είναι πια δυνατό να χρησιμοποιούνται μονάχα σαν κύριο σημείο αναφοράς της πολεμικής ή της ιδεολογίας της μιας ή της άλλης πολιτικής παράταξης του τόπου μας. Απαλλαγμένα από τις θετικές ή αρνητικές συγκινησιακές φορτίσεις τους μπαίνουν σιγά σιγά στον χώρο της ιστορίας, ιστορίας που ανήκει σ' ολόκληρο τον Ελληνικό Λαό. Και οι «Καπετάνιοι» είναι ίσως η πρώτη σχετική εργασία που απευθύνεται σε όλους μας.

Από την άποψη αυτή τα θετικά σημεία του βιβλίου είναι πολλά:

Γραμμένοι από έναν Ευρωπαίο, οι «Καπετάνιοι» απευθύνονται σ' ένα ευρύτερο κοινό απαλλαγμένο από τα πάθη που γεννά η άμεση συμμετοχή.

Ο συγγραφέας, αν και δεν κρύβει την θερμή του συμπάθεια για την υπόθεση που υποστήριξαν η Αντίσταση, οι Καπετάνιοι, η ελληνική Αριστερά και ολόκληρος ο ελληνικός λαός, είχε την δυνατότητα να μελετήσει και να φανερώσει όλες τις όψεις του δράματος. Έτσι, πίσω από την φωνή του ακούμε συχνά την φωνή των ίδιων των πρωταγωνιστών του Αντάρτικου, ανθρώπων που κουβέντιασαν με τον Eudes και ξανοίχτηκαν για πρώτη φορά, έστω και λιγότερο άμεσα απ' όσο θα θέλαμε.

Παράλληλα, στις σελίδες του Eudes θίγεται, για πρώτη φορά με τόση σαφήνεια, το βασικό πρόβλημα της Ελληνικής Αντίστασης: η διάσταση μεταξύ της στρατηγικής των «Καπετάνιων» του Ε.Λ.Α.Σ. και της στρατηγικής των πολιτικών υπευθύνων, των ηγετών του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. Και είναι ίσως πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η σαφήνεια αυτή δεν οφείλεται μονάχα στην «απόσταση» που εξασφαλίζει η εθνικότητα του συγγραφέα. Ανοιχτός στα σύγχρονα ιδεολογικά ρεύματα, ο Dominique Eudes αντιλαμβάνεται ότι τα στρατηγικά προβλήματα της Αντίστασης δεν αποτελούν μονάχα μια παρελθούσα στιγμή του ελληνικού και του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος. Ο οξυδερκής και συμμέτοχος μελετητής βλέπει αμέσως ότι τα διλήμματα που μετέτρεψαν σε τραγωδία την ελληνική σοσιαλιστική επανάσταση εξακολουθούν να προβάλλουν το ίδιο απειλητικά και να σκιάζουν το σύγχρονο κόσμο.

Για όλους αυτούς τους λόγους οι «Καπετάνιοι» ξεπερνούν το επίπεδο της δημοσιογραφίας και της μονόπλευρης εξύμνησης ή πολεμικής και διεκδικούν μια σημαντική θέση στις τάξεις της σύγχρονης ελληνικής ιστοριογραφίας. Ελπίζουμε ότι η υποδοχή των αναγνωστών θα δικαιώσει την προσπάθεια του συγγραφέα και την δική μας εμπιστοσύνη στη δουλειά του.

Οι εκδότες

Για ευνόητους λόγους δεν μπορώ να ευχαριστήσω ονομαστικά πολλούς από εκείνους που, με την βοήθεια και τις μαρτυρίες τους, μου επέτρεψαν να γράψω αυτή την ιστορία της ελληνικής τραγωδίας. Οι περισσότεροι δεν μιλούσαν για τον εαυτό τους αλλά για τους άλλους. Όλες εκείνες οι εμπειρίες αναδιαρθρώθηκαν για να πλέξουν τον χαλαρό ακόμη καμβά αυτού του βιβλίου, που δεν ισχυρίζεται ότι ολοκλήρωσε απόλυτα τους στόχους του. Το μόνο που μπορούν αυτές οι ψηφίδες είναι να ξαναφέρουν στο φως ένα μέρος από το πρόσωπο της ζωντανής Ελλάδας - κι αυτό παρά τα υπόγεια όπου κρύφτηκε το μεγαλύτερο τμήμα των επίσημων αρχείων και παρά την τρομερή συνωμοσία σιωπής που πνίγει τη χώρα.

Όλοι εκείνοι που μπόρεσα να κατονομάσω εδώ ας με συγχωρέσουν στ' όνομα αυτών που απόφυγα να βάλω σε κίνδυνο. Ο αναγνώστης ας με συγχωρέσει που δεν παραθέτω πάντα τις πηγές μου. Ευχαριστώ θερμά όλους τους καπετάνιους, όλους τους πολιτικούς, όλους τους παλιούς παρτιζάνους που -στην Αθήνα, στο Παρίσι, στο Βουκουρέστι, στη Πράγα και στο Βελιγράδι - με βοήθησαν να γράψω αυτό το βιβλίο - βιβλίο δικό τους.

D. E.

*Κι αν σας ρωτήσει η μάνα μου, η δόλια η αδερφή μου
μην πείτε πως σκοτώθηκα, πως έμεινα στον τόπο.
Πείτε της πως παντρεύτηκα, εδώ στα ξένα που 'ρθα.
Πήρα την πλάκα πεθερά, τη μαύρη γης γυναίκα
κι αυτά τα λιανολίθαρα αδέρφια και ξαδέρφια*

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΛΑΪΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ

Ο Άρης

Η αφίσα περιλαμβάνει τρεις φωτογραφίες. Μια κατάφατσα, στρογγυλοπρόσωπη και αυστηρή, και δύο πλάγιες, διαπεραστικές και κοφτερές. Ο αριθμός μητρώου της Αστυνομίας που του δόθηκε στα χρόνια του διωγμού των δημοκρατικών που ενέσκυψε στην Ελλάδα από το 1936, υπογραμμίζει αδρά ένα έντονο πρόσωπο, σκοτεινιασμένο από μια πυκνή γενειάδα, τονισμένο με ένα αετίσιο βλέμμα.

ΚΑΤΑΖΗΤΕΙΤΑΙ Ο ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΛΑΡΑΣ Ή ΜΙΖΕΡΙΑΣ Ή ΑΡΗΣ ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗΣ, κλπ.

Το ύψος της επικήρυξης ανέρχεται σε εκατοντάδες χιλιάδες δραχμές. Σε νόμισμα υποτιμημένο χίλιες φορές από την αχαλίνωτη αρπαχτική πολιτική της τριπλής κατοχής: γερμανικής, ιταλικής και βουλγαρικής που εδώ και δύο χρόνια ρουφάει το αίμα της Ελλάδας.

Γύρω από τη μαύρη κυβερνητική αφίσσα, ο τοίχος, όπως όλοι οι άσπροι τοίχοι της Αθήνας, του Πειραιά και των περιχώρων είναι γραμμένος με κόκκινα και πράσινα γράμματα. Το Ε.Α.Μ. — το μέτωπο της Εθνικής Απελευθέρωσης — που η συμμετοχή σ' αυτό των Κομμουνιστών είναι σημαντική, γράφει μέρα με τη μέρα, με κόκκινη μπογιά την εφημερίδα του τοίχου, με νέα της Αντίστασης και των συμμαχικών επιχειρήσεων. Η Ε.Π.Ο.Ν. — Πανελλήνια Οργάνωση των Νέων — παρακλάδι του ΕΑ.Μ., χρησιμοποιεί το πράσινο χρώμα. Στις πρώτες μέρες του Μάρτη 1943, που ήταν εξαιρετικά κρύες και συννεφιασμένες, τα πιο φρέσκα γραψίματα στους τοίχους ανακοινώνουν πανηγυρικά τις νίκες των ρωσικών στρατευμάτων στο Στάλινγκραντ και την προέλαση των Βρετανών στη Μέση Ανατολή. Αλλά το κύριο μέρος αυτής της παλίμψηστου[1] τροφοδοτείται με το χρονικό των Ανταρτών της ελεύθερης Ελλάδας των βουνών, βουνών όπου ξαναζωντανεύει η παλιά εποποιία των κλεφτών των τεσσάρων αιώνων αντίστασης στο Τούρκο κατακτητή, της ανένδοτης επιμονής της Ελλάδας να μείνει Ελληνική. Εκεί, σ' ένα τόπο στεγνό και γυμνό, ξεπετιέται αυθόρμητα, πρωτόγονα, η πατροπαράδοτη εξέγερση των βουνίσιων, που ακολουθούν τους μυθικούς και καταξιωμένους στον αγώνα καπετάνιους.

Ο καπετάνιος που τ' όνομά του ήρθε ν' αντικαταστήσει την πρώτη στροφή των παλιών κλέφτικων τραγουδιών, αυτός που ξαναζωντανεύει το μυθικό αντάρτικο, είναι ο Άρης Βελουχιώτης.

Τρεις άνθρωποι ντυμένοι με ράσα λερωμένα με κοκκινωπή λάσπη και τις μασχάλες λεκιασμένες από ιδρώτα, προχωρούν ανάμεσα σε δύο σειρές σπιτιών που γίνονται όλο και πιο πυκνοχτισμένα. Στο μέσο της ομάδας, εύκολα αναγνωρίζεται κάτω από τα κουρελιασμένα ράσα ο Άρης. Πιο κοντός από τους άλλους δύο — δεν ξεπερνάει το 1,65 — υπερέχει με το παράστημά του που είναι ταυτόχρονα συμπαγές και νευρώδες με ύφος απότομο αλλά εξουσιαστικό. Μπαίνει στα προάστια χωρίς να εντυπωσιάζεται από τις αφίσσες που πληθαίνουν, λίγο πολύ σχισμένες, και που αντικατοπτρίζουν την κυνηγημένη του φυσιογνωμία.

Να μπει κανείς στην περιφέρεια των Αθηνών που χτενίζεται μέρα και νύχτα από τις γερμανικές και ιταλικές περιπόλους είναι μια πρόκληση.

Ο Άρης έχει προσκληθεί στην Αθήνα από την Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε. Εκτός από τα λαϊκά τραγούδια, όπου τραγουδιέται σαν ήρωας, μια άλλη πλευρά του προβάλλεται στους φιλελεύθερους αστικούς κύκλους που τον δείχνει αιμοσταγή και φανατικό. Ο Άρης δέχτηκε να έρθει να δώσει εξηγήσεις. Αντίθετα, αρνήθηκε να ξυρίσει το μαύρο γένι που μ' αυτό έχει περάσει στη λαϊκή μούσα.

Σ' αυτούς τους δρόμους, που μόλις ξυπνάνε, ο πρώτος τυχών μπορεί σε κάθε στιγμή να τον αναγνωρίσει. Η μόνη του παραχώρηση στους κανόνες της παρανομίας βρίσκεται στα κουρελιασμένα ράσα που, αν δεν καταφέρνουν να κάνουν αγνώριστους τους τρεις άνδρες, κρύβουν

κάτω από τις πτυχές τους ένα ολόκληρο οπλοστάσιο.

Με παράστημα περισσότερο πολεμικό παρά θρησκευτικό, οι τρεις αντάρτες φθάνουν στο ύψος της πρώτης ιταλικής σκοπιάς. Ο φρουρός γνωρίζει τις ελληνικές προλήψεις. Τρεις παπάδες πρωί-πρωί είναι κακός οιωνός. Σταυρώνει τους δύο μέσους δακτύλους στους δύο δείκτες και αφήνει να περάσει ο σατανάς χωρίς να ζητήσει άλλες εξηγήσεις.

Τα μαγαζιά και οι ταβέρνες ανοίγουν με άδειες τις προθήκες τους. Ο κόσμος ξεκινάει για την καθημερινή αναζήτηση μιας δακτυλήθρας λαδιού, λίγων ρεβυθιών, ενός κατοσταριού ρετσίνας ή δέκα δραμιών ζάχαρης για να γυρίσει τελικά το βράδυ με το συνηθισμένο αηδέστατο κομμάτι μπομπότα και με λίγο πλιγούρι τυλιγμένο σ' εφημερίδα. Ο κόσμος, εξασθενημένος, αλλά ανυπότακτος, αποφασισμένος να μην υποκύψει ούτε στη βία ούτε στην πείνα.

Ο Άρης και οι σύντροφοί του δεν μπορούν πια να συνεχίσουν το δρόμο τους φανερά. Φωνάζουν ένα ταξί. Αφού δώσανε ψεύτικη διεύθυνση, διατάζουν ξαφνικά τον οδηγό να σταματήσει, πηδούν από το αυτοκίνητο και χώνονται σ' ένα κάθετο δρόμο.

Οι παπάδες ξέχασαν μια μαύρη σακούλα στο πίσω κάθισμα. Όταν ο οδηγός προσπαθεί να τους φωνάξει έχουν ήδη εξαφανιστεί. Μόλις ανοίγει το σάκκο αποκαλύπτεται ένα οπλοστάσιο. Είναι γεμάτος μέχρι απάνω με χειροβομβίδες.

Αμέσως διαδίδεται στην Αθήνα η είσοδος του Άρη στα προάστια. Το νέο μεταφέρεται από στόμα σε στόμα. Νωρίς το απόγευμα, ο Ανδρέας Τζίμας, μέλος του Πολιτικού Γραφείου του Κ.Κ.Ε. και της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ., συναντά τους τρεις άνδρες σ' ένα φιλικό σπίτι. Στους πρόποδες της Ακρόπολης, που τη μολύνει ο αγκυλωτός σταυρός, ο «πολιτικός» Τζίμας αξιώνει από τον καπετάνιο να ξυρίσει αμέσως τη γενειάδα του αντάρτη. Η σύνεση επιβάλλει επί πλέον, ο Άρης ν' αντικαταστήσει το χρυσό δόντι που αναφέρεται στο δελτίο σήμανσής του.

Πίσω από αυτή τη παιδαριώδη διαμάχη γύρω από ένα μούσι και ένα χρυσό δόντι, κρύβεται στην πραγματικότητα κάτι το τελείως διαφορετικό: η αντίθεση του βουνού με την πόλη. Δύο πραγματικότητες, δύο απόψεις αλληλοσυμπληρούμενες, για τον αγώνα, δύο αντιτιθέμενες εικόνες. Στην Αθήνα: ο κρυφός πόλεμος, η παρανομία, η σύνεση, η καχυποψία, το κλίμα των διανοουμένων της επανάστασης. Στα βουνά της Ρούμελης, το φέουδο του Άρη: η ανοιχτή αντίσταση που ξαναανακαλύφτηκε λόγω της επαφής με την καθημερινή πραγματικότητα που διακηρύσσεται μεγαλόφωνα χωρίς δογματικές αναφορές ή θρησκευτικά πρότυπα.

Ο Άρης έθεσε θέμα εμπιστοσύνης. Δεκατέσσερις μήνες μετά τη δημιουργία του Ε.Λ.Α.Σ. (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός), ετοιμάζεται να δικαστεί σαν προβοκάτορας από τους θεματοφύλακες του δογματισμού.

Η γέννηση του Ε.Λ.Α.Σ.

Δέκα μήνες νωρίτερα, ένα πρωινό του Ιουλίου του 1942, στην πλατεία του μικρού χωριού της Δόμνιστας, τρακόσια χιλιόμετρα βορειοδυτικά των Αθηνών, στην περιοχή του Καρπενησίου, μπαίνουν καμμιά δεκαριά άνδρες οπλισμένοι μέχρι τα δόντια.

Κάτω από τη μύτη του κατακτητή — οι δυνάμεις του Άξονα διατηρούν στην Ελλάδα την πέμπτη γερμανική στρατιά, την ενδέκατη ιταλική στρατιά και δύο σώματα βουλγαρικού στρατού, σύνολο τρακόσιες χιλ. — το απόσπασμα παρελαύνει στους δρόμους με επικεφαλής την ελληνική σημαία και τον σαλπιγκτή. Στην πανοπλία του αντάρτη: σταυρωτές φυσιογγιοθήκες στο στήθος και δαμασκηνά μαχαίρια περασμένα στις ζώνες, η σημαία και ο σαλπιγκτής προσθέτουν μια καινούργια διάσταση που θα γίνει σύντομα πανελλήνια.

Οι χωρικοί συνωστίζονται κάτω από τις ελιές της μικρής πλατείας. Ο Άρης παίρνει το λόγο.

—Πατριώτες! Είμαι ο συνταγματάρχης του πυροβολικού Άρης Βελουχιώτης. Από σήμερα σηκώνω τη σημαία της εξέγερσης εναντίον των κατακτητών της πατρίδας μας. Αυτή η φούχτα των ανθρώπων που βλέπετε σύντομα θα γίνει ένας στρατός από χιλιάδες άνδρες. Δεν είμαστε παρά ο πυρήνας.

Και είναι αλήθεια. Ο στρατός της Εθνικής Απελευθέρωσης, ο Ε.Λ.Α.Σ., που το όνομά του προφέρεται όπως η Ελλάς, θα απαριθμεί σε λίγο δεκάδες χιλιάδες ανδρών. Ο Άρης ονομάζεται στην πραγματικότητα Θανάσης Κλάρας. Πήρε το επώνυμό του από το βουνό Βελούχι από όπου κατάγεται και θα αποκαλείται από δω και εμπρός Άρης. Δεν είναι παίξε γέλασε: ο Άρης είναι ο θεός του πολέμου. Αυτό που είναι λιγότερο αλήθεια είναι ότι κατέχει το βαθμό του συνταγματάρχη του πυροβολικού. Έκανε τη στρατιωτική του θητεία το 1925, όταν η Ελλάδα βρισκόταν κάτω από τη στρατιωτική δικτατορία του στρατηγού Πάγκαλου, και τοποθετήθηκε στον πειθαρχικό ουλαμό του Καλπακιού που δεν είχε σαν αποστολή τη δημιουργία αξιωματικών. Αλλά η απάτη δεν είναι παρά τυπική. Ένα μέλος της βρετανικής αποστολής στην Ελλάδα, ο Chris Woodhouse που δεν τρέφει γι' αυτόν καμμιά ιδιαίτερη αδυναμία, θα τον επωνομάσει στα απομνημονεύματά του «στρατιωτική μεγαλοφυία του ΕΛΑ.Σ.», δικαιώνοντας έτσι συγχρόνως το όνομα και το βαθμό που σφετερίστηκε. Όσο για τους επαγγελματίες αξιωματικούς που ήρθαν αργότερα να πυκνώσουν τις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ., χωρίς να ψάξουν σε ποια μονάδα συνάντησαν το συνταγματάρχη του πυροβολικού Βελουχιώτη, θα του αναγνωρίσουν αμέσως αυθεντία στρατηγού.

Η άνοδος του Άρη και η αποφασιστική του εκλογή — περιφρονώντας όλους τους κανόνες ασφαλείας, και προκαταλαμβάνοντας τη λαϊκή εμπιστοσύνη — να βάλει να παρελάσουν οι μονάδες του στα χωριά, γαλβανίζει τους αγρότες της Ρούμελης. Σε όλη την ορεινή κεντρική Ελλάδα, οι αντάρτες συγκροτούνται εναντίον των δυνάμεων κατοχής.

Το βουνό, κάτω από την καθοδήγηση του Άρη και των καπετανέων, γίνεται μία αυτόνομη πραγματικότητα. Απομονωμένο από την Αθήνα και την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ., λόγω της δυσκολίας των επικοινωνιών και της διαφορετικής ιδιοσυγκρασίας, το βουνό αναπτύσσεται εντατικά, σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες άλλα όχι πάντα στα πλαίσια της επαναστατικής ορθοδοξίας. Αποτελεί μία οργάνωση μέσα στην οργάνωση, με τους δικούς της αρχηγούς και τη δική της παράδοση, με τα δικά της τραγούδια:

Βαριά στενάζουν τα βουνά κι ο ήλιος σκοτεινιάζει,
το δόλιο το μικρό χωριό και πάλι ανταριάζει.
Λαμποκοπούν χρυσά σπαθιά, πέφτουν ντουφέκια ανάρια,
ο Άρης κάνει πόλεμο μ' αντάρτες παλληκάρια.

Η οικογένεια του Άρη ανήκει στη φιλελεύθερη αστική τάξη που υφίσταται από πολλές δεκαετίες τις διάφορες περιπέτειες της αντιμοναρχικής αντιπολίτευσης. Ο πατέρας του είναι δικηγόρος· η Ρούμελη, το βουνό, η πληρότητα της αγροτικής ζωής τον εμπνέουν περισσότερο από την ανολοκλήρωτη αστική τάξη της Ελλάδας, που είναι ταυτόχρονα αποκλεισμένη από τον κοσμοπολίτικο κύκλο που κινείται γύρω από το παλάτι, και αποξενωμένη από τη λαϊκή μάζα. Ο Άρης αρχίζει να σπουδάζει γεωπονία και έρχεται σε επαφή με τους επαναστατικούς κύκλους του Κ.Κ.Ε. που βρίσκεται στο ξεκίνημά του. Από τη στιγμή που αρχίζει τη στρατιωτική του θητεία «γεύεται» την εμπειρία των μεθόδων καταπίεσης. Στο «κάτεργο» του Καλπακιού ο νεαρός Κλάρας αποκτά τη φήμη του ανυποχώρητου ατίθασου.

Το 1929, 23 ετών, γίνεται ένας από τους ηγέτες της κομμουνιστικής νεολαίας. Το κόμμα την εποχή εκείνη αριθμεί τρεις χιλιάδες μέλη. Η ζωή ενός στελέχους στην Ελλάδα, είναι πριν απ' όλα η φυλακή και η εξορία. Τα στελέχη της γενιάς του και της επόμενης, θα περάσουν ένα μεγάλο μέρος της νιότης τους και της ώριμης ηλικίας τους σαπίζοντας σ' αυτές τις φυλακές και τις εξορίες: έτσι ο Άρης πέρασε 45 ημέρες φυλακή το 1929.

Τον επόμενο χρόνο ένας καυγάς ξεσπάει μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών. Ο Άρης βαριά τραυματισμένος ρίχνεται στη φυλακή: δύο μήνες.

Δεν είναι παρά η αρχή. Ύστερα από μερικούς μήνες ελευθερίας ξανασυλλαμβάνεται και στη συνέχεια εξορίζεται στη Γαύδο, ένα νησί με ενδημικούς ελώδεις πυρετούς, ξεχασμένο στα νότια της Κρήτης.

Έντεκα άνθρωποι αποβιβάζονται σ' αυτή την άκρη της Ελλάδας. Μεταξύ τους βρίσκεται κάποιος Ανδρέας Τζίμας. Μακεδονικής καταγωγής, είναι κι αυτός βουνίσιος. Καλλιεργημένος και πιο εκλεπτυσμένος από τον Άρη γνωρίζει πέτρα με πέτρα το μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδας. Με λεπτά χείλη και αδρό προφίλ συνδυάζει μια μεγάλη ευαισθησία με μια τεράστια δύναμη χαρακτήρος. Ανάμεσα στους δύο εκτοπισμένους αναπτύσσεται βαθιά φιλία που αργότερα θα παίξει χωρίς αμφιβολία ρόλο στη δημιουργία μιας πραγματικής κάστας του βουνού στα πλαίσια του Κ.Κ.Ε.

Η βόρεια ακτή της Γαύδου όπου σαπίζουν οι έντεκα εξόριστοι είναι γεμάτη κουνούπια. Αν θελήσεις να πας να εγκατασταθείς στην άλλη πλευρά του νησιού για ν' αποφύγεις την ελονοσία πρέπει να υποστείς νέα δοκιμασία. Τα τρόφιμα πρέπει να μεταφέρονται με τα πόδια διασχίζοντας όλο το πλάτος του νησιού κάθε φορά που ο καιρός επιτρέπει σ' ένα καράβι να ταξιδέψει από την Κρήτη στη Γαύδο. Ο Άρης αναλαμβάνει τη διοίκηση της ομάδας. Από δω και μπρος δεν υπάρχει περίπτωση γι' αυτούς να υποκύψουν στην ελονοσία ή να μείνουν αδρανείς. Αποφασίζει να μεταφέρει το στρατόπεδο στη νότια ακτή και να δημιουργήσει μόνιμες εγκαταστάσεις. Μέσα σε λίγες βδομάδες το «ανάκτορο της Γαύδου» ξεπετιέται μέσα από τους βράχους. Κάθε βράδυ, αφού τους έχει ξεπατώσει στη δουλειά του γιαπιού κι έχει τελειώσει με τη μεταφορά των τροφίμων, τους προτείνει ένα σπαρτιάτικο μπάνιο στη θάλασσα, ό,τι καιρό και να κάνει και σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Σπάνια αμφισβητούνται οι προτάσεις του Άρη. Σ' όλη αυτή τη περίοδο, η εξορία της Γαύδου δεν θα εξασθενήσει κανένα κορμί και δεν θα τσακίσει καμμιά θέληση.

1932. Ο Άρης επιστρέφει στην Αθήνα. Όχι για καιρό. Θα γνωρίσει διαδοχικά τις φυλακές πολιτικών κρατουμένων του Συγγρού, του Αιγίου, και του Αγίου Ευστρατίου.

Τέσσερις Αυγούστου 1936. Ο Γεώργιος Β', ελέω Βρεταννών βασιλιάς της Ελλάδας, γόνος των Γλύξμπουργκ, εξ αίματος συγγενής των Χοεντζόλερν, κάτω από τη διπλή κηδεμονία, οικονομική και πολιτική, της Αγγλίας και της Γερμανίας, συντρίβει το φιλελεύθερο δημοκρατικό κίνημα που μόλις είχε αρχίσει να εμφανίζεται στη χώρα. Εγκαθιδρύει τη δικτατορία του στρατηγού Ιωάννη Μεταξά.

Είναι η αρχή του άνευ προηγουμένου κυνηγητού των κομμουνιστών. Εκτός από τις άλλες εξεζητημένες μεθόδους ανάκρισης της Αστυνομίας, η μεγαλύτερη καινοτομία των δυνάμεων καταστολής οφείλεται στον υπουργό Ασφαλείας, το Μανιαδάκη. Πρόκειται για ιερή εξέταση. Οι πολιτικοί κρατούμενοι θα αφεθούν ελεύθεροι αν απαρνηθούν τη πίστη τους. Αν υπογράψουν μια δημόσια δήλωση μετανοίας. Αντίγραφο του πρωτοκόλλου της δήλωσης κοινοποιείται σ' όλες τις αρχές του χωριού του δηλωσία. Η δημοσίευση των δηλώσεων αληθινών ή ψεύτικων των δηλωσιών επιτρέπει στο Μανιαδάκη να δηλητηριάσει ως τα τρίσβαθά τους όλες τις οργανώσεις του κόμματος. Δημιουργεί μια δικιά του κεντρική επιτροπή του Κ.Κ.Ε. Εκδίδονται ταυτόχρονα στη παρανομία δύο «Ριζοσπάστες» χωρίς να είναι συχνά εύκολο να διακρίνει κανείς ποιος από τους δυο εκπορεύεται από τις υπηρεσίας Ασφαλείας.

Ο Άρης συλλαμβάνεται στο τέλος του 1936. Το 1937 κατά τη διάρκεια μιας μεταγωγής από τις φυλακές της Αίγινας στην Αθήνα δραπετεύει. Σύντομα ξανασυλλαμβάνεται, καταδικάζεται σε τέσσερα χρόνια φυλακή και ξαναστέλνεται στην Αίγινα.

Είναι εκεί που τον Ιούλιο του 1939 ξαφνικά υπογράφει την περίφημη δήλωση μετανοίας και γίνεται δηλωσίας.

Το γεγονός αυτό σημαδεύει τον Κλάρα. Πριν γίνει Άρης Βελουχιώτης θα ονομαστεί Μιζέριας. Η εντολή είναι κατηγορηματική: ένας κομμουνιστής δεν επιτρέπεται να υποκύψει. Το μαρτυρολόγιο της ηθικής αντίστασης στα σωματικά βασανιστήρια του Μανιαδάκη καθιστά την απόφαση αυτή αμετάκλητη. Παρ' όλα αυτά ο Άρης έχει παραβεί τη διαταγή. Υπάρχει μια ρωγμή στο μύθο του, ένα κουσούρι που θα δυσκολέψει στο μέλλον την αποφασιστική του ικανότητα και θα τον εμποδίσει για πολύ καιρό να εκδηλώσει την αντίθεσή του στην επίσημη γραμμή του κόμματος. Πολλές φήμες κυκλοφορούν για τους λόγους που τον ώθησαν να υπογράψει τη δήλωση. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται η ιστορία μιας αρραβωνιστικιάς που βασανίστηκε μπροστά στα μάτια του. Αλλά όσο είναι δυνατόν να προβλέψει κανείς τις αντιδράσεις του ανθρώπου που υπόκειται στους βασανισμούς που προηγούνται από την υπογραφή της δήλωσης, φαίνεται μάλλον απίθανο ότι ένας άνδρας σαν τον Άρη υπέκυψε γι' αυτό το λόγο. Εδώ άλλοι, που ούτε το παρελθόν ούτε το μέλλον τους μας επιτρέπει να τους εξομοιώσουμε από την άποψη του κουράγιου και της αντοχής με το Βελουχιώτη, δεν υπέκυψαν. Η πλειονότητα αυτών που έσπασαν — οι δηλωσίες αυτής της εποχής — απομακρύνθηκαν οριστικά από τον αγώνα. Ο Άρης βγαίνει από τη φυλακή μόνο και μόνο για να ξαναρχίσει ένα λυσσώδη αγώνα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, την ίδια εποχή, ο Νίκος Ζαχαριάδης, γενικός γραμματέας της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., διατάζει ένα φυλακισμένο στέλεχος, τον Μιχαηλίδη, να υπογράψει δήλωση για να βγει και να αποκαταστήσει επαφή με τους έξω. Είναι επομένως ενδεχόμενο ότι ο Άρης παρέβη την εντολή εκτελώντας διατεταγμένη υπηρεσία. Ο θάνατός του, το 1945, και η στάση του Ζαχαριάδη απέναντί του αφήνουν το θέμα ανοιχτό. Είναι ακόμα ενδεχόμενο, πράγμα που είναι και πιθανότερο, ότι ενέργησε απλούστατα με δική του πρωτοβουλία κρίνοντας πιο χρήσιμο να ξαναρχίσει τη δράση παρά να προσθέσει ένα επί πλέον μάρτυρα στο κατάλογο των θυμάτων του Μανιαδάκη.

Αυτό που είναι βέβαιο, είναι ότι παραμένει βαθύτατα σημαδεμένος απ' αυτή την αποκήρυξη, κάτω από οποιαδήποτε σκοπιμότητα και αν έγινε. Οι κομμουνιστές αισθάνονται βαθύτερα το βάρος του αμαρτήματος. Πρέπει να εξαγνιστεί και δεν θα εξαγνιστεί παρά μόνον μέσα σ' ένα επαναστατικό ασκητισμό. Αυτός ο επαναστατημένος που δεν θα ανεχθεί ποτέ να οδηγείται σαν πρόβατο, που μερικοί κομμουνιστές τον αποκαλούν φανατικό αναρχικό, θα βρίσκεται τελείως αφοπλισμένος κάθε φορά που εν ονόματι της ορθοδόξου γραμμής θα ανακαλείται στην τάξη από τις αρχές του κόμματος. Έχει υπογράψει.

Μια τάξη πραγμάτων συγγενής του Μεταξισμού αμαυρώνει την Ευρώπη στο βορρά και στη δύση. Ο

Χίτλερ θεωρεί τη Μεσόγειο σαν μια ζώνη επιρροής παραχωρημένη στην Ιταλία. Αλλά δεν θέλει κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1940, να αποδυθεί σε μια εκστρατεία που κινδυνεύει να στρέψει τις Βρεταννικές δυνάμεις προς την κατεύθυνση των πετρελαιοφόρων περιοχών της Ρουμανίας. Εν τούτοις ο πόλεμος της Αιθιοπίας και η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία το 1939, αποκαλύπτουν καθαρά το ενδιαφέρον του Ντούτσε για την Ανατολική Μεσόγειο.

Την 28η Οκτωβρίου 1940, ο Μουσολίνι, που προσδοκά να ανανεώσει τη φασιστική του αίγλη, απευθύνει, χωρίς να έχει προειδοποιήσει τον Χίτλερ, ένα τελεσίγραφο στην Ελλάδα απαιτώντας ελεύθερη δίοδο των Ιταλικών δυνάμεων από το έδαφός της. Στο πλέγμα των ξένων συμφερόντων που υφίστανται στην Αθήνα, και παρά τη σημαντική διείσδυση των εμπορικών συμφερόντων της Γερμανίας στα Βαλκάνια, η Ελληνική μοναρχία απαρνείται την γερμανόφιλη πολιτική, που τόσο την είχε αποξενώσει από το λαό κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Τάσσεται στο πλευρό της Αγγλίας, που υπήρξε η πρώτη προστάτιδα δύναμη του βασιλείου.

Ένα καθεστώς με σαφή φασιστικό προσανατολισμό —που είναι το αποτέλεσμα ενός αιώνα βαλκανικών δολοπλοκιών— πότε εξαγοραζόμενο και πότε συρόμενο από τις επιρροές των δύο αντιμαχομένων στρατοπέδων, μπαίνει στο στρατόπεδο της «Δημοκρατίας», αν μπορεί κανένας να προσδιορίσει τα βρεταννικά συμφέροντα σ' αυτή την περιοχή του κόσμου με ιδεολογικά κριτήρια.

Ο Γκράτσι, ο Ιταλός επιτετραμμένος, πήγε στις 3 το πρωί, τη νύχτα της 28ης Οκτωβρίου, στο σπίτι του Μεταξά για να του επιδώσει το τελεσίγραφο του Ντούτσε. Εάν το περίφημο ΟΧΙ που δόθηκε σαν απάντηση από τον δικτάτορα στο απειλητικό ερώτημα του Μουσολίνι δεν είναι και τόσο βροντερό, όσο θέλει να το παρουσιάσει μία ιστορική εκδοχή, γεγονός είναι ότι ο ελληνικός λαός, παρά το ανυπόληπτο και αντιλαϊκό καθεστώς που τον οδηγεί στη μάχη, αναλαμβάνει μια αστραπιαία αντεπίθεση. Δεν ορθώνεται μόνο ένας στρατός ενάντια στην ξενική εισβολή. Οι Ιταλοί βρίσκουν απέναντί τους μια πραγματική λαϊκή εξέγερση. Όταν τα φορτηγά δεν επαρκούν, όταν οι δρόμοι είναι αδιάβατοι ή ανύπαρκτοι, οι γυναίκες και τα παιδιά της υπαίθρου, μεταφέρουν στους ώμους τα πολεμικά εφόδια μέσα από τα βουνά της Ηπείρου. Στο τέλος του χρόνου, οι Ιταλοί έχουν απωθηθεί 60 χιλ. πέρα από τα σύνορα. Οι Έλληνες κατέχουν το ένα τρίτο του αλβανικού εδάφους. Μία επιγραφή τοποθετημένη στα ιταλικά σύνορα της Βεντιμίλια, κοντά στη Νίκαια, λέει με μαύρα γράμματα: «αν θέλετε να επισκεφθείτε την Ιταλία, καταταχθείτε στον ελληνικό στρατό».

Οι 16 ελληνικές μεραρχίες που έχουν εμπλακεί στη μάχη δεν φτάνουν βέβαια μέχρι την Ιταλία, αλλά καθηλώνουν επί 6 μήνες 27 ιταλικές μεραρχίες που υπερέχουν σε οπλισμό. Είναι πιθανόν ότι μια αγγλική παρέμβαση εμπόδισε τότε τον ελληνικό στρατό να επωφεληθεί της πλεονεκτικής του θέσης κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Το βρεταννικό γενικό επιτελείο δεν συμμερίζεται την άποψη μιας γενικότερης εμπλοκής με τις δυνάμεις του Άξονα στα Βαλκάνια. Δεν θέλει να επιμηκύνει τους άξονες επικοινωνίας του κι έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύει ότι η Γερμανία ετοιμάζεται να στραφεί εναντίον της Ρωσίας για ν' ανοίξει βορειότερα το Ανατολικό μέτωπο.

Αλλά ο Μουσολίνι απέτυχε στην εκστρατεία του.

Ο Χίτλερ προκαταλαμβάνεται από τις καταστρεπτικές συνέπειες της πρωτοβουλίας του Ντούτσε, που καταφέρουν ένα βαρύ πλήγμα στο γόητρο της αήττητης πολεμικής μηχανής του Άξονα. Καλείται να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά. Στις 6 Απριλίου 1942, οι δυνάμεις του Άξονα εισδύουν στη Γιουγκοσλαβία και ορμούν στην Ελλάδα. Η επιχείρηση θα κρατήσει πολύ περισσότερο από ό,τι είχε υπολογιστεί. Επίλεκτες μονάδες του Ράιχ αποδεκατίζονται. Τα πρώτα συντάγματα αλεξιπτωτιστών, νέο πολεμικό όπλο από το οποίο ο Χίτλερ περιμένει κεραυνοβόλα αποτελέσματα, θα τσακιστούν στις επάλξεις της Κρήτης. Το πρώτο κύμα θα κατακρεουργηθεί στην κυριολεξία στην περιοχή των Χανίων. «Στην Κρήτη, γράφει ο Churchill, ο Γκαίριγκ δεν κέρδισε παρά μία πύρρια νίκη, γιατί οι δυνάμεις που σπατάλησε θα μπορούσαν κάλλιστα να του είχαν δώσει την Κύπρο, το Ιράκ, τη

Συρία και, ίσως, την Περσία».

Τέλος εξ αιτίας της Ελλάδας η επίθεση εναντίον της Ρωσίας θα καθυστερήσει για πολλές βδομάδες και οι γερμανικές δυνάμεις θα καθηλωθούν εξ αιτίας του χειμώνα.

Με το τέλος της μάχης της Κρήτης, ο βασιλιάς, η κυβέρνηση και οι βρετανικές δυνάμεις που πολεμούσαν στην Ελλάδα εγκατέλειψαν τη χώρα. Από τις 27 Απριλίου 1941, οι Γερμανοί έχουν καταλάβει την Αθήνα και έχουν τοποθετήσει μια δικιά τους κυβέρνηση συνεργατών.

Η μάχη της Αλβανίας και η αντίσταση στην Κρήτη έδειξαν με πόση αποφασιστικότητα η Ελλάδα ξέρει να εναντιώνεται στον κατακτητή. Δεν είναι παρά η αρχή. Η αντίσταση δεν έχει εξουθενωθεί από τη σκιά του αγκυλωτού σταυρού που κυματίζει στην Ακρόπολη. Κατά τη διάρκεια της οργάνωσης του παράνομου αγώνα στην Αθήνα και στις μεγάλες πόλεις, ομάδες οπλισμένων ανδρών εγκαταλείπουν τα χωριά τους και βγαίνουν στο βουνό. Αντάρτες ή ληστές. Ο αντάρτης στα ελληνικά λέγεται επίσης και κλέφτης· η παλιά εποποιία ξαναξυπνάει.

Τον Οκτώβρη του 1941, σ' ένα υπόγειο της Καισαριανής στην περιφέρεια των Αθηνών, ο «Ριζοσπάστης», η εφημερίδα του κόμματος, τυπώνεται σ' ένα μικρό παράνομο τυπογραφείο. Το πιεστήριο και τα τυπογραφικά στοιχεία τα είχε κλέψει ο Άρης που δεν ήταν διατεθειμένος να τα βλέπει συνεχώς αχρησιμοποίητα.

Στη Ρούμελη, γύρω από το χωριό του, δρουν ένοπλες συμμορίες, που, σύμφωνα με την ελληνική παράδοση, ληστεύουν πού και πού τον πληθυσμό, αλλά και αρχίζουν να δημιουργούν για τον κατακτητή κλίμα ανασφάλειας. Χρειάζεται τώρα ένας ηγέτης για να μετατρέψει αυτούς τους ληστές σε ήρωες της εθνικής αντίστασης.

Ο Άρης γνωρίζει την περιοχή σαν το σπίτι του και ανυπομονεί χασομερώντας στις γιάφκες της Αθήνας.

Εδώ και καμποσο καιρό, ζητά ν' ανεβεί στο βουνό. Πιέζει προς αυτή την κατεύθυνση τον Τζίμα, που ανήκει στο Πολιτικό Γραφείο και ενδιαφέρεται κι αυτός για την ανάπτυξη του αντάρτικου της υπαίθρου.

—Γιατί με κρατάτε στην Αθήνα; Δεν νομίζω ότι είναι δούλειά για μένα· στείλτε με στο βουνό.

Στην Κεντρική Επιτροπή δυσπιστούν για το κίνημα που αναπτύσσεται και που γι' αυτούς έχει χαρακτήρα γραφικό, αγροτικό και ληστρικό. Το επαναστατικό πρότυπο της εποχής, που στηρίζεται στο προλεταριάτο των πόλεων, είναι επηρεασμένο, από την αταβιστική καχυποψία του σταλινισμού απέναντι στην αγροτιά.

Εν τούτοις οι Έλληνες αγρότες πολεμούν. Ο Τζίμας καταφέρνει να υπερπηδήσει εν μέρει τους δισταγμούς της ηγεσίας του κόμματος. Κατορθώνει ν' αποσπαστεί ο Άρης στο βουνό. Δεν είναι παρά ένα πείραμα. Η αποδοκιμασία θα κρέμεται συνεχώς πάνω από το κεφάλι του. Στο ίδιο κλίμα καχυποψίας και επιφυλακτικότητας ένας άλλος μελλοντικός καπετάνιος, ο Υψηλάντης, άλλο όνομα βγαλμένο από την παράδοση της ελληνικής επανάστασης, έρχεται σ' επαφή με τις ένοπλες συμμορίες της Μακεδονίας.

Στις αρχές του χειμώνα του 1941 - 42, ο Άρης φθάνει στη Λαμία, οχυρό της Ρούμελης στην έξοδο των στενών των Θερμοπυλών. Στους τοπικούς καταλόγους του Ε.Α.Μ. έχουν ήδη γραφτεί τα

ονόματα 50-60 εθελοντών αποφασισμένων να βγουν στο βουνό ή να υποστηρίξουν τη δράση των ανταρτών. Συνοδευόμενος από κάποιο Γιώργο Χουλιάρη, επωνομαζόμενο Περικλή, ο Άρης εγκαταλείπει την πόλη και ξαναβρίσκεται στο βουνό, βασίλειο των βράχων, των κατσικιών και των ληστών.

Οι δυο άνδρες γυρίζουν όλη τη Ρούμελη και εγκαθίστανται στην κοιλάδα του Σπερχειού όπου τρεις καινούργιοι σύντροφοι ενώνονται μαζί τους. Οι πέντε άνδρες, κρυμένοι σ' ένα μύλο έξω από το χωριό, τροφοδοτούνται με πολεμοφόδια μέσω των υπευθύνων του τοπικού Ε.Α.Μ. Μετά λίγες μέρες μια καινούργια περιοδεία στο βουνό Γουλίνα θ' ανεβάσει τη δύναμη της ένοπλης αντίστασης της Ρούμελης σε 12 άνδρες. Είμαστε ακόμα μακρυά από τη δύναμη που είχε υποσχεθεί η τοπική οργάνωση. Παρ' όλα αυτά, απ' αυτή τη χούφτα των ανθρώπων θα γεννηθεί, οφειλόμενος σε μεγάλο μέρος στην τόλμη και στην τακτική ιδιοφυία του Άρη, ένας καταπληκτικός αντιστασιακός στρατός, ο Ε.Λ.Α.Σ.

Μερικοί λήσταρχοι που λυμαίνονται τη Ρούμελη, αυτοαποκαλούνται χωρίς μετριοφροσύνη «βασιλείς των ορέων» και ρέπουν μάλλον προς τη ληστεία παρά προς τον εθνικό ή ιδεολογικό αγώνα. Απ' αυτούς πολλοί θα γίνουν ήρωες της Αντίστασης όπως ο Μπελής, ο Τζαβέλας, ο Καραλίβανος. Κάποιοι αδιόρθωτοι διατηρούν τη νοοτροπία του ζωοκλέφτη. Ο λαός ζητά να προστατευθεί: η τιμωρία του Άρη θα είναι αμείλικτη.

Από τον Ιούνιο του 1942, όταν οι αντάρτες μπαίνουν στους οικισμούς με επικεφαλής τη σημαία τους και τον σαλπιγκτή τους, συγκεντρώνουν τον πληθυσμό και δημιουργούν τις βάσεις για μια αυτοδιοίκηση στο χωριό. Αν οι υπάρχουσες τοπικές αρχές δεν είναι ικανοποιητικές, εκλέγουν με ψηφοφορία δι' ανατάσεως της χειρός έναν αριθμό συμβούλων. Καθένας απ' αυτούς επιφορτίζεται με μια ειδική αποστολή: την ασφάλεια, τη λαϊκή δικαιοσύνη, τον ανεφοδιασμό, την επιστράτευση. Η δικαιοσύνη απονέμεται από λαϊκές συνελεύσεις. Στις τάξεις των ανταρτών, μια από τις πιο οδυνηρές ποινές που τιμωρεί τις πράξεις ανυπακοής είναι η αφαίρεση του προσωπικού οπλισμού. Δίπλα στη βία μια παλιά ουτοπία αρχίζει να πραγματοποιείται. Σιγά - σιγά επιβάλλεται η πραγματικότητα μιας ελεύθερης Ελλάδας που υφίσταται μεν τις επιδρομές των εχθρικών μονάδων, αλλά έχει απαλλαγεί από τη μόνιμη κατοχή και την εχθρική στρατιωτική διοίκηση.

Η επικοινωνία με την Αθήνα είναι ανεπαρκής, χρειάζεται πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθεί. Κατά τη διάρκεια του 1942, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. προσπαθεί πάνω απ' όλα να μην τρομάξει τους κύκλους των φιλελευθέρων. Ειδήσεις που προκαλούν ανησυχία, κυκλοφορούν σχετικά με ριζοσπαστικές μεθόδους που χρησιμοποιεί ο Άρης για να εντάξει τους «ληστές των ορέων» στον εθνικό αγώνα και για να διοικεί την περιοχή του. Τα προβλήματα και οι προοπτικές του αγροτικού αντάρτικου μένουν στο σύνολό τους άγνωστα. Στις αρχές του καλοκαιριού του 1942, ο Ανδρέας Μούντριχας, μέλος του Κ.Κ.Ε., κάνει μια περιοδεία στη Βοιωτία για να οργανώσει την πολιτική ζωή του Ε.Α.Μ. της περιοχής. Προμηθεύτηκε μια βαλίτσα γεμάτη ασπιρίνες και κινίνα που πουλάει στα χωριά μοιράζοντας τον καιρό του μεταξύ μιας δραστηριότητας ακίνδυνου κομπογιανίτη, και των πολιτικών επαφών.

Οι δρόμοι δεν είναι ασφαλείς εξ αιτίας ληστρικών συμμοριών που ενδημούν στα βουνά. Στην είσοδο του μικρού χωριού Καπαρέλλι κοντά στη Θήβα, ο Μούντριχας συναντά ένα βοσκό. Ο άνθρωπος αυτός έχει χάσει το ένα του μάτι στη μάχη της Αλβανίας, κάθεται στην άκρη του δρόμου και κοιτάζει τον πραματευτή που πλησιάζει. Κάνει ζέστη και οι Έλληνες έχουν τη συνήθεια να προσφέρουν πάντα ένα ποτήρι νερό στον ταξιδιώτη. Ύστερα από λίγη κουβέντα ακόμα ο Μούντριχας μαθαίνει ότι την προηγούμενη μέρα μια συμμορία επετέθη και λήστεψε ένα μοναστήρι, κοντά στο χωριό. Και λέει στην τύχη:

—Οι Ιταλοί, οι Γερμανοί και τώρα οι ληστές· πάει πολύ.

—Έχεις άδικο, του απαντά ο βοσκός, είναι κλέφτες, θα ελευθερώσουν τη χώρα.

—Με ποιο τρόπο;

—Θα δεις. Οι ληστές θα συνενωθούν και τότε θα δημιουργηθεί ένας καινούργιος ελληνικός στρατός που θα βοηθήσει τους αγρότες να ελευθερωθούν.

Οι περισσότερες συναντήσεις και επαφές του Μούντριχα του εδραιώνουν την πεποίθηση ότι οι σκληροί πυρήνες της αυθόρμητης αντίστασης, εάν ενωθούν και οργανωθούν, θα μπορέσουν κάλλιστα να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός απελευθερωτικού στρατού. Επιστρέφοντας στην Αθήνα, απευθύνει μια αναφορά στην Κεντρική Επιτροπή:

«Οι συμμορίες στα βουνά δεν έχουν ούτε οργάνωση, ούτε πειθαρχία, ούτε ιδεολογία. Κινδυνεύουν να περάσουν στον εχθρό, ή εν πάση περιπτώσει, να προσθέσουν μια επί πλέον θεομηνία, στη θεομηνία της τριπλής κατοχής. Η μόνη λύση είναι να δοθεί το χρίσμα της αντίστασης στους ληστές για να τους μετατρέψει σε αντάρτες».[2]

Στην πρώτη του αναφορά δεν παίρνει καμμία απάντηση. Στέλνει άλλες δύο που κι αυτές μένουν αναπάντητες. Τελικά ο Μούντριχας κυριεύεται από ανυπομονησία και εξετάζει όλο και περισσότερο τη δυνατότητα να θέσει σε εφαρμογή την πρότασή του χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Κεντρικής Επιτροπής. Ανακοινώνει αυτό το σχέδιό του σε μέλη του κόμματος.

—Το κόμμα δεν έχει καμμιά εμπειρία του αντάρτικου αγώνα. Δεν γνωρίζει παρά μόνο τον αγώνα των πόλεων.

Κανένας δεν αντιτάσσεται ενεργά στην αναχώρησή του αλλά δεν του εμπιστεύονται και καμμιά αποστολή. Αν επιτύχει, θα τον δεχτούν στους κόλπους τους· αν αποτύχει, θα αποδοκιμαστεί.

Έξη μήνες μετά την αναχώρηση του Άρη, όταν ήδη η αντίσταση της Ρούμελης είναι πραγματικότητα, τα κομματικά στελέχη που ζουν στην Αθήνα εξακολουθούν να διατηρούν την επιφυλακτικότητά τους. Ο Μούντριχας, που θα γίνει ο καπετάν Ορέστης, πάει να συναντήσει το Νικηφόρο και το Διαμαντή, που μάχονται στο πλευρό του Άρη στα νότια της Ρούμελης. Οργανώνει την ένοπλη αντίσταση στη γύρω περιοχή των Αθηνών, την Αττική και τη Βοιωτία. Κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες εκεί όπου, βοηθούμενος από ένα άρτιο συγκοινωνιακό δίκτυο, ο εχθρός μπορεί σε κάθε στιγμή να επέμβει αστραπιαία, ο Ορέστης θα κατορθώσει να καταλάβει τα βουνά της Πάρνηθας και να ελέγχει την περιοχή ως τα σύνορα των Αθηνών.

Το Μάρτη του 1943, η παρεξήγηση δεν έχει ακόμα ξεκαθαριστεί. Γι' αυτό, το αντάρτικο, στο πρόσωπο του Άρη, που έχει κληθεί στην Αθήνα, θα περάσει από εξετάσεις μπροστά στους εκπροσώπους της ορθοδοξίας. Αλλά στο μεταξύ στο βουνό έχουν εμφανιστεί μερικοί καθυστερημένοι γενειοφόροι, επίγονοι του Λώρενς της Αραβίας. Οι πρώτοι πράκτορες του βρεταννικού S.O.E. που δεν συμβάλλουν καθόλου στην εξομάλυνση των αντιθέσεων.

Η διευθυνόμενη αντίσταση

Το βρεταννικό επιτελείο του Καΐρου, έχοντας επαφή με την ελληνική Αντίσταση μέσω των δικτύων Προμηθεύς που παρέμειναν επί τόπου κατά την αποχώρηση του 1941, αποφασίζει να στείλει στη χώρα μια στρατιωτική αποστολή για να συντονίζει τις πράξεις σαμποτάζ των ανταρτών.

Τα πρώτα μέλη της βρεταννικής στρατιωτικής αποστολής, προερχόμενα από τα γραφεία του S.O.E. του Καΐρου, έπεσαν με αλεξίπτωτα στην Ελλάδα τη νύχτα της 1ης προς 2α Οκτωβρίου 1942. Αποστολή τους ήταν να οργανώσουν, σε συνεργασία με τις αντάρτικες ομάδες, ένα σαμποτάζ μεγάλης έκτασης στη γραμμή Θεσσαλονίκης - Αθηνών, ομφάλιο λώρο του Ρόμμελ στη Λιβύη.

Το απόσπασμα των δυναμιτιστών βρίσκεται κάτω από τη διοίκηση του ταξίαρχου Eddie Myers και του συνταγματάρχη Chris Woodhouse.

«Με την αντάρτικη γενειάδα, το μεγάλο μέτωπο και το μακρύ ασκητικό πρόσωπό του, ο Myers θυμίζει τους αγίους των βυζαντινών εικόνων».[3] Κάπου εκεί σταματά και η συγγένειά του με την Ελλάδα. Ο βοηθός του Woodhouse είναι ένας γίγαντας είκοσι τριών χρόνων, άφοβος και ακούραστος, που μιλά άπταιστα τα νέα ελληνικά. Φτάνουν στην Ελλάδα με μια σημαντική ποσότητα υλικού για σαμποτάζ και μια εικόνα για τη χώρα που απέχει αρκετά από την πραγματικότητα. Ακολουθώντας τις κάπως ακαθόριστες οδηγίες του δικτύου Προμηθεύς II, ο Myers και οι άντρες του πέφτουν στην περιοχή που ελέγχεται από τον Άρη και πιο συγκεκριμένα, ύστερα από αρκετές περιπέτειες, στον καπετάνιο Καραλίβανο. Ο Καραλίβανος δεν μοιάζει καθόλου μ' αυτό που οι αξιωματικοί της Αυτής Μεγαλειότητας περίμεναν να συναντήσουν στη δεύτερη πατρίδα του Μπάυρον.

Οι αντάρτες του φορούν φουστανέλλες ευζώνων και φέσια και είναι οπλισμένοι μέχρι τα δόντια με τουφέκια, στολισμένα με σεντέφι, και με δαμασκηνά μαχαίρια. Οι Βρεταννοί δεν πιστεύουν στα μάτια τους και δεν αισθάνονται πραγματική σιγουριά να βρίσκονται κάτω από την προστασία των ανταρτών. Η εντολή τους ήταν να συνδεθούν με μια άλλη οργάνωση Αντιστάσεως, τον Ε. Δ.Ε.Σ. (Εθνικό Δημοκρατικό Ελληνικό Σύνδεσμο), που διοικεί ο στρατηγός Ναπολέων Ζέρβας.

Ο στρατηγός Ναπολέων Ζέρβας, χοντρός και φιλόδοξος, με πλούσια σαν του Άρη γενειάδα, έχει γίνει κι αυτός ένας φημισμένος αρχηγός του αντάρτικου στην Ήπειρο, στη δυτική πλευρά της ηπειρωτικής Ελλάδας. Εδώ σταματά και η ομοιότητα ανάμεσα στους δύο άντρες. Ο Ζέρβας είναι ένας παλιός κινηματίας που προβάλλει για την ώρα δημοκρατικές και αντιβασιλικές απόψεις.

Στα τέλη του 1941 είχε αρχίσει μαζύ με μερικούς Έλληνες αξιωματικούς να διαβιβάζει από την Αθήνα πληροφορίες στο Γενικό Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Το δίκτυο ανακαλύφθηκε τελικά από τις γερμανικές υπηρεσίες και διαβρώθηκε έξυπνα απ' αυτές πριν διαλυθεί.

Φαίνεται πως απ' αυτή την οδό διαβιβάστηκαν στο Κάιρο χαλκευμένες πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες τα γερμανικά στρατεύματα ετοιμάζονταν να βαδίσουν κατά της Τουρκίας.

Δεν είναι απίθανο, το επεισόδιο αυτό του πολέμου των δικτύων κατασκοπείας να έρριξε πάνω στο Ζέρβα μια σκιά υποψίας, που τον άφηνε στο έλεος των Βρεταννών. Οπωσδήποτε, την άνοιξη του 1942, οι υποψίες που τον βαραίνουν στηρίζονται στις κατηγορίες κάποιου Αλεξάτου.

Ο Αλεξάτος είναι πρόσωπο επίφοβο. Λαθρέμπορος και κατά κάποιο τρόπο επαγγελματίας πειρατής, ξαφρίζει από χρόνια όλες τις γωνιές του Αιγαίου Πελάγους και παίζει ρόλο συνδέσμου του Ζέρβα με τη Μέση Ανατολή. Μια ωραία ημέρα ζητά την προστασία του Κ.Κ.Ε. Δεν ξέρει πως οι άνθρωποι του Ζέρβα έχουν διαβρωθεί από τις υπηρεσίες του κατακτητή και υποψιάζεται το Ζέρβα για προδοσία.

Ο Σιάντος, ο «Γέρος», γενικός γραμματέας του Κ.Κ.Ε., δεν έχει μεγάλη εμπιστοσύνη σ' αυτό το πρόσωπο, αλλά τελικά του παραχωρεί αυτό που ζητά: ένα σπίτι για να κρυφτεί και σωματοφύλακες για να τον προστατεύουν τόσο από τη Γκεστάπο όσο και από το Ζέρβα.

Κλεισμένος σ' ένα δωμάτιο, φορτωμένος πιστόλια και μαχαίρια, ο Αλεξάτος καλείται να δώσει στο Ε.Α.Μ. ανταλλάγματα. Διαθέτει έναν ασύρματο και αποκαθιστά αποτελεσματική επαφή με τη Μέση Ανατολή. Τα πρώτα μηνύματα ακολουθούνται από μια ρίψη όπλων στην περιοχή του Διλόφου, στα νότια της Πίνδου.

Κανείς δεν θα μάθει ποτέ τα κίνητρα —ποταπά ίσως— που ώθησαν τον Αλεξάτο να κατηγορήσει το Ζέρβα για προδοσία. Ό,τι και να συμβαίνει πάντως, ο Αλεξάτος δεν είναι ο μόνος που τρέφει υποψίες. Μερικές μέρες αργότερα, ο Ζέρβας παίρνει ένα τηλεσίγραφο απ' το Κάιρο:

—Αν δεν είσθε ένοχος, πηγαίνετε στο βουνό, διαφορετικά θα αναγκασθούμε να σας κατηγορήσουμε από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Λονδίνου.

Εκείνο που, μαζύ με την παραίνεση του Καΐρου, δίνει στο Ζέρβα το μονοπώλιο σχεδόν της μη κομμουνιστικής αντίστασης στη χώρα, είναι η αδυναμία των φιλελεύθερων ελληνικών κύκλων.

Από το Σεπτέμβρη του 1941, ένας αντιπρόσωπος του εξόριστου στη Γαλλία δημοκρατικού αξιωματικού Πλαστήρα [4], ηγέτη του ελληνικού ριζοσπαστικού κινήματος, επιφορτίζεται να αποκαταστήσει επαφές με τις φιλελεύθερες ελληνικές προσωπικότητες για την οργάνωση της Αντίστασης και την εξασφάλιση της επιστροφής της χώρας στη δημοκρατία. Ο Κομνηνός Πυρομάγλου, ο απεσταλμένος του Πλαστήρα, είναι άνθρωπος νέος, θαρραλέος και έξυπνος. Παλιός αξιωματικός του ελληνικού στρατού, έρχεται από το Παρίσι, όπου τελείωσε τις σπουδές του και απόκτησε μια κάποια πολιτική πείρα.

Σύμφωνα με τις οδηγίες του Πλαστήρα, πρέπει να αποφύγει κάθε επαφή με τις πολιτικές οργανώσεις και να μη συζητήσει παρά μόνο με «σίγουρους φίλους». Ιδιαίτερα προειδοποιείται να μη συμπεριλάβει στον κατάλογο των επαφών του το Ζέρβα και να διατηρήσει απέναντί του την μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα.

Αλλά οι πρώτες επαφές του Πυρομάγλου κάθε άλλο παρά προκαλούν την προεξοφλούμενη ομοφωνία. Ο Σοφούλης, ο Καφαντάρης, ο Παπανδρέου και το σύνολο των φιλελεύθερων προσωπικοτήτων κατηγορούν τον Πλαστήρα ότι θέλει να διασπάσει τις δημοκρατικές δυνάμεις. Οι στρατιωτικοί, από την πλευρά τους, ενώ στα λόγια δείχνουν ενθουσιασμό, κρίνουν πρόωρο να περάσουν στην άμεση δράση.

Ο Πυρομάγλου δεν θα συναντήσει τελικά παρά έναν μόνο άνθρωπο που θα τον ακούσει προσεχτικά. Εκείνον που είχε εντολή να μην εμπιστεύεται: το Ναπολέοντα Ζέρβα.

Πιεζόμενος από το τελεσίγραφο του Λονδίνου και ανυπομονώντας να παίξει έναν πολιτικό ρόλο, ο Ζέρβας ιδρύει το Σεπτέμβρη του 1942 μαζί με τον Πυρομάγλου μια νέα οργάνωση Αντίστασης: τον Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικό Δημοκρατικό Ελληνικό Σύνδεσμο).

Σύμφωνα με το καταστατικό του, ο Ε.Δ.Ε.Σ. παρουσιάζεται σαν δημοκρατικό κίνημα σοσιαλιστικής έμπνευσης. Ο Πυρομάγλου, που χωρίς αμφιβολία έχει συντάξει ο ίδιος το καταστατικό, θα είναι ο μόνος που θα αισθάνεται μέχρι το τέλος δεσμευμένος από το πνεύμα του αρχικού προγράμματος.

Στην αρχή οι σχέσεις ΕΑ.Μ. και Ε.Δ.Ε.Σ. δεν έχουν τίποτε το μη φιλικό.

Όταν στις 23 Ιούλη 1942, ο Ζέρβας και ο Πυρομάγλου ξεκινούν από την Αθήνα για να ιδρύσουν στην Ήπειρο, ιδιαίτερη πατρίδα του Ζέρβα, τις πρώτες «εθνικές ομάδες» ανταρτών, ζητούν την υποστήριξη της Α.Ρ.ΤΑ., κομμουνιστικής αντιστασιακής οργάνωσης πριν από την ίδρυση του Ε.Λ.Α.Σ.

Από τη στιγμή όμως που ο Ζέρβας αρχίζει να οργώνει τα βουνά της Ηπείρου, αρχίζει και ο ανταγωνισμός με τους ανθρώπους του Άρη, που είναι εγκατεστημένοι στη γειτονική περιοχή. Ο Άρης επιβάλλει βίαια το μονοπώλιο της Αντίστασης στις ένοπλες ομάδες, που έχουν σχηματιστεί αυθόρμητα και για διάφορους λόγους στη Ρούμελη. Έχει αποφασίσει μια και καλή πως οι συμμορίες αυτές των «βασιλέων των ορέων» πρέπει να ενσωματωθούν στον Ε.Λ.Α.Σ., να εκμηδενιστούν ή να διαλυθούν. Θέλει να εφαρμόσει την ίδια περίπου τακτική και στις ομάδες του Ζέρβα.

Η Πίνδος, περιοχή του Άρη, χωρίζεται από την Ήπειρο (που εννοεί να θέσει υπό τον έλεγχό του ο Ζέρβας) από τον ποταμό Αχελώο. Δυο ανταγωνιστικές οργανώσεις, που οπλίζονται από λάφυρα παρμένα από τον εχθρό, που μάχονται στην ίδια περιοχή και διενεργούν στρατολογία στα ίδια χωριά, θα καταλήξουν αργά ή γρήγορα να συγκρουστούν μεταξύ τους. Μια σιωπηρή συμφωνία αναγνωρίζει τον ποταμό Αχελώο σαν διαχωριστική γραμμή.

Εντούτοις, οι αναπόφευκτες συμπλοκές πολλαπλασιάζονται και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο οργανώσεις μεγαλώνει. Ο Ζέρβας, που έχει σταλεί στο βουνό από τους Βρετανούς και είναι σίγουρος για την υποστήριξή τους, δεν έχει καμμιά διάθεση συνδιαλλαγής με τους γείτονές του. Οι Κλέφτες και οι Αρματολοί.

Μια ανοιχτή σύγκρουση ανάμεσα στον Ε.Λ.Α.Σ. και τον Ε. Δ.Ε.Σ. δεν μπορεί παρά να εξυπηρετήσει τους επικριτές του Ε. Λ.Α.Σ. Η επιχειρηματολογία τους βασίζεται κυρίως στην κατηγορία που εκτοξεύεται εναντίον των κομμουνιστών, ότι θέλουν να μονοπωλήσουν την αντίσταση με μια προοπτική ταξικής πάλης. Στις συνθήκες αυτές, η πολιτική του Άρη ταλαντεύεται ανάμεσα στο κυνηγητό και την τιμωρία των μονάδων του Ε.Δ.Ε.Σ. που διεισδύουν στην περιοχή του, και στις προτάσεις συγχώνευσης που απευθύνει στο Ζέρβα. Διάλυση ή συγχώνευση. Οι αντικειμενικοί σκοποί που διακηρύσσουν τα καταστατικά των δύο οργανώσεων ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό.

Ξέροντας ότι πρέπει να παίρνει υπόψη του τη φιλοδοξία του Ζέρβα, ο Άρης θα φτάσει στο σημείο να του προσφέρει τη στρατιωτική διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. Αλλά το μήλο της έριδας για την Αντίσταση βρίσκεται στις όχθες του Αχελώου. Και εξυπηρετεί μακροπρόθεσμα τα συμφέροντα των Άγγλων τόσο καλά, ώστε είναι μεγάλος πειρασμός για τον Myers να μην το καλλιεργήσει.

Για την ώρα, η υπηρεσία που έχει στείλει μια αποστολή στην Ελλάδα, επιφορτισμένη να δώσει τις πρώτες εντολές, είναι το S.O.E., ένα στρατιωτικό γραφείο και όχι το Foreign Office. Οι αντικειμενικοί στόχοι του S.O.E. είναι πριν απ' όλα στρατηγικοί. Τα συμφέροντα του Επιτελείου του Καΐρου επιβάλλουν για λίγο καιρό τη συνεργασία του Ε.Λ.Α.Σ. και του Ε.Δ.Ε.Σ. στο πρόγραμμα των σαμποτάζ.

Ενώ ο Myers, μισοκαθησυχασμένος από την πρώτη του επαφή με τους αντάρτες, ξεκινά για μια αναγνώριση της γέφυρας που πρόκειται να ανατιναχτεί, ο Woodhouse αναλαμβάνει να αποκαταστήσει επαφές με το Ζέρβα και τον Άρη.

Ο Ζέρβας υποδέχεται τον Woodhouse σαν μάννα στην έρημο και ρίχνεται στην αγκαλιά του αποκαλώντας τον «Ευάγγελο» (άγγελο καλών ειδήσεων). Έχει μεγάλη ανάγκη από όπλα και χρήματα και καθώς δεν είναι εξαιρετικά ευαίσθητος στο θέμα της εθνικής κυριαρχίας, δεν του είναι δύσκολο να εκλάβει την εμφάνιση του Chris σαν επέμβαση της θείας πρόνοιας. Ο Άρης, από τη μεριά του, συστημένος στους Άγγλους από τον Καραλίβανο, δέχεται να συμμετάσχει στην

επιχείρηση.

Τη νύχτα της 17 προς 18 Νοέμβρη, ο Woodhouse, επιστρέφοντας από την περιοχή του ΕΛΑ.Σ., ξυπνάει τον Myers για να του μιλήσει. Του αναγγέλλει ότι ο Ζέρβας έρχεται αλλά και ότι πίσω του, σε απόσταση μισής μέρας, ακολουθούν εκατό αντάρτες υπό τις διαταγές του Άρη Βελουχιώτη.

Η συνάντηση του Myers με το Ζέρβα πραγματοποιείται την επομένη. Ο Ναπολέων των ορέων, εγκάρδιος και διαχυτικός, θέλγει αμέσως τον Myers. Είναι καλοστεκούμενος, έχει τον αέρα του αξιωματικού και η ευστροφία του κάνει στον αρχηγό της βρεταννικής αποστολής την καλύτερη εντύπωση.

Ύστερα από πορεία μιας μέρας προς το χωριό Μαυρολιθάρι, ο Myers συναντά τον Άρη και τους άντρες του.

Αυτή τη φορά, η υποδοχή απέχει πολύ από την εγκαρδιότητα. Ο Άρης δεν δείχνει κανένα ιδιαίτερο ενθουσιασμό και η πρώτη επαφή ανάμεσα στη βρεταννική αποστολή και τον αρχικαπετάνιο του Ε.Λ.Α.Σ. είναι ψυχρή. Αυτές που θ' ακολουθήσουν δεν θα είναι καθόλου θερμότερες.

Ο Myers, στην αναγνώριση που έκανε, διάλεξε σαν στόχο τη γέφυρα του Γοργοπόταμου. Το σχέδιο της μάχης καταστρώθηκε ύστερα από μια τελευταία αναγνώριση. Σύμφωνα με τις αναμνήσεις του Καπετάν Νικηφόρου, που παραβρίσκεται στη σύσκεψη, ο Άρης υπαγορεύει μόνος του τη διάταξη της μάχης από τη μια άκρη ως την άλλη, και μόνο για τα μάτια συμβουλεύεται τους Άγγλους.

Την αποστολή θα εκτελέσουν 150 άντρες του Ε.Λ.Α.Σ., 60 του Ε.Δ.Ε.Σ. και η ομάδα των Βρεταννών που την αποτελούν 12 αξιωματικοί σαμποτέρ. Ο στρατηγός Ζέρβας θα διευθύνει τις επιχειρήσεις.

Η τελική προσέγγιση του στόχου πραγματοποιείται το απόγευμα της 25ης Νοέμβρη. Η ώρα Χ καθορίζεται για τις 11 το βράδι.

«Ένα - δυο λεπτά πριν από τις 11, γράφει ο Myers[5], ο Ζέρβας, ο Άρης, ο Chris (Woodhouse) κι εγώ διασχίσαμε τα τελευταία μέτρα ενός υψώματος με ομαλή κλίση, πίσω από το οποίο προφυλάγονταν οι άντρες που αποτελούσαν την εφεδρεία μας, και σκύψαμε να δούμε. Η γέφυρα διαγραφόταν κάτω μας μέσα από μια ελαφριά ομίχλη. Φαινόταν τεράστια και ανθεκτική σε κάθε δοκιμασία. Η σιωπή ήταν βαθειά. Περιμέναμε έτσι, ξαπλωμένοι μπρούμυτα, γεμάτοι αγωνία, για δεκατέσσερα ολόκληρα λεπτά. Είχαμε αρχίσει να σκεφτόμαστε πως κάτι πήγε άσχημα, πως τ' αποσπάσματα καθυστέρησαν ή έχασαν μέσα στο σκοτάδι το δρόμο, όταν ακριβώς μπροστά μας, γύρω από τη βόρεια άκρη της γέφυρας, ξέσπασε το πανδαιμόνιο.

»Οι τουφεκιές και τα πυρά των αυτομάτων έμοιαζαν να έρχονται απ' όλες τις κατευθύνσεις ταυτόχρονα, με μια τρομαχτική πυκνότητα. Μπορούσα να διακρίνω το εκκωφαντικό κροτάλισμα τεσσάρων ή πέντε ελαφρών πολυβόλων. Το απόσπασμα που είχε προσβάλλει εκείνο το μέρος της γέφυρας, δεν διέθετε παρά δυο τέτοια όπλα. Είχαμε προσκρούσει λοιπόν σε ιδιαίτερα ισχυρή αντίσταση. Οι σφαίρες περνούσαν σφυρίζοντας, αλλά αρκετά πάνω απ' τα κεφάλια μας. Ύστερα από είκοσι λεπτά με τέτοιο πυκνό πυρ, ο Ζέρβας συνοφρυώθηκε και με πληροφόρησε διαμέσου του Chris, ότι, κρίνοντας από την πυκνότητα των πυροβολισμών, σε λίγο θα μέναμε χωρίς πυρομαχικά.

»Τη στιγμή εκείνη, φονικά πυρά ξέσπασαν και στη νότια άκρη της γέφυρας κι ακούγαμε καθαρά τον καπετάν Μιχάλη να ενθαρρύνει με δυνατή φωνή τους άντρες του. Μπροστά μας, ο θόρυβος της μάχης κόπασε κάπως και, λίγα λεπτά αργότερα, ένας αναστατωμένος αντάρτης ήρθε να μας πει ότι το απόσπασμα που διενεργούσε την επίθεση στο βόρειο τμήμα της γέφυρας είχε αποκρουστεί. Μια μικρή ομάδα είχε προσπαθήσει να ανοίξει σιωπηλά πέρασμα, κόβοντας το αγκαθωτό

συρματόπλεγμα, και είχε καταφέρει να περάσει ανάμεσα μερικούς άντρες, αλλά ο εχθρός τους ανακάλυψε κι έστρεψε πυκνά πυρά αυτομάτων ίσια πάνω στο άνοιγμα. Μη έχοντας πείρα σ' αυτό το είδος επιχειρήσεων, οι αντάρτες δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν το πυκνό πυρ και αναδιπλώθηκαν σε πιο οχυρές θέσεις.

»Κρίνοντας από τις φωνές που σκέπαζαν πότε - πότε τον αχό των όπλων στην άλλη άκρη της γέφυρας, συμπεράναμε ότι στην πλευρά εκείνη τα πράγματα πήγαιναν καλά. Η κατάσταση όμως στη δική μας πλευρά απαιτούσε ενεργητική παρέμβαση. Αποφασίσαμε να ρίξουμε στη μάχη τις εφεδρείες μας, για να εξισορροπήσουμε την κατάσταση. Την ευθύνη αυτού του αποσπάσματος είχε ο Κομνηνός Πυρομάγλου, υπαρχηγός του Ζέρβα. Παλιός καθηγητής των Ελληνικών στο Παρίσι, ο άντρας αυτός δεν ήταν μόνο ικανός αλλά και θαρραλέος. Του εμπιστευθήκαμε λοιπόν τη διεύθυνση της νέας επίθεσης. Λίγο μετά την αναχώρησή του, πυκνά πυρά ξέσπασαν και πάλι μπροστά μας. Αλλά, για μεγάλη μου λύπη, ακούγονταν ακόμα να δουλεύουν πολλά αυτόματα. Ύστερα από άλλα είκοσι λεπτά μάχης, ο Ζέρβας έγινε ακόμα πιο ανυπόμονος. Μου έκανε γνωστό πως ήταν πεπεισμένος ότι προδοθήκαμε, ότι οι Ιταλοί είχαν ειδοποιηθεί για την επίθεσή μας και ενισχύθηκαν. Δήλωσε ότι, αν στα δέκα επόμενα λεπτά δεν καταλαμβάναμε τη βόρεια άκρη της γέφυρας, θα έδινε το σήμα της γενικής υποχώρησης και μου ζήτησε το πιστόλι με τις πράσινες φωτοβολίδες. Κανείς δεν το είχε: το είχε βάλει από απροσεξία στην τσέπη του ο Κομνηνός. Έστειλα μπροστά τον Chris για να το ξαναπάρει, με την εντολή να το φυλάξει και να μην επιτρέψει σε κανένα να το χρησιμοποιήσει χωρίς τη δική μου ρητή διαταγή. Δέκα λεπτά αργότερα, επέστρεψε με το πιστόλι, καθώς και με νέα από τον Κομνηνό, που είχε ακμαίο ηθικό και έλπιζε να καταλάβει σε λίγη ώρα τις βόρειες θέσεις του εχθρού.

»Μια ώρα περίπου μετά την έναρξη της μάχης, εξαιρετικά δυνατές φωνές αντήχησαν στη νότια άκρη της γέφυρας και ακολούθησε σχεδόν αμέσως μια λευκή φωτοβολίδα. Οι θέσεις του εχθρού εκεί κάτω ήταν στα χέρια μας.

»Οι ατσάλινες κολώνες που έπρεπε να καταστρέψει η ομάδα των σαμποτέρ ήταν πιο κοντά σε κείνη την πλευρά παρά στη δική μας. Ριψοκινδύνεψα τη διαταγή στον Τομ Μπάρνες και τους άντρες του ν' αρχίσουν τη δουλειά. Κατέβηκα τρέχοντας μέχρι το σημείο απ' όπου μπορούσα να διακρίνω την άλλη πλαγιά της χαράδρας, όπου ο Τομ και οι δικοί του περίμεναν το σινιάλο μου. Άναψα το φακό μου και φώναξα μ' όλες μου τις δυνάμεις:

—Εμπρός Τομ! Η νότια άκρη της γέφυρας είναι στα χέρια μας. Προχώρησε. Θάρθω κοντά σου μόλις τα καταφέρω!

—Ο.Κ., μου φώναξε ο Τομ.

»Ξαναγύρισα κοντά στο Ζέρβα, τον Άρη και τον Chris, που μου ήταν απαραίτητος σα διερμηνέας.

»Μπροστά μας η μάχη λυσσομανούσε. Ο Ζέρβας ήταν πεπεισμένος πως σε λίγο θα τέλειωναν τα πολεμοφόδιά μας. Του είπα πως ήταν αδύνατο να αντιμετωπίσω υποχώρηση τώρα, γιατί η ομάδα καταστροφών είχε ήδη πραγματοποιήσει ένα μέρος της δουλειάς της.

»Ύστερα από δεκαπέντε ακόμα λεπτά αναμονής, μη μπορώντας να μείνω άλλο αδρανής, είπα στον Chris ότι θα προσπαθούσα να φθάσω στον Κομνηνό, που μιλούσε λίγα αγγλικά, και ότι τον άφηνα σαν αντιπρόσωπό μου κοντά στο Ζέρβα και τον Άρη. Του επανέλαβα τις οδηγίες για το σήμα υποχώρησης, προσθέτοντας πως σε καμμιά περίπτωση δεν έπρεπε να δοθεί χωρίς διαταγή μου. Έχοντας για σωματοφύλακα έναν αντάρτη που δεν ήξερε ούτε λέξη αγγλικά, διέσχισα έρποντας τις 100 γυάρδες που χώριζαν το παρατηρητήριό μας από το μέρος όπου, από τους πυροβολισμούς, καταλάβαινα ότι βρίσκονταν οι άντρες του Κομνηνού. Πλησίασα, σκαρφαλώνοντας, τον αρχηγό μιας

από τις ομάδες, αλλά δεν μιλούσε αγγλικά. Δεν μπόρεσα να βρω τον Κομνηνό. Είπα, με χειρονομίες, στον αρχηγό της ομάδας να προωθήσει τους άντρες του, αλλά δεν έκανε τίποτε. Το πυρ του εχθρού δεν ήταν πια ισχυρό και κατάλαβα πως η αντίστασή του είχε αρχίσει να κάμπτεται. Μερικά λεπτά αργότερα, ο οξύς ήχος μιας σφυρίχτρας σκέπασε το θόρυβο της μάχης. Ήταν το σύνθημα του Τομ Μπάρνες, που τη στιγμή εκείνη άναβε το φιτίλι Μπίκφορντ, και μας καλούσε να προφυλαχτούμε. Καθώς πέφταμε μπρούμυτα, τα πυρά μας σταμάτησαν και, σχεδόν αμέσως, σταμάτησαν και του εχθρού. Δυο λεπτά αργότερα, μια δαιμονισμένη έκρηξη ακούστηκε. Είδα μια από τις ατσάλινες καμάρες, 70 πόδια μήκος, να σηκώνεται στον αέρα και —ω τι χαρά!— να συντρίβεται στο βάθος του φαραγγιού μ' έναν τρομαχτικό θόρυβο ατσαλιού που σπάζει και κομματιάζεται.

»Κατάφερα επιτέλους να πείσω τους αντάρτες που βρίσκονταν γύρω μου, να επιτεθούν μέσα στο σκοτάδι και να ριχτούν στους λίγους Ιταλούς που δεν το είχαν ακόμα σκάσει. Λίγα δευτερόλεπτα αργότερα, κάποιος πίσω μου έρριξε τη λευκή φωτοβολίδα. Δεν είχαμε ακόμα εκπληρώσει παρά το μισό από την αποστολή μας και η ιταλική φρουρά είχε ήδη υποταχθεί.

»Άνοιξα δρόμο ανάμεσα στα συρματοπλέγματα και τα ψηλά χόρτα μέχρι το ποτάμι, σκοπεύοντας να το διασχίσω για να συναντήσω τον Τομ Μπάρνες. Βρέθηκα όμως μπροστά σ' έναν ορμητικό χείμαρρο που, με την πρώτη μου απόπειρα να τον περάσω, χωρίς σχοινί και με μοναδικό βοηθό έναν σωματοφύλακα, βούλιαξα μέσα του ολόκληρος. Γύρισα πίσω όσο πιο γρήγορα μπορούσα κι αποφάσισα να σκαρφαλώσω στη γέφυρα. Τα κατάφερα και προχώρησα πάνω της μέχρι το σημείο που είχε καταστραφεί από την έκρηξη. Έβλεπα καθαρά κάτω από τα πόδια μου τα δύο τόξα, μισογκρεμισμένα στο βάθος του φαραγγιού, μετά την ανατίναξη του ενός από τα ατσάλινα βάθρα. Σαράντα πόδια κάτω μου μούγκριζε το ποτάμι και σκέπαζε τη φωνή μου, παρόλο που φώναζα μ' όλη μου τη δύναμη. Τελικά μ' άκουσε ο Ντένις Χάμσον. Με πληροφόρησε ότι τους χρειάζονταν ακόμη σαράντα λεπτά για να γκρεμίσουν και το άλλο βάθρο, ένα τόξο που ήταν ακόμη όρθιο, κι ύστερα να γκρεμίσουν τα δύο τόξα που ήταν ήδη μισοκρεμασμένα πάνω απ' το φαράγγι.

»Τη στιγμή εκείνη, ακούστηκε μια ισχυρή έκρηξη από το βορρά, που συνοδεύτηκε από πυκνά πυρά αυτομάτων. Εχθρικές ενισχύσεις έφταναν με το τραίνο από τη Λαμία. Το μόνο που μπορούσα να ελπίζω ήταν ότι το απόσπασμα του Θέμη θα έκανε σωστά τη δουλειά του. Φώναξα στο Ντένις ότι έπρεπε να βιαστούν όσο μπορούσαν, γιατί δεν είχαμε αρκετά πολεμοφόδια για να συγκρατήσουμε πολλή ώρα τις εχθρικές ενισχύσεις.

»Μερικά λεπτά αργότερα, άκουσα τον Chris να με φωνάζει από την κορυφή του λόφου:

—Ο Ζέρβας λέει πως δεν μπορεί να σας δώσει παρά δέκα λεπτά ακόμη. Μετά πρέπει να δώσει το σύνθημα της αποχώρησης.

—Μην επιτρέψετε σε καμμιά περίπτωση να δοθεί, του φώναξα, πριν ακούσετε τη δεύτερη έκρηξη από τη γέφυρα. Χρειάζονται ακόμη τουλάχιστον είκοσι λεπτά.

—All right! μου φώναξε ο Chris. Θα κάνω ό,τι μπορώ. Αλλά, για όνομα του Θεού, μην κάνετε παραπάνω από είκοσι λεπτά.

»Ξαναγύρισα κοντά στο τμήμα της γέφυρας που κρεμόταν και πληροφόρησα τον Ντένις γι' αυτά που μου είχαν πει. Του ζήτησα να κάνει όσο πιο γρήγορα μπορούσε.

»Μερικά λεπτά αργότερα, ακούστηκε πάλι το σφύριγμα του Τομ. Ένοιωσα ένα αίσθημα ανακούφισης. Από το βορρά τα εχθρικά πυρά πλησίαζαν και ήξερα πως ήταν παρακινδυνευμένο να ελπίζω πως θάχαμε τη δύναμη να κρατήσουμε περισσότερο. Ξαναγύρισα στην άκρη της γέφυρας και καλύφθηκα. Ακούστηκε μια καινούργια τρομαχτική έκρηξη. Όπως το περίμενα, δεν έπεσε άλλο

τόξο, αλλά είδα καθαρά τα δύο, που ήταν ήδη μισογκρεμισμένα, να σηκώνονται στον αέρα και να ξαναπέφτουν βαρειά. Ένα δευτερόλεπτο αργότερα, το σύνθημα της αποχώρησης έλαμψε μέσα στην νύχτα.»

Οι αντάρτες δεν αφήνουν στο πεδίο της μάχης ούτε έναν άντρα. Παίρνουν μαζύ τους τρεις ελαφρά τραυματισμένους. Το φρέσκο χιόνι που πέφτει ασταμάτητα, σκεπάζει πίσω τ' αχνάρια τους.

Το πολεμικό ανακοινωθέν της Ανώτατης Διοίκησης της Βέρμαχτ, στις 27 Νοέμβρη 1942, αναφέρει:

«Την νύκταν της 25ης προς 26ην Νοεμβρίου, συμμορία 200 ανδρών ανετίναξε την γέφυραν του Γοργοποτάμου, νοτίως του Λιανοκλαδίου· η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης - Αθηνών διεκόπη, κατά πασαν πιθανότητα τουλάχιστον διά μίαν εβδομάδα»[6].

Η Ανώτατη Διοίκηση βαυκαλίζεται με αυταπάτες.

Στην πραγματικότητα, η επισκευή της γέφυρας δεν θα περατωθεί οριστικά παρά στα τέλη του Φλεβάρη 1943. Επί τρεις μήνες, μια ζωτικής σημασίας για τον Ρόμμελ γραμμή ανεφοδιασμού, θα παραμένει κομμένη.

Την επομένη της επιχείρησης, ο Myers μοιράζει τους συνηθισμένους επαίνους και αμοιβές και φτάνει στο σημείο να σφίξει το χέρι του τρομερού Καραλίβανου.

Για να ευχαριστήσει τον Ε.Λ.Α.Σ. για τις «γενναίες υπηρεσίες» του, παραδίνει στον αρχηγό του 250 χρυσές λίρες. Ο Άρης τις δέχεται ασάλευτος. Αλλά όταν σε συνέχεια ο Myers εκδηλώνει την πρόθεσή του να τον προτείνει για ανώτερη στρατιωτική διάκριση, ο Άρης, παγερός, τον αναμετρά με μισόκλειστα μάτια και του απαντάει πως θεωρεί πιο χρήσιμο να του δώσουν «μπότες για τους αντάρτες του». Ο Ντένις Χάμσον, που συμμετείχε στην αποστολή, γράφει στις Αναμνήσεις του:

«Ο οπλισμός τους προκαλούσε κατάπληξη, τα απερίγραπτα ρούχα τους ήταν στο μεγαλύτερο μέρος τους κουρελιασμένα, πολλοί βάδιζαν κυριολεκτικά ξυπόλυτοι, πράγμα ιδιαίτερα σκληρό με τον καιρό που έκανε. Οι δικές μας μπότες ήταν μουσκεμένες απ' το χιόνι και τα πόδια μας βρεγμένα και παγωμένα, αλλά τουλάχιστον είχαμε μπότες. Τα τουφέκια τους άρχιζαν από γκράδες, όπλα ηλικίας εξήντα χρόνων που έρριχναν παμπάλαιες αλλά φονικές σφαίρες, περνούσαν από τα μαρτίνια και τα μάουζερ όλων των τύπων και διαμετρημάτων, και έφταναν μέχρι το ελληνικό μάλινχερ. Ένας - δυο είχαν από τα δικά μας Λη - Ένφιλντ.

»Οι άντρες του Ζέρβα, που ανήκαν στον Ε.Δ.Ε.Σ., ήταν λίγο μεγαλύτεροι σε ηλικία (τουλάχιστον δεν ήταν νεαρά παιδιά) και ήταν καλύτερα, αν όχι πολύ καλύτερα, εξοπλισμένοι. Μας φέρονταν πολύ φιλικά και οι αξιωματικοί τους έμοιαζαν αξιόλογοι άνθρωποι[7].»

Μερικές μέρες αργότερα το B.B.C. κάνει ένα διθυραμβικό απολογισμό του σαμποτάζ στο Γοργοπόταμο.

Είναι η αποθέωση του Ε.Δ.Ε.Σ. και του στρατηγού Ναπολέοντα Ζέρβα. Ούτε λέξη για τον Ε.Λ.Α.Σ. και τον αρχηγό του Άρη Βελουχιώτη. Οι Άγγλοι έχουν διαλέξει.

Στη χώρα του Ομήρου, η παράδοση δεν τρέφεται από τις εκπομπές του B.B.C. Οι εφημερίδες των Αθηνών, τα τραγούδια και η προφορική διάδοση των κατορθωμάτων του Άρη, θα του αποδώσουν με το παραπάνω το μεράδι της δόξας του στην επιχείρηση του Γοργοπόταμου.

Ο Άρης γίνεται η πρώτη φυσιογνωμία της ένοπλης Αντίστασης. Η εικόνα που έχει ο λαός γι' αυτόν συνδέεται τώρα με τη φρουρά του, το σώμα των μαυροσκούφηδων. Συγκεντρωμένοι γύρω από τον αρχηγό τους, καβάλλα στα πιο όμορφα άλογα της περιοχής, ορμητικοί σαν χείμαρρος, με τα γένια και τα σκουφιά τους από μαύρο μαλλί, οι μαυροσκούφηδες συγκεντρώνουν όλες τις αναγκαίες ιδιότητες για να εμπνέουν, ανάλογα με την περίπτωση, το φόβο ή τον επικό λυρισμό.

Οι μάλλινοι αυτοί σκούφοι, είναι τρόπαια από τις συμμορίες των ρουμανόφωνων βλάχων της Θεσσαλίας και της Ηπείρου, που συνεργάστηκαν και εξοπλίστηκαν από τους Ιταλούς για να δημιουργήσουν αυτόνομο κράτος. Ο Άρης τους εξολόθρευσε και ιδιοποιήθηκε το σκούφο τους, μεταβάλλοντάς τον από σύμβολο προδοσίας σε σύμβολο εθνικής αντίστασης.

Οι μαυροσκούφηδες αποτελούν το επίλεκτο σώμα της Αντίστασης. Είναι γύρω στους 25 και έχουν δική τους αυτονομία. Μοιράζουν τα καθήκοντα μεταξύ τους και ζουν σαν καλόγεροι σ' ένα κοινόβιο όπου ο Άρης είναι ηγούμενος κι ο Τζαβέλας βοηθός του. Η φήμη της βιαιότητας, αν όχι της σκληρότητάς τους, πάει δίπλα - δίπλα με τη φήμη της παλληκαριάς τους.

Η εμφάνιση αυτών των ένοπλων ερημιτών προκάλεσε αμηχανία στους Άγγλους. Οι μέθοδοι με τις οποίες ο Άρης μεταμορφώνει τη ληστεία σε ιερό αγώνα για την πατρίδα, ταιριάζουν περισσότερο με τα ήθη της περιοχής παρά με την πατροπαράδοτη αντίληψη τον Βρεταννών περί Ελληνισμού.

Ο Myers, στα Απομνημονεύματά του, διηγείται, μ' ένα «δαγκωμένο θαυμασμό», πως είδε τον Άρη να καταδικάζει και να εχτελεί έναν άνθρωπο, επειδή είχε κλέψει ένα κοτόπουλο σ' ένα χωριό.

Μιαν άλλη φορά, ένας από τους στενούς συνεργάτες του, ένας μαυροσκούφης, κατηγορήθηκε από μια χωρική ότι έκλεψε ένα ρολόι. Ο Άρης, κατάχλωμος, κι αφού οι αντάρτες του έχουν βγάλει την απόφαση, διατάζει να παραταχθεί το εκτελεστικό απόσπασμα. Για ένα ασήμαντο αντικείμενο, ετοιμάζεται να σκοτώσει έναν άνθρωπο για τον οποίο τρέφει την πιο μεγάλη εκτίμηση. Τα τουφέκια σηκώνονται σημαδεύοντας το στήθος του καταδικασμένου.

Τότε ακριβώς βγαίνει ουρλιάζοντας απ' το σπίτι της αυτή που τον κατηγόρησε. Κρατάει στο χέρι της το ρολόι, που είχε απλούστατα παραπέσει σε μια γωνιά. Ο Άρης, καταϊδρωμένος αλλά ατάραχος, διαλύει το απόσπασμα και κλείνεται πολλές ώρες στο δωμάτιό του.

Στα βουνά, που οι άνθρωποι τόσο συχνά χαρατσώνονταν από τις συμμορίες, οι πόρτες μένουν πια ανοιχτές. Οι κλειδαριές εξαφανίστηκαν.

Η μοναχική πειθαρχία επεκτείνεται ακόμα και στο σεξουαλικό πεδίο, και μάλιστα πιο αυστηρά, καθώς πολυάριθμες νέες γυναίκες αρχίζουν να μπαίνουν στις γραμμές των ανταρτών.

Μιαν άλλη μέρα του 1942, το ανταρτοδικείο του Βουλγαρελιού καταδικάζει σε θάνατο έναν αντιστασιακό, που επιχείρησε να βιάσει μια κοπέλλα. Ο Άρης απευθύνεται στους άντρες του:

«Πρέπει να μάθετε μια και καλή, πως όσο θα είσαστε δω πάνω, δεν θα τον έχετε παρά για να κατουράτε».

Οι φήμες φτάνουν στην Αθήνα πιο γρήγορα από τις αναφορές. Η εποποιία του Άρη έχει δύο όψεις. Από τη μια, τα κατορθώματά του γίνονται τραγούδια και τρέφουν τη λαϊκή μυθολογία. Από την άλλη, η τραχύτητά του τροφοδοτεί το αστικό κουτσομπολιό και δημιουργεί, στους φιλελεύθερους κύκλους, την εικόνα μιας αντίστασης βουτηγμένης στο αίμα. Οι φήμες αυτές, που τις εξογκώνει και τις εκμεταλλεύεται η επίσημη προπαγάνδα, αρχίζουν ν' ανησυχούν την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ.

Το θέμα δεν είναι μόνο να καθησυχάσουν τους πολιτικούς της Αθήνας: ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει ανάγκη από όπλα και εφόδια. Πρέπει οπωσδήποτε να πετύχει την πλήρη αναγνώρισή του από το βρεταννικό Γενικό Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής.

Κανείς λοιπόν δεν μπορεί να καταλογίσει την αγνόηση του Ε.Λ.Α.Σ. από το B.B.C. την επομένη του Γοργοπόταμού σ' έναν σκόπιμο ελιγμό των Βρεταννών. Η πιο διαδεδομένη και βολική εξήγηση για τους κομμουνιστές ηγέτες συνίσταται στο να αποδίδουν την ευθύνη στην αδεξιότητα του Άρη.

Ο Άρης δέχεται επιθέσεις απ' όλες τις πλευρές. Αντιμετωπίζοντας βίαιη κριτική από το κόμμα του, μετά τη συστηματική αποσιώπηση κάθε ενέργειάς του από το B.B.C, γίνεται ταυτόχρονα θύμα μιας ανοιχτής απόπειρας εκκαθάρισής του που προετοιμάσθηκε από τον γείτονά του Ναπολέοντα Ζέρβα. Σύμφωνα με τις διαταγές που πήρε αναχωρώντας από το Κάιρο, η βρεταννική αποστολή έχει εγκατασταθεί κοντά στον Ε.Δ.Ε.Σ. Ο Ζέρβας παίρνει θάρρος από την παρουσία των Άγγλων, που δίνουν στην οργάνωσή του έναν επίσημο χαρακτήρα, και πολλαπλασιάζει τις προκλήσεις. Η στάση του Ε.Λ.Α.Σ. σκληραίνει. Αρχίζει η κλιμάκωση. Ο Ζέρβας έχει ούριο άνεμο και στο γενικό στρατηγείο του στο Μαυρολιθάρι στήνεται μια σκοτεινή συνωμοσία.

Πρόκειται ούτε λίγο ούτε πολύ για απαγωγή του Άρη. Κάποιος Κωστορίζος, που ανήκει στον Ε.Λ.Α.Σ., αναλαμβάνει να συλλάβει τον Άρη και ολόκληρο το επιτελείο του, πριν ο ίδιος περάσει με όπλα και εφόδια στον Ε.Δ.Ε.Σ. Ο Ζέρβας κατάφερε να εξασφαλίσει τις υπηρεσίες του καινούργιου υποτακτικού του ενισχύοντας την επιχειρηματολογία του με μερικές χρυσές λίρες.

Στις 13 Δεκέμβρη το πρωί, ο Άρης διαπιστώνει τη λιποταξία του Κωστορίζου και των 25 ανδρών του. Καταλαβαίνει αμέσως ότι ο Ζέρβας δεν μπορεί να είναι ξένος με το επεισόδιο και υποψιάζεται ότι οι λιποτάκτες κατέφυγαν στην περιοχή του. Για τον Ε.Λ.Α.Σ. το πρόβλημα είναι ακόμα πιο σοβαρό, γιατί, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, τα κίνητρα που έσπρωξαν τον Κωστορίζο να περάσει τον Αχελώο είναι βρώμικα. Ο Άρης πρέπει να χτυπήσει. Και γερά. Οι χρυσές λίρες του Ζέρβα είναι πιο επίφοβες από την κλοπή ενός κοτόπουλου, που ο Άρης δεν δίστασε να τιμωρήσει παραδειγματικά. Μια συνέλευση τετρακοσίων ανταρτών, μπροστά στην οποία η παρέμβαση του Άρη κάθε άλλο παρά παρακινεί σε επιείκεια, αποφασίζει σχετικά με την υπόθεση Κωστορίζου. Ο Ε.Λ.Α.Σ. θα διεισδύσει στην περιοχή του Ζέρβα, θα συλλάβει τους ενόχους και θα τους τιμωρήσει σύμφωνα με τους νόμους του πολέμου.

Το απόσπασμα που αναλαμβάνει την αποστολή συγκρούεται στο δρόμο μ' ένα ιταλικό σύνταγμα. Η σύγκρουση αφήνει στο πεδίο της μάχης 70 Ιταλούς νεκρούς, ανάμεσά τους και το συνταγματάρχη που διοικούσε τη μονάδα.

Αφού πέρασε τον Αχελώο, ο Άρης μπαίνει στην περιοχή του Ζέρβα χωρίς να συναντήσει σοβαρή αντίσταση από την πλευρά του Ε.Δ.Ε.Σ.

Ο Woodhouse και οι τοπικοί εκπρόσωποι του Ε.Α.Μ. επεμβαίνουν για ν' αποφευχθεί το χειρότερο και καταλήγουν να οργανώσουν μια συνάντηση ανάμεσα στον Άρη και το Ζέρβα.

Οι δυο άντρες προχωρούν ο ένας προς το μέρος του άλλου, ενώ τους καλύπτουν δυο σειρές αντάρτες, η μια απέναντι στην άλλη, με το δάκτυλο στη σκανδάλη, έτοιμοι στην παραμικρή ύποπτη κίνηση ν' αρχίσουν την αιματοχυσία.

Ο Άρης δηλώνει ότι είναι έτοιμος να διαπραγματευθεί την ενοποίηση των δύο κινημάτων Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Δ.Ε.Σ. κάτω από τη στρατιωτική διοίκηση του Ζέρβα. Ο ίδιος ο Άρης θα παρέμενε καπετάνιος, δηλαδή αρχηγός των ανταρτών, και μια πολιτική προσωπικότητα κοινής εμπιστοσύνης των δύο πλευρών θα έπαιζε το ρόλο του πολιτικού συμβούλου του ενωμένου κινήματος.

Ο Ζέρβας, με τη Βρεταννική Αποστολή στο πλευρό του, είναι ισχυρός. Ξέρει ότι μπορεί να περιμένει μια προνομιακή υποστήριξη από το Κάιρο και τορπιλλίζει τη σύσκεψη δηλώνοντας ότι δεν αντιμετωπίζει την ενοποίηση παρά μόνο κάτω από τη δική του αποκλειστική διοίκηση.

Στο «χρυσοφόρο δρόμο» της υποταγής και της αποκλειστικής συνεργασίας με τους Άγγλους, ο Ζέρβας δεν αργεί να ξεπεραστεί κι ο ίδιος από τις ύποπτες μανούβρες των χορηγών του. Μερικές μέρες μετά τη συνάντησή του με τον Άρη, πέφτει στα χέρια του ένα εμπιστευτικό σημείωμα προερχόμενο από το 2ο Γραφείο του εξόριστου βασιλιά, που προορίζεται για δύο μοναρχικούς λοχαγούς που πολεμούν στις γραμμές του. Η εντολή τους είναι να «καλλιεργήσουν εγκάρδιες σχέσεις με τον Ε.Δ.Ε.Σ., άψογες σχέσεις με τον Ε.Λ.Α.Σ., αλλά να προκαλούν με όλα τα μέσα διαφωνίες και συγκρούσεις ανάμεσα στον Ε.Λ.Α.Σ. και τον Ε. Δ.Ε.Σ.».

Τα βρεταννικά συμφέροντα στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο συνδέονται στενά με τα συμφέροντα της δυναστείας των Γλύξμπουργκ, μοναδικής εγγύησης για τη στήριξη των μισοφεουδαρχικών δομών του βασιλείου. Ο Ζέρβας, παρά την παλιά δημοκρατική του ετικέττα, θέλει κυρίως να κάνει καρριέρα. Ο μηχανισμός έχει στηθεί.

Στις αρχές του 1943, ο Myers, που ήρθε σαν εθελοντής για το σαμποτάζ του Γοργοπόταμου, δεν επιστρέφει στην Αίγυπτο. Αναλαμβάνει μια καινούργια αποστολή: να συναντήσει τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων και να ενισχύσει την ένοπλη αντίσταση. Ο Churchill ερωτοτροπεί αυτή την εποχή με το σχέδιο της απόβασης στα Βαλκάνια και αρχίζει να ενδιαφέρεται από πιο κοντά για το πολιτικό πρόβλημα της Ελλάδας.

Την πρώτη κιόλας βδομάδα του Γενάρη, ο Woodhouse στέλνεται στην Αθήνα, ενώ ο Myers μένει κοντά στο Ζέρβα.

Ο γίγαντας του S.O.E. διατρέχει τα τελευταία χιλιόμετρα ζαρωμένος κάτω από τις θέσεις ενός μικρού λεωφορείου και μπαίνει ανεμπόδιστα στην πρωτεύουσα.

Παίρνει επαφή με τον αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων Σοφούλη και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος Παπανδρέου. Ενθαρρυντικά λόγια και πλατωνικές δημηγορίες.

Τελικά ζητά να έρθει σ' επαφή με τους υπεύθυνους του Ε.Α.Μ.

Η συνάντηση πραγματοποιείται σ' ένα σπίτι της Κολοκυνθούς.

Το Ε.Α.Μ. εκπροσωπούν ο Σιάντος, ο Τσιριμώκος, σοσιαλιστής δικηγόρος, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. και ο Τζίμας. Ο Woodhouse, που μιλά άπταιστα τα νέα ελληνικά, μπαίνει αμέσως στην ουσία του θέματος:

—Έρχομαι με διαταγή του Γενικού Στρατηγείου μου που είναι στο Κάιρο, να σας ζητήσω μιαν ακόμα μεγαλύτερη προσπάθεια στον τομέα της ένοπλης Αντίστασης. Συνεργαζόμαστε στενά με το βασιλιά σας, τον οποίο έχουμε την πρόθεση να αποκαταστήσουμε στο θρόνο του.

Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να είναι σαφέστερος όσον αφορά τη γενική γραμμή της αγγλικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Ο Woodhouse γράφει στις αναμνήσεις του:

«Λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών του 1943, ήταν σαν να ζητούσε κανείς από τον Άγγλο πρεσβευτή στη Μόσχα να θυμίζει στο Στάλιν, κάθε φορά που τον συναντούσε, την αφοσίωση της βρεταννικής κυβέρνησης στους Ρομανώφ»[8].

Οι στρατιωτικοί του Καΐρου και η δική του υπηρεσία πληροφοριών, το S.O.E., αναζητούν στην ελληνική Αντίσταση ένα στρατηγικό στήριγμα αδιαφορώντας για την πολιτική της τοποθέτηση. Το Foreign Office, από την πλευρά του, δεν παύει να αναφέρεται στο «χρέος» που έχει αναλάβει η Αγγλία απέναντι στο βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιο. Πράγμα που του επιτρέπει να θεωρεί το βασίλειό του σαν χώρο της αποκλειστικής του δικαιοδοσίας.

Ο στρατηγός Wilson, γενικός διοικητής των συμμαχικών στρατευμάτων στην ανατολική Μεσόγειο, δεν κρύβει ότι αντιμετώπισε σοβαρές δυσκολίες εξαιτίας της διχόνοιας που φέρνει αντιμέτωπο το S.O.E. (στρατιωτική υπηρεσία πληροφοριών), με τους διπλωμάτες στο ζήτημα της Ελλάδας.

«Οι διπλωμάτες μας, γράφει, αντιτάσσονταν σθεναρά σε κάθε ενθάρρυνση των κομμάτων που θα έβλαφτε τον βασιλιά και την τότε κυβέρνηση. Ενώ το S.O.E. επιθυμούσε να ενισχύσει την Αντίσταση, ανεξάρτητα από το πολιτικό χρώμα των ομάδων με τις οποίες έπαιρνε επαφή. Από την άποψη της πολεμικής προσπάθειας, η τελευταία αυτή θέση ήταν προτιμότερη, κι εμένα προσωπικά δεν μου άρεσε καθόλου η ιδέα να στέλνω αξιωματικούς - συνδέσμους σ' ένα μόνο πολιτικό κόμμα κατ' αποκλειστικότητα, (άλλωστε τα κόμματα της δεξιάς και του κέντρου δεν συμμετείχαν στην Αντίσταση κι ακόμα κι ο Ζέρβας ήταν αντιμοναρχικός. Είχα τη γνώμη πως η φρόνηση απαιτούσε να συνεργαστούμε με τα κόμματα της άκρας αριστεράς και να προσπαθήσουμε να τα κατευθύνουμε μάλλον παρά να τους φέρνουμε εμπόδια[9].»

Η εισαγωγή στο θέμα από τον Woodhouse στο σπίτι της Κολοκυνθούς, εκφράζει ξεκάθαρα τον αμφίπλευρο χαρακτήρα της αποστολής του.

Οι αντιπρόσωποι του Ε.Α.Μ. του απαντούν πως η ενδεχόμενη επιστροφή του βασιλιά δεν μπορεί ν' αποφασιστεί παρά μόνον μετά την ετυμηγορία του λαού, που θα κληθεί να εκφράσει τη γνώμη του στο πρόβλημα των θεσμών μόλις η χώρα ξαναβρεί την ελευθερία της.

Τα μέλη του Ε.Α.Μ. ξέρουν, ότι ένα δημοψήφισμα μετά τον πόλεμο θα είναι αρνητικό για τη δυναστεία των Γλύξμπουργκ, που από την αρχή κιόλας της ενθρόνισής της περισσότερο βασίλεψε πάνω στα κόμματα παρά πάνω στο έθνος.

Είναι απίθανο οι Βρεταννοί να τρέφουν αυταπάτες για το αντίθετο, κι αυτός είναι ο λόγος που αρχίζουν να υποκινούν τη δημιουργία μιας δύναμης πραιτωριανών, κατάλληλης να υποστηρίξει μια «νομιμότητα» πιο σύμφωνη με τα συμφέροντα της Αυτοκρατορίας.

Στο μεταξύ ο Woodhouse από τη μια μεριά, ο Σιάντος, ο Τσιριμώκος κι ο ο Τζίμας από την άλλη, προσπαθούν αμοιβαία να συμμαχήσουν με το διάβολο. Το άμεσο συμφέρον του Ε.Α.Μ. είναι να αποκτήσει όπλα και το Γενικό Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής ζητάει μια εντατικότερη δραστηριοποίηση της Αντίστασης στην Ελλάδα. Η λύση των πολιτικών προβλημάτων, που συνδέονται με το καθεστωτικό, διαρκώς αναβάλλεται. Και οι δυο πλευρές υποχωρούν περιμένοντας ευνοϊκότερες συνθήκες για να επανέλθουν. Ο χρόνος δεν θα βοηθήσει σε τίποτε αυτή την υπόθεση.

Ο Woodhouse, αφού άκουσε μια έκθεση για τις δραστηριότητες του Ε.Α.Μ., διατυπώνει ορισμένα σχόλια από τη σύντομη εμπειρία του με τον Ε.Λ.Α.Σ., και επιμένει ιδιαίτερα στην περίπτωση του Άρη. Δεν κρύβει, ότι η δραστηριότητα και ο θρύλος του γενοφόρου αντάρτη, που περιβάλλεται από τους άγριους μαυροφορεμένους καβαλλάρηδές του, του προκαλούν περισσότερο φόβο παρά θαυμασμό. Κατά παράδοξο τρόπο, οι κρίσεις περί Άρη, αυτού του Άγγλου άξιωματικού, που πριν

λίγο υπεράσπιζε τη μοναρχία μπροστά σε μια ομάδα επαναστατών, εντυπωσιάζουν το ακροατήριο.

Για το Σιάντο και τα περισσότερα στελέχη του Κ.Κ.Ε., που αναφέρονται σ' ένα σύστημα αξιών ριζικά αντίθετο από των Βρεταννών, η μορφή του αγώνα που διεξάγει ο Άρης δεν είναι περισσότερο ορθόδοξη. Οι δύο δυσπιστίες ενώνονται για να επιβαρύνουν το φάκελλο του Βελουχιώτη.

Στο τέλος της συνομιλίας, ο Άγγλος, κάπως δαγκωμένα, ζητάει απ' αυτούς που τον φιλοξενούν την άδεια να χρησιμοποιήσει τον ασύρματό τους για να επικοινωνήσει με το Κάιρο.

Ο Τζίμας οδηγεί τον Woodhouse στο διπλανό δωμάτιο, όπου θα μπορέσει να συντάξει το μήνυμά του.

—Γιατί να χρησιμοποιήσετε τον δικό μας ασύρματο αφού έχετε δικό σας; τον ρωτάει ο Τζίμας.

—Ο ασύρματός μας έπεσε στα χέρια των Γερμανών.

Αφήνοντας τον Woodhouse καθισμένο μπροστά σ' ένα τραπέζι, ο Τζίμας βγαίνει απ' το δωμάτιο και πηγαίνει να συναντήσει τους άλλους.

—Το δίκτυο του Woodhouse στην Αθήνα κάηκε, θα πρέπει να τον κρατήσουμε μαζύ μας και να του δώσουμε τη δυνατότητα να επικοινωνεί με τα δικά μας μέσα.

Ο Σιάντος είναι διστακτικός. Θα διατρέξουν έναν μεγάλο κίνδυνο υποστηρίζοντας ένα πράκτορα του Foreign Office, που δεν κρύβει τους πολιτικούς σκοπούς της αποστολής του στην Ελλάδα.

Ο Τζίμας επιμένει.

—Όλος ο κόσμος στην Αθήνα ξέρει πως ο Άγγλος είναι στην πόλη. Αν ο Woodhouse επιχειρήσει να βρει τους φίλους του, κινδυνεύει να συλληφθεί. Θα μας κατηγορήσουν ότι δεν τον προστατέψαμε. Είναι ευκαιρία να του δείξουμε τις δυνατότητές μας και ν' αποκαταστήσουμε διαρκή επαφή με το Κάιρο.

Ο Τσιριμώκος και ο Σιάντος συμβουλεύονται ο ένας τον άλλο μ' ένα βλέμμα. Συμφωνούν. Στο διπλανό δωμάτιο, ο Woodhouse είναι πάντα σκυμένος στο κείμενο του μηνύματός του.

—Σας προτείνω να γίνετε φιλοξενούμενός μας, του αναγγέλλει ο Τζίμας. Ο ασύρματός σας ανακαλύφθηκε ήδη. Κινδυνεύετε να πέσετε στα χέρια των Γερμανών.

Η πρόταση είναι λογική. Ο απεσταλμένος του Churchill αποδέχεται την προστασία του Ε.Α.Μ. και των κομμουνιστών.

Με την ίδια ευκαιρία, ύστερα από παράκληση του Τζίμα, προσθέτει μια παράγραφο στο μήνυμά του.

—Το Ε.Α.Μ. θα ευχόταν να στείλει μια αποστολή στο Κάιρο. Θα μπορούσατε ν' ασχοληθείτε με την εφαρμογή του σχεδίου μιας ενδεχόμενης μεταφοράς;

Είναι η πρώτη επίσημη επαφή ανάμεσα στο Ε.Α.Μ. και τη βρεταννική κυβέρνηση.

Τις επόμενες μέρες, τα ξανθά μαλλιά του Woodhouse βάφονται μαύρα με την προσωπική φροντίδα του Τζίμα. Οδηγείται από τρεις άντρες στο προάστιο του Ασπρόπυργου, όπου ο Θέος, ο καλύτερος

σύνδεσμος του Ε.Α.Μ., αναλαμβάνει να τον οδηγήσει μέχρι το Ζέρβα.

Η έξοδος από την Αθήνα πραγματοποιείται χωρίς καμμιά δυσκολία.

Ο Woodhouse εγκαινιάζει την «λεωφόρο των ορέων», δρόμο χαραγμένο, όπως λέει στα Απομνημονεύματά του, από «τον έξοχο μηχανισμό του Ε.Α.Μ.».

Η δίκη του βουνού

Το βουνό. Είναι παρόν στις πύλες της Αθήνας. Τα λευκόχρυσα λατομεία της Πεντέλης, οι τεφρές πλαγιές του Λυκαβηττού, του Ύμηττού και της Πάρνηθας, ορατές απ' όλα τα μέρη της πόλης, είναι παρούσες σαν διαρκής, απτή υπόμνηση μιας απόρθητης δύναμης. Μπροστά, υπάρχει η θάλασσα για να επεκταθείς, και πίσω το βουνό για να αντισταθείς. Ο τόπος αυτός, με τις κοφτερές πέτρες που λαμπυρίζουν κάτω από το φως της Ελλάδας σαν μπλε μέταλλο, είναι το βασίλειο των κλεφτών, των ανυπότακτων, των αλύγιστων, των ληστών και των ηρώων.

Πέρα από την Αττική και τη Βοιωτία, στις συμπαγείς οροσειρές της Πίνδου, είναι το βασίλειο του Άρη.

Στην ίδια την Αθήνα, οργανώνεται μια αστική αντίσταση χωρίς προηγούμενο, μέσα σε μια ατμόσφαιρα βουβής έντασης, κωδικοποιημένων μηνυμάτων και μυστικών επαφών, που διαφέρει σημαντικά από τους καβαλλάρηδες του Άρη, αρχηγού των μαυροσκούφηδων στο βουνό. Πώς να εκτιμήσουν στην πόλη τις φήμες που έρχονται από τη Ρούμελη;

Αυτός που στις αρχές του Μάρτη 1943 πρωτοστατεί για την πρόσκληση του Άρη στην πρωτεύουσα, είναι ο Σιάντος, ο «Γέρος», γενικός γραμματέας του Κ.Κ.Ε.

Κατεβάζοντας τον Άρη στην Αθήνα, μέσα από κατεχόμενες περιοχές, κι ενώ οι συγκρούσεις απ' τις δυο μεριές του Αχελώου μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Δ.Ε.Σ. εντείνονται κάθε μέρα, στερούν το βουνό απ' τον αρχηγό του για πολλές βδομάδες, σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο.

Η άποψη του Τζίμα είναι να στείλουν έναν απεσταλμένο, που θα διαβιβάσει τις οδηγίες της Κεντρικής Επιτροπής, και θα μπορέσει να κάμει μια επιτόπια έρευνα και να κρίνει τον Άρη με βάση και άλλα στοιχεία εκτός από τις φήμες και την αναφορά του Woodhouse.

Ο Σιάντος παραμένει αμετάπειστος. Η δυσφημιστική εκστρατεία που διεξάγουν εναντίον του Ε.Λ.Α.Σ. οι δυνάμεις της δεξιάς, τρέφεται όλο και πιο πολύ από τις «υπερβολές» του Άρη. Ο Σιάντος σκέφτεται, στην ανάγκη, να μη τον ξαναστείλει στην περιοχή του. Ο Άρης οφείλει να παρουσιαστεί.

Ο Γεώργιος Σιάντος γεννήθηκε στην Καρδίτσα το 1890. Μοναδική απασχόληση στην περιοχή είναι η καλλιέργεια του καπνού, που πληρώνεται άσχημα και υφίσταται τις διακυμάνσεις της διεθνούς αγοράς. Στα δεκαπέντε του χρόνια μπαίνει στο σωματείο των καπνεργατών. Παίρνει δραστήριο μέρος στις απεργίες, τις διαδηλώσεις και τις μαχητικές εκδηλώσεις. Μπαίνει στο Κ.Κ.Ε. το 1920 και γνωρίζει όλη τη δίνη και τις εσωτερικές διαδικασίες που συνοδεύουν τη γέννηση του σταλινισμού. Η ευλύγιστη γραμμή που υποστηρίζει, η λεγόμενη «χωρίς αρχές», έρχεται σε σύγκρουση με το δογματισμό και την χωρίς όρους ευθυγράμμιση με τη Μόσχα, που εκθειάζει η νέα γενιά των κομματικών στελεχών. Απέναντι στην τάση που υποστηρίζει με αφοσίωση, ορθώνονται άνθρωποι διαμορφωμένοι στο μεγαλύτερο μέρος τους έξω από την Ελλάδα, στο σοβιετικό πανεπιστήμιο K.U.T.V. (Κομμουνιστικό Πανεπιστήμιο Ανατολικών Λαών).

Ύστερα από διάφορες περιπέτειες και συγκρούσεις, το 1934 οι δυο τάσεις συμβιβάζονται και το κόμμα αρνείται να συγκεντρώσει τη δράση του στις διεκδικήσεις των σλαβικών μειονοτήτων της Μακεδονίας, που υποστηρίζονται από την Κομιντέρν αλλά θίγουν βαθειά την ακόμα καινούργια εθνική ευαισθησία της Ελλάδας.

Ο Σιάντος εκλέγεται γραμματέας της οργάνωσης του Πειραιά και αποχτάει επιρροή στο κόμμα.

Συλλαμβάνεται τις πρώτες μέρες της δικτατορίας του Μεταξά τον Αύγουστο του 1936 και εξορίζεται στην Ανάφη, απ' όπου δραπετεύει τον επόμενο χρόνο. Συλλαμβάνεται και πάλι τον Οκτώβρη του 1939 και φυλακίζεται στην Κέρκυρα. Το Σεπτέμβρη του 1941 πρόκειται να δικαστεί στην Αθήνα αλλά στη διάρκεια της μεταγωγής του κατορθώνει και πάλι να δραπετεύσει. Ο γενικός γραμματέας του Κ.Κ.Ε. Ζαχαριάδης στέλνεται στο Νταχάου. Το διαλυμένο Κομμουνιστικό Κόμμα αρχίζει να αναδιοργανώνεται. Ο Σιάντος είναι εξηνταενός χρόνων και ποτέ στη διάρκεια της σύγκρουσης των τάσεων μέσα στο κόμμα δεν υιοθέτησε ακραίες θέσεις. Είναι μια προσωπικότητα ισορροπημένη και το κίνημα έχει ανάγκη περισσότερο μια δημοκρατική φυσιογνωμία, ικανή να συνενώσει τα διάφορα ρεύματα της Αντίστασης, παρά έναν δογματικό. Τη στιγμή της δημιουργίας του Ε.Α.Μ., είναι σχεδόν ο μόνος που μπορεί να αναλάβει την ηγεσία του Κ.Κ.Ε. χωρίς να τρομάξει τους δημοκρατικούς σχηματισμούς που καλούνται σε ενότητα δράσης. Λεπτός και στεγνός, με ψηλό γυμνό μέτωπο, μαλλιά ακόμα μαύρα παρά την ηλικία του, μικρό μουστάκι σαν βούρτσα και στρογγυλά γυαλιά καθηγητή, ο «Γέρος» εκλέγεται πρώτος γραμματέας της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. το Γενάρη του 1942. Θύμα όλων των αστυνομικών καταπιέσεων, τρέφει βαθειά απέχθεια για τη βία. Οι ακρότητες για τις οποίες είναι ένοχος ο Άρης κι εκείνες που του αποδίδουν οι φήμες, άγγιξαν μέσα του το ευαίσθητο σημείο. Είναι αποφασισμένος να επέμβει δραστικά.

Γύρω από το Σιάντο, η Κεντρική Επιτροπή εξακολουθεί να αποτελείται από έναν πυρήνα θεματοφυλάκων του δόγματος, ανθρώπους της Κομιντέρν που διαμορφώθηκαν στη Σοβιετική Ένωση, τους «Κούτβηδες». Κάθε φορά που ακούγεται για τους τύπους η γνώμη του Σιάντου πάνω σ' ένα θεωρητικό πρόβλημα, οι δυνατοί στο θέμα της διαλεκτικής σχολιάζουν: «Ο Γιώργος είναι μεγάλος αγωνιστής, αλλά δεν καταλαβαίνει τίποτε από ιδεολογικά προβλήματα».

Όταν λοιπόν κρίνουμε τις αποφάσεις του «Γέρου», πρέπει να υπολογίζουμε την παρουσία πλάι του των σκυθρωπών εξοχοτήτων της Επανάστασης.

Πρώτος θεματοφύλακας της ορθοδοξίας στην Κεντρική Επιτροπή είναι ο «κούτβης» Γιάννης Ιωαννίδης. Αυτός είναι ο πνευματικός κληρονόμος του Νίκου Ζαχαριάδη που, αν κι εξόριστος, είναι παρών σαν φάντασμα σ' όλες τις συνεδριάσεις.

Ο Ιωαννίδης γεννήθηκε στο Βόλο. Τρίτη βιομηχανική πόλη της Ελλάδας μεταξύ Αθήνας και Θεσσαλονίκης, ο Βόλος είναι το λίκνο του Κ.Κ.Ε. Ο Ιωαννίδης εξασκεί εκεί το επάγγελμα του κουρέα και το 1923 γράφεται στο κόμμα. Η υγεία του είναι κλονισμένη και το 1928, βαρειά άρρωστος από φυματίωση στέλνεται στη Σοβιετική Ένωση. Επί τρία χρόνια ακολουθεί εκεί μια ιατρική αγωγή και παράλληλα την πνευματική αγωγή του K.U.T.V. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα με αποκαταστημένη υγεία και μονοκόμματες ιδέες, υφίσταται τις ταλαιπωρίες που επιφυλάσσει στους ανθρώπους της αριστεράς, μετά την αναρρίχησή του στην εξουσία, ο Μεταξάς.

Το 1943, είναι ο δεύτερος άνθρωπος της Κεντρικής Επιτροπής. Κάτω απ' τη σκιά του Σιάντου, η ιδεολογική του επιρροή είναι σημαντική. Ανήκει στην επαναστατική εκείνη κάστα, μέσα στην επανάσταση, που πρεσβεύει το αλάθητο της Μόσχας και αποτελεί θεματοφύλακα της ορθοδοξίας. Οπαδός της καθαρής και σκληρής γραμμής του Στάλιν, πιστεύει στην υπεροχή της προλεταριακής πάλης. Ακόμη και στην Ελλάδα, όπου το προλεταριάτο παραμένει σε εμβρυώδη κατάσταση και η αγροτική μάζα είναι έτοιμη να πάρει τα όπλα, η διαπαιδαγώγηση και οι πεποιθήσεις του τον σπρώχνουν να αναφέρεται διαρκώς στο μοντέλο της επανάστασης του Οκτώβρη και να υποστηρίζει τον αποφασιστικό ρόλο του αγώνα στις πόλεις.

Σε μερικές εβδομάδες, το Μάη του 1943, όταν η Κομιντέρν θα διαλυθεί για ν' αφήσει μεγαλύτερη ελευθερία ελιγμών στα αδελφά κόμματα, οι άνθρωποι σαν τον Ιωαννίδη θα μοιάζουν με ορφανά

που αναζητούν διαρκώς κάποια ξένη κηδεμονία.

Είναι κομμουνιστής όπως τα πρόσωπα εκείνα του Αραγκόν, που ένας άλλος κομμουνιστής θα αναγνώριζε αμέσως αν τα συναντούσε στο δρόμο. Είναι ένας δογματικός πρωτόγονος και μονοκόμματος, φυσικά και πνευματικά στρατευμένος μέχρι μυελού οστέων, γεμάτος από τη βεβαιότητα μιας ορθόδοξης πίστης. Η αδιαλλαξία του Άρη τον σοκάρει λιγότερο απ' όσο η ομηρική και αγροίκα όψη αυτού του γενειοφόρου ατόμου, που θυμίζει τον Τσαπάγεφ και προδιαγράφει τον Κάστρο. Η αντίθεση των ξυρισμένων και των γενειοφόρων είναι κάτι παραπάνω από υπόθεση εμφάνισης στην επαναστατική ιστορία του καιρού μας.

Η αγροτική αντίσταση, που έσμιξε αυθόρμητα με τις ιστορικές μορφές του ελληνικού εθνικού αγώνα, δικάζεται στο πρόσωπο του Άρη Βελουχιώτη μπροστά στην Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε.

Ο Άρης έκαψε τα εκκλησιαστικά ράσα του, ξύρισε τη γενειάδα κι αντικατέστησε το δόντι που του έλειπε μ' ένα χρυσό.

Απέναντί του: ο Σιάντος, ο Ιωαννίδης κι ο Τζίμας.

—Σύντροφε Κλάρα, λέει ο Σιάντος, ξέρεις πως ακόμη και τους προδότες δεν πρέπει να τους κακομεταχειριζόμαστε αλλά να τους πείθουμε. Όπλο μας είναι η πειθώ, όχι ο τρόμος. Μας κατηγορούν ότι δεν διεξάγουμε εθνικό αγώνα αλλά ταξική πάλη εξολοθρεύοντας τους φεουδάρχες. Μοναδικός αντικειμενικός σκοπός μας τώρα πρέπει να είναι η πάλη εναντίον του κατακτητή.

Ο Άρης παραμένει ασάλευτος, με το ένα μάτι μισόκλειστο και το χέρι ακουμπισμένο στα σταυρωμένα πόδια του. Υποφέρει. Μπροστά στην πειθαρχία του κόμματος, ο βασιλιάς του βουνού έχει το στίγμα του δηλωσία, που επί Μεταξά αποκήρυξε τις ιδέες του. Είναι αφοπλισμένος. Ίσως παίζεται η έξωσή του απ' τον Ε.Λ.Α.Σ. Ξέρει πως ο «Γέρος» είναι έτοιμος να τον διώξει από τη διοίκησή του και να αναθέσει την αντίσταση της Ρούμελης σ' ένα άλλο πρόσωπο.

Γνωρίζει πόσο στοιχίζουν οι ακρότητες που του καταλογίζουν, αλλά γνωρίζει επίσης και το μέτρο της δημοτικότητάς του. Οι μέθοδοί του δεν τους βρίσκουν βέβαια όλους σύμφωνους, αλλά και τρομάζουν εκείνους που διάλεξαν να συντρίψουν, πέτυχαν να ξεσηκώσουν τη μεγάλη πλειοψηφία των χωρικών.

Ο Σιάντος συνεχίζει:

—Ο Ζέρβας μάχεται εναντίον του κατακτητή, και η στάση του Ε.Λ.Α.Σ. απέναντί του υπήρξε τέτοια, ώστε μας κατηγορούν ότι θέλουμε να μονοπωλήσουμε την Αντίσταση για καθαρά πολιτικούς σκοπούς.

—Ο Ζέρβας είναι φιλόδοξος. Πρέπει ή να τον καταστρέψουμε ή να τον ενσωματώσουμε δίνοντάς του τη στρατιωτική διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ.

Για την ώρα, κανένας δεν είναι διατεθειμένος ν' ασχοληθεί με μια τέτοια εναλλαγή. Η επίσημη γραμμή απαιτεί να μην τρομάζουν τους φιλελεύθερους. Σ' αυτό το παιγνίδι, οι επαναστάτες δεν είναι πάντα πολύ επιδέξιοι.

Ο Ιωαννίδης παρεμβαίνει:

—Πρέπει να πραγματοποιηθεί μια συμμαχία με το Ζέρβα. Το απαιτούν οι συνθήκες της πάλης, αλλά το ζήτημα δεν είναι να τοποθετήσουμε το Ζέρβα επικεφαλής του Ε.Λ.Α.Σ. Οι Άγγλοι πρέπει να βοηθήσουν και να αναγνωρίσουν τη δική μας οργάνωση.

Η άποψη είναι τελείως αβάσιμη, αλλά κανένα μέλος της Κεντρικής Επιτροπής δεν έχει την παραμικρή πείρα του βουνού, όπου οι βρισιές και οι ομηρικές προκλήσεις είναι καθημερινός κανόνας.

Αργά και σταθερά, ο Άρης διαβάζει την έκθεσή του για τη δραστηριότητα του Ε.Λ.Α.Σ. Μετά τους αριθμούς, τον κατάλογο των νικών και των χωριών που αυτοδιοικούνται κάτω από τον έλεγχο των ανταρτών, μετά την εκούσια έκθεση της επιμελητείας, θίγει, ελέγχοντας με δυσκολία τη φωνή του, το πρόβλημα του μέλλοντος του Ε.Λ.Α.Σ.

—Οι δυνατότητες να αναπτυχθεί ο αγώνας είναι ακόμη σημαντικές και μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο. Η γνώμη μου είναι πως η θέση της Κεντρικής Επιτροπής βρίσκεται από τώρα και στο εξής στο βουνό...

Η φράση κόβεται στη μέση, μέσα σε βαθειά σιωπή, φορτισμένη με αμηχανία σαν να ακούστηκε μια ενοχλητική απρέπεια.

Στη μικρή ανάπαυλα που ακολουθεί, ο Σιάντος κι ο Ιωαννίδης μένουν ανέκφραστοι. Ύστερα, με μια έμφαση κάπως άτοπη, και κουρασμένος από την πολλή ώρα που τη συγκρατούσε, ο Άρης συνεχίζει ρίχνοντας τη φράση του Δαντών:

«...Τόλμη, περισσότερη τόλμη.»

Ήταν η μοναδική τόλμη, κι αυτή στα λόγια, που έδειξε ο καπετάνιος σ' εκείνη την αντιπαράταξη.

Στη διάρκεια αυτής της πρώτης «δίκης» του βουνού, η βίαιη προσωπικότητα του Άρη δεν ορθώθηκε μπροστά στο κατηγορητήριο των κριτών του. Καμμιά απόφαση δεν θα παρθεί. Ο Ακατάβλητος δέχεται καταπονημένος τις επικρίσεις που του απευθύνουν. Ο τρομερός Άρης, με ξυρισμένα τα γένεια και καταπίνοντας την υπεροψία του, έδειξε μια συμπεριφορά καθησυχαστική. Θα ξαναφύγει για το βουνό, αλλά με τη συνοδεία ενός πολιτικού συμβούλου.

—Ο σύντροφος Τζίμας επέμεινε τόσο πολύ να υποστηρίξουμε τον Άρη, ώστε τώρα θα φύγει μαζύ του έχοντας σαν αποστολή να φροντίζει για την τήρηση της πολιτικής γραμμής του κόμματος από μέρους των Ανταρτών της Ρούμελης.

Ο Τζίμας πάλευε από καιρό να πείσει τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής και του Πολιτικού Γραφείου για τη σημασία του αγώνα των ανταρτών. Είχε στείλει εκθέσεις επί εκθέσεων, υποστηρίζοντας πως ήταν ανάγκη να φύγει για την επαρχία τουλάχιστον ένα μέλος της Κεντρικής Επιτροπής.

Η αναχώρησή του με τον Άρη επιτρέπει στο Σιάντο και τον Ιωαννίδη να χτυπήσουν μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια: τοποθετούν δίπλα στον Άρη ένα πιόνι και ταυτόχρονα απομακρύνουν τον Τζίμα, που δεν θα μετέχει στην Κεντρική Επιτροπή.

Διατηρούν έτσι ανέπαφο, και ξένο προς τις πελώριες ζυμώσεις που αναστατώνουν ήδη τη βάση του κόμματος, τον ορθόδοξο πυρήνα της μονολιθικής Κεντρικής Επιτροπής.

Η αντίσταση στις πόλεις

Η Αθήνα είναι ένα βαρέλι με δυναμίτη. Το χειμώνα του 1941 - 42 μεταβλήθηκε σε στρατόπεδο εξόντωσης —300.000 θάνατοι από πείνα σε δυο μήνες, παιδιά με πρησμένες κοιλιές και γέροι σκελετωμένοι στα πεζοδρόμια. Κανείς πια δεν πήγαινε να ψάξει στους δρόμους για το κουφάρι του δικού του. Για να επιβιώσει, έπρεπε να διατηρήσει το δελτίο τροφίμων του νεκρού. Η Αθήνα αιμοραγεί και είναι έτοιμη να εκραγεί, ευαίσθητη και ράθυμη σαν δυναμίτης. Πελώριες και ξαφνικές λαϊκές κινητοποιήσεις πλημμυρίζουν τους δρόμους κάτω απ' τα μάτια των δυνάμεων κατοχής, με το παραμικρό σύνθημα.

Τα στελέχη του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. έχουν σοβαρούς λόγους να μην υποτιμούν την Αντίσταση στις πόλεις.

Στις αρχές του Μάη 1943, φρεσκογραμμένα συνθήματα γύρω απ' τις αφίσσες που επικηρύσσουν τον Άρη, σφυροκοπούν το ίδιο θέμα σ' όλους τους τοίχους της πόλης: ΟΧΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ. ΚΑΤΩ ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ. Η πολιορκημένη Αθήνα ρίχνεται σε μια άγρια ανοιχτή αντίσταση εναντίον των δυνάμεων του Άξονα.

Στις 20 του Φλεβάρη, το ραδιόφωνο μεταδίδει ένα λακωνικό τηλεγράφημα του πρακτορείου B.N.B. (Γερμανικού Πρακτορείου Ειδήσεων):

«Ο καγκελλάριος του Τρίτου Ράιχ Αδόλφος Χίτλερ, εις ένδειξιν εκτιμήσεως δια την γενναιότητα που επέδειξε ο ελληνικός λαός στο πεδίο της μάχης, επιθυμεί να συνδέσει στενά μαζί του τη Νέα Τάξη, της οποίας έχει χαράξει τον ιστορικό δρόμο, και για το λόγο αυτό ζητά τη βοήθειά του, που πρέπει να γίνει περισσότερο ενεργητική και θετική...».

Δεν χρειάστηκε πολύς καιρός στους ανώνυμους που έγραφαν τα κόκκινα συνθήματα στους τοίχους, για να καταπιαστούν με την ερμηνεία του ανακοινωθέντος. Οι εφημερίδες του τοίχου μπήκαν αμέσως στην καμπάνια κατά της πολιτικής κινητοποίησης, που ζητούσε να συνδέσει την ελληνική νεολαία με τη δόξα του Τρίτου Ράιχ.

Στις 22 του Φλεβάρη το βράδυ, ο στρατιωτικός διοικητής Σπάιντελ, που δεν βρισκόταν βέβαια στην αρχή της καρριέρας του, στέλνει τη διαταγή κινητοποίησης στη σύνταξη της «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως»:

> «Συμφώνως προς τας εξουσίας τας οποίας ασκώ εν ονόματι του Φύρερ και του ανωτάτου διοικητού των ενόπλων γερμανικών δυνάμεων, διατάσσω τα ακόλουθα:
>
> Άρθρον πρώτον: Όλοι οι εν Ελλάδι κατοικούντες, ηλικίας 16-45 ετών, υποχρεούνται, εφ' όσον οι περιστάσεις το απαιτήσουν, να εκτελέσουν την εργασίαν την οποίαν ήθελον ορίσει αι γερμανικαί ή ιταλικαί υπηρεσίαι.
>
> Υποχρεούνται ιδιαιτέρως να παρουσιάζωνται με ακρίβειαν εις τον χώρον εργασίας, να σέβωνται το ωράριον εργασίας και να αποδίδουν συμφώνως προς τας φυσικάς των ικανότητας. Εις περίπτωσιν ανάγκης, οι άνδρες υποχρεούνται να εργασθούν εις τόπον διάφορον του τόπου κατοικίας των. Και θα συγκεντρούνται εις στρατόπεδα εργασίας.
>
> Ο Ανώτατος Διοικητής των Ενόπλων
> Γερμανικών Δυνάμεων
> ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΣΠΑΪΝΤΕΛ»

Δεν είχε ακόμη τυπωθεί το κείμενο, αλλά το περιεχόμενό του είχε κιόλας διαρρεύσει από τους συντάκτες της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως και κυκλοφορούσε σ' όλες τις παράνομες οργανώσεις.

Για την επομένη οργανώνεται μια διαδήλωση. Η τεχνική είναι γνωστή από τις 22 Δεκέμβρη του περασμένου χρόνου, τότε που οι λαϊκές συγκεντρώσεις παρέλυσαν τις γερμανικές και ιταλικές δυνάμεις της τάξης. Μ' ένα σύνθημα οι διαβάτες συγκεντρώνονται και γίνονται διαδηλωτές· σε μερικά δευτερόλεπτα το κύμα των περαστικών ογκώνεται και ορμά προς τα μπρος. Οι πρώτες φάλαγγες σχηματίζονται στους προκαθορισμένους χώρους συγκέντρωσης και συγκλίνουν στον αντικειμενικό στόχο.

Στις 23 του Φλεβάρη, ο κατακτητής αιφνιδιάζεται και περιορίζεται να κλείσει τις δυνάμεις του στους στρατώνες. Οι επιτροπές γίνονται δεκτές από τους υπουργούς της κυβέρνησης των συνεργατών, που —παρ' όλες τις ενδείξεις— προσπαθούν να διαψεύσουν τις φήμες και ελίσσονται με πολλή προσοχή.

Αυτό όμως δεν είναι παρά μια δοκιμή.

Την επομένη, 24 του Φλεβάρη, η Αθήνα κατεβαίνει πάλι στους δρόμους. Τη φορά αυτή οι Γερμανοί και οι Ιταλοί είναι έτοιμοι να συντρίψουν τη διαδήλωση. Τα περίπολα τριπλασιάστηκαν και στη διάρκεια της νύχτας τοποθετήθηκαν πολυβόλα στις στέγες και τα παράθυρα των δημοσίων κτιρίων.

Κατά τις 9 το πρωί, κάτω από μια ψιλή παγωμένη βροχή, η πρώτη φάλαγγα ξεχύνεται στην πλατεία Συντάγματος. Εκεί είναι το νευραλγικό κέντρο της πόλης: Κέντρο πολιτικό και διοικητικό, με το Υπουργείο Εσωτερικών και τη Βουλή, σύμβολο του Έθνους, με το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, αλλά και κλειστό πεδίο της ξένης παρουσίας με το τεράστιο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρεταννία», που τώρα κατέχεται από τα επιτελεία του Άξονα. Πολυθόρυβο συνήθως από μια διεθνή πελατεία, που έχει την ευκαιρία να δει από το πίσω μέρος την Ακρόπολη, και να παρακολουθήσει από τους εξώστες το πλήθος των ιθαγενών που ζουν σ' ένα μισοαποικιακό καθεστώς, είναι το ξενοδοχείο όπου συχνάζουν πολυάσχολοι κοσμοπολίτες φιλέλληνες, που δεν τους μαζεύει στην περιοχή του Αιγαίου μόνο το εμπόριο των κλασικών.

Οι διαδηλωτές εισβάλλουν στην πλατεία. Τα όπλα του στρατιωτικού αποσπάσματος, που αποτελείται από γερμανικές και ιταλικές μονάδες, δημιουργούν ένα φράγμα αιχμηρό, αλλά ανίσχυρο μπροστά στην ανθρωποθάλασσα.

Ο πελώριος χώρος γεμίζει από ένα συμπαγές πλήθος, που γονατίζει στραμμένο προς τον Άγνωστο Στρατιώτη και ψάλλει τον Εθνικό Ύμνο:

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή
σε γνωρίζω από την όψη
που με βία μετράει τη γη.

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά
και σαν πρώτα αντρειωμένη
χαίρε, ω χαίρε, ελευθεριά.

Το κροτάλισμα των ιταλικών και γερμανικών όπλων, σκεπάζει την τελευταία στροφή:

Χαίρε, ω χαίρε, ελευθεριά.

Μέχρι τώρα οι δυνάμεις τάξης του κατακτητή περιορίζονται να πυροβολούν στον αέρα... Στους διαδηλωτές όμως φουντώνει ο ενθουσιασμός και πολλοί σκαρφαλώνουν στα δέντρα να μαζέψουν νεράντζια, τα μικρά εκείνα άγρια πορτοκάλια, που είναι σκληρά σαν βότσαλα. Τα πετούν στους φρουρούς που φυλάγουν τα παλιά βασιλικά ανάκτορα —σήμερα έδρα της κυβέρνησης. Το πλήθος ορμά μέσα στο κτίριο και σαρώνει τα πάντα στο διαβα του.

Απ' έξω, η υπηρεσία τάξης ανατρέπεται και παραλύει. Ύστερα όμως από μερικά λεπτά, κάνουν την εμφάνισή τους καινούργια αποσπάσματα. Τα Φόλκσβάγκεν και τα μηχανοκίνητα της Feldgendarmerie και των καραμπινιέρων ρίχνονται πάνω στο πλήθος που ξεχύνεται στους γύρω δρόμους.

Πριν ακόμη σκορπίσουν, ένα καινούργιο σύνθημα κυκλοφορεί ανάμεσα στους διαδηλωτές: «Όλοι στο Υπουργείο Εργασίας». Η συμπαγής μάζα κατηφορίζει γρήγορα στην οδό Πανεπιστημίου, τη γλυκερή αυτή απομίμηση του ιωνικού ρυθμού, που θυμίζει περισσότερο τις ψεύτικες διακοσμήσεις των επαρχιακών θεάτρων της Γαλλίας παρά την αρχαία Ελλάδα, και εισβάλλει στην οδό Πατησίων μέχρι το Αρχαιολογικό Μουσείο. Είναι μια διαδρομή γνωστή από τις 22 του Δεκέμβρη.

Τη φορά αυτή οι δυνάμεις κατοχής έχουν μάθει το μάθημα και έχουν ενισχύσει τις φρουρές. Δυο λόχοι καραμπινιέρων προστατεύουν το Υπουργείο Εργασίας. Αυτόματα όπλα ελέγχουν τους γύρω δρόμους. Και μια ομάδα ελαφρών αρμάτων μάχης είναι σε επιφυλακή εκεί γύρω.

Πολύ λίγοι διαδηλωτές έχουν όπλα. Οι περισσότεροι κρατούν πέτρες, στυλιάρια ή νεράτζια. Οι καραμπινιέροι χαμηλώνουν τα όπλα τους προς τη μάζα που κινείται εναντίον τους, και τα μυδράλλια αρχίζουν να κροταλίζουν. Οι πρώτες γραμμές θερίζονται. Στον ξερό κρότο των αυτομάτων που βάλλουν αδιάκριτα μέσα στο πλήθος, απαντούν μερικές σποραδικές πιστολιές. Μέσα στους διαδηλωτές όμως φουσκώνει το αμόκ —μια τυφλή, φρενιασμένη αποφασιστικότητα, που ξεσπάει με την άγρια πολεμική κραυγή των Ελλήνων: Αέρα!!!

«Αέρα» = άνεμος, θύελλα, ντελίριο.

Απέναντι σ' αυτή τη θύελλα, τα αυτόματα στομώνουν. Το πλήθος χάνει κάθε αίσθηση κινδύνου, αρπάζει τους νεκρούς και τους τραυματίες του, φράζει τις κάννες των όπλων με μια πάλη σώμα προς σώμα και ορμά μέσα στο υπουργείο.

Κι ενώ τα τουφέκια χτυπούν στο δρόμο, το πλήθος τσακίζει ό,τι βρίσκει στα γραφεία και βάζει φωτιά στα αρχεία.

Μια ώρα ύστερα, φτάνουν ισχυρές ιταλικές ενισχύσεις, για να διαλύσουν τους διαδηλωτές. Το υπουργείο είναι πια εντελώς κατεστραμμένο και η φωτιά αρχίζει ν' απλώνεται στο τετράγωνο.

Τους νεκρούς και τους τραυματίες —τους πιο πολλούς— τους μαζεύουν οι διαδηλωτές· είναι περίπου εκατό.

Την επομένη, στο τηλεφωνικό κέντρο της Αθήνας, στην οδό Σταδίου, κυκλοφορεί η εντολή για απεργία. Η ατμόσφαιρα είναι ηλεκτρισμένη από τη διάθεση για αγώνα και η παμψηφία σχεδόν των υπαλλήλων παίρνει αμέσως μέρος σ' αυτήν τη σχεδόν αυτοσχέδια απεργία. Η παράλυση των τηλεπικοινωνιών εκείνη την κρίσιμη ώρα είναι βαρύ χτύπημα. Η Γκεστάπο επεμβαίνει με τις συνηθισμένες της μεθόδους. Με την απειλή των όπλων, αρπάζει 200 υπάλληλους που δεν βρήκαν καιρό να το σκάσουν... Με κλωτσιές και χτυπήματα τους κλείνει στα υπόγεια του κτιρίου και μπροστά στην πόρτα στήνεται ενισχυμένη φρουρά.

Κατά το μεσημέρι, φτάνουν πολλά καμιόνια για να μεταφέρουν τους κρατούμενους στο άντρο της Γκεστάπο. Οι πόρτες ανοίγουν. Το υπόγειο όμως είναι άδειο. Από ένα μικρό άνοιγμα, που δεν το πήραν χαμπάρι οι Γερμανοί, όλοι οι κρατούμενοι, άντρες και γυναίκες, κατόρθωσαν να διαφύγουν.

Από κείνη την εποχή, οι στρατιώτες του Άξονα δεν θα μπορούν πια να περπατούν στους δρόμους της Αθήνας σαν σε υποταγμένη πόλη. Στις αβέβαιες ζώνες δεν θα τους συναντά κανείς παρά σε ομάδες, με την προστασία περιπόλων. Και δεν θα τους συναντά σε ορισμένες γειτονιές των προαστίων να κυνηγούν την περιπέτεια: εκεί θα πηγαίνουν μόνο για αστραπιαίες επιδρομές. Στην επαρχία, οι φαντάροι θα μένουν τον περισσότερο καιρό στους στρατώνες, πολιορκημένοι από τη γενική εχθρότητα και σιγά - σιγά απομονωμένοι σαν πάνω σε μικρές νησίδες, μέσα σ' ένα χώρο που λίγο - λίγο γίνεται Ελεύθερη Ελλάδα.

Δεν περνά μέρα, γύρω στα τέλη του Φλεβάρη, χωρίς οι Γερμανοϊταλοί να μην έχουν την ευκαιρία να διαπιστώσουν αυτή τη φοβερή διάθεση για Αντίσταση που εμπνέει τον πληθυσμό.

Στις 17 του Φλεβάρη, το πλήθος ακολουθεί την κηδεία του Κωστή Παλαμά και τραγουδά πατριωτικά τραγούδια. Οι επικήδειοι, που εκφωνούνται μπροστά σ' ένα τεράστιο πλήθος, είναι απροκάλυπτη παρότρυνση για Εθνική Αντίσταση. Οι δυνάμεις ασφαλείας του Άξονα που επιτηρούν την εκδήλωση, πανικοβάλλονται και πυροβολούν πάνω στην πομπή.

Το πλήθος όμως προστατεύει τους υπεύθυνους —κανείς δεν μπορεί να τους συλλάβει. Ο Λαός είναι έτοιμος να πάρει φωτιά σε κάθε στιγμή και να πολεμήσει. Αυτή η ζύμωση είναι αυθόρμητη.

Στις 4 του Μάρτη, το Ε.Α.Μ. και οι παράνομες συνδικαλιστικές οργανώσεις, αποφασίζουν γενική απεργία στους δημόσιους υπάλληλους.

Η κυβέρνηση κατοχής, έχει επικεφαλής κάποιον Λογοθετόπουλο, που ορκίστηκε «ενώπιον του κατακτητή» στις 30 Απρίλη 1941. Πρόκειται για έναν ανεπιφύλακτο θαυμαστή των καινούργιων σπαρτιατικών αρετών που έρχονται από το Βορρά.

Η απεργία των δημοσίων υπαλλήλων απειλεί να τον καταστήσει ύποπτο για την κατάσταση που επικρατεί στις υπηρεσίες και να τον εκθέσει άσχημα στη στρατιωτική διοίκηση.

Αποφασίζει έτσι να ελιχθεί, αφού πρώτα συμβουλευτεί εκείνους που υπαγορεύουν την πολιτική του. Μετά την έκρηξη υπάρχουν νεκροί κι ορισμένες ψυχολογικές διακυμάνσεις. Ελπίζει λοιπόν να υπονομεύσει την αποφασιστικότητα τον Αθηναίων, σπέρνοντας την αμφιβολία σχετικά με τις πληροφορίες που διέδιδαν οι οργανώσεις.

Στις 4 του Μάρτη, οι εφημερίδες που ελέγχονται από την κυβέρνηση, δημοσιεύουν στην πρώτη σελίδα ένα επίσημο ανακοινωθέν:

«Ο πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, προέβη χθες, στις ακόλουθες δηλώσεις:

Κακόπιστοι προπαγανδισταί και επαγγελματίαι υποκινηταί ταραχών, διασπείρουν και πάλι τον πανικόν μεταξύ του πληθυσμού, θέτοντες εις κυκλοφορίαν ανοήτους πληροφορίας σχετικώς με την υποτιθεμένην πολιτικήν κινητοποίησιν.

Τα μέτρα τα οποία αι στρατιωτικαί αρχαί κατοχής προετοιμάζουν από μακρού, συμφώνως προς τας διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου, δια την εκτέλεσιν δημοσίων έργων, ουδεμίαν έχουν σχέσιν με αυτάς τας κακοπίστους φήμας. Συμβουλεύω κατά συνέπειαν τον λαόν να διατηρήση την ηρεμίαν του και να μην αποδίδη ουδεμίαν πίστιν εις τα ανόητα συνθήματα της κομμουνιστικής

προπαγάνδας».

Πίσω από τη νέα νομική πρόσοψη, κρυβόταν πάντα καθαρά το σχέδιο της πολιτικής επιστράτευσης. Κανείς δεν ξεγελιέται.

Την επομένη, 5 του Μάρτη, όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι πειθαρχούν στο κάλεσμα και κατεβαίνουν στην απεργία.

Οι διαδηλώσεις των δύο τελευταίων εβδομάδων κόστισαν ακριβά, οι Αθηναίοι όμως ετοιμάζονται για μιαν ακόμη φορά ν' αψηφήσουν τα αυτόματα.

Προσυγκεντρώσεις γίνονται σε όλα τα σημεία της πόλης. Τα ρεύματα συγκλίνουν και η θάλασσα του Λαού της Αθήνας προσκρούει από τι πρώτες πρωινές ώρες σε μια πρωτοφανή κινητοποίηση των Γερμανοϊταλών. Όταν η πρώτη φάλαγγα ξεπροβάλλει στο χώρο της Ακαδημίας, τα αυτόματα αρχίζουν να βάλλουν χωρίς διακοπή. Γερμανοί τοποθετημένοι στις στέγες, ρίχνουν χειροβομβίδες μέσα στη συμπαγή μάζα του πλήθους. Οι απώλειες είναι φοβερές. Μια δύναμη όμως ανώνυμη και αποφασιστική, αναβλύζει από παντού και σπρώχνει και ποδοπατά τις πρώτες ζώνες ασφαλείας —200.000 άνθρωποι, το ένα τέταρτο του πληθυσμού της Αθήνας, βαδίζουν με άδεια χέρια απέναντι στο χαλάζι των σφαιρών.

Ακόμα μια φορά, το κύμα αυτό στρέφεται προς το υπουργείο Εργασίας, που έχει μεταβληθεί σε πραγματικό φρούριο. Η φρουρά έχει δεκαπλασιαστεί και ένας λόχος Γερμανοί υποστηρίζουν τους Ιταλούς. Η πρώτη έφοδος των διαδηλωτών αποτυχαίνει κάτω από τα πυρά. Ύστερα από μια μικρή ταλάντευση, η μάζα ορμά, παράλογα, τρελλά, ασυγκράτητα. Αέρα! Ούτε οι νεκροί, ούτε το αίμα δεν αναχαιτίζουν αυτή την ορμή, το πλήθος κατευθύνεται στο στόχο του, συνεπαρμένο από τον ίλιγγο της εφόδου. Οι χειροβομβίδες και τ' αυτόματα, δεν μπορούν πια να χρησιμοποιηθούν. Δυνάμεις ασφαλείας και διαδηλωτές ρίχνονται στην πάλη σώμα με σώμα. Η μάζα αρπάζει, ξεσκίζει, καταπίνει τους στρατιώτες. Για άλλη μια φορά, το υπουργείο παραδίνεται στις φλόγες.

Η αιματοχυσία εξακολουθεί στο τετράγωνο ώσπου όλα τα αρχεία και όλα τα γραφεία γίνονται στάχτη.

Λίγες μέρες νωρίτερα, ο Χίτλερ είχε απαγγείλει με τσακισμένη φωνή τον επικήδειο των στρατευμάτων του Στάλινγκραντ. Δεν θα του είναι τώρα δυνατό να χαλαρώσει την πίεσή του στην Ελλάδα, και να αντλήσει από κει τις μονάδες που τόσο έχει ανάγκη στο ρωσικό μέτωπο. Χτυπάει με μανία τα πόδια του:

«Πρέπει να ξεμπερδεύουμε μ' αυτές τις ψείρες».

Δεν θα ξεμπερδέψει όμως ποτέ.

Κανείς δε θα μάθει πόσοι νεκροί μαζεύτηκαν από τους δρόμους της Αθήνας εκείνη την 6η του Μάρτη. Από την πλευρά των πολιορκητών, αναφέρθηκαν 200 βαρειά τραυματίες και πάνω, χωρίς να υπολογιστούν εκείνοι που έγκαιρα μεταφέρθηκαν από τους φίλους τους ή βοηθήθηκαν από τους γείτονες.

Οι δυνάμεις κατοχής είχαν περισσότερους από 60 βαρειά τραυματισμένους και 20 περίπου νεκρούς. Οι πιο πολλοί πέθαναν από κατάγματα στο κρανίο και από... στραγγαλισμό.

Ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός, είναι μια επιβλητική προσωπικότητα. Γενειοφόρος και γιγαντόσωμος, φθάνει κοντά τα 2 μέτρα και χρωστά την ενθρόνισή του στην κυβέρνηση των Κουίσλιγκς. Ο Μεταξάς που δεν χώνευε την αξιοπρέπειά του και τις φιλοδοξίες του, τον είχε παραμερίσει από τον θώκο της πιο υψηλής εκκλησιαστικής αρχής. Η ιστορία όμως της Ορθόδοξης Εκκλησίας συνδέεται με τις παραδόσεις της ελληνικής αντίστασης και την εποποιία των κλεφτών· και ο Δαμασκηνός θεωρεί πως έφτασε η ώρα να συνταχθεί μ' αυτή την παράδοση. Ξέρει να επιβάλλεται στους συνομιλητές του και σε αρκετές περιπτώσεις, ο Γερμανός επιτετραμμένος Άλτεμπουργκ και ο Ιταλός ομόλογός του Κίτζι, πέρασαν μερικές δύσκολες στιγμές μαζί του καθώς θυμούνται μια φεγγαρόλουστη νύχτα που υποχρέωσε τις δυνάμεις κατοχής να ξεθάψουν τα πτώματα 32 ομήρων, όπως και τη θρησκευτική του ομιλία μπροστά στους ανοιχτούς τάφους. Ο ηρωισμός του ελληνικού Λαού, κάνει τον αρχιεπίσκοπο να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων και να θέλει να προβάλει σαν γνήσιος συνεχιστής των αρχιερέων του Βυζαντίου.

Την αντίσταση και τον αγώνα στους δρόμους ενάντια στην επιστράτευση δεν τα οργάνωσε βέβαια η Εκκλησία της Αθήνας. Ο Δαμασκηνός όμως αισθάνεται πως μπορεί να μιλήσει στο όνομα του ποιμνίου του.

Το πρωί της 5 Μάρτη πηγαίνει στον Άλτεμπουργκ.

—Εξοχώτατε, σας το λέω απερίφραστα: αποφάσισα να τεθώ προσωπικά επικεφαλής του κινήματος της ολοκληρωτικής αντιστάσεως κατά της «πολιτικής επιστρατεύσεως».

Ο Άλτεμπουργκ δεν πιστεύει στ' αυτιά του.

—Αν καταλαβαίνω καλά, θα βρεθώ στην ανάγκη να διατάξω την σύλληψη του αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, σαν υπευθύνου για την υποκίνηση μιας επαναστατικής εξεγέρσεως.

Ο Δαμασκηνός δεν πήγε για να επιτρέψει στον επιτετραμμένο να ορθώσει το ανάστημά του και τον κοίταξε περιφρονητικά από το ύψος του:

—Αν μέχρι τις 7 Μαρτίου, δεν υπάρξει επίσημη διάψευση για την «πολιτική επιστράτευση», οι καμπάνες των εκκλησιών θα ηχήσουν πένθιμα και θα σκορπίσουν παντού το μήνυμά τους. Το Ράιχ μπορεί να αναλογισθεί όπως θέλει τις συνέπειες.

Η διαδήλωση της 5ης Μάρτη, δεν είχε σχέση με τον Αρχιεπίσκοπο, και ο Άλτεμπουργκ το ξέρει πολύ καλά, ψάχνει όμως για συνομιλητή.

Το ημερολόγιο της «Ανωτάτης Διοικήσεως Νοτίου Ελλάδος» όπου καταγράφονται τα γεγονότα των τελευταίων ημερών με τηλεγραφική συντομία, αναφέρει πολύ καθαρά από πού προέρχεται το κίνημα.

«4 Μαρτίου 1943. Εις τας Αθήνας εξερράγησαν, δια πρώτην φοράν, σημαντικαί απεργίαι εις τον ελληνικόν τύπον, την Διοίκησαν και την Τράπεζαν Αθηνών. Αι απεργίαι υποκινούνται από τους κομμουνιστάς και κατευθύνονται κατά της πολιτικής επιστρατεύσεως».

«5 Μαρτίου 1943: Εις τας Αθήνας έλαβον χώραν, κατά την διάρκειαν της πρωίας διάφοροι διαδηλώσεις. Αι φάλαγγες των διαδηλωτών διελύθησαν από την Φελντ Ζενταρμερί και τους Ιταλούς. Αι διαδηλώσεις υποκινούνται από τους κομμουνιστάς και διευθύνονται κατά της πολιτικής επιστρατεύσεως».

Ο Χίτλερ, πιεζόμενος από την ανάγκη να εξασφαλίσει εφεδρείες, συνιστά να γίνει ένα άνοιγμα. Ο

Άλτεμπουργκ ελπίζει να εξασφαλίσει τη μεσολάβηση του αρχιεπισκόπου. Προτείνει να περιοριστεί η έκταση των μέτρων που προβλέπονται. Μόνο «ειδικευμένοι» εργάτες θα κληθούν με ατομικές προσκλήσεις και δίνει διαβεβαιώσεις ότι σε καμμιά περίπτωση δεν θα σταλούν έξω από την Ελλάδα. Τέτοιος είναι ο πανικός, που η κυβέρνηση προσπαθεί να ξεπεράσει τις διεκδικήσεις των δημοσίων υπαλλήλων και συμφωνεί σε μιαν αύξηση 15% των μισθών, με αναδρομική ισχύ, από την 1η Γενάρη.

Η απεργία όμως συνεχίζεται και οι παραχωρήσεις της κυβέρνησης Λογοθετόπουλου, είναι ανίσχυρες να αφοπλίσουν την εξέγερση. Ο Δαμασκηνός έχει μια λαμπρή ευκαιρία να δειχτεί ανένδοτος στον Αλτεμπουργκ.

—Κατηγορηματικά όχι, εξοχώτατε. Οι καμπάνες θα χτυπήσουν.

Ο Άλτεμπουργκ καλεί το Βερολίνο.

Ο επιτετραμμένος είναι ο μόνος που ακούει την απάντηση. Είναι σύντομη. Νικημένος αλλά και ανακουφισμένος μαζί, γυρίζει προς τον Δαμασκηνό.

—Δεν υπάρχει πλέον θέμα πολιτικής επιστρατεύσεως.[10]

Οι Γερμανοϊταλοί δεν μπορούν να συγκρατήσουν την κατάσταση. Η αντίσταση του πλήθους θα κατέληγε στα όπλα. Πρόκειται για μια σκληρή ήττα, σε μια χώρα που βρίσκεται κάτω από πλήρη κατοχή. Με τις φροντίδες της κυβέρνησης των συνεργατών και του αρχιεπισκόπου, μοιράζονται καθησυχαστικές ανακοινώσεις. Ο Λαός της Αθήνας νίκησε.

Επειδή χρειάζεται ένας αποδιοπομπαίος τράγος, ο Λογοθετόπουλος απολύεται. Στις 6 του Απρίλη, επικεφαλής της κυβέρνησης τοποθετείται ο Ιωάννης Ράλλης. Οι μυστικές γερμανικές υπηρεσίες σκιαγραφούν το πορτραίτο του με τα ακόλουθα λόγια:

«Πρώην ηγέτης του Λαϊκού Κόμματος (μοναρχικός). Μέθυσος. Βαμμένος αντικομμουνιστής. Θεωρείται ο άνθρωπος των Άγγλων».

Το μέλλον θα δείξει πως είναι ουσιαστικά ο άνθρωπος των περιστάσεων και πως οι σχέσεις του με τους Άγγλους, δεν αποτελούν εμπόδιο στην καρριέρα του.

Θα δούμε πως οι Άγγλοι, από την πλευρά τους, δεν διστάζουν να στηριχτούν —στον Ελληνικό Στρατό της Μέσης Ανατολής— σε στοιχεία ανοικτά φιλο-αξονικά. Τόσο από τη μια όσο και από την άλλη μεριά, ο αντικομμουνισμός αποτελεί στοιχείο εξαιρετικά μεγάλης σημασίας.

Ο Ράλλης δημιουργεί τη φρουρά των πραιτωριανών της κυβέρνησης των συνεργατών: Τα Τάγματα Ασφαλείας, που το μέλλον τους θα είναι τόσο ύποπτο όσο και το παρελθόν του δημιουργού τους.

Η έξοδος του Άρη

Στις 10 του Μάρτη 1943, το Ε.Α.Μ. σαλπίζει με κόκκινα συνθήματα στους τοίχους της πρωτεύουσας, τη νίκη του Λαού της Αθήνας. Μερικές σκισμένες αφίσσες εξακολουθούν να υπόσχονται μεγάλη αμοιβή σε όποιον βοηθούσε στη σύλληψη του Άρη. Αλλά, στη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας, η φοβέρα των όπλων είχε χάσει τη δύναμή της και οι περιπολίες του Άξονα στις λαϊκές γειτονιές γίνονται όλο και πιο σπάνιες.

Η νίκη κόστισε ακριβά, όμως ο κόσμος είναι ακόμα συνεπαρμένος από τον ενθουσιασμό που του επέτρεψε να καταστρέψει την εικόνα που παρουσίαζε ανίκητη τη δύναμη της φασιστικής βίας.

Για τον Τζίμα, που είχε την εντολή να μετριάζει την ορμητικότητα του Άρη, αυτή η αναχώρηση για τα βουνά, την ώρα που η Κεντρική Επιτροπή θα παράμενε στην Αθήνα, μύριζε εξορία. Η μύησή του όμως στο καινούργιο του περιβάλλον δεν μπορούσε να περιμένει.

Η συνοδεία του Άρη, ξεκινά από τις πύλες της Αθήνας και ρίχνεται προς την «περιοχή των βουνών» περνώντας μέσα από το στόμα του λύκου. Όλη η επιχείρηση είναι μια πρόκληση στη λογική.

Ο Άρης βαδίζει επικεφαλής. Τα γένια του έχουν ξαναφυτρώσει αρκετά και ξανασχηματίζουν τη θρυλική του φυσιογνωμία. Στο στήθος κρατάει σταυρωτά ένα αυτόματο και περιστοιχίζεται από τέσσερες άνδρες με φυσεκλίκια και με μαύρα καλπάκια. Μόλις τα σπίτια άρχισαν να αραιώνουν, βγάζουν τα ράσα που κάλυπταν τα όπλα τους, πιστεύοντας πως δεν χρειάζονταν πια τα μέτρα της παρανομίας. Δύο αξιωματικοί τους συνοδεύουν στο ταξίδι τους. Ο Γούλας και ο Φοίβος Γρηγοριάδης, γιος του στρατηγού Γρηγοριάδη, αρχηγού του Δημοκρατικού - Σοσιαλιστικού Κόμματος. Φορούν και οι δυο τους την επίσημη στολή του τακτικού ελληνικού στρατού και παίρνουν το δρόμο προς τα βουνά σφιγμένοι στις πλατειές στρατιωτικές τους ζώνες. Ο Τζίμας δεν είναι και πολύ σίγουρος με μια τόσο επιδεικτική συνοδεία. Στο πλευρό του ο Άρης αισθάνεται να ξαναζωντανεύει. Ανασαίνει και πάλι τον αέρα των βράχων και του κινδύνου. Και είναι φανερό πως θέλει να ελέγχει εντελώς το απόσπασμά του. Μια εικοσαριά άνδρες από τις τοπικές οργανώσεις βαδίζουν πίσω του και ακολουθούνται από τέσσερα άλογα φορτωμένα τρόφιμα και άρβυλα.

Το Περιστέρι, όπως όλα τα προάστια της Αθήνας, μοιάζει με πόλη του Φαρ Ουέστ, που αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα, κι απ' τις δυο μεριές μεγάλων λεωφόρων χωρίς πεζοδρόμια ούτε πλακόστρωτο. Στο πέρασμα του αποσπάσματος αρχίζει να μαζεύεται ένα μικρό πλήθος. Τον Άρη τον αναγνώρισαν αμέσως, τον ζητωκραυγάζουν σαν ελευθερωτή και τον χαιρετούν με παλιά κλέφτικα τραγούδια, που έχουν αλλάξει τα λόγια τους για να υμνήσουν τα κατορθώματά του.

Οι Έλληνες έχουν πιο αναπτυγμένη την αίσθηση του πανηγυριού από εκείνη του συνωμοτισμού. Αν η άφιξη του Άρη στην Αθήνα δεν έγινε και με πολλή προσοχή στα επιβαλλόμενα μέτρα, η αναχώρησή του είναι ακόμα πιο θορυβώδης. Οι άνδρες της συνοδείας του, αντί να σκορπίσουν και να συστήσουν στον κόσμο να ησυχάσει, προχωρούν σε σχηματισμό και αδειάζουν τα όπλα τους στον ουρανό. Ο Άρης θέλει να δείξει από την πρώτη κιόλας στιγμή της εξόδου από την πρωτεύουσα, ποιος κυριαρχεί στα βουνά.

Την πρώτη νύχτα, το απόσπασμα σταματά σ' ένα μικρό χωριό της Βοιωτίας. Οι Ιταλοί έχουν μια φρουρά μερικά χιλιόμετρα μακρυά. Σε κανένα δεν είναι μυστικό πως ο Άρης βρίσκεται στην περιοχή. Αυτό όμως δεν τον ανησυχεί. Αν οι Ιταλοί τολμήσουν να κινηθούν, πράγμα εξ άλλου πολύ απίθανο, θα ειδοποιηθεί έγκαιρα και θάχει πάντα τον καιρό να χαθεί μέσα στη φύση. Ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι σαν το ψάρι στο νερό.

Πριν το φαγητό, κάθεται στην πλατεία του χωριού και κατεβάζει μερικά ποτηράκια ούζο, το ένα

πάνω στ' άλλο, για να γιορτάσει την επιστροφή του στη ζωή. Είναι πασίγνωστο πως του Άρη του αρέσει το ούζο, αυτό το ελληνικό ποτό, που είναι διάφανο και δυνατό και γίνεται με μια σταγόνα νερό σαν γάλα.

Ο λοχαγός Φοίβος Γρηγοριάδης κάθεται πλάι του. Αλλάζει με μια βιαστική κίνηση τη θέση των ποτηριών και χύνει γρήγορα - γρήγορα τα ποτηράκια του Άρη. Σ' αυτή τη στοργική προσοχή καθρεφτίζονται οι εντολές που οι καθοδηγητές της Αθήνας έδωσαν στην καινούργια συνοδεία του Βελουχιώτη.

Τον Άρη τον ξαφνιάζει η χειρονομία του αξιωματικού και του πιάνει το χέρι.

—Η γραμμή του Ε.Α.Μ. Πάντα η γραμμή.

Το χαμόγελό του σβήνει μέσα στη γενειάδα του. Σκύβει στον Γρηγοριάδη και για πολλή ώρα παρατηρεί αυτόν το νεαρό σοσιαλιστή λοχαγό που στα 1941 δοξάστηκε πολεμώντας τους Γερμανούς στη Γραμμή Μεταξά, στα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας.

Ο Άρης ξέρει την ιστορία αυτή, κοιτάζει όμως με δυσπιστία το νεανικό πρόσωπο του καινούργιου του συντρόφου.

—Θ' αφήσεις γένεια;

—Όχι, του απαντά ο Γρηγοριάδης.

—Άκου, όταν περάσεις από τις μάχες και δείξεις ποιος είσαι, να κάνεις αυτό που θέλεις. Στο μεταξύ, ν' αφήσεις γένεια.

Όταν την άλλη μέρα το απόσπασμα ξεκινά πάλι, ο λοχαγός Γρηγοριάδης, πάντα με επίσημη στολή, έχει στο πρόσωπο τα ίχνη από τα γένεια μιας μέρας. Επί τρεις μήνες θα τα αφήσει να φυτρώνουν.

Ο Άρης αποχαιρετά τους κατοίκους του χωριού. Ο ίδιος, όπως και οι άλλοι από το περιβάλλον του, φιλούν το χέρι του παπά που ήρθε να ευλογήσει το απόσπασμα. Έρχεται και η σειρά του Γρηγοριάδη. Ο νεαρός αντικληρικός σοσιαλιστής σκύβει αδέξια στο χέρι του παπά. Για πρώτη φορά στη ζωή του.

Ενώ στην Αθήνα ο πληθυσμός χύνει το αίμα του για να μην τροφοδοτήσει με χέρια τα στρατόπεδα εργασίας του Ράιχ, την ίδια ώρα στο βουνό το κίνημα εξακολουθεί να αναπτύσσεται.

Στις αρχές του χρόνου, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. έστειλε στη Θεσσαλία, στην περιοχή του Ολύμπου, ένα πρόσωπο που στο ξεκίνημά του δεν έμοιαζε καθόλου με τον Άρη. Τον Κώστα Καραγιώργη, αναπληρωματικό μέλος της Κεντρικής Επιτροπής. Είχε σπουδάσει ιατρική, στη Γερμανία και τη Γαλλία. Τελειώνοντας όμως, αφιερώθηκε στον αγώνα σαν δημοσιογράφος και επαγγελματικό στέλεχος του Κόμματος.

Ο Καραγιώργης είναι άνθρωπος λεπτός και καλλιεργημένος, λιγότερο από τον Άρη προσανατολισμένος στις αποκλειστικές αρετές της άμεσης δράσης, και δεν νοιάζεται και πολύ να δημιουργήσει την εικόνα του θρυλικού ηγέτη.

Αμέσως μόλις έφτασε, πήρε επαφή με τις τοπικές οργανώσεις και άπλωσε τη δράση του αντάρτικου

στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας, λιγότερο άγρια και απρόσιτη από την περιοχή του Ολύμπου, πιο πυκνοκατοικημένη όμως και πιο πλούσια, και γι' αυτό πιο πρόσφορη για αποτελεσματική στήριξη του αντάρτικου. Σ' όλη τη διάρκεια του Φλεβάρη καταπόνησε μ' επιτυχία τις δυνάμεις κατοχής και άπλωσε γρήγορα το κίνημα της Θεσσαλίας.

Κατά τα τέλη του Γενάρη κι εδώ, ο Myers έχει εγκατασταθεί στην Ήπειρο στην περιοχή του Ζέρβα· δίπλα στον Καραγιώργη ήρθε να τοποθετηθεί ένα καινούργιο μέλος της Βρεταννικής Στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα.

Χωρίς αμφιβολία, ο συνταγματάρχης Χιλλς, που προσγειώθηκε με αλεξίπτωτο κοντά του, είχε σταλεί στα πλαίσια των καλών σχέσεων που υπήρχαν τότε στην Αθήνα, ανάμεσα στον Woodhouse και την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. Είναι πιθανό πως μέσα στη σύγχυση των ελιγμών που στο Κάιρο φέρνουν σε αντίθεση τις υπηρεσίες του S.O.E. με το Foreign Office, έχει σαν αποστολή να εφαρμόσει πολιτική διαφορετική από εκείνη του τυπικού προϊσταμένου του που έμεινε με τον Ε.Δ.Ε.Σ. Το βέβαιο είναι πως ο Myers φουρκίστηκε γιατί δεν είχε ειδοποιηθεί για την άφιξη του Χιλλς, που κανονικά έπρεπε να είχε τοποθετηθεί κάτω από τις διαταγές του.

Αν ο Καραγιώργης δεν μοιάζει του Άρη, ο Χιλλς δεν μοιάζει κι αυτός του Myers. Ο Λέσλυ Ρούφους Σέππαρντ — αυτό είναι το πραγματικό του όνομα— ξέρει θαυμάσια ελληνικά και δεν δείχνει καμμιά συστηματική προκατάληψη απέναντι στους ερυθρούς. Οι διπλωματικές ικανότητες του Καραγιώργη και τα πολιτικά ανοίγματα του Χιλλς θα τον κάνουν θερμό συνήγορο του Ε.Λ.Α.Σ.

Το γεγονός ότι στάλθηκε στην Ελλάδα χωρίς τη γνώμη του Myers και ότι ως το τέλος η Βρεταννική Στρατιωτική Αποστολή στην Ελλάδα δεν θα μπορέσει να ενοποιηθεί παρά τις επίμονες συστάσεις ορισμένων αντιστασιακών, και ιδιαίτερα του Πυρομάγλου, μαρτυρεί πολλά για τις διαφορές και τα ασυμβίβαστα που χαρακτηρίζουν τις εντολές προς τους πράκτορες του S.O.E.

Στη Ρούμελη και στη διάρκεια του ταξιδιού του Άρη στην Αθήνα, οι υπαρχηγοί του Τζαβέλας και Χασιώτης δεν έμειναν με σταυρωμένα χέρια.

Στις 10 του Φλεβάρη, μια μονάδα από 256 Ιταλούς στρατοπεδευμένους στην Καλαμπάκα, στην περιοχή των Μετεώρων, εξαπολύει μιαν επιχείρηση αντιποίνων. Τα Μετέωρα είναι σχηματισμός από βράχια, ψηλά και λεία σαν κολώνες, που φτάνουν σε καμμιά εκατοστή μέτρα ύψος. Στην κορυφή των πιο πολλών απ' αυτά, ήταν χτισμένα ερημητήρια που τα κατοικούσαν στυλίτες, κατά το παράδειγμα του Αγίου Συμεών. Στο καταφύγιό τους δεν μπορεί να φτάσει κανείς παρά κρεμασμένος από ένα σκοινί που το τραβάει ένα βαρούλκο. Από τον ίδιο δρόμο παίρνουν και τα τρόφιμα, που οι κάτοικοι του χωριού τους αφήνουν σε πανέρια στη βάση των βράχων. Σ' αυτό το σεληνιακό περιβάλλον, οι Ιταλοί μετακινούνται μόνο σε ένοπλες ομάδες και μόνο για να κάνουν καμμιάν επιδρομή - αστραπή πριν ξανακλειστούν στις φρουρές τους. Θύμα μιας τέτοιας επιδρομής υπήρξε στις 10 του Φλεβάρη το χωριό της Οξυνιάς. Οι Ιταλοί λεηλάτησαν πολλά από τα σπίτια και βίασαν κάμποσες γυναίκες. Ο Τζαβέλας και ο Χασιώτης τρέχουν και στήνουν μιαν ενέδρα. Την άλλη μέρα οι Ιταλοί, κουρασμένοι από το φαγοπότι και φορτωμένοι λάφυρα, πέφτουν πάνω στα πυρά των ανταρτών. Η σύγκρουση κρατάει από τις 3 μ.μ. της 11ης Φλεβάρη μέχρι τις 10 π.μ. της επομένης. Όλη τη νύχτα, μέσα στα χιόνια και την παγωνιά του βουνού, οι κάτοικοι των γειτονικών χωριών φέρνουν τρόφιμα στους αντάρτες και τους υποστηρίζουν με κάθε τρόπο.

Κατά το μεσημέρι, οι Ιταλοί έχουν τελείως εκμηδενιστεί. Εκατό νεκρούς άφησαν στο πεδίο της μάχης. Και άλλοι 146 πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Σε μια χώρα που υποτίθεται πως κατέχουν, οι Ιταλοί αιχμάλωτοι αρχίζουν να δημιουργούν με τον αριθμό τους σοβαρό πρόβλημα ανεφοδιασμού στον

Ε.Λ.Α.Σ. Με την ευκαιρία, οι αντάρτες βάζουν χέρι σε μια λεία λιγότερο φορτική: 4 όλμους, 20 αυτόματα, 250 περίπου ντουφέκια και πάνω από 2.000 χειροβομβίδες.

Όμως, η πιο μεγάλη μάχη του τέλους του χειμώνα 1942 -43 εκτυλίσσεται γύρω από το χωριό της Σιάτιστας, στη Νοτιοδυτική Μακεδονία —την ίδια μέρα της μεγάλης διαδήλωσης στην Αθήνα.

Η ελληνική άνοιξη

Κάτω, σαν σε αμφιθέατρο κλεισμένο απ' το βουνό, γλιστράει στο στενό της Σιάτιστας ο δρόμος, υγρός ακόμη από την τελευταία νυχτερινή πάχνη. Σε κάθε άκρη της μεγάλης στροφής, μια πέτρινη γέφυρα δρασκελάει έναν φουσκωμένο απ' το τέλος του χειμώνα χείμαρρο. Η απότομη έκρηξη της ελληνικής άνοιξης αναβλύζει κόκκινη, κίτρινη και μπλε απ' όλες τις φλέβες της πέτρας. Κάθε κομματάκι της νότιας πλαγιάς, λιγότερο απότομης, είναι απόλυτα κανονικό, δουλεμένο απ' τον αδιάκοπο μόχθο των ανθρώπων. Αρχιτεκτονική αμπελιών κατά επίπεδα.

Πίσω από κάθε τοίχο ζαρώνει, για να μη φαίνεται απ' το δρόμο, ένας άντρας που βασανίζεται απ' τη ζέστη, χωμένος καθώς είναι κάτω από την αρνίσια προβιά που του σκεπάζει τους ώμους.

Βρισκόμαστε στην αυγή της 5ης του Μάρτη 1943, μεταξύ Γρεβενών και Κοζάνης, στα αντερείσματα της οροσειράς της Πίνδου που απλώνει τα πέντε της δάχτυλα στο βορρά της Ελλάδας.

Εκατό άντρες είναι ξαπλωμένοι μέσα στ' αμπέλια, γυρισμένοι προς την κατεύθυνση της Κοζάνης. Οι περισσότεροι είναι έφεδροι του ΕΛ.Α.Σ., χωρικοί που δεν ανήκουν σε καμμιά μόνιμη μονάδα του αντάρτικου. Εδώ και δυο μέρες, έχουν στήσει ενέδρα σε μια σημαντική ιταλική εφοδιοπομπή που αναμένεται στα Γρεβενά. Ξεθεωμένοι απ' την παρατεταμένη αναμονή, είναι αποφασισμένοι να μην αφήσουν να τους ξεφύγει ούτε ένας στρατιώτης και να κλείσουν το στενό.

Με τι; Με τον αιφνιδιασμό, με τη γνώση του εδάφους τους και μ' ένα αλλοπρόσαλλο οπλοστάσιο: γκράδες του περασμένου αιώνα, συχνά διακοσμημένους με σεντέφι, καραμπίνες που πέταξε δυο χρόνια πριν ένας ηττημένος στρατός, κυνηγετικά όπλα. Τα πολεμοφόδια είναι σπάνια αλλά τα δαμασκηνά μαχαίρια, περασμένα στις ζώνες, και τα τσεκούρια μπορούν στη συμπλοκή σώμα με σώμα να αντικαταστήσουν το μπαρούτι.

Από τη μεριά της Κοζάνης ανεβαίνει ο ρόγχος των μηχανών. Τα παλιά όπλα, καθαρισμένα, γρασαρισμένα και γεμάτα μέχρι τις μπούκες, σκοπεύουν ένα όραμα στον έρημο δρόμο.

Το πρώτο καμιόνι εμφανίζεται στη στροφή. Ρίχνεται μ' όλη του την ταχύτητα στο στενό, ενώ το ακολουθούν από κοντά το δεύτερο, το τρίτο.

Όταν φτάνει στην άκρη της στροφής, στο ύψος της γέφυρα;, εννιά καμιόνια βρίσκονται μέσα στις γραμμές σκόπευσης των ανταρτών.

Τότε το παλιό ξεθαμμένο οπλοστάσιο αντηχεί σαν μπομπάρδα. Το πρώτο και το ένατο καμιόνι καρφώνονται επί τόπου από τα πυρά που φτύνουν οι δυο γέφυρες. Η παγίδα έκλεισε.

Ένα μόνο καμιόνι, το δέκατο, δεν πέφτει στη φάκα. Το μοναδικό και τελευταίο του τόλμημα είναι η εκτέλεση μιας ιλιγγιώδους μεταβολής για να ξεφύγει από τον τάφο που ξανοίγεται μπροστά του.

Επί τρεις ώρες, οι γκράδες, με τις εκπυρσοκροτήσεις τους που θυμίζουν όλμους, απαντούν στο σφυροκόπημα από τα μαρτίνια και τις ιταλικές μπερέτες. Ύστερα έρχεται η σύγκρουση σώμα με σώμα, και τα μαχαίρια αποκαθιστούν το τεχνικό ισοζύγιο της μονομαχίας.

Στα Γρεβενά, ένας ιταλικός λόχος φορτώνεται σε τρία φορτηγά και στέλνεται σαν ενίσχυση στο δρόμο απ' όπου δε λέει να εμφανιστεί η εφοδιοπομπή που περιμένουν.

Το νέο διαδίδεται στα χωριά. Οι τακτικές δυνάμεις του Ε. Λ.Α.Σ. απουσιάζουν από την περιοχή και οι περισσότεροι έφεδροι είναι απασχολημένοι στη Σιάτιστα. Επεμβαίνει τότε η εφεδρεία της

εφεδρείας. Οι γέροι και οι πολύ νέοι βγαίνουν απ' τα χωριά τους και στήνουν ενέδρα στο δρόμο.

Συνεχίζουν να καταφθάνουν μετά τους πρώτους πυροβολισμούς και ακινητοποιούν όλη τη μέρα τις ενισχύσεις πολλά χιλιόμετρα μακρυά από τη Σιάτιστα, κοντά στο χωριό Άγιο Γεώργιος.

Στη Σιάτιστα η συμπλοκή σώμα με σώμα κρίνει τη μάχη. Οι Ιταλοί, ρίχνουν τα τουφέκια τους. 17 πληγωμένοι —15 Ιταλοί, και δύο αντάρτες— είναι ξαπλωμένοι στη γη.

Από τα εννιά καμιόνια που πέφτουν στα χέρια των ανταρτών τα πέντε μπορούν ακόμη να κινηθούν. Οι αντάρτες φορτώνουν σ' αυτά ένα βαρύ πολυβόλο, έναν όλμο, δέκα οπλοπολυβόλα, αλεύρι, ρύζι, ζάχαρη, μπόττες και πολεμοφόδια.

Στις αρχές του απογεύματος, ολόκληρη η ιταλική φρουρά των Γρεβενών κινητοποιείται, προσπαθώντας ν' ανακουφίσει τη Σιάτιστα και τον Άγιο Γεώργιο. Στην πόλη μένει μόνο μια πολύ μικρή φρουρά, ενώ οι 600 άντρες του τάγματος βγαίνουν στο δρόμο.

Οι βετεράνοι του Αγίου Γεωργίου συμπλέκονται μαζύ τους και ακινητοποιούν τη φάλαγγα μέχρι το βράδυ.

Το πρωί της 6ης του Μάρτη, οι Ιταλοί χώνονται μέσα στο στενό όπου την προηγούμενη είχε διαλυθεί η εφοδιοπομπή. Τη φορά αυτή είναι προσεκτικοί και έτοιμοι να απαντήσουν.

Από τους πρώτους πυροβολισμούς, τρία ορεινά πυροβόλα σφυροκοπούν τις θέσεις των ανταρτών, που αναγκάζονται ν' αποσυρθούν.

Απ' όλα τα χωριά εξακολουθούν να συρρέουν άνθρωποι. Μια από τις ομάδες έχει για αρχηγό κάποιον Παλαιολόγο, δάσκαλο στο μικρό χωριό Πολύλακκος. Αυτός περνάει κολυμπώντας τον ποταμό Αλιάκμονα και υπερφαλαγγίζει τον εχθρό. Πιεζόμενοι απ' όλες τις πλευρές, οι Ιταλοί αναδιπλώνονται μέσα στ' αμπέλια, κοντά στο χωριουδάκι Φαρδύκαμπος, και επωφελούμενοι από τη νύχτα οργανώνουν τις θέσεις τους.

Το πρωί της 7ης του Μάρτη, όταν προβάλλει ο ήλιος, μακρυές σειρές χωρικών προχωρούν στην πλαγιά του βουνού. Ορισμένοι λόφοι μαυρίζουν απ' τον κόσμο. Ξεφυτρώνουν από παντού, απ' τα χωριά τους, απ' τα χωράφια τους, ομόφωνα και αυθόρμητα. Μερικοί δεν κρατούν ούτε καν πέτρες ή μαχαίρια. Ήρθαν απλούστατα να πάρουν μέρος σ' ένα είδος ακατανίκητης λιτανείας και προβάλλουν ακάλυπτοι, βγάζοντας φοβερές κραυγές που σπέρνουν τον πανικό στις γραμμές του εχθρού.

Οι παλιοί γκράδες γαυγίζουν σαν όλμοι. Οι κραυγές ξεπηδούν πίσω από κάθε πέτρα. Οι Ιταλοί είναι ανίκανοι να εκτιμήσουν τη δύναμη που αντιμετωπίζουν.

Προς το τέλος του πρωινού, ο ήλιος χτυπάει σκληρά την πέτρα αναγγέλλοντας την εκτυφλωτική άνοιξη της Ελλάδας. Δεν υπάρχει σταγόνα νερό στον τόπο όπου περιχαρακώθηκε ο εχθρός. Τα ιταλικά αεροπλάνα κάνουν την εμφάνισή τους στον ουρανό. Στη χώρα του Οδυσσέα, η πολεμική πονηριά είναι θεσμός. Οι αντάρτες απλώνουν τους μανδύες τους από προβιά, τους «ντουλαμάδες», πάνω στους βράχους και κρύβονται σε αρκετή απόσταση. Τ' αεροπλάνα αρχίζουν να πολυβολούν και αδειάζουν τα πολεμοφόδιά τους πάνω στα πέτρινα ανδρείκελα.

Πιο βαρειά αεροπλάνα εμφανίζονται με τη σειρά τους. Τ' αλεξίπτωτα φουσκώνουν απαλά στον αέρα. Μια κραυγή χαράς ανεβαίνει απ' τις γραμμές των χωρικών. Οι Ιταλοί κάνουν λάθος στον υπολογισμό τους και τα περισσότερα κιβώτια πέφτουν στα χέρια των ανταρτών που μοιράζονται επί τόπου τα όπλα και τα πολεμοφόδια.

Όλο το απόγευμα, οι Ιταλοί ξοδεύουν τις σφαίρες τους σ' έναν αντίπαλο άφαντο που οι κραυγές του, ξεπηδώντας από παντού, κάνουν το βουνό να τρέμει. Η δίψα αρχίζει να τους βασανίζει σκληρά.

Για κάθε ενδεχόμενο, ο Παλαιολόγος αρχίζει να επαναλαμβάνει ανάμεσα στις κραυγές τα λόγια που ταιριάζουν στην περίπτωση:

—Fratelli, arrendete vi! («Αδέλφια, παραδοθήτε»).

Από τις εχθρικές θέσεις φτάνει μέσα από την κοσμοχαλασιά μια απάντηση:

—Παραδινόμαστε. Ο διοικητής μας βγαίνει κι έρχεται να συζητήσετε.

Ο Ιταλός διοικητής των Γρεβενών ξεπροβάλλει από ένα βράχο, συνοδευόμενος από το γιατρό του τάγματος που παίζει ρόλο διερμηνέα.

Σφιγμένος μέσα στη στολή του, προχωρεί με τη μεγαλοπρέπεια του πληρεξούσιου προς τον Παλαιολόγο, που σηκώθηκε για να τον υποδεχθεί.

Ο δάσκαλος είναι είκοσι εννιά χρονώ. Ανέβηκε στο βουνό πριν οχτώ μέρες.

Ο γιατρός μεταφράζει:

—Έχω πάνω μου χειροβομβίδες. Τι να τις κάνω;

—Να τις πετάξετε. Κρατείστε το πιστόλι σας.

Μπροστά στον στρατιωτικό της καρριέρας, ο Παλαιολόγος αισθάνεται την ύπαρξη ενός μυστηριώδους πολεμικού πρωτοκόλλου. Του φαίνεται ευγενικό να επιτρέψει σ' έναν διοικητή τάγματος που ήρθε να διαπραγματευθεί να κρατήσει το πιστόλι του.

Μια φράση στα ιταλικά.

—Ποιος είναι ο στρατηγός σας; ρωτά ο διερμηνέας.

Ο Παλαιολόγος μένει κατάπληκτος. Ένας χωρικός που κραδαίνει ένα κλαδευτήρι αντιδρά πιο γρήγορα απ' αυτόν.

—Εγώ είμαι ο στρατηγός.

Ο Ιταλός, με ύφος μεγάλου πολέμαρχου, περνάει δυο κεφάλια τον μικρόσωμο δάσκαλο. Νοιώθει να τον πιάνει ναυτία. Ανακαλύπτει ότι ετοιμάζεται να παραδώσει ένα πλήρες τάγμα σε μια ορδή χωρικών, που στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν είναι καν οπλισμένοι.

Επιχειρεί να τους εξαπατήσει μ' έναν τελευταίο ελιγμό.

—Αν μας επιτρέψετε να εγκαταλείψουμε τις θέσεις μας, σας δίνω το λόγο μου σαν αξιωματικός πως

δεν θα πειράξω τη Σιάτιστα που είχα αποστολή να καταστρέψω.

Η πρώτη εντύπωση έχει περάσει. Ο δάσκαλος είναι ήδη πολύ λιγότερο εντυπωσιασμένος. Συνοδευόμενος από δέκα αντάρτες, διεισδύει στις εχθρικές γραμμές.

Δεν ξέρει παρά μια μόνο ιταλική φράση.

Ένα γνωστό πρόσωπο ξεχωρίζει από την ομάδα των στρατιωτών. Είναι ένας Ιταλός, που τον γνώρισε άλλοτε στο χωριό του.

Ονομάζεται Αλφρέντο.

—Από την αρχή της μέρας γνώρισα τη φωνή σου και τραβώ στον αέρα. (Ύστερα στρέφεται στους συμπατριώτες του): Είναι φίλος. Τον γνωρίζω πολύ καιρό. Δεν είναι σκληρός. Είναι ένας καλός δάσκαλος.

Οι στρατιώτες του Ντούτσε, περισσότερο συγκινημένοι από τη δίψα παρά από τη σκηνή της συναδέλφωσης που ξετυλίγεται μπροστά στα μάτια τους, δεν βρίσκουν άλλη απάντηση απ' το να επαναλαμβάνουν αυτό που κυρίως τους απασχολεί:

—Aqua, aqua.

Είναι η στιγμή. Ο Αλφρέντο μεταφράζει τα λόγια του δασκάλου.

—Μείνετε ήσυχοι. Μόλις φτάσουμε στη Σιάτιστα θα μπορέσετε να πιήτε. Αλλά για να πάμε να ψάξουμε για νερό, δεν έχετε ανάγκη από τα όπλα σας. Πετάξτε τα και θα σας οδηγήσουμε στη Σιάτιστα.

Οι αντάρτες παίρνουν 12 πολυβόλα, 3 ορεινά πυροβόλα, 500 τουφέκια, 3 φορτηγά, 2.000 χειροβομβίδες και 40 μουλάρια φορτωμένα με πολεμοφόδια.

Από τη στιγμή που οι άντρες του παραδόθηκαν, το ωραίο παράστημα του ταγματάρχη έχασε πολλή απ' την αποτελεσματικότητά του. Ο Παλαιολόγος, που βαδίζει πλάι του, αρχίζει να μετανοιώνει που του άφησε το πιστόλι του. Του φράζει απότομα το δρόμο.

—Πιστεύω πως τώρα δεν έχετε πια ανάγκη από το πιστόλι και τα χαρτιά σας.

Ένα μικρό μπράουνιγκ έρχεται να προστεθεί στο λογαριασμό των λαφύρων.

Το μυαλό του ταγματάρχη δυσκολεύεται ακόμη να παραδεχθεί ότι παραδόθηκε σε κουρελήδες χωρικούς.

—Με κοροϊδέψατε. Σας υποσχέθηκα να μην πειράξω τη Σιάτιστα αν μ' αφήνατε να φύγω. Αν ήξερα ότι θέλετε να μ' αφοπλίσετε, δεν θα έβγαινα να συζητήσω.

Αυτός είναι ένας όρος που υπονοείται. Ύστερα από μια νύχτα πορείας, η φάλαγγα φτάνει στη Σιάτιστα. Ο ταγματάρχης ζητά να επικοινωνήσει τηλεφωνικώς με το στρατηγό Τζελόζο, διοικητή των ιταλικών δυνάμεων Βορείου Ελλάδος. Η αναφορά του είναι λακωνική:

—Ύστερα από μια επαφή με δυνάμεις ανταρτών ανώτερες από τις δικές μας, αναγκάστηκα να παραδοθώ.

Στην άλλη άκρη του σύρματος έκλεισαν.

Ο Παλαιολόγος δεν είναι ικανοποιημένος. Καλεί άλλη μια φορά τ6 Ιταλικό στρατηγείο και υπαγορεύει ένα υστερόγραφο στην αναφορά του αιχμαλώτου του.

Ένας υπασπιστής του Τζελόζο παίρνει τη συνέχεια του τηλεφωνήματος.

—Αν έστω και ένα αεροπλάνο ή μια οποιαδήποτε μονάδα σταλεί στη Σιάτιστα οι αντάρτες δεν εγγυώνται για την ασφάλειά μας.

Μερικές μέρες αργότερα, αεροπλάνα θα έλθουν να πετάξουν πάνω απ' το χωριό. Μ' ένα είδος τυφλού πεσίματος, θα ρίξουν μια βόμβα μέσα σ' ένα αμπέλι, εκατοντάδες μέτρα μακρυά από τη συγκέντρωση.

Δυο βδομάδες αργότερα, στις 21 του Μάρτη, ένα νέο ιταλικό τάγμα αφίνει τη Λάρισα και κατευθύνεται προς τα Γρεβενά. Αν και συμπλέκεται με τις δυνάμεις των ανταρτών, κατορθώνει να περάσει και να φτάσει στην πόλη.

Αλλά οι Ιταλοί παραιτήθηκαν από την κατοχή της περιοχής. Το τάγμα έχει σαν αποστολή του μόνο να ελευθερώσει από τον κλοιό τη μικρή ομάδα που βρίσκεται επί τόπου και να τη συνοδέψει σε πιο ασφαλή μέρη.

Οι δυνάμεις κατοχής εγκαταλείπουν οριστικά τα Γρεβενά.

Στις 25 του Μάρτη, μέρα της ελληνικής εθνικής γιορτής, επέτειο της ανακήρυξης της εθνικής ανεξαρτησίας, μια μονάδα του Ε.Λ.Α.Σ. παρελαύνει με τις σημαίες μπροστά, στους δρόμους της πρώτης απελευθερωμένης πόλης στην Ευρώπη.

Στη μητρόπολη, ο μητροπολίτης Γεράσιμος τελεί δοξολογία μπροστά σε όλους τους αντιπροσώπους του Ε.Α.Μ.

Ο αρχιερέας ευλογεί τους αντάρτες, λες και τους εύχεται να γίνουν όσο το δυνατό πιο κόκκινοι.

Σ' όλη τη χώρα, τεράστιες διαδηλώσεις συγκρούονται με τις δυνάμεις του Άξονα. Οι Αθηναίοι, που δεν θα σταματήσουν ποτέ να πολιορκούν αποφασιστικά τους δρόμους της πόλης τους, γιορτάζουν με τον τρόπο τους την ανεξαρτησία, μ' όλο που ο κατακτητής αναπτύσσει τις δυνάμεις του. Είκοσι μέρες μετά σκληρό αγώνα ενάντια στην πολιτική επιστράτευση, περισσότερα από 100 θύματα, νεκροί και πληγωμένοι, επιβεβαιώνουν με το αίμα τους την αμείωτη περηφάνεια της Ελλάδας.

Γύρω από τα Γρεβενά, τ' αποτελέσματα της μάχης του Φαρδύκαμπου είναι σημαντικά. Τη νίκη δεν την κέρδισε μόνο μια ομάδα του Ε.Λ.Α.Σ. αλλά ολόκληρος ο πληθυσμός, οπλισμένος και άοπλος, που ξεσηκώθηκε εναντίον του εχθρού, μπόρεσε να εκτιμήσει τη δύναμή του και μπήκε στην Αντίσταση.

Ο οπλισμός που έπεσε στα χέρια τους θα μοιραστεί γρήγορα. Σε μερικές βδομάδες, η δύναμη του Ε.Λ.Α.Σ. δυτικής Μακεδονίας αυξάνεται από 50 σε 2.000 αντάρτες. Σε λίγο όλη η βόρεια περιοχή, από τη Θεσσαλονίκη μέχρι τα αλβανικά σύνορα, θα απελευθερωθεί.

Στο μεταξύ, στις μεγάλες πόλεις, οι δυνάμεις κατοχής προβαίνουν σε βιαιοπραγίες με μια επιθετικότητα που την οξύνουν οι διαδοχικές ήττες. Συλλήψεις, εκτελέσεις, λεηλασίες, αντίποινα...

Από τις 15 του Μάρτη, η εβραϊκή Θεσσαλονίκη μπαίνει στα γρανάζια της επιτροπής Ρόζενμπεργκ. Σε αποστολές πολλών χιλιάδων, τα μέλη της ισραηλινής κοινότητας, στοιβαγμένα μέσα σε βαγόνια για κτήνη, στέλνονται «να αποικήσουν τις εκτάσεις της Ανατολής». Επιγραφές κρεμασμένες στο πλάι μερικών βαγονιών γράφουν ότι προορισμός τους είναι η Βαϊμάρη. Αλλά δεν δείχνουν κανέναν γνωστό προορισμό.

55.000 Εβραίοι καθιστούσαν τη Θεσσαλονίκη μια μεγάλη εβραϊκή πόλη, κληρονόμο της Αλεξάνδρειας, του Τολέδο και του Λιβόρνο. 46.061 στάλθηκαν στα κρεματόρια. 77.000 Εβραίοι ζουν στην Ελλάδα, όπου δεν αντιμετωπίζουν ποτέ το παραμικρό φυλετικό πρόβλημα. 68.000 θα συλληφθούν και 66.000 απ' αυτούς θα εξοντωθούν.

Οι εθνικές ομάδες

Στην Ήπειρο, ο Myers δεν «φείδεται προσπαθειών» για να κάνει τον Ζέρβα να προχωρήσει στο δρόμο που χάραξαν οι διπλωμάτες του Καΐρου.

Ο Ναπολέων των ορέων διεξήγαγε μια νικηφόρα μάχη εναντίον δύο ταγμάτων Ιταλών αλπινιστών. Πήρε από τον εχθρό ένα σημαντικό οπλοστάσιο, αλλά εκείνο που κυρίως δίνει τροφή στην υπεροψία του είναι οι τακτικές αποστολές των Άγγλων.

Επεισόδια δημιουργούνται ανάμεσα στις μονάδες του Ε.Δ. Ε.Σ. και του Ε.Λ.Α.Σ. με την ευκαιρία κάθε ρίψης με αλεξίπτωτα. Συχνά οι λογαριασμοί ρυθμίζονται με τον πιο δαπανηρό τρόπο.

Η αυξανόμενη δύναμη του Ε.Λ.Α.Σ. από την άλλη πλευρά του Αχελώου, πείθει οριστικά το Ζέρβα ότι πρέπει να ακούει προσεχτικότερα τις υποδείξεις του Myers. Μια διακήρυξη από μέρους του υπέρ του βασιλιά θα του εξασφάλιζε αν όχι το μονοπώλιο της επίσημης βρετανικής αναγνώρισης, τουλάχιστον μια αισθητή αύξηση της υλικής βοήθειας του Καΐρου, σε βάρος του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Myers του ψιθύρισε στ' αφτί ότι δεν θα ήταν άσχημο σαν στρατιωτικός αρχηγός των εθνικών ομάδων της Ηπείρου, να στείλει ένα ευχετήριο τηλεγράφημα στο βασιλιά με την ευκαιρία των γενεθλίων του.

Ο Ζέρβας, ο δημοκράτης, στέλνει στο Λονδίνο όχι ένα αλλά δυο τηλεγραφήματα. Στο δεύτερο, εκφράζει πολύ περισσότερα από απλές ευχές:

«Όχι μόνο θα ήμουν διατεθειμένος να δεχθώ τον βασιλέα Γεώργιο αν αυτή ήταν η ελεύθερα εκφρασμένη θέληση του λαού, αλλά θα τον δεχόμουν επίσης και στην περίπτωση που η θέληση αυτή θα ήταν αντίθετη, αν για γενικότερους λόγους η παλινόρθωση κρινόταν απαραίτητη».

Ο Woodhouse σχολιάζει στις αναμνήσεις του:

«Η διακήρυξη αυτή μπορεί να ερμηνευθεί είτε σαν εκδήλωση ενός αναίσχυντου καιροσκοπισμού, ή σαν εκδήλωση μιας χωρίς όρους πίστεως».[11]

Αλλά ο Ε.Δ.Ε.Σ. παραμένει στη βάση του βαθειά δημοκρατικός και οι φιλοφροσύνες του αρχηγού του δεν δεσμεύουν ακόμη παρά μόνο τον ίδιο.

Ο δεύτερος άνθρωπος της οργάνωσης, ο Πυρομάγλου, δεν θα ανακαλύψει τον ελιγμό παρά αργότερα κι ο Ζέρβας θα αναγκασθεί για αρκετό καιρό να ανακρούσει πρύμνα.

Για την ώρα, ο Ναπολέων των ορέων έχει αρκετούς λόγους να πιστεύει, ότι οι Βρετανοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν την τιμή που θα χρειαστεί για να δημιουργήσουν και να αναπτύξουν στην Ελλάδα κινήματα αντίστασης που θα ανταγωνίζονται τον Ε.Λ.Α.Σ.

Στις 4 του Φλεβάρη, ο Myers δέχεται την επίσκεψη ενός αξιωματικού, που χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως στη χώρα. Ο συνταγματάρχης Σαράφης είναι μια από τις πιο ελκυστικές φυσιογνωμίες του ελληνικού στρατού. Πρώην διοικητής της Σχολής Ευελπίδων στην Αθήνα, στρατιωτικός ακόλουθος της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι το 1933, όπου μερικά χρόνια αργότερα ακολούθησε τα μαθήματα της Σχολής Πολέμου. Είναι ένας πεπεισμένος δημοκράτης. Το 1916 τάσσεται στο πλευρό του Βενιζέλου και συμμετέχει στην αντιμοναρχική και φιλοσυμμαχική εξέγερση του ελληνικού στρατού. Το 1921 εξορίζεται από την μεταπολεμική βασιλική κυβέρνηση και το 1935 είναι ένας από τους πρωτεργάτες του δημοκρατικού πραξικοπήματος του Βενιζέλου. Μετά την

αποτυχημένη αυτή απόπειρα, υφίσταται μια ατιμωτική καθαίρεση μπροστά στους στρατιώτες. Ο Μεταξάς τον εξόρισε από το 1937 μέχρι το 1940 στη Μήλο. Από την αρχή του πολέμου, οι ιταλικές αρχές τον φυλάκισαν δυο φορές.

Ο Σαράφης είναι δημοκρατικός αξιωματικός, αλλά με την υποκίνηση ορισμένων προσώπων, ιδιαίτερα κάποιου Τσιγάντε, που κινείται δραστήρια για τη δημιουργία οργανώσεων που να ανταγωνίζονται το Ε.Α.Μ., συνδέεται με μια ομάδα αξιωματικών αποφασισμένων να διεξάγουν τον αγώνα σε σύνδεση με το Επιτελείο του Καΐρου και σε βάση πιο τακτική από την πάλη των ανταρτών. Το κίνημα ονομάζεται Α.Α.Α.: Αγων - Ανανέωση - Ανεξαρτησία.

Ο Σαράφης γνωρίζει άσχημα την κατάσταση στο βουνό. Στις αναφορές που του έχουν κάνει οι άνθρωποι από το περιβάλλον του Τσιγάντε, ο Ε.Λ.Α.Σ. εμφανίζεται σαν μια οργάνωση μειοψηφίας, πολύ κομματική για να πραγματοποιήσει την εθνική ενότητα.

Με την ελπίδα της δημιουργίας ενός πραγματικά εθνικού στρατού, ο Σαράφης μπαίνει στην Α.Α.Α. Στην αρχή το κίνημα δεν συγκεντρώνει παρά έναν πυρήνα έμπειρων στρατιωτικών, τους στρατηγούς Γρηγοριάδη, Χατζήμπεη, Βλάχο και Μπακιρτζή, που όλοι τους άλλωστε είναι σοσιαλίζοντες δημοκράτες.

Στις αρχές του χρόνου, ο Σαράφης παίρνει το δρόμο του βουνού. Διοικεί στην περιοχή των Τρικάλων, στην ίδια περιοχή με τον Καραγιώργη, μια ομάδα 80 περίπου ανταρτών. Υπαρχηγός του είναι ο ταγματάρχης Κωστόπουλος, πρώην μέλος του Ε.Α.Μ. Με την προτροπή των φίλων του Τσιγάντε, που του εγγυήθηκαν την υποστήριξη του Καΐρου, δημιούργησε δική του αντάρτικη ομάδα. Αλλά ο ταγματάρχης Τσιγάντες δολοφονήθηκε στην Αθήνα από τη γερμανική αστυνομία και η επαφή ανάμεσα στον Κωστόπουλο και το Κάιρο έσπασε.

Να γιατί ο Σαράφης αναλαμβάνει να συναντήσει τον Myers κι έρχεται στο Γενικό Αρχηγείο του Ζέρβα.

Ο Σαράφης και ο Myers θα μιλήσουν για απολιτικές «εθνικές ομάδες». Για τον Έλληνα αυτό σημαίνει να υιοθετήσουν τη γραμμή που καθορίζει το καταστατικό του Ε.Α.Μ., όπως άλλωστε και του Ε.Δ.Ε.Σ., και ν' ανοίξουν την Αντίσταση σε όλους τους δημοκράτες. Μέσα στο μυαλό του αρχηγού της Βρετανnικής Στρατιωτικής Αποστολής, η έννοια των εθνικών ομάδων ξυπνάει εντελώς διαφορετικές σκέψεις. Πρόκειται, με το κάλυμμα του απολιτισμού, να εμποδίσουν την πρόοδο του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Myers προσκολλάται σ' αυτή την ιδέα και ζητά από το S.O.E. «να παράσχει τη μεγαλύτερη δυνατή υποστήριξη σ' όλες τις πλήρως απολιτικές ομάδες στην Ελλάδα, όπου κι αν βρίσκονται ή μπορούν να σχηματισθούν, και σε συνέχεια, όταν γίνουν αρκετά ισχυρές, να κληθεί ο Ε.Λ.Α.Σ. να ενωθεί με το εθνικό αυτό κίνημα».[12]

Μ' αυτή ακριβώς τη χρυσή προοπτική, ο Ζέρβας, εν αγνοία των άλλων στελεχών του Ε.Δ.Ε.Σ., έκρινε σκόπιμο να μην περιοριστεί σε ημίμετρα και έστειλε σαν δείγμα «απολιτισμού», τα τηλεγραφήματα αφοσιώσεως στο βασιλιά.

Από την πλευρά του Ε.Α.Μ. - ΕΛ.Α.Σ., δεν χρειάζεται μεγάλη εξυπνάδα για να καταλάβουν τη σημασία του απολιτισμού του Myers κι έτσι καταπιάνονται, σταματώντας κάθε άλλη δραστηριότητα, να συντρίψουν τα νέα κινήματα που, χωρίς να στηρίζονται σε πολιτική και λαϊκή βάση, ετοιμάζονται να μονοπωλήσουν τη βρεταννική βοήθεια.

Δεν ήταν άλλωστε απαραίτητο να ψάξει κανείς μακριά για να βρει προσχήματα για να επέμβει.

Ο Κωστόπουλος δέχεται στις γραμμές του ένα άλλο πρώην μέλος του Ε.Α.Μ. τον Κωστορίζο, πρωτεργάτη της αποτυχημένης απόπειρας απαγωγής του Άρη για λογαριασμό του Ζέρβα. Ο Κωστορίζος, σαν από τύχη, βρίσκεται πάντα στο επίκαιρο σημείο κάθε φορά που πρόκειται να φανερωθούν οι βλέψεις στο μονοπώλιο του Ε.Α.Μ. Οι δυο άντρες, που τους κάνει δυνατούς η βεβαιότητα της αποκλειστικής υποστήριξης των Άγγλων, βρίσκονται σε επαφή με μια ομάδα βασιλοφρόνων αξιωματικών οι οποίοι, μέσα στην καρδιά της περιοχής του Καραγιώργη, αναπτύσσουν μια δραστηριότητα ανοιχτά εχθρική προς τον Ε.Λ.Α.Σ. και πολλαπλασιάζουν τις προκλήσεις.

Ο Κωστόπουλος είναι δραστήριος αξιωματικός. Ερμηνεύει όπως πρέπει τη δημιουργία των εθνικών ομάδων και αποφασίζει, εν αγνοία του Σαράφη, να δώσει ένα μάθημα στις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ.

Προσκρούει όμως πάνω στον Κόζιακα, έναν καπετάνιο του Ε.Λ.Α.Σ. που δεν του λείπει ούτε το θάρρος ούτε ο χαρακτήρας. Οι δυο ομάδες αδειάζουν εναλλάξ τις κρυψώνες όπου ο αντίπαλος αποθηκεύει τα τρόφιμά του. Στις 25 του Φλεβάρη, ο Κόζιακας συλλαμβάνει τον αντισυνταγματάρχη Αντωνόπουλο, φίλο του Κωστόπουλου, που προσπαθεί να δημιουργήσει μια νέα ομάδα στην περιοχή του.

Ο Σαράφης, ο Κωστόπουλος κι ο Κωστορίζος (που θα είχε κάνει καλύτερα να μην εμφανιστεί) αποφασίζουν να επέμβουν και κατευθύνονται στο Βούνεσσι, όπου σταθμεύει η τοπική διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. Συναντούν εκεί τον Νικηταρά, υπαρχηγό του Κόζιακα, και ύστερα από θυελλώδεις συζητήσεις που θα συνεχιστούν την επομένη, αποφασίζουν να περάσουν τη νύχτα επί τόπου.

Τη νύχτα, οι άντρες του καπετάν Νικηταρά καταφεύγουν σε μια ενέργεια αμφίβολη για τη λεπτότητα αν όχι και για την αποτελεσματικότητά της. Κυκλώνουν το σπίτι των ξένων τους και συλλαμβάνουν όλο τον κόσμο. Οι άντρες αφήνονται αμέσως ελεύθεροι, ενώ οι αξιωματικοί οδηγούνται φρουρούμενοι καλά στο Αρχηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., στην Κολοκυθιά της Ρούμελης.

Ενώ ο Σαράφης κατεβαίνει στο νότο με χειροπέδες στα χέρια, ανακαλύπτοντας στο δρόμο, μ' όλη την άβολη κατάστασή του, τις περιοχές που διοικεί το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ., ο Άρης, γυρίζοντας από την Αθήνα, φτάνει στην Κολοκυθιά.

Στο στρατηγείο του Ζέρβα, ο Myers ακούει τη δραματική έκθεση για τη σύλληψη του Σαράφη από το στόμα του Βλάχου, του μοναρχικού αξιωματικού της Θεσσαλίας.

Στις 21 του Φλεβάρη, ο αρχηγός της Βρεταννικής Στρατιωτικής Αποστολής παίρνει από το S.O.E. άκρως εμπιστευτικές έδηγίες.

Έχει αποφασιστεί η απόβαση των συμμάχων να γίνει στη Σικελία, ύστερα από μια επίθεση αντιπερισπασμού στο αρχιπέλαγος των Δωδεκανήσων. Η πρώτη αυτή φάση μπορούσε να εξελιχθεί και να οδηγήσει σε εισβολή στην Ελλάδα. Η επιχείρηση έπρεπε να προετοιμαστεί για τον Ιούνιο και το S.O.E. ζητά από την Β.Σ.Α. να εντείνει τον εξοπλισμό και την εκπαίδευση των ανταρτών:

Σε περίπτωση εισβολής στην ηπειρωτική Ελλάδα, οι αντάρτες πρέπει να παρενοχλούν τον εχθρό στις γραμμές επικοινωνίας του και να βοηθήσουν μ' ένα γενικό τρόπο τα συμμαχικά στρατεύματα.

Αν τα στρατεύματα του Άξονα επιχειρήσουν να αποσυρθούν από την Ελλάδα, αποστολή τους θα είναι να τους επιτεθούν, να τους παρενοχλήσουν και να τους καταδιώξουν.

Αν δεν πραγματοποιηθεί κανένα από αυτά τα ενδεχόμενα, να δώσουν το σύνθημα σε μια μεταγενέστερη ημερομηνία για μια γενική εξέγερση, οργανωμένη και συντονισμένη.[13]

Στην πραγματικότητα, μ' όλες τις προσπάθειές του, ο Churchill δεν πέτυχε να επιβάλει το σχέδιο απόβασης στην Ελλάδα που, όπως πίστευε, θα υποχρέωνε την Τουρκία να μπει στη συμμαχία και θα έδινε με την ίδια ευκαιρία μια λύση σ' αυτό που στα απομνημονεύματά του θα ονομάσει «ελληνικό βάσανο».

Αλλά για την ώρα ο καθαρά στρατιωτικός αντικειμενικός σκοπός συνίσταται στη δημιουργία ενός αντιπερισπασμού, για ν' αφήσουν τον Χίτλερ να πιστεύει σε μια επιχείρηση που ο Churchill δεν πέτυχε να βάλει σ' εφαρμογή.

1.500 περίπου χιλιόμετρα μακριά, μια σκηνοθεσία γκραν -γκινιόλ συμβάλλει στην παραπλάνηση των υπηρεσιών πληροφοριών του Άξονα. Ένα πτώμα με στολή Άγγλου αξιωματικού και έγγραφα που αφορούν την απόφαση για την ηπειρωτική Ελλάδα στις τσέπες του, ρίχνεται από τους πράκτορες του S.O.E. στη θάλασσα κοντά στις ακτές της Ισπανίας. Την επομένη, τα κύματα το ξεβράζουν σε μια ακρογιαλιά του Αλικάντε.

Ο Myers πρέπει να βιαστεί αν θέλει να εκπληρώσει την αποστολή του στηριζόμενος στις «εθνικές ομάδες». Το Κάιρο επιδοκιμάζει τα «μεγάλα του σχέδια» και ζητά απ' αυτόν να υποστηρίξει τον ταγματάρχη Ψαρρό, που διευθύνει στον στρατιωτικό τομέα μιαν άλλη οργάνωση Αντίστασης: την Ε.Κ.Κ.Α. (Κίνημα Εθνικής και Κοινωνικής Απελευθερώσεως). Κανένας δεν αγνοεί ότι η Ε.Κ.ΚΑ. είναι επίσης ένα κίνημα δημοκρατικό, αλλά το ουσιαστικό είναι να ανταγωνιστεί τον Ε.Λ.Α.Σ. Ο χρόνος θα κάνει τα υπόλοιπα.

Στο μεταξύ, η σύλληψη του Σαράφη, χαλάει τις ραδιουργίες του Myers. Τρελλός από θυμό, απευθύνει ένα τελεσίγραφο στο Ε.Α.Μ.: «Αν δεν απολυθεί ο Σαράφης, θα διακοπούν όλες οι ρίψεις με αλεξίπτωτα».

Ταυτόχρονα, πάντα με βάση τις πληροφορίες του Βλάχου, πολλαπλασιάζει τα ανησυχητικά τηλεγραφήματα που απευθύνονται στο Κάιρο. Παράλληλα το S.O.E. παίρνει τις αναφορές του Χιλλς, που ίμεινε κοντά στον Καραγιώργη. Οι διαφορές στις εκτιμήσεις των δύο πρακτόρων είναι κάτι περισσότερο από διαφορές απόχρωσης. Αδυνατώντας να ξεμπερδέψει το κουβάρι, το στρατηγείο ζητά από τον Myers να μην κόψει οριστικά τις γέφυρες με τον Ε.Λ.Α.Σ.

Αυτός καταπίνει τους δισταγμούς του για την υπαναχώρηση και, μαζύ με τον Chris, συντάσσει το σχέδιο της «πρώτης στρατιωτικής συμφωνίας των δυνάμεων της ελληνικής αντιστάσεως με τη Μέση Ανατολή».

Με το σχέδιο στην τσέπη, ο Myers περνά τον Αχελώο και μπαίνει στην περιοχή του Ε.Λ.Α.Σ., όπου γίνεται δεκτός με ενθουσιασμό απ' τον πληθυσμό. Κι αυτός επίσης θα έχει όλη την άνεση να διαπιστώσει τις προόδους που έκαναν το Ε.Α.Μ. - Ε. Λ.Α.Σ., ενώ κατευθύνεται προς το στρατηγείο του Άρη όπου συγκλίνουν, θέλοντας και μη, όλες οι τάσεις της αντίστασης.

Τα μυστικά του βασιλικού περιβάλλοντος δε φυλάγονται πάντοτε καλά και, από πλάγιους δρόμους, το νέο του όρκου πίστεως του Ζέρβα στο βασιλιά φτάνει και στην Κολοκυθιά.

Άρης, Σαράφης, Σαμαρινιώτης

Στη διάρκεια του ταξιδιού του μέσα από την περιοχή που ελέγχει ο Ε.Λ.Α.Σ., ο Τζίμας, επιφορτισμένος από την Κεντρική Επιτροπή να επιβλέπει την ορθοδοξία του βουνού, είχε όλο τον καιρό κι όλη την ευκαιρία να εκτιμήσει τη δημοτικότητα του Άρη. Ο αρχηγός του αντάρτικου, παρά τις αυστηρές επικρίσεις της Αθήνας, διαθέτει στο βουνό ένα σημαντικό κύρος, που είναι δύσκολο να το αποκτήσει άλλος.

Την ημέρα όμως που η ομάδα φτάνει στην Κολοκυθιά, δυο άνθρωποι δεν είναι πολλοί για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που τους περιμένουν.

Μαθαίνοντας ότι ο Κωστορίζος, ο προδότης, είναι στη διάθεσή του, ο Άρης ξεχνάει όλες τις συμβουλές για μετριοπάθεια, στις οποίες τόσο επέμειναν στην Αθήνα. Δεν είναι καθόλου διατεθειμένος να κάνει τις λεπτές διακρίσεις που απαιτούνται για να δει την περίπτωση Κωστόπουλου με πιο ευνοϊκό μάτι. Η πρώτη εκδήλωση της εξουσίας του Τζίμα θα είναι να αποτρέψει τη σφαγή εκείνη τη μέρα.

Ο ταγματάρχης Ζούλας και ο λοχαγός Γρηγοριάδης, και οι δυο αξιωματικοί καρριέρας, επιφορτίζονται να συναντήσουν τους κρατούμενους.

Οι τελευταίοι είναι κλεισμένοι σ' ένα σπίτι του χωριού, όπου ο Κωστόπουλος δεν έπαψε να καταστρώνει σχέδια απόδρασης. Ο Σαράφης φαίνεται πολύ πιο ήρεμος.

Ο ερχομός δυο επαγγελματιών αξιωματικών, δυο γνωστών προσώπων, εκτονώνει κάπως την ατμόσφαιρα. Ο Κωστόπουλος στέκεται μπροστά στο Γρηγοριάδη:

—Τι κάνεις μ' αυτούς τους ληστές; Έλα μαζύ μας.

Ο Γρηγοριάδης χαμογελάει:

—Λένε πως τώρα είσαστε με το βασιλιά.

Αυτή τη φορά παρεμβαίνει ο Σαράφης:

—Πώς μπορείς να λες κάτι τέτοιο όταν ξέρεις πως ο πατέρας σου είναι μαζύ μας...

Ύστερα, μετά από σύντομη παύση:

—...Αλλά μπόρεσα να εκτιμήσω αυτά που κάνατε εδώ. Είναι αλήθεια, ότι ο Άρης είναι καλά οργανωμένος. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να μην πάμε μαζύ του.

Με την αναφορά του Ζούλα και του Γρηγοριάδη ο Σαράφης απολύθηκε, ενώ η κατάσταση των άλλων κρατούμενων βελτιώθηκε αισθητά.

Από την πρώτη συνάντηση του Σαράφη με τον Άρη και το Τζίμα, οι δυο άντρες του Ε.Λ.Α.Σ. προτείνουν στο συνταγματάρχη να μπει στις γραμμές τους. Ο Σαράφης δεν μπορεί να φανταστεί πως αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο να του εμπιστευθούν τη στρατιωτική διοίκηση όλου του κινήματος. Δέχεται χωρίς δισταγμό την απλή συμμετοχή που του προτείνουν.

Η αναπάντεχη αυτή συμφιλίωση, όσο απίστευτη κι αν φαίνεται, βρίσκει τελικά την εξήγησή της στο γεγονός ότι ο Σαράφης ανακαλύπτει στον Ε.Λ.Α.Σ. μια κατάσταση πραγμάτων που δεν έχει καμμιά

σχέση με την εικόνα που διαδίδεται στην Αθήνα.

Οι προκαταλήψεις αυτές δεν υπάρχουν μόνο στους φιλελεύθερους κύκλους. Μερικές μέρες αργότερα, ένω η προσχώρηση του Σαράφη στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ. είναι τετελεσμένο γεγονός, ένας απεσταλμένος της Κεντρικής Επιτροπής κάνει την εμφάνισή του στο αρχηγείο του Άρη. Φέρνει ένα μήνυμα του Σιάντου, που απαιτεί την άμεση απελευθέρωση του Σαράφη.

Η αντίδραση των ίδιων των στελεχών του κόμματος αποδείχνει αρκετά καλά σε ποιο σημείο οι αναφορές κυκλοφορούν πιο αργά από τις ανησυχητικές φήμες και δίνει το μέτρο της παραγνώρισης από την Αθήνα της δραστηριότητας του βουνού. Πώς ο Σαράφης, που ήταν ακόμη λιγότερο πληροφορημένος για τις δραστηριότητες του Άρη από το Σιάντο, να μην έτρεφε την ίδια δυσπιστία με τον πρώτο γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής;

Οι λόγοι της προσχώρησης του Σαράφη δεν πρέπει να αναζητηθούν παρά στη ζωντανή εμπειρία.

Στις αναμνήσεις του θα γράψει απλώς:

«Έβρισκα πως (το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ.) ήταν μια οργάνωση πανελλαδική, αγαπητή στο λαό, με τεράστια δύναμη, που αν ο πολιτικός και στρατιωτικός κόσμος της χώρας την ενίσχυε θα εξελίσσονταν σε μοναδική οργάνωση αντίστασης, που θα συγκέντρωνε ό,τι γερό και τίμιο είχε η χώρα, θα εξυπηρετούσε το συμμαχικό αγώνα καλύτερα και θα συντελούσε ώστε να εξασφαλιστούν οι λαϊκές ελευθερίες, να τιμωρηθούν οι υπεύθυνοι καταστροφών και δοσίλογοι και να μπει η χώρα ήρεμα σε ομαλό πολιτικό βίο. Έβρισκα πως οι οργανώσεις Ζέρβα, Ψαρρού κλπ. ήταν σφάλμα και πως αντί να βοηθάνε την υπόθεση των συμμάχων, αντίθετα την εξασθένιζαν και προπαρασκεύαζαν τον εμφύλιο πόλεμο για τις προσωπικές φιλοδοξίες και επιδιώξεις των αρχηγών, που θα υποκινούνταν και θα κατευθύνονταν από διάφορα συμφέροντα ντόπια και ξένα».[14]

Τις ίδιες μέρες κάνει την εμφάνισή του στην Κολοκυθιά ο Eddie Myers, που αγνοεί την προσχώρηση του Σαράφη και είναι φοβερά οργισμένος. Συναντάει για πρώτη φορά το Τζίμα, του οποίου δεν γνωρίζει τις αρμοδιότητες, αλλά καταλαβαίνει ότι πρόκειται για σημαντικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε.

Εν ονόματι του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής, εκφράζει την αγανάκτησή του. Οι ανώτεροί του νοιώθουν προσβεβλημένοι από την πράξη του Ε.Λ.Α.Σ., που αφόπλισε και συνέλαβε αντάρτες που βρίσκονταν υπό τις άμεσες διαταγές των συμμάχων. Απειλεί όπως συνήθως, ότι θα μηνύσει στους ανωτέρους του να διακόψουν τον ανεφοδιασμό του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Άρης, που είναι παρών στο διάλογο, κλείνεται σε μια σιωπή όσο το δυνατό πιο αποθαρρυντική.

Στον Άγγλο απαντά ο Τζίμας: ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει σοβαρούς λόγους να δυσπιστεί προς το Ζέρβα, ο οποίος βγήκε στο αντάρτικο με το εγγλέζικο χρυσάφι, και στον οποίο βλέπει έναν υποψήφιο στρατιωτικό δικτάτορα. Τελικά η αγγλική πολιτική διαιρεί την Αντίσταση και υποστηρίζει στην Ελλάδα μια ανάξια μοναρχία που δεν έχει κανένα λαϊκό έρεισμα.

Ο Myers, όλο και πιο οργισμένος, καλεί το Τζίμα να απελευθερώσει αμέσως το Σαράφη, αν θέλει το Στρατηγείο της Μεσης Ανατολής να αναθεωρήσει την κατάσταση και να δεχτεί να επαναλάβει τον εφοδιασμό του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Τζίμας αφήνει να περάσουν μερικές στιγμές σιωπής, πριν ρίξει τη βόμβα του.

—Ο Σαράφης είναι ελεύθερος.

Ο Myers μένει εμβρόντητος. Για να διατηρήσει το φλέγμα του παραμένει αρκετά δύσπιστος και ζητά να συναντήσει τον κρατούμενο.

Την επομένη, ο ίδιος ο Σαράφης, προσωπικά, έρχεται στο σπίτι όπου κατοικεί ο Myers. Τον διαβεβαιώνει για την απελευθέρωσή του, όπως και για την απελευθέρωση του Κωστόπουλου και των άλλων κρατουμένων, εκτός από τον Κωστορίζο και τρεις από τους άντρες του που θα δικαστούν από τη συνέλευση των ανταρτών. Ο αρχηγός της βρετανικής αποστολής παροτρύνει με θέρμη το Σαράφη να επιστρέψει στη Θεσσαλία για να ξαναστήσει τις εθνικές ομάδες Α.Α.Α.

Οι εκπλήξεις που τον περιμένουν δεν έχουν ακόμη τελειώσει.

Ο Σαράφης δηλώνει πως είχε όλο τον καιρό να σκεφτεί πάνω στο πρόβλημα των εθνικών ομάδων και θεωρεί λαθεμένη τη συνέχιση αυτού του πειραματισμού. Ο Ε.Λ.Α.Σ. του φαίνεται αποτελεσματικός και αντιπροσωπεύει επαρκώς την εθνική ενότητα. Αποφάσισε να προσχωρήσει σ' αυτόν.

Ο Myers περίμενε από το Σαράφη μια θεαματική ανάπτυξη της αντίθεσής του προς τον Ε.Λ.Α.Σ, στην καρδιά της «απολιτικής» Αντίστασης. Παρακολουθεί απολιθωμένος αυτό που ο ίδιος αποκαλεί «συνταρακτική μεταβολή».

Έχει όμως αναλάβει μια σαφώς καθορισμένη στρατιωτική αποστολή. Η ελικοειδής πολιτική του Καΐρου τον αναγκάζει να βάλει φαινομενικά νερό στο κρασί του και να διαπραγματευθεί μια συμφωνία ανάμεσα στις οργανώσεις της Αντίστασης.

Την επομένη ο Eddie Myers ζητά να συναντήσει το επιτελείο του Ε.Λ.Α.Σ. «εν ονόματι της κυβερνήσεώς του». Μέχρι τότε δεν μιλούσε παρά εν ονόματι του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής.

Το κοινόβιο όπου κατοικούν ο Άρης και οι μαυροσκούφηδες δεν αποτελεί ιδεώδη τόπο για μια τόσο επίσημη συνάντηση. Το «επιτελείο» του Ε.Λ.Α.Σ. αποφασίζει να πάει να συναντήσει το Myers στο δικό του σπίτι.

Την καθορισμένη ώρα παρουσιάζονται τρεις άντρες, ο Άρης, ο Τζίμας κι ο Σαράφης. Έκπληκτος ο Άγγλος ζητά να μάθει το λόγο της παρουσίας του Σαράφη. Ο Τζίμας, που ξεφουρνίζει τις εκπλήξεις με μια προμελετημένη βραδύτητα, δε νοιώθει καθόλου δυσάρεστα να δημιουργήσει μια νέα εντύπωση.

—Ο Ε.Λ.Α.Σ. σκοπεύει να εμπιστευθεί τη στρατιωτική διοίκηση του συνόλου των δυνάμεών του στο συνταγματάρχη Σαράφη.

Από τη μέρα εκείνη, το γενικό επιτελείο του Ε.Λ.Α.Σ. αποτελείται από μια τριανδρία που θα βρεθεί επικεφαλής όλων των μονάδων του. Ένας αρχηγός ανταρτών, που έχει αναλάβει επίσης τις επαφές με τον πληθυσμό, την επιμελητεία και τη στρατολογία: ο Άρης· ένας στρατιωτικός αρχηγός: ο Σαράφης, κι ένας πολιτικός: ο Τζίμας, που μπαίνει στον καινούργιο θρύλο του Ε.Λ.Α.Σ. με τ' όνομα του βουνού της ιδιαίτερης πατρίδας του: Σαμαρινιώτης.

Τα χαρακτηριστικά του Myers παραμορφώνονται.

Οι τρεις άντρες του δίνουν καιρό να συνέλθει από την ταραχή του και περιμένουν σοβαροί την ανακοίνωση της Κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητος. Ο Άρης, χωμένος σταυροπόδι σε μια πολυθρόνα, βγάζει ένα πακέτο καπνό και παρατηρεί με ατάραχο μάτι τον γολγοθά του Άγγλου που προσπαθεί να βρει την αυτοκυριαρχία του.

Ο Myers, κάτω από τη γενειάδα του που θυμίζει Βυζαντινό άγιο, γίνεται όσο πιο Άγγλος μπορεί και καταφεύγει σε μια ακαμψία σύμφωνη με το πρωτόκολλο. Ο διερμηνέας μεταφράζει:

—Οφείλω να σας μεταβιβάσω μια νότα της κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητος της Μεγάλης Βρεταννίας. Παρακαλώ σηκωθήτε να σας την ανακοινώσω.

Ο Τζίμας κι ο Σαράφης σηκώνονται. Ο Άρης απλώνει τα πόδια, βουλιάζει στην πολυθρόνα του και συνεχίζει να γεμίζει την πίπα του.

Ο Myers σταματά. Δεν τολμάει ν' αντικρύσει τον Άρη και στρέφεται εξουθενωμένος προς το Τζίμα, που δεν κρίνει σκόπιμο να τον υποστηρίξει.

—Αρχίστε.

Κάθε φράση κόβεται κι επαναλαμβάνεται από το διερμηνέα.

—Η κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητος επιφυλάσσει στον εαυτό της το δικαίωμα, σε περίπτωση που ο Ε.Λ.Α.Σ. συνεχίσει να διαλύει τις άλλες αντιστασιακές ομάδες, να πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα για την επάνοδο και υποστήριξη της εννόμου τάξεως στην Ελλάδα.

Τη στιγμή που ο Σαράφης είναι μπροστά, το τελεσίγραφο μοιάζει με κοροϊδία. Αλλά ο Myers συνεχίζει. Ζητά απ' τον Ε. Λ.Α.Σ. να δηλώσει ρητώς ότι θα διακόψει κάθε είδους παραταξιακό αγώνα και θ' αναγνωρίσει την εξουσία του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής.

Του απαντά ο Τζίμας, ενώ ο Άρης νοιώθει μια βουβή ικανοποίηση.

—Υποστηρίξαμε τον Ψαρρό και τον Κωστόπουλο όταν δημιουργούσαν τις ομάδες τους. Ήμασταν έτοιμοι να συνεργαστούμε αδελφικά μαζί τους. Αυτοί όμως, αντί να χτυπήσουν τον εχθρό, χτύπησαν εμάς. Επί πλέον, η Μεγάλη Βρεταννία τους ευνόησε, σε σχέση με μάς πάντα, και ποτέ δεν τήρησε τις υποσχέσεις που έδωσε στον Ε.Λ.Α.Σ. ότι θα τον βοηθήσει με όπλα και πολεμοφόδια. Αυτή είναι η πρώτη μας απάντηση. Η Κ.Ε. του Ε.Α.Μ. είναι η μόνη αρμόδια για να δώσει μια οριστική απάντηση στις προτάσεις σας.

Στην ανεπίσημη συζήτηση που ακολουθεί, οι τρεις άνθρωποι του Ε.Λ.Α.Σ. εκδηλώνουν τα παράπονά τους γιατί οι Άγγλοι υποστηρίζουν μια μοναρχία που αποκρούεται αποφασιστικά από τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού.

Το όνειρο της θεαματικής δημιουργίας «εθνικών ομάδων» διαλύεται. Ο Myers, για να εκπληρώσει την αποστολή του, αναγκάζεται να αναγνωρίσει ντε φάκτο την εξουσία του Ε.Λ.Α.Σ. Συντάσσει ένα μήνυμα για το S.O.E. Μετά την κατάρρευση του «μεγάλου σχεδίου» του, εκθέτει σ' αυτό μερικές αλήθειες που αργότερα θα του κοστίσουν ακριβά.

Φτάνει στο σημείο να δηλώσει, ότι οι Άγγλοι πρέπει να ταχθούν όσο το δυνατό πιο γρήγορα υπέρ των ελευθέρων εκλογών για τη μορφή του συντάγματος, που θα διεξαχθούν με την εποπτεία των συμμάχων αμέσως μετά την απελευθέρωση και θα εκφράζουν καθαρά την πρόθεση τον Άγγλων να μην επιβάλουν την επιστροφή του βασιλιά.

Προσθέτει ότι, αν δεν παρέμβουν με μια τέτοια διακήρυξη, το Ε.Α.Μ. θα συνεχίσει να δυσπιστεί για τις προθέσεις των συμμάχων κι αυτός, ο Myers, πολύ λίγες ευκαιρίες θα έχει να ασκήσει έναν οποιονδήποτε έλεγχο σ' αυτή την οργάνωση.

Πέρα από την αποτυχία του «μεγάλου απολιτικού σχεδίου του, εδώ και μερικές μέρες ο Myers ανακάλυψε κι αυτός την αλήθεια του βουνού. Ταξίδεψε πολλές μέρες μέσα από περιοχές που ελέγχει απόλυτα και διοικεί ο Ε.Λ.Α.Σ. κι αυτό τον ανάγκασε να αναθεωρήσει αισθητά τις απόψεις του.

Οπωσδήποτε, οι εκδρομές στο βουνό είναι διδακτικές. Ο Τζίμας δεν θα σταματήσει να στέλνει τα μέλη της Κ.Ε. του Ε.Α.Μ. να κάνουν με τη σειρά τους αυτό το ταξίδι.

Ο Κωστόπουλος, όταν απελευθερώνεται, αρνιέται να πάρει το δρόμο του Σαράφη. Η Α.Α.Α. επέζησε και θα πάει να σμίξει με το Ζέρβα. Η απελευθέρωσή του θα προσδώσει στον Ε.Λ.Α.Σ. μεγαλύτερο κύρος και θα αμβλύνει κάπως την τεράστια εκστρατεία που γίνεται στην Αθήνα και σύμφωνα με την οποία η προσχώρηση του Σαράφη έγινε διά της βίας.

Ο Κωστορίζος δεν θα κριθεί με την ίδια επιείκεια. Ο Τζίμας κατάλαβε ότι, παρά το νόημα της αποστολής του, θα ήταν άχρηστο να εξηγήσει στον Άρη ότι οι προδότες δεν έπρεπε να τιμωρούνται, αλλά να «πείθονται». Θα καταδικαστεί από μια συνέλευση ανταρτών και θα εκτελεστεί.

Δυο μέρες μετά το πυροτέχνημα της επίσημης νότας της βρετανvικής κυβέρνησης, ο Myers βάζει σ' εφαρμογή το σχέδιό του για την ενοποίηση της αντιστασιακής ηγεσίας.

Ο σκοπός μιας τέτοιας συμφωνίας θα είναι να εξουδετερώνει τις διχόνοιες, που δεν παύουν να ξεπηδούν μέσα στην Αντίσταση, και να συντονίζει κάτω από την αγγλική διοίκηση τις επιχειρήσεις μεγάλης έκτασης που αντιμετωπίζονται για το κοντινό μέλλον. Οι επιχειρήσεις αυτές δεν θα μπορέσουν να διεξαχθούν παρά μετά την υπογραφή της συμφωνίας.

—Ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι διατεθειμένος να αναλάβει οποιαδήποτε επιχείρηση απαντά ο Τζίμας, με τον όρο να εφοδιαστεί με τον απαραίτητο οπλισμό, ανεξάρτητα από την υπογραφή αυτής της συμφωνίας και από τη συμμετοχή άλλων οργανώσεων.

Ο Τζίμας πρέπει να πετύχει να χαλάσει το σχέδιο του Άγγλου και να αποσυνδέσει τα δυο προβλήματα. Αρνείται να συνδέσει την εκτέλεση των επιχειρήσεων με τους όρους του Myers.

Στην πραγματικότητα, οι όροι της συμφωνίας είναι απαράδεκτοι για τον Ε.Λ.Α.Σ. στο βαθμό που επιχειρούν να θέσουν τις δυνάμεις της ελληνικής Αντίστασης υπό την άμεση διοίκηση της βρετανvικής αποστολής. Οι αντάρτες θ' αρνηθούν μέχρι το τέλος να υπογράψουν ένα έγγραφο που θα τους παρέδινε δεμένους χειροπόδαρα στους Βρεταννούς αξιωματικούς, Χιλλς, στη Θεσσαλία και, εδώ και λίγο καιρό, Άρθουρ, στη Ρούμελη. Ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν αποκλείει καμμιά συνεργασία αλλά αρνείται την υποταγή. Όσον αφορά τις διχόνοιες, ο Τζίμας προσθέτει:

—Μπορούμε να τις αποφύγουμε με λίγη καλή θέληση. Η συμφιλίωση όμως δεν μπορεί να εξασφαλιστεί με κανένα τρόπο παρά από τους ίδιους τους αντάρτες.

Οι διαπραγματεύσεις θα διαρκέσουν τρεις μήνες. Ο Ε.Λ.Α.Σ. θα κατηγορηθεί πλατιά ότι πήρε μέρος στις επιχειρήσεις που διοικούσε το Κάιρο με πολύ κακή θέληση.

Το πιο διαδεδομένο επιχείρημα συνίσταται στο να βεβαιώνουν ότι οι ηγέτες του πιστεύουν στο επικείμενο μιας συμμαχικής απόβασης στην ηπειρωτική Ελλάδα και κρατούν τις δυνάμεις τους για ν' ανάψουν τον εμφύλιο πόλεμο και να καταλάβουν την εξουσία.

Στην πραγματικότητα, τίποτε άλλο, έξω από τις απόλυτα συγκεκριμένες πολιτικές βλέψεις τους, δεν υποχρεώνει τους Άγγλους να απαιτούν την άμεση υπαγωγή των δυνάμεων της Αντίστασης στους

αξιωματικούς τους.

Ο Ε.Λ.Α.Σ., από τη μεριά του, προτείνει τη συγκρότηση ενός κοινού επιτελείου ανταρτών, επιφορτισμένου να συντονίζει τις επιχειρήσεις και να παίζει διαιτητικό ρόλο στις ενδεχόμενες συγκρούσεις. Στη διάρκεια των συνομιλιών, παλιά παράπονα βγαίνουν στην επιφάνεια. Ο Άρης είναι ακόμα πικραμένος που το B.B.C. αποσιώπησε τη συμμετοχή του στην επιχείρηση του Γοργοπόταμου. Το γεγονός δεν ήταν τυχαίο και, από τότε το είδος αυτό εκπομπής έγινε κανόνας.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. απαιτεί, μεταξύ άλλων, να συμπεριληφθεί σε μια ενδεχομένη συμφωνία ένα άρθρο, σύμφωνα με το οποίο το B.B.C. θα μεταδίδει πληροφορίες για τη δραστηριότητά του.

Ο Myers δίνει μια αφελή απάντηση, που δείχνει το κλίμα των διαπραγματεύσεων:

—Το B.B.C. είναι ιδιωτικός οργανισμός. Η κυβέρνηση δεν μπορεί να επέμβει σ' αυτό το πεδίο.

Στη διάρκεια των συνομιλιών, ο Myers βρίσκεται σε άμεση και συνεχή επαφή με το στρατηγείο του Καΐρου. Το βουνό δεν μπορεί να έρθει σ' επαφή με την Αθήνα, παρά εγκαθιστώντας μια ατελείωτη ανθρώπινη αλυσίδα. Κάθε ταξίδι διαρκεί γύρω στις είκοσι μέρες.

Στη διάρκεια της πρώτης βδομάδας του Απρίλη, στο πιο κρίσιμο σημείο των διαπραγματεύσεων για τη στρατιωτική συμφωνία κι ενώ το επιτελείο του Ε.Λ.Α.Σ. βρίσκεται ακόμα στην Κολοκυθιά, ένας απεσταλμένος του Σιάντου παρουσιάζεται στο Τζίμα.

—Πρέπει ν' απολύσετε αμέσως το Σαράφη.

Ο Τζίμας μένει κατάπληκτος.

—Δήτε και πηγαίνετε να πήτε στην Αθήνα ότι ο Σαράφης είναι ελεύθερος. Η συκοφαντική εκστρατεία συνεχίζεται. Ο ίδιος ο Σιάντος είναι πεπεισμένος ότι η προσχώρηση του Σαράφη είναι μύθος και ότι έγινε με τη βία.

Από το 2ο Συνέδριο του Κ.Κ.Ε., που συνήλθε το Δεκέμβρη του '42, ο Τζίμας παλεύει να πείσει την Αθήνα, να στείλει στο βουνό ένα μέρος τουλάχιστον από την Κ.Ε. Υποστήριξε δυο εκθέσεις που συνέταξαν ο Τάσος Λευτεριάς και ο Ηλίας Μαντιάκης για την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης, επιμένοντας στις τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης του αντάρτικου. Δεν πέτυχε να πεισει κανέναν. Το δογματικό επαναστατικό μοντέλο στηρίζεται στην προλεταριακή πάλη που διεξάγεται στο νευραλγικό σημείο, στην πρωτεύουσα. Ξέρει ότι η αποστολή του στη Ρούμελη για να επιβλέπει έναν εξτρεμιστή ήρωα, αποσκοπούσε επίσης και στην απομάκρυνση του ίδιου σαν πολύ ενοχλητικού θιασώτη του αντάρτικου στην Αθήνα.

Αλλά τώρα ο Τζίμας διαθέτει καινούργια στοιχεία για να στηρίξει μια προσωπική έκθεση. Αποφασίζει να κατεβεί στην Αθήνα μαζί με το Σαράφη, η προσχώρηση του οποίου δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί πολιτικά μέχρις ότου εξηγηθεί προσωπικά ο ίδιος με τους ηγέτες της Α.Α.Α.

Ο σύνδεσμος του Σιάντου ανέλαβε να διαβιβάσει στην Κεντρική Επιτροπή γράμματα του Σαράφη, αλλά μόνον η παρουσία του, θα μπορέσει να πείσει τους πολιτικούς ότι αυτά δεν αποσπάστηκαν με τη βία.

Στη διάρκεια του ταξιδιού, ο Σαράφης θα έχει την ευκαιρία να ενισχύσει τις πεποιθήσεις του και ο Τζίμας θα μπορέσει να μετρήσει, διασχίζοντας τις περιοχές του Καρπενησίου, της Γραβιάς και της Λαμίας, τις προόδους που πραγματοποιήθηκαν μέσα σε λίγες βδομάδες από το πρώτο του ταξίδι. Η

απόφαση να εμπιστευθούν στο Σαράφη τη στρατιωτική διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. δεν έχει ακόμη επικυρωθεί από την Κεντρική Επιτροπή και, παρά το χαμένο χρόνο, ο Σαμαρινιώτης περιμένει πολλά από την επιστροφή του στην πρωτεύουσα.

Έχει άλλον ένα σοβαρό λόγο να θέλει να ταξιδέψει χωρίς σταθμούς. Η πρώτη του αναχώρηση, στις 10 του Μάρτη, τον έκοψε επάνω στο μήνα του μέλιτος.

Στην Αθήνα, από τις πρώτες κιόλας συναντήσεις Ιωαννίδη, Σιάντου και Τζίμα, όλες οι συζητήσεις γίνονται μπροστά στο Σαράφη.

Στις 2 του Μάη, συνέρχεται μια πλατειά ολομέλεια των Κεντρικών Επιτροπών του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ. Η πρώτη πρόταση του Τζίμα γίνεται δεκτή. Η Ανωτάτη Διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. συγκροτείται επίσημα, με επικεφαλής το συνταγματάρχη Σαράφη, τον Άρη Βελουχιώτη και τον Αντρέα Τζίμα (Σαμαρινιώτη).

Η δεύτερη πρόταση του Τζίμα, που αφορά την ανάγκη μεταφοράς των καθοδηγητικών οργάνων του κινήματος στο Βουνό, γνωρίζει τη συνηθισμένη τύχη και προσκρούει σε βίαιη αντίδραση.

Τις ακόλουθες μέρες, ο Σαράφης συναντά όλους τους καθοδηγητές της Α.Α.Α. Προσπαθεί να τους εξηγήσει τους λόγους της εκλογής του πριν η απόφασή του ανακοινωθεί δημόσια.

Ο Τζίμας τον συνοδεύει στου στρατηγού Γρηγοριάδη και διαβιβάζει στον οικοδεσπότη νέα από το γυιό του που πολεμάει κάπου στη Γκιώνα, στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Σαράφης πρέπει να κάνει ακόμη τον γύρο των φιλελευθέρων πολιτικών προσωπικοτήτων, για να βάλει τέλος στις φήμες που εξακολουθούν να κυκλοφορούν.

Μια νύχτα, ένα αυτοκίνητο περνάει να πάρει το Τζίμα. Οδηγείται σ' ένα φιλικό σπίτι, όπου τον περιμένει ο Σαράφης μαζί με μια διάσημη δημοκρατική προσωπικότητα: το Γεώργιο Παπανδρέου. Στη διάρκεια της συνομιλίας, ο Παπανδρέου παραπονιέται για την αδράνειά του:

—Χάθηκαν τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου. Έγραψα ένα βιβλίο για τη δημοκρατία και το σοσιαλισμό, αλλά δεν νοιώθω ικανοποιημένος, έχω ανάγκη να δημιουργήσω κάτι πιο αληθινό.

—Μα κύριε πρόεδρε, του απαντά ο Τζίμας, ακούσατε τι σας είπε ο συνταγματάρχης Σαράφης. Υπάρχει το βουνό. Να που βρίσκεται η δημιουργία.

Ο Παπανδρέου, πολύ εντυπωσιασμένος ακόμη από τη διήγηση του Σαράφη, απαντά ενώ τους οδηγεί στο αυτοκίνητο.

—Πηγαίνετε, θα σας έρθω.

Ο ενθουσιασμός του θα πέσει μετά την αναχώρηση των ξένων του. Δεν θα πάει στο βουνό αλλά στο Κάιρο και θα γυρίσει στην Αθήνα μετά την απελευθέρωση συνοδευόμενος από τα βρεταννικά στρατεύματα επέμβασης.

Τελικά, η Αθήνα μαθαίνει ότι ο Σαράφης δεν έγινε μάρτυρας, αλλά στρατιωτικός αρχηγός των φανατικών. Ο πολιτικός αντίχτυπος είναι σημαντικός και πολλοί αξιωματικοί που δίσταζαν να βγουν στο αντάρτικο αρχίζουν να συρρέουν στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ. Σε λίγο θα είναι 700.

Ο Σαράφης ξαναφεύγει για το βουνό μαζί με το Τζίμα, που έχει στην τσέπη του το ανεπικύρωτο κείμενο του σχεδίου της βρεταννικής στρατιωτικής συμφωνίας, μαζί με μια προκαταρκτική τροπολογία:

«Η παρούσα συμφωνία συνήφθη μεταξύ του στρατηγείου της Μέσης Ανατολής και του Ε.Λ.Α.Σ., υπό την ιδιότητά του ως συμμαχικού οργάνου αρμοδίου δι' αυτό το θέατρον επιχειρήσεων».

Το αρχικό σχέδιο πρόβλεπε μια απλή προσχώρηση και δεν τοποθετούσε στην ίδια μοίρα τις αντιστασιακές οργανώσεις και τις βρεταννικές δυνάμεις.

Ο Myers είχε την ελπίδα να δει το Τζίμα να επιστρέφει, αν όχι με μια συμφωνία υπογεγραμμένη, τουλάχιστον με εποικοδομητικές προτάσεις. Τώρα αφίνει τη δυσαρέσκειά του να ξεσπάσει. Ο Ε.Λ.Α.Σ. αρνείται να υποχωρήσει στο σημείο της κυριαρχίας του.

Η παράταση των διαπραγματεύσεων έχει τουλάχιστον σαν αποτέλεσμα να παραμένει ο Myers στο στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., πράγμα που συνεπάγεται, ελλείψει επίσημης, μια πρακτική αναγνώριση της εξουσίας του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Ζέρβας ξέρει πολύ καλά τα πλεονεκτήματα που μπορεί ακόμη να αποσπάσει, με την παρουσία του αρχηγού της Βρεταννικής Στρατιωτικής Αποστολής στο στρατηγείο του, και δεν διστάζει να κατηγορήσει ανοιχτά τον Myers στο Κάιρο ότι παίζει το παιγνίδι των κομμουνιστών.

Στην Αθήνα, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. έχει στο πολιτικό πεδίο επείγουσα ανάγκη από την οριστική αναγνώριση της βρεταννικής κυβέρνησης. Ο Τζίμας, πιεζόμενος απ' όλες τις πλευρές, περιμένει τις κατάλληλες συνθήκες που θα του επιτρέψουν να διαπραγματευθεί τη συμφωνία από θέσεως ισχύος.

Στο τέλος του Μάη, το στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. εγκαθίσταται στο μικρό χωριό Αγία Τριάδα, στο βουνό Βελούχι. Ο Myers, εξαγριωμένος, ξεσπάει.

—Επιμένετε σε αρνητικές θέσεις.

—Είμαστε πολύ ευαίσθητοι στο εθνικό πεδίο, αρκείται να του απαντήσει ο Τζίμας.

—Δεν θέλετε να υπογράψετε τη συμφωνία γιατί αρνείσθε να επιτρέψετε στο Κάιρο να περικόψει ένα μέρος της εξουσίας σας. Σας προειδοποιώ, αν επιμένετε, ότι το Κάιρο δεν έχει μόνο την πρόθεση να περικόψει, αλλά είναι αποφασισμένο και να δαγκώσει.

Τα μηνύματα που φτάνουν στο Τζίμα από την Κεντρική Επιτροπή της Αθήνας δεν κάνουν τη θέση του λιγότερο λεπτή. Συνεχώς επαναλαμβάνουν: πρέπει να υπογράψετε με οποιοδήποτε αντίτιμο. Είναι πολιτικά απαραίτητο να αναγνωριστεί το κίνημα από τους Άγγλους.

Οι Βρεταννοί έχουν πλήρη επίγνωση της δύναμής τους και γι' αυτό δεν υποχωρούν ούτε πιθαμή στο πεδίο των διαπραγματεύσεων. Απολαμβάνουν μόνοι αυτοί το προνόμιο της δυνατότητας να προσδώσουν μια μορφή νομιμότητας στη δραστηριότητα του Ε.Α.Μ.— Ε.Λ.Α.Σ. Μετά την απελευθέρωση, η πολιτική αυτή δύναμη θα είναι γι' αυτούς σοβαρό στήριγμα και όταν το Ε.Α.Μ. καταλάβει ότι η ρήξη ήταν αναπόφευκτη θα είναι πολύ αργά.

Ο Σαράφης παίζει στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ρόλο πρωταγωνιστή. Ο άνθρωπος στον οποίο ο Myers υπολόγιζε τόσο για να υποσκελίσει τον Ε.Λ.Α.Σ. στέκεται τώρα αντιμέτωπός του, πλάι - πλάι με τον κακό του δαίμονα, τον Άρη Βελουχιώτη.

Η τριανδρία που καθοδηγεί το σύνολο των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. δεν θα διασπαστεί μέχρι το τέλος από καμμιά εσωτερική διένεξη.

Ο Άρης σέβεται την αναμφισβήτητη στρατιωτική ιδιοφυία του Σαράφη, που του ανταποδίδει την εμπιστοσύνη του στο πεδίο του αντάρτικου· οι δύο άντρες πλαισιώνονται από τον Σαμαρινιώτη, που υπήρξε πάντα ο πολιτικός του βουνού.

Η εργατικότητα και οι οργανωτικές αρετές του Σαράφη φέρνουν γρήγορα τους καρπούς τους.

Το επιτελείο του Ε.Λ.Α.Σ. μεταφέρθηκε στο Περτούλι, όπου δημιουργείται μια σχολή αξιωματικών.

Ένα νέο δίκτυο τηλεφωνικής και τηλεγραφικής επικοινωνίας αρχίζει να αναπτύσσεται σ' όλη τη χώρα. Ο διοικητικός μηχανισμός και η λαϊκή δικαιοσύνη κατορθώνουν να δώσουν μια αυτόνομη οντότητα στην ελεύθερη Ελλάδα του βουνού.

Την άνοιξη του 1943, οι μάχιμες δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. υπολογίζονται σε 5.000 άντρες. Δέκα μήνες αργότερα, θα είναι 40.000.

Ο Ζέρβας δεν θα ένοιωθε καθόλου δυσαρεστημένος να δει αυτή την αυξανόμενη δύναμη να ελέγχεται από τους Άγγλους.

Τα επεισόδια εξακολουθούν να δημιουργούνται, ιδιαίτερα ανάμεσα στις ομάδες που διοικεί ο Χούτας, ο παλληχαράς του Ε.Δ.Ε.Σ., και στους πρώτους συντρόφους του Άρη, τους οποίους δεν κάνουν καθόλου πιο περιποιητικούς οι πολιτικές εντολές. Ο Τζίμας επιμένει στο σχέδιό του να δημιουργήσει ένα κοινό επιτελείο των ανταρτών. Ο Myers ελπίζει να αποχτήσει κάποια εξουσία μεσολαβώντας σε μια συνάντηση του Ζέρβα με τους ηγέτες του Ε.Λ.Α.Σ.

Η συνάντηση ορίζεται για τις 5 Ιουνίου 1943.

Ο Άρης, που κανένα από τα δύο μέρη δεν τον έκρινε σαν στοιχείο συνδιαλλακτικό, ο Τζίμας και ο Σαράφης, κατευθύνονται προς το μικρό χωριό Λιάσκοβο, κοντά στη γέφυρα του Κόρακα που δρασκελάει τον Αχελώο. Τους προστατεύει μια φρουρά από νεαρούς αντάρτες της Ε.Π.Ο.Ν.

Ο Ζέρβας έφτασε αρκετές ώρες πριν απ' αυτούς. Τους υποδέχεται με μια ομηρική προσβολή. Μόλις η αντιπροσωπεία του Ε. Λ.Α.Σ. μπαίνει στο Λιάσκοβο, σιλουέττες ορθώνονται στις λοφοσειρές. Ο Ζέρβας τοποθέτησε τους άντρες του σ' όλους τους λόφους που δεσπόζουν στο χωριό.

Ο Ε.Δ.Ε.Σ. εκπροσωπείται από το Ζέρβα και τον Πυρομάγλου. Τους συνοδεύει ο Chris Woodhouse, που ξαναβρίσκει τον Myers, για ν' αποτελέσουν οι δυο τους τη βρεταννική αντιπροσωπεία.

Ο Ζέρβας, που δεν έχει διάθεση για εκδηλώσεις καλής θελήσεως, συντάσσεται αμέσως με τους Βρεταννούς και δηλώνει ότι είναι διατεθειμένος να θέσει τις μονάδες του υπό τον άμεσο έλεγχό τους. Χωμένος στη βρεταννική αγκαλιά, ξέρει πολύ καλά ότι θα πάρει τη μερίδα του λέοντος, ή, τουλάχιστον, όσα κι ο Ε.Λ. Α.Σ. Το αντισχέδιο του Τζίμα βασίζεται σε μια πιο κοντινή, στην πραγματικότητα, εκτίμηση των δυνάμεων.

Γενικά συμφωνούν να κατανείμουν ως εξής τις αντιστασιακές δυνάμεις των τριών οργανώσεων: Ε.Λ.Α.Σ., 12.500· Ε.Δ.Ε.Σ., 1300· Ε.Κ.ΚΑ., 300. Ο Τζίμας υποστηρίζει τη συγκρότηση ενός ενιαίου επιτελείου, που θα το αποτελούν: τρία μέλη του Ε.Λ.Α.Σ., ένα της Βρεταννικής Στρατιωτικής Αποστολής, ένα του Ε.Δ.Ε.Σ. κι ένα της Ε.Κ.ΚÀ. Η κατανομή αυτή, που δεν έχει τίποτε το παράλογο, δεν εξασφαλίζει την αυτόματη πλειοψηφία του Ε.Λ. Α.Σ. Αλλά ο Ζέρβας έχει πολύ μεγαλύτερες

ορέξεις και απορρίπτει μία - μία όλες τις προτάσεις.

Οι συνομιλίες καρκινοβατούν για δύο μέρες και διακόπτονται απότομα παρά τις προσπάθειες του Myers.

Αυτό δεν εμποδίζει τον Ζέρβα να οργανώσει μια δημόσια συγκέντρωση στο χωριό και να διακηρύξει:

«Επετεύχθη συμφωνία μεταξύ του Ε.Α.Μ. και Ε.Δ.Ε.Σ. Είναι η εθνική Ένωσις Αντιστάσεως».

Μετά την αναχώρησή του, ο Ε.Λ.Α.Σ. οργανώνει με τη σειρά του μια συγκέντρωση και εξηγεί πως ο Ζέρβας τορπίλλισε τις διαπραγματεύσεις. Για μια ακόμη φορά, η συμφωνία δεν ωριμάζει στις όχθες του Αχελώου.

Το πρώτο αρνητικό αποτέλεσμα της διένεξης είναι η αναχώρηση του Myers για το στρατηγείο του Ζέρβα, στα Τζουμέρκα. Πριν χωριστούν, ο Eddie διαβιβάζει μια νότα στο Τζίμα. Προσκαλεί τους αντιπροσώπους του Ε.Λ.Α.Σ., του Ε.Δ.Ε.Σ. και της Ε.Κ. Κ.Α. (Ψαρρός) στη διαμονή του στα Τζουμέρκα, όπου έχει την πρόθεση να κατανείμει τις αποστολές στα πλαίσια των επιχειρήσεων που απαιτεί το Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής.

Ο Τζίμας πιέζεται όλο και πιο πολύ απ' την Αθήνα. Η Κεντρική Επιτροπή απαιτεί ένα έγγραφο ότι οι επιχειρήσεις εκτελούνται σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του συμμαχικού στρατηγείου. Από τότε που η εκστρατεία για τη «σύλληψη» του Σαράφη γελοιοποιήθηκε, το λαϊτμοτίβ των κακολόγων άλλαξε θέμα. Ο Ε.Λ. Α.Σ. κατηγορείται καθημερινά ότι αναλαμβάνει ασήμαντες αποστολές εναντίον των δυνάμεων κατοχής κι ότι είναι υπεύθυνος για τα φοβερά αντίποινα που μαστίζουν τη χώρα.

Ο αριθμός των ομήρων και των μαρτυρικών χωριών παίρνει δραματικές διαστάσεις. Οι αναφορές του τμήματος IC της Αμπβέρ, ειδικευμένου στον πόλεμο κατά των ανταρτών, εκφράζουν τη νευρικότητα του κατακτητή: «Η δραστηριότητα των ανταρτών, που στην αρχή περιοριζόταν σε προπαγανδιστικές προσπάθειες μεταξύ του πληθυσμού, πήρε βαθμιαία μαχητική μορφή. Τα προσκείμενα στον Άξονα στοιχεία εκτελούνται και δολοφονούνται. Καθημερινώς σημειώνονται πράξεις σαμποτάζ μεγάλης κλίμακος και δολοφονίες Ιταλών στρατιωτών. Από το Νοέμβριο του 1942, όλο και πιο πολυάριθμοι σχηματισμοί ανταρτών διεισδύουν στις κατεχόμενες από τους Γερμανούς περιοχές και επιτίθενται στους σταθμούς χωροφυλακής για να αποκομίσουν όπλα και πολεμοφόδια. Στην περιοχή της στρατιωτικής διοικήσεως Θεσσαλονίκης, μετρήθηκαν, από το Δεκέμβριο μέχρι σήμερα, τριάντα επιθέσεις αυτού του είδους. Οι πράξεις σαμποτάζ και οι δολοφονίες είναι άλλωστε καθημερινές. Αποκορύφωμα αυτής της δραστηριότητας αποτελεί το γεγονός ότι πάνω από 500 Ιταλοί με το πυροβολικό τους υποχρεώθηκαν να παραδοθούν στους αντάρτες στο Φαρδύκαμπο.

»Το σαμποτάζ στη γέφυρα του Γοργοπόταμου, στις 25 Νοεμβρίου 1942, αποτέλεσε την αρχή των αμέσων επιθέσεων ανταρτιτικών ομάδων και των σαμποτάζ εναντίον των γραμμών μας επικοινωνιών. Στη διάρκεια του Μαρτίου, η κύρια αρτηρία Θεσσαλονίκης - Λαμίας αχρηστεύθηκε έξη φορές. Όλα αυτά δείχνουν με τρόπο αναμφισβήτητο τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύει για τον ανεφοδιασμό μας η δράση των ανταρτών».

Μετά την διακοπή των διαπραγματεύσεων στο Λιάσκοβο, ο Τζίμας κατευθύνεται προς τη Βόρειο Ελλάδα, για να επιθεωρήσει τις μονάδες της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας.

Οι δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. έχουν ήδη οργανωθεί σε μεραρχίες... Η πρώτη μεραρχία της Μακεδονίας, κυκλωμένη από σημαντικές δυνάμεις του Άξονα, κατορθώνει να σπάσει την εχθρική διάταξη και να ανασυγκροτηθεί ανέπαφη κοντά στο Περτούλι, όπου η Ανώτατη Διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. αποφασίζει να εγκαταστήσει το νέο της στρατηγείο.

Ο Σαράφης μένει επιτόπου, ενώ ο Τζίμας κατευθύνεται προς το Τσοτύλι, όπου η συγκρότηση μιας νέας μεραρχίας του Ε.Λ.Α.Σ. απαιτεί την παρουσία του.

Εκεί τον συναντά ένας απεσταλμένος της γιουγκοσλαβικής Αντίστασης. Φέρνει καταφατική απάντηση στην πρόταση για συνάντηση που απηύθυνε ο Τζίμας στον Τίτο το 1942.

Το ραντεβού ορίζεται στο Γράμμο, που πέντε χρόνια αργότετερα, στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου, θα γίνει ένα από τα καλύτερα οχυρά του Δημοκρατικού Στρατού.

Το φάντασμα του Βαλκανικού Στρατηγείου

Τα βουνά του Γράμμου υψώνονται στα βορειοδυτικά της χώρας, εκεί που συγκλίνουν τα ελληνικά, τα γιουγκοσλαβικά και τα αλβανικά σύνορα.

Τη στιγμή που ετοιμάζεται να συναντήσει τον Γιουγκοσλάβο συνομιλητή του, ο Τζίμας παίρνει ένα μήνυμα από την Αθήνα. Τον καλούν την ίδια μέρα στο Καρπενήσι, όπου θα συναντήσει έναν απεσταλμένο της Κεντρικής Επιτροπής.

Το Καρπενήσι, στα ανατολικά της Λαμίας, βρίσκεται στην οροσειρά της Πίνδου κι απέχει τριακόσια χλμ. και πλέον από το Γράμμο. Τριακόσια χιλιόμετρα πήγαιν-έλα σε κατεχόμενη περιοχή, για να προλάβει τα δυο ραντεβού. Ο Τζίμας δεν έχει δυνατότητα εκλογής. Με τα πόδια, με μοτοσυκλέττα, με αυτοκίνητο καταφέρνει να φτάσει στο Καρπενήσι μέσα στη μέρα. Αυτή η μετακίνηση του δίνει την ευκαιρία να επιβεβαιώσει ακόμα μια φορά πως έξω από τους μεγάλους άξονες της συγκοινωνίας στους οποίους κινούνται με την κάλυψη των όπλων, οι κατακτητές έχουν χάσει κάθε αποτελεσματικό έλεγχο του χώρου και δύσκολα μπορούν να ξεμακρύνουν μερικές εκατοντάδες μέτρα από τη μια ή την άλλη μεριά των μεγάλων δρόμων. Το δίκτυο πάλι αυτών των τελευταίων είναι εξαιρετικά χαλαρό και ανάμεσα στους κόμβους του, από τη Μακεδονία ως την Αττική, προβάλλει η Ελεύθερη Ελλάδα των βουνών.

Μόλις έφτασε στο Καρπενήσι ο Τζίμας παίρνει από τον Βλαχόπουλο, απεσταλμένο της Κεντρικής Επιτροπής, τις καινούργιες εντολές της Αθήνας.

Δυστυχώς, όπως έγινε από την αρχή των διαπραγματεύσεων με τον Myers, οι εντολές είναι πια ξεπερασμένες όταν φτάνουν σ' αυτόν. Ο Τζίμας χρειάστηκε να υποχωρήσει σε ορισμένα σημεία για να γίνει δυνατός ο συντονισμός των επιχειρήσεων που ζητούσε το Κάιρο — όμως η συμφωνία δεν είχε ακόμα επικυρωθεί. Ο Βλαχόπουλος αναφέρει και πάλι πόσο ανυπομονεί η Αθήνα να καταλήξουν σε οριστική συμφωνία με κάθε θυσία.

Στριμωγμένος γερά, ο Τζίμας αποφασίζει να καθυστερήσει λίγες μέρες ακόμα και χωρίς να φαντάζεται σε ποιο βαθμό οι Γιουγκοσλάβοι θα του διευκόλυναν τη δουλειά του, κατευθύνεται προς το Γράμμο, όπου τον περιμένουν οι Γιουγκοσλάβοι και Αλβανοί απεσταλμένοι.

Ο Τζίμας συνοδεύεται από το στρατηγό Βασίλη Τζότζο, διοικητή της 9ης Μεραρχίας του Ε.Λ.Α.Σ. Ο Τζότζος, έφεδρος αξιωματικός της καριέρας, είχε γυρίσει στο χωριό του και έβλεπε με κάποια συμπάθεια τον Ε.Λ.Α.Σ. Κάποιο πρωί, οι Ιταλοί έκαναν επίθεση στο χωριό. Οι αντάρτες της περιοχής, πολεμούσαν στους δρόμους, απέκρουσαν την πρώτη έφοδο, ύστερα όμως άρχισαν να κάμπτονται. Τότε ακριβώς είδαν να παρουσιάζεται ο Τζότζος, ντυμένος με την επίσημη στολή του. Μπήκε στις τάξεις τους, πήρε στα χέρια του τη διεύθυνση της μάχης και τελικά απώθησε τους επιδρομείς. Στο σπίτι του γύρισε μόνο για να πάρει μερικά ρούχα πριν ανεβεί στο βουνό.

Αντιπρόσωπος του Τίτο στη συνάντηση του Γράμμου, είναι ο αρχηγός της Αντίστασης στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, Βουκμάνοβιτς — ο επιλεγόμενος Τέμπο.

Ο Myers, ανήσυχος, στέλνει έναν Βρεταννό αξιωματικό που παρουσιάζεται στον Τέμπο και γίνεται δεκτός με ψυχρότητα.

—Δεν έχω καμμιά δουλειά με τους Άγγλους. Στον τόπο μας ρίχνουν όπλα στον Μιχαήλοβιτς, που πολεμάει στο πλευρό των Γερμανών.

Πολύ γρήγορα, στις συνομιλίες αποκαλύπτονται σημαντικές στρατηγικές και πολιτικές διαφωνίες

ανάμεσα στους Έλληνες και Γιουγκοσλάβους.

Στο Τζίμα, το στέλεχος του Ε.Α.Μ. που βρίσκεται πιο κοντά από κάθε άλλον στις γιουγκοσλαβικές απόψεις, πέφτει το χρέος να υπερασπίσει τυπικά, απέναντι στον Τέμπο, τη γραμμή που χάραξε η Κεντρική Επιτροπή της Αθήνας.

Για την ώρα, το Ε.Α.Μ., βρίσκεται στριμωγμένο ανάμεσα στην επιθυμία του να επιτύχει την αναγνώρισή του από τους Βρεταννούς και στην δογματική εικόνα του πολιτικού αγώνα, που το εμποδίζει να συλλάβει σ' όλη την έκταση τη σημασία του αγροτικού αντάρτικου κινήματος.

Στους κόλπους του Ε.Α.Μ., αναπτύσσεται σημαντικά η στρατολογία υπέρ του Κομμουνιστικού Κόμματος. Στο τέλος του πολέμου, θα έχει 350.000 μέλη, απέναντι στα 5.000 της εποχής του Μεταξά.

Μια παράνομη μειοψηφία, γίνεται κόμμα μαζικό και αναπτύσσεται μέσα στη γραμμή της εθνικής απελευθέρωσης, χωρίς η ηγετική της ομάδα να υφίσταται καμμιά μεταλλαγή. Στα ανώτερα κλιμάκια της ηγεσίας του κόμματος, δεν μπαίνει ούτε ένας απ' τους ανθρώπους που αναδείχνονται από την Αντίσταση.

Το γιουγκοσλάβικο κόμμα, απ' τη δική του πλευρά, ξαναγεννιέται πραγματικά μέσα στην Αντίσταση και σ' ένα κλίμα πολύ λιγότερο θολωμένο από τις συγχύσεις των βρεταννικών ελιγμών. Ρίχνεται όμως ολοκληρωτικά στο δρόμο της ένοπλης πάλης, ξαναβρίσκει τις δομές που χρειάζεται από την επαφή του με τις ανάγκες του αγώνα κι ανανεώνεται μαζί με τη βάση του.

Ο Τζίμας, μέλος του Πολιτικού Γραφείου του Κ.Κ.Ε. και της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑ.Μ., βρίσκεται προφανώς πιο κοντά, απ' όλους τους άλλους πολιτικούς άνδρες της Αντίστασης, στις απόψεις που υπερασπίζει ο Τέμπο και είναι ο περισσότερο πεπεισμένος για την ανάγκη στροφής του μηχανισμού του κόμματός του προς τον δρόμο που χαράζεται στο βουνό.

Η επίσημη όμως γραμμή που πρέπει να υποστηρίξει, ορθόδοξη ως την απλούστευση στο βάθος της, είναι προσανατολισμένη, στο στρατηγικό πλάνο, προς την αναγνώριση από τους Αγγλοσάξονες: οργάνωση της παράνομης δράσης και δίκτυο παρανομίας.

Ο Τέμπο είναι οπαδός της δημιουργίας Κοινού Στρατηγείου της βαλκανικής Αντίστασης. Η συντονισμένη δράση των ανταρτών των δύο χωρών, θα επέτρεπε να απελευθερωθεί η Καστοριά, στην ελληνική Μακεδονία, και να εγκατασταθούν εκεί τα όργανα της κοινής διοίκησης.

Ο Τζίμας δεν έχει εξουσιοδότηση να αποφανθεί μόνος σε μια τέτοια πρόταση και υπογράφει μια προσωρινή συμφωνία. Η συμφωνία θα απορριφθεί από την Κεντρική Επιτροπή που θα κρίνει πως είναι άστοχο να ξαναδημιουργούνται ενώσεις αμέσως ύστερα από την διάλυση της Κομιντέρν. Στο στρατηγείο όμως της 9ης Μεραρχίας του Ε.Λ.Α.Σ. στο Τσοτύλι, όπου οι συνομιλίες βάσταξαν αρκετές μέρες, η προοπτική της δημιουργίας ενός κοινού βαλκανικού στρατηγείου συζητιόταν πολύ και προκαλούσε στον Myers κρύο ιδρώτα.

Ο Τέμπο είναι σταλμένος για ενημέρωση και έχει ζωηρά εντυπωσιαστεί από το ταξίδι του μέσα στις περιοχές που ελέγχονται από τον Ε.Λ.Α.Σ. Όταν ο Τζίμας του προτείνει να τον συνοδέψει ως τη Θεσσαλία, για να δει μέχρι το βάθος την Ελεύθερη Ελλάδα των βουνών, δέχεται αμέσως. Ο Τέμπο θα μπορέσει να διαπιστώσει πως οι επικοινωνίες διεξάγονται με μεγάλη ασφάλεια — κυρίως όμως θα τον εντυπωσιάσει η θέληση του πληθυσμού και η εμπιστοσύνη που βασιλεύει στα χωριά. Του

φαίνεται πως ξεφεύγει απ' την παρανομία και πως παραστέκεται σε μια πάγκοινη εξέγερση, της οποίας προαισθάνεται τη σημαντική δύναμη.

Μια μέρα πριν φύγουν απ' το Τσοτύλι, ο Τζίμας, που τον απασχολούσε τώρα περισσότερο από κάθε άλλη φορά η ανάγκη να καταλήξει σε μια συμφωνία με τους Βρετανινούς, δοκιμάζει μιαν ευχάριστη έκπληξη. Ο ίδιος ο Myers πηγαίνει να τον συναντήσει προσωπικά! Ο Άγγλος είναι, αν όχι θερμός, τουλάχιστο πολύ πιο καλοδιάθετος από τον τελευταίο αποχωρισμό τους.

Ο αρχηγός της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής, τον ενημερώνει για την ικανοποίηση τον ανωτέρων του.

—Το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής είναι πολύ ικανοποιημένο για τον τρόπο που εκτελέσατε τις αποστολές που αναλάβατε. Έπαιξαν πολύ θετικό ρόλο στην επιτυχία της αποβάσεως στην Ιταλία.

Η μέρα είναι περίφημη και ο Τζίμας δεν προλαβαίνει να συνέλθει απ' την έκπληξή του όταν ο Eddie του αναγγέλλει πως οι ανώτεροί του έχουν την πρόθεση να υπογράψουν μια συμφωνία που να σέβεται όλους τους όρους του Ε.Λ.Α.Σ.

—Τα μέλη της Βρετανικής Αποστολής θα αποσπασθούν στο Ε.Α.Μ. σαν αξιωματικοί - σύνδεσμοι και δεν θα ασκούν κανένα διοικητικό έλεγχο στις μονάδες της Αντίστασης.

Είναι βέβαιο ότι η παρουσία του Τέμπο έπαιξε αποφασιστικό ρόλο σ' αυτή την απόφαση. Οι λόγοι που φαίνονται να προοιωνίζουν λαμπρό μέλλον στο Βαλκανικό Στρατηγείο, δεν λείπουν. Στο τέλος δεν θα διαφύγουν παρά μόνο από την ηγεσία του κόμματος.

Όμως, ο συνταγματάρχης Εγκς που βρίσκεται στο Τσοτύλι από την αρχή των συνομιλιών, δεν σταμάτησε να στέλνει στον Myers πιεστικές εκθέσεις, στις οποίες διαγραφόταν με τα πιο σκοτεινά χρώματα το μέλλον της βρετανικής επιρροής στην ελληνική Αντίσταση.

Ο Τζίμας είχε εκπληρώσει με το παραπάνω την αποστολή του. Η συμφωνία έπρεπε να υπογραφεί «πάση θυσία». Εκείνος όμως τα κατάφερε να επιβάλει όλους τους όρους του.

Από τη μεριά του ο Τέμπο δεν πολυκαταλαβαίνει τους λόγους που σπρώχνουν το Ε.Α.Μ. να πραγματοποιήσει μια τέτοια συμφωνία με τους Άγγλους.

—Όταν οι Άγγλοι σας φέρονται όπως σας φέρονται, πώς τολμάτε να συνεννοείστε μαζί τους;

Παρόλα αυτά συνεχίζει το ταξίδι του ως τη Θεσσαλία. Ο Myers, που έπρεπε να πάρει τις υπογραφές του Άρη και του Σαράφη, ζητάει να πάει μαζί τους.

Στις μακρές συνομιλίες που είχε με το Τζίμα, ο Τέμπο επαναλαμβάνει με πάθος την πεποίθησή του πως το μόνο που θέλουν οι Εγγλέζοι είναι να μπάσουν πράκτορές τους στην Αντίσταση για να φρενάρουν την ανάπτυξη του Ε.Λ.Α.Σ. Κι έχουν κάθε συμφέρο να μην ανοιχτεί ο Ε.Λ.Α.Σ. σε ανελέητο πόλεμο κατά των Γερμανών, έξω από περιορισμένες επιχειρήσεις που θα διατάσσει το Κάιρο. Γιατί ένας τέτοιος αγώνας δεν θα μπορούσε παρά να αυξήσει τη στρατιωτική δύναμη της Αντίστασης και να ισχυροποιήσει τις πολιτικές της θέσεις.

—Πρέπει να ρίξετε όλες τις δυνάμεις στη μάχη κατά των Γερμανών και να δεχτείτε όλα τα στοιχεία που είναι διατεθειμένα να μετάσχουν σ' αυτή. Στην επαρχία, όσοι δεν μπορούν να πάρουν όπλα πρέπει να οργανωθούν σε έμπεδα. Στην Γιουγκοσλαβία βλέπουμε τους Άγγλους να ρίχνουν εφόδια στο έδαφος του Μιχαήλοβιτς που μάχεται στο πλευρό των Γερμανών. Ξέρουμε πως η Σοβιετική

Ένωση δεν μπορεί να μας βοηθήσει. Η μόνη λύση είναι να πολεμήσουμε, να οπλιστούμε από τον εχθρό και να σταθούμε στα πόδια μας μόνοι μας. Τα πολιτικά προβλήματα θάρθουν πιο ύστερα. Το ουσιώδες τώρα είναι ν' αναπτύξουμε τις δυνάμεις της απελευθέρωσης — τις μόνες που μπορούν να χτίσουν το αύριο.

Οι εντυπώσεις του Τέμπο ενισχύονται κάθε μέρα από αυτό που ανακαλύπτει στο διάβα του: ολόκληρη η χώρα είναι στραμμένη προς την Αντίσταση.

Δεν ξέρει βέβαια ότι συζητά μ' έναν άνθρωπο, που από τη μεριά του δεν παύει να υποστηρίζει στην Κεντρική Επιτροπή, στην Αθήνα, απόψεις σχεδόν ταυτόσημες.

Μόλις έφτασαν στην Καστανιά, το στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. Θεσσαλίας, ο Τέμπο συναντά για πρώτη φορά έναν άλλον άνθρωπο που πιστεύει στις ίδιες απόψεις: τον Άρη. Αλλά η ελληνική Αντίσταση έχει πιαστεί ήδη στο δίχτυ των δολοπλοκιών και δεν θα μπορέσει τελικά να καθησυχάσει τους συκοφάντες της.

Για να τιμήσουν τους ξένους τους, οι αντάρτες της Καστανιάς οργανώνουν μια μεγάλη σύσκεψη. Ο Τέμπο και ο Eddie θα πάρουν διαδοχικά τον λόγο.

Πριν αρχίσει η συνεδρίαση, ο Τζίμας παίρνει κατά μέρος τον Τέμπο και τον ρωτάει τι πρόκειται να θίξει στην ομιλία του.

—Θα μιλήσω για τον απελευθερωτικό μας αγώνα.

Ο Τζίμας διστάζει μια στιγμή.

—Θα ήταν καλύτερο να μην μιλήσεις για τη Ρωσία και για τον κομμουνιστικό κόμμα. Εδώ, έχουμε εντολή να μη χρησιμοποιούμε ποτέ το προπαγανδιστικό υλικό του Κ.Κ.Ε.

Ο Τέμπο, ερεθισμένος από τη στάση των στελεχών του Ε. Λ.Α.Σ. απέναντι στους Άγγλους, δεν έχει καμμιά διάθεση να παρουσιαστεί με τρόπο που να ξεγελάσει τον Myers.

—Μ' αυτούς τους όρους δε θα μιλήσω καθόλου. Η γραμμή του Κ.Κ. στη χώρα μου, είναι γραμμή αγώνα. Τα άλλα δημοκρατικά κόμματα δεν ξεσηκώθηκαν ενάντια στον κατακτητή.

Στο κάτω - κάτω όμως δεν είναι ο Τζίμας αυτός που θα μιλήσει και ο Τέμπο δεν θα κάνει τίποτα άλλο από το να υπερασπίσει τις απόψεις που κι εκείνος συμμερίζεται μυστικά.

Ο Τέμπο ανεβαίνει στο βήμα και μπαίνει χωρίς περιστροφές στην ουσία του θέματος.

—Εμείς στη Γιουγκοσλαβία έχουμε πολλούς εχθρούς: τους Γερμανούς, τους Ιταλούς, τους Βούλγαρους, τους Ρουμάνους, τους Ούγγρους, τους Κουίσλιγκς, τους Τσέτνικ και τους Εγγλέζους που εξοπλίζουν τους συνεργάτες του κατακτητή. Κανείς δεν μας βοηθάει. Ο Τίτο μας είπε: «Αν θέλετε όπλα, πάρτε τα από τον εχθρό». Τώρα έχουμε κανόνια, πολυβόλα, τανκς. Το μόνο που ζητάμε από τη Μεγάλη Βρετανία, είναι να μην βοηθάει έμμεσα τους Γερμανούς. Δεν ζητάμε τίποτα άλλο.

Θύελλα από χειροκροτήματα κάλυψε την τελευταία του φράση. Κατάχλωμος ο Myers, αφήνει να σταματήσουν οι εκδηλώσεις και σηκώνεται να πάρει το λόγο με τη σειρά του.

—Δεν ξέρω τι γίνεται στην Γιουγκοσλαβία, αυτό όμως που ξέρω είναι πως η Βρεταννική κυβέρνηση βοήθησε απ' την αρχή και θα εξακολουθήσει να βοηθάει πάντα τους αντάρτες στην Ελλάδα. Όσο για την Γιουγκοσλαβία, δεν νομίζω πως η κυβέρνησή μου θα μπορούσε να ακολουθήσει μια πολιτική σε διαφορετική κατεύθυνση...

Ήταν έξη μήνες που ο Τέμπο είχε φύγει από το στρατηγείο του Τίτο. Στο μεταξύ είχε σταλεί στους Γιουγκουσλάβους κομμουνιστές μια βρεταννική αποστολή, όπου συμμετείχε κι ο ίδιος ο γυιός του Churchill. Αργότερα, οι Άγγλοι θα πάψουν να εξοπλίζουν τον Μιχαήλοβιτς. Οι αξιώσεις των στρατιωτικών θα επιβληθούν σ' εκείνες των διπλωματών. Η Γιουγκοσλαβία όμως θα χαθεί για τη Μεγάλη Βρεταννία. Θα μείνει έξω από τη ζώνη επιρροής της. Στο νότιο - βαλκανικό μέτωπο των επιχειρήσεων δε θα της μείνει παρά η Ελλάδα. Και οι Άγγλοι θα είναι ακόμα πιο αδιάλλακτοι στην απόφασή τους να εξασφαλίσουν σ' αυτό το χώρο, με όλα τα μέσα, την πατροπαράδοτη κυριαρχία τους.

Ύστερα από τον Eddie, το λόγο παίρνει ο Άρης. Όσο μιλούσε ο Τέμπο, δεν έκανε καμμιά προσπάθεια να κρύψει την ικανοποίησή του. Έτσι δεν αντιστέκεται στον πειρασμό να πετάξει μια στιγμή:

—...Οι Εγγλέζοι πρέπει να ξέρουν πως οι Έλληνες δεν θα πουληθούν για τα πανταλόνια που μας ρίχνουν με τ' αεροπλάνα. Αυτό που θέλουμε είναι: όπλα.

Ο πολιτικός Τζίμας, έχει σταλεί στο βουνό με την πολύ συγκεκριμένη αποστολή να μετριάσει τα πάθη. Υπερασπίζει με μετριοπάθεια την γραμμή της Κεντρικής Επιτροπής. Όταν χωρίσει με τον Τέμπο, ύστερα από λίγες μέρες, θα του ζητήσει προθεσμία ενός μηνός για να του δώσει την απάντηση της Κεντρικής Επιτροπής στο θέμα της δημιουργίας ενός Βαλκανικού Στρατηγείου.

Ο Τέμπο θα γυρίσει στην Ελλάδα στις αρχές του Σεπτέμβρη. Στα Τρίκαλα όμως δεν θα ξαναδεί τον Τζίμα, που στο μεταξύ είχε υποστηρίξει θερμά την πρόταση, πολύ θερμά μάλιστα. Γι' αυτό ακριβώς ο Τέμπο θάχει να κάνει με τον Σιάντο και τον Ιωαννίδη. Αντιμέτωπος με τους αρχηγούς της Αθήνας, θα μπορέσει να μετρήσει την απόσταση που χωρίζει την επίσημη γραμμή των δύο κινημάτων της Βαλκανικής Αντίστασης.

Ο Σιάντος θα επιμείνει στην ανάγκη να διατηρηθεί μια πολιτική δύναμη με πολύ στέρεη βάση για να ασκηθεί πίεση και να αποκτηθούν από το νόμιμο δρόμο τα κρίσιμα υπουργεία, εσωτερικών και αμύνης. Ο Ιωαννίδης σοβαροφανής θα επιμείνει σ' ένα δογματικό μοντέλο:

«Αυτοί που θα κυριαρχούν στις τέσσερες κυριότερες πόλεις της Ελλάδας, θα έχουν και την εξουσία».

Για να ικανοποιηθεί και το δόγμα και οι Άγγλοι, οι εφεδρείες των μεγάλων πόλεων θα συνεχίσουν τον αναμφίβολα ηρωικό τους αγώνα, αλλά στο περιθώριο του αντάρτικου. Τη μέρα που θα χρειαστεί να ριχτούν στην ένοπλη πάλη, θα επιφορτισθούν να διεξάγουν μόνες τους την αποφασιστική έφοδο χωρίς να τις πλαισιώσουν από τις δυνάμεις του βουνού.

Στις 11 του Ιούλη, οι συμμαχικές δυνάμεις αποβιβάζονται στο έδαφος της Σικελίας. Η ελληνική Αντίσταση ξεπλήρωσε την αποστολή της.

Να πώς αντανακλάται στο ημερολόγιο της Ανωτάτης Διοικήσεως της Βέρμαχτ, η ανησυχία που προκάλεσε η δραστηριότητα των ανταρτών τις πέντε βδομάδες πριν από την απόβαση:

«2 Ιουνίου 1943. Στην κεντρική γραμμή Λαρίσης — Αθηνών, ανεφλέγη, κατόπιν εκρήξεως, εις το τούνελ μεταξύ Άνγκη και Νεζερό (25 χλμ. βορειοδυτικώς της Λαρίσης), ένα τραίνο με Ιταλούς αδειούχους. 80 τραυματίες. Η γραμμή θα κλείσει για εικοσιτέσσερες πιθανώς ώρες. Στην Καρδίτσα και το Νεστόριο εκκλήσεις συμμοριτών διά προμήθειάν των με στρατιωτικά ρούχα. Μια κομμουνιστική συμμορία στο Αίγιο (100 καλά οπλισμένοι άνδρες) ανετίναξαν την γέφυρα της γραμμής Διακοφτό — Καλάβρυτα. Επιβεβαιώνεται η παρουσία μιας νέας συμμορίας στην περιοχή Καλαβρύτων. Απεκρούσθη επίθεση στην οδική γέφυρα Καλαβρύτων — Πύργου».

«3 Ιουνίου. Η γέφυρα της Βιγκόσας στα δυτικά της Κονίτσης (40 χλμ. βορείως των Ιωαννίνων) ανετινάχθη. Συμπληρωματική έκθεση για την απόπειρα στη Νεζερό, στη σιδηοοδρομική γραμμή: Νεκροί 92 Ιταλοί και 60 αιχμάλωτοι Έλληνες, μεγάλος αριθμός αγνοουμένων.

Στη Λάρισα εκτελέσθηκαν εις αντίποινα 100 κομμουνισταί από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως.

Στην περιοχή του Σουπρέ (40 χλμ. βορειοανατολικώς της Λαμίας) σημειώνεται η παρουσία μιας συμμορίας ντυμένης με ελληνικές στρατιωτικές στολές».

«4 Ιουνίου. Νοτίως της Φλωρίνης, ισχυρά συμμορία εκ 200 ανδρών. Στην περιοχή του Μετσόβου (28 χλμ. ΒΔ των Ιωαννίνων) αναφέρεται η παρουσία 1000 κομμουνιστών.

Εις Αθήνας, πολυάριθμες απεργιακές απόπειρες δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων».

«5 Ιουνίου. Νοτιοανατολικώς των Γρεβενών (115 χλμ. στα ΒΔ της Λάρισας) οι κομμουνισταί δημιούργησαν στρατόπεδο συγκεντρώσεως.

Η οδός Μετσόβου — Ιωαννίνων απεκόπη εις διάφορα σημεία.

Νοτίως της Λαμίας, σύγκρουσις μεταξύ Ιταλών και μιας κομμουνιστικής συμμορίας δυνάμεως 4 — 5000 ανδρών. Απώλειαι Ιταλών: 150 άνδρες. Εχθρικαί απώλειαι σοβαραί.

Εις Αθήνας απόπειρα απεργίας απέτυχε»

«12 Ιουνίου. Εις τον αυχένα της Κλεισούρας, συνεχίζεται σκληρή μάχη μεταξύ της ομάδος μάχης Εμπερλάιν και 400 - 600 συμμοριτών. 3 Γερμανοί νεκροί, 15 τραυματίες, 9 αγνοούμενοι. Οι εχθρικές απώλειες δεν εξακριβώθησαν».

«13 Ιουνίου. Οι συμμορίες κρατούν τα υψώματα της Κλεισούρας που κατέλαβον. Η ομάς μάχης Έμπερλάιν αναπτύσσει τας αμυντικάς θέσεις της».

«21 Ιουνίου. Την νύκτα της 20ής προς 21η, η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης — Αθηνών ανετινάχθη σε έξη σημεία συνεπεία εκρήξεων εις περιοχήν Κατερίνης — Ασωπού. Δύο τόξα της γέφυρας Ασωπού κατεστράφησαν. Ύποπτοι δια το σαμποτάζ είναι οι Έλληνες εργάται που δουλεύουν αυτήν την εποχή διά την ενίσχυσιν της γέφυρας, υπό την επίβλεψη Γερμανών μηχανικών. Οι εργάται συνελήφθησαν. Δεν εσημειώθη ανταλλαγή πυρών με την φρουρά της γέφυρας. Αδύνατον να καθορισθεί ο χρόνος που απαιτείται δια την αποκατάστασιν της σιδηροδρομικής γραμμής».

«22 Ιουνίου. Οργανωμένη έντασις της δραστηριότητος των σαμποτέρ. Απόπειρα κατά της σιδηροδρομικής γέφυρας στα ΒΔ της Κατερίνης. Στην οδική αρτηρία νοτιονατολικά των Σερβίων, συμμορίαι επετέθησαν εναντίον φάλαγγος εξ 118 ανδρών και 64 καμιονίων. Μέρος των οχημάτων κάηκε.

Την νύχτα της 22ας όλαι αι τηλεφωνικαί επικοινωνίαι Ιωαννίνων — Αθηνών — Πρεβέζης και προς Αλβανίαν, διεκόπησαν από πράξεις σαμποτάζ.

Ένδεκα διεισδύσεις της εχθρικής αεροπορίας».

«23 Ιουνίου. Η οργανωμένη δραστηριότης σαμποτάζ συνεχίζεται. Προσεβλήθησαν αι τηλεφωνικαί επικοινωνίαι περιοχής Κοζάνης, ως και οι γέφυρες μεταξύ Λαρίσης και Τρικάλων.

Αεροφωτογραφίαι επιβεβαιώνουν την καταστροφή της μηχανοκινήτου φάλαγγος εις τα ΝΑ των Σερβίων».

«24 Ιουνίου. Το προγραμματισμένο σαμποτάζ συνεχίζεται. Βομβαρδισμός του αεροδρομίου των Σερρών. Η οδική γέφυρα νοτίως της Πετράνας (νοτιοδυτικώς της Κοζάνης) κατεστράφη. Σαμποτάζ εις τηλεφωνικάς γραμμάς, ανατινάξεις οδών.

Εν αναφορά προς την επίθεσιν εναντίον της μηχανοκινήτου φάλαγγος: 5 διασωθέντες, εις τραυματίας και 10 νεκροί περισυνελλέγησαν· οι υπόλοιποι θεωρούνται εξαφανισθέντες — 36 καμιόνια, 42 αυτοκίνητα και 4 ράδιο - αυτοκίνητα κατεστράφησαν.

Ένδεκα εχθρικαί πτήσεις με προορισμό τον ανεφοδιασμό των συμμοριών».

«29 Ιουνίου. Εις γραμμήν Λαμίας - Θεσσαλονίκης, αι σιδηροτροχιαί ανετινάχθηκαν εις 8 σημεία. Εις τα ΝΔ της Πτολεμαΐδος, σαμποτάζ εις τηλεφωνικάς επικοινωνίας. Οι κάτοικοι υπεχρεώθησαν να τας επιτηρούν. Εις αντίποινα δια απόπειραν εναντίον Γερμανού υπαξιωματικού εις Νάουσα, ετυφεκίσθησαν 25 Έλληνες ύποπτοι ως κομμουνισταί»[15].

Ο παραπλανητικός ελιγμός του SOE φέρνει τους καρπούς του. Η μυστική έκθεση Ic: AO 284 - 43 της 3 Ιουλίου, με την υπογραφή του ταξιάρχου FOERTZ, καταλήγει:

«Η θεαματική ενίσχυσις της δραστηριότητος των ανταρτών αυτόν τον τελευταίο καιρό — που οφείλεται οπωσδήποτε εις διαταγάς των συμμάχων — δημιουργεί κινδύνους δια τον ανεφοδιασμό των στρατευμάτων μας εις Νότιο Ελλάδα και εις την μετακίνησιν και την μεταφοράν των δυνάμεών μας γενικώς. Οι πρόσφατοι συμμαχικοί βομβαρδισμοί των αεροδρομίων μας εις Ελλάδα και τα γεγονότα που αναφέρονται κατωτέρω αποτελούν ίσως την προπαρασκευήν μιας αποβάσεως εις Βαλκάνια.

Ο αδιάκοπος αεροπορικός ανεφοδιασμός (των ανταρτών) στην Δυτική Ελλάδα. Αι πληροφορίαι που συνέλεξαν οι πράκτορες του εχθρού σχετικώς με τας επιμελητιακάς ανάγκας των ανταρτών όσον και με τας μετεωρολογικάς συνθήκας της Κερκύρας...

Ευνοϊκαί συνθήκαι δι' απόβασιν από θαλάσσης ή από αέρος... εν κατακλείδι, η συχνότης μετά της οποίας τα βρεταννικά υποβρύχια προσεγγίζουν την Κεφαλληνία και την Ιθάκη έως και του λιμένος της Αστατείας (70 μίλλια νοτίως της Άρτης...)»[16].

Στις 6 Ιουλίου, στην Καστανιά, την ώρα που ο Τέμπο εξόρκιζε τον Ε.Λ.Α.Σ. να προχωρήσει μόνος στον αγώνα, το στρατιωτικό σύμφωνο του Myers, όπου παίρνονταν υπ' όψη όλες οι αξιώσει του Ε.Λ.Α.Σ., υπογραφόταν από τον Τζίμα, τον Άρη και τον Σαράφη.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Eddie μεταβιβάζει στο Τζίμα ένα συγχαρητήριο τηλεγράφημα που ο

στρατηγός Wilson απηύθυνε προς τους αντάρτες.

«Επιθυμώ να απευθύνω σε όλες τις κλίμακες του στρατού των ανταρτών της Ελλάδος τις ευχαριστίες και τα ειλικρινή μου συγχαρητήρια για τις μεγάλες επιτυχίες που σημείωσαν τελευταία σε ολόκληρη την Ελλάδα. Οι επιχειρήσεις που προπαρασκευάστηκαν με κάθε λεπτομέρεια από μας διεξήχθησαν με μεγάλη ακρίβεια από σας, συνέβαλαν στην επιτυχία των συμμαχικών στρατιών στη Σικελία. Παραπλανημένος ο Άξονας, περίμενε επίθεση στα Βαλκάνια. Ενισχύσεις σε άνδρες και αεροπλάνα, που προορίζονταν για την Ιταλία, χρησιμοποιήθηκαν στα Βαλκάνια. Η προσοχή του Άξονα στράφηκε προς την Ελλάδα κι έτσι μια μεγάλη νηοπομπή μπόρεσε να διασχίσει την Μεσόγειο χωρίς επεισόδια. Γνωρίζω ότι οι επιχειρήσεις των ανταρτών ήταν επικίνδυνες και ότι ο πληθυσμός υπέφερε βαρειά. Σας παρακαλώ να διαβεβαιώσετε τους αντάρτες όπως και τον πληθυσμό των πόλεων, πόσο εκτιμώ την αφοσίωσή τους στη συμμαχική υπόθεση. Ο πόλεμος τείνει προς το τέλος του. Αυτό το τέλος θα είναι η παράδοση άνευ όρων του Άξονα. Ζητώ και για το μέλλον επίσης, την ίδια εμπιστοσύνη και την ίδια αφοσίωση στους στρατιωτικούς ηγέτες των συμμαχικών στρατιών της Μεσογείου, των οποίων τμήμα είναι οι αντάρτες της Ελλάδος. Ζήτω οι αντάρτες!

18 Ιουλίου
Wilson»

Το τηλεγράφημα αυτό κλείνει ένα κεφάλαιο των στρατιωτικών σχέσεων των Βρεταννών με τις δυνάμεις της ελληνικής Αντίστασης.

Ο Churchill δεν πέτυχε να αποσπάσει από τους συμμάχους μιαν απόβαση στην Ελλάδα που θα του είχε επιτρέψει να μπει στην Αθήνα σαν ελευθερωτής και να επηρεάσει με όλο το βάρος του στρατού της Μέσης Ανατολής τη μοίρα της χώρας. Οι Ρώσοι και οι Αμερικανοί είχαν επιβάλει την Σικελία και την Ιταλία σαν πρώτο στόχο της επίθεσής τους στα νότια της Ευρώπης.

Τώρα, «το ελληνικό βάσανο», κατά την έκφραση του Βρεταννού πρωθυπουργού, μπαίνει στην πολιτική του φάση.

Ο Myers δεν μεταβιβάζει μόνο τα συγχαρητήρια του στρατηγού Wilson στον Ε.Λ.Α.Σ., μεταφέρει και ένα άλλο μήνυμα. Είναι η απάντηση στην ευχή που είχαν διατυπώσει μπροστά στο Woodhouse οι Τζίμας, Σιάντος και Ιωαννίδης κατά την πρώτη τους συνάντηση στην Αθήνα.

Στο Κάιρο αναμένεται μια αντιπροσωπεία του Ε.Λ.Α.Σ. Οι αντιπρόσωποι πρέπει να είναι έτοιμοι να πετάξουν για τη Μέση Ανατολή από τις 10 Αυγούστου και ύστερα.

Το Σεράι

Αν εξαιρέσει κανείς τους συνεργάτες του κατακτητή, οι ελληνικές πολιτικές προσωπικότητες που δεν είχαν μπει στις γραμμές της Αντίστασης, δηλαδή η πλειοψηφία τους, θεωρούν γενικά πιο χρήσιμο να πάνε με την πλευρά του Καΐρου να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Για ν' ανοίξει κανείς ένα δρόμο μέσα από την σκοτεινή ατμόσφαιρα των λεβαντίνικων παλατιανών συνομωσιών, δεν είναι ανάγκη να έχει στρατιωτικό ύφος — αντίθετα μάλιστα.

Ο Churchill γράφει στα *Απομνημονεύματά* του:

«Οι αποφάσεις των διασκέψεων του Καΐρου και της Τεχεράνης (που καθόρισαν την απόβαση στην Ιταλία) επηρέασαν έμμεσα την κατάσταση στην Ελλάδα. Όχι μόνο δεν θα επραγματοποιείτο ποτέ καμμιά σημαντική απόβαση σ' αυτή τη χώρα, αλλά ήταν κι ελάχιστα πιθανό να σταλεί μια δύναμη κάποιας σημασίας μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Έπρεπε λοιπόν να μελετηθεί η λήψη πολιτικών μέτρων για ν' αποφευχθεί η αναρχία»[17].

Η Ελλάδα που είχε τεθεί στο περιθώριο του κύριου θεάτρου των επιχειρήσεων δεν παύει να συγκεντρώνει την στοργική προσοχή της Μεγάλης Βρεταννίας.

Απόδειξη της ιδιαίτερης φροντίδας του Churchill για τις αποκλειστικές περιοχές της Αυτοκρατορίας είναι η αποστολή στις αρχές Αυγούστου, του Ουάλλας, στενού φίλου του Eden στην Ελλάδα, για να διερευνήσει το έδαφος πριν φθάσουν στο Κάιρο οι αντιπρόσωποι της Αντίστασης.

Οι αναφορές της αποστολής που διευθύνει ο Myers δείχνουν όλη την ασάφεια και τις αντιφάσεις των στόχων που της έχουν ανατεθεί.

Το συγχαρητήριο τηλεγράφημα του Wilson αποτελεί ένα είδος πρώτης εκκαθάρισης των πραγμάτων πριν από την διάλυση της βαρειάς ατμόσφαιρας στις σχέσεις ανάμεσα στον Ε.Λ.Α.Σ. και το βρεταννικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής.

Τους αντιπροσώπους της Αντίστασης αναμένουν στο Κάιρο τα μέλη μιας εξόριστης κυβέρνησης που δεν εκπροσωπεί πολλά πράγματα μεταξύ Πελοποννήσου και Μακεδονίας, αλλά έχει στις όχθες του Νείλου την εύνοια του Foreign Office.

Από τον Απρίλιο του 1941, η ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου, διευθύνεται από τον Εμμανουήλ Τσουδερό, οικονομολόγο, πρώην διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος, που διατηρεί από καιρό τις καλύτερες σχέσεις με τους Άγγλους. Από την εποχή της παλιότερης συμμετοχής του στο κόμμα του Βενιζέλου, διατηρεί μιαν επίφαση «φιλελεύθερου», που του κόστισε την «εκτόπιση» από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου γιατί είχε εκδηλώσει την αντίθεσή του στο «ανελεύθερο σύστημα» του Μεταξά.

Την στιγμή που ο βασιλιάς του προτείνει να γίνει πρωθυπουργός, βρίσκεται ακόμα κάτω από την αστυνομική επιτήρηση της δικτατορίας. Οι καιροί φαίνεται να έχουν αλλάξει.

Οι Άγγλοι βιάζονται να τοποθετήσουν στο πλευρό του ανωτάτου άρχοντος ένα πρόσωπο ευλύγιστο και πειθήνιο, που να μην έχει αναμειχθεί ούτε από μακρυά με το καθεστώς του Μεταξά. Ο Τσουδερός είναι ό,τι χρειάζεται.

Όσο περνά ο καιρός, οι υποψηφιότητες πληθαίνουν. Δεδομένου ότι το καλύτερο πιστοποιητικό είναι η καταγγελία του κομμουνιστικού κινδύνου, μεταξικοί, φιλελεύθεροι, ακόμα και παλιοί σοσιαλιστές που κρατούν την ίδια σημαία, θα ξαναβρεθούν στο ίδιο στρατόπεδο και θα σημάνουν

συναγερμό, προς μεγίστη ικανοποίηση των Βρεταννών, που είναι αποφασισμένοι να διατηρήσουν, αν όχι τις αρχές, τουλάχιστο τα σύνορα της δυτικής επιρροής.

Κατά τα τέλη του 1942, ο Γεώργιος Παπανδρέου, που βρίσκεται πάντα στην Αθήνα, μπαίνει στο χορό. Απευθύνεται στον Churchill σαν ο άνθρωπος «που είναι κατάλληλος να σώσει την Ελλάδα από τον κομμουνιστικό κίνδυνο». Θα περιμένει δυο χρόνια νάρθει η ώρα του και με τη βοήθεια των τανκς του Σκόμπι, θα θάψει ταυτόχρονα — εν μέρει παρά την θέλησή του — τη δημοκρατία που μόλις γεννιέται στην Ελλάδα.

Η μεταξική ομάδα του Καΐρου περιορίζεται στα 1941 να φτιασιδώσει την εμφάνισή της. Πίσω από τον φιλελεύθερο Τσουδερό, εκείνοι που κρατούν τις θέσεις - κλειδιά είναι οι άνθρωποι της 4ης Αυγούστου. Ο Μαναδιάκης, ο εφευρέτης της ιεροεξεταστικής μεθόδου των «δηλώσεων», ο Σακελλαρίου, ο Δημητράτος, ο Νικολαΐδης κ.ά. μένουν στη θέση τους.

Ο Τσουδερός σε μιαν εγκύκλιο της 17 Μαΐου 1941, αναγγέλλει την πρόθεσή του να μείνει πάνω από τον ανταγωνισμό των κομμάτων:

«...Ακολουθείστε μία πολιτική σύμφωνον με τας υποδείξεις μου και συνεργασθείτε, λησμονούντες τας παλαιάς σας αντιθέσεις». Παρ' όλα αυτά, οι παλιές αντιθέσεις είναι βαθειές ανάμεσα στους μοναρχικούς και τους δημοκρατικούς. Την ίδια εποχή, ο Ι.Δ.Ε.Α., πασίγνωστη μεταξική οργάνωση των βρεταννικών υπηρεσιών, μοιράζει στα μέλη της μιαν εγκύκλιο, όπου υποδείχνει ποια στάση θα έπρεπε να υιοθετήσουν για να τεθούν στην υπηρεσία των δυνάμεων του Άξονος, στην περίπτωση που η Αλεξάνδρεια θα έπεφτε στα χέρια του Ρόμμελ.

Οι Άγγλοι τα ξέρουν βέβαια όλα. Προτιμούν όμως να διατηρούν μια ομάδα πρόθυμη να πουληθεί στον πιο ισχυρό, δηλαδή στους ίδιους μετά τη νίκη, παρά να βρεθούν αντιμέτωποι με την απαίτηση για Ανεξαρτησία που προβάλλει η Εθνική Αντίσταση.

Ο Τσουδερός παίζει έναν ορισμένο ρόλο: διαδίδει στο Έθνος την ιδέα ότι οι φιλοφασίστες αξιωματικοί και τα στελέχη που συνδέονται με το πολιτικό επιτελείο του Καΐρου, εγγυώνται την αυριανή δημοκρατία στη χώρα, κάτω από την εξουσία του ίδιου του βασιλιά, που είχε καλέσει το 1936 το Μεταξά στην αρχή. «Σκοπός του αγώνος τον οποίον διεξάγομεν εις το εξωτερικόν — διακηρύσσει — εις το στρατόπεδον των μεγάλων μας Συμμάχων, είναι ο θρίαμβος της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας».

Παράλληλα όμως με τον κύκλο των αξιωματικών και των πολιτικών της βασιλικής καμαρίλλας, δημιουργείται στην Αίγυπτο το έμβρυο ενός καινούργιου ελληνικού στρατού. Η δύναμή του ξεπερνά τις 2000 άνδρες— κι απ' αυτούς οι περισσότεροι διέσχισαν το Αιγαίο μ' ό,τι βρήκαν για να συνεχίσουν τον αγώνα στο πλευρό των συμμάχων.

Στη σκέψη της μεγάλης πλειοψηφίας αυτών των ανδρών, ο απελευθερωτικός αγώνας συνδέεται με την κατάργηση της μοναρχίας, του φασισμού και της επιρροής των μεγάλων ξένων δυνάμεων στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα στρατό εξαιρετικά πολιτικοποιημένο που ζητά να συνδέσει την πάλη του με την πάλη της εσωτερικής Αντίστασης και δεν έχει την πρόθεση να αποτελέσει σώμα πραιτωριανών μιας κυβέρνησης ανδρεικέλων προσκολλημένης στην «παλαιά τάξη πραγμάτων».

Κατά τη γνώμη του ίδιου του Τσουδερού, οι αξιωματικοί της 4ης Αυγούστου που διοικούν τον στρατό, δεν δείχνουν υπερβολικό ενθουσιασμό στην πάλη τους κατά των Γερμανών και της ιδεολογίας για την όποία δεν κρύβουν την συμπάθειά τους «και, ή λένε πως προτιμούν να διαλυθεί ο στρατός παρά να τον ιδούν υπό τον έλεγχον των δημοκρατικών, ή υποστηρίζουν πως έχουν αρκετά πολεμήσει και πως δεν είναι ανάγκη να εξακολουθήσουν τον πόλεμον εις την έρημον»[18].

Οι παλαιοί δημοκρατικοί δέχονται παρ' όλα αυτά να συνεργαστούν για να είναι παρόντες κατά την στιγμή της τελικής κατανομής των ρόλων και των υπουργείων.

Ο Τσουδερός καταλήγει να απομακρύνει ή να μεταθέσει ορισμένα μεταξικά στοιχεία, πολύ εκτεθειμένα και δραστήρια. «Ο αντιναύαρχος Σακελλαρίου εγκαταλείπει την αντιπροεδρία τον Μάρτιον 1942. Κατά την διάρκειαν της συμμετοχής του εις την κυβέρνησι, διηύθυνε τας μυστικάς υπηρεσίας πληροφοριών κατά τρόπον εντελώς προσωπικόν και απόλυτον». Ήταν ακόμη σε επαφή και μ' αυτές τις υπηρεσίες του Άξονα με την μεσολάβηση ορισμένων μελών της βασιλικής οικογενείας, που ενεργούσαν σχεδόν ανοιχτά με τις μεθόδους της διεθνούς πριγκηπικής μασωνίας. «Ο Σακελλαρίου (αναφέρει πάντα ο Τσουδερός) ήλθε με πρωτοβουλία του εις επαφήν με αντιδραστικά και ανεπιθύμητα εις την Ελλάδα πρόσωπα, με τα οποία αντήλλασσε επιστολάς. Όσον αφορά τας εξ Ελλάδος αφίξεις, είχε δώσει εντολάς εις τους πράκτορας των αρμοδίων υπηρεσιών να διευκολύνεται η διαφυγή εις Αίγυπτον μόνον των πιστών βασιλοφρόνων. Όταν επληροφορήθημεν αυτήν την εντολήν, την κατηργήσαμεν με την συγκατάθεσιν του βασιλέως. Εν συνεχεία, επεδίωξε να συγκεντρώσει υπό την εποπτείαν του τα τρία υπουργεία. Δεν το επέτυχε, δυσηρεστήθη και εισήλθεν εις την αντιπολίτευσιν»[19].

Η αντιπολιτευτική παράταξη του Σακελλαρίου, διατήρησε όλες τις διακλαδώσεις της στο στρατό και την κυβέρνηση. Η απομάκρυνσή του από την κυβέρνηση θα έχει την αξία μιας πλατωνικής χειρονομίας. Και παραμερίστηκε μεν από την θέση του αντιπροέδρου, του ανετέθη όμως η αρχηγία του Ναυτικού.

Στο μεταξύ οι δημοκρατικές δυνάμεις του στρατού προώθησαν αρκετά την οργάνωσή τους, σε βαθμό που ο Σακελλαρίου ν' ανησυχεί εξ αιτίας της ιδεολογίας τους.

Η πρώτη ανταρσία

Η Αντιφασιστική Στρατιωτική Οργάνωση (ΑΣΟ) ιδρύεται τον Οκτώβρη 1941 υπό την ηγεσία ενός προσώπου που θα περάσει στο θρύλο πριν ακόμα δολοφονηθεί από τις κυβερνητικές δυνάμεις: του Γιάννη Σαλά.

Οι στόχοι του κινήματος είναι:

—η ανάπτυξη τον ενόπλων δυνάμεων και η εντατική προετοιμασία τους για να μετάσχουν στον πόλεμο αδιάφορο σε ποιο μέτωπο.

—η απελευθέρωση της Ελλάδας, στο πλευρό της Αντίστασης.

—η πάλη κατά των φασιστικών στοιχείων που θα προσπαθούσαν να αποκαταστήσουν στην Ελλάδα κυβέρνηση μεταξικής εμπνεύσεως εναντίον της λαϊκής θελήσεως.

Μεταξύ της Α.Σ.Ο. του Καΐρου και του Ε.Α.Μ. στην Αθήνα δεν υπάρχει κανονική σύνδεση. Ο Σαλάς δεν θα μάθει παρά πολύ αργά την δημιουργία του ελληνικού κινήματος, όταν ένας αξιωματικός του Ναυτικού που έφτασε από την Αθήνα τον συνάντησε και του έδωσε ένα αντίτυπο του καταστατικού του Ε.Α.Μ. που έβγαλε από τη φόδρα του αμπέχωνου που φορούσε. Η Α.Σ.Ο. αναγεννάται απεριόριστα από τη βάση της.

Για να καλύψουν την κενή θέση του Σακελλαρίου στην αντιπροεδρία, οι Άγγλοι φέρνουν με μεγάλες προσπάθειες από την Αθήνα μιαν άλλη φιλελεύθερη προσωπικότητα από τον παραδοσιακό πολιτικό χώρο: τον Κανελλόπουλο, που φτάνει στο Κάιρο υποστηρίζοντας τις πιο δημοκρατικές απόψεις. Εκεί αναλαμβάνει την αντιπροεδρία και το υπουργείο Εθνικής Αμύνης και διακηρύσσει ότι είναι αποφασισμένος να απομακρύνει τα φασιστικά στοιχεία από τον στρατό και την κυβέρνηση.

Βρισκόμαστε στον Ιούνιο του 1942. Ανήσυχοι οι μεταξικοί αξιωματικοί αρχίζουν να κινούνται. Στο Γενικό Επιτελείο υποβάλλεται ένα πρώτο κύμα παραιτήσεων. «Δεν έχουν εμπιστοσύνη στον αρχηγό τους, τον αντισυνταγματάρχη Δασκαρέλη». Το κίνημα διευρύνεται. Ο κατάλογος εκείνων που υποβάλλουν παραίτηση μακραίνει. Στο τέλος αξιώνουν — ούτε περισσότε ούτε λιγότερο — να απομακρυνθούν από το στρατό όλοι οι δημοκρατικοί αξιωματικοί. Μια άμεση επέμβαση της Α.Σ.Ο. που καταγγέλλει τον ελιγμό, επιτρέπει να συντριβεί ακαριαία η συνομωσία.

Ύστερα από τη μάχη του Ελ - Αλαμέιν, ένας από αυτούς τους αξιωματικούς λέει μπροστά στους τάφους των Ελλήνων στρατιωτών, μερικά λόγια που αποκαλύπτουν τη νοοτροπία τον παλιών στελεχών του Μεταξά: «Ήθελαν να πολεμήσουν. Ας φάνε τώρα την άμμο».

Ο πόλεμος συνεχίζεται στη Μέση Ανατολή και οι στρατιωτικές απαιτήσεις αντιρροπούν ακόμη τις πολιτικές μανούβρες του Foreign Office.

Κανένα μέτρο δεν παίρνεται σε βάρος των αξιωματικών της άκρας δεξιάς που παραιτήθηκαν σε ώρα πολέμου. Απλώς τους παρακαλούν να μείνουν στις θέσεις τους, ενώ από τη μεριά τους τα δημοκρατικά στελέχη δεν ανησυχούν.

Μια καινούργια πρόκληση από την ίδια πηγή, που κατάγγελνε τους δημοκρατικούς αξιωματικούς, κορυφώθηκε λίγους μήνες αργότερα για να απομακρύνει τις ελληνικές ταξιαρχίες από το θέατρο των επιχειρήσεων. Ο στρατηγός Τσακαλώτος θα μπορέσει να γράψει αργότερα: «Εξ αιτίας της ορμητικής προελάσεως της 8ης στρατιάς και της σοβαρής ανταρσίας που είχε εκσπάσει εις το 2ο τάγμα, η ταξιαρχία δεν εχρησιμοποιήθη κατά τας επιχειρήσεις των Άγγλων που απέβλεπον εις την

ρήξιν της γραμμής Μαρέθ...»[20].

Ο πολιτικός στόχος επετεύχθη. Η βρετανννική διοίκηση, παρά τις ανάγκες της σε ετοιμοπόλεμες δυνάμεις, αφίνει να συγκροτηθεί στο περιθώριο των πολεμικών επιχειρήσεων, ένας στρατός του οποίου ο προορισμός τής διαφεύγει. Δεν είναι παρά η αρχή.

Ο Κανελλόπουλος, ο παλιός φιλελεύθερος, είναι τελικά πιο ευαίσθητος απέναντι στους ερυθρούς παρά στους φασίστες. Παρά τις θορυβώδεις δηλώσεις του, όχι μόνο δεν ξεκαθαρίζει το στρατό από τα φασιστικά στοιχεία, αλλά δεν αργεί να ζητήσει υποστήριξη από αξιωματικούς της 4ης Αυγούστου και φέρνει από την Ελλάδα ένα πρόσωπο της εμπιστοσύνης του, τον Στρατηγό Ζυγούρη.

«Η άφιξις εις την Μέσην Ανατολήν του στρατηγού Ζυγούρη και άλλων ανωτέρων αξιωματικών, γράφει ο Τσουδερός, έδωσε την ευκαιρίαν εις τον υπουργόν των Στρατιωτικών, ο οποίος ήτο ταυτοχρόνως και αντιπρόεδρος, να αποφασίσει την ένταξιν των δύο ταξιαρχιών εις μίαν μεραρχίαν υπό τας διαταγάς του στρατηγού που μόλις είχε αφιχθεί και την αλλαγήν ορισμένων διοικητών ταγμάτων που απελάμβανον της συμπαθείας και του σεβασμού των στρατιωτών της 2ας ταξιαρχίας. Εκείνοι που εκλήθησαν να τους αντικαταστήσουν είχον μεταξύ των στρατιωτών τους και μέρους των αξιωματικών, την φήμην φασιστών· ορισμένοι μάλιστα είχον ήδη δημοσία εκδηλώσει φασιστικάς τάσεις»[21].

Η Α.Σ.Ο. δεν παύει να καταγγέλλει τους ελιγμούς του αντιπροέδρου Κανελλοπούλου, που αφού στο μεταξύ είχε επιτεθεί κατά του Ε.Α.Μ., αποφασίζει να «ταχτοποιήσει» τον στρατό της Μέσης Ανατολής.

Σύμφωνα με το μοντέλο που είχε δημιουργηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες της ιστορίας της Ελλάδας, οι πολιτικές κινήσεις στο στράτευμα αποτελούν συνωμοσία που αν χτυπηθεί στο κεφάλι θα διαλυθεί. Εφαρμόζοντας την συνταγή κατά της Α.Σ.Ο. η κυβέρνηση αποφασίζει να απομακρύνει τον συνταγματάρχη Χατζησταυρή και δυο ακόμη διοικητές ταγμάτων της 2ας ταξιαρχίας, που κρίνονται βιαστικά «αριστεροί». Ο διοικητής της ταξιαρχίας στρατηγός Μπουρδάρας φοβάται κινητοποίηση της Α. Σ.Ο. και καιροφυλακτεί. Παρέχει μια άδεια δέκα ημερών στους τρεις διοικητές των αριστερών ταγμάτων για να τους επιτρέψει να μεταβούν στο Κάιρο και να δώσουν εξηγήσεις.

Στις 23 του Φλεβάρη 1943, την παραμονή της αναχώρησης για το Κάιρο των αξιωματικών που επρόκειτο να μετατεθούν, ένας κάποιος ταγματάρχης Αθανασίου, διαβόητος φασίστας, παρουσιάζεται στο 5ο τάγμα του Χατζησταυρή, και αφήνει να εννοηθεί ότι πηγαίνει να τον αντικαταστήσει. Οι στρατιώτες του τάγματος ξεσηκώνονται και απομακρύνουν τον Αθανασίου με τη βία.

Ο στρατηγός Μπουρδάρας γνωρίζει ότι εκείνη την ώρα παίζεται το μέλλον του στρατού. Και αποδέχεται την ιδέα να μεταβεί προσωπικά στο Κάιρο για να διαμαρτυρηθεί κατά των μέτρων που ελήφθησαν εναντίον των «αριστερών».

Ακολουθεί αμέσως η απάντηση. Οι «εθνικιστές» αξιωματικοί υποβάλλουν ακόμα μια φορά τις παραιτήσεις τους σύμφωνα με σχέδιο που είχε προπαρασκευασθεί και που θα έμπαινε σε εφαρμογή από τις 15 Μαρτίου, ημέρα άφιξης του βασιλιά στο Κάιρο. Η υπόθεση Χατζησταυρή τους δίνει το πρόσχημα και επισπεύδουν κατά δυο εβδομάδες το αρχικό σχέδιο.

Η παραίτηση 12 αξιωματικών της 5ης ταξιαρχίας ρίχνει λάδι στη φωτιά και ο στρατηγός Μπουρδάρας πιέζεται από τους πολιτικούς κύκλους και τους Άγγλους πράκτορες να απομακρύνει το ταχύτερο, για να κατευνάσει τα πνεύματα, τους τρεις ταγματάρχες των οποίων η δεξιά ζητεί την αποπομπή. Οι παραιτηθέντες παίρνουν αέρα και αρχίζουν να απειλούν τους δημοκρατικούς.

Τότε η Α.Σ.Ο. αποφασίζει να περάσει στην αντεπίθεση. Μέσα σε λίγα λεπτά, εκείνοι που παραιτήθηκαν συλλαμβάνονται στις μονάδες τους και οδηγούνται υπό συνοδεία στη διοίκηση της 2ης ταξιαρχίας. Αξιωματικοί της Α.Σ.Ο. καλύπτουν τις κενές θέσεις.

Από τη μεριά των μεταξικών στελεχών, το κίνημα των παραιτήσεων επεκτείνεται στην 1η ταξιαρχία, που σταθμεύει 200 χλμ μακρύτερα, κοντά στην Τρίπολη. Το σύνταγμα πυροβολικού, που δεν απέχει παρά 8 χλμ, απειλεί να στρέψει τα κανόνια του ενάντια στη 2η ταξιαρχία.

Ο Μπουρδάρας δεν μπορεί πια να συγκρατήσει το κίνημα κι αρχίζει να κάμπτεται.

Η Α.Σ.Ο. του απευθύνει ένα μήνυμα, μέσω δύο αντιπροσώπων, ενός στρατιώτη και ενός ανθυπολοχαγού του 5ου τάγματος, και του ζητά να κρατήσει πιο σταθερή στάση.

«...Κύριε ταξίαρχε, έχετε τον σεβασμό και την εμπιστοσύνη του στρατεύματος. Απόκειται σήμερα σε σας να δειχθείτε αντάξιος της αποστολής σας, αφιερούμενος στην υπηρεσία του ελληνικού λαού. Μην ξεχνάτε ότι ο μαχόμενος λαός μας, μας θεωρεί λιποτάκτες. Έχουμε χρέος να προχωρήσουμε σε πράξεις που θα απέδειχναν την συμβολή μας στον αγώνα για την απελευθέρωση των αδελφών μας. Μόνον αυτό θα μπορούσε να δικαιώσει την έξοδό μας από την Ελλάδα... Αντί να παραιτηθείτε, μείνετε στο πόστο σας, χτυπείστε τους φασίστες και να είστε βέβαιος ότι η χώρα θα σας ευγνωμονεί γι' αυτό και το όνομά σας θα είναι αξιοσέβαστο. Αν παραιτηθείτε θα θεωρηθείτε ανίκανος και λιποτάκτης... Σας πληροφορούμε ότι ήμαστε μαζί σας, όσο είστε με την Ελλάδα. Η μερική κινητοποίηση που σημειώθηκε για τον συνταγματάρχη Χατζησταυρή θα γενικεύονταν, αν ποτέ οι φασίστες τολμούσαν να σας αντικαταστήσουν...».

Ο Μπουρδάρας διαβάζει το γράμμα ως την τελευταία λέξη. Ύστερα καταρρέει και το πρόσωπό του το αυλακώνουν δάκρια.

—Προδότης εγώ, που πολέμησα πάντα για την πατρίδα. Πρέπει να καταλάβετε ότι για να διατηρήσω την ενότητα του στρατεύματος, δεν μπορώ να χρονοτριβώ πια και είμαι υποχρεωμένος να απαιτήσω την αναχώρηση των τριών διοικητών των ταγμάτων.

Ο Μπουρδάρας δεν μπορεί πια να αντισταθεί στις πιέσεις που ασκούνται επάνω του από την πλευρά της κυβέρνησης. Η Α.Σ.Ο. αποδέχεται τελικά την απομάκρυνση των τριών διοικητών των ταγμάτων, με τον όρο ότι δεν θα πάνε στο Κάιρο αλλά στην Βηρυττό, για να συνομιλήσουν απευθείας με τον Κανελλόπουλο. Τέλος, η Α.Σ.Ο., αξιώνει να συλληφθούν οι παραιτηθέντες αξιωματικοί και ν' απομακρυνθούν από την ταξιαρχία.

Στη Βηρυττό, ο Κανελλόπουλος δεν έχει καμμιά διάθεση να επανεξετάσει την αρχική του απόφαση. Αντίθετα, ετοιμάζεται να καταφέρει νέο πλήγμα στις τάξεις τον «αριστεριζόντων» και έχει επάνω του την διαταγή για τη σύλληψη 28 δημοκρατικών αξιωματικών.

Την ώρα που οι τρεις διοικητές κατευθύνονται προς την Βηρυττό, ο στρατηγός Ζυγούρης, ο άνθρωπος της εμπιστοσύνης του, σπεύδει προς τη 2η ταξιαρχία, ζητά από το στρατηγό Μπουρδάρα να θεωρήσει οριστική την απομάκρυνση και διατάσσει το πυροβολικό να στρέψει τα κανόνια κατά των μονάδων που στασίασαν.

Η κατάσταση όμως βρίσκεται ολοκληρωτικά κάτω από τον έλεγχο της Α.Σ.Ο. Και η διαταγή δεν εκτελείται.

Τότε ο Ζυγούρης στρέφεται προς τους Άγγλους και ζητά να επέμβουν τα τανκς.

Βρισκόμαστε στις αρχές του Μάρτη 1943. Την τελευταία λέξη στις βρετανnικές αποφάσεις στη Μέση Ανατολή την έχουν ακόμα οι στρατιωτικοί: Απαντούν πως δεν διαθέτουν τανκς στην περιοχή.

Ο Ζυγούρης προσπαθεί να τους πείσει να διακόψουν τον εφοδιασμό του 1ου τάγματος. Η συμμαχική διοίκηση αρνείται να δυσφημίσει, εξυπηρετώντας πολιτικές μανούβρες, δυνάμεις που έδειξαν θαυμαστή διαγωγή στο Ελ - Αλαμέιν και των οποίων η κυριώτερη διεκδίκηση είναι πως θέλουν να μετάσχουν στον συμμαχικό αγώνα.

Μπροστά στην αποτυχία του Ζυγούρη, ο Κανελλόπουλος στρέφεται προς τον Κατσώτα, διοικητή της 1ης ταξιαρχίας, και του ζητά να βαδίσει εναντίον των στασιαστών της 2ης ταξιαρχίας.

Ένας ένοπλος αγώνας δεν μπορούσε παρά να επιφέρει την διάλυση των ελληνικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή και ν' αφήσει στη θέση τους ένα πυρήνα πραιτωριανών από ανοιχτά φασιστικά στοιχεία. Αυτό όμως θα ήταν μια πολύ στενή λαϊκή βάση για μια κυβέρνηση που ήδη δεν εκπροσωπεί πολλά πράγματα. Ο Κατσώτας βάζει τους όρους του. Το παζάρεμα παρατείνεται.

Στο μεταξύ, οι τρεις διοικητές φθάνουν στο Κάιρο όπου συλλαμβάνονται αμέσως και κλείνονται σ' ένα ξενοδοχείο.

Ο Ζυγούρης, εξαντλώντας τα επιχειρήματά του, κατορθώνει να επιτύχει από τους Άγγλους την άδεια και τα μέσα να μετακινήσει τη 2η ταξιαρχία. Ελπίζει ότι διασκορπίζοντας τις μονάδες, θα μπορέσει να διαλύσει τα «αριστερά» τάγματα.

Η διαταγή πρέπει να εκτελεστεί στις 3 Μαρτίου 1943.

Το ίδιο πρωί, η Α.Σ.Ο. κινητοποιεί όλα τα μέλη της. Ο καιρός των συμβιβασμών πέρασε. Ο ίδιος ο Μπουρδάρας θα συλληφθεί στην ανάγκη από τους άνδρες του. Κατά τις 10 μια αγγλική μονάδα μεταφορών κινείται προς την πύλη του στρατοπέδου. Τα καμιόνια που είχε εξασφαλίσει ο Ζυγούρης για την μετακίνηση της μονάδας σταματούν μπροστά στη φρουρά. Οι κάνες των ελληνικών όπλων στρέφονται προς τα πάνω της. Πίσω, είναι παρατεταγμένα τα τρία τάγματα. Με εφ' όπλου λόγχη, με τους αξιωματικούς τους επικεφαλής και τις σημαίες τους ν' ανεμίζουν, βαδίζουν εναντίον του σταθμού διοίκησης της ταξιαρχίας.

Στην παράταξη παίρνουν μέρος όλοι οι στρατιώτες, μόνο οι παραιτηθέντες αξιωματικοί απουσιάζουν. Τον πρώτο γύρο τον έχασαν.

Τα τρία τάγματα, εν σχηματισμώ, σταματούν 200 μέτρα μακρυά από το σταθμό διοίκησης. Τρεις Άγγλοι αξιωματικοί -σύνδεσμοι βγαίνουν από τα κτίρια και προχωρούν προς το στρατό. Ζητούν να τους υποβληθούν τα αιτήματα της Α.Σ.Ο. για να τα διαβιβάσουν στον στρατηγό διοικητή της 9ης συμμαχικής στρατιάς, στην οποία ανήκουν οι ελληνικές δυνάμεις.

Κατά τη διάρκεια αυτής της σύντομης συνομιλίας μπροστά στο διοικητήριο, ο Μπουρδάρας βγαίνει από μια πλαϊνή πόρτα, πηδά στο αυτοκίνητό του και ορμά προς τη Βηρυττό, να συναντήσει τον Κανελλόπουλο.

Τα τρία τάγματα επανέρχονται με την ίδια τάξη στους καταυλισμούς τους και στις δουλειές τους. Οι παραιτηθέντες, που είχαν στο μεταξύ συλληφθεί, παραδίνονται στα χέρια των Άγγλων - συνδέσμων.

Το απόγευμα, μια αντιπροσωπεία από ένα στρατιώτη και ένα έφεδρο ανθυπολοχαγό παραδίνει στους Βρεταννούς το υπόμνημα που απευθύνεται ταυτόχρονα στην ελληνική κυβέρνηση και στη συμμαχική διοίκηση.

Η Α.Σ.Ο. ζητά:

—την άμεση απομάκρυνση του Κανελλόπουλου, και τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης, που θα έπρεπε να αποτελείται από δημοκρατικές προσωπικότητες της εμπιστοσύνης του στρατού και του ελληνικού λαού.

—την επαναφορά των διοικητών των ταγμάτων που απομακρύνθηκαν από την 2η ταξιαρχία.

—την εκκαθάριση των ενόπλων δυνάμεων από όλα τα φασιστικά στοιχεία και την αποτελεσματική εκπαίδευση της ταξιαρχίας προκειμένου να μετάσχει στις μελλοντικές επιχειρήσεις.

—την παραπομπή σε στρατοδικείο όλων των αξιωματικών που είχαν υποβάλει τις παραιτήσεις τους.

—την ανάκληση του υποστρατήγου Ζυγούρη και του ταξίαρχου Μπουρδάρα, που κρίνονταν υπεύθυνοι για τα γεγονότα.

Ο Άγγλος αξιωματικός που παίρνει το υπόμνημα ενημερώνει την αντιπροσωπεία για τα πρώτα μέτρα που ελήφθησαν από την διοίκηση της 9ης στρατιάς. Η ταξιαρχία θα έμπαινε προσωρινά υπό τις διαταγές ενός Άγγλου αξιωματικού που θα αντικαθιστούσε τον Μπουρδάρα.

Οι αντιπρόσωποι της Α.Σ.Ο. αντιδρούν βίαια. Μόνο η ελληνική κυβέρνηση είναι αρμόδια να ορίσει το νέο διοικητή της ταξιαρχίας — κι αν ακόμα είναι Άγγλος.

Η Α.Σ.Ο. δεν διστάζει, για να μην απομακρυνθεί η ταξιαρχία από τον ελληνικό έλεγχο, να προτείνει στη θέση του διοικητή της τον αντισυνταγματάρχη Μανιδάκη, υπαρχηγό του Μπουρδάρα, που δεν είχε κρύψει ποτέ τις αντιδραστικές τάσεις του.

—Γνωρίζουμε τις ιδεολογικές πεποιθήσεις του Μανιδάκη και την προκατάληψή του απέναντή μας. Ελπίζουμε ότι ο στρατιώτης Μανιδάκης θα μπορέσει να αναμετρήσει τις ευθύνες που πέφτουν σε κάθε Έλληνα την ώρα που διακυβεύεται η ύπαρξη της ταξιαρχίας μας και όλων των ελληνικών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής, θα αντιληφθεί ότι ο ρόλος κάθε Έλληνα αξιωματικού, άξιου αυτού του ονόματος, δεν είναι να μετέχει σε πολιτικές ίντριγκες αλλά να αγωνίζεται για την απελευθέρωση της χώρας του... και θα δεχτεί την προσωρινή διοίκηση της ταξιαρχίας. Στην περίπτωση που αρνηθεί, θα προσφέρουμε την διοίκηση σε ένα κατώτερο αξιωματικό· δεν θα δεχθούμε όμως ποτέ να τεθούμε υπό την διοίκηση ενός Βρεταννού, ακόμη κι αν χρειαστεί να χρησιμοποιήσουμε τα όπλα μας για να αντιταχθούμε σε μια τέτοια απόπειρα.

Η αντιπροσωπεία κατευθύνεται στον αντισυνταγματάρχη Μανιδάκη που δέχεται την διοίκηση της ταξιαρχίας, από πατριωτισμό ή από προσωπική φιλοδοξία.

Το σενάριο είναι όμοιο σχεδόν και στην πρώτη ταξιαρχία. Οι περισσότεροι αξιωματικοί είναι στους καταλόγους των υπό παραίτηση. Η Α.Σ.Ο. αντεπιτίθεται και στέλνει στον ταξίαρχο Κατσώτα μιαν αντιπροσωπεία από ένα υπαξιωματικό και δυο αξιωματικούς.

—Όλοι οι άνδρες κηρύσσονται αλληλέγγυοι προς την 2η ταξιαρχία και σας προσκαλούν να πάρετε μέτρα εναντίον της αντίδρασης, στηριζόμενοι στα δημοκρατικά στοιχεία των δυνάμεών σας και στην Α.Σ.Ο.

Αντί για απάντηση ο Κατσώτας, που είχε ήδη έρθει σ' επαφή με τον Κανελλόπουλο, φυλακίζει τους τρεις αντιπροσώπους και δίνει εντολή να διωχθούν τα μέλη της Α.Σ.Ο.

Όπως και στην πρώτη ταξιαρχία, το ξεσήκωμα είναι γενικό. Οι μεταξικοί αξιωματικοί όλων των μονάδων συλλαμβάνονται αμέσως, συγκεντρώνονται και απομονώνονται σε σκηνές. Μερικοί αξιωματικοί προσπαθούν να στρέψουν τα κανόνια εναντίον των ανδρών. Αλλά εξουδετερώνονται.

Τα τρία μέλη της αντιπροσωπείας που είχαν φυλακιστεί το πρωί, αφήνονται ελεύθερα.

Το να αλλάζει κανείς όταν η κατάσταση αλλάζει, δεν είναι ελαφρότητα, είναι σταθερότητα. Ο Κατσώτας κάνει μια στροφή 180 μοιρών και δέχεται να διατηρήσει την διοίκηση της ταξιαρχίας και να συνεργαστεί με την Α.Σ.Ο.

Επιστρέφοντας στο Κάιρο, ο Κανελλόπουλος περνά από το στρατιωτικό νοσοκομείο του Χενταράς, στην Παλαιστίνη. Με την άφιξή του ξεσηκώνονται οι άνδρες. Σκύβοντας από το παράθυρο του αυτοκινήτου του προσπαθεί να ηρεμήσει τα πνεύματα. Η έκκλησή του διακόπτεται απότομα: ένας κεσές γιαούρτι τον λούζει από το κεφάλι ως τα πόδια. Ο σωφέρ του έχει γρήγορα αντανακλαστικά. Κατορθώνει να ελευθερώσει το αυτοκίνητο και να σώσει ίσως και από λυντσάρισμα τον τέως αντιπρόεδρο που πέφτει εξουθενωμένος στο πίσω κάθισμα.

Ο στρατός της Μέσης Ανατολής, πάνω στον οποίο οι ελληνικοί κύκλοι του Καΐρου προσπαθούν να στηρίξουν την πολιτική τους, απόδειξε πως δεν αποτελούσε κάτι άλλο, ένα μικρόκοσμο ξεκομμένο από τις προσδοκίες ολόκληρου του ελληνικού έθνους. Παντού, στο εσωτερικό όπως και στη Μέση Ανατολή, η πλειοψηφία κινητοποιείται για την ίδια μάχη, υποστηρίζει τις ίδιες διεκδικήσεις και απαιτεί την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Η κυβέρνηση του Καΐρου δεν θα πετύχει ποτέ να στηρίξει την αντιπροσωπευτικότητά της σε οποιοδήποτε λαϊκό κίνημα. Το στρατό του Έθνους τον έχασε. Σκοπός της δεν θα είναι πια παρά να έχει τα χέρια ελεύθερα, δηλαδή να διαλύσει τον ίδιο της το στρατό, για να ασκήσει, σε πλήρη απομόνωση, την εξουσία που της μεταβιβάζουν οι ισχυροί προστάτες της.

Όμως, εκείνο το Μάρτη του 1943, ο αγώνας κατά των δυνάμεων του Άξονα, αποτελεί την πρώτη φροντίδα των αγγλικών υπηρεσιών του Καΐρου.

Ο Βρεταννός στρατηγός Χολμς, διοικητής της 9ης στρατιάς, στην οποία ανήκουν οι ελληνικές δυνάμεις, διαπιστώνει απλώς ότι άνδρες που θέλουν να πολεμήσουν ξεσηκώθηκαν εναντίον μιας κάστας αξιωματικών που υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους, καθώς ασχολούνταν περισσότερο με πραξικοπήματα παρά με τον πόλεμο. Βρίσκει «έντιμη» τη διεκδίκηση της Α.Σ.Ο. και αποδέχεται τους όρους του υπομνήματος της 2ης ταξιαρχίας πριν το υποβάλει στην κυβέρνηση και το επιτελείο της Μέσης Ανατολής.

Όσοι αξιωματικοί υπέβαλαν παραιτήσεις, στέλνονται στη Συρία, στο στρατόπεδο του Μερτζεγιούμ. Οι τρεις διοικητές των ταγμάτων της 2ης ταξιαρχίας επανέρχονται στις μονάδες τους.

Η Α.Σ.Ο. κρατά την κατάσταση στα χέρια της.

Στις 14 Μαρτίου 1943, ο βασιλιάς και ο Τσουδερός, επιστρέφοντας από το Λονδίνο, φθάνουν στο Κάιρο.

«Υπό την πίεσιν της επαναστάσεως, γράφει ο Τσουδερός, η κυβέρνησις ανασχηματίζεται. Ο αντιπρόεδρος Κανελλόπουλος και οι υπουργοί Σέκερης, Καβαδίας και Νικολαΐδης παραιτούνται. Στας 24 Μαρτίου εισέρχονται εις την κυβέρνησιν ο Γ. Ρούσσος, ως αντιπρόεδρος και οι κ.κ. Καραπαναγιώτης, Σοφούλης, Βούλγαρης και αργότερα ο Σ. Βενιζέλος (υυός του Ε. Βενιζέλου) ως

υπουργοί. Η διοίκησις των ταξιαρχιών ασκείται προσωρινά από Βρεταννούς ταξιάρχους οι οποίοι μετά ένα μήνα (ουσιαστικώς παρέμειναν τρεις μήνας) αντικαθίστανται από τους στρατηγούς Παπά και Γεγέτη».

Δεν πρόκειται παρά για ένα φτιασίδωμα. Οι ξεσηκωμένοι «αριστεροί» δεν χάνουν τίποτα να περιμένουν.

Την άνοιξη του 1943 η στρατιωτική κατάσταση άλλαξε σε όλα τα μέτωπα. Ο κόκκινος στρατός περνά στην αντεπίθεση, αφού προηγούμενα συνέτριψε τις γερμανικές δυνάμεις που είχαν κυκλωθεί στο Στάλινγκραντ, και προχωρεί προς τα Βαλκάνια. Ο Ρόμμελ βυθίζεται στην άμμο της ερήμου και δεν θα φτάσει στην Αλεξάνδρεια. Όπως ο Ε.Λ.Α.Σ., έτσι και ο ελληνικός στρατός της Μέσης Ανατολής, αρχίζει να ενοχλεί τον Churchill με τις νεφελώδεις αξιώσεις του για εθνική ανεξαρτησία.

Στις συνθήκες αυτές, το υπόμνημα της Α.Σ.Ο. που η διοίκηση της 9ης στρατιάς το αποδέχτηκε, δεν έχει παρά την σημασία μιας ευσεβούς ευχής, και ακολουθείται από αντίποινα.

Η 2η ταξιαρχία, άντρο των «αριστερών», αποδιοργανώνεται με μια σειρά μέτρα που σκορπίζουν τις μονάδες της μια - μια σε όλες τις ερήμους της Μέσης Ανατολής. Το 5ο τάγμα στέλνεται στα περίχωρα της Δαμασκού· και οι υπόλοιπες δυνάμεις 500 χλμ. μακρύτερα στην έρημο του Ράκκα, στον Ευφράτη. Εκεί, μέσα στην πυρωμένη ατμόσφαιρα και τις αμμοθύελλες του Απριλίου, Μαΐου και Ιουνίου, οι άνδρες υποβάλλονται σε ειδική εκπαίδευση. Πραγματοποιούν μιαν εξαντλητική πειθαρχική πορεία εννενήντα ημερών. Η 1η ταξιαρχία υφίσταται την ίδια μεταχείρηση στην περιοχή του Χαλεπιού. Πέρασε πια ο καιρός που μια στάση μπορούσε να θεωρηθεί «έντιμη» από τους αξιωματικούς του Καΐρου. Το Foreign Office προσπαθεί να δημιουργήσει και πάλι την ευκαιρία που έχασε τον Φλεβάρη, οι άνδρες όμως βαδίζουν ως τα όρια της εξάντλησης χωρίς να παρασυρθούν στην πρόκληση.

Με την ευκαιρία των μετακινήσεων αυτών, τα στελέχη που είναι ύποπτα για συμμετοχή στην Α.Σ.Ο. μετατίθενται, με την ελπίδα πως έτσι θα «σπάσει» η οργάνωση. Από την πλευρά τους οι μεταξικοί αξιωματικοί που είχαν απομακρυνθεί το Μάρτη, αρχίζουν να επανέρχονται στις παλιές τους μονάδες. Η νέα κυβέρνηση, που αποτελείται από φιλελεύθερες προσωπικότητες, δεν επιθυμεί να την ξεπεράσει μια ενδεχόμενη λαϊκή υποστήριξη, που θα μεταστρεφόταν αναπόφευκτα προς τους οργανωτές της ελληνικής Αντίστασης.

Για την ώρα, η πολιτική της Α.Σ.Ο. αποβλέπει στο να αντέξει η οργάνωση και να εξασφαλίσει, απέναντι σε κάθε πρόκληση που θα οδηγούσε στη διάλυση, την ύπαρξη ενός εθνικού στρατού.

Με τη συμμαχική απόβαση στη Σικελία και την απομάκρυνση κάθε άμεσης προοπτικής για στρατιωτική επέμβαση στην Αθήνα, το «στρίμωγμα» της Αντίστασης περνά στην πρώτη γραμμή των φροντίδων του Churchill.

Η πρόσκληση στο Κάιρο, τη 10 Αυγούστου, των αντιπροσώπων Ε.Α.Μ., Ε.Δ.Ε.Σ. και Ε.Κ.Κ.Α. μεταβιβάζεται στον Τζίμα τις αρχές του Ιούλη. Την ίδια ακριβώς εποχή, ο βασιλιάς υπό την πίεση των Άγγλων, απαντά με ραδιοφωνικό μήνυμα σ' ένα μανιφέστο που του απηύθυναν στις αρχές του Μάρτη, «φιλελεύθερες» προσωπικότητες της Αθήνας, ζητώντας του να μη γυρίσει στην Ελλάδα παρά μόνο ύστερα από δημοψήφισμα.

Ο Γεώργιος Β' υπόσχεται στον ελληνικό λαό γενικές εκλογές αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας, παραίτηση της εξόριστης κυβέρνησης και συγκρότηση κυβέρνησης με ευρεία βάση.

Στο Κάιρο ο βασιλιάς και οι υπουργοί του αισθάνονται σα στο σπίτι τους. Και ετοιμάζονται να δείξουν τι εννοούν με την κυβέρνηση «ευρείας βάσεως», παρασέρνοντας στην εγγλέζικη σφηκοφωλιά τους αντιπροσώπους της Αντίστασης.

Την ώρα αυτής της στροφής της αγγλικής πολιτικής απέναντι στην Ελλάδα ή μάλλον τη στιγμή που οι στρατιωτικοί αφήνουν πια το πεδίο ελεύθερο στους διπλωμάτες του Foreign Office, ο Churchill προτιμά ν' αποδώσει την πολυπλοκότητα των πολιτικών προβλημάτων που αναφαίνονται στον ορίζοντα, στην εθνική ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων.

«Οι Έλληνες είναι μαζί με τους Εβραίους, η φυλή με τη μεγαλύτερη κλίση προς την πολιτική. Όσο απελπιστική και αν είναι η κατάστασή τους, όσο σοβαρό κίνδυνο κι αν διατρέχει η χώρα τους, μένουν πάντα διαιρεμένοι σε πολυάριθμα κόμματα, με πολυάριθμους αρχηγούς που αντιμάχονται μεταξύ τους με πείσμα. Λέγεται —και πολύ σωστά— πως όπου υπάρχουν τρεις Εβραίοι μπορεί κανείς να βρει δυο πρωθυπουργούς και ένα αρχηγό της αντιπολιτεύσεως· το ίδιο ισχύει και γι' αυτήν την αρχαία και φημισμένη φυλή, της οποίας ο αγώνας για την ύπαρξη, γεμάτος θύελλες και χωρίς τέλος, φτάνει ως τις πρώτες καταβολές της ανθρώπινης σκέψης. Και οι δυο, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, έβαλαν στον κόσμο την έντονη σφραγίδα τους. Και οι δυο έδειξαν μιαν ικανότητα επιβίωσης παρά τους διαρκείς κινδύνους και τους κατατρεγμούς από ξένους κατακτητές, μια ικανότητα που δεν αντισταθμίζεται παρά με τη δυνατότητά τους να συντηρούν αιώνια διαφωνίες, μνησικακίες και εμφύλιες έριδες. Οι χιλιετηρίδες δεν άλλαξαν τίποτα από τον χαρακτήρα τους και δεν λιγόστεψαν ούτε τις συμφορές τους, ούτε την ζωτικότητά τους. Οι δυο φυλές επέζησαν παρά την εχθρότητα του κόσμου απέναντί τους και παρά το κακό που κατόρθωναν να κάνουν ατφς εαυτούς τους· και καθεμιά τους μας μεταβίβασε, με τον τρόπο της, την κληρονομιά της ιδιοφυίας και της σοφίας τους. Δεν υπάρχουν άλλες δυο πόλεις που να βάρυναν τόσο στην ιστορία της ανθρωπότητας όσο η Αθήνα και η Ιερουσαλήμ. Το μήνυμα που μας μετέδωσαν στην θρησκεία, στη φιλοσοφία και στην τέχνη, χρησίμεψε σαν φάρος για την σύγχρονη πίστη και κουλτούρα. Παρά την ξένη κυριαρχία αιώνων, που συνοδεύτηκε από αφάνταστη καταπίεση, αποτελούν ακόμα στον σημερινό κόσμο κοινότητες και δυνάμεις γεμάτες ζωή και δράση, που καυγαδίζουν στο εσωτερικό τους με ακόρεστη διάθεση. Σε ό,τι με αφορά, πάντα πήρα το μέρος τους· και πιστεύω στην ακατάβλητη δύναμή τους να επιβιώσουν παρ' όλες τις εμφύλιες έριδές τους, μέσα στην παγκόσμια δίνη που απειλεί να τις καταπιεί»[22].

Αυτός ο δηκτικός ύμνος ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στα «Απομνημονεύματα» που το τιτλοφορεί: «Το ελληνικό βάσανο».

Η σφηκοφωλιά

Στις 5 Αυγούστου 1943 ένα αγγλικό αεροπλάνο φέρνει βόλτα πάνω απ' τη Νεράιδα στον παλλόμενο από ζέστη ουρανό. Ψάχνει να εντοπίσει τη ζώνη προσγείωσης που έχει ετοιμαστεί για το τέλος της εβδομάδας. Στο έδαφος, οι πέτρες και τα σταχτοπράσινα κύματα του ελαιώνα. Η τσουρουφλισμένη γη μοιάζει να γίνεται σκόνη κάτω απ' τον ήλιο, κάθε πέτρα διαγράφεται με αιχμηρή καθαρότητα μέσα στο άσπρο φως, αλλά ο πιλότος δεν διακρίνει πουθενά το παραμικρό ίχνος διαδρόμου προσγείωσης. Για αρκετά λεπτά ο θόρυβος της μηχανής σκεπάζει το βουητό των ακρίδων, ύστερα γυρίζει και χάνεται προς το νότο.

Τη νύχτα, ένα μήνυμα έρχεται απ' το Κάιρο.

«Τα έργα του διαδρόμου που θα έπρεπε να έχουν σχεδόν τελειώσει δε μοιάζουν ούτε να έχουν αρχίσει. Δώστε εξηγήσεις».

Οι εξηγήσεις έρχονται αμέσως. Ο Myers και η ομάδα ανταρτών που βρίσκεται στη διάθεσή του, έχουν εκτελέσει θαυμάσια το έργο τους. Όχι μόνο ο διάδρομος είναι έτοιμος στην εντέλεια, αλλά και το καμουφλάρισμά του αποδείχτηκε επαρκέστατο. Κατά τη διάρκεια της μέρας ολόκληρα δέντρα μεταφέρθηκαν και συγχέουν το διάδρομο με το γειτονικό δάσος.

Το τεχνικό κατόρθωμα του Myers θα μειωθεί πάρα πολύ στα μάτια των ανωτέρων του από τις διαβουλεύσεις που γίνονται μερικές εκατοντάδες μέτρα από το καμουφλαρισμένο αεροδρόμιο, στο χωριό Νεράιδα.

Ένα πραγματικό Αντιστασιακό Συνέδριο αυτοσχεδιάζει στη Νεράιδα λίγες μέρες πριν από την αναχώρηση των αντιπροσώπων για το Κάιρο.

Οι Σιάντος, Καραγιώργης, Άρης είναι οι πρώτοι που συναντούν το Τζίμα. Τους ακολουθούν τρία μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ., ο Τσιριμώκος, σοσιαλιστής δικηγόρος, ο Ρούσσος και ο Δεσποτόπουλος, μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ.Ε..

Ο Καρτάλης, αντιπρόσωπος της Ε.Κ.Κ.Α. και ο Πυρομάγλου του Ε.Δ.Ε.Σ., είναι επίσης επί τόπου.

Ο αριθμός των προσωπικοτήτων του Ε.Α.Μ. που βρίσκονται στο χωριό ανησυχεί τον Myers. Σίγουρα μόλις θα έχει πάρει νέες οδηγίες από το Κάιρο, και αναγγέλλει απότομα πως έχει την πρόθεση να οδηγήσει στο Κάιρο μόνο έναν αντιπρόσωπο από κάθε οργάνωση. Στρέφεται προς το Τζίμα.

—Είχα την πρόθεση να σας οδηγήσω μόνο σας με τον Καρτάλη και τον Πυρομάγλου.

—Θα στείλουμε τέσσερεις αντιπροσώπους, του απαντάει ο Σιάντος: τον Τσιριμώκο, το Δεσποτόπουλο, το Ρούσσο και τον Τζίμα ή κανέναν.

—Μου είχατε δηλώσει, προσθέτει ο Τζίμας, ότι προσκαλείτε την αντιπροσωπεία που εμείς σας προτείναμε για το Κάιρο από την αρχή του χρόνου. Άλλωστε γιατί μου είπατε στις 10 Αυγούστου να είναι εδώ, αν θέλατε να πάρετε μόνον εμένα; Βρισκόμουν ήδη κοντά σας.

Ο Ουάλλας δε νοιώθει άνετα όπως κι ο Myers. Ο Σιάντος, απ' την πλευρά του, θέλει ν' αποφύγει την αντιδικία για να μη δημιουργήσει ζήτημα στο εσωτερικό της Αντίστασης και να μη μεταφέρει τη συζήτηση μπροστά στον Καρτάλη και τον Πυρομάγλου. Αλλά ο Myers, το ίδιο αμήχανος όσο κι αυτός, δοκιμάζει αδέξια να συμβιβάσει τα πράγματα.

Έχοντας εξαντλήσει τα επιχειρήματά του, μπερδεύεται και καταλήγει να ισχυριστεί πως το αεροπλάνο μόνο πέντε πρόσωπα μπορεί να μεταφέρει: τον ίδιο, τον Ουάλλας, τον Καρτάλη, τον Πυρομάγλου και το Τζίμα. Ο καθένας ξέρει πως ο διάδρομος έχει προετοιμαστεί για μια μεγάλη Ντακότα. Ο Myers και ο Ουάλλας γαντζώνονται απελπισμένα, αλλά χάνουν έδαφος. Αυτή η ιστορία θα τους στοιχίσει ακριβά. Ύστερα από καλές και έντιμες υπηρεσίες μηνών, δεν θα ξανασταλούν ούτε ο ένας ούτε ο άλλος στην Ελλάδα, αλλά στο μέτωπο, όπου ο Ουάλλας θα σκοτωθεί μερικούς μήνες αργότερα.

Στην προετοιμασμένη σκηνοθεσία του Καΐρου, οι βρετανnικές υπηρεσίες είχαν προβλέψει τρεις αντιπροσώπους της Αντίστασης. Τρία πρόσωπα παραπάνω παίρνουν θέση στο αεροπλάνο, τρεις απεσταλμένοι του Ε.Α.Μ., αποφασισμένοι να πετύχουν την απόλυτη αναγνώριση της οργάνωσής τους τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο.

Ο Ουάλλας και ο Myers έχασαν την αυλαία της αιγυπτιακής σκηνής.

Στις 10 Αυγούστου το πρωί, η Ντακότα προσγειώνεται στο Κάιρο. Ο Myers πηδάει πρώτος. Μετά απ' αυτόν, ο κατακλυσμός. Ο αξιωματικός που ήρθε για την υποδοχή της αντιπροσωπείας δεν βρίσκει το σωστό λογαριασμό. Μετά από μια σύντομη εξήγηση, παρακαλεί τους έξη επισκέπτες ν' ανεβούν στα στρατιωτικά αυτοκίνητα.

Καμμιά ελληνική προσωπικότητα δεν ήρθε στην υποδοχή των απεσταλμένων της Αντίστασης. Γύρω τους, η εντατική δραστηριότητα ενός στρατοπέδου σ' εμπόλεμη περίοδο. Στο Κάιρο, όπου η κυβέρνηση Τσουδερού κυκλοφορεί άνετα σε μια χώρα και μια πόλη κατεχόμενες από τους συμμάχους, οι άνθρωποι της Αντίστασης δοκιμάζουν μια δυσάρεστη αίσθηση. Τα στρατιωτικά αυτοκίνητα τους οδηγούν σε άγνωστη κατεύθυνση. Σε μια γη ελεύθερη από ναζιστική κατοχή, νοιώθουν να τους μεταχειρίζονται άσχημα. Αυτή την πρώτη εντύπωση δεν τη σβήνει το τιμητικό απόσπασμα στην είσοδο του γενικού επιτελείου του Wilson. Πρόκειται για ένα πραγματικό φρούριο κι όσο προχωρούν, ένας ολόκληρος κλοιός στρατιωτικής προστασίας σχηματίζεται πίσω τους.

Κάπου στο κέντρο του κλοιού, ο αξιωματικός που ήρθε να τους υποδεχτεί, σταματάει τ' αυτοκίνητα και προτείνει στους αντιπροσώπους να τους οδηγήσει στα διαμερίσματά τους. Μόλις κατεβαίνουν από τ' αυτοκίνητα ο Καρτάλης επεμβαίνει.

—Αρνούμεθα να μείνουμε εδώ. Θέλουμε να μας οδηγήσετε σ' ένα κεντρικό ξενοδοχείο όπου θα μπορούμε να έχουμε τις επαφές μας και να μετακινούμαστε ελεύθερα.

Ο αξιωματικός καταγράφει τη δήλωση κι εξαφανίζεται με μια απότομη φιλοφροσύνη.

Το ίδιο βράδυ, οι αντιπρόσωποι μεταφέρονται στο κέντρο της πόλης. Ένα κτίριο επιταγμένο από Βρετανnούς αξιωματικούς μπαίνει προσωρινά στη διάθεσή τους.

Από την επομένη έχουν επαφή με την κυβέρνηση του Καΐρου.

Ο Τσουδερός υποδέχεται την αντιπροσωπεία με όλες τις τιμές.

—Καλώς ήρθατε. Χάρη σε σας επιζούμε.

Είναι αλήθεια. Το «χάρη σε σας» μπορεί επίσης να σημαίνει «για σας» ή «στη θέση σας».

Το υπουργικό συμβούλιο σε απαρτία συνέρχεται. Ο Βενιζέλος υπερθεματίζει.

—Είμαστε σε κατάσταση αποσυνθέσεως. Μας σώζετε.

Η κυβέρνηση Τσουδερού θαυμάζει γεμάτη φιλοφροσύνη τα κατορθώματα της Αντίστασης με την ελπίδα να την καταβροχθίσει ευκολότερα. Οι άλλοι δεν έχουν την πρόθεση να φαγωθούν κι αρχίζουν να διαβλέπουν τους λόγους για τους οποίους προσκλήθηκαν.

Ο Τσουδερός παίρνει παράμερα τον Πυρομάγλου και τον ρωτάει:

—Τι είναι αυτή η ιστορία του τηλεγραφήματος του Ζέρβα στο βασιλιά;

Ο Πυρομάγλου, κατάπληκτος, δεν έχει την αντίδραση ενοχής που πιθανώς περίμεναν απ' αυτόν. Είναι άσχετος με την υπόθεση.

Η πρώτη επίσημη επαφή με τους Άγγλους γίνεται στη διάρκεια ενός γεύματος στου σερ Reginald Lepper, Βρεταννού πρεσβευτή, «παρά τω Βασιλεί της Ελλάδος».

Η Αντίσταση τιμάται στο μέτρο που αρμόζει σ' αυτό το είδος τελετών.

Κι ύστερα έρχεται η έκπληξη. Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' εμφανίζεται προσωπικώς τη στιγμή που σερβίρονται τα επιδόρπια. Φοράει πανταλόνι σορτ και παπούτσια του τέννις.

Δεν είναι τόσο η εμφάνιση όσο η εισαγωγή που κάνει στο θέμα, που δημιουργεί αμηχανία στους συνομιλητές του.

—Έμαθα τους τρόπους σας και θέλησα να σας δω.

Ο Γεώργιος Β' μιλάει ελληνικά κατά προσέγγιση κι αργότερα θα δοθεί η εξήγηση στους φιλοξενούμενους του Lepper πως δεν ήθελε να μιλήσει για «τρόπους» αλλά για «κατορθώματα». Ο πάγος δεν έσπασε αλλά ο μονάρχης δείχνει ενδιαφέρον για ό,τι συμβαίνει στο βασίλειό του. Επί μιάμιση ώρα κάνει ακριβέστατες ερωτήσεις για τα προβλήματα επιμελητείας και για την ποιότητα της σούπας των ανταρτών.

Ξαφνικά ο βασιλιάς κοιτάζει το ρολόι του, σηκώνεται κι ετοιμάζεται να βγει. Τα μέλη της αντιπροσωπείας ζητούν μια ακρόαση, που τους παραχωρείται για την μεθεπομένη.

Στις 18 Αυγούστου, οι απεσταλμένοι του βουνού παρουσιάζονται στην ιδιωτική κατοικία του βασιλιά που τους δέχεται με μεγάλη στολή.

Έχει συμφωνηθεί πως ο Τσιριμώκος, ο ομιλητής του Ε.Α.Μ., θα πάρει το λόγο στο όνομα των τριών οργανώσεων που είναι σύμφωνες για την παρουσίαση της αναφοράς.

—...Η Μεγαλειότης Σας, θα πρέπει να παραμείνει στο εξωτερικό μέχρι το δημοψήφισμα. Εάν ο λαός σας αγαπά και σας καλέσει, κανείς δεν θα μπορεί να σας εμποδίσει να επιστρέψετε. Για την ενότητα της Ελλάδας, πρέπει να δεχθείτε να περιμένετε τις εκλογές.

Ο βασιλιάς δεν εκδηλώνει την παραμικρή συγκίνηση. Παίρνει το μνημόνιο που του παραδίνει ο Τσιριμώκος, αλλά δεν δίνει καμμιά απάντηση στις ερωτήσεις που του γίνονται. Μ' ένα τόνο πατρικό και έκπληκτο συγχαίνει τον Τσιριμώκο για τον «τρόπο» (την πρηγουμένη κάποιος πίστεψε χρήσιμο να του θυμίσει τη σημασία της ελληνικής λέξης) που εξέθεσε τα προβλήματα.

Η ακρόαση τέλειωσε.

Το ίδιο βράδυ, τηλεγραφεί στον Churchill:

«Βασιλεύς της Ελλάδος, Κάιρον, προς πρωθυπουργόν Churchill και πρόεδρον Roosevelt.

»Την 4 Ιουλίου, εδήλωσα εις τον λαόν μου ότι θα κληθή μετά την απελευθέρωσιν να αποφανθή δια της οδού των ελευθέρων εκλογών επί της μορφής της διακυβερνήσεώς του.

»Ευρίσκομαι, αιφνιδίως εις μίαν κατάστασιν από τας πλέον περιέργους εκ του γεγονότος της απροσδοκήτου αφίξεως ορισμένων ατόμων προερχομένων εξ Ελλάδος και θεωρουμένων ως αντιπροσώπων των διαφόρων ομάδων ανταρτών· υπάρχει επί πλέον ένας εκπρόσωπος ορισμένων παλαιών πολιτικών κομμάτων (Τσιριμώκος) όστις θέλει να με οδηγήση εις την δήλωσιν ότι δεν θα επιστρέψω παρά κατόπιν δημοψηφίσματος το οποίον θα απεφάσιζεν περί της μορφής του μελλοντικού πολιτεύματος... Ούτως εχόνντων των πραγμάτων, θα επεθύμουν να γνωρίζω την άποψίν σας επί της στάσεως ήτις κατά τας παρούσας στιγμάς θα εξυπηρέτει καλλίτερον τα συμφέροντα της Ελλάδος και των Ηνωμένων Εθνών.

»Προσωπικώς θα έκλινον υπέρ της συνεχίσεως, κατά την παρούσαν στιγμήν, της συμφωνηθείσης μεταξύ ημών πολιτικής, προ της αναχωρήσεώς μου εξ Αγγλίας. Έχω το πολύ ζωηρόν συναίσθημα ότι θα όφειλον να επιστρέψω εις Ελλάδα με τον στρατόν μου, έστω και εάν εχρειάζετο να αποχωρήσω κατόπιν συντόμου χρονικού διαστήματος δια να μεταβώ προς υπεράσπισιν των εθνικών συμφερόντων ημών μεταξύ των συμμάχων, εφ' όσον τα γεγονότα θα καθιστούσαν μίαν τοιαύτην πράξιν επίκαιρον»[23].

Η έξαρση του ελληνικού έθνους και το ξεσήκωμά του κατά του καταχτητή είναι φρύγανα που διεκδικούν ακαθόριστα άτομα. Ο ανώτατος άρχων προτίθεται να καταχτήσει το βασίλειό του με τα πιστά του στρατεύματα. Για να καταφέρει να συγκροτήσει την πραιτωριανή φρουρά του, θα χρειαστεί, δέκα μήνες αργότερα, να διαλύσει τις δύο ταξιαρχίες του ελληνικού στρατού της Μέσης Ανατολής. Θα μπορεί τότε να στηριχτεί σε δυο τάγματα, υπόλοιπα της μοναρχικής εκκαθάρισης, που θ' αποτελέσουν στην πραγματικότητα τη μοναδική λαϊκή βάση του πολιτεύματός του. Κι αυτό θάναι αρκετό για να προσφέρει στη βρεταννική επέμβαση το πρόσχημα που χρειάζεται.

Ο Churchill απαντά αυθημερόν:

«Πρωθυπουργός προς υφυπουργόν Εξωτερικών.

»Εάν ουσιώδεις βρεταννικαί δυνάμεις συμμετάσχουν εις την απελευθέρωσιν της Ελλάδος, ο βασιλεύς οφείλει να επιστρέψη με τον ελληνοβρεταννικόν στρατόν. Είναι εν πολλοίς η πλέον πιθανή υπόθεσις. Εάν όμως οι Έλληνες είναι αρκετά ισχυροί ώστε να εκδιώξουν μόνοι των τους Γερμανούς, θα έχωμεν ολιγωτέρας πιθανότητας.

»Κατά συνέπειαν ο βασιλεύς θα όφειλε να ζητήση όπως οι βασιλόφρονες εκπροσωπηθούν εξ ίσου μετά των επί του παρόντος προτεινομένων δημοκρατικών. Εν πάση περιπτώσει θα διέπραττε φοβερόν λάθος εάν απεδέχετο, ούτως ή άλλως, να παραμείνη μακράν της Ελλάδος όταν θα διεξάγωνται αι μάχαι της απελευθερώσεως και εφ' όσον αι περιστάσεις θα ημπόδιζον την οργάνωσιν ενός ειρηνικού δημοψηφίσματος»[24].

Υπάρχει απ' τη μια πλευρά το «εμείς», δηλαδή οι Άγγλοι και η μοναρχία, και απ' την άλλη οι

Έλληνες.

Ο Churchill δεν έχει αυταπάτες για τη δημοτικότητα της δυναστείας των Γλύξμπουργκ, πράγμα που δεν ανατρέπει την από καιρό δημιουργημένη πεποίθησή του για την αναγκαιότητα μιας κηδεμονευόμενης μοναρχίας αν όχι για τη νομιμοποίησή της.

Ο στρατηγός Σματς, δίνει λίγες μέρες αργότερα, σ' ένα τηλεγράφημα που απευθύνεται στον Churchill, ένα νέο παράδειγμα του βρεταννικού ρεαλισμού:

«Υπάρχουν ισχυραί υποψίαι ότι οι πράκτορες των βρεταννικών υπηρεσιών, οι οποίοι οδήγησαν εις το Κάιρον τους Έλληνας πατριώτας και τους αντιπροσώπους των κομμάτων, είναι αντιβασιλόφρονες και ότι οι απεσταλμένοι των πατριωτών έχουν κομμουνιστικάς τάσεις...»[25].

Ο Myers και ο Ουάλλας, θα πληρώσουν την αστήριχτη υποψία, με τον τρόπο που ξέρουμε. Θα ήταν πιο σωστό για τους υπεύθυνους να τα βάλουν με την ελληνική πραγματικότητα που ο Σματς περιγράφει με τον τρόπο του στο τέλος του μηνύματός του:

«...Πρέπει να διαγραφούν ένα δημοψήφισμα ή γενικαί εκλογαί κατά την κατοχήν της Ελλάδος υπό των συμμάχων, διότι θα κατέληγον πολύ πιθανώς εις ταραχάς, ίσως μάλιστα εις εμφύλιον πόλεμον, τόσον τα πνεύματα είναι οξυμένα.

»...Ο βασιλεύς Γεώργιος και η οικογένειά του θα μπορέσουν θαυμασίως να επιστρέψουν εις Ελλάδα δια να φέρουν την ηθικήν στήριξίν των εις την συμμαχικήν διοίκησιν.

»Φοβούμαι ότι, δεδομένης της καταστάσεως εξερεθισμού του δημοσίου αισθήματος, όχι μόνον η Ελλάς αλλά όλα τα Βαλκάνια θα βυθισθούν εις το χάος μετά την συμμαχικήν κατοχήν, εκτός εάν συγκρατηθή βιαίως η τοπική κατάστασις. Εάν η πολιτική επικρατήση μεταξύ αυτών των λαών, κινδυνεύομεν να παραστώμεν μάρτυρες ταραχών και εγκαθιδρύσεως κομμουνιστικών καθεστώτων εις όλας αυτάς τας περιοχάς της Ευρώπης...

»...Η κατάστασις πραγμάτων εις την Ελλάδα επιβάλλει μίαν απόφασιν. Είναι δυνατόν να κρίνετε χρήσιμον τώρα την συζήτησιν αυτού του θέματος μετά του προέδρου (Roosevelt), διότι μία εξαιρετικώς σημαντική όψις της μελλούσης πολιτικής μας βρίσκεσαι εις κίνδυνον. Η μπολσεβικοποίησις μιας εξηρθρωμένης και ερειπωμένης Ευρώπης αποτελεί μίαν πολύ συγκεκριμένην δυνατότητα. Δεν θα ημπορέσωμεν να το αποφύγωμεν ειμή μόνον παρέχοντες τροφήν και εργασίαν και ασκούντες προσωρινόν συμμαχικόν έλεγχον»[26].

Μροστά σε μια τέτοια στάση, τα μέλη της αποστολής αρχίζουν να αναρωτιούνται για ποιο λόγο κλήθηκαν στο Κάιρο. Είναι δυνατό να πρόκειται απλώς για μια πρωτοβουλία του Γενικού Στρατηγείου που δεν σταματάει να ζητάει από τους συμμάχους την εξακολούθηση του εφοδιασμού των ανταρτών στα Βαλκάνια; Αυτή η πρωτοβουλία θα κριθεί πολύ αυστηρά άλλωστε από το Foreign Office. Το ζήτημα δεν είναι πια η υποστήριξη των παρτιζάνων αλλά η αποκατάσταση της τάξης στις περιοχές τους.

Ο Churchill συνεχίζει, στο Κεμπέκ, τις συνομιλίες με τον Roosevelt και προσπαθεί να επιβάλει στο Γενικό Συμμαχικό Στρατηγείο μια απόβαση στην ηπειρωτική Ελλάδα, ή το λιγότερο στα Δωδεκάνησα, για να επιταχύνει τα γεγονότα σε όφελός του.

Όντας επιτόπου και παρά τις προσπάθειές τους, ο Myers και ο Woodhouse δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν στο βουνό και να στείλουν στο Κάιρο τους αντιπρόσωπους ενός λαϊκού κινήματος που να ταιριάζει στη βρεταννική πολιτική. Χωρίς αμφιβολία έλπιζαν πολύ στη σύνδεση του Ζέρβα

με τη μοναρχία, αλλά η κατάσταση δεν είναι ακόμη ώριμη. Η χειρονομία του Ζέρβα μόνο τον ίδιο δέσμευσε. Ο Πυρομάγλου, ο πολιτικός του αντιπρόσωπος στην αποστολή, είναι ο πρώτος που ειλικρινά τα χάνει από τις μανούβρες του Ναπολέοντα των βουνών.

Ο Πυρομάγλου, όπως κι ο Καρτάλης, εκπρόσωπος της Ε.Κ. Κ.Α., ευθυγραμμίζεται με τους αντιπροσώπους του Ε.Α.Μ. και δείχνεται αποφασισμένος, παρά τις ελπίδες που οι φιλοξενούντες εναποθέτουν πάνω στον Ε.Δ.Ε.Σ., να υποστηρίξει τη δημοκρατική βάση του αρχικού του προγράμματος.

Οι δυο άντρες, ο Καρτάλης και ο Πυρομάγλου, παίρνουν μια πρωτοβουλία που ευχόταν από καιρό το Ε.Α.Μ., αλλά που δεν θα είχε την ίδια απήχηση αν προερχόταν από τον Τζίμα, το Ρούσσο ή τον Τσιριμώκο. Προτείνουν τη δημιουργία μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Με ενεργητικότητα και ζήλο τεράστιο, καταφέρνουν να πείσουν σχεδόν όλους τους υπουργούς του Καΐρου που έχουν δημοκρατικές απόψεις.

Στις 18 Αυγούστου, οκτώ απ' αυτούς απευθύνουν στον πρωθυπουργό ένα πρωτόκολλο στο οποίο παίρνουν θέση «κατά της επιστροφής του βασιλέως εις Ελλάδα όσον ο λαός δεν θα έχη εκλέξει την συνταγματικήν μορφήν του νέου πολιτεύματος». Μόνο ο Τσουδερός διστάζει. Μπροστά σ' αυτή την εξέλιξη, ο βασιλιάς, που έχει για την εθνική ενότητα μια πολύ προσωπική άποψη, αρπάζει μια «διπλωματική» αρρώστια και καταφεύγει στο Λίβανο.

Οι σχέσεις της αποστολής με τους Βρεταννούς στρατιωτικούς του Καΐρου βρίσκονται σε λιγότερη ένταση από όσο θα το εύχονταν τα μέλη του Foreign Office.

Μερικές μέρες μετά την παγερή βασιλική ακρόαση, οι αντιπρόσωποι των ανταρτών γίνονται δεκτοί από τους Βρεταννούς υπεύθυνους του 4ου γραφείου. Ο λόρδος Γκλεν Κόνορ κι ο στρατηγός Τέμπλιν αντιδρούν με απεριόριστο ενθουσιασμό στον πίνακα της αντάρτικης εποποιίας που ζωγραφίζει ο Τσιριμώκος.

Την επομένη, στη διάρκεια μιας προσωπικής δεξίωσης που γίνεται από το στρατηγό Wilson, μερικοί Άγγλοι πολιτικοί ανακατεύονται με τους συνδαιτημόνες. Ο Τζίμας μιλάει για τον Ε. Λ.Α.Σ.

—Θέλουμε να σας εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας για τη βοήθεια που μας προσφέρατε μέχρι τώρα. Στο μέλλον, οι δυνάμεις μας μπορούν ν' αναπτυχθούν σημαντικά. Αν συνεχίσετε την βοήθειά σας, θα γίνουμε σε λίγο 200.000...

Οι αντιδράσεις είναι διάφορες. Ο Wilson δεν εκδηλώνει ούτε έκπληξη ούτε αποδοκιμασία. Οι πολίτες περιμένουν την συνέχεια με πυρετικό ενδιαφέρον.

—... Θα είμαστε τότε αρκετά ισχυροί για να ελευθερωθούμε μόνοι μας. Δεν θα είναι αναγκαίο να έρθετε στην Ελλάδα και θα μπορείτε να πιέσετε με όλες τις δυνάμεις σας σε άλλα μέτωπα για να επιταχύνετε τη νίκη.

Η στενογράφος που καταγράφει τα πρακτικά της συγκέντρωσης παρατάει το μολύβι της και κοιτάζει επίμονα τον Τζίμα σα να κατέβηκε απ' τον Άρη.

Γύρω της, δεν είναι μόνο η έκπληξη που διαβάζεται στις ματιές, αλλά και η δηλωμένη εχθρότητα απέναντι στις αξιώσεις για ανεξαρτησία που κρίνονται σαν προκλητικές και οριστικά απαράδεκτες.

Ο Πυρομάγλου κι ο Καρτάλης κάνουν μέτωπο με τους εκπροσώπους του Ε.Α.Μ. Ανανεώνουν την αίτηση βοήθειας που έχει κιόλας απευθύνει ο Τζίμας εκφράζοντας την πεποίθηση πως οι διαφορές ανάμεσα στις διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις ανήκουν στο παρελθόν.

Μόνο το άμεσο περιβάλλον του Wilson δείχνει να κρίνει αν όχι επιθυμητή τουλάχιστο λογική την προοπτική που ανοίγουν οι παρτιζάνοι.

Όμως κανένας δεν δίνει την παραμικρή υπόσχεση. Ενώ η ιδέα της δημιουργίας μιας εθνικής κυβέρνησης κάνει το δρόμο της, ο Τσουδερός προσπαθεί να αφοπλίσει την βόμβα προτείνοντας στον Πυρομάγλου και τον Καρτάλη να μείνουν στο Κάιρο και να μπουν στην παρούσα κυβέρνηση. Σκοντάφτει κι από τις δυο μεριές σε κατηγορηματική άρνηση. Στην ίδια περίοδο, η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. καταφέρνει να διοργανώσει μια μυστική συνάντηση με τον Σαλά και καμμιά δεκαριά άλλους αξιωματικούς της Α.Σ.Ο.

Ο βασιλιάς έλαβε από τους Άγγλους την αποστολή να επιστρέψει στην Ελλάδα με τον στρατό «του». Οι δυο ταξιαρχίες της Μέσης Ανατολής είναι αποφασισμένες να μην γίνουν η ασπίδα του παλιού πολιτεύματος. Όμως οι Βρεταννοί πράκτορες πολλαπλασιάζουν τις προκλήσεις. Δεν περιμένουν παρά ένα πρόσχημα για να διαλύσουν έναν άτακτο στρατό και να τον αντικαταστήσουν με μερικά τάγματα κομπάρσων.

Για πρώτη φορά ο Σαλάς και οι άντρες της Α.Σ.Ο. βρίσκονται σε κατευθείαν επαφή με τους διευθύνοντες του Ε.Α.Μ.

Καθένας ανανεώνει τις συμβουλές σύνεσης και επαγρύπνησης που επιβάλονται από την κατάσταση.

—Η μοναδική καλή πολιτική για το στρατό, λέει ο Τζίμας, είναι αυτή που εξασφαλίζει την επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα. Όλα τα υπόλοιπα είναι εξτρεμισμοί.

Ο Τσιριμώκος την στιγμή που χωρίζονται επιμένει ακόμη:

—Έστω κι αν σας βάλουν το μαχαίρι στο λαιμό μην κουνηθήτε.

Σ' αυτό το σημείο, όλοι είναι σύμφωνοι, αλλά μερικούς μήνες αργότερα, η δύναμη των πραγμάτων θα σπρώξει αμείλιχτα προς τον εξτρεμισμό και θα αναστατώσει όλες αυτές τις ωραίες και στωικές αποφάσεις.

Τα πηγαινέλα της αντιπροσωπείας στο Κάιρο και η επιτυχία των πρώτων πολιτικών επαφών ανησυχούν τους Βρετανnούς.

Στις 22 Αυγούστου, καθώς τελειώνει το απόγευμα, η πόλη λαχανιάζει μέσα στη χρυσόσκονη που άφησε ο ήλιος. Βρετανnοί σύνδεσμοι διατρέχουν τους δρόμους, προς όλες τις κατευθύνσεις και βρίσκουν ένα - ένα τα μέλη της αποστολής. Τα προσκαλούν ή μάλλον τα συγκαλούν το ίδιο βράδυ εκ μέρους του Καίηζ, υπουργού της χαριτωμένης Μεγαλειότητάς Του, στη Μέση Ανατολή. Όταν η αποστολή εισχωρεί στο γραφείο του υπουργού γίνεται δεκτή από ένα ημικύκλιο αμείλικτων στρατιωτικών και πολιτικών. Ανάμεσά τους ο Myers και ο Ουάλλας.

Η φωνή του υπουργού σπάει τη σιωπή. Η δήλωσή του είναι σύντομη και ξερή.

—Η παρουσία σας μας τοποθέτησε εμπρός σε προβλήματα που δεν έχουμε λύσει ακόμη. Θα ήταν ευχής έργο να μην παραταθεί περισσότερο.

Η αποπομπή είναι ξεκάθαρη.

Ο Myers, που ξέρει κιόλας πως δεν θα ξαναγυρίσει στην Ελλάδα, αρχίζει να τρέμει σαν φύλλο. Βγαίνει από το βρετανικό ημικύκλιο κι έρχεται ενστικτωδώς να πάρει θέση πλάι στους αντιπροσώπους. Ο υπουργός δεν έχει τίποτε πια να πει, η συνεδρίαση τελειώνει επί τόπου. Τα μέλη της αποστολής, συνοδευόμενα από τους συνταγματάρχες Τέμπλιν και Νόελ Μπαίκερ οδηγούνται σπίτι τους.

Τους αφήνουν μόλις το χρόνο που χρειάζεται για να ρίξουν τα ρούχα τους στις βαλίτσες πριν να τους οδηγήσουν στο αεροδρόμιο.

Ένα αεροπλάνο τους περιμένει στην πίστα. Τα μοτέρ βρίσκονται κιόλας σε κίνηση.

Ο Τσιριμώκος απαιτεί να κάνει ένα τηλεφώνημα. Καταφέρνει να πετύχει τον Τσουδερό και του εκφράζει την αγανάκτησή του.

—Τι εντύπωση θα σχηματίσει το βουνό αν μας πετάξετε έξω από το Κάιρο;

Ο Τσουδερός έχει ξεπεραστεί από τα γεγονότα. Παίρνει μια γρήγορη απόφαση και δέχεται να καλέσει στο όνομα της ελληνικής κυβέρνησης τους αντιπροσώπους του βουνού που ως αυτή τη στιγμή ήταν φιλοξενούμενοι των Βρεταννών.

Ο συνταγματάρχης Τέμπλιν, που ήτανε τόσο θερμός στην υποδοχή του 4ου γραφείου, περιμένει πυρετωδώς τη στιγμή να φορτώσει την αντιπροσωπεία στο αεροπλάνο.

Αντί για απάντηση στις χειρονομίες ανυπομονησίας του, ο Τσιριμώκος του δίνει το ακουστικό. Ο Τσουδερός τον διατάζει να ξαναφέρει την αποστολή στο Κάιρο.

Ο Τέμπλιν, κίτρινος, υπακούει.

Δυο μήνες αργότερα τον βρίσκουν νεκρό στο γραφείο του: είχε αυτοκτονήσει. Ίσως εκείνο το βράδι η αποτυχία της αποστολής του να βοήθησε για να γίνει η θέση του αβάσταχτη.

Τις επόμενες μέρες οι Βρεταννοί δημιουργούν πιέσεις στον Τσουδερό για να σταματήσει κάθε απόπειρα δημιουργίας στο Κάιρο μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας.

Νέα από την Ελλάδα καταφθάνουν στην αντιπροσωπεία με την άφιξη ενός απεσταλμένου από την Αθήνα, του Εξηντάρη, που συναντάει τον Τζίμα, παρουσία του Καρτάλη και του Πυρομάγλου.

—Γιατί επιμένετε; Στην Αθήνα προσπαθούμε να σχηματίσουμε κυβέρνηση εθνικής ενότητας με τους ανθρώπους του εσωτερικού. Οι προσπάθειές σας εδώ είναι μάταιες.

Ο Τζίμας αντιδράει βίαια. Ξέρει πως η αντιπροσωπευτικότητα μιας κυβέρνησης που σχηματίζεται χωρίς σύνδεση με την ομάδα του Καΐρου θα αμφισβητείται συνεχώς από τους Βρεταννούς και θα τους εφοδιάσει με το πρόσχημα της επέμβασης.

Ξαφνικά ο Πυρομάγλου και ο Καρτάλης συνειδητοποιούν ότι από την ώρα που πάτησαν το πόδι τους στο Κάιρο δεν έπαψαν ούτε στιγμή να παίζουν το χαρτί του Ε.Α.Μ.—Ε.Λ.Α.Σ.

Πριν να φύγει, ο Τζίμας είναι καλεσμένος στου συνταγματάρχη Στήβενσον. Είχε κιόλας την ευκαιρία να τον συναντήσει στο βουνό. Με την δική του μεσολάβηση το Ε.Λ.Α.Ν. (ναυτική δύναμη του

Ε.Λ.Α.Σ.) εξασφάλισε την επιστροφή του Άγγλου στο Κάιρο. Ο Πυρομάγλου και ο Καρτάλης βρίσκονται επίσης εκεί, πίνοντας το τσάι τους. Ο Στήβενσον τους αναγγέλει την προσεχή αναχώρησή του για την Ελλάδα. Μια νέα βρεταννική ομάδα θα πέσει με αλεξίπτωτα στην Πελοπόννησο.

Ο Στήβενσον έχει επαφή με τον Woodhouse και τους μεταφέρει τις τελευταίες διαδόσεις που κυκλοφορούν για τις υπερβολές του Άρη.

Πιεζόμενος, ο Τζίμας δέχεται να συντάξει ένα τηλεγράφημα με παραλήπτη τον Άρη, επαναλαμβάνοντας τις αιώνιες εκκλήσεις για μετριοπάθεια.

Από τις 8 του Σεπτέμβρη, η παράδοση των ιταλικών στρατευμάτων έχει επιδεινώσει πάρα πολύ την ένταση ανάμεσα στις αντιστασιακές οργανώσεις. Οι Βρεταννοί ισχυρίζονται πως μοιράζουν τα λάφυρα ανάλογα με τις προτιμήσεις τους, όμως ο Άρης τα χρησιμοποιεί επί τόπου.

Όποια και νάναι η φύση των κατηγοριών εναντίον του, η συζήτηση για το αντάρτικο φέρνει λίγο αέρα του βουνού στην χαύνωση του Καΐρου.

Στις 13 του Σεπτέμβρη, η αποστολή ξαναπαίρνει το αεροπλάνο για την Ελλάδα, δύο βδομάδες μετά την έξωσή τους από τους Βρεταννούς. Ο Myers δεν ταξιδεύει μαζί τους. Στο εξής, ο Woodhouse, που έμεινε κοντά στον Ζέρβα, αναλαμβάνει τη διοίκηση της Βρεταννικής Στρατιωτικής Αποστολής στην Ελλάδα. Έχει σαν αποστολή από τον Churchill όχι πια την εξάπλωση της αντάρτικης δραστηριότητας αλλά «το φρενάρισμα όλων των πολιτικών διεκδικήσεων των ανταρτών για το παρόν και για το μέλλον».

Ένας νέος επιβάτης κατεβαίνει στο αεροδρόμιο της Νεράιδας, ο συνταγματάρχης Μπακιρτζής, Έλληνας αξιωματικός που κατευθύνεται, μαζί με τον Καρτάλη, στις γραμμές του Ψαρρού.

Τα ιταλικά λάφυρα

Οι νέες οδηγίες του Wilson πέφτουν βροχή στην Βρεταννική Αποστολή στην Ελλάδα.

Πριν απ' όλα, ο Woodhouse πρέπει να εμποδίζει με όλα τα μέσα που διαθέτει να πέφτουν τα ιταλικά όπλα στα χέρια του Ε.Λ.Α.Σ.

Κι όμως, όταν η αντιπροσωπεία φτάνει στην Νεράιδα από το Κάιρο κάτι έχει αλλάξει στη ζωή του χωριού. Η αυξανόμενη πλημμυρίδα των Ιταλών αιχμαλώτων, χωρισμένη σε ομάδες από τον Ε.Λ.Α.Σ., καταλήγει σ' ένα στρατόπεδο που έχει εγκατασταθεί μερικά χιλιόμετρα παραπέρα.

Οι Βρεταννοί δεν είναι οι μόνοι που βρίσκονται σε υπερένταση. Η ιταλική ανακωχή, που υπογράφτηκε στις 9 του Σεπτέμβρη, ελευθερώνει τελεσίδικα ολόκληρες περιοχές στο εσωτερικό της χώρας που άλλωστε βρίσκονταν κάτω από την ιταλική διοίκηση μόνο θεωρητικά, αφού οι ιταλικές δυνάμεις ήταν εντειχισμένες μέσα στις πόλεις. Όλες οι γερμανικές δυνάμεις που σταθμεύουν στην Ελλάδα ρίχνονται στη μάχη για να κερδίσουν σε ταχύτητα τους αντάρτες. Ο συναγωνισμός για τον ιταλικό εξοπλισμό έχει αρχίσει.

Από πολύ καιρό, η ιταλική διοίκηση είναι ύποπτη όχι μόνο για αμέλεια αλλά και για προδοσία στα μάτια των γερμανικών υπηρεσιών. Ο στρατηγός Τζελόζο, διοικητής των ιταλικών δυνάμεων στην Ελλάδα, θεωρείται στις αναφορές της Βέρμαχτ σαν ένας «νεκρός άνθρωπος».

Οι Γερμανοί δεν έχουν αιφνιδιαστεί από την ιταλική συνθηκολόγηση. Έχουν προετοιμαστεί για το ενδεχόμενο που αντιμετωπίζεται σοβαρά από πολλούς μήνες πριν. Είναι το αντικείμενο του σχεδίου «Άξων».

Οι γερμανικές στρατιές ξεχύνονται στην Ιταλία, καταλαμβάνουν το Μιλάνο, το Τορίνο, την Μπολώνια και την Ρώμη και οργανώνουν την συντριβή όλων των αντιφασιστικών εκδηλώσεων.

Στην Ελλάδα, το σχέδιο «Άξων» πρέπει να εξασφαλίσει την εξουδετέρωση της 11ης ιταλικής στρατιάς, πριν την εξαρθρώσουν οι αντάρτες, και να πάρει τη θέση της.

Οι ιταλικές μονάδες της Κρήτης αφοπλίζονται χωρίς τουφεκιά. Στη Ρόδο, μια κάποια αντίσταση αρχίζει με την υποστήριξη ενός Βρεταννού σαμποτέρ και μερικών συμμαχικών κομμάντος, αλλά στις 12 του Σεπτέμβρη οι 40.000 Ιταλοί που κατέχουν το νησί συνθηκολογούν εμπρός σε 5.000 μαχητικούς Γερμανούς. Στην Κέρκυρα και προπαντός στην Κεφαλλονιά, οι Ιταλοί μάχονται με αποφασιστικότητα.

Εκεί, στις 23 του Σεπτέμβρη, ο Γερμανός διοικητής Χίρσφελντ, δίνει το σύνθημα της σφαγής με μια ηχηρή δήλωση εμπρός στο μέτωπο των στρατευμάτων του:

«Κυνηγοί του βουνού, οι επόμενες είκοσι τέσσερις ώρες, σας ανήκουν».

Τέσσερις χιλιάδες Ιταλοί στρατιώτες εκτελούνται. Κυκλοφορεί η φήμη πως ολόκληρα βαγόνια αιχμαλώτων ρίχνονται στον ισθμό της Κορίνθου από τους Γερμανούς.

Στη Θεσσαλία, στη Ρούμελη, στη Μακεδονία ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι παντού παρών και ελέγχει όλον τον θύλακα που άδειασε η ανακωχή.

Οι Ιταλοί, μεταξύ δύο πυρών, καταδιωκόμενοι συγχρόνως από τα γερμανικά στρατεύματα και τους αντάρτες, παραδίνονται σε όποιον φτάσει πρώτος. Πολλοί απ' αυτούς λιποταχτούν και παρά τις

μνησικακίες από τις τελευταίες μάχες και τα αντίποινα, βρίσκουν συχνά γενναιόδωρη υποστήριξη από το λαό.

Φτάνουν στα διάφορα χωριά με βαρύτιμα δώρα: τα όπλα τους. Χαρισμένα ή πουλημένα, μαζεύονται από τους αντάρτες που τα ξαναμοιράζουν αμέσως. Άλλωστε, ολόκληρες μονάδες, παραδίνονται κατευθείαν στους αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Woodhouse, που έχει σαν αποστολή ν' αποφύγει με κάθε θυσία κάτι τέτοιο, έχει εντελώς ξεπεραστεί από τα γεγονότα.

Την νύχτα της 8 προς την 9 του Σεπτέμβρη, ο πληθυσμός του Βόλου, της κόκκινης πόλης της Ελλάδας, μαθαίνει από το ραδιόφωνο την είδηση της ιταλικής συνθηκολόγησης. Η γενική επιστράτευση του Ε.Α.Μ., γίνεται ανοιχτά, από πόρτα σε πόρτα.

Δεν έχει ξημερώσει ακόμα και το γραφείο του διοικητή της ιταλικής φρουράς βρίσκεται πολιορκημένο από μια αντιπροσωπεία προκρίτων. Τον καλούν να περάσει με τα στρατεύματά του στους συμμάχους, να ελευθερώσει όλους τους φυλακισμένους αντιστασιακούς και να ετοιμαστεί να συγκρουστεί με τους Γερμανούς στο πλευρό των ανταρτών.

Ενώ κρατούν ακόμα οι συζητήσεις, το στράτευμα ξεχύνεται στους δρόμους και χωρίς να περιμένει την απόφαση του επιτελείου συναδελφώνεται με τον πληθυσμό.

Ο Ιταλός διοικητής προβάλει, για την τιμή των όπλων ορισμένες επιφυλάξεις. Δεν θέλει να παραδοθεί σε πολίτες κι εκφράζει την ευχή να διαπραγματευτεί με ένα ανώτερο αξιωματικό. Ανώτερος αξιωματικός δεν υπάρχει στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ. της περιοχής. Κάπου όμως βρίσκεται ένας γέρο - στρατηγός συνταξιούχος που η προχωρημένη ηλικία του τον εμπόδισε να ανέβει στο βουνό. Επιστρατεύεται αμέσως και παρουσιάζεται περήφανα μπροστά στον Ιταλό διοικητή σαν αρχηγός των ανταρτών της περιοχής.

Όλες αυτές οι λεπτότητες της σκηνοθεσίας νευριάζουν τους στρατιώτες που εγκαταλείπουν την πόλη και κατευθύνονται φορτωμένοι τουφέκια και μυδράλια προς το Πήλιο. Ταυτόχρονα, οι πολίτες αδειάζουν τις αποθήκες του Βόλου από κάθε λογής όπλα και τα προωθούν προς το βουνό με καραβάνια από κατάφορτα μουλάρια.

Το στρατηγείο της ταξιαρχίας «Pinerolo» σταθμεύει στα Τρίκαλα. Ο στρατηγός Ινφάντε και το επιτελείο του νοιώθουν περικυκλωμένοι από τους αντάρτες, και δεν ξέρουν τι να κάνουν.

Εκτιμούν πως φρόνιμο είναι να ανοιχτούν προς την πλευρά των ανταρτών.

—Είμαστε διατεθειμένοι να διαπραγματευθούμε με τους αντιπροσώπους του βουνού, που θα συνοδεύονται από τους Βρεταννούς συμβούλους τους, την είσοδό μας στις συμμαχικές γραμμές.

Μια τέτοια πρόταση, μ' όλο που προκαλεί την επέμβαση της βρεταννικής αποστολής, δεν είναι καθόλου του γούστου του Woodhouse. Ο στρατηγός Ινφάντε σταθμεύει σε μια περιοχή που ελέγχεται από τον Ε.Λ.Α.Σ. και οι εντολές του Καΐρου είναι κατηγορηματικές: Τίποτα για τον Ε.Λ.Α.Σ.

Αλλά οι διαπραγματεύσεις προχωρούν. Ο στρατηγός Ινφάντε και το επιτελείο του συναντούν τους αντιπροσώπους του βουνού στο χωριό Σωτηρία.

Η Αντίσταση αντιπροσωπεύεται από τον Άρη που δεν έχει καμιά όρεξη ν' αφήσει τους Βρεταννούς ν' αδράξουν την ευκαιρία. Επίσης από τους αρχηγούς της 1ης ταξιαρχίας, του Ε.Λ.Α.Σ. Και από τον

ταγματάρχη Χιλς ύποπτο για φιλοκομμουνισμό στα μάτια του Woodhouse.

Οι συνομιλίες γίνονται μέσα σε ατμόσφαιρα γιορτής. Η μικρή μονάδα που συνοδεύει τον Ινφάντε ξεφαντώνει με τον πληθυσμό του χωριού ενώ στα Τρίκκαλα κυκλοφορεί η είδηση της έναρξης των διαπραγματεύσεων. Ο κόσμος αρχίζει ν' αδημονεί. Παρ' όλο που οι Ιταλοί κατέχουν ακόμη τα στρατηγικά σημεία της πόλης, μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. ξεχύνονται από γεμάτα καμιόνια, μπαίνουν στην πόλη και παρελαύνουν στους δρόμους. Οι χθεσινοί εχθροί σηκώνονται στα χέρια από το πλήθος κι ανακατεύονται μαζί του μέσα σε μια θύελλα από χειροκροτήματα.

Ταυτόχρονα οι Γερμανοί προχωρούν γοργά προς τα Τρίκκαλα. Ρίχνουν στη μάχη πολλές θωρακισμένες μονάδες υποστηριζόμενες από ένα σύνταγμα των S.S. Δεχόμενοι συνεχείς επιθέσεις από τον Ε.Λ.Α.Σ. που τους καθυστερεί συνεχώς, οι Γερμανοί κατορθώνουν να πάρουν την Καλαμπάκα και την Καρδίτσα. Όμως τελικά η προώθησή τους σκοντάφτει στο δρόμο Καλαμπάκας — Τρικκάλων.

Είναι επείγον για τον στρατηγό Ινφάντε ν' αποφασίσει σε ποιο στρατόπεδο ανήκει αν θέλει ν' αποφύγει το κομμάτιασμά του μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και Γερμανών.

Στις 13 του Σεπτέμβρη η συμφωνία υπογράφεται. Ο Σαράφης και ο Ραφτόπουλος την επικυρώνουν για τον Ε.Λ.Α.Σ.. Ο Chris Woodhouse, που έφτασε στο μεταξύ, βάζει στο όνομα της βρετανικής αποστολής μια νευρική μονογραφή στο κάτω μέρος του εγγράφου. Απαιτεί να προστεθεί ένα άρθρο στο πρωτόκολο. «Οι Ιταλοί θα χρησιμοποιηθούν σε μια πρώτη περίοδο σε χωριστές μονάδες αλλά στην συνέχεια η ταξιαρχία θα ανασυγκροτηθεί και θα έχει σαν αποστολή να ελέγχει ένα τμήμα της Θεσσαλίας». Άραγε πιστεύει στ' αλήθεια ο Woodhouse πως μια ταξιαρχία που μοναδική της έννοια είναι να διασωθεί, θα μπορέσει μια μέρα να εκτελέσει την αποστολή της; Για την ώρα το πρόβλημα είναι να ενισχυθεί η κύκλωση της γερμανικής φάλαγγας στην περιοχή της Πόρτας. Η Πόρτα, στενός διάδρομος που ελέγχει την είσοδο στα θεσσαλικά θαμνοτόπια, ορθώνει μπρος στους Γερμανούς δυο τεράστια κάθετα παραπέτα από γκρίζα πέτρα που βρίθουν από αντάρτες. Η κατάσταση, κάτω από ένα εφιαλτικό βομβαρδισμό, είναι αφόρητη για τους αντάρτες. Η άφιξη κανονιών των 105 χιλ. δοσμένων όχι και τόσο πρόθυμα από το σύνταγμα ιταλικού ιππικού «Aosta» στις μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ., ανατρέπει τον συσχετισμό των δυνάμεων.

Το σύνταγμα των SS κάτω από τα αιφνιδιαστικά πυρά της ορεινής πυροβολαρχίας, χάνει έδαφος κι απαγκιστρώνεται οριστικά.

Η συμμετοχή στη μάχη των μονάδων που προέρχονται από την ταξιαρχία Pinerolo κάθε άλλο παρά αποφασιστική είναι. Οι στρατιώτες που, σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, διατήρησαν τα όπλα τους, δεν έχουν καμμιά πείρα στον ανταρτοπόλεμο. Κι άλλωστε, η λογική επιδίωξη της μεταστροφής τους είναι να διασωθούν κι όχι να κινδυνέψουν. Ένα μεγάλο μέρος από αυτούς, σπρώχνοντας στην άκρη αυτή την λογική, μεταβάλλονται σ' αιχμαλώτους, παραδίνουν τα όπλα τους στον Ε.Λ.Α.Σ. και κατευθύνονται στο στρατόπεδο της Νεράιδας. Ο Woodhouse σκυλιάζει.

Στις 13 του Σεπτέμβρη, η Ντακότα που επαναφέρει την αποστολή του Καΐρου σταματάει στο διάδρομο της Νεράιδας.

Οι έξη εκπρόσωποι της Αντίστασης που, απέναντι στις μανούβρες του Τσουδερού και των Βρεταννών, αντιτάξανε το συμπαγές μέτωπο του βουνού, βρίσκονται, τώρα, στον τόπο τους, αντιμέτωποι με τα σχίσματα του αντάρτικου και την διάσπαση της Αντίστασης. Η εθνική ενότητα απέτυχε μεταξύ του βουνού και των πολιτικών κύκλων της Μέσης Ανατολής. Τώρα η ίδια η ενότητα

του βουνού απειλείται όσο ποτέ από τη βουλιμία για τα ιταλικά λάφυρα και από την προοπτική μιας πιθανής συμμαχικής επέμβασης στο ελληνικό έδαφος.

Μόλις ο Πυρομάγλου αποβιβάζεται απ' το αεροπλάνο, συναντάει τον Άρη. Αφού έβαλε χέρι στο μεγαλύτερο μέρος του ιταλικού εξοπλισμού, ο αρχικαπετάνιος του Ε.Λ.Α.Σ. προσκρούει καθημερινά σε αποσπάσματα του Ε.Δ.Ε.Σ. Η ένταση έχει φτάσει στο κατακόρυφο. Ο Άρης, που δεν είναι μετριοπαθής με τους ανταγωνιστές του, και που μπορεί, στην ανάγκη, να χτυπάει ανελέητα, δεν συλλαμβάνει πάντα τις συνέπειες της διάσπασης του βουνού. Μπροστά στην επιδείνωση της κατάστασης, εμπιστεύεται τις ανησυχίες του στον Πυρομάγλου, πολιτικό εκπρόσωπο του κυριότερου αντιπάλου του.

—Πρέπει ν' αποφύγουμε οπωσδήποτε την αλληλοσφαγή. Αλλά ο Ζέρβας πάει γυρεύοντας. Θέλει να παίξει το δικό του χαρτί κι αρνιέται να πάρει θέση κατά του βασιλιά. Η Αντίσταση όμως δεν μπορεί να ενωθεί παρά μόνο σε δημοκρατική βάση.

Ο Πυρομάγλου, ώριμος από την εμπειρία του Καΐρου, είναι αποφασισμένος να ρίξει όλο το βάρος του για να μη γίνει ο Ε.Δ.Ε.Σ. όργανο των Άγγλων.

—Αναλαμβάνω εγώ να τον κάνω ν' αλλάξει στάση.

Ο Άρης είναι πάντα για τους αντάρτες ο αδιαφιλονίκητος αρχηγός του βουνού. Αν καταφέρει να έρθει σε συμφωνία με το Ζέρβα, η οργάνωση θ' ακολουθήσει. Αυτό τουλάχιστον ελπίζει.

—Πέστε στον Ζέρβα πως είμαι έτοιμος να τον συναντήσω σ' ένα μικρό χωριό, θα μιλήσουμε δημόσια. Αν πάρει θέση κατά της μοναρχίας, θα κάνουμε μια συμφωνία.

Ο Πυρομάγλου υπόσχεται απάντηση σε μια εβδομάδα και φεύγει από την Νεράιδα για να συναντήσει τον Ζέρβα.

Ο Churchill διατηρεί ένα πρόσχημα για να πιέσει τους συμμάχους αναφορικά με μια απόβαση στην Κέρκυρα: οι Ιταλοί χτυπιούνται με τους Γερμανούς και κινδυνεύουν να σφαγούν αν μια γρήγορη επέμβαση δεν τους απαγκιστρώσει.

Για να βοηθήσει τη σχεδιαζόμενη επιχείρηση, ο Woodhouse παίρνει διαταγή να χτυπήσει τη γερμανική φρουρά της Λάρισας και να καταστρέψει το αεροδρόμιο της πόλης. Ο Woodhouse εννοεί ν' αποδείξει το ταχύτερο δυνατό πως η ταξιαρχία Πινερόλο βρίσκεται αποκλειστικά κάτω απ' την εξάρτηση της βρετανικής αποστολής. Ο στρατηγός Ινφάντε, επιφορτίζεται να προμηθεύσει τους κομάντος.

Παρά τις επιφυλάξεις του Ιταλού, που δεν έχει καμιά εμπιστοσύνη στη μαχητικότητα των αντρών του, οι κομάντος συγκροτούνται και χτυπούν το αεροδρόμιο της Λάρισας. Υπόθεση φιάσκο. Με την πρώτη επαφή, η μονάδα διαλύεται, εγκαταλείποντας επί τόπου όλο το υλικό του σαμποτάζ που χορηγήθηκε από τους Άγγλους.

Για λόγους που ξεπερνούν το ελληνικό θέατρο των επιχειρήσεων και που συζητιούνται στην Τεχεράνη από τον Churchill και τον Στάλιν, η απόβαση στην Κέρκυρα δε θα γίνει.

Μπροστά στην έλλειψη μαχητικότητας της ταξιαρχίας Πινερόλο, σε κατάσταση προχωρημένης αποσύνθεσης και πιο πολύ διατεθειμένης να παραδώσει τα όπλα στον Ε.Λ.Α.Σ. παρά να διακριθεί

στη μάχη, ο Woodhouse νιώθει όλο και πιο άσχημα.

Δοκιμάζει να πετύχει την μεταφορά της ιταλικής ταξιαρχίας στην Ήπειρο. Σε περίπτωση διάλυσης, ο οπλισμός θα πέσει στα χέρια του Ζέρβα που δεν θα παραλείψει να τον χρησιμοποιήσει για να επεκτείνει την ηγεμονία του στις πλησιέστερες περιοχές του Ε.Λ.Α.Σ.

Στην ίδια αυτή περίοδο η σκληρή γραμμή αρχίζει να επιβάλλεται στην Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. Μετά την αποτυχία των συναντήσεων του Καΐρου δυο δρόμοι ανοίγονται. Ή να πραγματοποιηθεί η ένωση του βουνού και με βάση το παράδειγμα της Μέσης Ανατολής, ν' αντιπαρατεθεί στις πολιτικές μανούβρες των Άγγλων ένα συμπαγές μέτωπο της Αντίστασης. (Προς αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να προχωρήσει η συνάντηση Ζέρβα και Άρη που δοκιμάζει να οργανώσει ο Πυρομάγλου). Ή, με την προοπτική μιας απελευθέρωσης που εμφανίζεται σαν άμεση, ν' αντιπαρατεθεί στην αδιαλλαξία του Ζέρβα και των Άγγλων μια αδιαλλαξία το ίδιο σκληρή και ν' αρχίσει η πάλη για την κατάληψη της εξουσίας με την μονοπώληση της Αντίστασης. Αυτός ο δεύτερος δρόμος αρχίζει να υπερισχύει στο εσωτερικό της Κεντρικής Επιτροπής τον Οκτώβρη. Στις 15 του μηνός, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Αθήνας, η ανωτάτη διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. θεωρεί ξεπερασμένη την πρόταση του Άρη για συνάντηση με τον Ζέρβα κι αποφασίζει να κυριέψει τον οπλισμό της ταξιαρχία «Pinerolo»

Γύρω στην Πόρτα, όπου έγινε λίγες εβδομάδες νωρίτερα η δύσκολη μάχη κατά των Γερμανών, ο Ε.Λ.Α.Σ. συγκεντρώνει την πρώτη του ταξιαρχία και κινητοποιεί τις εφεδρείες της περιοχής. Μια γκρίζα ομίχλη τυλίγει τ' αμπέλια και τα πλευρά του βουνού. Η βροχή, που πέφτει συνέχεια από την προηγούμενη, μπερδεύει τους θορύβους.

Όταν οι Ιταλοί καταλαβαίνουν πως έχουν περικυκλωθεί, η παγίδα κλείνει γύρω τους και καλούνται να καταθέσουν τα όπλα. Το απόσπασμα δεν θέλει παρακάλια. Ποτέ δεν ευχήθηκε τίποτε καλύτερο και εκτελεί με ανακούφιση την κατάθεση. Η ιστορία κρατάει περίπου δυο ώρες.

Μερικές απομονωμένες μονάδες και το σύνταγμα ιππικού Αόστα προβάλλουν το πρωί μια αντίσταση αρχών.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. συγκεντρώνει μοντέρνο πολεμικό υλικό και εξοπλισμό που επικυρώνει την μεγάλη υπεροχή του, αλλά τώρα πια ο πόλεμος είναι κηρυγμένος κατά της βρετανικής αποστολής και του Ζέρβα.

Η αντίδραση των Άγγλων δεν καθυστερεί. Καταργούν κάθε τεχνική βοήθεια στον Ε.Λ.Α.Σ. και σταματούν τη συντήρηση των Ιταλών αιχμαλώτων. Η ορδή των Ιταλών θα εγκαταλείψει λίγους μήνες αργότερα το στρατόπεδο της Νεράιδας για να γλυτώσει από την μεγάλη γερμανική επίθεση του χειμώνα. Συγκεντρωμένοι στο βουνό, οι Ιταλοί θα βρεθούν, παρά τις προσπάθειες του Ε. Λ.Α.Σ. και του πληθυσμού, σε δραματική κατάσταση.

Ξανά υπό έλεγχο

Η σκλήρυνση της γραμμής Ε.Λ.Α.Σ. - Ε.Α.Μ. μεταθέτει τον πόλο ενδιαφέροντος προς το βουνό. Ύστερα από έξη μηνών μάταιες προτροπές του Τζίμα, ο Σιάντος κι ο Ιωαννίδης αποφασίζουν να εγκαταλείψουν την Αθήνα.

Ενώ τον Απρίλη η μετάθεση της Κεντρικής Επιτροπής θα είχε δώσει στο Κ.Κ.Ε. ένα νέο πρόσωπο, γεννημένο από το αντάρτικο και τον απελευθερωτικό αγώνα, η άφιξη του «γέρου» και του υπέρτατου συμβούλου του, στο βουνό, δεν έχει, στις αρχές του Φθινοπώρου, την ίδια σημασία.

Την παραμονή μιας αποφασιστικής πολιτικής μάχης, η κεντρική επιτροπή δεν έρχεται να ενισχύσει το βουνό, αλλά να πάρει στα χέρια της τα ηνία και να επιβάλει την ορθοδοξία. Η ποδηγέτηση του Άρη και των καπετάνιων, είναι μέρος του προγράμματος.

Μια από τις τελευταίες αγγλικές ρίψεις που προορίζονται για τον Ε.Λ.Α.Σ. γίνεται κοντά στο Μαύρο Λιθάρι, περιοχή του Άρη στα βουνά της Ρούμελης.

Πολλοί καπετάνιοι είναι παρόντες και με δική τους πρωτοβουλία προχωράνε στη διανομή του υλικού. Ο Νικηφόρος, ο Διαμαντής, ο Ορέστης, ο Μπελλής είναι οι αδιαφιλονίκητοι αρχηγοί των ανταρτικών δυνάμεων και το κύρος τους απλώνεται στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας.

Οι κάσες ανοίγονται με ανυπομονησία. Μια απ' αυτές περιέχει ολοκαίνουργιες στολές μάχης. Αμέσως και παμψηφεί αποφασίζεται να δοθούν στους άντρες του Άρη, που αποτελούν την επίλεκτη μονάδα και την πιο ξακουστή δύναμη της Αντίστασης.

Το ίδιο βράδυ, οι «μαυροσκούφηδες» φοράνε τα καινούργια τους.

Το κύρος των καπετάνιων δεν πρέπει να επισκιάζει εκείνο της Κεντρικής Επιτροπής και ο ρόλος του Μανιάτη, πολιτικού επίτροπου της Ρούμελης, είναι ακριβώς να αποκαταστήσει την κλίμακα των αξιών.

Την επομένη, χωρίς άλλο λόγο, στέλνει ένα κάποιο Λευτεριά, στους καπετάνιους. Ο Λευτεριάς έχει σαν αποστολή να ξαναμαζέψει τις στολές και να τις προωθήσει στην επιτροπή της Ρούμελης που έχει, μόνη αυτή, το δικαίωμα απόφασης για τη διάθεσή τους.

Αυτό το επιφανειακά παιδιάστικο περιστατικό γύρω από μια υπόθεση ρουχισμού, υποχρεώνει τον Άρη να γδύσει τους άντρες του, που έχουν ήδη εμφανιστεί δημόσια με τις καινούργιες στολές τους. Είναι μια βρισιά όχι μόνο στο πρόσωπο του Άρη και της συνοδείας του αλλά και σ' ολόκληρο το μύθο του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Άρης δεν συζητάει ποτέ τις διαταγές. Υπακούει χωρίς αντίρρηση. Οι άντρες του ξαναφοράνε τα κουρέλια τους αλλά πίσω από μια ιστορία υφασμάτων κάτι άλλο παίζεται και η αγανάκτηση κερδίζει τούς καπετάνιους.

Μετά την εκτέλεση της διαταγής, ο Άρης κατευθύνεται προς το χωριό· ο Τζαβέλας τον συνοδεύει. Ψάθινες καρέκλες που τις συναντάς παντού στην Ελλάδα, άλλοτε κάτω από δέντρα, άλλοτε στους μώλους ή τους δρόμους, είναι αραδιασμένες μπροστά σ' ένα κτίριο με μέτωπο την πλατεία που είναι κάτι ανάμεσα σε παζάρι, ταχυδρομείο και καφενείο.

Ο Άρης δεν έχει ξεσφίξει τα δόντια του σ' όλο το δρόμο. Πλησιάζει ένα τραπέζι, σφηνώνεται σε μια καρέκλα κι ο Τζαβέλας παρατηρεί την παγωμένη έκφραση του προσώπου του. Το ούζο δεν

καταφέρνει να τον ζωντανέψει. Το μπουκάλι σε λίγο είναι άδειο, ο Άρης έχει πιει μονοκοπανιάς καμμιά δεκαριά ποτήρια. Ο Τζαβέλας αφαιρείται αποθαυμάζοντας τον ορίζοντα. Το οινόπνευμα φέρνει το αποτέλεσμά του και νιώθει μια δυνατή όρεξη να κλάψει. Αποτολμάει μια ματιά προς τον αρχηγό του που έχει μείνει αμετακίνητος και σιωπηλός. Δάκρια κυλάνε στα μάγουλα και τα γένεια του Άρη.

Κάτι άσχημο ετοιμάζεται. Ο Τζαβέλας σηκώνεται και πάει να ειδοποιήσει τον Ορέστη.

Η στάση του Ορέστη απέναντι στους πολιτικούς επίτροπους δεν ήταν ποτέ ελαστική. Αμφισβητεί την εξουσία τους πάνω στους άντρες του. Η προσωπικότητα του Ορέστη θα συζητηθεί πολύ στη συνέχεια. Το βέβαιο είναι πως αν αυτή την περίοδο είναι ένας κακός κομμουνιστής, είναι όμως και καλός καπετάνιος. Δεν υπάρχει τίποτε το παράδοξο σ' αυτό.

Μπροστά στο πρόσωπο του Άρη, μουτζαλωμένο από τα δάκρια, η ιδιοσυγκρασία του γνωστού σαν κακού αγωνιστή, ξεσπάει.

—Άρη. Θα αρνηθούμε όλοι την εκτέλεση της διαταγής. Δεν θα επιστρέψεις ούτε ένα κουμπί.

Ο Άρης δεν αντιδρά. Μεταξύ της πειθαρχίας στη γραφειοκρατική άλαζονία και μιας καινούργιας εκδήλωσης απειθαρχίας, προτιμά να δεχτεί το χαστούκι.

Ο Ορέστης επιμένει:

—Τον Ιωαννίδη τον ξέρεις. Έχεις εμπιστοσύνη στη σκέψη του και τα αισθήματά του;

—Όχι.

—Τον Σιάντο τον ξέρεις. Έχεις εμπιστοσύνη;

—Παράτα με.

—Περίμενε, συνεχίζει ο Ορέστης, το Κόμμα που κατευθύνουν οι κουτβιστές είναι ξεπερασμένο. Είναι μια κατάσταση πριν από τη γέννηση του Ε.Λ.Α.Σ. Η Παλαιά Διαθήκη. Τώρα πρέπει εμείς οι καπετάνιοι να πάρουμε την εξουσία.

Ο Αρης τον κοιτάζει απολιθωμένος.

—Είσαι τρελλός.

—Καθόλου. Να τι θα κάνουμε. Αν είσαι σύμφωνος, οι άλλοι θ' ακολουθήσουν, θα καλέσουμε τους διευθύνοντες της Κεντρικής Επιτροπής εδώ. Αν έρθουν, τους στριμώχνουμε και κάνουμε συμφωνία. Θέλουμε καπετάνιους στην Κεντρική Επιτροπή. Αυτό θα είναι το πρώτο βήμα. Ύστερα θ' απαιτήσουμε να μην μπορεί να παίρνει αποφάσεις για ζητήματα ταχτικής η Κεντρική Επιτροπή, χωρίς να συμβουλευτεί τον Ε.Λ.Α.Σ.

Φτάνει να ρίξει κανείς μια ματιά στο γιουγκοσλάβικο παράδειγμα για ν' αντιληφθεί πως η πρόταση δεν είναι καθόλου τρελλή. Αλλά στην Ελλάδα, ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι μόνο ένα μεγάλο παρακλάδι του Κομμουνιστικού Κόμματος. Οι ηγέτες αρνούνται να βρουν σ' αυτό τη νέα βάση μιας θεωρίας προσαρμοσμένης στις τοπικές και ιστορικές συνθήκες. Ο Άρης, σε συμφωνία με ανθρώπους της διάστασης ενός Καραγιώργη, διαθέτει ίσως προς το τέλος του 1943 την κατάλληλη εξουσία και δημοτικότητα για να επιβάλει την μεταβολή αλλά είναι δέσμιος ενός φοβερού μπλοκαρίσματος.

Έχει κάνει δήλωση επί Μεταξά. Έχει υπερακοντίσει τις διαταγές μια φορά. Τώρα υπακούει. Εξακολουθεί να υπακούει, ενάντια σε κείνο που αποτελεί την ουσία του αγώνα του.

—Το Κόμμα δε θα δεχτεί ποτέ.

—Ποιος μιλάει για την ευλογία του Κόμματος;

Ο Ορέστης του προτείνει ένα πραγματικό πραξικόπημα.

—Ας έρθουν με το καλό και τότε θα τους κάνουμε ό,τι θέλουμε.

Ο Άρης αρχίζει να ζωηρεύει.

—Τώρα που μου είπες όλα τούτα, τι μπορώ να σου κάνω; Να σε σκοτώσω είναι αδύνατο αφού ορκιστήκαμε να είμαστε αδέρφια. Να σε καταγγείλω στο Κόμμα; Δεν το μπορώ!

—Άκου, απαντά ο Ορέστης, αν συνεχίσεις έτσι ξέρεις τι μπορώ να κάνω εγώ; Θα πάω και θα πω σε όλο τον κόσμο πως εσύ μου πρότεινες αυτά που σου είπα, γιατί ξέρω πως στο βάθος είσαι σύμφωνος. Εμένα θα με πιστέψουνε γιατί δεν έχω υπογράψει και θα μου ζητήσουν να σε σκοτώσω, θ' αρνηθώ και οι άλλοι θα μας ακολουθήσουν.

Ο Άρης πετάγεται όρθιος αναποδογυρίζοντας την καρέκλα του.

—Μην μιλάς για την υπογραφή μου.

—Κοίτα, ξεμπέρδευε μ' αυτή την ιστορία. Για την υπογραφή σου εδώ ο κόσμος δεν δίνει φράγκο. Κανένας δεν ξέρει αυτόν που υπόγραψε. Τον λέγανε Θανάση Κλάρα. Εδώ ξέρουμε τον Άρη. Κι ο Καραϊσκάκης δούλεψε στου Αλή Πασά. Έγινε όμως ένας ήρωας της ανεξαρτησίας.

—Βούλωστο, γιατί θα σε σκοτώσω.

Ο Ορέστης απομακρύνεται. Ξέρει πως ο Άρης δεν θα κάνει τίποτε για να ελευθερώσει τον Ε.Λ.Α.Σ. από τον κλοιό της Κεντρικής Επιτροπής. Θέλει όμως να συμπληρώσει την εξέγερσή του με μια τελευταία πράξη: πηγαίνει και βρίσκει τον Λευτεριά.

—Γιατί γδύσατε τους άντρες του Άρη;

—Είναι απόφαση του Κόμματος.

—Γιατί, απαντάει ο Ορέστης, εμείς δεν είμαστε του Κόμματος; Οι στολές θα επιστραφούν στον Άρη. Πήγαινε πες στον Μανιάτη πως το αποφάσισαν οι καπετάνιοι.

Ο Άρης θα ξαναπάρει τις στολές. Αυτό θα είναι το μοναδικό πραξικόπημα των καπετάνιων.

Η κλιμάκωση

Οι επιχειρήσεις που εξαπέλυσαν οι Γερμανοί μετά την πτώση της Ιταλίας συνεχίζονται σε όλη την Ελλάδα και τα αντίποινα κάνουν θραύση. Κάθε μέρα που περνά δημιουργεί όλο και περισσότερα μαρτυρικά χωριά.

Στην Ήπειρο και την δυτική πλευρά της Ρούμελης, οι αντιθέσεις με τον Ε.Δ.Ε.Σ. δεν απλουστεύουν την κατάσταση. Κι οι δυο πλευρές είναι αποφασισμένες να χτυπήσουν. Ο Ζέρβας, υποστηριζόμενος από τους Βρεταννούς, θέλει να σταματήσει την ανάπτυξη του Ε.Λ.Α.Σ. Η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. θέλει να στεριώσει την εξουσία της μετά το χαστούκι του Καΐρου. Τα προσχήματα δεν λείπουν.

Στις 4 του Οκτώβρη μια αντιπροσωπεία με επικεφαλής το δήμαρχο Ιωαννίνων και με την κάλυψη του μητροπολίτη Σπυρίδωνα, φτάνει στο γενικό στρατηγείο του Ζέρβα. Οι Γερμανοί προτείνουν μια συνάντηση με θέμα την ανακωχή και την ανταλλαγή αιχμαλώτων.

Επιδιώκουν προπαντός να σώσουν τον ανηψιό του Γκαίριγκ που θεωρούν αιχμάλωτο του Ε.Δ.Ε.Σ. Στην πραγματικότητα, έχει σκοτωθεί σε μια μάχη λίγες μέρες νωρίτερα. Ένας Βρεταννός αξιωματικός παρίσταται σε όλες τις συζητήσεις και ζητάει διαταγές από το Γενικό Στρατηγείο του Καΐρου. Η απάντηση είναι ρητή: καμμιά επαφή με τους Γερμανούς, αν θέλετε σταματήστε τα σαμποτάζ και αν νομίζετε ότι μπορείτε, και τα αντίποινα.

Η αντιπροσωπεία, αφού εγκαταλείψει το Ζέρβα, συναντάει στην Αγνάντα, στο δρόμο προς τα Γιάννινα, τους αρχηγούς της 5ης ταξιαρχίας του Ε.Λ.Α.Σ. οι οποίοι, μετά την ανταλλαγή απόψεων, απευθύνουν στο γενικό στρατηγείο του Άρη την παρακάτω αναφορά:

«Η αντιπροσωπεία των Ιωαννίνων διαβεβαιώνει πως ο Ε. Δ.Ε.Σ. συνεφώνησε κατάπαυση του πυρός ως τις 14 τρέχοντος, σε αναμονή των αποφάσεων του ενοποιημένου Γενικού Στρατηγείου. Δεχόμαστε προσωρινά την ανακωχή στο αυτό πνεύμα.

»Οι πράξεις βαρβαρότητας και οι καταστροφές μας περιγράφτηκαν με τα πιο σκοτεινά χρώματα. Υπάρχουν περισσότεροι από 80.000 άστεγοι στην περιοχή.

»Ο αντιπρόσωπος του Ερυθρού Σταύρου στην περιοχή, Herr Vickel, αφιχθείς είκοσι τέσσερις ώρες μετά τους άλλους, πιστεύει πως είναι αδύνατο να επιβιώσει ο πληθυσμός χωρίς μαζική προσφορά εφοδίων του οργανισμού του γιατί η σοδειά καταστράφηκε από τους εμπρησμούς του καταχτητή...

»Ο Vickel, φοβάται πως, αν δεν μεσολαβήσει συμφωνία, οι Γερμανοί θα του αρνηθούν τις απαραίτητες άδειες...

»Ο Ε.Δ.Ε.Σ. θα προετοιμαστεί να θέσει τους εξής όρους:

»1. Απελευθέρωση των ομήρων.

»2. Παύση των εκτελέσεων στις γραμμές του πληθυσμού.

»3. Αναγνώριση των δυνάμεων Ε.Δ.Ε.Σ. - Ε.Λ.Α.Σ. σαν δυνάμεις ταχτικού στρατού.

»Παρακαλούμε, γνωρίσατε διαταγές σας πριν την 14η, ημερομηνία που προβλέπει συνάντηση με Γερμανό πληρεξούσιο.

Π. ΝΑΣΣΗΣ»[27]

Η αντιπροσωπεία των Ιωαννίνων καταχράστηκε την εμπιστοσύνη του Ε.Λ.Α.Σ., βεβαιώνοντας πως ο Ε.Δ.Ε.Σ., με συμφωνία της βρεταννικής αποστολής, είχε δεχτεί τη συνάντηση. Το Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. παίρνει το μήνυμα κατά γράμμα, απαγορεύει κάθε μεταγενέστερη επαφή και κατηγορεί τον Ζέρβα για προδοσία.

Την ίδια περίοδο, ο ανταρτόπαπας Παπακουμπούρας, στενός φίλος του Άρη, πέφτει στα χέρια του Χούτα, υπολοχαγού του Ζέρβα.

Ο Παπακουμπούρας, «ο παπάς με το τρομπόνι» είναι αναμαλλιάρικο και επιβλητικό πρόσωπο. Οι σταυροί και τα φυσεκλίκια διασταυρώνονται στο στήθος του. Τουφέκι στον ώμο και κάμα στο ζωνάρι, γυρνάει τα βουνά καβαλλάρης για να φέρει το λόγο του Θεού και της επανάστασης. Ένας άλλος παπάς, ο Παπαριστείδης, από το χωριό Στρώμη, επίσης στενός φίλος του Άρη, αγαπιέται πολύ από τους αντάρτες. Οι άντρες τους σέβονται και τους φοβούνται τόσο σαν αρχηγούς του αντάρτικου όσο και σαν πνευματικούς οδηγούς.

«Στα χωριά απ' όπου περνάνε οι άντρες του Ε.Λ.Α.Σ. συμπεριφέρονται σαν ιεραπόστολοι. Πάνε συντεταγμένοι στην εκκλησία τις γιορτές, κι αυτοί που έχουν φωνή, όπως ο καπετάν Ωρίωνας, ψάλλουνε στα στασίδια. Όποιος δεν συνοδεύει αρκετά δυνατά, ανακαλείται στην τάξη με μια άγρια ματιά και τότε κάνει τις εικόνες να τρίζουν με την φωνάρα του.

»Έξω από την εκκλησία οι αντάρτες αγοράζουν τα τρόφιμά τους χωρίς να παζαρεύουν, έτσι που οι χωριάτες αναρωτιούνται αν οι κομμουνιστές είναι πράγματι αυτό που λέει η φήμη τους»[28].

Η εικόνα του κομμουνισμού στο βουνό, είναι το αγροτικό αντάρτικο, η αυτοδιοίκηση των χωριών, η λαϊκή δικαιοσύνη, η αποκέντρωση, η παράδοση της Εθνικής Αντίστασης, οι κλέφτες, οι γενειοφόροι και κάποτε οι παπάδες. Αν αυτή η εικόνα δεν είναι πολύ ορθόδοξη σε σχέση με το σταλινικό μοντέλο δεν σημαίνει πως δεν είναι βαθειά επαναστατική. Ταιριάζει σε μια αγροτική πραγματικότητα που δεν επηρεάστηκε από τις βιομηχανικές αναστατώσεις και που αυθόρμητα αποφεύγει τον συγκεντρωτισμό και την παρα-βιομηχανική οργάνωση της επανάστασης. Η συνάντηση του κομμουνισμού και της ελληνικής Αντίστασης, είναι η τοπική πραγματικότητα μιας επανάστασης σε κίνηση. Για μερικά μέλη της Κεντρικής Επιτροπής πρόκειται για παρεξήγηση. Θεωρώντας την χρήσιμη για ένα μέρος της διαδρομής, ετοιμάζονται, στην αποφασιστική στιγμή, να την καταγγείλουν σαν κάτι αφηρημένο.

Για τους άντρες του Ζέρβα, αντίθετα, δεν υπάρχει αμφιβολία. Ο Παπακουμπούρας είναι ένας κόκκινος.

Στη διάρκεια μιας φασαρίας στην περιοχή του Μετσόβου όπου ο Παπακουμπούρας προσπαθούσε να οργανώσει μια συνάντηση του Άρη με τον Χούτα, ο παπάς γίνεται ύποπτος μηχανορραφιών και εκτελείται «στη διάρκεια μιας απόπειρας διαφυγής» από τους άντρες του Χούτα.

Ο καπετάν Ορφέας, του Ε.Λ.Α.Σ., αιχμαλωτίστηκε επίσης στη μάχη. Είναι το σήμα για τη σφαγή.

«Ε.Λ.Α.Σ. — Γενικό Στρατηγείο

»Διαταγή επιχειρήσεων για την 8η ταξιαρχία

»Μαθαίνουμε αυτή τη στιγμή από το Μέτσοβο ότι ένα τμήμα μας υπέστη επίθεση εκ μέρους του Ε.Δ.Ε.Σ.

»Αντιμετωπίσατε αλύπητα αυτή την εχθρική πράξη. Οι 9η και 10η ταξιαρχίες να κινήσουν τις διαθέσιμες μονάδες τους προς την αναφερόμενη περιοχή για να την ξεκαθαρίσουν οριστικά. Συντονείστε τη δράση σας με τη δική τους. Η τύχη του Ορφέα μάς είναι άγνωστη.

»Την 9 Οκτωβρίου 1943, ώρα 21.35'.

ΑΡΗΣ — ΣΑΜΑΡΙΝΙΩΤΗΣ»[29]

Βρισκόμαστε μακριά από το ενοποιημένο Γενικό Στρατηγείο του Myers και το κοινό μέτωπο του Καΐρου ξεχάστηκε.

Στην πραγματικότητα η διαταγή έρχεται από ψηλότερα. Εκφράζει τη νέα σκληρή γραμμή της Κεντρικής Επιτροπής. Ο Σιάντος, που μόλις έφτασε στο Καρπενήσι, στέλνει ένα τηλεγράφημα στον Τζίμα (Σαμαρινιώτη):

«ΕΞΑΠΟΛΕΙΣΤΕ ΤΟΝ ΑΡΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΖΕΡΒΑ».

Η πρόταση του Πυρομάγλου για μια συνάντηση Άρη και Ζέρβα δεν θα πάρει απάντηση. Όλα είναι στημένα για να δώσουν ένα χρόνο αργότερα το καλύτερο πρόσχημα για μια βρεταννική επέμβαση: εμφύλιος πόλεμος. Παρά τις κάποιες καθυστερήσεις, η βρεταννική αποστολή έχει κάνει καλά τη δουλειά της.

Σύμφωνα με τις εντολές που έχει πάρει, η 8η ταξιαρχία του Ε.Λ.Α.Σ. ξεκαθαρίζει την περιοχή του Μετσόβου. Η 13η ταξιαρχία διαλύει τις μονάδες του Ε.Δ.Ε.Σ. της Ρούμελης και του Βάλτου και περνάει τον Αχελώο. Την ίδια περίοδο μια γερμανική επίθεση αναπτύσσεται στην περιοχή. Την τελευταία βδομάδα του Οκτώβρη, ο Πυρομάγλου επικεφαλής ενός αποσπάσματος του Ε. Δ.Ε.Σ. βρίσκεται εκεί για τις επιχειρήσεις και δέχεται επίθεση του Ε.Λ.Α.Σ. Η μάχη κρατάει μερικές ώρες όταν μαθαίνει πως οι Γερμανοί έχουν φτάσει στα περίχωρα. Από το τηλέφωνο ενός χωριού, προσπαθεί να πετύχει τον Άρη που διευθύνει εναντίον του τις επιχειρήσεις του Ε.Λ.Α.Σ. Δεν καταφέρνει να τον βρει. Ο Κόζακας, ένας από τους άντρες του, παίρνει το ακουστικό:

—Έρχονται οι Γερμανοί. Να τους χτυπήσουμε μαζί.

Ο Κόζακας δεν θέλει ν' ακούσει τίποτε.

—Οι Γερμανοί είναι εχθροί μας, αλλά είστε κι εσείς εχθροί μας και είστε χειρότεροι απ' αυτούς.

»Μερικούς μήνες αργότερα, ο Πυρομάγλου συναντάει τον Άρη στην Πλάκα.

—Γιατί, τον ρωτάει, δεν απάντησες στο γράμμα που σου έστειλα στο τέλος του Σεπτέμβρη και που σου έδινα την απάντηση του Ζέρβα για τη συνάντηση που θέλαμε να οργανώσουμε;

Ο Άρης του απαντάει πικρά:

—Γιατί αυτή την περίοδο, δεν είχα πια καμμιά εξουσία. Η απόφασή μου δεν θα ήταν ίδια με της Κεντρικής Επιτροπής.

—Και γιατί τον Οκτώβρη δεν απάντησες στο τηλέφωνο;

—Γιατί είχες δίκιο. Δεν μπορούσα να σου απαντήσω πως είχες δίκιο.

Η μεγάλη στροφή έγινε. Όπως ο Άρης δεν επηρεάζει τις αποφάσεις της Κεντρικής Επιτροπής έτσι κι ο Πυρομάγλου δεν είναι κύριος του Ε.Δ.Ε.Σ. Το συνέδριο του Ε.Δ.Ε.Σ., που είχε οριστεί για τις 15 του Οκτώβρη, πρόβλεπε την «καταγγελία της ανάμειξης του Roosevelt και του Churchill στις εσωτερικές ελληνικές υποθέσεις». Δεν έγινε όμως. Τώρα ο Ζέρβας είναι ανοιχτά κι απροκάλυπτα ο άνθρωπος του Γεωργίου Β' και των Βρετανννών.

Η μεταβίβαση των εξουσιών

Δίπλα στον Πυρομάγλου και τη δημοκρατική πτέρυγα του Ε.Δ.Ε.Σ., καιροσκόποι συνεργάτες των Γερμανών και αναθαρρήσαντες μοναρχικοί καταφτάνουν στην Ήπειρο. Η πάλη των ομάδων του Ζέρβα κατά του κομμουνισμού στο βουνό συμπληρώνει τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας του πρωθυπουργού της Αθήνας Ράλλη.

Μετά τις 13 του Οκτώβρη, τα Τάγματα Ασφαλείας μπαίνουν κάτω από την ανώτατη διοίκηση του στρατηγού των SS Stroop. Κι όμως ο Ράλλης αφήνει να μαθευτεί σε ορισμένους κύκλους πως ενεργεί σε συμφωνία με το Κάιρο.

Η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. απαιτεί εξηγήσεις.

«Ο κύριος Ράλλης μιλάει εμπιστευτικά για ένα γράμμα που προέρχεται από μια δήθεν βρετανική προσωπικότητα που του γράφει να εξοντώσει την οργάνωση του Ε.Α.Μ. σαν κομμουνιστική, κι επομένως ρωσόφιλη. Υποστηρίζει επίσης ότι οι μυστικοί Βρετανοί πράκτορες στην Ελλάδα πήραν διαταγή να χτυπήσουν το Ε.Α.Μ. και να βοηθήσουν τις μοναρχικές οργανώσεις. Ακόμη, πως οι μυστικές οδηγίες του Γλύξμπουργκ και της βρετανικής κυβέρνησης τους βάζουν σαν καθήκον να καταδιώξουν τους Έλληνες αντάρτες».

Ο Ράλλης, «άνθρωπος των Άγγλων» σύμφωνα με την αναφορά των γερμανικών υπηρεσιών, ικανοποίησε τους Γερμανούς μετά τις συγκρούσεις του Μάρτη. Μερικές ελληνικές προσωπικότητες, γερμανόφιλες, δεν καθυστερούν να παίξουν το βρετανικό χαρτί στην πάλη εναντίον του Ε.Λ.Α.Σ.

Απ' αυτή την άποψη, οι Άγγλοι παίζουν όλο και πιο πολύ διπλό παιχνίδι. Η βρετανική στρατιωτική αποστολή άφησε πλάι στον Ψαρρό τον Νεοζηλανδό λοχαγό Ντον Στοτ. Αφού έλαβε μέρος ηρωικά σε πολλά σαμποτάζ ο Στοτ παίρνει εντολή το Δεκέμβρη του 1943 να πάει στην Αθήνα για την εκτέλεση μυστικής αποστολής.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. του δίνει συνοδεία και τον οδηγεί στον καπετάν Ορέστη που ελέγχει την περιοχή Αττικής. Ο Στοτ, φτάνοντας στον προτελευταίο σταθμό του ταξιδιού του, ετοιμάζεται να μπει στην πρωτεύουσα. Όταν πάει ν' αποχαιρετήσει τον Ορέστη, φοράει τη βρετανική στολή. Ο Ορέστης, υπεύθυνος για την ασφάλειά του, τα χάνει.

—Γιατί φοράτε στολή; Ακόμα κι οι πέτρες θα σας αναγνωρίσουν.

—Αν συλληφθώ, θέλω να με μεταχειριστούν σαν αιχμάλωτο πολέμου.

Το καλύτερο είναι ν' αποφύγει κανένας τη σύλληψη, αλλά ο Στοτ δεν δείχνει να πολυσκοτίζεται για κάτι τέτοιο.

Η συνοδεία που έδωσε ο Ορέστης, οδηγείται από κάποιον Μαρούζα. Μπαίνει πια στο προάστειο Νέα Φιλαδέλφεια όταν μια γερμανική περίπολος εμφανίζεται στο δρόμο. Οι αντάρτες χώνονται μέσα στα χαντάκια. Ο Στοτ, απόλυτα ήσυχος, μένει όρθιος στη μέση του δρόμου.

—Δεν πειράζει. Μείνετε κρυμμένοι κι αφήστε με. Θα τα κανονίσω.

Κάτω από τα μάτια των ανταρτών που ενεδρεύουν, ο Στοτ προχωράει και συναντάει τους Γερμανούς. Ένας διάλογος αρχίζει, και στο τέλος ο Άγγλος μπαίνει σ' ένα αυτοκίνητο.

Το μυστηριώδες ραντεβού στο οποίο πηγαίνει γίνεται στη σουηδική πρεσβεία. Μερικές μέρες

αργότερα μια άλλη συνάντηση έχει οργανωθεί στην οδό Κλεισθένους, στο σπίτι του δημάρχου Αθηναίων Γεωργάτου. Οι συζητήσεις περιλαμβάνουν ένα ακόμη Βρεταννό αξιωματικό, αντιπροσώπους των Ταγμάτων Ασφαλείας, των ειδικών αστυνομικών μονάδων του Μπουραντά, της Χ, οργάνωσης του στρατηγού Γρίβα, και των Αθηναίων διασπαστών του Ε.Δ.Ε.Σ. που συνεργάζονται ανοιχτά με τους Γερμανούς, χωρίς άλλωστε ν' αποκηρυχθούν ποτέ από τον Ζέρβα. Οι Γερμανοί, αντιπροσωπεύονται από ένα αξιωματικό της Γκεστάπο με στολή.

Ο Neubacher, ειδικός απεσταλμένος του Χίτλερ στα Βαλκάνια δεν δίνει ονόματα, αλλά σημειώνει στα απομνημονεύματά του τις απόψεις «ορισμένων Βρεταννών αξιωματικών παρόντων στην Αθήνα στις αρχές του χειμώνα 1943»:

«Αυτός ο πόλεμος πρέπει να τελειώσει με την πάλη των συμμαχικών και γερμανικών δυνάμεων κατά του μπολσεβικισμού. Δεν απηχείται εδώ ακόμη η επίσημος άποψη της Αυτής Μεγαλειότητος ή του Γενικού Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής του Καΐρου αλλά η γνώμη ενός σημαντικού αριθμού αξιωματικών του Γ.Σ. της Μέσης Ανατολής. Αυτοί οι αξιωματικοί αναγνωρίζουν καθαρά ότι η κομμουνιστική υπομόνευση απειλεί ήδη σοβαρά όλη την Μεσόγειο. Πιστεύουν επίσης ότι η γνώμη τους μπορεί να γίνει εντός ολίγου η επίσημος βρεταννική στάση. Είναι λυπηρόν το ότι οι κομμουνιστές αντάρτες στην Ελλάδα υποστηρίζονται ακόμη με βρετανικά όπλα και χρυσό. [Στην πραγματικότητα όλη η βρεταννική βοήθεια στον Ε.Λ.Α.Σ. έχει σταματήσει από το τέλος του Οκτώβρη]. Αυτή η κατάστασις πραγμάτων, θα μπορούσε ίσως να διορθωθεί, με την προώθησιν ενός μέρους του βρεταννικού οπλισμού, που αποστέλλεται με υποβρύχια στις αντικομμουνιστικές οργανώσεις. Οι Γερμανοί πρέπει να σκεφθούν πάνω σ' αυτό. Είναι οι Γερμανοί έτοιμοι να διεξάγουν επίσημες συζητήσεις επί του θέματος;»[30]

Οι Γερμανοί, αγνοώντας ως ποιο βαθμό η άποψη μερικών Βρεταννών αξιωματικών είναι ικανή να δεσμεύσει το Γ.Σ. της Μεσης Ανατολής, δεν δίνουν συγκεκριμένη απάντηση.

Χορηγούν πάντως ελεύθερη είσοδο στους Βρεταννούς συνομιλητές τους που φτάνουν χωρίς προβλήματα στο μικρό στρατόπεδο του Λαυρίου, όπου ένα καΐκι τους φορτώνει για το Κάιρο.

Στη συνέχεια μιας καταγγελίας του Ε.Λ.Α.Σ., ο Ντον Στοτ θα οδηγηθεί σε στρατοδικείο. Σύμφωνα όμως με τις δηλώσεις του Παναγιώτη Ρογκάκου, που ήταν παρών στη δίκη, ο Ντον Στοτ όχι μόνο θα αθωωθεί αλλά θα λάβει θερμά συγχαρητήρια κι ένα μετάλλιο για τον τρόπο που έφερε σε πέρας μια «αχάριστη» αποστολή.

Στις 27 του Νοέμβρη, από διαφορετικούς δρόμους, ο Churchill, ο Roosevelt κι ο Στάλιν φτάνουν στην Τεχεράνη.

Από την επομένη οι Τρεις Μεγάλοι αρχίζουν να κάνουν σχεδιαγράμματα στο παγκόσμιο χάρτη. Η μοίρα της Πολωνίας ρυθμίζεται στο χαρτί. Εδώ, κάθε λέξη, κοστίζει ένα στρατό και το μέλλον θ' αποδείξει πως αυτό το είδος παζαρέματος δεν είναι καθόλου πλατωνικό.

Ο Churchill προσπαθεί για τελευταία φορά να πετύχει από τους συμμάχους μια απόβαση στην Ελλάδα. «Ημείς δεν είχομεν ουδεμίαν φιλοδοξίαν επί των Βαλκανίων, γράφει στα απομνημονεύματά του. Το μόνον που επεθυμούσαμε ήταν να καρφώσομε επί του εδάφους 30 εχθρικάς ταξιαρχίας». Πάντως επιμένει, αλλά χωρίς επιτυχία. Η βρεταννική προσπάθεια πρέπει να συγκεντρωθεί στην επιχείρηση «Overlord», στη Μάγχη, η οποία πιθανώς να ενισχυθεί από μια δεύτερη απόβαση στην νότια Γαλλία.

Τα βρεταννικά στρατεύματα δεν θα πάνε για επίσκεψη στην Ακρόπολη τούτο το χειμώνα, 1943 - 1944. Ο Άρνολντ Τόυνμπυ παρατηρεί με ρεαλισμό πως «η ενότητα μεταξύ της αριστερής και δεξιάς

αντίστασης δεν αποτελεί πια μια ηθική και στρατιωτική αναγκαιότητα».

Αυτή είναι και η γνώμη, για διαμετρικά αντίθετους λόγους των Κεντρικών Επιτροπών του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε.

Κι όμως, η στρατιωτική κατάσταση σπάνια ήταν τόσο σοβαρή. Οι γερμανικές δυνάμεις ξεχύνονται στον τεράστιο θύλακα που απόμεινε κενός μετά την ιταλική κατάρρευση και οδηγούν την μεγάλη τους επίθεση σε όλα τα μέτωπα κατά της Αντίστασης.

Παντού οι απώλειες είναι σοβαρές αλλά το βουνό εξακολουθεί να αντιτάσσει την πέτρα και τους ανθρώπους της πέτρας στο ατσάλι. Μένει απόρθητο.

Η κατάσταση είναι πιο δραματική στις πεδιάδες της Πελο ποννήσου όπου οι πόλεις και τα χωριά είναι τρωτά στις αστραπιαίες επιθέσεις και τα αντίποινα.

Το χωριό Καταφύγι στη νότια Πελοπόννησο, ανοίγει τον κατάλογο. Οι κάτοικοι εντοιχίζονται μέσα στα 700 σπίτια τους. Η φωτιά των εμπρηστικών χειροβομβίδων γλύφει τους τοίχους. Όταν ένας ζωντανός πυρσός καταφέρνει να ξεφύγει τη φωτιά σκοτώνεται σα ζώο από ακροβολισμένους κυνηγούς. Όλος ο πληθυσμός καίεται ζωντανός μέσα σ' ένα ανακάτεμα πυρακτωμένων ξύλων.

Την επομένη, στο Μονοδέντρι, στην περιοχή της Σπάρτης, 118 άτομα σκοτώνονται στο όνομα της μακάβριας Τάξης του Ράιχ.

Στην Αντρίτσα, κοντά στο Άργος: 50 τουφεκισμένοι.

Στις 8 Δεκέμβρη μεγάλη εξόρμηση παραδειγματισμού από την Πάτρα. Στόχοι: Καλάβρυτα, Χατζέικα, Ρογοί.

Στους Ρογούς, οι 57 κάτοικοι του χωριού κλείνονται μέσα στην εκκλησία. Ο παπάς Παπαχρήστος ξέρει τι τους περιμένει.

—Παιδιά μου, είναι η ώρα της κρίσεως. Γονατείστε.

Αφού προσευχηθεί γυρνάει προς τον Γερμανό αξιωματικό:

—Είσαστε χειρότεροι κι από τους Ούνους, βάρβαροι, παλιάνθρωποι[31].

Τον σπρώχνουν πρώτο. Στο φως της εισόδου πέφτει από τις σφαίρες του μυδράλλιου. Οι υπόλοιποι 56 τον ακολουθούν.

Στα άλλα χωριά οι κάτοικοι δεν μπαίνουν στις εκκλησίες. Στην Κερπινή, τους σέρνουν και τους σκοτώνουν μες στους δρόμους. Είναι 45.

Καλάβρυτα: Ο πραγματικός στόχος της εξόρμησης. Οι κόκκινοι έχουν περάσει από δω και ο συνταγματάρχης Läger, που διευθύνει τη σφαγή, έχει σαν τον Νέρωνα, καλό γούστο.

Στις 13 του Δεκέμβρη, τη νύχτα, οι πάνω από τα 14 άντρες οδηγούνται στην πλατεία. Τους ανεβάζουν σ' ένα λόφο. Από ένα μπαλκόνι, ο συνταγματάρχης Läger βλέπει το γοτθικό θέαμα που σκηνοθέτησε ο ίδιος. Στα πόδια του η πόλη καίγεται. Οι κάτοικοι, κάτω από την απειλή των πολυβόλων, επί ώρες παρακολουθοον τα σπίτια τους που καίονται. Το ρολόι της Δημαρχίας χτυπάει μεσάνυχτα και καταρέει. Ύστερα γίνεται μια κίνηση των πολυβόλων. Οι Καλαβρυτινοί

καταλαβαίνουν πως είναι το σινιάλο της εκτέλεσης.

Κάποιος φτύνει στην κατεύθυνση του Läger που τρικλίζει στο κατώφλι της τρέλλας.

—Πυρ, πυρ, κατά βούλησιν!

Η αναφορά της ελληνικής χωροφυλακής Πατρών στην Ασφάλεια Αθηνών της 15 του Δεκέμβρη 1943 αναφέρει: «... Έχω την τιμή να σας αναφέρω ότι, συμφώνως προς καλώς πληροφορημένες πηγές, οι γερμανικές δυνάμεις κατά την διάρκεια επιχειρήσεων εις την περιοχήν Καλαβρύτων προέβησαν εις τα κάτωθι μέτρα:

»1. Εμπρησμός της πόλης των Καλαβρύτων και σφαγή 550 έως 650 ατόμων, περιλαμβανομένων των κρατικών υπαλλήλων, διδασκάλων, δικαστικών και κληρικών.

»2. Εμπρησμός του χωρίου Σκεπαστό, κατόπιν εντόνου βομβαρδισμού δια πυροβολικού. Αγνοείται ο ακριβής αριθμός των θυμάτων εκ του βομβαρδισμού και των εκτελέσεων.

»3. Εμπρησμός των μοναστηρίων Αγίου Λαυρεντίου και Μεγάλου Σπηλαίου και εκτέλεσις των εκεί ευρισκομένων καλογήρων.

»4. Εμπρησμός του χωρίου Κερπινή και Ιktέλεσις 69 ατόμων.

»5. Εμπρησμός του χωρίου Ρογοί και εκτέλεσις 46 ατόμων.

»6. Εμπρησμός του χωρίου Κάτω Ζαχλορού, έκτέλεσις 20 - 30 ατόμων.

»7. Εμπρησμός 4 - 5 σπιτιών στα Κάτω Βλάσια και εκτέλεσις 5 ατόμων.

»Αι επιχειρήσεις συνεχίζονται. Γιάννης ΔΑΡΚΑΛΟΣ: Διοικητής Χωροφυλακής»[32].

Μόνον αυτή η επιχείρηση αντιποίνων έχει 1101 θύματα. Αλλού, στην Ήπειρο, Ρούμελη, Θεσσαλία, Μακεδονία το ίδιο ολοκαύτωμα.

Τα στρατιωτικά αποτελέσματα της μεγάλης γερμανικής επίθεσης είναι γελοία, αλλά ο πληθυσμός έχει πληρώσει ένα τρομαχτικό φόρο αίματος.

«Στη διάρκεια των Νοέμβρη και Δεκέμβρη 1943, γράφει ο Τζων Μούλγκαν, όλα τα χωριά της Ελλάδας καίονταν...

»... Οι αληθινοί ήρωες της ελληνικής αντίστασης είναι οι χωρικοί των βουνών. Δεν βγάλανε προδότες. Κινούμαστε ελεύθερα ανάμεσά τους κι αφηνόμαστε να μας οδηγούν τη νύχτα, σε χωριά κατεχόμενα από Γερμανούς, χωρίς να νιώθουμε τον παραμικρό φόβο. Δεν συνθηκολόγησαν ποτέ, ούτε δέχτηκαν συμβιβασμούς· και εξ αιτίας τους, οι Γερμανοί υποχρεώθηκαν να διατηρούν 5 ταξιαρχίες στην Ελλάδα σε όλη την διάρκεια του πολέμου»[33].

Άλλες φορές, όπως στο Κούρνοβο εφτά μήνες νωρίτερα, οι άντρες, μπροστά στα τουφέκια που θα τους εκτελέσουν, πιάνονται από τα χέρια κάνουν κύκλο και χορεύουν τραγουδώντας το τραγούδι των Σουλιωτισσών, που εκφράζει τη μάταιη προσπάθεια να τις υποτάξουν με τη βία και την αδάμαστη ελληνική λεβεντιά.

Στη στεριά δεν ζει τα ψάρι

ούτε ανθός στην αμμουδιά
και οι Έλληνες δεν ζούνε
δίχως την ελευθεριά.

Η άφιξη του «Γέρου» στο βουνό του δίνει, από τα πράγματα, το ρόλο που ανήκε άλλοτε στον Τζίμα. Γίνεται ο πολιτικός καθοδηγητής του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Σιάντος συναντά το Τζίμα στο Γ.Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. στο Κεράσοβο. Συνοδεύεται από τον Χατζήμαλη, μέλος του πολιτικού γραφείου, που δυο χρόνια νωρίτερα κατηγορούσε το Τζίμα ότι υπερτιμά τη σημασία του αντάρτικου. Οι δυο άνθρωποι της Αθήνας είναι ταυτόχρονα γοητευμένοι και ανήσυχοι από ό,τι ανακαλύπτουν στο βουνό. Αργότερα, με την άφιξη του Ιωαννίδη, αυτή η ανησυχία όλο και θα μεγαλώνει.

Από την πρώτη συνάντηση μεταξύ Τζίμα και Σιάντου δυο αντιλήψεις συγκρούονται.

Ο «Γέρος» εκφράζει καθαρά την πρόθεσή του να σκληρύνει τον πολιτικό έλεγχο του αντάρτικου κι αντιμετωπίζει την απομάκρυνση του Άρη.

—Ο Άρης είναι εθνική φυσιογνωμία, απαντάει ο Τζίμας. Η απομάκρυνσή του θα είναι χτύπημα για το πνεύμα του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Σιάντος πείθεται προσωρινά. Ο Άρης και οι «μαυροσκούφηδες» παραμένουν στο Γενικό Στρατηγείο. Πηδάει κανείς καλύτερα όταν οπισθοχωρήσει πρώτα. Με την πρώτη ευκαιρία θα φύγουν σε αποστολή. Η εικόνα της αντάρτικης πάλης αλλάζει σιγά - σιγά με την επέμβαση των διπλωματούχων της K.U.T.V. Ο Τζίμας, από την μεριά του, φεύγει με αποστολή στην Αθήνα. Στο δρόμο, σταματάει στην κατεστραμένη πόλη Περτούλι. Οι Γερμανοί έχουν κάψει όλα τα σπίτια και σε μια συγκέντρωση τα τοπικά στελέχη, προτείνουν τη χρησιμοποίηση των Ιταλών αιχμαλώτων για την ανοικοδόμηση των χωριών. Η ιδέα είναι εξαιρετική για τον Τζίμα. Για όλους τους παρόντες εξακολουθεί ακόμα να είναι ο πολιτικός υπεύθυνος του Ε.Λ.Α.Σ., γι' αυτό πιστεύει τον εαυτό του αρμόδιο να ζητήσει προσωπικά από τον καπετάν Πελοπίδα καμιά δεκαπενταριά αιχμαλώτους με προορισμό τα γιαπιά.

Συνεχίζοντας το ταξίδι του, φτάνει στο Καρπενήσι κι εκεί τον συναντά ένας απεσταλμένος του Σιάντου. Ο «γέρος» τον ανακαλεί στο Κεράσοβο. Όχι όμως για να τον κρατήσει κοντά του στο Γ.Σ. Ο Σιάντος διαμαρτύρεται για την χρησιμοποίηση των Ιταλών αιχμαλώτων στην ανοικοδόμηση των χωριών.

—Έχουμε άλλα προβλήματα. Πρέπει να θρέψουμε 10.000 ανθρώπους στο κέντρο της Πίνδου. Αυτή η ιστορία των Ιταλών δεν είναι επείγουσα.

Με αφορμή μια λεπτομέρεια, ξεκαθαοίζουν στον Τζίμα πως δεν μπορεί να έχει πια ατομικές πρωτοβουλίες. Τέλος δεν θα πάει ούτε στην Αθήνα για να υποστηρίξει το αγροτικό αντάρτικο. Ο Σιάντος του επιφυλάσσει μια άλλη απόσπαση.

Με την σκλήρυνση της πολιτικής κατάστασης, η ιδέα του Τέμπο (που είχε αποκρουστεί την Άνοιξη από την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ.), για την δημιουργία ενός γενικού βαλκανικού στρατηγείου, παίρνει καινούργια όψη. Αναθέτουν στον Τζίμα την αποκατάσταση επαφής με τον Τίτο. Στις 11 του Δεκέμβρη η μυθική τριανδρία: Άρης, Σαράφης, Σαμαρινιώτης ακρωτηριάζεται από το ένα μέλος της. Ο Τζίμας, που οι ευθύνες του στο πλαίσιο του Ε.Λ.Α.Σ. τη νέα μαχητική βάση του Κ.Κ.Ε., θα έπρεπε να τον οδηγήσουν στην Κεντρική Επιτροπή, παραχωρεί τη θέση του στους αμετακίνητους της Αθήνας. Η αποστολή του βέβαια είναι πολύ σπουδαία, αλλά για άλλη μια φορά απομακρύνεται από

το κυριότερο κέντρο αποφάσεων.

Μια συνάντηση με τον Τέμπο έχει κανονιστεί για τις 25 Δεκέμβρη στην μακεδονική πόλη Καρατζόβα.

Ένας Βούλγαρος απεσταλμένος του Δημητρώφ, ο Μπαλγχαράνωφ, πρόκειται να λάβει μέρος στη συγκέντρωση. Τον περιμένουν όλο το Γενάρη και τελικά δεν έρχεται στο ραντεβού.

Η θέση του Τίτο ενισχύεται από τις συμφωνίες της Τεχεράνης. Οι Βρεταννοί, που δεν πέτυχαν ν' αποσπάσουν άδεια επέμβασής τους στα Βαλκάνια, πρέπει να εγκαταλείψουν επίσης την υποστήριξή τους στο μοναδικό αντίπαλο του Τίτο: τον Μιχαήλοβιτς, που συνεργάζεται ανοιχτά με τον κατακτητή.

Ωστόσο η δημιουργία ενός γενικού βαλκανικού στρατηγείου κινδυνεύει να παραχωρήσει στον Τίτο μια ηγετική θέση στην νοτιονατολική Ευρώπη, και δεν αρέσει στο Στάλιν. Ο Δημητρώφ σίγουρα θα παρακλήθηκε ν' απουσιάσει από την συνδιάσκεψη της Καρατζόβας. Είναι η αρχή μιας μακριάς ιστορίας που θα φτάσει στο απόγειό της το 1948. Μετά από ένα μήνα μάταιης αναμονής, ο Τζίμας γυρίζει στο Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., στο Κεράσοβο, για μερικές εβδομάδες. Εδώ, η ατμόσφαιρα αρχίζει να διαφοροποιείται αισθητά. Οι πολιτικοί είναι πανταχού παρόντες και αντισταθμίζουν το κύρος των καπετάνιων. Στο τέλος του χρόνου γίνεται συγκεκριμένα γνωστό στους νεοσύλεκτους του βουνού ότι η γενειάδα είναι αταίριαστη με τους κανόνες της σοσιαλιστικής υγιεινής. Πέρα από την πανοπλία, πέρα από τη λαϊκή εικονογραφία, εκείνο που αμφισβητείται εδώ είναι ολόκληρη η παράδοση του ελληνικού αντάρτικου.

Το εκκρεμές

Οι Βρεταννοί ταλαντεύονται ανάμεσα σε δυο πόλους: την επιθυμία τους να υποστηρίξουν αποκλειστικά τον Ζέρβα και τις ανάγκες της συμμαχικής στρατηγικής. Πριν απ' όλα είναι απαραίτητο για να ανακουφιστεί το ιταλικό μέτωπο και να προετοιμαστεί η απόβαση στη νότια Γαλλία, να καθηλωθούν στην Ελλάδα όλες οι γερμανικές μονάδες που σταθμεύουν εκεί. Ο Ζέρβας διαθέτει 5.000 άντρες, οι δρώσες δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. υπολογίζονται γύρω στους 45.000 αντάρτες.

Κάθε σοβαρή προσπάθεια λοιπόν στην Ελλάδα στηρίζεται αναγκαστικά στο κόκκινο αντάρτικο. Παρά το γεγονός ότι η ενότητα της Αντίστασης δεν είναι παρά μια «ηθική και στρατιωτική αναγκαιότητα», ο εμφύλιος πόλεμος κινδυνεύει να καταλήξει στην οριστική εξαφάνιση του Ζέρβα. Οι βρεταννικές υπηρεσίες, που ήδη υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τον Μιχαήλοβιτς στην Γιουγκοσλαβία, αφού τον υποστήριξαν πλουσιοπάροχα, ελπίζουν να βρουν μια μέση λύση στην Ελλάδα.

Το Γενικό Στρατηγείο προετοιμάζει την επιχείρηση «Κιβωτός του Νώε» και θέλει να δημιουργήσει έναν αντιπερισπασμό την ώρα της απόβασης στην νότια Γαλλία. Ακόμη μια φορά οι στρατιωτικοί σπρώχνουν τα πράγματα προς την συμφιλίωση.

Από το τέλος του Σεπτέμβρη, έχουν έρθει μερικοί Αμερικάνοι αξιωματικοί για να συναντήσουν την Βρεταννική Στρατιωτική Αποστολή, που γίνεται έτσι, Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή. Μπροστά στα περίπλοκα προβλήματα και το κατεπείγον μιας λύσης, η Αποστολή στέλνει τον Τομ Μπάρνες, ένα παλιό του Γοργοποτάμου, στο Κάιρο με την εντολή να φέρει μια πρόταση ανακωχής κατάλληλη να ενώσει τη διασπασμένη αντίσταση.

Την ίδια εποχή, ο Eden παρεμβαίνει προσωπικά στην κυβέρνηση Τσουδερού αναζητώντας μια ενδιάμεση λύση. Αφού η επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα θα ξεσήκωνε τεράστιες δυσκολίες, εισηγείται την εγκαθίδρυση μιας αντιβασιλείας και προτείνει το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου πάσης Ελλάδος Δαμασκηνού για την θέση αυτή.

«Το μόνο πρόσωπον που μας παρουσίαζαν ως ευρισκόμενον υπεράνω παθών και κομμάτων, γράφει ο Churchill, ήτο το του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού. Κατά την διάρκειαν της παραμονής του εις Κάιρον, ο κ. Eden υπεγράμμισεν εις τον βασιλέα τα πλεονεκτήματα μιας προσωρινής αντιβασιλείας... Ο βασιλεύς δεν εδέχθη αντιβασιλείαν και ο κ. Eden επέστρεψεν εις Λονδίνον».

Μια τέτοια επίδειξη ισχύος από μέρους του βασιλιά στην πρόταση των Βρετανών, εκπλήσσει. Αλλά ο Γεώργιος Β' δεν ενεργεί χωρίς προστάτη. Αυτή τη φορά έχει στραφεί προς τον Roosevelt που τον συμβούλεψε ν' αρνηθεί κάθε συμβιβασμό.

Ο Lepper, Άγγλος πρεσβευτής στην κυβέρνηση του Καΐρου, τηλεγραφεί στον Churchill:

«Αισθάνομαι υποχρεωμένος να ομιλήσω με μίαν κάποιαν σκληρότητα. Ο βασιλεύς της Ελλάδος παίζει με την φωτιάν. Εκθέτει όχι μόνον τα συμφέροντα της μοναρχίας αλλά και εκείνα της χώρας του μη αντιλαμβανόμενος εγκαίρως την ταχείαν εξέλιξιν των γεγονότων»[34].

Στην πραγματικότητα όλος ο κόσμος παίζει με την φωτιά, ή μάλλον περιμένει από τον άλλο να ανάψει την πυρκαγιά για να μπορέσει να επέμβει.

Η αδέξια συμβουλή του Roosevelt στον βασιλιά σκοπεύει χωρίς αμφιβολία να ανακόψει τις μηχανορραφίες του Churchill που επιδιώκει με όλα τα μέσα να στήσει την σημαία του στην Αθήνα.

Η αντιβασιλεία του Δαμασκηνού, χωρίς να είναι το μέσο αποκατάστασης της ενότητας στις απελευθερωμένες περιοχές της Ελλάδος, θα μπορούσε ν' αποτελέσει την κατάλληλη εξουσία που θα δικαιολογούσε την έκκληση για βρετανnική επέμβαση.

Στο μεταξύ, οι εκκλήσεις για ενότητα έρχονται από παντού, από τον Eden, τον Κόρντελ Χωλ, τη Σοβιετική Ένωση και το B.B.C. που φτάνει μέχρι την χλιαρή αποκήρυξη των σωμάτων ασφαλείας.

Αν κανείς κοιτάξει από πιο κοντά, αυτό το κοινό συμμαχικό μέτωπο, πολύ απέχει από το να καθησυχάζει τον Ε.Λ.Α.Σ.: Τέλη Δεκέμβρη, ο σοβιετικός πρεσβευτής Νοβίκωφ, έρχεται να επιδόσει προσωπικά στον βασιλιά της Ελλάδας τα διαπιστευτήριά του.

Ο Τομ Μπάρνες, από την πλευρά του, φέρνει από το Κάιρο ένα σχέδιο που προορίζεται να βάλει τέλος στις εσωτερικές διαμάχες. Προτείνει τη διαίρεση της Ελλάδας σε σφαίρες επιρροής, με τις αναλογίες 3)10 για τον Ε.Δ.Ε.Σ. και 7)10 για τον Ε.Λ.Α.Σ., πράγμα που δεν έχει καμιά αντιστοιχία με τον πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων. Κι όμως ο Ζέρβας κάνει το σκληρό και απειλεί να διαλύσει τον Ε.Δ.Ε.Σ. αν οι φιλοβρεταννικές αρετές του δεν ανταμειφθούν καλύτερα.

Μια ανακωχή υπογράφεται πάντως μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και Ε. Δ.Ε.Σ. στις 4 του Φλεβάρη. Μια συνδιάσκεψη προγραμματίζεται για τις επόμενες βδομάδες.

Σε ένα άλλο ευαίσθητο σημείο, οι σχέσεις μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Κ.Κ.Α., είναι καλές μετά την επιστροφή από το Κάιρο. Τη στιγμή της δολοφονίας του Παπακουμπούρα, ο Καρτάλης και ο Μπακιρτζής δεν δίστασαν να διαμαρτυρηθούν και φτάσανε στο σημείο να κινήσουν εναντίον του Ε.Δ.Ε.Σ. μια συμβολική μονάδα του 5)42 Συντάγματος του Ψαρρού.

Μετά την επιστροφή από το Κάιρο, ο συνταγματάρχης Μπακιρτζής είναι υπεύθυνος της στρατιωτικής διοίκησης της Ε.Κ. Κ.Α. ενώ η πολιτική παραμένει στον Καρτάλη.

Ο Μπακιρτζής, που οι δεξιοί κύκλοι ονομάζουν «κόκκινο συνταγματάρχη», θεωρείται από τους Βρεταννούς σίγουρος άνθρωπος. Ωστόσο ανακαλύπτει την πραγματικότητα του ελληνικού βουνού και στο πνεύμα του, όπως συνέβη με τον Σαράφη λίγους μήνες νωρίτερα, αρχίζει να σχηματίζεται μια εικόνα του Ε.Λ.Α.Σ. για την οποία δεν ήταν καθόλου προετοιμασμένος.

Το βέβαιο πάντως είναι ότι έχει ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη του Ε.Λ.Α.Σ., που γνωρίζει τους δεσμούς του με τις βρεταννικές υπηρεσίες, και του Γ. Σ. του Καΐρου, που δεν αγνοεί τις δημοκρατικές τάσεις του.

Ο «γλυκός» Έσκοτ, ένας από τους αρχηγούς του S.O.E. τον θεωρεί αριστερό και φανατικό αντιμοναρχικό.

Αλλά, όπως τις πεποιθήσεις του Πυρομάγλου δεν τις συμμερίζονται όλα τα μέλη του Ε.Δ.Ε.Σ., το ίδιο και οι απόψεις του Καρτάλη και του Μπακιρτζή δεν πλειοψηφούν ανάμεσα στους ανθρώπους του Ψαρρού.

Μια συνωμοσία κάποιου Δεδούση, προκαλεί συγκρούσεις ανάμεσα σε μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. και της Ε.Κ.Κ.Α. και καταλήγει σε μια εκκρηκτική διάσπαση της Ε.Κ.ΚΑ. Στις 28 του Φλεβάρη 1944, 68 αξιωματικοί τού 5)42 συντάγματος απευθύνουν ένα μνημόνιο στην κυβέρνηση Καΐρου. Συσπειρώνονται με τον βασιλιά και καταγγέλλουν την πολιτική της Ε.Κ.Κ.Α.

Μερικές μέρες νωρίτερα, στις 21, οι εκπρόσωποι των τριών οργανώσεων συναντιούνται στην Ήπειρο, στο χωριό Πλάκα στις όχθες του ποταμού Άραξου.

Μια προκαταρκτική συνδιάσκεψη είχε γίνει προηγούμενα στο Μυρόφυλλο, στις 12 του Φλεβάρη. Ένα αιματηρό παθητικό έχει συσσωρευτεί τους τελευταίους μήνες και πέρασαν πια οι καιροί που ο Άρης πρότεινε στο Ζέρβα τη διοίκηση της ενοποιημένης Αντίστασης.

Στο εξής ο Ε.Λ.Α.Σ. εννοεί να επιβάλει αρχιστράτηγο από τις γραμμές του, πράγμα που δεν αρέσει καθόλου στο Ζέρβα.

Οι εκπρόσωποι ξαναβρίσκονται στην Πλάκα αφού η πρώτη συνάντηση στο Μυρόφυλλο δεν κατέληξε πουθενά. Είναι οι: Σαράφης, Ρούσσος και Μπάμπης Κλάρας (αδερφός του Άρη) για τον Ε.Λ.Α.Σ., οι Πυρομάγλου, Βεργωτής και Νικολόπουλος για τον Ε.Δ.Ε.Σ. και οι Καρτάλης, Ψαρρός και Σ. Δούκας για την Ε.Κ.ΚΑ.

Ο Δούκας είναι ένας από τους υπογράψαντες το μνημόνιο συσπείρωσης με την μοναρχία.

Πέρα από τη συμφωνία μεταξύ των αντάρτικων κινημάτων, διαγράφεται στον ορίζοντα η προοπτική μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας, βγαλμένης από το βουνό.

Ο Καρτάλης και ο Πυρομάγλου γυρίζουν από το Κάιρο. Έχουν συνείδηση της παγίδας. Όμως ο πανίσχυρος Ε.Λ.Α.Σ. μπορεί επίσης ν' απορροφήσει τους συμμάχους του. Ο Ζέρβας έχει προσωπικές φιλοδοξίες, οι διαφωνούντες της Ε.Κ.ΚΑ. δεν θέλουν ενότητα και ο Ρούσσος του Ε.Α.Μ. δείχνεται αμετάπειστος.

Το πρόσφατο παρελθόν είναι βαρυφορτωμένο από μνησικακίες και δεν θα χρειαστούν πολλά για να μπλοκαριστεί ο καθένας στις αρχικές του θέσεις.

Αρχίζουν οι βυζαντινολογίες για τους όρους κατανομής. Ο Ε.Λ.Α.Σ. προτείνει να γίνει ενοποίηση σε όλα τα επίπεδα, ο Καρτάλης στο επίπεδο συνταγμάτων και ο Ε.Δ.Ε.Σ. στη βάση των μεγάλων περιοχών της Ηπείρου και της κεντρικής Ελλάδας. Οι μικροί επιδιώκουν να αποφύγουν τη διάλυση των μονάδων τους μέσα στον καινούργιο στρατό. Η Ε.Κ.Κ.Α. αμύνεται στηριζόμενη στο σύνταγμά της, ο Ζέρβας στην εδαφική του κατοχή. Ο Ε. Λ.Α.Σ. από την πλευρά του δεν έχει τίποτε να φοβηθεί και θα μπορούσε χωρίς ζημιές ν' αναγνωρίσει την προσωπικότητα όλων των συμμετεχόντων. Η δυσπιστία όμως έχει γίνει κανόνας και η Ολομέλεια του Δεκέμβρη έχει χαράξει τη νέα σκληρή γραμμή του Κ.Κ.Ε. Ο Ρούσσος δεν υποχωρεί ούτε πόντο.

Ο Ρούσσος είναι άνθρωπος της Αθήνας, θεωρητικός.

Ο Τζίμας έχει σταλεί στον Τίτο και ο Σαράφης δεν έχει καμιά ελευθερία ελιγμών.

Η συνδιάσκεψη βαλτώνει και, μέσα σε μια αποπνικτική ατμόσφαιρα, θίγει ένα άλλο κρίσιμο σημείο της ημερήσιας διάταξης: την εκλογή του ανώτατου ηγέτη. Την απόλυτη πλειοψηφία συγκεντρώνει το όνομα μιας αναμφισβήτητα δημοκρατικής προσωπικότητας: του στρατηγού Οθωναίου. Ευσεβής πόθος. Ο Οθωναίος είναι πολύ ηλικιωμένος κι η συνδιάσκεψη αποφαίνεται πως δεν θα είναι σε θέση ν' αναλάβει τέτοια ευθύνη. Ο διάλογος καρκινοβατεί όταν ο Woodhouse προτείνει την υποψηφιότητα του Μπακιρτζή. Αμέσως ο Ε.Λ.Α.Σ. και η Ε.Κ.ΚΑ. συμφωνούν.

Αυτή τη φορά διαφωνεί ο Πυρομάγλου. Δεν έχει εμπιστοσύνη στην παράδοξη σύμπραξη, γύρω από την προσωπικότητα του Μπακιρτζή, των Άγγλων και του Ε.Λ.Α.Σ.

Είναι οπαδός μιας συλλογικής διοίκησης όπου κάθε οργάνωση θ' αντιπροσωπεύεται ανάλογα με τις δυνάμεις της.

Όλα τα άλλα θέματα και ειδικά εκείνο της αποκρυστάλλωσης μιας κοινής πολιτικής επιτροπής, σκοντάφτει στη γενική κακοπιστία. Μερικοί αντιπρόσωποι έχουν έρθει στη συνδιάσκεψη ίσα -ίσα για ν' αποδείξουν την ματαιότητή της, ή, όπως ο Ρούσσος, για να πάρουν τη μερίδα του λέοντος.

Ο Πυρομάγλου που, παρά την αντίθεσή του στο πρόσωπο του Μπακιρτζή, θεωρεί τη συνδιάσκεψη της Πλάκας σαν την τελευταία ευκαιρία για να σωθεί η εθνική ενότητα, θ' ανακαλύψει αργότερα ένα έγγραφο που εξηγεί πολύ καλά την ακαμψία ορισμένων εκπροσώπων του Ε.Δ.Ε.Σ. Είναι ένα εμπιστευτικό τηλεγράφημα σταλμένο στον Τομ Μπάρνες από το S.O.E. στη διάρκεια της συνδιάσκεψης:

«178)9 RT 1 BB από Κάιρο στον Τομ Μπάρνες. Προσωπικό.

»1. Νομίζουμε ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. θα ζητήσει έναν αντάρτικο στρατό με Γ. Σ. το Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. Θα επιδιώξει επίσης να επιτύχει οπωσδήποτε το σχηματισμό μιας κυβερνήσεως στο ελληνικό έδαφος. Αντιμετωπίζει ΝΡ 111, 114, 115. Ο Chris πιστεύει (και συμφωνούμε μαζί του), ότι αυτό θα σήμαινε την προσάρτηση του Ζέρβα και του Ψαρρού στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ., με μια αναδιοργάνωση του ενοποιημένου Γ. Σ. των ανταρτών.

»2. Σύμφωνα με οδηγίες μας στον Chris πρέπει ν' αποκλειστεί αυτή η πιθανότητα. Η συμφωνία πρέπει να γίνει στη βάση μιας κατανομής της χώρας σε περιοχές σύμφωνα με τις ανάγκες του σχεδίου «Κιβωτός του Νώε»...

»3. Προτείνουμε να συνοδεύσετε τους αντιπροσώπους του Ζέρβα στη συνδιάσκεψη και να συναντηθείτε εκεί με τον Chris. Δεν θα πρέπει να δείξετε το παρόν τηλεγράφημα στον Ζέρβα για να μην εκληφθεί η υπόθεση ως προαποφασισμένη. Μπορείτε όμως να το χρησιμοποιήσετε για να προσανατολίσετε το Ζέρβα στις διεκδικήσεις του, ώστε να γνωρίζει ότι είναι απαραίτητο να διαθέτει μερικά ατού εν όψει διαπραγματεύσεων. Θα πρέπει να είσαστε απόλυτα διακριτικοί επί όλων αυτών των ζητημάτων ως την λήξη της συνδιασκέψεως»[35].

Για τους Βρεταννούς, το ζήτημα είναι απλό: να μπορέσει ο Ζέρβας να επιβιώσει παρατείνοντας την ανακωχή και να εκτελέσει σωστά την αποστολή του στα πλαίσια της επιχείρησης «Κιβωτός του Νώε». Κάθε άλλη συμφωνία που θα προέρχονταν από τη συνδιάσκεψη θα ήταν αντίθετη με την πολιτική τους.

Οι παρασκηνιακές ενέργειες του Chris, μαζύ με τις αντιδράσεις των μοναρχικών της Ε.Κ.ΚΑ., την αδιαλλαξία του Ε.Λ.Α.Σ. και τις καφτές αναμνήσεις των πρόσφατων μαχών, τορπιλλίζουν την τελευταία ευκαιρία για εθνική ενότητα της Αντίστασης. Δεν είναι οι άνθρωποι του Καΐρου που θα προσπαθήσουν τώρα να ενσωματωθούν στην ελεύθερη Ελλάδα, αλλά οι αντιστασιακοί που θα πάνε ακόμη μια φορά να μπερδευτούν στα νήματα της Μέσης Ανατολής.

Η συνδιάσκεψη τελικά γεννάει ένα άμορφο ντοκουμέντο που ανανεώνει τις εγγυήσεις ανακωχής, καταδικάζει την κυβέρνηση των συνεργατών της Αθήνας και επιτρέπει ένα σχετικό συντονισμό της επιχείρησης «Κιβωτός του Νώε». Η συμφωνία υπογράφεται από τους εκπροσώπους των τριών οργανώσεων. Ο Woodhouse προσθέτει την μονογραφή του με διπλή ιδιότητα: αντιπροσωπεύει ταυτόχρονα τη συμμαχική στρατιωτική αποστολή και την ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου, πράγμα που αφήνει να φανεί καθαρά η κατανομή των δυνάμεων.

Ο Άρης δεν έλαβε μέρος στη συνδιάσκεψη, αλλά φτάνει στην Πλάκα πριν από το τέλος των συζητήσεων. Φωτογραφίζεται με το Ζέρβα και τον Woodhouse που χαμογελούν. Είναι μια φωτογραφία και τίποτε περισσότερο.

Η ταλαντευόμενη πολιτική του Κ.Κ.Ε. βάζει τον αρχικαπετάνιο του Ε.Λ.Α.Σ. γι' άλλη μια φορά, σε φοβερό δίλημμα:

Ή το Κομμουνιστικό Κόμμα κάνει ανοιχτά ταξική πάλη, ή επιδιώκει πραγματική συμφωνία με όλες τις αντιστασιακές οργανώσεις, και σύμφωνα με το καταστατικό του Ε.Α.Μ., τοποθετεί τον πολιτικό αγώνα μετά τις ανάγκες της εθνικής απελευθερωτικής πάλης.

Ο Άρης έχει πληρώσει ακριβά τις πέτρες της Ηπείρου κατά τη διάρκεια της μάχης ενάντια στους ανθρώπους του Ζέρβα. Για πολλούς αντάρτες, τα πράγματα δε σηκώνουν πια μπαλώματα αυτούς τους τελευταίους μήνες του 1943.

Η στάση όμως της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ.Ε. παγώνει σε μια αφηρημένη θέση. Η σκλήρυνση προσανατολίζεται περισσότερο προς την πολιτική πάλη παρά προς την αντάρτικη. Τα ορθόδοξα μοντέλα δεν έχουν καμμιά ευλυγισία και η βαθύτατη έλλειψη κατανόησης του ελληνικού λαϊκού κινήματος, που κρίνεται σαν «μικροαστικό», είναι κανόνας. Δεν υπάρχει καμμιά κομμουνιστική προπαγάνδα, αλλά μια αξεπέραστη δυσπιστία για κάθε τι που δεν αποτελεί ορθόδοξη επαναστατική δύναμη. Η «επαναστατική ελίτ» των πόλεων κρατιέται προσεχτικά σε απόσταση από το βουνό.

Για τον Άρη αντίθετα, το βουνό αποτελεί τον πυρήνα της ελληνικής επαναστατικής δύναμης και η νίκη στο πεδίο της μάχης οδηγεί στην πολιτική νίκη. Όλοι οι σύμμαχοι στην απελευθερωτική πάλη εναντίον κάθε μορφής ξένης ανάμειξης, είναι σύμμαχοι της επανάστασης.

Ο Ιωαννίδης όμως δεν έχει έρθει στο βουνό για να πάρει μαθήματα. Ήρθε για να βάλει τάξη και να δώσει μαθήματα.

Η ορθόδοξη γραμμή, βγαίνει από τη 10η ολομέλεια που συνήλθε στις αρχές του Γενάρη.

«...Η αλύπητη εξόντωση όλων των πρακτόρων του εχθρού, της κυβέρνησης νευρόσπαστων της Αθήνας και η απομόνωση όλων εκείνων που υποσκάπτουν την εθνική ενότητα, είναι οι προκαταρκτικοί όροι για την πραγματοποίηση των πολιτικών στόχων του κόμματός μας».

Σ' αυτή τη βάση όλοι είναι σύμφωνοι. Αλλά, ταυτόχρονα το νέο ενδιαφέρον που δείχνουν τα πολιτικά στελέχη για το βουνό, δεν ανταποκρίνεται στην αποκάλυψη που έλπιζε να προκαλέσει ο Τζίμας ένα χρόνο νωρίτερα.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. αποτελεί γι' αυτούς το μέσον, ένα επιφαινόμενο, μια δύναμη πίεσης που εννοούν να χρησιμοποιήσουν στον καθαρά πολιτικό χώρο.

Στο επίπεδο των διευθυντικών οργάνων του κόμματος, δυο τάσεις αρχίζουν να συγκρούονται μακριά από το βουνό. Από τη μια πλευρά και πίσω από το Σιάντο, οι οπαδοί του πιο δυνατού ανοίγματος με βάση το καταστατικό του Ε.Α.Μ. Από την άλλη και πίσω από τον Ιωαννίδη, η δυσπιστία για τους «προσωρινούς συμμάχους» της επανάστασης και η πιο μεγάλη αδιαλλαξία στο επίπεδο των συμφωνιών.

Η τρίτη τάση είναι εκείνη των μαχητών του Άρη. Προσεγγίζει το γιουγκοσλάβικο μοντέλο. Όλες οι προσπάθειες πρέπει να γίνουν προς την κατεύθυνση του αντάρτικου, που μόνο του μπορεί να εξασφαλίσει την τελική νίκη. Η πολιτική θα έρθει μετά σαν φυσικό αποτέλεσμα της νίκης.

Όμως κανένας καπετάνιος, κανένας από τους άντρες που βγήκαν από το βουνό, δεν φτάνει στα διευθυντικά πόστα του Κόμματος. Ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι πάντα ένα αλλογενές σάρκωμα της ορθοδοξίας που κρατάει σε εφεδρεία την προλεταριακή πανάκεια για την τελική επίθεση.

Το Κ.Κ.Ε.. είναι βέβαια η προϋπόθεση της ανάπτυξης του Ε.Λ.Α.Σ., υπάρχει όμως ένα είδος απάτης στην αρτηριοσκληρωμένη εξουσία μιας ηγετικής ομάδας που αρνείται ν' αφομοιώσει τα διδάγματα της ίδιας της της ανάπτυξης. Μετά την αποτυχία της συνδιάσκεψης της Πλάκας, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. αρνείται να δημιουργήσει κοινή πλατφόρμα με τις άλλες οργανώσεις. Ισχυρό, χάρη στη δύναμη του Ε.Λ.Α.Σ., και οικειοποιούμενο ως ένα βαθμό την επιτυχία του ένοπλου αγώνα, το Ε.Α.Μ. δημιουργεί στις 18 του Απρίλη, τη δική του προσωρινή κυβέρνηση.

Είναι η Π.Ε.ΕΑ., Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης. Αυτή η επιτροπή που δίνει μια επίσημη διάσταση στο διοικητικό έργο που γίνεται στο βουνό, ανοίγεται σε προσωπικότητες που προέρχονται απ' όλους τους ορίζοντες της αριστεράς.

Στην πρώτη της εμφάνιση, διευθύνεται προσωπικά από τον Μπακιρτζή. Ο συνταγματάρχης, που έγινε στρατηγός, ακολουθεί τα ίχνη του Σαράφη. Μπροστά στην αποσύνθεση που άρχισε στην Ε.Κ.ΚΑ., συνεργάζεται με τον Ε.Λ.Α.Σ. πριν περάσει οριστικά στις γραμμές του.

Η προσωρινή κυβέρνηση αντανακλά τη σύνθεση του Ε.Α.Μ. Δεν είναι αποκλειστικά κομμουνιστική. Αυτή την περίοδο υπάρχουν ανάμεσα στα δραστήρια μέλη της οργάνωσης 6 επίσκοποι και ένας μεγάλος αριθμός παπάδων, 30 καθηγητές πανεπιστημίου, 16 στρατηγοί, 34 συνταγματάρχες και 1500 αξιωματικοί του παλιού ελληνικού στρατού. Οι καπετάνιοι, αντίθετα, δεν θα φτάσουν ποτέ στις διοικητικές θέσεις.

Στις 10 του Μάρτη η Π.Ε.Ε.Α. μετά από πολλές άγονες επαφές με τις παραδοσιακές πολιτικές οργανώσεις, διευρύνει τη σύνθεσή της.

Ένας δημοκράτης νομομαθής, ο Αλέξανδρος Σβώλος, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, παίρνει την προεδρία. Ο Μπακιρτζής γίνεται αντιπρόεδρος και υπουργός εφοδιασμού. Ο Ηλίας Τσιριμώκος υπουργός Δικαιοσύνης, ο Σιάντος Εσωτερικών, ο Μανώλης Μάντακας Αμύνης, δύο άλλοι καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Άγγελος Αγγελόπουλος Οικονομικών και ο Πέτρος Κόκκαλης Υγιεινής. Ο Νίκος Ασκούτσης Επικοινωνιών, ο Κώστας Γαβριηλίδης Γεωργίας και ο Σταμάτης Χατζήμπεης, σοσιαλιστής, Εθνικής Οικονομίας.

Η πρώτη δουλειά της κυβέρνησης είναι η επίσημη αναγνώριση των διαφόρων «κωδίκων αυτοδιοίκησης και λαϊκής δικαιοσύνης» που εμφανίστηκαν στο βουνό στο τέλος 1942. Στο επίπεδο των βαθειά επαναστατικών μεταρρυθμίσεων όπως η δήμευση των μεγάλων τσιφλικιών και η διανομή τους, τίποτε δεν έχει γίνει μετά το ταξίδι του Άρη στην Αθήνα ένα χρόνο νωρίτερα. Του είχαν τότε ζητήσει να μη δώσει χαρακτήρα ταξικής πάλης στον απελευθερωτικό αγώνα και οι αντάρτες σταμάτησαν να κυνηγάνε τους φεουδάρχες. Άλλωστε, απέναντι στις εμπορικές και οικονομικές ολιγαρχίες, οι μεγαλογαιοκτήμονες δεν αποτελούν την ιθύνουσα τάξη στην Ελλάδα.

Ο ίδιος ο Woodhouse κάνει τον απολογισμό του διοικητικού έργου του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ.:

«Έχοντας ολοκληρώσει τον έλεγχο σχεδόν ολόκληρου του ελληνικού χώρου, με εξαίρεση τις κυριότερες οδούς επικοινωνίας που χρησιμοποιούν οι Γερμανοί, το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. έδωσε πράγματα στη χώρα που, ποτέ προηγούμενα, δεν είχε γνωρίσει. Οι επικοινωνίες στα βουνά —τηλέγραφος, τηλέφωνο, ταχυδρομείο— ποτέ δεν ήταν καλύτερες από τότε· ακόμα και οι

καρρόδρομοι επισκευάστηκαν και χρησιμοποιούνταν από το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. Το δίκτυο επικοινωνιών —μαζύ και το ραδιόφωνο— έφτανε μέχρι τα πιο απόμακρα σημεία της Ελλάδας, όπως η Κρήτη και η Σάμος, όπου ήδη δρούσαν ανταρτικές ομάδες. Τα πλεονεκτήματα του τεχνικού πολιτισμού και της κουλτούρας έκαναν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους στο βουνό. Σχολεία, τοπικές διοικήσεις, δικαστήρια και δημόσιες υπηρεσίες, που ο πόλεμος σταμάτησε τη λειτουργία τους, ξανάρχισαν. Θέατρα, εργοστάσια, κοινοβουλευτικές συνελεύσεις, λειτουργούν για πρώτη φορά...

»Ακολουθούμενο, με μεγάλη απόσταση, από τις άλλες οργανώσεις, το Ε.Α.Μ., εγκατέστησε αυτό που η ελληνική κυβέρνηση είχε παραμελήσει: ένα οργανωμένο κράτος στα ελληνικά βουνά»[36].

Το Ε.Α.Μ. είναι ικανό για περισσότερα πράγματα. Στις αρχές Απρίλη, όχι μόνο στο βουνό αλλά και στις κατεχόμενες πόλεις, οργανώνει λαϊκές συνελεύσεις.

Στην Αθήνα, οι αγωνιστές γυρίζουν από πόρτα σε πόρτα σε όλες τις συνοικίες. Κάποτε, βρίσκονται μύτη με μύτη μ' ένα Γερμανό αξιωματικό. Σ' αυτή την περίπτωση το φορητό εκλογικό τμήμα υποχωρεί με τέτοιο τρόπο που δε συμβιβάζεται πάντα με την ηρεμία που απαιτούν οι περιστάσεις.

Το Ε.Α.Μ. καταφέρνει ωστόσο να κάνει περισσότερο από ένα εκατομμύριο Έλληνες να ψηφίσουν και να εκλέξουν εκατό βουλευτές για το «Εθνικό Αντιστασιακό Συμβούλιο». Το συμβούλιο θα συνέλθει για πρώτη φορά στην ελεύθερη Ελλάδα, στο χωριό Κορυσχάδες και θα διαρκέσει από τις 14 έως 27 του Μάη, υιοθετώντας τις αποφάσεις της Π.Ε.Ε.Α. και επικυρώνοντάς την στα καθήκοντά της.

Στο Κάιρο η είδηση της δημιουργίας της Π.Ε.Ε.Α. προκαλεί κάποιες αναταραχές στο διπλωματικό χώρο. Οι Βρεταννοί εννοούν ν' αφήσουν στον Τσουδερό την πρωτοβουλία μιας πιθανής Εθνικής Ένωσης· οι σχετικές διαπραγματεύσεις θα γίνουν στο σεράι. Μερικές καλοστημένες προκλήσεις θα τους επιτρέψουν να αμφισβητήσουν την αντιπροσωπευτικότητα των εξεγερθέντων.

Η δεύτερη ανταρσία

Φεύγοντας από το Κάιρο ο Τσιριμώκος είχε αφήσει μια λακωνική εντολή στους ηγέτες της Α.Σ.Ο. «Έστω κι αν σας βάλουν το μαχαίρι στο λαιμό, μην κινηθείτε».

Όμως η βάση κινείται και τα πράγματα έχουν αλλάξει από πέρυσι, όταν ακόμα η βρεταννική διοίκηση θεωρούσε «έντιμες» τις διεκδικήσεις της Α.Σ.Ο. που δεν ζήταγε τελικά παρά να πολεμήσει. Η προώθηση του κόκκινου στρατού ως τη Ρουμανία, η ανάπτυξη της δύναμης του Ε.Λ.Α.Σ. στα βουνά και η δημιουργία της Π.Ε.Ε.Α. προκαλούν νέα κύματα ταπεινώσεων και πιέσεων. Παρά τις συμβουλές για σύνεση, η πίεση είναι πολύ ισχυρή.

Στις 31 του Μάρτη, οι διοικήσεις των αποσπασμένων στην Α.Σ.Ο. μονάδων δεν μπορούν να συγκρατήσουν το κίνημα. Παρουσιάζουν στον Τσουδερό μια αίτηση υπογραμμένη από χιλιάδες στρατιώτες, ναύτες και αξιωματικούς. Ζητάνε την παραίτησή του και τη συγκρότηση κυβέρνησης εθνικής ενότητας.

Οι εκπρόσωποι της Α.Σ.Ο. επιχειρούν την ίδια μέρα να καταθέσουν ένα αντίγραφο στη σοβιετική πρεσβεία. Ο πρεσβευτής Νορβόπωφ αρνείται να τους δεχτεί.

Ο Βενιζέλος, υπουργός Ναυτιλίας μετά τα γεγονότα του Μάρτη 1943, κρίνει πως ήρθε η στιγμή να επέμβει. Την 1η του Απρίλη απευθύνεται στον ελληνικό πληθυσμό από το ραδιόφωνο και δηλώνει πως είναι οπαδός της ενοποίησης.

Ο Τσουδερός παραιτείται και συνιστά στο βασιλιά τον υπουργό των Ναυτικών σαν διάδοχό του. Γίνονται επαφές με τους Άγγλους εργατικούς. Ο Νόελ Μπαίκερ ενθαρρύνει το κίνημα. Η βρεταννική διοίκηση του Καΐρου αντιδρά. Ένα μηχανοκίνητο απόσπασμα περικυκλώνει και αφοπλίζει το 4ο σύνταγμα που σταθμεύει στο Kassassin. Την ίδια τύχη έχει και το σύνταγμα πυροβολικού της Ηλιούπολης, όπου 280 αγωνιστές συλλαμβάνονται και στέλνονται στο στρατόπεδο των πυραμίδων που φυλάσσεται από Άγγλους.

Οι συγκεντρώσεις και οι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας συνεχίζονται στο Κάιρο και την Αλεξάνδρεια.

Στις 4 του Απρίλη, η αιγυπτιακή αστυνομία αναλαμβάνει δράση πλάι στις αγγλικές δυνάμεις. Συλλαμβάνει πενήντα συνδικαλιστές φορτοεκφορτωτές.

Στις 5, η αποσπασμένη μονάδα στην ελληνική διοίκηση αφοπλίζεται. Οι «στασιαστές» στέλνονται σ' ένα απομονωμένο στρατόπεδο. Οι μεταξικοί αξιωματικοί, σε ευνοϊκή θέση, προσπαθούν να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους, αλλά η Α.Σ.Ο. αντιδρά. Δημοκράτες αξιωματικοί και στρατιώτες της 1ης ταξιαρχίας, που σταθμεύει στην είσοδο της Αλεξάνδρειας, συλλαμβάνουν τους αντιπάλους τους και αναλαμβάνουν τη διοίκηση. Το κίνημα απλώνεται και στο ναυτικό. Οι μεταξικοί αξιωματικοί του αντιτορπιλλικού «Πίνδος» κλείνονται στ' αμπάρια ή πετιούνται στη θάλασσα

Το παλιό θωρηκτό «Αβέρωφ» και τρία ακόμη ακολουθούν. Τα πέντε πλοία εκλέγουν μια μικτή επιτροπή ναυτών και αξιωματικών που αναλαμβάνει τη διοίκηση. Μερικοί αξιωματικοί, οπαδοί του κινήματος, βρίσκονταν στην ξηρά όταν άρχισε η δράση. Τη νύχτα, με βάρκες, συναντάνε τις μονάδες που στασίασαν.

Την επομένη αρχίζουν τα παζαρέματα. Μια βρετανική αντιπροσωπεία έρχεται να συζητήσει με τους στασιαστές της 1ης ταξιαρχίας. Οι Άγγλοι αναλαβαίνουν την υποχρέωση να στείλουν τα ελληνικά στρατεύματα στο μέτωπο, αν οι συλληφθέντες αξιωματικοί ελευθερωθούν. Τους ελευθερώνουν αμέσως. Αλλά το γενικό στρατηγείο δεν κρατάει την υπόσχεσή του και αξιώνει τον

αφοπλισμό της ταξιαρχίας.

Η Α.Σ.Ο. έχει το μαχαίρι στο λαιμό και οι παραινέσεις για σύνεση ξεπερνιούνται.

«Αυτά τα όπλα θα τα κρατήσουμε: προορίζονται να ελευθερώσουν την πατρίδα. Τα δοξάσαμε στην Αλβανία, την Μακεδονία, την Κρήτη, το Ελ Αλαμέιν και δεν θα τα δώσουμε. Ν' ακυρωθεί η διαταγή και να μας στείλουν χωρίς καθυστέρηση στο ιταλικό μέτωπο»[37].

Στις 6, ο Churchill τηλεγραφεί στον Τσουδερό:

«Δυσαρεστήθην όταν έμαθον την παραίτησίν σας. Η ενέργειά σας ομοιάζει με εγκατάλειψιν της Ελλάδος, καθ' ην στιγμήν η εθνική της υπόστασις ευρίσκεται εν κινδύνω. Ο βασιλεύς τον οποίον συνήντησα μου είπε ότι δεν εδέχετο αυτήν την παραίτησιν. Την προσεχή εβδομάδα θα αφιχθή εις Αλεξάνδρειαν. Θα ημπορούσατε αναμφιβόλως να αναμείνετε την άφιξίν του»[38].

Ένα άλλο τηλεγράφημα, στο ίδιο ύφος, που αναγγέλλει την άρνηση παραίτησης του Τσουδερού, υπογράφεται από τον Αγνίδη, Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο και, περιέργως, διαφεύγει από τη διπλωματική μυστικότητα. Στις 7, κυκλοφορεί σε όλους τους πολιτικούς κύκλους της Αλεξάνδρειας και του Καΐρου.

Είναι η τελευταία πρόκληση.

Μπροστά στη σκλήρυνση της αγγλικής στάσης, ένα μεγάλο μέρος αξιωματικών αποσύρονται από το κίνημα.

Από την πλευρά του ο Lepper, Άγγλος πρεσβευτής στο Κάιρο, δεν βλέπει τη βρετανική πρόκληση και προσπαθεί να εμποδίσει την άφιξη του βασιλιά που ανακοινώθηκε από τον Churchill. Τηλέγραφε!, στις 7, στο Foreign Office:

«Αυτό που συμβαίνει εδώ μεταξύ των Ελλήνων είναι επανάστασις...

»Η επιστροφή του βασιλέως των Ελλήνων εδώ θα προεκάλει αναμφισβητήτως νέας ταραχάς. Ο Τσουδερός και οι συνεργάται του είναι απολύτως πεπεισμένοι περί αυτού. Θα ευρίσκετο απομονωμένος, ανίκανος δι' ο,τιδήποτε και θ' απετέλει δι' ημάς μεγάλον πρόβλημα...

»Δεδομένης της εδώ καταστάσεως, θα εχρειάζετο νομίζω να γίνη αποδεκτή η γνώμη των επί τόπου ευρισκομένων. Την άποψίν μου συμμερίζονται άπαντες ενταύθα»[39].

Η πρόθεση όμως του Foreign Office είναι η διάλυση του ελληνικού στρατού της Μέσης Ανατολής. Σκοπός του είναι να δημιουργήσει ένα μοναρχικό σώμα με αφοσιωμένα στοιχεία. Ο βασιλιάς πρέπει να γυρίσει στην Αθήνα στηριζόμενος στα «στρατεύματά» του. Και θα είναι αρκετά περιορισμένα σε αριθμό ώστε να δικαιολογούν την απόβαση και μερικών βρετανnικών μονάδων.

Ο Churchill απαντάει την ίδια μέρα στον Lepper:

«Συνεζήτησα την κατάστασιν με τον βασιλέα. Απεφάσισε να αναχωρήση δια Κάιρον το εσπέρας της Κυριακής και παρά το τηλεγράφημά σας (το οποίον του επέδειξα) κρίνω ότι έχει δίκαιον.

»...Ενημερώσατε τον κύριον Τσουδερόν ότι ευελπιστώ όπως τον ίδω να παραμένη εις την θέσιν του μέχρις ότου η παρούσα κρίσις εξεύρει μίαν νόμιμον λύσιν.

»Εις υμάς παρουσιάζεται η ευκαιρία όπως επιδείξητε τας αρετάς της ψυχραιμίας και του αυτοελέγχου αι οποίαι χαρακτηρίζουν πάντοτε τας βρεταννικάς διπλωματικάς υπηρεσίας»[40].

Δεν υπάρχει πια ούτε ένας Έλληνας πολιτικός που να είναι σε θέση να ελέγξει τα γεγονότα. Ο Churchill, στη διάρκεια της απουσίας του Eden, έχει αναλάβει προσωπικά την υπόθεση.

Η «νόμιμη λύση», στην προκειμένη περίπτωση, είναι η βασιλική απόφαση. Από αυτή την πλευρά δεν θα έχει δυσκολίες.

Ο Άγγλος στρατηγός Πέιτζετ, παίρνει διαταγές κατευθείαν από τον Churchill. Οι 4.500 άντρες της ταξιαρχίας είναι απόλυτα απομονωμένοι. Κόβεται κάθε είδους ανεφοδιασμός σε τρόφιμα και νερό.

Ο Churchill τηλεγραφεί στις 14:

«Πριν καταφύγετε εις τα όπλα, θα πρέπει αναμφιβόλως να αναμείνετε όπως η έλλειψις εφοδίων δημιουργήση τα αποτελέσματά της εις τον λιμένα και εις το στρατόπεδον»[41].

Τα πλοία που έχουν στασιάσει μπλοκάρονται στον κόλπο της Αλεξάνδρειας. Οι συλλήψεις πολιτών πολλαπλασιάζονται. Ο αρχισυντάκτης της εφημερίδας «Έλλην» εξορίζεται στην Αβησσυνία. Στη σχολή ναυτικών δοκίμων, μπλοκαρισμένη και χωρίς νερό, η κατάσταση είναι αφόρητη. Ομάδες γυναικών, που συχνά υποστηρίζονται από τον αραβικό πληθυσμό, καταφέρνουν κάπου -κάπου να πλησιάσουν τον περίβολο και να ρίξουν τρόφιμα πάνω από τα συρματοπλέγματα.

Η ζέστη όμως και η σκόνη ξεραίνουν τα πάντα. Οι άντρες χρειάζονται προπαντός νερό.

Μια βίλλα συνορεύει με τον αυλόγυρο της σχολής. Την κατοικεί μια νεαρή Ελβετίδα δασκάλα. Ένας από τους ηγέτες της επαναστατικής επιτροπής ναυτικού, ο Γιώργης Διαμαντάρης, αποφασίζει να την γοητεύσει.

Η επιχείρηση είναι κάτι παραπάνω από απίθανη. Αν ο Διαμαντάρης έχει μεγάλη φήμη, δεν είναι για τις γοητευτικές του ιδιότητες. Είναι τόσο άσχημος, που του έχουν κολλήσει το παρατσούκλι «κλαμένη χήρα». Πάντως καλεί σε δείπνο τη δασκαλίτσα και την πάει για χορό. Μεταμορφωμένος από την αποστολή του, αποκαλύπτοντας μια ανυποψίαστη γοητεία ή χρησιμοποιώντας μια διαλεκτική ιδιαίτερα μεστή, κατακτά τη γειτόνισσα των στασιαστών.

Μια τρύπα σκάβεται κάτω από τη μεσοτοιχία της σχολής. Για είκοσι μέρες μια μάνικα προμηθεύει νερό στους μαθητές αξιωματικούς, που κρατάνε, προς μεγάλη κατάπληξη των Άγγλων.

Στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας, τα αιγυπτιακά ψαροκάικα, αλλάζουν απότομα στρατόπεδο, έρχονται μαζικά στα ελληνικά καράβια και προμηθεύουν με τρόφιμα τα πληρώματα.

Η 1η ταξιαρχία ξεραίνεται μέσα στην έρημο. Η επιτροπή πάλης οργανώνει καθημερινά επιδρομές ανεφοδιασμού στην περιοχή. Μερικά καμιόνια περνάνε το βρεταννικό μπλόκο. Τέλος το πρόβλημα της δίψας λύνεται. Ο μεγάλος αγωγός νερού της VIII στρατιάς περνάει εκεί κοντά. Οι άντρες του τρυπάνε και δημιουργούν ένα παρακλάδι.

Στο εξής όποιος τους κόψει το νερό, καταδικάζει την VIII στρατιά.

Στις 13, ο βασιλιάς φτάνει στο Κάιρο. Ο Τσουδερός του υποβάλλει πάλι την παραίτησή του. Αυτή τη φορά γίνεται δεκτή.

Ο Βενιζέλος ονομάζεται πρωθυπουργός χωρίς κυβέρνηση κι αποφασίζει, κατά το παράδειγμα του Τσουδερού, να προσκαλέσει στη Μέση Ανατολή όλους τους εκπρόσωπους του εσωτερικού περιλαμβανομένου και του Ε.Α.Μ.

Ο Lepper προτείνει μια νέα συμβιβαστική λύση.

Η απάντηση του Churchill είναι κατηγορηματική:

«Μην επηρεάζεσθε από ενδεχομένην ανάπτυξιν αντι-βρεταννικών αισθημάτων μεταξύ των Ελλήνων οι οποίοι ευρίσκονται γύρω σας. Θα ήτο σοβαρά πλάνη να φέρετε εις πέρας αυτήν την τόσον σοβαράν υπόθεσιν μέσα εις ένα κλίμα φιλικών εναγκαλισμών... Οι άνδρες αυτοί θα πρέπει να παραδοθούν άνευ όρων εις ημάς και να αφοπλισθούν άνευ, ελπίζω, αιματοχυσίας»[42].

Ανάμεσα στα ελληνικά καράβια που είναι μπλοκαρισμένα στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας, ένα μικρό πλεούμενο, ο «Ήφαιστος», ανεβάζει λίγο την άγκυρά του. Στ' αμπάρια του υπάρχουν 39 τορπίλλες. Είναι ό,τι χρειάζεται για να ανατινάξει όλο το συμμαχικό στόλο που είναι αγκυροβολημένος στον όρμο.

Μπροστά σ' αυτό τον κίνδυνο, η επιτροπή του «Αβέρωφ» συντάσσει ένα μήνυμα:

«Θα κρατήσουμε όσο οι διεκδικήσεις μας δεν λαμβάνονται υπ' όψη, αλλά υποσχόμαστε να μην κάνουμε χρήση των όπλων μας».

Στην ξηρά και στη θάλασσα, όλες οι ελληνικές μονάδες, περικυκλωμένες από βρεταννικές δυνάμεις, αντιστέκονται στις προκλήσεις και τις στερήσεις. Ο κίνδυνος ενός συμβιβασμού δεν έχει ακόμα εκλείψει.

Σε κάποια απόσταση από τον γεμάτο τορπίλλες «Ήφαιστο», μια σοβαρή αντίσταση από μέρους του «Αβέρωφ» θα ήταν όχι μόνο αυτοκτονία, αλλά θα προξενούσε κι ανυπολόγιστες ζημιές στο συμμαχικό στόλο. Μπροστά σ' αυτή την ευθύνη, η επιτροπή του «Αβέρωφ» αφοπλίζεται. Αλλά ο Churchill είναι αποφασισμένος να σπάσει το απόστημα. Στις 17, τηλεγραφεί στο διοικητή των ναυτικών δυνάμεων:

«Μην αφήνετε ουδεμίαν αυταπάτην εις τον αξιωματικόν του «Αβέρωφ»: εις την διαβεβαίωσίν του περί μη χρησιμοποιήσεως των όπλων εναντίον μας, ουδεμία παρόμοια διαβεβαίωσις εκ μέρους μας δύναται να υπάρξη. Θα κτυπήσωμεν τους στασιαστάς κάθε φοράν που αυτό θα είναι αναγκαίον. Ουδείς αξιωματικός ή ναύτης του ελληνικού ναυτικού έχει το παραμικρόν δικαίωμα να υπεισέρχεται εις τον σχηματισμόν μιας νέας κυβερνήσεως. Καθήκον των είναι να υπακούουν εις τας διαταγάς τας προερχομένας από την ανεγνωρισμένην υπό των μεγάλων συμμάχων ελληνικήν κυβέρνησιν»[43].

Ο στρατηγός Πέιτζετ, μπλεγμένος με την 1η ταξιαρχία, δέχεται με τη σειρά του συγκεκριμένες οδηγίες:

«Εις περίπτωσιν που θεωρήσητε αναγκαίον ν' ανοίξετε πυρ εναντίον του στρατοπέδου των στασιαστών, βεβαιωθείτε προηγουμένως εάν δεν θα ήτο δυνατόν να αρχίσετε με μερικάς δοκιμαστικάς βολάς κατά της εστραμμένης εναντίον υμών πυροβολαρχίας... Ήμεθα έτοιμοι δι' απεριόριστον χρήσιν δυνάμεως, αλλά θα αποφύγωμεν την σφαγήν εάν τούτο είναι δυνατόν. Προβαίνομεν εις ανάληψιν της ευθύνης διά λογαριασμόν μας μάλλον, παρά διά λογαριασμόν της

αδυνάτου και παραπαιούσης ελληνικής κυβερνήσεως»[44].

Στις 23, τελευταία προειδοποίηση. Ο Churchill προσκαλεί τον Βενιζέλο να δαμάσει την εξέγερση, διαφορετικά οι βρεταννικές δυνάμεις θ' ανοίξουν πυρ.

Το ίδιο βράδυ, ο ναύαρχος Βούλγαρης, αρχηγός του ελληνικού στόλου, συγκροτεί μια ομάδα κομάντος 200 αντρών. Τους ντύνει στα σκούρα μπλε, τους βάζει να μουτζουρώσουν τα πρόσωπά τους και τους φορτώνει σ' ένα καΐκι που κινείται προς ένα αγγλικό πλοίο.

Μια πρώτη ομάδα ανεβαίνει φανερά στο πλοίο. Είναι συνηθισμένο φαινόμενο τα συνεργεία των μηχανικών να δουλεύουν τη νύχτα. Οι υπόλοιποι κρύβονται στο καΐκι.

Ξαφνικά, το αραιό νυχτερινό σκοτάδι, σκίζεται από τα φώτα των προβολέων. Πάνω από το αγγλικό καράβι οι άνθρωποι του Βούλγαρη ανοίγουν πυρ ενάντια στα καράβια που έχουν στασιάσει. Κάτω από την αντιεροπορική κάλυψη, οι υπόλοιποι κομμάντος επιτίθενται και καταλαμβάνουν σύντομα δυο μικρά σκάφη, τον «Αποστόλη» και τον «Σαχτούρη». Η διαταγή της επιτροπής αγώνα είναι ν' αποφευχθεί η αιματοχυσία. Ήδη υπάρχουν 12 νεκροί και 30 τραυματίες.

Τώρα τα πλευρά του «Ηφαίστου», γεμάτα τορπίλλες, διαγράφονται στο φως των προβολέων, πίσω ακριβώς από τη σιλουέτα του Αβέρωφ. Αν το καταδρομικό αρχίσει τη μάχη, καταστρέφει τα αγκυροβολημένα στο λιμάνι πλοία.

Τα φωτεινά σήματα Μορς υπογράφουν μέσα στη νύχτα το τέλος της εξέγερσης του ελληνικού ναυτικού. Η επιτροπή αγώνα παραχωρεί τη διοίκηση του στόλου στο Βούλγαρη.

Όταν η 1η ταξιαρχία μαθαίνει όσα έγιναν στον όρμο της Αλεξάνδρειας, αποφασίζει με την σειρά της να καταθέσει τα όπλα.

Μερικές μέρες αργότερα τα στρατεύματα οδηγούνται σ' ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, στην έρημο της Λιβύης.

Από την αρχή ως το τέλος της κρίσης, ο Churchill κράτησε ενήμερο τον Roosevelt και πήρε εξουσιοδότηση «εν λευκώ» να κατευθύνει τις επιχειρήσεις. Από την πλευρά τους, οι σοβιετικοί περιορίζονται σε κριτική αρχών. «Τηρήσαμεν επίσης τους Ρώσους ενημέρους επί των γεγονότων και δια μηνυμάτων μας προς τον Μολότωφ και διά της σοβιετικής πρεσβείας του Καΐρου. Η κυβέρνησίς των, περιορίσθη εις κριτικήν της δράσεώς μας και όταν την 5ην Μαΐου, εζητήσαμεν επισήμως από την Ρωσίαν να συνεργασθή μαζί μας διά την ρύθμισιν των ελληνικών υποθέσεων, μας εδόθη η απάντησις ότι εθεώρουν εσφαλμένην την συμμετοχήν των εις οιανδήποτε δημοσίαν δήλωσιν περί της πολιτικής καταστάσεως εις Ελλάδα»[45].

Σ' όλο αυτό το διάστημα, ο λογοκρινόμενος βρεταννικός τύπος, υφίσταται ένα καθολικό black-out πάνω στα γεγονότα. Τώρα πια, ο ελληνικός στρατός της Μέσης Ανατολής τέλειωσε τη ζωή του.

Παρ' όλες τις προειδοποιήσεις του Ε.Α.Μ., που σύμφωνα και με τις ομολογίες του Woodhouse δεν ανακατεύτηκε στην στάση, οι αντιφασιστικές οργανώσεις εξωθήθηκαν στην εξέγερση.

Οι βρεταννικές υπηρεσίες πέτυχαν αυτό που ήθελαν. Μετά την εκκαθάριση, ο βασιλιάς της Ελλάδας έχει πια τον «στρατό» του.

Το μεγαλύτερο μέρος των αφοπλισμένων στρατευμάτων θα σκουριάζει για μήνες στα βρεταννικά στρατόπεδα συγκέντρωσης της Λιβύης και, αργότερα, της Αβησσυνίας. Μόνο στο τέλος του 1945 θ'

αρχίσουν να επιστρέφουν στην Ελλάδα σε μικρές ομάδες.

Μονάχα μια φούχτα άντρες καταφέρνουν ν' αποδράσουν κατά την μεταφορά τους στην Αβησσυνία. Είναι στοιβαγμένοι στ' αμπάρια του «Εριντάν», ενός παλιού γαλλικού φορτηγού που ποτέ δεν είχε χρησιμοποιηθεί για να μεταφέρει στρατεύματα.

Οι συνθήκες διαβίωσης είναι φοβερές. Το γαλλικό πλήρωμα αρχίζει να συναδελφώνεται με τους Έλληνες και επαναστατεί. Τα περισσότερα λιμάνια ελέγχονται από τους Άγγλους, αλλά ύστερα από μια ατέλειωτη περιπλάνηση θα καταφέρουν να 'ρθουν σε συμφωνία μαζί τους και θα πατήσουν ξηρά.

Οι θέσεις του Βενιζέλου στην αρχή της κρίσης δεν αρέσουν καθόλου στους Βρεταννούς.

Οι εκπρόσωποι των οργανώσεων του εσωτερικού αναμένονται από μέρα σε μέρα κι ό,τι μπορεί να μπαλωθεί πρέπει να μπαλωθεί αμέσως.

Ο Churchill δείχνει να έχει βρει τον ιδανικό υποψήφιο.

Στις 15 του Απρίλη, δυο μέρες μετά την άφιξη του βασιλιά και την επόμενη της ονομασίας του Βενιζέλου, ο Γεώργιος Παπανδρέου έφτανε στο Κάιρο.

«Το τέλος της στάσεως, γράφει ο Churchill, έδιδε χαρακτήρα μεγαλυτέρας οξύτητος εις την συγκρότησιν ελληνικής κυβερνήσεως. Δεν υπήρχε η εντύπωσις ότι ο Βενιζέλος αντεπεκρίνετο εις αυτήν την αποστολήν και ο Παπανδρέου, αρχηγός του δημοκρατικού και κοινωνικού κόμματος, ο οποίος, τη φροντίδι μας, ήλθεν ειδικώς εξ Ελλάδος, τον αντικατέστησεν την 26ην Απριλίου»[46].

Ο Παπανδρέου έχει κάνει τρεις μήνες στις φυλακές Αβέρωφ στην αρχή του 1942, πράγμα που του δίνει, μεταξύ των συναδέλφων του στο Κάιρο, το φωτοστέφανο του αντιστασιακού.

Οι φάκελοι της Γκεστάπο Αθηνών, περιγράφουν σύντομα την καριέρα του:

«Γεώργιος Παπανδρέου, πενήντα ετών, δικηγόρος της Πελοποννήσου, βουλευτής από δεκαπενταετίας, δύο φορές υπουργός παιδείας, δημοκράτης, εχθρός του κομμουνισμού και της μοναρχίας... Πρέπει να θεωρείται ο πολιτικός άνδρας του μέλλοντος.

Ψηλός, αδύνατος, κολυμπώντας μέσα στα ρούχα του που δείχνουν πάντα πολύ φαρδειά γι' αυτόν, με γαμψή μύτη και μάτια χωμένα κάτω από ένα ψηλό μέτωπο, ο Παπανδρέου είχε απαντήσει ένα χρόνο νωρίτερα στον Τζίμα και τον Σαράφη, που τον προτρέπανε να πάει στο βουνό: «Πηγαίνετε κι έρχομαι».

Τον Ιούλη του ίδιου χρόνου, έκρινε πιο σκόπιμο ν' απευθύνει στο Γ.Σ. της Μέσης Ανατολής μια αναφορά που οι Βρεταννοί φύλαξαν προσεχτικά.

«Για πρώτη φορά στην ιστορία, η ταυτότης των ελληνικών και βρεταννικών συμφερόντων είναι απόλυτη...

»Σήμερα μια νέα μορφή ανταγωνισμού διαγράφεται. Δυο παγκόσμια μέτωπα κυοφορούνται: ο πανσλαβικός κομμουνισμός και ο αγγλο - σαξονικός φιλελευθερισμός...

»Η Ελλάς και η Τουρκία προόρισται να είναι σύμμαχοι των Βρεταννών, ως φυσικοί αντίπαλοι της πανσλαβικής εξαπλώσεως εις τα Βαλκάνια και φυσικοί φρουροί των πυλών της Μεσογείου»47.

Προτείνει τέλος, την συγκρότηση στην Ελλάδα αντιστασιακών εθνικιστικών ομάδων σαν αντιστάθμισμα της δύναμης του Ε.Α.Μ.—Ε.Λ.Α.Σ.

Για τους Βρεταννούς, αυτός ο Έλληνας, παρά τις δημοκρατικές του απόψεις, μιλάει σαν χρησμός.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Στο βουνό, ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει την πραγματική εξουσία!

Από τη βρεταννική σκοπιά, όλα είναι έτοιμα ώστε το αντάρτικο κίνημα να εξωθηθεί ως τις πιο ακραίες του θέσεις και να προκαλέσει τον εμφύλιο πόλεμο. Η Ε.Κ.Κ.Α. θα χρησιμοποιηθεί για την πυροδότηση. Οι δραστηριότητες της μοναρχικής ομάδας του Δεδούση ξεφεύγουν από τον έλεγχο του Ψαρρού που δεν αργεί να ξεπεραστεί από τα γεγονότα.

Ο Μπακιρτζής, αντιπρόεδρος της Π.Ε.ΕΑ., είναι πάντα μέλος της Ε.Κ.Κ.Α. αλλά οι μοναρχικοί αξιωματικοί της οργάνωσης είναι αποφασισμένοι να σταματήσουν το ειδύλλιο.

Χρειάζονται ελάχιστα πράγματα για να δηλητηριαστούν οι σχέσεις των αντίπαλων αντιστασιακών ομάδων που γειτονεύουν στην ίδια περιοχή. Οι μικροσυγκρούσεις είναι συχνές και η συμμαχική αποστολή δεν κάνει τίποτε για να ξεπεραστούν οι διαφορές.

Μπροστά στην επιδείνωση της κατάστασης, η Π.Ε.Ε.Α. απευθύνει στον Ψαρρό μια απειλητική διακοίνωση, καλώντας τον να περιορίσει τους απείθαρχους αξιωματικούς του και να συγχωνεύσει το σύνταγμά του με τις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ., αλλά ο Δεδούσης, που σίγουρα έχει εξασφαλίσει τα νώτα του, εκδηλώνει την πρόθεσή του να «απελευθερώσει την περιοχή του από τους κομμουνιστάς».

Ενώ ο Ψαρρός διστάζει ν' αποκηρύξει τον αξιωματικό του, ο Δεδούσης τα ψήνει μ' ένα ύποπτο πρόσωπο ονομαζόμενο Καπετσώνη. Επιτίθεται κατά των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. που διοικούνται από τον Νικηφόρο, συλλαμβάνει εκατό στελέχη του Ε.Α.Μ. και επιχειρεί να ξεκαθαρίσει την περιοχή. Στη διάρκεια της σύγκρουσης ένας αρχηγός του Ε.Λ.Α.Σ., ο Βάρσος, σκοτώνεται. Ο Νικηφόρος αντεπιτίθεται, η σύγκρουση γενικεύεται και ο Ε.Λ.Α.Σ. απαιτεί το κεφάλι του Δεδούση. Ο Ψαρρός φεύγει από την Πλάκα για να βρει μια συμβιβαστική λύση. Αλλά ο Δεδούσης σπρώχνει στο έγκλημα. Από την πλευρά του ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει στείλει τον Άρη στην Πελοπόννησο, όπου μετά την γερμανική επίθεση του χειμώνα, η κατάσταση επιβάλλει αποφασιστική επέμβαση.

Οι ηγετικές αντάρτικες ικανότητες του Άρη ανταποκρίνονται βέβαια σ' αυτή την αποστολή, αλλά είναι φανερό ότι μετά την αναχώρηση του Τζίμα για την Γιουγκοσλαβία, η απομάκρυνσή του από το Γ.Σ. ολοκληρώνει την αποσύνθεση της μυθικής τριανδρίας του Ε.Λ.Α.Σ.

Τη στιγμή που η σύγκρουση με τις δυνάμεις του Δεδούση φτάνει στο κατακόρυφο, ο Άρης, που βαδίζει για την Πελοπόννησο, βρίσκεται τυχαία στην καρδιά της μάχης, στην περιοχή Θηβών, στην νότια Ρούμελη.

Ο Άρης εξαγριωμένος από την στάση της Κεντρικής Επιτροπής, γνωρίζει την τύχη που επιφυλάσσει η ιστορία στο αντάρτικο. «Αν νικήσουμε θα είμαστε άγιοι. Αν αφεθούμε στην τύχη, θα είμαστε φονιάδες».

Ρίχνει στη μάχη κατά του Δεδούση δύο τάγματα της 5ης ταξιαρχίας του Ε.Λ.Α.Σ., μονάδες της 36ης ταξιαρχίας και τους μαυροσκούφηδές του.

Στις 12 του Απρίλη, ανήμερα του Πάσχα, ο Ψαρρός είναι τελείως περικυκλωμένος. Σαν απάντηση στο τηλεσίγραφο που του στέλνει ο Ε.Λ.Α.Σ. απελευθερώνει τους ομήρους, επιστρέφει τα κλεμένα τρόφιμα και συλλαμβάνει τον Καπετσώνη. Για να μην αποκηρύξει έναν από τους ανθρώπους του ή γιατί δεν έχει τον απόλυτο έλεγχο της κατάστασης, αρνιέται να παραδόσει τον Δεδούση.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. απαντάει αμέσως: αν ο Δεδούσης δεν προσαχθεί μπροστά σε συνέλευση ανταρτών, το 5)42 σύνταγμα θα διαλυθεί με τη βία.

Τώρα ο Ψαρρός κάνει την τελευταία παραχώρηση. Δηλώνει πως είναι έτοιμος να δεχτεί την ενσωμάτωση του 5)42 συντάγματος στον Ε.Λ.Α.Σ., αλλά προσθέτει ότι δεν είναι σε θέση να συλλάβει τον αξιωματικό του. Κανείς δεν ξέρει και πιθανώς κανείς δεν θα μάθει ποτέ αν η πρόταση μεταβιβάστηκε στο Γενικό Στρατηγείο. Την επομένη, καθώς ο Δεδούσης δεν του έχει παραδοθεί, ο Ε.Λ.Α.Σ. περνάει στην επίθεση.

Σε μερικές ώρες το 5)42 σύνταγμα δεν είναι πια παρά μια ανάμνηση. Ο Δεδούσης, ο Καπετσώνης και το μεγαλύτερο μέρος των μοναρχικών αξιωματικών καταφέρνουν να σπάσουν την περικύκλωση και γίνονται δεκτοί από τα Τάγματα Ασφαλείας που δρουν στην περιοχή της Άμφισσας.

Ο Ψαρρός, θαρραλέα, αρνήθηκε να τους ακολουθήσει. Είναι μόνος του όταν παραδίνεται το βράδι στον καπετάν Νικηφόρο.

Τον εμπιστεύονται σε μια συνοδεία που έχει αποστολή να τον οδηγήσει στον Άρη.

Ο Νικηφόρος ξέρει πόσο η κατάσταση είναι τεταμένη, φοβάται κάποιο ατύχημα και συνιστά απόλυτη φρόνηση στον αρχηγό του αποσπάσματος.

—Κρύψε τον και πες στο αυτί του συνταγματάρχη Ρήγου πως είσαι υπεύθυνος για τον Ψαρρό για να τον έχει στην προστασία του.

Τώρα η σύμπτωση έρχεται να προσθέσει μια παράλογη και δραματική διάσταση στις συνέπειες μιας φοβερής πρόκλησης.

Στο δρόμο η συνοδεία του Ψαρρού διασταυρώνεται με μια μικρή μονάδα του Ε.Λ.Α.Σ., με επικεφαλής κάποιο Ζούλα, ακόμα τυφλωμένο από τη λύσσα και τις απώλειες των χθεσινών μαχών.

Ο Ζούλας αναγνωρίζει τον Ψαρρό και τον βρίζει. Ο Ψαρρός αντιδρά έντονα στις κατηγορίες για προδοσία. Ένας άντρας του Ζούλα σηκώνει το αυτόματο. Ο Ψαρρός σωριάζεται κατάχαμα διάτρητος από σφαίρες.

Στο Γ.Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. όταν ο Τσιριμώκος μεταδίνει το νέο στο Σιάντο, ο «γέρος» παγώνει.

—Καταστροφή!

Η Ιερή Εξέταση του Λιβάνου

Η συνδιάσκεψη που ετοιμάζεται στη Μέση Ανατολή μοιάζει με ενέδρα. Οι Άγγλοι εργατικοί το γνωρίζουν και μπορεί κανείς να διαβάσει στον «Observer» της 30 του Απρίλη:

«Τώρα εκφράζουμε ανοιχτά την υποψία ότι ο βασιλιάς της Ελλάδος δεν είχε ποτέ την πρόθεση να επιτρέψει την είσοδο των ανταρτών στην κυβέρνησή του· αντίθετα η κύρια φροντίδα του είναι η δημιουργία προϋποθέσεων που να αποκλείουν την είσοδό τους σ' αυτήν».

Από τότε που δημιουργήθηκε η Π.Ε.Ε.Α. και οι καπετάνιοι ελέγχονται, δεν είναι ακριβώς το αντάρτικο που ετοιμάζεται να πάει για διαπραγματεύσεις.

Η αντιπροσωπεία της αριστεράς περιλαμβάνει εφτά μέλη: Τον Ρούσσο για το Κ.Κ.Ε., τους Σβώλο, Αγγελόπουλο και Ασκούτση για την Π.Ε.Ε.Α., τον Πορφυρογένη (κομμουνιστή) για το Ε.Α.Μ. και τον Σαράφη για τον Ε.Λ.Α.Σ. Όποιες και να 'ναι οι πολιτικές αρετές μιας τέτοιας αντιπροσωπείας, αντιπροσωπεύει τα πάντα (με εξαίρεση τον Σαράφη) εκτός από το βουνό.

Μέχρι την τελευταία στιγμή οι εφτά άντρες του Ε.Α.Μ. διστάζουν να πέσουν στο στόμα του λύκου.

«Πηγαίνοντας για το αεροδρόμιο, γράφει ο Σαράφης, μάθαμε από το ραδιόφωνο ότι ο Παπανδρέου είχε αντικαταστήσει τον Βενιζέλο. Αναρωτηθήκαμε αν άξιζε ο κόπος να κάνουμε το ταξίδι κι αποφασίσαμε πως αν το αεροπλάνο έφτανε αυθημερόν θα πηγαίναμε, αν όχι, θα επιστρέφαμε στην έδρα της Π.Ε.ΕΑ.»[48].

Είναι η ρώσικη ρουλέτα. Το αεροπλάνο προσγειώνεται την καθορισμένη ώρα[49].

Μόλις αγγίζουν το αιγυπτιακό έδαφος, ο Σαράφης προσκαλείται στο βρεταννικό Γ.Σ. του Καΐρου. Θυμούνται ότι ανήκε στον Α.Α.Α. ότι είχε σχέσεις με τον Παπανδρέου και θεωρούν πιθανώς ότι μπορούν να τον καταφέρουν.

Ο Σαράφης γίνεται δεκτός με μεγάλες τιμές από τον στρατηγό Μπάλιον, αρχηγό του επιτελείου, παρουσία αρκετών συμμάχων αξιωματικών, μεταξύ των οποίων και ο Αμερικανός συνταγματάρχης Γουέστ.

Τα μόνα προβλήματα που εκφράζει ο Σαράφης στον στρατηγό είναι οι ανάγκες του εθνικού απελευθερωτικού στρατού για την συνεχή παρενόχληση των δυνάμεων κατοχής και η πραγματοποίηση της επιχείρησης «Κιβωτός του Νώε».

Τον ακούνε ευγενικά, ύστερα πάλι ευγενικά τον κάνουν να καταλάβει πως είναι εκτός θέματος. Αυτό που ενδιαφέρει τον στρατηγό Μπάλιον και τους παρόντες αξιωματικούς, βρίσκεται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση από τα αιτήματα του Σαράφη. Η φροντίδα τους δεν είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας του Ε.Λ.Α.Σ. αλλά η ταυτόχρονη με τις άλλες αντάρτικες οργανώσεις διάλυσή του, με σκοπό την ενσωμάτωσή τους στον μελλοντικό τακτικό στρατό.

Ο Σαράφης αρχίζει να συνειδητοποιεί μέχρι ποιο βαθμό είναι χίμαιρα η συζήτηση με τους συμμάχους και το γνωστοποιεί στους συνομιλητές του: Αν ελπίζουν ότι θα διαλύσουν τον Ε.Λ. Α.Σ. πάνω στο τραπέζι μιας διάσκεψης, απατώνται.

Ωστόσο, οι Βρεταννοί δείχνουν πως περιμένουν πολλά πράγματα από αυτόν. Του εκφράζουν την επιθυμία να εκκενωθεί η περιοχή της Πρέβεζας από το 24ο σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ. και να επιστραφεί ο έλεγχος της περιοχής στον Ε.Δ.Ε.Σ.

Ο Σαράφης, αντί γι' άλλη απάντηση, τηλεγραφεί τους όρους του συμμαχικού αιτήματος στον κρητικό στρατηγό Μάντακα, τον αντικαταστάτη του επικεφαλής του απελευθερωτικού στρατού.

Πριν από την έναρξη της συνδιάσκεψης, ο Παπανδρέου κάνει μερικές προκαταρκτικές επαφές. Δέχεται με την σειρά του τον Σαράφη και του εκφράζει την (λιγοστή) συμπάθειά του για τον Ε.Λ.Α.Σ.

—Ποιες είναι οι προθέσεις σας;

Ο Σαράφης δεν είναι για πούλημα. Περιορίζεται να του απαντήσει.

—Όλοι οι αντιπρόσωποι που ήρθαν μαζί μου ζητάμε τη δημιουργία μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας.

Ο Πυρομάγλου έχει φτάσει με άλλους δύο εκπροσώπους του Ε.Δ.Ε.Σ. Περνάει κι αυτός από το Κάιρο, όπου οι δύο άλλοι που τον συνοδεύουν γίνονται δεκτοί από τον Lepper. Ο πρεσβευτής δεν χάνει τον καιρό του σε λεπτομέρειες. Τους κάλεσε για να τους δώσει την εντολή.

—Πρέπει να συνεννοηθείτε με τον Παπανδρέου.

Ο Πυρομάγλου δεν συνάντησε τον Lepper, αλλά γίνεται δεκτός προσωπικά από τον Παπανδρέου.

—Ο Ε.Λ.Α.Σ. και το Ε.Α.Μ. είναι κάτω από την απόλυτη επιρροή του κομμουνιστικού κόμματος, του δηλώνει ο πρωθυπουργός.

Ο Πυρομάγλου δεν συμφωνεί.

—Είναι πάνω απ' όλα αντιστασιακοί!

Ο Παπανδρέου επιμένει.

—Πρέπει πάση θυσία ν' αποφύγουμε την κατάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστάς.

—Πολλοί αξιωματικοί του Ε.Λ.Α.Σ. δεν είναι κομμουνισταί, του απαντάει ο Πυρομάγλου, και νομίζω πως πάνω απ' όλα πρέπει ν' αποφύγουμε να τους σπρώξουμε στα άκρα.

Δεν είναι η άποψη του Παπανδρέου. Αυτός, αντίθετα, είναι αποφασισμένος να επιβάλει στον Ε.Λ.Α.Σ. απαράδεχτους όρους. Δεν πρόκειται να αρχίσει συνδιάσκεψη, αλλά δίκη.

Ο Πυρομάγλου συναντάει άλλωστε έναν Άγγλο διπλωμάτη που του δηλώνει απερίφραστα:

—Μου είναι αδύνατο να καταλάβω τους λόγους που υπαγόρευσαν στο Ε.Α.Μ. να αρνηθεί μια συνεννόηση με τις άλλες ανταρτικές οργανώσεις και να δεχτεί αντίθετα να έρθει στο Λίβανο, που στην πραγματικότητα είναι το ολάνοιχτο στόμα ενός πεινασμένου λύκου.

Μέσα στην ανοιξιάτικη υγρασία της Βηρυτού, οι εκπρόσωποι περιμένουν την έναρξη των συζητήσεων. Έχουν εντολή να παραμείνουν στο ξενοδοχείο τους «για λόγους ασφαλείας» και δεν μπορούν να 'χουν καμιά επαφή με τον Τύπο. Ο Lepper έχει εγκατασταθεί εκεί κοντά, πανταχού παρών για τις συζητήσεις που θ' αρχίσουν.

Στις 17 του Μάη, η συνδιάσκεψη αρχίζει στο Dur el Sauer ένα σταθμό κοντά στη Βηρυτό.

Οι εφτά του Ε.Α.Μ., του Ε.Λ.Α.Σ., της Π.Ε.Ε.Α. και του Κ.Κ.Ε. παίρνουν θέση στο τραπέζι, μαζί με τρεις εκπροσώπους του Ε.Δ.Ε.Σ., με αρχηγό τους τον Πυρομάγλου, τον Καρτάλη για την Ε.Κ.Κ.Α. και δυο παράδοξους νεοφώτιστους της «Αντίστασης», τους στρατηγούς Βεντήρη και Σταθάτο, που ισχυρίζονται ότι αντιπροσωπεύουν «εθνικές οργανώσεις» με δυναμικό 150.000 αντρών. Οι κύριοι αυτοί, με καθαρά λιγότερες δυνάμεις, πέτυχαν λαμπρά αποτελέσματα στην πάλη τους κατά του Ε.Α.Μ. και Ε.Λ.Α.Σ., χάρη στη γενναιόδωρη συμπαράσταση των δυνάμεων κατοχής.

Δίπλα στους δώδεκα εκπροσώπους της «Αντίστασης» κάθονται δώδεκα εκπρόσωποι προκατακλυσμιαίων πολιτικών σχηματισμών, που δεν εκπροσωπούν παρά τους εαυτούς τους. Η παγίδα είναι στημένη.

Για ακατανόητους λόγους, μια που το Κ.Κ.Ε. δεν σταματάει να είναι εφεκτικό, κανένας δεν τολμάει να αναγγείλει στο Σβώλο, που ηγείται της αντιπροσωπείας της Π.Ε.Ε.Α., τον θάνατο του Ψαρρού.

Στους διαδρόμους, πριν την έναρξη της συνδιάσκεψης, ο Σβώλος συναντάει τον Παπανδρέου που τον πλησιάζει με σφιγμένα δόντια.

—Πώς πάει ο Ψαρρός;

Ο Σβώλος, σε πλήρη άγνοια, του απαντά λίγο παραξενεμένος:

—Με τα τελευταία νέα, ήταν απολύτως καλά.

Ο Παπανδρέου του κουνάει το τηλεγράφημα που αναγγέλει τη δολοφονία του αρχηγού της Ε.Κ.Κ.Α.

Το πυρ άρχισε. Επί τρεις μέρες, δεκαοκτώ εκπρόσωποι βομβαρδίζουν τους υπόλοιπους εφτά που αντιπροσωπεύουν τη μεγάλη πλειοψηφία του μαχόμενου κατά του καταχτητή Ελληνικού λαού.

Μετά τη στάση του στρατού της Μέσης Ανατολής, η αγανάκτηση που προκάλεσε η υπόθεση Ψαρρού είναι θεία πρόνοια για τον Παπανδρέου.

Αρχίζει το κατηγορητήριο.

—Η παρούσα κατάστασις εις την χώραν μας είναι μία κόλασις. Οι Γερμανοί σφάζουν, τα Σώματα Ασφαλείας σφάζουν, οι αντάρτες σφάζουν!

Είναι καθαρή βρισιά, αλλά οι διαμαρτυρίες των εκπροσώπων του βουνού, τους σπρώχνουν περισσότερο στην άμυνα. Οι ξεθαμένοι αρεοπαγίτες των προμεταξικών κοσμικών καρνέ, αγανακτούν.

Ο Παπανδρέου συνεχίζει:

«...Το Ε.Α.Μ. δεν αποσκοπεί μόνον εις την πάλην διά την

απελευθέρωσιν, θέλει να ετοιμάση επίσης την κυριαρχία του. Κατά τούτο, επεχείρησε να μονοπωλήση τον εθνικόν αγώνα, εμποδίζει με απειλήν θανάτου, τους Έλληνας να εκπληρώσουν το πατριωτικόν χρέος των. Επί πλέον επιχειρεί να τρομοκρατήση και να εξολοθρεύση τους αντιπάλους του. Συνεχωνεύθη με το κράτος διά να θεωρήση τους αντιπάλους του ως εχθρούς της Πατρίδος».

Θα ήταν εύκολο να του απαντήσουν ότι τα παραδοσιακά κόμματα δεν αντιστάθηκαν ποτέ με τα όπλα και ότι το αποκλειστικό μονοπώλιο της Αντίστασης από τον Ε.Λ.Α.Σ. είναι γεγονός από την αρχή του αγώνα. Αλλά οι συγκρούσεις που οδήγησαν σε αιματηρές επιχειρήσεις κατά των πιο αδύνατων αντιπάλων οργανώσεων χρησιμοποιήθηκαν σοφά για να επιβαρύνουν το φάκελλο μιας κατηγορίας προετοιμασμένης από καιρό.

Οι κατηγορούμενοι βρίσκονται σε μειονεχτική θέση, πράγμα που επιτρέπει στον Woodhouse να γράψει:

«Η συμφωνία του Λιβάνου, επιτεύχθηκε με την εξώθηση των εκπροσώπων της Π.Ε.Ε.Α., του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. και του Κ.Κ.Ε. σε μια κατάσταση πνευματικής αποκτήνωσης που δεν τους άφηνε πλέον περιθώρια υπευθυνότητας για τις πράξεις τους»[50].

Με την εισαγωγή στο θέμα από τον Παπανδρέου, οι κατηγορούμενοι, οι μόνοι γύρω από το τραπέζι που αντιπροσωπεύουν μια αξιόλογη λαϊκή δύναμη, εγκαταλείπονται στην κακομεταχείριση σαν να είναι οι πραγματικοί ένοχοι.

Τότε, το κατηγορητήριο εναντίον τους γίνεται ασταμάτητο και μετατρέπεται σε συκοφαντία.

«Το Εθνικόν Απελευθερωτικόν Μέτωπον, με την τρομοκρατική του δραστηριότητα, εδημιούργησε το κατάλληλον ψυχολογικόν κλίμα που επιτρέπει εις τους Γερμανούς να επιτύχουν, κατά το τρίτον αυτό έτος δουλείας, ό,τι δεν επέτυχον στην διάρκεια των δύο πρώτων ετών: την δημιουργία Ταγμάτων Ασφαλείας προοριζομένων διά τον εμφύλιον πόλεμον».

Ο χαρακτηρισμός της Αντίστασης ως τρομοκρατίας, είναι μια συνηθισμένη μέθοδος που δηλώνει σαφώς την καταγωγή της.

Φυσικά δεν είναι ενάντια στους στρατηγούς Βεντήρη και Σταθάτο, παρόντων στο τραπέζι της συνδιάσκεψης, τα Τάγματα Ασφαλείας που συγκροτήθηκαν. Επίσης, οι βρεταννικές υπηρεσίες δεν είναι εντελώς ξένες στην ανάπτυξη αυτών των ίδιων ταγμάτων, έτσι που οι πραγματικοί δημιουργοί του εμφυλίου πολέμου είναι ακριβώς καθισμένοι δίπλα στο έδρανο του εισαγγελέα Παπανδρέου.

Τελικά, το βαρύ τίμημα που πληρώθηκε από το Ε.Α.Μ. - Ε. Λ.Α.Σ. στον αγώνα κατά του κατακτητή και των μισθοφόρων του, κάνει την ίδια την κατηγορία βρωμερή. Είναι σαν να 'βλεπε κανείς τον «Ντε Γκωλ να δηλώνει στο Λονδίνο ότι η μιλίτσια του Ντοριό είναι προϊόν του «ψυχολογικού κλίματος» που δημιουργήθηκε από την «τρομοκρατική δραστηριότητα» του αντάρτικου εναντίον του γαλλικού πληθυσμού»[51].

Αλλά ο Παπανδρέου δε σταματά εδώ:

«Νομίζω ότι ο καθένας οφείλει να διαφυλάττη εξ ολοκλήρου τους τίτλους και τις ευθύνες του ενώπιον της ιστορίας και έμπροσθεν της Δικαιοσύνης, όταν πρόκειται δι' εγκλήματα του κοινού ποινικού Δικαίου». Οι εγκληματίες του κοινού ποινικού Δικαίου. Ο Παπανδρέου προδιαγράφει το μέλλον αλλά δεν έχει φτάσει ακόμη στο τέλος της προφητείας του.

«Εάν λοιπόν το Ε.Α.Μ. έχη την πρόθεσιν, μετά το τέλος του πολέμου και με το πρόσχημα μιας λαϊκής δημοκρατίας, να επιβληθή διά της βίας εις την πλειοψηφίαν του ελληνικού λαού, τότε φυσικά η συνεννόησις είναι αδύνατος. Εις αυτήν την περίπτωσιν το καθήκον μας είναι να εξεγείρωμεν το έθνος και να κάνωμεν έκκλησιν εις την συνδρομήν όλων των μεγάλων Συμμάχων μας, των κυβερνήσεών των και της κοινής γνώμης των χωρών των διά τον αγώνα εις δύο μέτωπα: εναντίον του ξένου εισβολέως και εναντίον του εσωτερικού εχθρού»[52].

Το σκιάχτρο στήθηκε. Για τους προστατευόμενους του «αγγλο - σαξονικού φιλελευθερισμού» θ' αποτελέσει στο εξής δόγμα και προοπτική. Ο στρατός των μεγάλων συμμάχων θα επέμβει, αλλά ο εισβολέας θα έχει ήδη εγκαταλείψει τη χώρα και τελικά ένας λαός νικητής θα χαρακτηριστεί σαν «εσωτερικός εχθρός» της πατρίδας.

Η αντιπροσωπεία των κατηγορουμένων, αντί να διακόψει τις διαπραγματεύσεις ή να επιβάλει τον τόνο που απορρέει από τη δύναμη των εντολών που εκφράζει, καταποντίζεται στην άμυνα και εκλιπαρεί ελαφρυντικά.

Έχει σαν αποστολή να επιστρέψει με μια συμφωνία πάση θυσία, αλλά δεν διαθέτει τα απαραίτητα περιθώρια ελιγμών. Ο Σβώλος, συμπτωματικά επικεφαλής της ηγεσίας της Π.Ε.Ε.Α., βρίσκεται ξαφνικά φορτωμένος με το αμάρτημα του θανάτου του Ψ φρού, χωρίς να 'ναι ούτε καν πληροφορημένος γι' αυτόν. Ένα πρόσωπο σαν τον Ρούσσο, έμπειρος επαναστάτης αλλά νεοφώτιστος πολιτικός, φοράει μια μάσκα που δεν του πάει. Προσπαθώντας να είναι καθησυχαστικός καταφέρνει να γίνεται συμβιβαστικός. Στην κατηγορία, ότι η Π.Ε.Ε.Α. έχει υποθάλψει τη στάση του ελληνικού στρατού της Μέσης Ανατολής, απαντά με μια πραγματική αποκήρυξη.

«Η αντίσταση και η αιματηρή πάλη του ελληνικού λαού ξεπερνούν με το ηθικό τους ανάστημα την τρέλλα των πράξεων μερικών ανεύθυνων προσώπων, πράξεις οι οποίες, παρ' όλο που εμπνέονται από την επιθυμία της εθνικής ενότητας, είχαν λυπηρά και καταστροφικά αποτελέσματα που πρέπει να καταδικάζονται από όλους».

Ο Παπανδρέου επιδιώκει τη διάσπαση για να ρίξει την Π.Ε.Ε.Α. στην παρανομία. Η αντιπροσωπεία το ξέρει αυτό κι εφόσον δεν αντικρούει την πρόκληση με πρόκληση, είναι φυσικό να καταλήξει ακυβέρνητη μέχρι τη συνθηκολόγηση. Στο κάτω κάτω, το βουνό, εκτός του Σαράφη, δεν εκπροσωπείται από τους ανθρώπους του, και ο Ρούσσος, για λόγους διαμετρικά αντίθετους από κείνους του Παπανδρέου, δεν έχει απεριόριστη εμπιστοσύνη στην αίρεση που συντηρεί τον μύθο του Άρη Βελουχιώτη.

Αυτοί που ακούνε το κατηγορητήριο του Παπανδρέου δεν είναι άντρες με δύναμη και συνείδηση της δύναμης που εκπροσωπούν· είναι φιλελεύθεροι, ενοχλημένοι από τις υπερβολές που τους προσάπτονται, ή θεωρητικοί που επιθυμούν να φανούν καθώς πρέπει και ξεπερνιούνται από ένα φαινόμενο ξένο προς την πνευματική τους συγκρότηση.

Το σχέδιο που τους προτείνουν έχει σαν κύριο αντικειμενικό του σκοπό την δίωξη των δυνάμεων της Μέσης Ανατολής. Το δεύτερο σημείο, το σοβαρότερο σε συνέπειες, προβλέπει την αναδιοργάνωση του εθνικού στρατού, δηλαδή τη διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ

Ένα τέτοιο ντοκουμέντο αντιστοιχεί με πραγματική συνθηκολόγηση. Οι εκπρόσωποι της αριστεράς είναι υποχρεωμένοι ή να αποχωρήσουν ή να γονατίσουν.

Υπογράφουν με μισή καρδιά, αλλά πάντως υπογράφουν την ήττα τους, επιφυλάσσοντας απλώς την τελική επικύρωση της συμφωνίας και την επιδοκιμασία της από την Π.Ε.Ε.Α., που, μόνον αυτή, μπορεί να απορρίψει την απόφαση.

«1. Ανασύνταξις και πειθάρχησις των ενόπλων ελληνικών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής υπό την σημαίαν της Ελληνικής Πατρίδος...

»2. Ενοποίησις και πειθάρχησις υπό τας διαταγάς της Ενιαίας Κυβερνήσεως όλων των ανταρτικών σωμάτων της Ελευθέρας Ελλάδος καθώς και η κινητοποίησις όλων των μαχητικών δυνάμεων του

Έθνους εναντίον των κατακτητών...

»3. Κατάργησις της τρομοκρατίας εις την ελληνικήν ύπαιθρον και παγίωσις της προσωπικής ασφαλείας και της πολιτικής ελευθερίας του λαού, όταν και όπου ο κατακτητής αποσύρεται...

»4. Συνεχής μέριμνα δια την επαρκή αποστολήν τροφίμων και φαρμάκων εις την υπόδουλον Ελλάδα, επίσης και την ορεινήν...

»5. Εξασφάλισις, κατά την προσεχή από κοινού μετά των συμμαχικών δυνάμεων απελευθέρωσιν της Πατρίδος, της τάξεως και ελευθερίας του Ελληνικού Λαού, εις τρόπον ώστε, απηλλαγμένος και υλικής και ψυχολογικής βίας, να αποφασίση κυριάρχως και διά το πολίτευμα και δια το κοινωνικόν καθεστώς και διά την κυβέρνησιν της αρεσκείας του...

»6. Επιβολή σκληρών κυρώσεων κατά των προδοτών της Πατρίδος και κατά των εκμεταλλευτών της δυστυχίας, του λαού μας...

»7. Πρόνοια δια την άμεσον ιχανοποίησιν μετά την απελευθέρωσιν, των υλικών αναγκών του Ελληνικού Λαού...

»8. Πλήρης ικανοποίησις των εθνικών δικαίων...».

Η ιστορία δεν θα δώσει την ευκαιρία σε όσους κέρδισαν στο Dur el Sauer v' αποδείξουν περισσότερο από το παρελθόν τον πατριωτισμό τους στην πάλη κατά του καταχτητή. Αντίθετα, το σπέρμα της αποκατάστασης της «τάξεως εν συνεργασία με τας συμμαχικάς δυνάμεις» υπόσχεται πλούσια συγκομιδή.

Στις 25 του Μάη ο Παπανδρέου ορκίζεται ενώπιον του βασιλιά και συγκροτεί κυβέρνηση είκοσι υπουργών. Οι αντιπροσωπείες του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ., της Π.Ε.Ε.Α. και του Κ.Κ.Ε. είχαν έρθει με την πρόθεση να απαιτήσουν τα μισά υπουργεία - κλειδιά. Ο Παπανδρέου τους παραχωρεί το ένα τέταρτο: πέντε δευτερεύοντα χαρτοφυλάκια.

Στις 27, ένα τηλεγράφημα φτάνει από την Ελλάδα στην αντιπροσωπεία που εν τω μεταξύ έχει επιστρέψει στο Κάιρο.

Το αντάρτικο αποκηρύσσει τους εκπροσώπους του και απαιτεί εξηγήσεις για τη συνθηκολόγησή τους.

«Η απάντηση της Π.Ε.Ε.Α., γράφει ο Σαράφης, αντιστοιχούσε με διάψευση... Ο πρόεδρος Σβώλος σοκαρισμένος, ήθελε να παραιτηθεί.

»Συμφωνήθηκε να επιστρέψω αμέσως στο βουνό, ώστε να ενημερώσω πιο ολοκληρωμένα την Π.Ε.Ε.Α. Στο Λίβανο όλοι ήταν της γνώμης ότι η ατμόσφαιρα και οι περιστάσεις μάς είχαν επιβάλει να οδηγηθούμε σε συμβιβασμό»[53].

Στις 29, ο Σαράφης πετάει για το βουνό. Η προσγείωσή του σ' ένα παράνομο αεροδρόμιο παραλίγο να καταλήξει σε καταστροφή. Η υποδοχή που του γίνεται δεν είναι κατάλληλη για να τον συνεφέρει από τις συγκινήσεις του. Εδώ φτάνει σε άλλο πλανήτη.

Στο Λίβανο, η αντιπροσωπεία αφέθηκε να κατακλυσθεί από πολιτικούς που ήταν περισσότερο

κατάλληλοι για αγανάκτηση παρά για αντίσταση, αλλά στο βουνό, το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. δεν μοιράζεται το κύρος του με κανέναν.

Ο Σιάντος και ο Ιωαννίδης ξεσπάνε. Ο Σαράφης βρίσκεται και πάλιν στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Η ένταση είναι τόση που με τη σειρά του απειλεί να παραιτηθεί. Οι Σιάντος, Ιωαννίδης αρνούνται. «Μόνο τα πολιτικά μέλη της αντιπροσωπείας είναι υπεύθυνα»[54]. Ο Σαράφης θα παραμείνει στη θέση του γενικού άρχηγού του Ε.Λ.Α.Σ.

Οι αντιπρόσωποι που έμειναν στο Κάιρο περιμένουν οδηγίες της Π.Ε.Ε.Α. Στην πραγματικότητα, η οριστική επικύρωση των συμφωνιών θα περιμένει τρεις μήνες, πράγμα που δεν εμποδίζει τον Παπανδρέου να περάσει στην πρακτική φάση του προγράμματός του και ν' αρχίσει την εκκαθάριση του στρατού της Μέσης Ανατολής. Τα σίγουρα στοιχεία αναδιοργανώνονται κάτω από τις διαταγές του στρατηγού Βεντήρη.

Από την αρχή του Μάη, η τάση της Τεχεράνης που αποσκοπούσε στο μανουβράρισμα του παγκόσμιου χάρτη μεταξύ των «υπευθύνων», γνωρίζει στο Λονδίνο μια νέα ανάπτυξη. Στη συνέχεια μιας μακρυάς συνομιλίας μεταξύ Eden και Γκόσεφ, πρεσβευτή της Σοβιετικής Ένωσης στη Μεγάλη Βρεταννία, αρχίζει να υλοποιείται η ιδέα ενός νέου διακανονισμού Βρεταννών και Σοβιετικών για τα Βαλκάνια. Οι δεύτεροι θα διατηρήσουν ένα «εποπτικό έλεγχο» στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, ενώ οι πρώτοι θα έχουν το δικαίωμα να ρυθμίσουν τις υποθέσεις τους με την Ελλάδα.

Ο Κόρντελ Χωλ, Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών, που τον συμβουλεύτηκαν για τους τύπους, διαμαρτύρεται έντονα. Ο Στάλιν όμως είναι διατεθειμένος να υπογράψει τη συμφωνία και ο Churchill επιμένει πολύ στο Roosevelt, εν ονόματι των θυσιών της Βρεταννίας στην Ελλάδα.

«Είναι ευνόητον ότι εις ουδεμίαν περίπτωσιν τίθεται θέμα σχεδιάσεως «ζωνών επιρροής» διά το μέλλον, επαναλαμβάνουν αδιάκοπα τα τηλεγραφήματα, και απλώς πρόκειται περί μέτρων ελέγχου κατά τον χρόνον των εχθροπραξιών».

Στις 12 του Ιούνη, ο Roosevelt αποδέχεται αυτό που ήδη είναι γεγονός.

Ο Παπανδρέου είναι ενήμερος για όλα τα παζαρέματα. Αυτό όμως δεν τον κάνει καθόλου ν' αλλάξει τη στάση του απέναντι στο Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ.

Σ' αυτό το διάστημα οι εκπρόσωποι της αριστεράς που έμειναν στο Κάιρο, αναζητούν επαφές. Ο Ρούσσος, εκπρόσωπος του Κ.Κ.Ε.., έχει μια συνάντηση με τον Σοβιετικό πρεσβευτή στην Αίγυπτο. Όχι μόνο δεν αποσπά την παραμικρή υπόσχεση υποστήριξης, αλλά τον συμβουλεύουν επίμονα να μην αντισταθεί στη θέληση των Βρεταννών, «όσο θα διαρκεί ένας δύσκολος πόλεμος με αβέβαιο τέλος».

Μερικές μέρες αργότερα, ο Πορφυρογένης, ο δεύτερος κομμουνιστής εκπρόσωπος, επιστρέφει με τη σειρά του στο βουνό φέρνοντας μαζί του ένα νέο ραπόρτο. Όταν βγαίνει από το σπίτι όπου συζήτησε με τα στελέχη του κόμματος, είναι αναστατωμένος. Αλλά δεν είναι ο μόνος. Πίσω του ο Σιάντος και ο Ιωαννίδης μένουν βυθισμένοι σε βαθεια αμηχανία.

Η Π.Ε.Ε.Α. αρνιέται πάντα να υπογράψει το σύμφωνο, αλλά αρνιέται και να το αποκηρύξει και παραμένει σε κατάσταση αναμονής.

Οι αντάρτες

Νέο καυτό καλοκαίρι στην Πελοπόννησο. Ο Άρης γυρνά σαν λιοντάρι στο κλουβί. Χτυπημένος από Γερμανούς, γερμανοτσολιάδες της Πάτρας και Τάγματα Ασφαλείας, έχει το αίσθημα ότι τον έχουν πετάξει στην άκρη, παρά την τεράστια δουλειά που πρέπει να γίνει στην περιοχή.

Οι αγρότες της Αργολίδας και οι βουνήσιοι της Μάνης ταμπουρωμένοι στο οχυρωμένα τους αγροκτήματα, ξεσηκώνονται και στήνουν παντού ενέδρες.

Η αδιαλλαξία του Άρη, η σκληρότητά του, αποτελούν σχεδόν τα μοναδικά θέματα που αναπτύσσονται στις αναφορές τών παρατηρητών της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής.

Οι κριτικές γίνονται περισσότερο δηκτικές, όσο ο Ε.Λ.Α.Σ., προορισμένος για διάλυση από τους χρησμούς του Καΐρου, εδραιώνεται αποφασιστικότερα στην περιοχή.

Η Πελοπόννησος πιάνει τώρα για λογαριασμό του ένα τραγούδι που γεννήθηκε δυο χρόνια νωρίτερα στα βουνά της Ρούμελης.

Οι μαυροσκούφηδες εισχωρούν μαζί με τον αρχηγό τους στην περιοχή του Μωριά. Είναι το μεγάλο τσιφλίκι των Ταγμάτων Ασφαλείας. Σε μερικές εβδομάδες, ο Άρης καθαρίζει τους γύρω λόφους και εγκαθιστά τον έλεγχο του Ε.Λ.Α.Σ. Τα μέλη της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποσολής, οι Άνριους, Ρηντ, Τζέιμς, Κάμπελ, Στήβενς, Μπράουν βρίσκονται όλοι στην περιοχή. Έχουν λυσσάξει να δημιουργήσουν οργανώσεις αντί - Ε.Λ.Α.Σ. Στηρίζονται σε κάποιον Καραχάλιο και στις συμμορίες των Παπαδόγκωνα και Κοκώνη, που τελικά συγχωνεύονται με τους γερμανοτσολιάδες.

Ο διευθύνων του Ε.Λ.Α.Σ. Πελοποννήσου Μίχος, είναι μετριοπαθής. Είναι ένας παλιός αρχηγός στολίσκου που πολέμησε με τους Άγγλους. Ανακαλύπτει όμως σιγά - σιγά πως οι παλιοί του συμπολεμιστές συμπεριφέρονται «σάμπως η Ελλάδα να ήταν προορισμένη από πάντα, να γίνει βρεταννική αποικία» και αγωνίζεται μανιασμένα πλάι στον Άρη.

Ο λαϊκός στρατός της Πελοποννήσου έχει ν' αντιμετωπίσει τους Γερμανούς, τους συνεργάτες τους και τη βρεταννική κακοπιστία. Ο Άρης αρχίζει να συνειδητοποιεί πως θα χρειαστεί επίσης να πολεμήσει και την πολιτική γραμμή της Π.Ε.Ε.Α.

Η αναφορά των διαπραγματεύσεων του Λιβάνου φτάνει στο γενικό στρατηγείο του. Ο Ερμής, που πάντα πολέμησε πλάι του, βλέπει για πρώτη φορά τον αρχηγό του διαλυμένο από απελπισία.

—Να φτύσεις πάνω, φτύνεις τα μούτρα σου, να φτύσεις κάτω, φτύνεις τα γένεια σου...

—... για μένα, για όλους μας, είναι προδοσία. Αργότεοα θα μάθουμε ποιος είναι υπεύθυνος. Πρέπει να μάθουμε. Άκου, Ερμή. Είναι ολοφάνερο. Με τους Γερμανούς σε λίγο ξεμπερδεύουμε. Αλλά για μας δεν θα 'χει τελειώσει ο αγώνας. Τώρα πρέπει ν' αντισταθούμε κατά των Εγγλέζων, θα κάνουν ό,τι μπορούν για να μας καθήσουνε στο σβέρκο.

Σε κάποιο σημείο, η πολιτική του Ε.Α.Μ. κόπηκε στα δύο κι αποχωρίστηκε από τη δύναμή της. Ένας ένοπλος λαός υποτάσσεται σε διαταγές που ξεφεύγουν τον έλεγχό του και η πολιτική θα τον οδηγήσει σε μια νέα τραγωδία.

Στην καρδιά της Ελλάδας, στα υψώματα της Πίνδου, παλιό κάστρο του Άρη, οι αντάρτες τώρα είναι

πλαισιωμένοι γερά από πολιτικούς υπεύθυνους. Οι καρδινάλιοι της επανάστασης δοκιμάζουν κάποιες δυσκολίες για να τους πείσουν πως η πολιτική της Κεντρικής Επιτροπής τους οδηγεί στη νίκη. Οι ζωηροί καπετάνιοι όμως απομακρύνθηκαν μαζί με τον Άρη και η αμφισβήτηση είναι σχεδόν φιμωμένη.

Πρός το βορρά, οι αντάρτες της Μακεδονίας υποφέρουν από τα παζάρια της Μέσης Ανατολής.

Οι διαπραγματεύσεις του Λιβάνου τους αποκαλύπτουν πόσο μικρή σημασία αποδίνουν οι πολιτικοί στον αγώνα τους και τις επιτυχίες τους.

Όλα τα τοπικά στελέχη του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ. συνέρχονται στους πρόποδες του βουνού Πιέρια, στο χωριό Δάσκιο.

Ο Παρτσαλίδης, ο Λασσάνης, πρώτος αντιστασιακός του Ολύμπου, ο Βερμιώτης, ο συνταγματάρχης Κικίτσας, ο Τρογιάνος, ο Σμόλικας και ο καπετάνιος της Μακεδονίας Μάρκος Βαφειάδης. Ο Μάρκος Βαφειάδης περνάει στο θρύλο με το όνομα Μάρκος.

Σε δυο χρόνια, αυτό το όνομα θα συντροφέψει τ' όνομα του Άρη στα λαϊκά τραγούδια.

Μέτριο ανάστημα, ξανθά μαλλιά, γαλανά μάτια, αετίσια μύτη, μουστάκι πειρατή. Όταν γελά τα μάτια του στενεύουν και σκάβουν ρυτίδες ακτινωτές που προεκτείνουν το σμίξιμο των βλεφάρων. Όταν του μιλάνε, ο Μάρκος ακούει με υπερβολική προσοχή, σχεδόν τρυφερή. Απαντά με μεγάλη οικονομία λέξεων. Είναι ένας άντρας κλειστός, λίγο συνεσταλμένος, εικόνα πατρική και καλωσυνάτη του λαϊκού αρχηγού. Κάπου κάπου μια ατσάλινη λάμψη διαπερνάει τη γαλάζια ματιά και συνταριάζεται με την όλη δομή του προσώπου, το δυνατό πηγούνι και τα τονισμένα ζυγωματικά.

Ο Μάρκος είναι 38 χρονών το 1944. Έχει γεννηθεί το 1906 στο χωριό Τόσια της Μικρός Ασίας. Ο πατέρας του πέθανε το 1917 μέσα στη δυστυχία κι ύστερα η μάνα του το 1920. Μετά την αποτυχία της Μεγάλης ιδέας που ξεσήκωσε την Ελλάδα για την ξανακατάχτηση των συνόρων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι εθνικές μειονότητες ανταλλάσσονται. Βρισκόμαστε στο 1922. Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας γυρίζουν στην πατρίδα. Ο Μάρκος σταματά στην Κωνσταντινούπολη το 1923 κι από κει περνά στην Θεσσαλονίκη, όπου οι συμπατριώτες του, διασκορπισμένοι από γενιά σε γενιά στα πέρατα των Βαλκανίων και της Μικράς Ασίας, συγκεντρώνονται κατά χιλιάδες. Όπως όλοι οι φτωχοί Έλληνες του βορρά προορίζεται κι αυτός για τα καπνεργοστάσια. Μπαίνει στο κόμμα το 1928 και γίνεται ένας από τους ηγέτες της κομμουνιστικής νεολαίας. Ύστερα, ακολουθεί η συνηθισμένη, σχεδόν μηχανική, εναλλαγή ανάμεσα στην παράνομη δουλειά και στη φυλακή.

Πρώτη φυλάκιση από το 1932 ως το 1934. Νέα σύλληψη τον Ιούλη του 1936. Το Σεπτέμβρη του ίδιου χρόνου, απόδραση από το νησί Άη-Στράτης. Το 1938 ξαναπιάνεται στον Πειραιά και πάει να σαπίσει διαδοχικά στην Αίγινα, Ακροναυπλία και τέλος στο νησί της Γαύδου, όπου ο Άρης έχει στήσει, μερικά χρόνια νωρίτερα, ένα «παλάτι» από βότσαλα για να προστατεύονται οι κρατούμενοι από την ελονοσία.

Από δω δραπετεύει το Μάη του 1941, τη στιγμή της στρατιωτικής κατάρρευσης. Ανεβαίνει στο βουνό και γίνεται καπετάνιος της 10ης ταξιαρχίας του Ε.Λ.Α.Σ. Μακεδονίας.

Η αντίσταση της Μακεδονίας δεν αναπτύσσεται στο ίδιο ομηρικό κλίμα που το έδαφος και το ταμπεραμέντο του Άρη δίνουν στο κίνημα της Ρούμελης. Η προσωπικότητα του Μάρκου δεν ορθώθηκε ποτέ κατά των φετφάδων της ηγεσίας της Αθήνας και ο εκκολαπτόμενος θρύλος του δεν κινδυνεύει ακόμη να καταπατήσει τα προνόμια της Κεντρικής Επιτροπής.

Όταν όμως τον Ιούνιο του 1944, με την αναγγελία της συμφωνίας του Λιβάνου, οι μαχητές και οι λαϊκοί αρχηγοί, βρίσκονται ξαφνικά αντιμέτωποι με μια δυσπιστία που προσβάλλει την εποποιία τους και τους μεταβάλει σε ανεύθυνο αντικείμενο ενός πολιτικού παζαρέματος, αντιδρούν βίαια στην απάτη.

—Αυτές οι συμφωνίες είναι μια ολοφάνερη προδοσία. Πρέπει να καταγγελθούν οι υπεύθυνοι.

Όλα τα στελέχη της Μακεδονίας είναι σύμφωνα. Τηλεγραφούν χωρίς καθυστέρηση την απόφασή τους στην έδρα της Π.Ε. Ε.Α.

Εκεί, ο «γέρος» προσπαθεί να καθησυχάσει τα πνεύματα. Αλλά οι βαθύτεροι λόγοι του, αν πράγματι κατευθύνονται από τη μια ή την άλλη μεριά, παραμένουν μυστικοί. Η μόνη επιχειρηματολογία που μπορεί να αναπτύξει ανοιχτά — και που άλλωστε είναι βάσιμη — είναι ότι η Π.Ε.Ε.Α. δέχεται πιέσεις από φιλελεύθερα στοιχεία διατεθειμένα να συνεργαστούν μαζί της, με την προϋπόθεση να μη διακοπούν οι διαπραγματεύσεις.

Ενώ η Π.Ε.Ε.Α. υποχωρεί πολιτικά, ο Ε.Λ.Α.Σ. στρατιωτικά προοδεύει. Οι στατιστικολόγοι ονομάζουν «πάθημα» αυτή την παραμόρφωση, αυτή την παραφωνία ανάμεσα σε δυο καμπύλες.

Ενώ η διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ. είναι στην ημερησία συμμαχική διάταξη, η μάχη κατά του καταχτητή εντείνεται. Στις 16 του Ιούνη, οι Γερμανοί, περιχαρακωμένοι στο στρατόπεδό τους, επιχειρούν να ξεφύγουν τον αποκλεισμό και βγαίνουν από τη Λειβαδιά. Στην πρώτη επαφή, κοντά στο μοναστήρι του Αγίου Λουκά, στη Φωκίδα, οι αντάρτες σκοτώνουν 50 και καταστρέφουν 4 φορτηγά. Η γερμανική φάλαγγα ενισχύεται και κατευθύνεται προς το χωριό Δίστομο.

Πυρσοί και χειροβομβίδες μπαίνουν σ' ενέργεια. Τα σπίτια καίγονται ένα προς ένα. Ύστερα σειρά έχουν οι βιασμοί και τα μυδράλλια. Οι 228 κάτοικοι σακατεύονται, πετσοκόβονται κυριολεκτικά. 104 άντρες και 124 γυναίκες. 10 θύματα είναι κάτω από 5 χρονών, 45 μεταξύ 5 και 20, 111 μεταξύ 20 και 60 και 49 άνω των 60.

«Βρήκανε αργότερα σχεδόν όλες τις νέες γυναίκες με την κοιλιά σκισμένη, από τα γεννητικά όργανα ως το στήθος, άλλες με κομένα τα στήθη, παιδιά ξεκοιλιασμένα με τα έντερα περασμένα γύρω στο λαιμό. Ο παπάς ήτανε αποκεφαλισμένος»[55]. Δυο μέρες αργότερα, οι αντάρτες μπλοκάρουν ένα σημαντικό τεθωρακισμένο απόσπασμα στο στενό του Πύργου, στην έξοδο της Λαμίας. Οι Γερμανοί έχουν απώλειες 40 νεκρούς.

Στις 26 του Ιούνη, το καταμεσήμερο, με τον καλοκαιρινό ήλιο κατακόρυφα, μια γερμανική φάλαγγα βγαίνει στο δημόσιο δρόμο που οδηγεί στο πριονιστήριο του Χρυσοβίτσι, της Αρκαδίας. Μια πρώτη τουφεκιά. Η αντηλιά του μεσημεριού πάλλεται σαν ταμπούρλο.

«Η μάχη κρατάει 17 λεπτά: 75 Γερμανοί σκοτωμένοι, κι ανάμεσά τους οι κυριώτεροι αξιωματικοί. Λάφυρα: 2 μυδράλλια, με χιλιάδες σφαίρες, χειροβομβίδες και τουφέκια των ναζήδων ως το τελευταίο. Οι σύντροφοι βγάζουν τα λάστιχα από τα φορτηγά. Θα χρησιμέψουν για να ξανασολιάσουν τα τσαρούχια. Περισσότερα από 11 αυτοκίνητα περιβρέχονται με βενζίνη και καίγονται.

»Ποτέ πια οι Γερμανοί δεν ξαναπάτησαν στο πριονιστήριο. Για να βρούνε σανίδες, έπρεπε να πηγαίνουν πολύ μακρυά, ως την Τρίπολη. Το ξύλο μας ήταν το καλύτερο για κατασκευές μπαράκας. Μύριζε πεξύκο»[56].

Ο Παρνασσός, στη νότια Ρούμελη, δεσπόζει πάνω από τους θησαυρούς των Δελφών και σ' όλη τη

βόρεια πλευρά του Κορινθιακού κόλπου. Το βουνό του Απόλλωνα είναι δυο χρόνια τώρα κάστρο των ανταρτών.

Την πρώτη εβδομάδα του Ιούλη οι Γερμανοί, εξαπολύουν μεγάλη επίθεση. Από την Άμφισσα, 2000 άντρες ξεκινάνε με υποστήριξη τανκς και θωρακισμένων αυτοκινήτων.

Οι αντάρτες καταφέρνουν ν' αποκρούσουν τις εχθρικές φάλαγγες και να μπλοκάρουν την οπισθοχώρησή τους. Η Άμφισσα είναι σχεδόν άδεια. Τα 5 τάγματα της 7ης ταξιαρχίας του Ε.Λ. Α.Σ., ρίχνονται στην πόλη, καταστρέφουν το ραδιοσταθμό της Βέρμαχτ, πενήντα αυτοκίνητα και τις αποθήκες καυσίμων.

Οι Γερμανοί χάνουν 150 άντρες, αλλά συγκεντρώνουν ενισχύσεις από όλες τις πόλεις της περιοχής.

Η φρουρά της Αμφιλοχίας δεν προλαβαίνει να βγει. Τη νύχτα της 12ης προς την 13η του μηνός, η 7η ταξιαρχία του Ε.Λ. Α.Σ. παίρνει την πόλη με έφοδο και καταστρέφει κάθε εφόδιο που δεν μπορεί να πάρει μαζί της. Αυτή τη φορά οι Γερμανοί χάνουν 490 άντρες. Οι αντάρτες αποσύρονται με 3 αυτοκίνητα, πολλούς πομπούς, 70 μουλάρια και 38 άλογα φορτωμένα οπλισμό και πολεμοφόδια.

Η ολοσχερής διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ. στο χώρο του είναι μια ουτοπία. Αλλά αυτό δεν εμποδίζει τους Βρεταννούς πράκτορες να δουλεύουν για το σκοπό αυτό.

Ο Παλαιολόγος, ο δάσκαλος του Φαρδύκαμπου, διοικεί τώρα ένα τάγμα της 10ης ταξιαρχίας της Μακεδονίας. Διαθέτει 800 αντάρτες και στρατοπεδεύει κοντά στα Γρεβενά. Οι Άγγλοι αξιωματικοί που κυκλοφορούν στην περιοχή θέλουν να εξασφαλίσουν τον αποκλειστικό έλεγχο του αεροδρομίου. Γιατί να μην διαλύσουν το κύριο μέρος του συντάγματος του Ε.Λ.Α.Σ. στρατολογώντας μερικούς μισθοφόρους;

Ένας Άγγλος αξιωματικός έρχεται να δει τον Παλαιολόγο.

—Κράτησε 300 άντρες, διώξε τους υπόλοιπους, θα εισπράττεις μία λίρα το κεφάλι την ημέρα. Επί πλέον, θα ντύνεστε και θα τρώτε.

Ο Παλαιολόγος μένει κατάπληχτος.

—Και τι θα πω στους αντάρτες που θα ξαποστείλω στα σπίτια τους;

—Πες τους, λέει ο Άγγλος, πως δεν τους έχεις πια ανάγκη.

—Κι αν οι Γερμανοί έρθουν να κάψουν τα χωριά;

Ο Άγγλος κάνει μπίζνες και βρίσκει την ερώτηση άτοπη.

—Αυτό δεν σας αφορά.

Ο Παλαιολόγος ξεσπάει.

—Γιατί πιστεύετε λοιπόν πως πολεμάμε; Εγώ σας μιλάω για τα σπίτια μας, για τους γονείς μας, κι εσείς θέλετε να διώξω τους μισούς άντρες μου και να μείνω εδώ με τους υπόλοιπους, άπραχτος, για μια λίρα την ημέρα; Τι μας περάσατε; Για μισθοφόρους;

Ο Βρεταννός γίνεται κατακόκκινος, την έχει πάθει.

Οι λίρες και τα εφόδια που καταφθάνουν σε αφθονία στον Ζέρβα, βρίσκουν καλύτερη χρήση.

«Σιγά σιγά, γράφει ο Σαράφης, οι προκλήσεις του Ζέρβα ξαναρχίζουν στην περιοχή της Άρτας και τελικά μια αξιόλογη δύναμη του Ε.Δ.Ε.Σ. ρίχνεται στο 24ο σύνταγμά μας της παραλιακής πλευράς...

»Περάσαμε στην αντεπίθεση με επιτυχία. Η Π.Ε.Ε.Α. απευθύνεται στον πρόεδρο του υπουργικού συμβουλίου Παπανδρέου ζητώντας να διατάξει τον Ζέρβα να σταματήσει τις επιθέσεις... Ο Ζέρβας απαντάει ψευδώς πως εμείς επιτεθήκαμε πρώτοι».

Τέλος Ιούνη, το ίδιο το Γ. Σ. της Μέσης Ανατολής διατάζει τον Ζέρβα να καταλάβει την παράλια ζώνη μεταξύ Πρεβέζης και Ηγουμενίτσας, απέναντι από την Κέρκυρα. Η περιοχή θεωρείται από πάντοτε σαν κάστρο του Ε.Λ.Α.Σ., και η αντίδραση των «κόκκινων» προσθέτει ένα νέο κουπλέ στην αιγυπτιακή μελωδία των θυμάτων του «μπολσεβικικού ολοκληρωτισμού».

Η Σοβιετική Αποστολή

Ο Τζίμας, τέλος του Ιούνη, φτάνει ύστερα από ένα περιπετειώδες ταξίδι στο νησί του Vis, στην Αδριατική, όπου ο Τίτο έχει το γενικό στρατηγείο του. Με την άφιξή του, απευθύνει ένα γράμμα στη σοβιετική κυβέρνηση για να απαιτήσει όπλα και πολεμοφόδια κατά τον Γερμανών και διπλωματική υποστήριξη κατά των Άγγλων.

Σαν απάντηση δέχεται μερικές συμβουλές μετριοπάθειας που δεν είναι καθόλου καθησυχαστικές. Η προοπτική δημιουργίας ενός βαλκανικού Γ.Σ. ανησυχεί ξανά τους Βρεταννούς και μπορεί ακόμη μια φορά να τους υποχρεώσει σε κάποιες υποχωρήσεις. Ο Τζίμας στέλνει αλλεπάλληλα τηλεγραφήματα στην Π.Ε.Ε.Α., προτρέποντάς την ν' απορίψει τις συμφωνίες του Λιβάνου.

Την ίδια περίοδο η βρεταννική πολιτική επίθεση στρέφεται κατά του Τίτο. Παίρνει πρόσκληση από τον Wilson να παρακαθήσει σε τράπεζα συνδιάσκεψης με τον εξόριστο πρωθυπουργό Soubassis. Ο Τίτο όμως αρνιέται να συναντήσει τον υπουργό και διεκδικεί για μόνο τους αντάρτες το δικαίωμα να θέσουν τα πολιτικά προβλήματα για το μέλλον της χώρας.

Η Π.Ε.Ε.Α., από την πλευρά της, βρίσκεται μεταξύ δύο πυρών. Τα περισσότερα στελέχη της Αντίστασης αντιτίθενται βίαια στην επικύρωση των συμφωνιών, αλλά η εκστρατεία δυσφήμησης του μπολσεβίκικου ολοκληρωτισμού βρίσκεται στην αποθέωσή της. Ο Σβώλος και οι χλιαροί της Προσωρινής Κυβέρνησης απαιτούν υπογραφή.

Στις 7 Ιούλη το βουνό στέλνει δύο τηλεγραφήματα στον Παπανδρέου.

Το πρώτο, υπογραμμένο από τον Πορφυρογένη και τον Σαράφη, διαμαρτύρεται για τις καταπιέσεις στο στρατό της Μέσης Ανατολής.

Το δεύτερο, υπογραμμένο από τους Μπακιρτζή, Σιάντο και Χατζήμπεη στ' όνομα της Π.Ε.Ε.Α., ζητά την συγκρότηση ενός νέου υπουργικού συμβουλίου με 15 μέλη αντί 20. Η Π.Ε.Ε.Α. απαιτεί 7 χαρτοφυλάκια και διεκδικεί ανάμεσα σε αυτά το υπουργείο Εσωτερικών.

Και πάλι, σε σχέση με την κατάσταση των δυνάμεων του Ε.Α.Μ.—Ε.Λ.Α.Σ., αυτές οι διεκδικήσεις δεν είναι υπερβολικές. Στο Κάιρο όμως, η πραγματικότητα μετριέται με άλλο πρότυπο. Ένας μαχόμενος λαός με τις νίκες και τις θυσίες του ζυγίζει λιγότερο στη ζυγαριά από τις παρεχόμενες υπηρεσίες στους μεγάλους συμμάχους.

Ο Παπανδρέου περιμένει αυτή την ευκαιρία. Δηλώνει πως οι διεκδικήσεις είναι απίθανες και διακόπτει τις συνομιλίες.

«Εκφράζομε την ευγνωμοσύνη μας στην επιτροπή των βουνών διά την εγκατάλειψιν των υπεκφυγών και των προσχημάτων και την επιτέλους αποκάλυψιν των πραγματικών σκοπών της. Εφεξής, ημπορούμεν να εξηγηθώμεν ολοκληρωμένως. Γνωρίζομεν τι ακριβώς μας ζητούν. Έναντι των απαιτήσεών τους, λαμβάνομεν μίαν υπεύθυνο θέσιν: αρνούμεθα»[57].

Το μοναδικό μέσο να παραμεριστεί ο Ε.Λ.Α.Σ. είναι ο εμφύλιος πόλεμος. Τότε οι σύμμαχοι θα μπορέσουν να επέμβουν.

Στις 13 Ιούλη, ο Παπανδρέου δέχεται σπίτι του τον εκπρόσωπο του Ε.Δ.Ε.Σ. Πυρομάγλου.

—Αυτό που θα σας ζητήσω, κύριε Πυρομάγλου, και σας ζητώ να μου απαντήσετε χωρίς περιστροφές και ειλικρινώς είναι: είσαστε σε θέση να διαλύσετε τον Ε.Λ.Α.Σ.;

—Θα σας απαντήσω αμέσως, κύριε Πρόεδρε, αλλά θα ήθελα προηγουμένως να σας θυμίσω ότι η συμφωνία μας εις το ζήτημα της αυξήσεως των δυνάμεών μας σε 25.000 άνδρες δεν ετηρήθη... Γιατί να μην τεθεί υπό μελέτη η πρότασή μας εις την διάσκεψιν του Λιβάνου περί δημιουργίας ενός εθνικού στρατού με την κατάλληλον εκείνην ισορροπίαν δυνάμεων προς αποφυγήν του εμφυλίου πολέμου, τον οποίον δεν εύχεται ο ελληνικός λαός; Και γιατί οι ευθύνες του εμφυλίου θα βάρυναν τον Ε.Δ.Ε.Σ. και όχι την κυβέρνηση, η οποία θα μπορούσε να δοκιμάση το κύρος της στον ελληνικό λαό; Τι κάνουν οι αξιωματικοί που κυκλοφορούν εδώ; Γιατί δεν δημιουργείται ένας εθνικός στρατός με επί τόπου στρατολόγηση;

—Σε αυτή την περίπτωση, θα διαλύσω τον Ε.Λ.Α.Σ. με την βοήθεια των Άγγλων.

—Πριν ή μετά την απελευθέρωση, κύριε Πρόεδρε;

—Μετά την απελευθέρωση.

—Αλλά τότε, κύριε Πρόεδρε, το ζήτημα δεν θα είναι της αρμοδιότητος του Γ.Σ. της Μέσης Ανατολής αλλά της αρμοδιότητος των συμμάχων. Και θα προκαλούσε διεθνείς επιπλοκές.

—Όχι, όχι. Έχετέ μου εμπιστοσύνη[58].

Δεν μπλοφάρει. Το μέλλον δεν θα αργήσει να το αποδείξει. Τη μέρα που γίνεται αυτή η συζήτηση, ο Σβώλος και οι αντιπρόσωποι της Π.Ε.ΕΑ. φεύγουν από την Αίγυπτο για την Ελλάδα.

Από το νησί Vis, όπου βρίσκεται ακόμη κοντά στον Τίτο, ο Τζίμας πολλαπλασιάζει τις συμβουλές αδιαλλαξίας στους ηγέτες της Π.Ε.ΕΑ.

Τέλος του Ιούλη, έχει ένα νέο βαρυσήμαντο να τους μεταδώσει: μια ομάδα Ρώσων «παρατηρητών» αποσπασμένων της σοβιετικής αποστολής στην Γιουγκοσλαβία, ετοιμάζεται να επισκεφθεί την Ελλάδα.

Προτροπή σε αντίσταση μπροστά στην πολιτική βρετανnική επίθεση και αποστολή σοβιετικών αξιωματικών στο βουνό. Η φόρμουλα είναι πολύ λιγότερο εκρηκτική απ' ό,τι την φαντάζεται ο Τζίμας.

Στις 28 τρέχοντος, ένα σοβιετικό μεταγωγικό αεροπλάνο προερχόμενο από την Ιταλία, προσγειώνεται στο αεροδρόμιο της Νεράιδας, κατασκευασμένο ένα χρόνο νωρίτερα με τις φροντίδες του Eddie Myers.

Οκτώ σοβιετικοί αξιωματικοί έρχονται σ' επαφή με το έδαφος της ελεύθερης Ελλάδας. Ο συνταγματάρχης Ποπώφ, οι ταγματάρχες Τσερνίτσεφ και Τρογιάν, οι λοχαγοί Ιβάνωφ και Αρμάνωφ και τρία μέλη του μηχανικού. Μαζί τους φέρνουν μερικούς πομπούς.

Ο συνταγματάρχης Ποπώφ είναι αρχηγός της αποστολής. Ο Τζίμας, που τον έχει συναντήσει στου Τίτο πριν την αναχώρησή του, του έχει ήδη ζητήσει όπλα. Ο Ρώσος ατάραχος, του απαντά:

—Πάω στην Ελλάδα απεσταλμένος του Γιουγκοσλαβικού Γ.Σ., σαν παρατηρητής.

Την επομένη της αφίξεως των «παρατηρητών» στην Νεράιδα, οι Times γράφουν με μεγάλους τίτλους «Οι σοβιετικοί απέστειλαν μία αποστολήν δια να συμβουλεύσουν τους Έλληνες τροτσκιστές».

«Αυτή η άφιξη, γράφει ο Σαράφης, εκπλήσει τους Άγγλους που δεν είχαν προειδοποιηθεί. Ο υπολοχαγός Κουκ, εν υπηρεσία στο αεροδρόμιο, σοκαρίστηκε. Είχαμε ετοιμάσει ένα λογικό κατάλυμα για να διαμείνει η σοβιετική αποστολή με τους Αγγλο-αμερικάνους, αλλά ο συνταγματάρχης Ποπώφ προτίμησε να βρίσκεται μακρυά από τους άλλους και τον εγκαταστήσαμε με τους δικούς τους στο χωριουδάκι Πέτριλο, τρία τέταρτα περίπου από το Γ. Σ.

«Ο Ποπώφ ζήτησε, εν συνεχεία, μια έκθεση για την οργάνωση, τη δύναμη, τη λειτουργία του Επιτελείου, ενδιαφέρθηκε για την υπηρεσία πληροφοριών και, γενικά, για την στρατιωτική δράση του Ε.Λ.Α.Σ. Όσο για το ζήτημα του ανεφοδιασμού μας από τον Κόκκινο Στρατό, δεν έδωσε την παραμικρή υπόσχεση, μη έχοντας την παραμικρή οδηγία για το θέμα. Μετέδωσε την κατάσταση των αναγκών μας στη Μόσχα, γιατί στη Μόσχα ανήκε η αρμοδιότητα ν' αποφασίσει.

»Ο συνταγματάρχης Χάμοντ, της βρεταννικής αποστολής, κάλεσε τον Ποπώφ και τον πρόεδρο Σβώλο να πάρουν τσάι κι έτσι δημιουργήθηκε η πρώτη επαφή μεταξύ της σοβιετικής αποστολής και της συμμαχικής».

Η συνάντηση ξετυλίγεται σε κλίμα μεγάλης φιλοφροσύνης. Οι σοβιετικοί αναγγέλλουν την πρόθεσή τους να φύγουν σε λίγο από την Ελλάδα για την Αλβανία και οι Βρεταννοί, ενημερωμένοι από άλλη πηγή για τις συμφωνίες Στάλιν και Churchill, ξαναβρίσκουν το φλέγμα τους.

Οι ηγέτες της Π.Ε.ΕΑ., από την πλευρά τους, περιμένουν μια χειρονομία από τους φιλοξενουμένους τους. Εξαιρουμένων των όπλων, ποια διπλωματική υποστήριξη θα ήταν διατεθειμένοι να πορσφέρουν οι σοβιετικοί στους αντάρτες; Η ερώτηση γλιστράει αναπάντητη πάνω στην ατάραχη μάσκα του Ποπώφ. Στο βουνό, αργότερα στο παράθυρο του ξενοδοχείου «Μεγάλη Βρεταννία» στην Αθήνα, παντού όπου θα εμφανιστεί δημόσια, χιλιάδες μάτια θα προσπαθήσουν να διαβάσουν ένα μήνυμα πάνω στη μάσκα, μια ενθάρρυνση ή μια απειλή, θα μείνει πάντα ατάραχος.

Ο Σιάντος θα έχει μαζύ του μια μεγάλη κατά μόνας συζήτηση της οποίας το περιεχόμενο, για παρόμοιους λόγους, παραμένει το ίδιο μυστηριώδες, με κείνους της συνάντησης του Καΐρου μεταξύ Ρούσσου και σοβιετικού πρεσβευτή.

Κανείς δεν έπαψε ν' αναρωτιέται πώς και ποιος απόχτησε την βεβαιότητα ότι η Ρωσία δεν θα επέμβει υπέρ της Ελλάδας που είναι χαρισμένη στην βρεταννική επίδραση.

Η μάσκα του Ποπώφ εκφράζει απλώς μια συμπεριφορά Πιλάτου: Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα για σας. Ξεμπερδέψτε μόνοι σας.

Είναι απίθανο για τον αρχηγό της σοβιετικής αποστολής να ζήτησε την απόλυτη υποταγή των Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. στους Αγγλοσάξονες συμμάχους. Ο Ποπώφ δεν ήταν ποτέ διαχυτικός και αποστολή του δεν είναι οι επιδείξεις εγκαρδιότητας.

Από την πλευρά του, ο Σιάντος δεν μπορεί να μεταδώσει ανοιχτά, το μήνυμα του Ποπώφ, όποια και να 'ταν η μορφή του.

Δεν του μένει παρά να επικαλεστεί την πειθαρχία και την τυφλή εμπιστοσύνη στην αλάθητη γραμμή του Κόμματος.

Όλοι ενεδρεύουν για να πιάσουν ένα σημάδι.

Το βράδυ, ο Τσερνίτσεφ, ο βοηθός του Ποπώφ, πηγαίνει στον Μπακιρτζή. Πρόκειται να εξετάσουν μαζί στρατιωτικά προβλήματα.

Ξαφνικά ο Τσερνίτσεφ μοιάζει να δίνει το αναμενόμενο σημάδι.

—Έμαθα, λέει ο Ρώσος, πως αρνείσθε να επικυρώσετε τις συμφωνίες του Λιβάνου. Δεν είναι λογικό.

Ο Μπακιρτζής σκύβει προς το μέρος του.

—Αυτό πρέπει να το πείτε στο Σιάντο, όχι σε μένα.

—Στρατηγέ, απαντάει ο Τσερνίτσεφ, δεν αντιπροσωπεύω κανένα κόμμα. Κάνω πόλεμο. Είστε κι εσείς στρατιώτης. Αν όμως θέλετε, μπορείτε να μιλήσετε στο κόμμα σας.

—Σύμφωνοι, θα μεταφέρω ό,τι μου πείτε.

—Δεν έχω συμβουλές να σας δώσω. Απλώς, αύριο οι Εγγλέζοι θα κάνουν απόβαση στον Πειραιά. Θάταν παράλογο από την πλευρά σας να μην τους υποδεχτείτε σαν ήρωες.

Ο Μπακιρτζής τρέχει και βρίσκει τον Σιάντο για να του μεταδώσει λέξη προς λέξη τα λεγόμενα του Ρώσου.

Ο «γέρος» σίγουρα έχει ήδη ακούσει κάποιο παρόμοιο καμπανάκι που χτύπησε. Συγκαλεί το Πολιτικό Γραφείο για το ίδιο βράδυ.

Στα πλαίσια του Πολιτικού Γραφείου, ο Ιωαννίδης αντιπροσωπεύει την σκληρή επαναστατική τάση. Δεν είναι στο όνομα της Εθνικής Αντίστασης και του αντάρτικου, αλλά σαν άνθρωπος του κόμματος που προτείνει μια γραμμή η οποία συναντάει τη γραμμή του Άρη από άλλο δρόμο. Η μόνη διαφορά, και είναι θεμελιακή, είναι ότι δεν εννοεί να στηριχθεί στην κίνηση του αγροτικού αντάρτικου για την οποία η εμπιστοσύνη του ήταν περιορισμένη.

—Διατρέχουμε ένα πελώριο κίνδυνο με όλο αυτό τον κόσμο που ξεπήδησε από το λαϊκό κίνημα.

Το έχει επαναλάβει εκατό φορές.

Θέλει ν' αγωνιστεί με ορθόδοξες δυνάμεις, με την επαναστατική προλεταριακή πρωτοπορία που είναι κρατημένη κατά μεγάλο μέρος στις πόλεις, με μιαν αφηρημένη δύναμη.

Αλλά είναι αποφασιστικά αντίθετος, παρά την πραγματική δύναμη του κινήματος των πόλεων, στην επικύρωση των συμφωνιών του Λιβάνου.

Ο Σιάντος ανοίγει απότομα τη συζήτηση του Πολιτικού Γραφείου.

—Πρέπει να ξαναρχίσουμε τις διαπραγματεύσεις και να επικυρώσουμε τις συμφωνίες.

Ο Ιωαννίδης αντιδρά.

—Όχι μόνο δεν πρέπει να τις επικυρώσουμε αλλά πρέπει να προετοιμαστούμε να χτυπήσουμε τους Άγγλους.

Ξεσπάει φοβερός καυγάς. Ο Σιάντος ο γλυκός, ο Σιάντος που του αρέσει να πείθει και να μην τρομοκρατεί, κάνει μια χειρονομία που αποτελεί παραφωνία με το κύριο χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς του: Βγάζει το πιστόλι και σημαδεύει τον Ιωαννίδη. Είναι η γραμμή. Δεν μπορεί να πει τίποτε περισσότερο.

Στις 29 Ιούλη, η Π.Ε.ΕΑ. απευθύνει ένα τηλεγράφημα στην κυβέρνηση του Καΐρου. Σε σχέση με τις απαιτήσεις της 7ης τρέχοντος είναι κατρακύλισμα. Η κυβέρνηση του βουνού υποχωρεί και αποδέχεται τη συμμετοχή της μέσα στα καθορισμένα πλαίσια του Λιβάνου.

Πάντως μπαίνει ένας όρος, για τους τύπους: ο Παπανδρέου, για τον οποίο ο Τσιριμώκος είπε: «ξεκινάει τη σταυροφορία για την ενότητα της Ελλάδα αλλά ο σταυρός που φέρνει είναι η σβάστικα», ο Παπανδρέου, ο άνθρωπος της θείας Πρόνοιας για τον Churchill, πρέπει ν' αντικατασταθεί.

Ο Churchill ανυπομονεί, θέλει τον Ε.Λ.Α.Σ. δεμένο χειροπόδαρα, άνευ όρων.

«Ο βασιλεύς της Ελλάδος μου είχε τηλεγραφήσει ότι οι εξτρεμισταί του Ε.Α.Μ., ύστερα από δύο μηνών μηδαμινές και υποκριτικές συζητήσεις, είχον καταγγείλει την συμφωνίαν του Λιβάνου, την υπογραφείσα κατά τον μήνα Μάιον.

»Η συμπεριφορά του Ε.Α.Μ. είναι απολύτως απαράδεκτος. Είναι φανερόν ότι μοναδικός στόχος του είναι η κομμουνιστικοποίηση της Ελλάδος, με την ευκαιρία της δημιουργηθείσης εκ του πολέμου συγχύσεως, χωρίς να επιτραπή εις τον ελληνικόν λαόν να αποφανθή διά των παραδεδεγμένων δημοκρατικών μέσων...

»Οφείλομεν ασφαλώς να είπωμεν εις τον κύριον Παπανδρέου να τους αψηφήσει όλους. Δεν ημπορούμε να εγκαθιστώμεν κάποιον εις την εξουσίαν, όπως το εκάμαμε, διά να τον ρίξωμεν εις τους σκύλους από τις πρώτες γκρίνιες αυτών των αθλίων Ελλήνων ληστών (sic).

»Εάν το Ε.Α.Μ. επικρατήση, θα μας είναι απαραίτητον να αντιτάξωμεν τον ελληνικόν λαόν κατά του μπολσεβικισμού.

»Κατά την γνώμην μου τα πράγματα έχουν φθάσει εις το άκόλουθον σημείον: ή υποστηρίζομεν τον Παπανδρέου, εν ανάγκη δι' όλων των μέσων, ή παύομεν να ενδιαφερόμεθα δια την Ελλάδα οριστικώς»[59].

Η δεύτερη λύση είναι απλώς επίδειξη ύφους. Ο Churchill «ενδιαφέρεται» για την Ελλάδα κι έχει ήδη, ως ένα μέρος, επιτύχει την αναγνώριση του δικαιώματός του από το Στάλιν.

Την ίδια ώρα που οι «ληστές» δέχονται με τον ένα ή άλλο τρόπο τις καλές συμβουλές των σοβιετικών και αρχίζουν μια ανέλπιστη πολιτική υποχώρηση, ο Churchill προσποιείται ότι τα πράγματα τον εξωθούν στην κλιμάκωση. Αυτό που θέλει, κι αυτό που πάντοτε ήθελε, είναι να αποχτήσει το πράσινο φως για μια ένοπλη επέμβαση στην Αθήνα. Πρέπει να ξεπεράσει τις υποχωρήσεις της Π.Ε.Ε.Α. Την ίδια μέρα συμβουλεύεται τον Roosevelt, που του απαντάει:

«Ουδεμία αντίρρησις δια να λάβετε τα κατάλληλα μέτρα διά να έχετε μίαν αρκετήν βρεταννικήν δύναμιν έτοιμον δια την διατήρησιν της τάξεως εις την Ελλάδα όταν οι Γερμανοί θα εκκενώσουν την χώραν. Ουδεμία αντίρρησις επίσης δια την χρησιμοποίησιν υπό του στρατηγού Wilson των αμερικανικών μεταγωγικών αεροπλάνων»[60].

Πρέπει το ταχύτερο δυνατό να αξιοποιηθεί η αμερικάνικη προσφορά και να ληφθούν τα κατάλληλα στρατιωτικά μέτρα πριν η συνθηκολόγηση της Π.Ε.Ε.Α. κάνει το πρόσχημα παρωχημένο.

Πρωθυπουργός προς Γενικόν Αυτοκρατορικόν Στρατηγείον:

«Είναι δυνατόν, μετά περίπου ένα μηνα, να χρειασθή η είσοδος εις Αθήνας δέκα ή δώδεκα χιλ.

ανδρών με μερικά τανκς, κανόνια και θωρακισμένα αυτοκίνητα...

»Δεν τίθεται ζήτημα, το επαναλαμβάνω, να επιχειρηθή η κυριάρχησις της Ελλάδος, ούτε η έξοδος από τα περίχωρα των Αθηνών, όμως αυτή η πόλις είναι η έδρα της κυβερνήσεως και η ασφάλειά της πρέπει να εξασφαλισθή, όπως επίσης εκείνη των προσβάσεων... Αυτό το σχέδιον οφείλει να περιβληθή με απόλυτον μυστικότητα.

»Σημειώσατε ότι ο χρόνος έχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα από τον αριθμόν και ότι 5.000 άνδρες εις πέντε ημέρας αξίζουν περισσότερον από 7.000 εις επτά. Εννοείται, αυτή η δύναμις δεν είναι αναγκαίον να είναι κινητή. Ενημερώσατέ με εις πρώτην ευκαιρίαν»[61].

«Με την εξασφάλισιν του αεροδρομίου από τους 1.500 Βρεταννους αλεξιπτωτιστάς, η ελληνική κυβέρνησις θα φθάση ευθύς αμέσως και εις μερικάς ώρας θα αναλάβη τα καθήκοντά της. Ο λαός θα αποδεχθή πιθανώς τους αλεξιπτωτιστάς με ενθουσιασμόν. Η άφιξις των τελευταίων εις τα αθηναϊκά προάστια θα μπορούσε να δημιουργήση απόλυτον έκπληξιν και να πραγματοποιηθή πριν το Ε.Α.Μ. κάμη την παραμικράν προετοιμασίαν διά να καταλάβη την πρωτεύουσαν»[62].

Στις 10 Αυγούστου, ο Βενιζέλος, ο Σακαλής, ο Μυλωνάς και ο Ρέντης, όλοι υπουργοί της κυβερνήσεως Παπανδρέου απαντούν στην Π.Ε.ΕΑ. με μια ειλικρίνεια εκπληχτική ως προς την ανεξαρτησία του διαβήματός τους: «Η βρεταννική κυβέρνησις εγνώρισε εμπιστευτικώς ότι δεν αποδέχεται την αλλαγήν του προέδρου του υπουργικού συμβουλίου κατά την παραμονήν της απελευθερώσεως».

Η Π.Ε.ΕΑ., αποσυντονισμένη και απληροφόρητη, εκτελείται.

Στις 15 Αυγούστου, μέρα της συμμαχικής απόβασης στην Προβηγκία, ο Βενιζέλος, αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως, παίρνει ένα τηλεγράφημα από την Αθήνα. Το υπογράφουν ο Σβώλος για την Π.Ε.ΕΑ., ο Παρτσαλίδης για το Ε.Α.Μ. και ο Σιάντος για το Κ.Κ.Ε.. Είναι μια συνθηκολόγηση άνευ όρων. Το βουνό δέχεται να μειωθεί πολιτικά στο ελάχιστο μέσα στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας, κλείνει τα μάτια για την καταστολή και την τρομοκρατία που συνεχίζεται σε βάρος του στρατού της Μέσης Ανατολής και παρίσταται ανίσχυρο στην εγκαθίδρυση μιας απάτης τηλεκατευθυνόμενης από τον Churchill.

Για τους αντάρτες, τους καπετάνιους, τον εθνικό απελευθερωτικό στρατό, είναι μια αβάσταχτη βρισιά. Δεν μένει άλλο παρά η πειθαρχία του κόμματος για να κρατηθεί η τάξη ανάμεσα σε άντρες που, σαν τον Άρη, είναι αποφασισμένοι να μαζέψουν τη συγκομιδή των αγώνων τους. Στ' όνομα αυτής της πειθαρχίας και το αλάθητο της επαναστατικής ηγεσίας, ένας ένοπλος λαός θα δει να του αρπάζουν την λευτεριά του.

Ο Τζίμας, από το Γ. Σ. του Τίτο, στέλνει στην Π.Ε.ΕΑ. ένα ακόμη τηλεγράφημα στο συνηθισμένο έντονο ύφος. Ένα κατεπείγον του Σιάντου διασταυρώνει το δικό του: «Στέλνουμε τους υπουργούς μας στην κυβέρνηση του Καΐρου».

Την επομένη, ο Τζίμας μαθαίνει πως και ο Τίτο υποχρεώθηκε να υποχωρήσει. Δέχτηκε τελικά την πρόσκληση των Βρεταννών με τον όρο ότι θα 'ναι ο μοναδικός συνομιλητής του Churchill. Επί τόπου περιμένει την άφιξη του υπουργού Soubassis, υποψήφιου του Foreign Office.

Ο Churchill αποχτά, στα χαρτιά, το δικαίωμα να ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος των γιουγκοσλάβικων δρόμων και οι στρατιωτικές αντιστασιακές δυνάμεις μπαίνουν θεωρητικά κάτω από συμμαχική

διοίκηση, εκτός από τα στρατοδικεία.

Ο Τίτο, που ξεφορτώθηκε δυναμικά το Μιχαήλοβιτς, βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τους Έλληνες, αλλά τα χαρτιά είναι ουσιαστικά τα ίδια. Η παρτίδα παίζεται εναντίον του ίδιου αντίπαλου. Όλα θα εξαρτηθούν από τις δυνάμεις πάνω στις οποίες ο καθένας θα διαλέξει να στηριχθεί.

Οι τελευταίες μάχες

Στις 3 Αυγούστου, η Τουρκία διακόπτει τις διπλωματικές σχέσεις με το 3ο Ράιχ.

Στις 15, οι συμμαχικές δυνάμεις πατάνε το έδαφος της Προβηγκίας.

Στις 20, οι στρατηγοί Μαλινόφσκι και Τολμπούκιν επιτίθενται στον Προύθο και στη Siret.

Στις 23, ο Μιχαήλ της Ρουμανίας διώχνει τον δικτάτορα Αντωνέσκου, με τη βασιλική φρουρά καταλαμβάνει το ραδιοφωνικό σταθμό στο Βουκουρέστι και ανακοινώνει πως η Ρουμανία δεν πολεμάει πια στο πλευρό των Γερμανών.

Την επομένη, ο κόκκινος στρατός κονιορτοποιεί τις γερμανικές γραμμές, αδυνατισμένες από την αποχώρηση των ρουμανικών δυνάμεων.

Στην Ελλάδα, απομονωμένοι από το ευρωπαϊκό ακρωτήρι, οι Γερμανοί για ν' απαγκιστρωθούν οφείλουν να εξασφαλίσουν τους δρόμους υποχώρησής τους.

Μια θέση - κλειδί για την έξοδό τους είναι το Καρπενήσι. Το Καρπενήσι, παλιό λημέρι του Άρη, δέκα χιλιόμετρα από το Κεράσοβο, όπου λίγες μέρες νωρίτερα έδρευε η Π.Ε.Ε.Α. είναι το κάστρο της κεντρικής Ελλάδας.

Από τούτο το προμαχώνα, σε υψόμετρο 1.000 μέτρων, οι αντάρτες ελέγχουν ανατολικά την αρτηρία Αθήνας - Θεσσαλονίκης, δυτικά την θανατηφόρα κορνίζα Άρτας - Αμφιλοχίας στην Αδριατική και προπαντός μπλοκάρουν τον μοναδικό βατό δρόμο μεταξύ Ηπείρου και Θεσσαλίας.

Οι Γερμανοί κάνουν έφοδο από πολλές πλευρές και ταυτόχρονα. Δυο φάλαγγες φεύγουν από το Αγρίνιο, νοτιοανατολικά. Μια τρίτη φάλαγγα φεύγει από την Άμφισσα νοτιοδυτικά και η τέταρτη από τη Λαμία, ανατολικά. Η πρώτη ανεβαίνει επίπονα ένα τραχύ βουνίσιο δρόμο. Από τα υψώματα, δέχεται τις συνεχείς επιθέσεις της 13ης μοίρας του Ε.Λ.Α.Σ. Κάθε νέα στροφή είναι και μια εκατόμβη. Οι Γερμανοί μπλοκάρονται τελείως στο χωριό Πλάτανος, που ληστεύουν και καίνε πριν οπισθοχωρήσουν. Το δεύτερο απόσπασμα που έφυγε από το Αγρίνιο προχωρά προς βορρά. Υποστηρίζεται από μια σημαντική τεθωρακισμένη μονάδα και αρκετές ορεινές πυροβολαρχίες. Στο πέρασμά του, τρία χωριά σβήνουν εντελώς από το χάρτη. Οι Γερμανοί μπαίνουν στην Βίνιανη και προχωράνε προς το Κεράσοβο. Εδώ συγκρούονται με τη φρουρά του Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. που δεν έχει εκκενώσει ακόμη το χωριό. Οι αντάρτες γατζώνονται πίσω από κάθε πέτρα, κάνουν αντεπίθεση και αποκρούουν την επίθεση.

Η φάλαγγα της Άμφισσας αρχίζει την ανάβαση της Γκιώνας. Μπλοκάρεται αμέσως από την 5η ταξιαρχία του Ε.Λ.Α.Σ. και μεταβάλλεται σε ψίχουλα. Μια δεύτερη φάλαγγα ενισχύσεων έρχεται να πέσει σ' ένα παραπέτασμα φωτιάς. Χάνει τις μισές δυνάμεις της.

Με τους διασωθέντες των δυο πρώτων επιθέσεων, οι Γερμανοί επιχειρούν μια τρίτη αλλά και πάλι αποκρούονται. Από την πλευρά των ανταρτών τα πυρομαχικά λιγοστεύουν.

Τώρα οι Γερμανοί αδειάζουν εντελώς τις φρουρές τους και ρίχνουν στη μάχη 3.000 άντρες. Προχωρούν μερικά χιλιόμετρα και φτάνουν στο Λιδωρίκι. Το χωριό είναι άδειο. Ξεθυμαίνουν ακόμη μια φορά τη λύσσα τους πάνω στις πέτρες λεηλατώντας και καίγοντας όλα τα σπίτια. Από την έναρξη της επίθεσης έχουν περισσότερο από 1.000 νεκρούς και τα νοσοκομεία εκστρατείας αδυνατούν να θεραπεύσουν τους τραυματίες.

Το αποφασιστικό χτύπημα πρέπει να το καταφέρει η φάλαγγα της Λαμίας.

Στις γραμμές των ανταρτών η έλλειψη πολεμοφοδίων γίνεται δραματική. Οι Γερμανοί εισχωρούν στην πεδιάδα του Σπερχειού και καίνε δώδεκα χωριά. Τώρα ο Ε.Λ.Α.Σ. δίνει όλα όσα απομένουν στην περιοχή: ένα τάγμα της Θεσσαλίας, το τελευταίο τάγμα του Γενικού Στρατηγείου και της σχολής αξιωματικών του Ε.Λ.Α.Σ.

Οι Γερμανοί καρφώνονται επί τόπου. Συγκεντρώνουν όλες τις δυνάμεις άμεσης κινητοποίησης σε αχτίνα 200 χιλιομέτρων. Η Λαμία αδειάζει από την 41η μοίρα, το 3ο σύνταγμα SS φεύγει από την Άμφισσα, τα δυο τελευαία συντάγματα του Αγρινίου έρχονται σε βοήθεια. Συνολικά 20.000 άντρες.

Οι ενισχύσεις πραγματοποιούν τη σύγκλισή τους. Όταν περάσουν στην επίθεση, το βουνό λειωμένο κάτω από τον ήλιο, δεν απαντά. Πίσω από τους βράχους που διαγράφονται σαν δρεπάνια μες το κάτασπρο φως, οι αντάρτες εξαφανίστηκαν.

Ανασυντάχτηκαν μερικά χιλιόμετρα βορειότερα, στο βουνό Δελιμήδι, απ' όπου ελέγχουν τους βασικούς άξονες επικοινωνίας της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Ρίξαν και τις τελευταίες σφαίρες τους αλλά οι εφεδρείες της Πίνδου και της Μακεδονίας βρίσκονται στο δρόμο. Χάσανε 300 μαχητές. Οι Γερμανοί από την πλευρά τους έχουν 2.600 νεκρούς.

Από τις 25, οι δυνάμεις του Άξονα πήραν τη διαταγή της γενικής οπισθοχώρησης.

Για ένα ολόκληρο μήνα ο Ε.Λ.Α.Σ. συνεχίζει να χτυπάει και κάθε μάχη ενισχύει τις θέσεις του. Τα μέλη της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής βρίσκονται σε απόλυτη ένταση. Οι Γερμανοί καίνε τα πάντα πίσω τους. Για να αποφευχθούν οι καταστροφές, η διαταγή είναι ν' αποφεύγονται οι ανώφελες συγκρούσεις. Αυτή η απόφαση είναι βέβαια δικαιολογημένη από τις σφαγές των αμάχων αλλά, το πνεύμα των Αγγλο-αμερικάνων σκοπεύει κυρίως να περιορίσει την έκταση της τελικής νίκης των ανταρτών.

Οι περισσότερες μελέτες που αφιερώθηκαν σ' αυτήν την περίοδο από τους κρεμλινολόγους αρέσκονται να διαβεβαιώνουν πως, στη διάρκεια των τελευταίων μηνών πριν την απελευθέρωση, η δραστηριότητα του Ε.Λ.Α.Σ. περιορίζεται στην προετοιμασία της κατάληψης της εξουσίας και αδιαφορεί για τον αγώνα κατά του καταχτητή.

Στην πραγματικότητα, αν τα αποτελέσματα της επιχείρησης «Κιβωτός του Νώε» ανησυχούν τους Αγγλο-σάξονες, είναι γιατί ξεπέρασαν κάθε τι που είχαν φανταστεί.

«Εκατό τοις εκατό οι μεγάλες γέφυρες και παραπάνω από το μισό των μικρών (λιγότερο από 7 μέτρα) έχουν καταστραφεί. Ο δρόμος Αθήνας - Θεσσαλονίκης είναι κομένος σε 31 διαφορετικά σημεία και οι σιδηροδρομικές γραμμές που ακολουθούν την ίδια διαδρομή ανατινάζονται 19 φορές. 56% του οδικού δικτύου και 100% των σιδηροδρομικών γραμμών είναι αχρηστευμένα. 98% του κυλιόμενου υλικού είναι κατεστραμένο: μόνο 11 αμαξοστοιχίες απομένουν σ' όλη την Ελλάδα. Το τηλεφωνικό και τηλεγραφικό δίκτυο θεωρείται απόλυτα σαμποταρισμένο. Μεταξύ της 30ής Αυγούστου και του τέλους του Σεπτέμβρη δεν περνάει ούτε μια ώρα (720 ώρες) χωρίς ν' αντηχήσει στην Ελλάδα και μια νέα έκρηξη. Υπολογίζοντας μόνο τους σταθμούς, τα αρχεία της Βέρμαχτ καταγράφουν 113 μεγάλα σαμποτάζ»[63].

Περιορισμένος για μερικές μέρες ακόμη στην Πελοπόννησο, ο Άρης μετά την υπογραφή των συμφωνιών του Λιβάνου ξεσπάει συνεχώς.

Επί τόπου, όμως, καλπάζοντας επικεφαλής των «μαυροσκούφηδων» είναι ατός του ο νόμος. Κάθε στρατιωτική νίκη είναι μια πολιτική νίκη για το μέλλον με την προϋπόθεση να πάει κανένας ως την άκρη της λογικής των όπλων.

Κάθε τι άλλο που είναι χωροφύλακας, ταγματασφαλίτης ή προδότης καταδιώκεται αλύπητα. Τα λαϊκά δικαστήρια λειτουργούν και οι αποφάσεις είναι σκληρές. Σύμφωνα με τη γερμανική αναφορά, Br. B No 18262)44 της 9 Ιούλη 1944, ο Άρης ανεκήρυξε τα σοβιέτ στο χωριό Μπούμπα, στο δρόμο Πάτρα - Καλάβρυτα, παρουσία 20 βουλευτών. Η δραστηριότητα του καπετάνιου διαφεύγει σε μεγάλο βαθμό από τον έλεγχο του Γ. Σ. από το οποίο απομακρύνθηκε. Κάνει του κεφαλιού του. Καταδιώκει με ασυγκράτητη βία τα Τάγματα Ασφαλείας και όλες οι επεμβάσεις της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής για κατευνασμό παραμένουν γράμμα νεκρό.

Στις 8 Σεπτέμβρη, ο Άρης ρίχνεται στην Καλαμάτα, κάστρο των γερμανοτσολιάδων. Μετά από μια πολύ σκληρή μάχη, μπαίνει στην πόλη αλλά ο κύριος όγκος των υπερασπιστών της καταφέρνει να διαφύγει και να καταφύγει στον Μελιγαλά.

Στις 13 Σεπτέμβρη, το 9ο σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ. επιτίθεται στο Μελιγαλά. 1500 ταγματασφαλίτες υποστηρίζουν τη θέση υποστηριζόμενοι από πυροβολικό και βαρύ οπλισμό.

Η μάχη κρατάει σαράντα οχτώ ώρες. Όταν ο Άρης μπαίνει στην πόλη, συγκροτείται αμέσως ένα δικαστήριο και οι αιχμάλωτοι ταγματασφαλίτες υφίστανται μια συνοπτική διαδικασία. Το ίδιο συμβαίνει στον Πύργο και στους Γαργαλιάνους.

Στις γραμμές των Ταγμάτων Ασφαλείας επέρχεται διάλυση. Κατά χιλιάδες, παραδίνονται στις τοπικές οργανώσεις πριν να φτάσει ο Άρης και στέλνονται στο στρατόπεδο των Σπετσών. Η Συμμαχική Αποστολή είναι εντελώς ξεπερασμένη. Ο άσωτος υιός των βρεταννικών υπηρεσιών κάνει ακόμη σοβαρότερη τη θέση του.

Στην υπόλοιπη Ελλάδα, η γερμανική υποχώρηση προς βορρά αφήνει πίσω της ένα χαντάκι από στάχτη και πόνο.

Στις 2 Σεπτέμβρη, ένα σύνταγμα της Βέρμαχτ εμποδίζεται να προχωρήσει στην είσοδο του Χορτιάτη. Καταφέρνει να καταλάβει το χωριό πριν μπορέσουν οι κάτοικοι να διαφύγουν στο βουνό

160 άντρες, γυναίκες, παιδιά πέφτουν στα χέρια Γερμανών. Χτυπημένοι με τα κοντάκια των όπλων οδηγούνται στα δυο φουρνάρικα της περιοχής, του Γκουραμάνη και του Δαβούδη. Ένας ένας χωρίς διάκριση ηλικίας και φύλου καίγονται ζωντανοί. Ύστερα ακολουθεί η μονότονη τώρα πια διαδικασία του εμπρησμού των σπιτιών.

Μέχρι το τέλος κρατάει η κλιμάκωση της βίας. Οι αγρότες δίνουν τώρα τις τελευταίες μάχες τους και από κάθε γωνιά, κάθε χαράδρα, χτυπάνε με λύσσα μετατρέποντας τη γερμανική οπισθοχώρηση σε διάλυση.

Στις πόλεις επίσης η οργή εντείνεται ασταμάτητα και τα μπλόκα διαδέχονται τις εκτελέσεις. Το τελευταίο κύμα αντιποίνων ξεσπά στην Αθήνα.

Αθήνα

Πάει καιρός που οι καταχτητές δεν τολμάνε να περάσουν ακάλυπτοι τα δρομάκια του κέντρου της Αθήνας. Μόνο με υπερβολικές προφυλάξεις άλλωστε πλησιάζουν τις περιφερειακές συνοικίες. Την Καισαριανή, γατζωμένη στην πλαγιά του Υμηττού ανατολικά, την Κοκκινιά, την κόκκινη, δυτικά, πίσω από την Ιερά Οδό της Ελευσίνας.

Στο τέλος Αυγούστου 1944, ένα κιλό ψωμί στοιχίζει 122 εκατομμύρια δραχμές. Χρειάζεται μια βαλίτσα χαρτονομίσματα για την αγορά μιας μερίδας λοιμού. Η καταστροφική οικονομική κατάσταση κάνει ακόμη πιο σκληρή την αντίσταση της κάθε στιγμής, της κάθε κίνησης του καταχτητή.

Στις 15 Αυγούστου, μέρα της συμμαχικής απόβασης στην Προβηγκία, οι Γερμανοί επιχειρούν εκκαθάριση των ακραίων συνοικιών της πρωτεύουσας, «μολυσμένων» και γεμάτων από κόκκινους καθώς και σωφρονισμό του πληθυσμού.

Μέσα στη νύχτα τα SS κυκλώνουν τρεις συνοικίες, Κατσιπόδι, Δουργούτι, Φάρο. Ψάχνουν όλα τα σπίτια και συγκεντρώνουν στους δρόμους όλους τους άντρες από δεκαέξι ως εξήντα χρόνων.

Συγκρατούν το πλήθος με αυτόματα και θωρακισμένα. Οι ύποπτοι ξεχωρίζονται αμέσως, ύστερα οι αξιωματικοί περνάν και αρπάζουν στο σωρό. Συνολικά 3500 όμηροι σ' ένα μόνο μπλόκο.

Στέλνονται σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και στο Χαϊδάρι. Στη συνοικία Φάρος, κάτω από τα χιλιάδες μάτια του συγκεντρωμένου πλήθους 80 όμηροι εκτελούνται για παραδειγματισμό.

Λίγο πιο πέρα, στους τοίχους του εργοστασίου Καισάρεια, 40 άντρες πετσοκόβονται δημόσια.

Τη νύχτα της 16 προς την 17, 2.000 SS μπλοκάρουν την Κοκκινιά. Η συνοικία τους θυμίζει πολύ καυτερές αναμνήσεις. Οι κάτοικοι ξυπνάνε από το θόρυβο ερπυστριών. Κάθε σταυροδρόμι ελέγχεται από μια θωρακισμένη μονάδα. Μπότες κλωτσάνε τις πόρτες.

—Raus! Schnell!

Οι μπότες ακούγονται στις σκάλες. Οι πόρτες βουλιάζουν.

Πριν να τελειώσει η νύχτα, η συνοικία αδειάζει. 30.000 άνθρωποι είναι αραδιασμένοι στην πλατεία Οσίας Ξένης.

Τα πρόσωπα του εφιάλτη εμφανίζονται με την αυγή. Μασκοφόροι με κουκούλες περιστοιχισμένοι από SS. Περνάνε μπροστά από τις γραμμές του πλήθους και δείχνουν κάποιον, ύστερα άλλον.

Ένας χαφιές κάνει τη δουλειά του ξέσκεπος. Λέγεται Βαρτάνης. Σταματάει μπροστά σε κάποιον Αποστόλη. Όλος ο κόσμος ξέρει πως ο Αποστόλης είναι καπετάνιος του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Βαρτάνης ξεραίνεται μπροστά του σε στάση προσοχής, τον χαιρετάει στρατιωτικά και λέει:

—Στις διαταγές σας, καπετάνιε μου.

Ένα χτύπημα ξιφολόγχης βγάζει το αριστερό μάτι του Αποστόλη και σκάβει μια βαθειά χαραματιά στο πρόσωπό του.

Σ' αυτό το διάστημα οι μασκοφόροι δείχνουν! 100 όμηροι εκτελούνται επί τόπου, 8.000 σπρώχνονται με κλωτσιές και κοντακιές προς τον σταθμό. Στις 24, ο πληθυσμός της Αθήνας κάνει απεργία για να διαμαρτυρηθεί για τη σφαγή. Δεν γίνονται διαδηλώσεις, η διαταγή λέει να κλειστεί όλος ο κόσμος στα σπίτια του.

Το μεσημέρι οι Γερμανοί δεν συγκρούονται μ' ένα έξαλλο πλήθος αλλά μ' ένα παραπέτασμα σιωπής. Η πόλη βαμένη ανυπόφορα άσπρη από τον ήλιο είναι η μητρόπολη του κενού. Οι βουβές πέτρες ρίχνουν ένα είδος υπόκωφης και αδιόρατης πρόκλησης. Είναι η κλειστή μάσκα μιας ολόκληρης πόλης παγωμένης σ' ένα μαρμαρωμένο μίσος.

Στις 27 και 28, οι Γερμανοί λειωμένοι κάτω από το βάρος της σιωπής, εξαπολύουν μια νέα επίθεση. Τώρα όμως οι συνοικίες επαγρυπνούν. Η Καλλιθέα, η Κυψέλη, τα Τουρκοβούνια, το Κουκάκι κινητοποιούνται. Όλες οι γειτονιές είναι ερμητικά κλειστές σαν κάστρα και αποκρούουν τις επιθέσεις. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες τα στελέχη της Κ.Ο.Α. (Κομμουνιστική Οργάνωση Αθήνας) δοκιμάζουν φοβερές δυσκολίες να εξηγήσουν στις αχτίδες τους λόγους που οδήγησαν το Ε.Α.Μ. στην παγίδα του Λιβάνου.

Σε όλο το διάστημα του τέλους του μήνα, οι αγωνιστές γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι και οργανώνουν νέες παράνομες εκλογές. Αυτή τη φορά η διαδικασία γίνεται ανοιχτά. Ο κατάλογος των υπουργών του Καΐρου παρουσιάζεται ακόμη και στους αξιωματικούς των φασιστικών Ταγμάτων Ασφαλείας και στους υπεύθυνους της αστυνομίας. Είναι αληθινή πρόκληση. Μέσα στους δρόμους, ένοπλοι προστατεύουν τους αγωνιστές που εισχωρούν στα κτίρια. Κανείς πια δεν τολμάει να εκθέσει δημόσια τις φιλογερμανικές απόψεις του.

Κάθε βράδυ, μετά την απαγόρευση της κυκλοφορίας, συνεργεία τοιχοκολλητών αναπηδάνε από τις αυλές και ψάχνουν να βρουν στους τοίχους τις παρθένες επιφάνειες για να γράψουν με κόκκινη μπογιά διάφορα συνθήματα και τα γεγονότα της μέρας. Στο τέλος του καλοκαιριού του 1944 όλη η Αθήνα είναι βαμένη στο ύψος του ανθρώπινου αναστήματος, τα συνεργεία χρησιμοποιούν τώρα πια σκάλες για να φτάσουν ψηλότερα. Η περιπέτεια γίνεται όλο και πιο επικίνδυνη αλλά οι αναγραφές στους τοίχους έχουν γίνει θεσμός. Κάθε συνοικία συναγωνίζεται με τις υπόλοιπες και ισχυρίζεται πως έχει πραγματοποιήσει τον «ωραιότερο τοίχο» της πόλης. Σε περίπτωση καταδίωξης, οι οδηγίες λένε «χτυπήστε στην πρώτη πόρτα». Οι πόρτες ανοίξουν πάντα για να απορροφήσουν και στη συνέχεια να εξαφανίσουν τους αντάρτες. Με την ίδια αύθάδεια οι αγωνιστές περνάνε από σπίτι σε σπίτι για να παρουσιάσουν τον κατάλογο τον υπουργών του Καΐρου. Στις λαϊκές συνοικίες η αντίδραση είναι, πάντα σχεδόν, η ίδια:

—Ποιος είναι ο Παπανδρέου; Δεν θέλουμε άλλο τους αστούς πολιτικούς.

Διακόσια μέτρα από την Ακρόπολη, στη συνοικία της παλιάς αγοράς και του Θησείου, σταθμεύουν οι κομμάντος της φιλοναζιστικής εθνικής οργάνωσης Χ που διευθύνει ο στρατηγός Γρίβας. Η Χ κάνει την προπαγάνδα της χρησιμοποιώντας τα αυτοκίνητα της αστυνομίας, εξοπλίζεται από τους Γερμανούς και κάθε βράδυ ξαμολάει τα λαγωνικά της κατά των κόκκινων.

Το Ε.Α.Μ. έχει συγκροτήσει από την αρχή του καλοκαιριού ειδικές ένοπλες ομάδες τριών - τεσσάρων ανδρών που επιφορτίζονται με την άμυνα και ειδικά λεπτές αποστολές. Η Ο.Π.Λ.Α. συντονίζει τις επιχειρήσεις. Το γενικό στρατηγείο της είναι χωμένο στον δαίδαλο των δρόμων του Περιστερίου. Οι αρχηγοί των δικτύων επισημαίνονται μ' ένα γράμμα: Άλφα, Σταματιάδης· Βήτα, Μαύρος· Γάμα, Πεχτασίδης· Δέλτα, Καλοδίκης· Έψιλον, Βασιλόπουλος.

Οι υπηρεσίες της Ο.Π.Λ.Α. είναι απόλυτα ενήμερες της δραστηριότητας ορισμένων Βρεταννών πρακτόρων που έχουν σχέσεις με τις γερμανικές υπηρεσίες και προπαντός με κάποια γερμανική οργάνωση που ονομάζεται το 4ο Ράιχ. Συνδεμένη με το κίνημα του Ιούλη και την απόπειρα του Στάουφενμπεργκ, η οργάνωση 4ο Ράιχ προετοιμάζεται για μια πιθανή ανατροπή των συμμαχιών που θα συγκέντρωνε τον εκκαθαρισμένο γερμανικό στρατό στο πλευρό των Αγγλοσαξόνων κι από κει στον αγώνα κατά του σοβιετικού επεκτατισμού. Η Ο.Π.Λ.Α. επηρέασε το δίκτυο της Αθήνας και υπέκλεψε πολλά βρεταννικά ντοκουμέντα που δίνουν ακριβείς εγγυήσεις στα Τάγματα Ασφαλείας τα οποία δεν σταμάτησαν ούτε στιγμή τη στρατολόγηση, παρά το γεγονός της επερχόμενης ναζιστικής κατάρρευσης. Οι υπηρεσίες πληροφοριών του κόμματος έχουν πια αποκτήσει την πεποίθηση πως η σύγκρουση με τους Βρεταννούς είναι αναπόφευκτη.

Επικεφαλής των αγωνιστών και των ομάδων κρούσης, η Κ.Ο.Α., διευθύνεται από άντρες γενικά οπαδούς της σκληρής επαναστατικής γραμμής που αντιπροσωπεύονται στην Κεντρική Επιτροπή από τον Ιωαννίδη. Ο στρατηγός Μακρίδης, στρατηγικός εγκέφαλος του κινήματος και ο Μπαρτζιώτας, ελεφαντοειδής και δογματικός, οδηγούνται τελικά σε συμπεράσματα ανάλογα με τον Άρη. Η τελική μάχη όμως πρέπει να καθοδηγηθεί από την επαναστατική ελίτ σύμφωνα με το μοντέλο - κανόνα της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ο Άρης, οι καπετάνιοι, το βουνό, οι γενειάδες, είναι ύποπτοι αναρχικών αμαρτημάτων. Η ορθοδοξία δυσπιστεί για την μεγάλη προοδευτική δύναμη της χώρας.

Για την ώρα η επίσημη γραμμή είναι η συνέχιση της νομιμότητας που ανοίχτηκε με την αποστολή υπουργών του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. στην κυβέρνηση Παπανδρέου. Τα στελέχη της πρωτεύουσας είναι πειθαρχημένα. Καθησυχάζουν και θυμίζουν την εμπιστοσύνη στο αλάθητο του Κόμματος. Αυτό δεν τους εμποδίζει να ετοιμάζουν τις προϋποθέσεις μιας πιθανής σύγκρουσης για την κατάληψη της εξουσίας στην πρωτεύουσα.

«Η καθοδήγηση της Κ.Ο.Α., θα γράψει ο Μπαρτζιώτας το 1952, αποφάσισε να προετοιμαστεί για την ένοπλη εξέγερση στη διάρκεια δύο συνόδων που έγιναν στις αρχές του Σεπτέμβρη»[64].

Ο Μακρίδης αναλαμβάνει να επεξεργαστεί ένα σχέδιο στρατιωτικών επιχειρήσεων που δεν θα εφαρμοστεί ποτέ και που θα χαθεί με πολλά άλλα ντοκουμέντα στις διάφορες κατοπινές κατακόμβες.

Στο νέο Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., ο Σιάντος και οι αρχηγοί του Ε.Α.Μ. εξακολουθούν να παρακολουθούν τη μάσκα του Ποπώφ, αντί να μετράνε τη δύναμη που τους περιβάλλει. Σε περίπτωση καταστροφής, θα υπάρχει πάντα η Αθήνα, η ορθόδοξη, η προλεταριακή. Το βουνό, τον ένοπλο λαό δεν θα τα δουν παρά σαν ένα βάρος ανεξέλεχτο και αβέβαιο για τη ζυγαριά του πολιτικού παζαρέματος με αντικείμενο την κατάκτηση μιας προβληματικής νομιμότητας.

Οι μεγάλοι χωρομέτρες

Στις 2 Σεπτέμβρη, οι υπουργοί του Ε.Α.Μ. φεύγουν για το Κάιρο για να συναντηθούν με την κυβέρνηση: είναι δυο κομμουνιστές, ο Ζεύγος και ο Πορφυρογένης και δύο σοσιαλιστές, ο Σβώλος και ο Τσιριμώκος. Ο Churchill αποφάσισε ν' απομακρύνει το γρηγορότερο την κυβέρνηση από το περιβάλλον του Καΐρου, όπου η ελληνική παροικία, κερδισμένη στη μεγάλη της πλειοψηφία από τις θέσεις του Ε.Α.Μ., απειλεί να του χαλάσει τα σχέδια. Στις 7, όλα τα μέλη της κυβέρνησης, με τον Παπανδρέου μαζύ, διατάσσονται να πάνε για καθαρό αέρα στην Ιταλία, στο χωριό Cava dei Tirreni, κοντά στην Caserta.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο Τζίμας ταξιδεύει στην Ιταλία. Βρίσκεται σε αποστολή ενημέρωσης και μαθαίνει τυχαία την άφιξη των υπουργών στην Cava dei Tirreni. Αποφασίζει αμέσως να πάει εκεί. Μόλις όμως ο οδηγός - μέντορας που του παραχώρησε το συμμαχικό Γενικό Στρατηγείο μάθει τον προορισμό της μετακίνησης, αρνείται να τον οδηγήσει.

Ο Τζίμας τελικά βρίσκει ένα καμιόνι που τον αφήνει στη Νεάπολη κι από κει συναντάει μια παράξενη κυβέρνηση που βρίσκεται σε καραντίνα.

Οι υπουργοί είναι εγκατεστημένοι σ' ένα ξενοδοχείο όπου σκοτώνουν το χρόνο τους απόλυτα απομονωμένοι, χωρίς καμμιά επαφή με τα έξω. Ο Τζίμας τους γνωστοποιεί την απελευθέρωση της Αμφιλοχίας, του Αγρινίου, της Πρέβεζας. Η ελληνική κυβέρνηση έχει μεσάνυχτα. Οι υπουργοί, αναστατωμένοι, ακούνε τούτο τον άνθρωπο, στον οποίο οι πληροφορίες καταφτάνουν κανονικά μέσω Γιουγκοσλαβίας, ενώ αυτοί δεν έχουν ούτε καν ένα ραδιόφωνο. Η πρώτη δουλειά του Τζίμα είναι να δημιουργήσει μια σύνθεση που θα επιτρέψει την άφιξη μερικών κατεπειγόντων τηλεγραφημάτων στις επόμενες μέρες.

Ο Παπανδρέου απουσιάζει. Κατοικεί σ' ένα άλλο ξενοδοχείο της πόλης, όπου είναι πιθανότατα καλύτερα πληροφορημένος. Το λιγότερο, έχει στη διάθεσή του ένα ράδιο.

Στο τέλος του τραπεζιού, ο Πορφυρογένης προτείνει να καλέσουν τον πρωθυπουργό. Η απροσδόκητη άφιξη του επισκέπτη δεν γοητεύει τον Παπανδρέου που δηλώνει πως είναι κουρασμένος και προτείνει να τον συναντήσει την επομένη. Είναι πάντως ερεθισμένος και έρχεται πρωί πρωί, πριν από το πρωινό, συνοδευόμενος από μια δεκαπενταριά ανθρώπους του.

Ο Τζίμας βγάζει μερικές σημειώσεις από την τσάντα του και κάνει την αναφορά των τελευταίων επιτυχιών του Ε.Λ.Α.Σ. Σε κάθε όνομα απελευθερωμένης πόλης και προπαντός σε κάθε αναγγελία για παρμένα εχθρικά λάφυρα, ο Παπανδρέου γίνεται χλωμότερος. Δεν κάνει καμμιά ερώτηση, καταγράφει, κίτρινος, τις επιτυχίες ενός κινήματος, που ετοιμάζεται να διαλύσει με όλα τα μέσα.

Όταν τελειώσει η έκθεση του Τζίμα, δεν κάνει κανένα σχόλιο και ζητάει νέα της Γιουγκοσλαβίας.

—Ποιος είναι ο Τίτο;

—Είναι το κύριο πρόσωπο της χώρας, απαντά ο Τζίμας, 15.000 ουστασί της δεξιάς μόλις παραδόθηκαν σ' αυτόν. Η Γιουγκοσλαβία έχει χαθεί για τη Δύση.

Τα μάγουλα του πρωθυπουργού αρχίζουν να τρέμουν. Καταφέρνει να συγκρατηθεί.

—Σας γνωστοποίησε ο Τίτο τις εδαφικές του διεκδικήσεις;

Ο Τζίμας έχει υπογράψει με τον Τέμπο ένα στρατιωτικό σύμφωνο σύμφωνα με το οποίο «οι

ευρισκόμενες στην Ελλάδα γιουγκοσλαβικές δυνάμεις οφείλουν να υπακούνε στην πολιτική του Κ.Κ.Ε. ως προς την σλαβική μειονότητα της Μακεδονίας». Είναι πολύ πιθανό αυτή η παράγραφος να μην πολυάρεσε στον Τίτο, αλλά ο Τζίμας δεν έχει ερωτηθεί σχετικά με το θέμα.

—Ο Τίτο δεν μου εξέφρασε ποτέ εδαφικές διεκδικήσεις.

Ο Παπανδρέου δεν φαίνεται να 'χει πειστεί. Η συζήτηση τέλειωσε. Η σε καραντίνα κυβέρνηση περιμένει το σινιάλο του Churchill για να βγει στη σκηνή. Αυτός ρυθμίζει τα της τελετής.

Ο Churchill, σ' αυτό το διάστημα, δεν στερείται πληροφοριών. Οι επιτυχίες του Ε.Λ.Α.Σ. κατά των Γερμανών δεν τον καθησυχάζουν καθόλου κι ενώ ο Macmillan, υπουργός ευρισκόμενος στη Μεσόγειο, ετοιμάζει με τον Lepper και τον Παπανδρέου ένα νέο πολιτικό ανδραγάθημα, αυτός παίρνει στρατιωτικά μέτρα.

Το σχέδιο βρεταννικής απόβασης στην Ελλάδα εξετάστηκε σοβαρά και πήρε το όνομα: επιχείρηση «Μάννα». Όπως φανερώνει το όνομά της, σκοπεύει να δημιουργήσει ένα μαζικό εκφοβισμό.

«Το σχέδιον, γράφει ο Churchill, συνίστατο ουσιαστικώς εις την κατάληψιν των Αθηνών και του αεροδρομίου των από μίαν ταξιαρχίαν αλεξιπτωτιστών, εις την εγκατάστασιν εις αυτάς τεσσάρων ομάδων κυνηγών, εις την εκκαθάρισιν του λιμένος του Πειραιώς δια την εκ των υστέρων απόβασιν ενισχύσεων προερχομένων εξ Αιγύπτου, και εις την εξασφάλισιν μιας ταχείας αφίξεως των Ελλήνων υπουργών. Υπολογίζαμε εν συνεχεία να επιταχύνωμεν τον ανεφοδιασμόν και την άφιξιν της ελληνικής ταξιαρχίας.»

»Από του μεσονυκτίου της 13ης προς την 14ην Σεπτεμβρίου, αι μονάδες της επιχειρήσεως «Μάννα» ετέθησαν εις τεσσαρακονταοκτάωρον συναγερμόν»[65].

Παρά τις πρόσφατες συμφωνίες που σχεδιάστηκαν με τον Στάλιν, μια τέτοια επέμβαση είναι αντίθετη με τις συμβάσεις της Τεχεράνης σύμφωνα με τις οποίες οι «σύμμαχοι δεν θα χρησιμοποιήσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους εις τα ξένα εδάφη... ειμή μόνον δια την απελευθέρωσιν κατεχομένων ζωνών».

Η επιχείρηση «Μάννα» απαιτεί μια πολιτική συγκάλυψη. Ο Macmillan λοιπόν εξελληνίζεται. Υιοθετεί, σε συμφωνία με τον Παπανδρέου, το παλιό στρατήγημα του Οδυσσέα για να μπάσει τον Δούρειο βρεταννικό ίππο στην πόλη της Αθήνας.

Στις 15 Σεπτέμβρη, ο Σαράφης για τον Ε.Λ.Α.Σ. και ο Ζέρβας για τον Ε.Δ.Ε.Σ. παίρνουν πρόσκληση από τον Wilson.

Οι διευθύνοντες της Π.Ε.Ε.Α. ανησυχούν. Ωστόσο έχουν κιόλας αποστείλει τους υπουργούς της στην κυβέρνηση. Η διαδικασία έχει αρχίσει και δεν υπάρχει πια χρόνος γι' αλλαγή γνώμης στη μέση του δρόμου.

Στις 19 Σεπτέμβρη, ο Σαράφης φτάνει στο αεροδρόμιο της Νεράιδας κι ετοιμάζεται να μπει στο αεροπλάνο που θα τον οδηγήσει στην Caserta.

Οι μηχανές έχουν αρχίσει να γυρίζουν όταν φτάνει ένας αγγελιοφόρος μ' ένα τηλεγράφημα: «Ο πρωθυπουργός Παπανδρέου ονόμασε τον Βρεταννό στρατηγό Scobie "αρχηγό των συμμαχικών δυνάμεων στην Ελλάδα"».

Η υπόθεση ολοκληρώθηκε σε δυο στάδια.

Κατ' αρχήν ο στρατηγός Wilson ονομάζει τον υποστράτηγο Scobie, αρχηγό του επιτελείου του, διοικητή των βρεταννικών δυνάμεων απόβασης στην Ελλάδα. Δεδομένου ότι αποκλείεται απόβαση στην Αθήνα πριν τη γερμανική αποχώρηση, η αποστολή του Scobie περιορίζεται στην πραγματικότητα στη διοίκηση της επιχείρησης «Μάννα». Πρόκειται ακριβώς για επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις μιας ξένης χώρας.

Το συνταγματικό υποκατάστατο που διέπει τη λειτουργία της κυβέρνησης Παπανδρέου επιτρέπει στον πρωθυπουργό να ορίσει αρχιστράτηγο. Το σχετικό άρθρο είναι λακωνικό και δεν προσδιορίζει ποιας εθνικότητας πρέπει να 'ναι ο αρχηγός του ελληνικού στρατού. Ο Παπανδρέου ονομάζει λοιπόν τον Scobie επικεφαλής της ελληνικής ταξιαρχίας που μάχεται στο μέτωπο του Ρίμινι και που αποτελείται από τα μοναρχικά υπόλοιπα των δύο εκκαθαρισμένων ταξιαρχιών της Μέσης Ανατολής. Επομένως δεν μπαίνει ζήτημα εξωτερικής επέμβασης.

Ο Scobie θα μπει στην Αθήνα επικεφαλής του ελληνικού στρατού, υποστηριζόμενος από το βρεταννικό απόσπασμα που έχει ως καθήκον να οδηγήσει σε επιτυχία την επιχείρηση «Μάννα». Χρειάστηκε, για να φτάσουν εδώ τα πράγματα, να περάσουν από την ανταρσία της Μέσης Ανατολής που επέτρεψε τη συγκρότηση μιας πραιτωριανής δύναμης και που έφερε τον Παπανδρέου σε θέση ισχύος τη στιγμή των διαπραγματεύσεων του Λιβάνου. Χρειάστηκαν δυο χρόνια προκλήσεις και υπονόμευση της Αντίστασης για να διατηρηθεί το μήλο της έριδας που δικαιολογεί την απάτη μιας διαιτησίας. Ο Δούρειος Ίππος είναι η κυβέρνηση Παπανδρέου. Κουβαλά μέσα του τον Scobie και τον βρεταννικό στρατό.

Και είναι μόνο η αρχή. Ο Σαράφης προσκαλείται στην Caserta για να βάλει οριστικά τα δυο πόδια του Ε.Λ.Α.Σ. σ' ένα παπούτσι. Ο Scobie, αρχηγός των βρεταννικών δυνάμεων επέμβασης, αρχηγός της ταξιαρχίας του Ρίμινι, πρέπει ν' αποχτήσει επίσης τη διοίκηση των ανταρτών. Μέχρι τώρα η πολιτική του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. δεν είχε υποκύψει ως αυτό το σημείο.

Ο Σαράφης όμως στην Caserta δεν μπορεί παρά να πιει ως τον πάτο το πικρό ποτήρι του Λιβάνου. Εξεγείρεται, με το που έφτασε, για τις αρμοδιότητες του Scobie και απαιτεί να ανατεθεί σε Έλληνα η τήρηση της τάξης στην Αθήνα.

Πολύ αργά. Ο Ζέρβας κάθεται στο ίδιο τραπέζι. Τον αναμετράει σαρκαστικά και τον διακόπτει.

—Λόγω τιμής. Χάνεις τον μπούσουλα.

Ο Παπανδρέου ακούει για τους τύπους, πριν να εκφωνήσει την από καιρό μαγειρεμένη απόφαση. Ο Καραγιώργης θα πει αργότερα πολύ εύστοχα: «Η Caserta είναι ο Λίβανος των στρατιωτικών». Η δίκη του Ε.Α.Μ. συνεχίζεται.

Ο Παπανδρέου ξέρει μέχρι που μπορεί να φτάσει. Το Ε. Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. κατρακυλάει. Αποκλείεται να πάρει την πάνω βόλτα στην Caserta.

Ο κανόνας του παιχνιδιού έχει πάρει πολιτική μορφή κι ο Σαράφης, που αντιπροσωπεύει στ' αλήθεια την πιο μεγάλη στρατιωτική δύναμη, πρέπει να γονατίσει μπροστά στις αποφάσεις ενός Αρείου Πάγου που τον αποτελούν κομπάρσοι.

«Η Ελληνική Κυβέρνησις θέτει τας δυνάμεις ταύτας (εννοεί τα ανταρτικά σώματα) υπό τας διαταγάς του στρατηγού Scobie...

»...Οι Αρχηγοί των Ελλήνων ανταρτών θα απαγορεύσουν πάσαν απόπειραν των υπ' αυτούς μονάδων να αναλάβουν την αρχήν ανά χείρας. Τοιαύτη πράξις θα χαρακτηρισθή ως έγκλημα και θα

τιμωρηθή αναλόγως.

»Όσον αφορά τας Αθήνας, ουδεμία ενέργεια θα αναληφθή εκτός από τας αμέσους διαταγας του στρατηγού Scobie, στρατηγού διοικούντος τας εν Ελλάδι δυνάμεις.

»Τα Τάγματα Ασφαλείας θεωρούνται ως όργανα του εχθρού. θα χαρακτηρισθούν ως εχθρικοί σχηματισμοί, εκτός εάν παραδοθούν συμφώνως προς διαταγας εκδοθεισομένας παρά του στρατηγού διοικούντος τας εν Ελλάδι δυνάμεις...

»Όλαι αι Ανταρτικαι Ελληνικαί Δυνάμεις, προς τον σκοπόν όπως τεθή τέρμα εις τας διαμάχας του παρελθόντος, δηλούν ότι θα σχηματίσουν Εθνικήν Ένωσιν ίνα συντονίσουν την δράσιν των διά το καλύτερον συμφέρον του κοινού αγώνος.

....

»Ο στρατηγός Ζέρβας θα συνεχίση να δρα εντός των εδαφικών ορίων της συμφωνίας της Πλάκας...

»Ο στρατηγός Σαράφης θα συνεχίση να δρα εις την υπόλοιπον Ελλάδα εξαιρέσει:

»I. Περιφερείας Αττικής...

II. Πελοποννήσου... (πρόκειται για σπάσιμο κάθε δραστηριότητας του Άρη).

III. Βραδύτερον, Θράκης (συμπεριλαμβανομένης και της Θεσσαλονίκης)».

Οι περιοχές αυτές θα αποδοθούν σε διοικητές που θα υποδειχθούν από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, σε συμφωνία με τους Άγγλους.

Κάθε παράγραφος γίνεται αντικείμενο βίαιων συζητήσεων. Ο Ζεύγος μάταια προσπαθεί να παραχωρηθεί η διοίκηση της Θεσσαλονίκης στον Μπακιρτζή.

Ο Παπανδρέου όμως ξέρει πως οι εκπρόσωποι του Ε.Λ.Α.Σ. δεν μπορούν να φτάσουν ως τη ρήξη και δεν παραχωρεί ούτε μια σπιθαμή εδάφους.

Οι διοικήσεις των περιοχών Αθήνας και Θεσσαλονίκης εμπιστεύονται σε δυο γνωστούς φασίστες, τον συνταγματάρχη Σπηλιωτόπουλο, πρώην αρχηγό της Χωροφυλακής της κυβέρνησης Τσολάκογλου, και τον συνταγματάρχη Παπαγεωργίου, πρώην ηγέτη της Π.Α.Ο., που διαλύθηκε από τον Ε.Λ.Α.Σ. από τις πρώτες ώρες της Αντίστασης για τις ύποπτες δραστηριότητές της.

Το σύμφωνο υπογράφεται στις 26 από τους εκπροσώπους των ανταρτών, από τη μια, και τους Παπανδρέου, Wilson και Macmillan, απ' την άλλη.

Την ίδια στιγμή ο Ε.Λ.Α.Σ. καταδιώκει τους Γερμανούς. Οι αντάρτες μπαίνουν στα Φιλιατρά και την Άρτα, στην Ήπειρο, ελευθερώνουν τη Ναύπακτο, στον Κορινθιακό κόλπο, κατόπιν την Τρίπολη, στην καρδιά της Πελοποννήσου.

Σε λίγο όλη η Ελλάδα διοικείται από την Π.Ε.Ε.Α. και ελέγχεται από τον Ε.Λ.Α.Σ. Κάθε μια από τις νίκες του είναι πουλημένες δωρεάν από τις συμφωνίες της Caserta.

Τέλος Σεπτέμβρη, ο Churchill, περαστικός από τη Ρώμη για τη Μόσχα, συναντάει τον Παπανδρέου. Παρά τις καθολικές διαμαρτυρίες, ο πρωθυπουργός δεν θα γνωστοποιήσει σε κανένα μέλος της κυβέρνησης το περιεχόμενο και το αποτέλεσμα αυτών των συνομιλιών.

Στις 9 Οκτώβρη, ο Churchill φτάνει στο αεροδρόμιο της Μόσχας. Το ίδιο βράδυ συναντάει τον Στάλιν, παρουσία του Μολότωφ και του Eden. Η ατμόσφαιρα είναι εγκάρδια.

«Η στιγμή ήτο κατάλληλος διά δράσιν, δια τούτο εδήλωσα: Ας τακτοποιήσωμεν τας βαλκανικάς υποθέσεις. Ο στρατός σας ευρίσκεται εις Ρουμανίαν και Βουλγαρίαν. Έχομεν συμφέροντα, αποστολάς και πράκτορας εις αυτάς τας χώρας. Ας αποφύγωμεν τας συγκρούσεις διά ζητήματα ανάξια λόγου. Εις ό,τι αφορά εις την Μεγάλην Βρεταννίαν και εις την Ρωσίαν τι θα λέγατε διά μίαν επικράτησιν 90% εις Ρουμανίαν δι' εσάς και μίαν αντίστοιχον 90% εις Ελλάδα δι' ημάς, με μίαν ισορροπίαν 50 - 50 εις Γιουγκοσλαβίαν;". Ενώ εμεταφράζετο η πρότασίς μου, έγραψα εις ένα τεμάχιον χάρτου:

Ρουμανία	Ρωσία	90%
	Οι άλλοι	10%
Ελλάς	Μεγάλη Βρεταννία (σε συμφωνία με ΗΠΑ)	90%
	Ρωσία	10%
Γιουγκοσλαβία		50—50%
Ουγγαρία		50—50%
Βουλγαρία	Ρωσία	75%
	Οι άλλοι	25%

»Έσπρωξα το χαρτί προς τον Στάλιν εις τον οποίον η μετάφρασις είχεν ήδη γίνει. Έγινε παύσις. Κατόπιν πήρε το μπλε μολύβι του, έσυρε μίαν γραμμήν εις ένδειξιν επιδοκιμασίας και μας το επέστρεψε. Τα πάντα ερυθμίσθησαν εις ολιγώτερον χρόνον από όσον χρειάζεται κανείς δια την περιγραφήν».

Ο κύβος ερίφθη. Ο Churchill συνεχίζει πια για τους τύπους:

«Εννοείται ότι μελετήσαμε δια μακρών και προσεκτικώς τα διάφορα ζητήματα και ησχολούμεθα μόνον με συμφωνίας αφορώσας εις την εμπόλεμον περίοδον... Κατόπιν εγένετο μία μακρά σιωπή. Το σημαδεμένον με μπλε μολύβι χαρτί, παρέμενε εις το κέντρον του τραπεζιού. Τελικώς είπα: "Δεν θα εύρισκε κανείς ολίγον κωμικόν το γεγονός ότι παριστάνομεν τους ρυθμιστάς της τύχης εκατομμυρίων ανθρώπων με έναν τρόπον τόσον αυθάδη; Ας κάψωμεν αυτό το χαρτί". —Όχι, κρατήσατέ το, απήντησε ο Στάλιν».[66]

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΚΛΕΜΜΕΝΗ ΝΙΚΗ

Η απελευθέρωση

Το παζάρι της Μόσχας βαραίνει πάνω στο μέλλον σαν προσταγή του πεπρωμένου. Η χρονική απόσταση μας επιτρέπει να αναπαραστήσουμε τη σκηνή των γεγονότων αλλά, παρά τις εικασίες, κανένας στην Π.Ε.Ε.Α., στον Ε.Λ.Α.Σ., στην Αθήνα ή το βουνό, δεν έχει την παραμικρή πληροφορία για την ανταλλαγή χαρτιών μεταξύ Churchill και Στάλιν.

Οι σιβυλικές συμβουλές του Σοβιετικού πρεσβευτή του Καΐρου Τσερνίτσεφ στον Ρούσσο, στον Μπακιρτζή και προπαντός του Ποπώφ στον Σιάντο, δεν είναι βέβαια τόσο επεξηγηματικές όσο η αναφορά του Churchill στον Παπανδρέου. Ο πρωθυπουργός, έστω κι αν υποτιμάει αντικειμενικά και υποκειμενικά τη δύναμη του Ε.Λ.Α.Σ., έχει ξεκάθαρη αντίληψη για τη βρεταννική απόφαση και τη σοβιετική αδιαφορία.

Οι ηγεσίες της Π.Ε.Ε.Α. και του Κ.Κ.Ε. όχι μόνο δεν είναι ενημερωμένες αλλά δύσκολα μπορούν ν' αποκαλύψουν στη βάση τις ελάχιστες πληροφορίες που φτάνουν ως αυτούς από πλάγιους δρόμους. Η υποτιθέμενη εγκατάλειψη από τον μεγάλο Ρώσο επαναστάτη σύμμαχο δεν κουβεντιάζεται από τους γνήσιους μπολσεβίκους της Κεντρικής Επιτροπής. Ωστόσο πρέπει να γίνουν αποδεκτοί από τους μαχητές οι όροι της συμφωνίας της Caserta.

Το Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., μη μπορώντας να δικαιολογήσει τα ληφθέντα μέτρα, εφαρμόζει ένα είδος λογοκρισίας με τη μορφή παραλείψεων. Κανένας αρχηγός μονάδας, κανένα τοπικό γενικό στρατηγείο δεν παίρνουν μια συνολική αναφορά που να σχετίζεται με τις αποφάσεις της Caserta. Καθένας ενημερώνεται αποκλειστικά για τα μέτρα που αφορούν την περιοχή του.

Στη Μακεδονία, ο Μάρκος και ο Μπακιρτζής διαμαρτύρονται όταν λαβαίνουν γνώση της διαταγής που τους απομακρύνει από τη Θεσσαλονίκη. Η τοπική οργάνωση παίρνει τα μέτρα της και αντιδρά ενεργητικά στο διορισμό του δοσίλογου Παπαγεωργίου σαν επικεφαλής των δυνάμεων της περιοχής.

Είναι πιθανό πως αν οι καπετάνιοι και οι στρατιωτικοί είχανε γνώση του συνόλου των μέτρων, το Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. θα εύρισκε πολλές δυσκολίες στον έλεγχο των στρατευμάτων του.

Γύρω από την πόλη της Φλώρινας ένα σύνταγμα του Ε.Λ. Α.Σ., διοικούμενο από τον αυτονομιστή Μακεδόνα Κότσεφ, εξεγείρεται κατά των συμφωνιών της Caserta και αποφασίζει να περάσει στην Γιουγκοσλαβία. Η διοίκηση της Μακεδονίας παίρνει διαταγή να επέμβει και ο Μάρκος, με βαρειά καρδιά, υπακούει και διαλύει τη μονάδα. Αργότερα θα είναι η μοναδική πράξη που του αναγνωρίζει η κυβέρνηση και μερικοί αξιωματικοί που πήραν μέρος στην αποστολή θα επαναφερθούν στον ταχτικό στρατό.

Ο Άρης, σύμφωνα με τις βρεταννικές επιθυμίες, ανακαλείται από την Πελοπόννησο όπου, κατά τις τελευταίες εβδομάδες, έχει ξεσπαθώσει με την πρόθεση να φτάσει ως το τέρμα, εξασφαλίζοντας την τελική νίκη του Ε.Λ.Α.Σ. στην περιοχή. Δεν ανέχεται τις απάτες του Λιβάνου και της Caserta και ξέρει πολύ καλά τη συκοφαντική εκστρατεία των Βρεταννών πρακτόρων για να μπορεί να αγνοήσει την επερχόμενη σύγκρουση. Η ανάκλησή του από την Πελοπόννησο τον φέρνει κοντά στο Γ. Σ. όπου ελπίζει ακόμα να εισακουστεί.

Τις τελευταίες εβδομάδες του Σεπτέμβρη, ένα ξεσήκωμα της Αθήνας θα έριχνε τους Γερμανούς σε απύθμενο χάος. Οι υπηρεσίες του Ράιχ αναπτύσσουν πυρετική δραστηριότητα για να προετοιμάσουν τη διαδοχή της εξουσίας τους από τους Βρεταννούς και να εξασφαλίσουν την έξοδό

τους από την πρωτεύουσα.

Μια διαταγή του Χίτλερ προβλέπει την καταστροφή όλων των ζωτικών εγκαταστάσεων της Ελλάδας.

Ο στρατηγός των SS Σίμανς ερμηνεύει τη διαταγή χωρίς περιορισμούς. Είναι οπαδός της καταστροφής της πόλης και της εξόντωσης όλων των πολιτικών κρατουμένων. Υπονομεύει τις λιμενικές εγκαταστάσεις του Πειραιά και την τεχνητή λίμνη του Μαραθώνα, που τροφοδοτεί με νερό όλη την πρωτεύουσα. Αλλά ξαφνικά ανακαλείται στο Βερολίνο και ο στρατηγός Φέλμυ τον αντικαθιστά στη διοίκηση.

Ο Φέλμυ δεν είναι παράφρονας. Αναζητεί συνδιαλλαγή και σαν δείγμα καλής θέλησης, διαλύει το στρατόπεδο του Χαϊδαρίου. Ελευθερώνει έτσι τους ηγέτες των παλιών φιλελεύθερων κομμάτων, τον Θεμιστοκλή Σοφούλη, τον Γεώργιο Καφαντάρη, τον Στυλιανό Γονατά.

Μόλις ο Σοφούλης βγαίνει στον ελεύθερο αέρα ο αξιωματικός της Abwehr Hampe[67], έρχεται σ' επαφή μαζί του εκ μέρους του Φέλμυ. Ο Φέλμυ θέλει να διαπραγματευτεί την έξοδό του με τους εκπροσώπους της Π.Ε.ΕΑ. Ο Σοφούλης δεν έχει επαφές και τον συμβουλεύει ν' απευθυνθεί στον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό.

Ο Δαμασκηνός βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση. Οι υπηρεσίες του για την υπεράσπιση των θυμάτων της κατοχής και οι σχέσεις που διατηρεί με τον πράκτορα της Ιντέλιτζενς Σέρβις Φρανκ Μακάσκι (επονομαζόμενο Κόκκινη Γαλατσίδα της Αθήνας, ύστερα από τις απίθανες περιπέτειές του με τους Γερμανούς απ' όπου κατάφερε να διασωθεί μονάχα χάρη σε μια καινούργια συμφωνία μεταξύ αυτών και των Βρεταννών), βαραίνουν στην υποψηφιότητά του για την αντιβασιλεία.

Ο Δαμασκηνός δεν έχει καμιά δύναμη πάνω στον Ε.Λ.Α.Σ., αλλά αναλαμβάνει ν' αποσπάσει από τους αντάρτες μια «λογική συμπεριφορά» απέναντι στις γερμανικές δυνάμεις. Σε αντάλλαγμα ο Φέλμυ αποσυνδέει και αποσύρει τα εκρηχτικά από το φράγμα του Μαραθώνα.

Στην πραγματικότητα, ο Δαμασκηνός έχει πολύ λίγη εμπιστοσύνη στις συμφωνίες της Caserta και φοβάται όσο και οι συνομιλητές του μια νίκη του Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα. Δεν χρειάζονται και πάρα πολλά για να καταλάβουν οι Αθηναίοι ότι το ιερό προορίζεται για τον Παπανδρέου και τους κηδεμόνες του.

Μέσα στην Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ., οι περιδινίσεις είναι βίαιες. Τις πρώτες μέρες του Οκτώβρη, ο ορθόδοξος Ιωαννίδης, ο λυσσασμένος αντίπαλος του Άρη, ψάχνει επίσης να δημιουργήσει το τετελεσμένο γεγονός και προετοιμάζει με τον τρόπο του ένα είδος πραξικοπήματος.

Οι Γερμανοί εγκαταλείπουν την Αθήνα και τη νότια Ελλάδα με ατέλειωτες εφοδιοπομπές. Η Άμφισσα, στους πρόποδες του Παρνασσού, αποτελεί ένα από τα ουσιαστικά σημεία για την αποχώρηση. Ο Ιωαννίδης δια μέσου του συνταγματάρχη Τσαμάκου διατάζει συγκέντρωση στην έξοδο της πόλης 10 συνταγμάτων (4.000 άντρες) του Ε.Λ.Α.Σ.

Από την 1η του Οκτώβρη, μικροσυγκρούσεις λαβαίνουν χώρα ανάμεσα σε περιπόλους. Στις επόμενες μέρες γίνεται η διάταξη των δυνάμεων, αλλά η διαταγή για την επίθεση δεν έρχεται.

Κάτω στο δρόμο, οι γερμανικές εφοδιοπομπές προχωράνε μπροστά στα μάτια των ανταρτών. Θ' αρκούσε το τράβηγμα και μιας μονάχα σκανδάλης τουφεκιού για να ξαπολυθεί ο κεραυνός και να

μπλοκαριστεί η συνοδεία.

Ο λοχαγός Γρηγοριάδης κοιτάζει με τα κυάλια να περνούν σειρές ολόκληρες καμιόνια γεμάτα στρατό, όπλα, πολεμοφόδια. Οι ενεδρεύοντες αντάρτες ανυπομονούν ελπίζοντας πως το επιτελείο περιμένει την άφιξη μιας ειδικής εφοδιοπομπής για να δώσει το σήμα της επίθεσης. Σ' αυτό το διάστημα πολύτιμα λάφυρα γλιστρούν και χάνονται μέσα απ' τα δίχτυα των ανταρτών.

Η εξαντλητική ενέδρα συνεχίζεται επί έντεκα μέρες. Έντεκα μέρες που στη διάρκειά τους οι αντάρτες μετράνε το κυνήγι που ξεφεύγει ανάμεσα από τις γραμμές τους.

Στις 12 του Οκτώβρη το βράδι, έρχεται ένα αυτοκίνητο του Γενικού Στρατηγείου του Ε.Λ.Α.Σ. Θα φέρει επιτέλους το σύνθημα της επίθεσης. Ο Σιάντος κατεβαίνει από το αυτοκίνητο. Συνοδεύεται από τον Σοβιετικό Ποπώφ και το στρατηγό Μάντακα. Οι αξιωματικοί στριμώχνονται γύρω τους κάτω από το αγέρωχο μάτι του Ποπώφ.

Ο «γέρος» καλμάρει τα ανυπόμονα πνεύματα και δεν δίνει καμιά εντολή.

Στρώνεται ένα καλό τραπέζι για τους επισκέπτες που στη διάρκειά του αποφεύγονται οι πολύ σαφείς ερωτήσεις.

Στο τέλος, ένας θόρυβος ανεβαίνει στον ορίζοντα. Όλες οι καμπάνες της Άμφισσας χτυπάνε πανηγυρικά.

Ένας αγγελιοφόρος φτάνει αναψοκοκκινισμένος:

—Η Αθήνα είναι ελεύθερη!

Σε άλλες περιστάσεις το νέο θα προκαλούσε έκρηξη χαράς. Τώρα γύρω στο τραπέζι όλα τα πρόσωπα είναι απολιθωμένα.

Η Αθήνα είναι ελεύθερη. Αυτό σημαίνει πως δεν υπάρχει κανένας λόγος αναμονής και πως οι τελευταίες γερμανικές εφοδιοπομπές περνάνε κάτω από τα πόδια τους.

Ο Γρηγοριάδης σκύβει προς τον Σιάντο.

—Κι η Άμφισσα;

Ο «γέρος» είναι κατάχλωμος.

—Τίποτα. Αυτό ήταν.

Η μαχαιριά δόθηκε. Η λέξη αντηχεί σε μια πέτρινη σιωπή. Μια νέα πνοή του ανέμου φέρνει ξανά τον ήχο από τις καμπάνες.

—Τότε λοιπόν μπορούμε να μπούμε στην Αθήνα.

—Δεν θα μπείτε στην Αθήνα, απαντά ο Σιάντος. Μείνετε εδώ και περιμένετε τις διαταγές του Γενικού Επιτελείου.

Ούτε μια κίνηση δε ζωντανεύει το πρόσωπο του Ποπώφ.

Αργότερα, μετά την τραγωδία, στην περίοδο της εξορίας, ο Γρηγοριάδης συναντά το στρατηγό Μακρίδη στη Νάξο. Ο στρατηγός τον ρωτά γιατί δεν εξαπολύθηκε η επίθεση στην Άμφισσα. Όταν μαθαίνει πως η διαταγή δεν έφτασε ποτέ και πως ο Σιάντος ήρθε το τελευταίο βράδι να τους πει να μην κινηθούν, γίνεται έξαλλος. Η μάχη της Άμφισσας αποτελούσε μέρος του σχεδίου που είχε επεξεργασθεί για την κατάληψη της Αθήνας.

Ακόμη αργότερα, στην περίοδο της αναζωπύρωσης της ορθοδοξίας και των σκηνοθετημένων δικών, ο καθώς πρέπει Ζαχαριάδης θα μπορέσει με πολλή άνεση να κατηγορήσει το Σιάντο για μυστική συνεργασία με τους Βρετανναούς. Το συμβόλαιο έχει υπογραφεί από τους Στάλιν και Churchill και ο πραγματικός πράκτορας των Άγγλων στην Ελλάδα, την ημέρα της Άμφισσας, ονομάζεται Ποπώφ. Ήταν συνταγματάρχης του σοβιετικού στρατού. Μένει να μάθει κανείς αν, παρά την εγκατάλειψη του Στάλιν, η ελληνική Αντίσταση είναι ικανή να δρέψει μόνη της τους καρπούς των νικών της.

Ο Σιάντος περιμένει το πράσινο φως του Κρεμλίνου. Ο Στάλιν υποθέτει ίσως ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. θα περάσει στη δράση με δική του πρωτοβουλία χωρίς να τον εκθέσει διπλωματικά απέναντι στους δυτικούς συμμάχους του.

Ο Ποπώφ δεν μπορεί ν' απαντήσει καθαρά σ' αυτή την ερώτηση όπως και στις τόσες άλλες.

Ένα φοβερό μποτιλιάρισμα κυριαρχεί σ' όλες τις οδικές εξόδους της Αθήνας. Οι Γερμανοί, κάτω από τα γιούχα του πληθυσμού, εγκαταλείπουν το σκάφος ακυβέρνητο. Μάχες γίνονται μεταξύ Πειραιά και Αθήνας γύρω από το εργοστάσιο ηλεκτρισμού που οι Γερμανοί, παρά τις υποσχέσεις του Φέλμυ, επιχειρούν μάταια να καταστρέψουν πριν φύγουν.

Στο σύνολό τους, οι συμφωνίες της Caserta, δένοντας πισθάγκωνα τον Ε.Λ.Α.Σ., προστατεύουν τη γερμανική υποχώρηση.

Οι Άγγλοι που θέλουν ν' αποφύγουν πάση θυσία να βάλουν φωτιά στην πρωτεύουσα, αποφεύγουν με σύνεση να χτυπήσουν τα υπό διάλυση στρατεύματα. «Έστω κι ένα αεροπλάνο συμμαχικό, γράφει ο Χαμπ, θα μπορούσε να φέρει τον όλεθρο σε τούτη την μερμηγκιά των φαντάρων. Αλλά κανένα δεν εμφανίστηκε στον ουρανό»[68]. Τα γερμανικά στρατεύματα που εγκαταλείπουν την Ελλάδα έχουν προορισμό τον Τίτο και τον Στάλιν. Είναι η διανομή των ρόλων.

Οι Αθηναίοι δεν συγκρατιούνται πια. Από το πρωί της 12 του Οκτώβρη, το πλήθος, ανίκανο να περιμένει περισσότερο, ξεχύνεται στους δρόμους και γιορτάζει την απελευθέρωσή του πριν από την αποχώρηση των τελευταίων καταχτητών. Ολόκληρες εφοδιοπομπές από βλοσυρούς στρατιώτες προχωράνε με δυσκολία ανάμεσα στο πλήθος που γιορτάζει και γιουχάρει την αποτυχία τους ξεχνώντας σχεδόν το χθεσινό μίσος του.

Ο Hampe εγκαταλείπει την Αθήνα το βράδι: «Βρήκαμε τους δρόμους πλημμυρισμένους από ανθρώπους, έτσι που το αυτοκίνητό μας δεν μπορούσε ν' ανοίξει πέρασμα. Ποτέ δεν είδα ανθρώπους σε τέτοια έκρηξη χαράς, σε τέτοιον ενθουσιασμό»[69]. Τώρα δεν μπαίνει ζήτημα αντιποίνων.

«Άντρες καταπονημένοι, κατεχόμενοι ήδη από τον τρόμο μιας ατέλειωτης υποχώρησης μέσα από τις ανταρτοκρατούμενες περιοχές, στριμώχνονταν μέσα στ' αυτοκίνητα μαζύ με τα τρόφιμα, τα μπαγκάζια, τα ζωντανά. Πολλοί από τούτους τους φαντάρους έμοιαζαν να ονειροπολούν. Θυμόνταν άραγε τη θριαμβευτική είσοδό τους στην ηλιόλουστη πόλη, γεμάτη αρχαία μάρμαρα που έμοιαζαν να περιμένουν τους βαρβάρους; Στολισμένη με τον Παρθενώνα, σαν μια κορώνα προορισμένη για

τον καταχτητή; Σκέφτονταν άραγε τα ερείπια που είχαν σπείρει παντού στην Ευρώπη και που θα εύρισκαν ίσως γυρίζοντας στη χώρα τους — απέραντο τάφο των νεκρών τους;

»Τα μάτια ήταν υγρά, ανήσυχα όπως εκείνα των προβάτων που κείτονταν με δεμένα πόδια, στα πόδια τους...

»Ο λαός γιουχάιζε τούτη την αξιοθρήνητη φυγή, σήκωνε τις γροθιές, τραγουδούσε τους ύμνους του Ε.Λ.Α.Σ., του Ε.Α.Μ., την Διεθνή. Στα προάστια, στον Πειραιά, όπου οι Γερμανοί ανατίναζαν τις εγκαταστάσεις του λιμανιού, γίνονταν μάχες. Ο αχός από την έκρηξη του δυναμίτη που ξέσκιζε τις αποβάθρες έφτανε υπόκωφα ως το κέντρο της πόλης. Και σ' αυτό το θόρυβο, σ' αυτό τον ήχο της τελευταίας μάχης, ο λαός απαντούσε με μια απέραντη κραυγή θριάμβου. Ο μισητός εχθρός έφευγε...

»Όλο και περισσότεροι άντρες, γυναίκες, παιδιά καταφθάνανε στους δημόσιους χώρους, ξεμαλλιασμένοι, κλαίγοντας, γελώντας. Εκατοντάδες σημαίες γαλανόλευκες και κόκκινες αναπηδούσαν μέσα από το πλήθος. Και ξάφνου, αυτή η ατέλειωτη μάζα δονήθηκε και αρθρώθηκε. Έτσι άρχισε η ατέλειωτη παρέλαση, μια παρέλαση που ποτέ δεν γνώρισε ο κόσμος. Τρεις μέρες και τρία μερόνυχτα ο λαός της Αθήνας, γονατισμένος από τις δοκιμασίες τόσων μαύρων χρόνων, τόσου πένθους και τόσης μιζέριας, ο πεινασμένος λαός, ο άρρωστος, ο που έφτυσε αίμα, παρήλαυνε κάτω από τον ήλιο και τη λάμψη των λαμπάδων, χωρίς να κοιμάται, χωρίς να πίνει, χωρίς να τρώει, ψυχωμένος από το ομαδικό ντελίριο, από την απέραντη χαρά της λευτεριάς που ξανάβρισκε»[70].

Το πλήθος της Αθήνας, το πλήθος της πείνας, των συγκρούσεων με τον εχθρό, των παράτολμων εφόδων, σπάει τις αλυσίδες και ξεσπάει ξαφνικά αποκαλύποντας μια νίκη τόσο ορατή αλλά και τόσο άπιαστη, όπως το φως.

Το Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. διαθέτει 20.000 άντρες μες στην πόλη, θα έφτανε ένα σινιάλο για να την ελέγξει. Όμως η εντολή είναι η παραμονή στη νομιμότητα. Στις 6 του Οκτώβρη το Πολιτικό Γραφείο του Κ.Κ.Ε. στέλνει το παρακάτω μήνυμα στις δυνάμεις του.

«Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας που μάχεται στην πρώτη γραμμή κατά της φασιστικής τυραννίας, καλεί όλους τους πατριώτες να επιδείξουν στον πιο υψηλό βαθμό πειθαρχία και αυτοθυσία. Η εξασφάλιση της δημόσιας τάξης και της κανονικής πολιτικής ζωής αποτελούν εθνική επιταγή. Οι εγκληματίες πολέμου, όποιοι και να 'ναι, θα τιμωρηθούν, αλλά αυτό είναι έργο της εθνικής κυβέρνησης. Αποφεύγετε τις αυτοδικίες, αποφεύγετε κάθε πράξη που θα μπορούσε να βλάψει το υπέροχο έργο που ολοκληρώσαμε μαζί. Κομμουνιστές, υπήρξατε η ψυχή του εθνικού και δημοκρατικού κινήματος κατά του καταχτητή. Γίνετε τώρα οι πρωτομάστορες της δημόσιας τάξης και των δημοκρατικών ελευθεριών! Πατριώτες, όλοι ενωμένοι για να ολοκληρώσουμε, με τον Ε.Λ.Α.Σ. και τους συμμάχους μας, την απελευθέρωση της Ελλάδας, κάτω από την αιγίδα της κυβέρνησης εθνικής ενότητας!»

Τη νύχτα της 12 του Οκτώβρη, ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν ιδιοποιείται την ελευθερωμένη πρωτεύουσα μιας χώρας που ελέγχει σε όλη σχεδόν την έκτασή της. Στις μέρες που ακολουθούν, το Κ.Κ.Ε. και οι οργανώσεις της αριστεράς ταλαντεύονται. Περιμένουν μια ένδειξη καλής θέλησης από την πλευρά της κυβέρνησης Παπανδρέου και των Βρεταννών. Περιμένουν μια χειρονομία του Κρεμλίνου ή μια ενθάρρυνση του Τίτο. Ο Churchill σίγουρα δεν περίμενε τόσα πολλά όταν χάραζε τις γενικές γραμμές της επιχείρησης «Μάννα»: «Σημειώσατε ότι ο χρόνος έχει μεγαλυτέραν σημασίαν από τον αριθμόν... Είναι απολύτως ευκταίον να κτυπήσωμεν εξ απροόπτου, αποφεύγοντας κάθε προκαταρκτικήν κρίσιν. Είναι ο καλύτερος τρόπος να υπερτερήσωμεν του Ε.Α.Μ.».

Η κορυφή της Πάρνηθας απέχει μια τριανταριά χιλιόμερα από την Αθήνα. Μια ακρόπολη βράχων 1400 μέτρων δεσπόζει στην πεδιάδα της Αθήνας, στον κόλπο του Σαρωνικού και στον ισθμό της Εύβοιας. Είναι από καιρό η περιοχή του Ορέστη και της 2ης μεραρχίας Αττικής. Από κει πάνω, είναι εύκολο να δει κανείς με τα κυάλια τους γιορτινούς δρόμους των προαστίων της πρωτεύουσας.

Αν εξαιρέσει κανείς μερικές αψιμαχίες, οι αντάρτες παρακολούθησαν την άτακτη φυγή των Γερμανών, χωρίς να δώσουν καμμια σημαντική μάχη. Τώρα παρατηρούν από μακρυα την έκρηξη χαράς του πληθυσμού.

Ο Ζέβγος, μέλος του Πολιτικού Γραφείου, συνοδευόμενος από τον Χατζήμπεη, ανεβαίνει στην Κασαβίνα για να εξηγήσει στους αντάρτες της Πάρνηθας πως δεν είναι προσκαλεσμένοι στη γιορτή.

—Οι συμφωνίες που υπογράφηκαν στην Caserta είναι σωστές. Πρέπει να μείνετε στην Πάρνηθα και να μην κατεβείτε στην Αθήνα.

Ο Ορέστης τον παίρνει παράμερα.

—Αυτό που λες είναι αδύνατο. Εδώ και δυο χρόνια όλοι οι άντρες ονειρεύονται να μπούνε στην Αθήνα.

—Αυτή είναι η γραμμή.

—Πρέπει να βρεθεί τρόπος, απαντάει ο Ορέστης. Θα πάρω μαζύ μου τους αρχηγούς της ταξιαρχίας και τέσσερις αντάρτες και θα πάω να βρω τον Σπηλιωτόπουλο, στρατιωτικό διοικητή της περιοχής Αθήνας, να του εξηγήσω την κατάσταση. Ο χειμώνας πλησιάζει. Δεν μπορούμε να περιμένουμε γατζωμένοι δω πάνω να μας παγώσει το χιόνι. Θα τον πείσω να επιτρέψει την είσοδο των Σωμάτων μου στα προάστια.

Ο Ορέστης κατεβαίνει από το Γ. Σ. του στην πεδιάδα και εγκαθίσταται στην Ελευσίνα. Είναι η αφετηρία της αρχαίας ιεράς οδού των Παναθηναίων, που οδηγεί στην Ακρόπολη. Είναι απαγορευμένη στις μάχιμες μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. Ο Ορέστης, πλαισιωμένος από την μικρή του αντιπροσωπεία, πάει να διαμαρτυρηθεί.

Ο Σπηλιωτόπουλος είναι ρητός. Αρνείται την είσοδο της 2ης μεραρχίας Αττικής στην πρωτεύουσα. Ο Σαράφης έρχεται να ενισχύσει την αίτηση. Μάταια. Με το πρόσχημα της έλλειψης καταυλισμών για να στεγαστούν οι άντρες καμμιά μονάδα του Ε.Λ.Α.Σ. δεν παίρνει άδεια να σταθμεύσει στην Αθήνα.

Ο Ορέστης επιμένει.

—Είναι πολύ σκληρό για τους άντρες μου και πολιτικά αδέξιο να εμποδιστούν οι αντάρτες να μπούνε στην πόλη.

Τελικά ο Σπηλιωτόπουλος δέχεται να επιτρέψει την κάθοδο στα προάστια της 2ης μεραρχίας με την προϋπόθεση ότι οι άντρες θα μπαίνουν ατομικά. Το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεων θα μοιραστεί στις μονάδες της εθνικής πολιτοφυλακής, που θα δημιουργηθεί από τον Ε.Λ.Α.Σ. και θα διαμοιραστεί σε μια αχτίνα 20 χιλιομέτρων.

Με τις πρώτες μέρες του Οκτώβρη, η διάταξη της επιχείρησης «Μάννα» ολοκληρώνεται. 600 Βρεταννοί αλεξιπτωτιστές φτάνουν στις 4 του μηνός στην Πελοπόννησο, κοντά στην Πάτρα, και

προχωρούν προς την πρωτεύουσα κατά μήκος του Κορινθιακού κόλπου. Στις 13, την επόμενη μέρα της αποχώρησης και των τελευταίων καταχτητών από την Αθήνα, 30 κομάντος πέφτουν στο αεροδρόμιο των Μεγάρων, δώδεκα χιλιόμετρα δυτικά της Αθήνας και αρχίζουν να ξεκαθαρίζουν το λιμάνι του Πειραιά.

Στις 14, οι πρώτες αερομεταφερόμενες μονάδες παρελαύνουν στην πόλη μέσα στις ζητωκραυγές του πλήθους. Από τις 15, τα μεταγωγικά στρατού εισχωρούν στον Πειραιά και ξεφορτώνουν το στρατηγό Scobie επικεφαλής δυο βρετανnικών ταξιαρχιών επέμβασης.

Όμως κανένα σινιάλο δεν έρχεται από το βορρά όπου ο κόκκινος στρατός ανεβαίνει τον Δούναβη αποφεύγοντας να καταπατήσει τα διαζώματα του Churchill.

Σχεδόν σίγουρος ότι θα μπορέσει να πείσει τον Παπανδρέου επί τόπου και υποτιμώντας τις προθέσεις για επέμβαση των Βρετανnών ο Σιάντος τους αφήνει να αποβιβαστούν στον Πειραιά και να παρελάσουν κάτω από την Ακρόπολη.

Οι φαντάροι του Scobie γίνονται δεκτοί με φρενίτιδα. Οι τοίχοι και τα πλακάτ κραυγάζουν «καλώς ήλθατε μεγάλοι μας σύμμαχοι». Ο Ποπώφ, είναι μπλοκαρισμένος στο αυτοκίνητό του από μια παλίρροια ενθουσιασμού. Το αυτοκίνητο σηκώνεται στον αέρα και μεταφέρεται σαν τεράστιο λάβαρο πάνω από το πλήθος. «Ζήτω η Σοβιετική Ένωση, ζήτω ο Στάλιν!». Το πρόσωπο του Ποπώφ είναι ατάραχο. Οι μεγάλοι σύμμαχοι, η κοινή γνώμη, η απελευθέρωση, η κυρίαρχη Ελλάδα: Βαβυλωνία τέλεια και γιορτάζεται.

Η ελληνική κυβέρνηση έφυγε από την Ιταλία με βρετανnικό πολεμικό. Όμως στον κόλπο του Σαρωνικού μπαίνει στο παλιό θωρηκτό «Αβέρωφ» απ' όπου και αποβιβάζεται. Σε όλο το μήκος της διαδρομής από την Ιερά οδό Ελευσίνας - Αθηνών, η κυβέρνηση εθνικής ενότητας γίνεται με τη σειρά της δεκτή από τις αστείρευτες ζητωκραυγές της ελευθερωμένης Αθήνας.

Η ελληνική κυβέρνηση συνεχίζει τη θριαμβευτική πορεία της, περνάει τα προπύλαια και εισχωρεί στον περίβολο της Ακρόπολης. Αργότερα γίνεται μια δοξολογία στη Μητρόπολη, όπου ο Παπανδρέου προσκυνά το αρχιεπισκοπικό δαχτυλίδι του Δαμασκηνού. Ο Γεώργιος Β' αρνήθηκε να επιστρέψει στην Ελλάδα πριν από τις εκλογές και πελώριος κάτω από τα καλιμαύχι του, που τον κάνει ακόμη ψηλότερο, ο αρχιεπίσκοπος, που ξέρει κιόλας πως θα γίνει αντιβασιλιάς της Ελλάδας, αρχίζει την ομιλία του.

«...Ευλογείτε, ω ίσκιοι των νεκρών ηρώων, ω λαέ των ζωντανών, ω μυριάδες θυμάτων, ω σειρές ατελείωτες τάφων, και σεις που πενθείτε μέσα στα δάκρυα και την γαλήνη, τον Κύριο.

»Ευλογείτε, ω ήχοι των βουνών, ω δάφνες των πεδιάδων, ω α΄ξυρα της θάλασσας, ω ελεύθερη πνοή του ανέμου, τον Κύριο.

»Ευλογείτε, ω νικηφόρες φάλαγγες των ελευθερωτών, ω κλαγγές αρμάτων, ως σάλπιγγες δόξης, τον Κύριο.

»Ευλογείτε, ω γλυκόλαλες καμπάνες των εκκλησιών, ω ανεμίσματα των γαλανόλευκων, ω λαέ των αδούλωτων σκλάβων, με ύμνους και πράξεις χάριτος, τον Κύριο.

»Κύριε Θεέ, εξύψωσε το έθνος ημών, αντάλλαξε τα πικρά αγκάθια του μαρτυρίου σε δάφνες και στέφανα δόξης και τιμής των νικητών»[71].

Μετά την έξοδό του από τη Μητρόπολη ο Παπανδρέου καευθύνεται προς την πλατεία Συντάγματος

όπου θα βγάλει λόγο.

Η πλατεία και όλοι οι δρόμοι που οδηγούν σ' αυτήν είναι γεμάτοι. Στο κέντρο, το πλήθος είναι τόσο πυκνό που τα νεράτζια της πλατείας δεν βρίσκουν τόπο να κυλίσουν στη γη.

Ο Παπανδρέου ανεβαίνει στο βήμα, απέναντι από το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου.

—Πιστεύομεν...

Η φωνή του σκεπάζεται από τη φωνή του πλήθους.

—Λα-ο-κρα-τία, λα-ο-κρα-τία.

Οι Έλληνες δεν συγχέουν τις λέξεις. Λαοκρατία σημαίνει, οι εργαζόμενοι στην εξουσία.

Το κύμα χαμηλώνει μια, δυο, τρεις φορές. Ο Παπανδρέου ξαναπιάνει το λάιτ - μοτίβ του.

—Πιστεύομεν...

—Λα-ο-κρα-τία, λα-ο-κρα-τία!...

Ο πρωθυπουργός υπερκεράζεται.

—Σωπάστε. θα σας μιλήσω και για την λαοκρατία.

Άλλα δεν μιλάει γι' αυτή. Πλέκει το εγκώμιο της Αντίστασης και του ελληνικού στρατού της Μέσης Ανατολής. Ύστερα συνεχίζει για τις εθνικές διεκδικήσεις της Ελλάδας: την εκκένωση της Θράκης και της Μακεδονίας από τους Βούλγαρους, την προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου και της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Η βρετανική σημαία κυματίζει στην Κύπρο και αποφεύγει προσεχτικά να θίξει το πρόβλημα. Τέλος μιλά για το μελλοντικό κράτος και την ανόρθωση της οικονομίας.

—Λα-ο-κρα-τία.

Τα συνθήματα ξαναρχίζουν. Μια φοβερή απόσταση χωρίζει τον πρωθυπουργό από τούτο το πλήθος που ήρθε να τον επευφημήσει και που άρχισε να τον σφυγμομετρά.

Όμως για την ώρα κανείς δεν μπορεί και δεν θέλει να πιστέψει σε μια επιστροφή στα παλιά. Ο Γεώργιος Β' έμεινε στο Λονδίνο. Κατάληξε, με βαριά καρδιά, να υπακούσει στην προσταγή του Churchill που έφτασε στο σημείο ν' αντιτεθεί και στην επιστροφή του διαδόχου Παύλου στην πρωτεύουσα. Σε περίπτωση αιματηρών επιπλοκών με τον Ε.Λ.Α.Σ. ο Βρεταννός πρωθυπουργός δεν θέλει ν' ανακατέψει τη μοναρχία στη σφαγή.

Ο Παπανδρέου για την ώρα παίζει με όλες τις αποχρώσεις. Απέναντί του, ένας λαός με το λαϊκό στρατό του, που δεν μπορεί συνέχεια να τρέφεται με αμφιβολίες.

Όλη η πόλη ήρθε να τον ακούσει στην πλατεία.

Στο δρόμο της επιστροφής, ένα συνεχόμενο ρεύμα κατεβαίνει την Πανεπιστημίου προς την Ομόνοια. Στο ύψος του ξενοδοχείου «Ερμής», μια περιδίνιση πισωγυρίζει το ρεύμα. Το ξενοδοχείο κατοικείται από συλληφθέντες συνεργάτες των Γερμανών. Σκυμένοι στα παράθυρα, προκαλούν το πλήθος. Μέλη της οργάνωσης Χ, του Γρίβα, εμφανίζονται δίπλα στους συνεργάτες και τους

προδότες. Είναι οπλισμένοι. Πέφτει ένας πυροβολισμός στον αέρα. Τ' ανθρώπινο κύμα γυρνάει προς την πρόσοψη του ξενοδοχείου και ετοιμάζεται για έφοδο.

Ένας Βρετανός αξιωματικός συνοδευόμενος από ένα διερμηνέα, ξεπηδάει από το χωλ του ξενοδοχείου.

—Ηρεμείστε, οι αιχμάλωτοι είναι κάτω από τη δική μας εποπτεία. Σας υποσχόμαστε πως θα ταχτοποιήσουμε αυτούς που πυροβολούν.

Λίγο - πολύ, παντού, στις επόμενες μέρες, οι Χίτες ενεργούν επιθέσεις και κάτω από τη μύτη των Άγγλων κρατάνε τα όπλα τους, για να επιβάλουν ένα είδος τάξης που θυμίζει τα φαντάσματα της προηγουμένης.

Οι συλλήψεις των συνεργατών των εγκληματιών πολέμου δεν γίνονται από τη συνηθισμένη αστυνομία, αλλά από την υπηρεσία επίβλεψης αλλοδαπών, και σε συνδυασμό με τις βρεταννικές υπηρεσίες, με το πρόσχημα ότι οι πιο πολλοί από τους συλληφθέντες ενδιαφέρουν τις συμμαχικές υπηρεσίες πληροφοριών. Στην ουσία δεν πρόκειται για συλλογή πληροφοριών αλλά για κάλυψη όσων πρόσφεραν αξιόλογες υπηρεσίες στον μυστικό πόλεμο κατά του μπολσεβικισμού.

Τη μέρα της απελευθέρωσης, ο αρχηγός της αστυνομίας της κυβέρνησης των Κουίσλιγκ, Έβερτ, εξαγνισμένος από τις φιλοσυμμαχικές υπηρεσίες του, έρχεται αυτοπροσώπως να συλλάβει τον πρωθυπουργό - συνεργάτη Ράλλη. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα όπου οι ομάδες της άκρας δεξιάς λυσσομανούν, οι ταχτοποιήσεις λογαριασμών προστίθενται στις ταχτοποιήσεις λογαριασμών. Η Ο.Π.Λ.Α. απαγάγει, κρίνει, καταδικάζει, η πολιτοφυλακή συλλαμβάνει διάφορα άτομα και τα παραδίνει από τη μια πόρτα στην αστυνομία που συχνά τ' αφήνει να βγούνε από την άλλη.

Ο Έξαρχος, ένας από τους μασκοφόρους καταδότες της Αθήνας, που παραδόθηκε από την πολιτοφυλακή, κάνει τον περίπατό του στην περιοχή της Ομόνοιας την επομένη της σύλληψής του. Οι Βρεταννοί του έχουν χορηγήσει «άδεια».

Οι συνεργάτες που κλείστηκαν στις φυλακές Αβέρωφ ζούνε με σκανδαλώδεις ανέσεις, προστατευμένοι από τους τοίχους της φυλακής που τους κρύβουν από τη λαϊκή οργή.

Η φυσική εξάντληση των Αθηναίων, που έχουν επιζήσει ύστερα από τρία χρόνια λιμού και τρομοκρατίας, είναι φοβερή. Όμως, μέσα στην Αθήνα, το Κολωνάκι δεν είναι Αθήνα. Το Κολωνάκι στους πρόποδες του Λυκαβηττού, είναι η αριστοκρατική συνοικία, ένα είδος ειδικής περιμέτρου που θυμίζει τα παλιά προξενικά εδάφη των προτεκτοράτων. Το ονομάζουν επίσης «Σκομπία». Εδώ κατοικούν οι άποικοι που δεν είναι ωστόσο εντελώς ξένοι. Έχουν ελληνικά διαβατήρια παρ' όλο που τα κεφάλαια και οι στόλοι τους βρίσκονται κάτω από τις πιο ετερόδοξες σημαίες. Μιλάνε κάπου - κάπου ελληνικά αλλά εκφράζονται προπαντός αγγλικά και γαλλικά. Η μιζέρια της Αθήνας σπάνια φτάνει στο Κολωνάκι όπου τα σπίτια, οι κάβες, οι αποθήκες τροφίμων ανοίγουν για να κάνουν τρομερά τσιμπούσια στους Βρεταννούς αξιωματικούς. Η ελληνική φιλοξενία είναι πραγματικά μυθική. Όμως τα «στεγανά» του Κολωνακίου είναι πάρα πολύ αριστοκρατικά για να 'ναι πραγματικά ελληνικά, τούτο το φθινόπωρο του 1944. Είναι τόση η επίδειξη που πολλοί Εγγλέζοι σοκάρονται βαθειά. Ο Reginald Lepper, Βρεταννός πρεσβευτής στην Αθήνα, είναι υποχρεωμένος να λάβει τα μέτρα του για να περιορίσει τις μεγαλοδωρίες.

Εννοείται, ότι στη διάρκεια αυτών των εσπερίδων, οι αξιωματικοί και οι διπλωμάτες μυούνται και ενημερώνονται για μια Ελλάδα που δεν έχει την παραμικρή σχέση με την πραγματικότητα στην

οποία οι «ληστές» του Ε.Λ.Α.Σ. ζωγραφίζονται με τα πιο άθλια χρώματα.

Η «υπεσχημένη» εκκαθάριση «αναμένεται» και θα... αναμένεται για πολύ. Οι συμφωνίες της Caserta καθορίζουν: «τα Τάγματα Ασφαλείας θεωρούνται ως όργανα του εχθρού, θα αντιμετωπίζονται σαν εχθρικοί σχηματισμοί εκτός αν παραδίδονται σύμφωνα με τις υπάρχουσες διαταγές της στρατιωτικής συμμαχικής διοικήσεως στην Ελλάδα». Για την ώρα, απολαμβάνουν την ατιμωρησία τους στην πρωτεύουσα.

Οι οδηγίες του Scobie στον Σπηλιωτόπουλο, στρατιωτικό διοικητή περιοχής Αθηνών, είναι γεμάτες κατανόηση απέναντί τους.

«Όταν οι Γερμανοί θα οπισθοχωρήσουν ή παραδοθούν, τα Τάγματα θα λάβουν οδηγίες σας, για να διαφύγουν (και να κρυφτούν) στα σπίτια τους ή να παραδοθούν στις δυνάμεις σας».

Ο Scobie δεν διστάζει να ταχτοποιεί τους παλιούς ταγματασφαλίτες για να τους αποκαταστήσει και να τους ρίξει στον εκκολαπτόμενο εμφύλιο πόλεμο.

Τα Τάγματα που παραδόθηκαν στους Άγγλους συγκεντρώνονται στην Πελοπόννησο και την Χαλκιδική. Όχι μόνο δεν αφοπλίζονται, αλλά Βρεταννοί εκπαιδευτές αναλαμβάνουν να τα μυήσουν στα καινούργια όπλα.

Το σταχτοπράσινο κύμα της γερμανικής υποχώρησης συσσωρεύεται στο βορρά. Οι Βρεταννοί θέλουν πάνω απ' όλα να αποφύγουν μια αναζωπύρωση του Ε.Λ.Α.Σ. Καμμιά επιχείρηση δυναμική δεν μετατρέπει σε άταχτη φυγή την βιαστική έξοδο των φαντάρων του Ράιχ. Κατά την υποχώρηση, ο Χαμπ σημειώνει πως η φάλαγγά του επιτηρείται συχνά από βρεταννικά αεροπλάνα αλλά δεν χτυπιέται ποτέ. Στους δρόμους συμβαίνει να διασταυρωθούν με μονάδες του Ε.Δ.Ε.Σ. περιστοιχιζόμενες από Βρεταννούς αξιωματικούς. Οι πάντες χαιρετιούνται ιπποτικά και τραβάνε το δρόμο τους. Είναι η αλλαγή φρουράς.

Η Θεσσαλονίκη είναι η τελευταία μεγάλη πόλη που διασχίζουν οι Γερμανοί. Η Θεσσαλονίκη, δεύτερη πόλη της Ελλάδας, πόλη των σιδηροδρομικών και των καπνεργατών. Θεσσαλονίκη η Εβραία. Εδώ και δεκαοχτώ μήνες, η εβραϊκή συνοικία είναι έρημη. 68.000 άντρες, γυναίκες και παιδιά στάλθηκαν με βαγόνια χωρίς αέρα «να αποικίσουν τις απλωσιές της Ανατολής». Μόνο 2.000 θα επιζήσουν απ' αυτούς που έφυγαν.

Η Θεσσαλονίκη, την ώρα της απελευθέρωσης της Αθήνας, μυρμηγκιάζει από το πλήθος που κατεβαίνει στους δρόμους. Η γερμανική υποχώρηση αρχίζει στις 16 του Οκτώβρη.

Οι ομάδες της άκρας δεξιάς του Πούλου και του Παπαδόπουλου πανικοβάλλονται.

Τα ξημερώματα της 16ης, τα Τάγματα Ασφαλείας χτυπάνε τη λαϊκή συνοικία Νεάπολη. Οι περισσότεροι από τους άντρες που μπορούν να κρατήσουν τουφέκι βρίσκονται στα βουνά με τον Μάρκο, τον Κικίτσα και τον Μπακιρτζή. Οι ταγματασφαλίτες δεν περιμένουν να συναντήσουν σοβαρή αντίσταση. Υπάρχουν πολύ λίγα όπλα στο συνοικισμό και δέκα αυτόματα. Αλλά δεν λαβαίνουν υπόψη τους τη λαϊκή αποφασιστικότητα. Η Ε.Π.Ο.Ν. πουλάει ακριβά κάθε πόντο των δρόμων κι όπως στην Αθήνα, στη διάρκεια των μεγάλων διαδηλώσεων, η ανθρώπινη μάζα σχηματίζει τείχος. Οι σφαίρες κάνουν πολλαπλές τρύπες αλλά το τείχος προχωρεί και κάνει έφοδο κραυγάζοντας: αέρα!

Οι ένοπλοι υπρχωρούν μπροστά στην αποφασιστικότητα και την οργή που πολλαπλασιάζονται από χιλιάδες φωνές. Γυναίκες αρπάζουν με γυμνά χέρια τους τελευταίους φυγάδες και τους κομματιάζουν.

Το κύμα συνεχίζει να μεγαλώνει και ξεσπά τώρα στο στρατόπεδο «Μελά» όπου βρίσκονται κλεισμένοι οι Γιουσκοσλάβοι αιχμάλωτοι. Οι φρουροί το σκάνε πριν ποδοπατηθούν. Οι αιχμάλωτοι ελευθερώνονται. Οι αποθήκες του στρατοπέδου έχουν αρκετά όπλα για να εξοπλίσουν όλη τη συνοικία και επιπλέον τρία πολυβόλα Φίατ. Μέχρι το τέλος, θα μεταφέρονται σαν τα «άγια των αγίων» από το ένα κρίσιμο σημείο στο άλλο.

Ούτε οι συμφωνίες της Caserta ούτε οι εντολές της Αθήνας δεν εμποδίζουν την πόλη να ξεσηκωθεί. Οι Γερμανοί ελέγχουν μόνο τον κύριο άξονα υποχώρησης. Το Ε.Α.Μ. ελέγχει τα υπόλοιπα.

Στις 26 του Οκτώβρη, ο Μάρκος, ο Κικίτσας κι ο Μπακιρτζής εγκαθιστούν το Γ. Σ. τους στην Κόκοβα, στα Πιέρια, όταν δέχονται νέες εντολές από την Αθήνα. Η λακωνική διαταγή αναπαράγει ακόμη μια φορά τις τοπικές διατάξεις που απορρέουν από τις συμφωνίες της Caserta: Ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν πρέπει να μπει στη Θεσσαλονίκη, αλλά να κρατηθεί πέρα από τη γραμμή του ποταμού Αξιού.

Ο Μάρκος, ο Κικίτσας, οι καπετάνιοι και ο στρατιωτικός Μπακιρτζής αποφασίζουν παρόλες τις διαμαρτυρίες του Στρίγγου, του πολιτικού επιτρόπου, να περάσουν το ποτάμι.

Είκοσι οχτώ πλοιάρια του Ε.Λ.Α.Ν. φορτώνουν ένα πρώτο απόσπασμα στη Μεθώνη και διασχίζουν τον κόλπο της Θεσσαλονίκης. Δυο αλλά αποσπάσματα κάνουν το γύρο από βορρά. Ο Μάρκος διευθύνει τις επιχειρήσεις ενώ ο Μπακιρτζής μένει στη Βέρροια, στο Γ. Στρατηγείο του.

Στις 28 του Οκτώβρη, η 10η μεραρχία και ένα μέρος της 9ης του Ε.Λ.Α.Σ. μπαίνουν στη Θεσσαλονίκη. Η πόλη γιορτάζει την απελευθέρωσή της με τους μαχητές. Ο Μάρκος στεφανώνεται με δάφνες.

Την επομένη ένα μικρό απόσπασμα 11 Άγγλων αλεξιπτωτιστών πέφτει στη χερσόνησο της Χαλκιδικής και φτάνει στην είσοδο της πόλης. Μια αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. προχωρεί σε συνάντησή του και του γνωρίζει ξεκάθαρα πως η πόλη βρίσκεται στα χέρια των ανταρτών και δεν έχει ανάγκη από τις υπηρεσίες τους.

Στις 4 του Νοέμβρη, ο Μπακιρτζής μπαίνει με τη σειρά του στη Θεσσαλονίκη με τους υπόλοιπους αντάρτες της Βέρροιας.

Το Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. στην Λαμία βρίσκεται μπροστά σε τετελεσμένα γεγονότα. Η Θεσσαλονίκη εξουσιάζεται από τον Ε.Λ. Α.Σ., παραβιάζοντας τις συμφωνίες της Caserta. Η ηγεσία του Κ.Κ.Ε., που δεν θα συγχωρήσει ποτέ τον Μάρκο για την πρωτοβουλία του, απευθύνει αυστηρή μομφή. Είναι ίσως ο βαθύτερος λόγος για τον οποίο μερικές μέρες αργότερα, παρακινούμενος από τον Άρη ν' ανατρέψουν την επίσημη γραμμή και επιβάλλουν τις αποφάσεις των καπετάνιων, ο Μάρκος θα σκληρύνει τη στάση του στο όνομα της κομμουνιστικής πειθαρχίας, θ' αρνηθεί να τραβήξει μέχρι τα άκρα την επιχειρούμενη αμφισβήτηση.

Περιμένοντας τις εξελίξεις ο Μάρκος παίρνει την πρωτοβουλία να χτυπήσει τις ομάδες της άκρας δεξιάς του Τσαούς Αντών που συνεχίζουν να λεηλατούν τη Θράκη. Ο Βρεταννός ταγματάρχης Μίλλερ, που βρίσκεται κοντά στον Τσαούς, θα καταφέρει να γλυτώσει παρά τρίχα πριν διαλυθούν εντελώς οι τελευταίες ομάδες.

Τώρα όλη η Ελλάδα έχει απελευθερωθεί με εξαίρεση τα Χανιά της Κρήτης και τα Δωδεκάνησα.

Ο κόκκινος στρατός βρίσκεται σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων, αλλά παραμένει στην Βουλγαρία, από την άλλη πλευρά των συνόρων. Ένα βράδυ, μερικοί Σοβιετικοί αξιωματικοί προσκαλούνται σε τιμητικό δείπνο από τον Ε.Λ.Α.Σ., στο ελληνικό έδαφος. Πριν ξημερώσει, εξαφανίζονται επιμελώς ξαναπερνώντας στη Βουλγαρία. Ο Στάλιν σέβεται τις συμφωνίες του.

Το Βελιγράδι είναι ελεύθερο από τις 18 του Οκτώβρη. Η ταυτότητα μεταξύ του Κ.Κ.Γ. και του Λαϊκού Μετώπου Απελευθέρωσης είναι απόλυτη. Οι νικητές επιβάλλουν το νόμο. Οι αντιστασιακές ομάδες της δεξιάς του Μιχαήλοβιτς, δεν έχουν πια την υποστήριξη των Βρετανών, ύστερα από τις συμφωνίες της Τεχεράνης. Τα 50% της επιρροής που παραχωρήθηκαν από τον Στάλιν στους Βρεταννούς με μια μπλε μολυβιά, δεν ισχύουν. Άλλωστε και οι Σοβιετικοί δεν θα επιβάλουν τη δική τους επιρροή. Ο Τίτο έχει κερδίσει μόνος του.

Στην Αθήνα ο Παπανδρέου συγκροτεί βιαστικά, με βάση στοιχεία που στρατολογούνται από τα Τάγματα Ασφαλείας, μια «εθνοφρουρά», έργο της οποίας είναι η επιβολή της νομιμότητας στην «Πολιτοφυλακή» του Ε.Λ.Α.Σ. και —παρεμπιπτόντως— η καταδίωξη των εγκληματιών πολέμου. Στις 25 του Οκτώβρη, ο Σπηλιωτόπουλος αντικαθίσταται στη διοίκηση των στρατιωτικών δυνάμεων Αττικής από τον ταξίαρχο Κατσώτα, διοικητή των ελεύθερων ελληνικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής. Η γιορτή της απελευθέρωσης ξεθύμανε και η απογοήτευση κερδίζει έδαφος. Στις 4 του Νοέμβρη μια τεράστια διαδήλωση στους δρόμους της πρωτεύουσας απαιτεί το σεβασμό των συμφωνιών. Όμως ο Churchill δεν έχει την πρόθεση να καλμάρει τα πνεύματα. Γι' αυτόν, ένα μέσο υπάρχει για ν' αφοπλίσει τον Ε.Λ.Α.Σ. και να εξασφαλίσει το προτεκτοράτο του στην Ελλάδα: η ένοπλη σύγκρουση.

Ενώ η Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε., σε συνεχή αναμονή οδηγιών που δεν έρχονται, περιπλέκεται σε μια πολιτική εκκρεμούς όπου εναλλάσσονται οι λεγκαλιστικές αυταπάτες με τις επιδείξεις δύναμης χωρίς προοπτική, ο Churchill κερδίζει χρόνο και δίνει διαταγές.

«7 Νοεμβρίου 1944.

»Πρωθυπουργός προς Υπουργόν Εξωτερικών.

»Δεδομένου του υψηλού ανταλλάγματος το οποίον επληρώσαμε δια να αποκτήσωμεν από την Ρωσίαν την ελευθερία κινήσεών μας εις Ελλάδα, δεν πρέπει να διστάσωμεν να χρησιμοποιώμεν τας βρεταννικάς δυνάμεις δια την υποστήριξιν της βασιλικής ελληνικής κυβερνήσεως του κ. Παπανδρέου.

»2ον. Το τοιούτον περιλαμβάνει την ασφαλή επέμβασιν των εν λόγω βρεταννικών δυνάμεων προς αποφυγήν αταξιών. Ο κ. Παπανδρέου δύναται να απαγορεύση την έκδοσιν των εφημερίδων του Ε.Α.Μ. εάν προκαλέσουν μίαν απεργίαν Τύπου.

»3ον. Η ελληνική ταξιαρχία θα καταφθάση, ελπίζω, λίαν προσεχώς και δεν θα διστάση, εάν τούτο είναι αναγκαίον, να ανοίξη πυρ. Διατί απεστάλη μόνον μία ταξιαρχία της Ινδικής μοίρας; Έχομεν ανάγκην 8 ή 10 χιλιάδων στρατιωτών δια να κρατήσωμεν την πρωτεύουσαν και την Θεσσαλονίκην εν ονόματι της παρούσης κυβερνήσεως. Θα μας είναι απαραίτητον εν συνεχεία να εύρωμεν το μέσον επεκτάσεως της ελληνικής εξουσίας. Αναμένω με απόλυτον βεβαιότητα μίαν σύγκρουσιν με το Ε.Α.Μ. και δεν θα πρέπει να την αποφύγωμεν, με την προϋπόθεσι βεβαίως ότι θα επιλέξωμεν τον πλέον ευνοϊκόν χώρον»[72].

Τρεις εβδομάδες μετά από την απελευθέρωση της Αθήνας. το Ε.Α.Μ., οι αγωνιστές τριών χρόνων λυσσασμένων μαχών, η μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού έθνους, κηρύσσονται εχθροί της Ελλάδας του Churchill... Όταν γράφει: «Αναμένω με απόλυτον βεβαιότητα μία σύγκρουσιν με το Ε.Α.Μ.», η σκέψη του δεν διατυπώνει απλώς μια πιθανότητα, αλλά εκφράζει μια θέληση και ένα αντικειμενικό σκοπό προσδιορισμένο, που αποτελούν τη φυσική κατάληξη τριών χρόνων συστηματικών μηχανορραφιών.

Στις 10 του Νέμβρη, η ταξιαρχία του Ρίμινι αποβιβάζεται στον Πειραιά. Στη Θεσσαλονίκη, η 4η αγγλο - ινδική μεραρχία περιφέρεται από την παραμονή στην είσοδο της ναρκοθετημένης ακτής και τελικά αράζει το βράδυ. Όμως οι Βρεταννοί δεν θα μπουν στην πόλη. Την πόλη την κρατούν ο Μάρκος και ο Μπακιρτζής και η ινδική μοίρα εγκαθίσταται με φρόνηση σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων στο στρατόπεδο του Καραμπουρνού. Οι δυνάμεις έχουν παραταχθεί· ο καθένας αναμετρά την αποφασιστικότητα του αντιπάλου του.

Το Συνέδριο της Λαμίας

Όταν ο Άρης, μετά την ανάκλησή του από την Πελοπόννησο, φτάνει στη Λαμία, αλλεπάλληλες μπαταριές που κρατάνε μια ώρα, χαιρετούν στο πρόσωπό του, τον πρώτο ήρωα του ζωντανού μύθου της Αντίστασης.

Η Λαμία είναι η έδρα του Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. Το 1944 ξανάφερε στην επικαιρότητα τις αναντίρρητες αρετές της ορθοδοξίας. Μόλις φτάνει ο Άρης, ο τυχοδιώχτης, ο εξτρεμιστής, επιμένει να πείσει τους υπεύθυνους για το αναπόφευκτο της σύγκρουσης με τους Άγγλους. Κι αυτός, όπως και οι άλλοι, δεν έχει ιδέα για τις διαπραγματεύσεις του Churchill με το Στάλιν. Δεν γνωρίζει τις πρόσφατες εντολές του Άγγλου πρωθυπουργού στους διπλωμάτες και τους στρατηγούς του. Αλλά ο κυνισμός με τον οποίο, μετά τρία χρόνια αγώνα, αμφισβητείται και πνίγεται η νομιμότητα του εθνικού απελευθερωτικού στρατού, η απάτη μιας κυβέρνησης κομπάρσων, η πλημμύρα των δυνάμεων της αγγλικής επέμβασης, τον βεβαιώνουν πως οι Άγγλοι προσπαθούν να προκαλέσουν τη σπίθα.

Στους δρόμους της Λαμίας, ο Άρης μεταφέρεται θριαμβευτικά στους ώμους του πλήθους αλλά, για κείνους που πρέπει να πείσει στο Γ. Σ. και στην Κεντρική Επιτροπή, φέρνει τα στίγματα του αντικομφορμισμού και χτίζει στην άμμο.

Δεν του μένει πια παρά μόνο μια λύση: να συγκεντρώσει τους όμοιους του, τους καπετάνιους, τους λαϊκούς αρχηγούς, και να επιχειρήσει ένα είδος πραξικοπήματος μέσα στην ίδια την επανάσταση. Για τον Ε.Λ.Α.Σ. είναι ίσως η τελευταία ευκαιρία να δρέψει τους καρπούς της νίκης του.

Στις 11 του Νοέμβρη, από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, οι καπετάνιοι απαντούν στην πρόσκληση του Άρη και μαζεύονται στη Λαμία. Ο Μάρκος, ο Κικίτσας, ο Νικηφόρος, ο Υψηλάντης, ο Λασάνης, ο Ορέστης, ο Καλίνος, ο Τρωγιάνος, ο Καρράς, ο Μπλάνας, ο Μωριάς. Δεν ακολούθησαν το cursus honorum της κομματικής γραφειοκρατίας, αλλά αντιπροσωπεύουν μια σημαντική εξουσία.

Πριν από την έναρξη της συνέλευσης, ο Άρης συναντά τον Ορέστη και περπατά για λίγο μαζί του.

—Είδες τι γίνεται;

—Τι; ρωτάει ο Ορέστης.

—Μας παραδίνουν στους Άγγλους.

—Όχι εμάς, μόνο τα όπλα μας.

Ο Άρης μισοκλείνει το δεξί μάτι και κοιτάζει επίμονα τον Ορέστη.

—Και χωρίς όπλα πώς θα ζήσουμε; Πώς θα αποχτήσουμε αυτό που θέλουμε;

—Θάμαστε αυτό που είμαστε.

Ο Άρης θυμάται μια άλλη συζήτηση. Ένα χρόνο πρωτύτερα με την υπόθεση των στολών. Τότε ο Ορέστης του είχε μιλήσει πρώτος για μια εξουσία των καπετάνιων. Όμως ο Άρης, ο δηλωσίας, ο αποστάτης, δεν ήθελε να παραβεί το νόμο του Κόμματος. Τώρα είναι διατεθειμένος να τα παίξει όλα για όλα.

—Άκουσε. Δεν πρέπει να παραδόσουμε τα όπλα, αν δεν ταχτοποιηθούν πρώτα όλα τα προβλήματα.

—Αν μας διατάξουν; ρωτά ο Ορέστης.

—Το δρόμο του βουνού, τον ξέρουμε.

Ο Ορέστης δεν το πιστεύει πια.

—Τώρα στις γραμμές σου είναι πιο πολλοί οι κατάσκοποι από τα μουλάρια. Η εξουσία των καπετάνιων έχει καταντήσει γραφικότητα. Είναι πολύ αργά.

Δεν υπάρχει όργανο των καπετάνιων, δεν υπάρχει αναγνωρισμένη εξουσία των αρχηγών του αντάρτικου από το καταστατικό του Κόμματος. Ο Άρης ξέρει πως οι περισσότεροι από τους άντρες στους οποίους θα μιλήσει αγωνιούν όσο κι ο ίδιος για τους ίδιους λόγους, αλλά μέχρι πού θα μπορούσε να φτάσει στο να τους πείσει να κάνουν το αποφασιστικό βήμα, να πάνε κόντρα στο Κόμμα;

—Συναγωνιστές, ήμουνα στην Πελοπόννησο όταν οι συμφωνίες της Caserta άνοιξαν το δρόμο στη βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα. Μας βάλανε μπροστά σε τετελεσμένα γεγονότα. Τώρα όμως, μετά από όσα έχουμε κάνει νομίζω πως θα υποχρεωθούμε να χτυπηθούμε με τους Άγγλους, αν θέλουμε να πετύχουμε την εθνική μας ανεξαρτησία. Πρέπει να ετοιμαζόμαστε.

Όποια και να 'ναι η απήχηση αυτών των λόγων στον καθένα, το άγχος της πρόκλησης, παραμένει πιο ισχυρό. Ο Άρης κάνει μια παύση. Ψάχνει να βρει επαφή με τη σύναξη, θέλει να στηριχτεί στην πεποίθηση των άλλων, να ελευθερώσει τις ανησυχίες τους, να τους κάνει να εκφράσουν το συγκρατούμενο θυμό τους. Όμως η αίθουσα δεν αντιδρά. Ένας μόνο άντρας σηκώνεται, λέγεται Ηλίας Καρράς.

—Πες μου Άρη, είσαι έτοιμος ν' αναλάβεις όλες τις ευθύνες που βγαίνουν από τη θέση σου; Πρέπει να ξέρουμε αν μας εκθέτεις τις προσωπικές σου απόψεις ή τη γραμμή του Κόμματος.

Ο Καρράς άγγιξε το ευαίσθητο σημείο. Για τον Άρη: την υπογραφή, το αμάρτημα, την πειθαρχία. Για τους άλλους: τον τρόμο της ιερής εξέτασης. Θα έφτανε μια ανοιχτή υποστήριξη του Άρη για να γείρει η ζυγαριά προς το μέρος του αλλά ο καθένας περιμένει την πρωτοβουλία του άλλου. Ο Άρης υποχωρεί.

—Δεν είναι η επίσημη άποψη. Εγώ σαν καπετάνιος εκφράζω τη γνώμη μου.

Τώρα είναι ο Μάρκος που σηκώνεται με τη σειρά του. Ο Μάρκος, ο υπεύθυνος της εισόδου του Ε.Λ.Α.Σ. στη Θεσσαλονίκη, αυτός που ανοιχτά ανάτρεψε τους όρους της συμφωνίας της Caserta, αυτός που έκαψε τις εντολές της Κεντρικής Επιτροπής, κάνει πίσω μπροστά στην προοπτική μιας νέας επαναστατικής ιεροσυλίας.

—Σύντροφε, δεν υπάρχει οργάνωση των καπετάνιων. Δεν καταλαβαίνω τη σημασία αυτής της συγκέντρωσης. Αν ήρθαμε εδώ για να σ' ακούσουμε να εκφράζεις μια άποψη που μόνο εσένα δεσμεύει, δεν βλέπω γιατί μας κάλεσες.

Ο Άρης μπλοκάρεται. Αυτός πήρε την πρωτοβουλία για την οργάνωση της συγκέντρωσης, αυτός πρέπει να πάει ως την άκρη την πρόκληση. Αλλά είναι μόνος. Δεν μπορεί να τολμήσει για όλους και σταματά τη συνεδρίαση.

Τρία χρόνια αργότερα, ο Μάρκος θα ενσαρκώσει ο ίδιος με τον τρόπο του τις διεκδικήσεις του βουνού, που έχει μπει σε νέους αγώνες, θα είναι μόνος, με τη σειρά του, μέσα στη σιωπή των δικών

του ανθρώπων, περικυκλωμένος τραγικά από τα δογματικά παγόβουνα.

Στην αυλή του σχολειού όπου γίνεται η συγκέντρωση, μερικοί ψάχνουν ακόμη για επαφές, για ενθάρρυνση, αλλά η δυσπιστία έχει κυριαρχήσει. Είναι φιάσκο. Ο Άρης δεν κρίνει χρήσιμο να ξαναρχίσει τις συζητήσεις. Οι καπετάνιοι θα βαδίσουν σημειωτόν ως το βιασμό του μύθου τους, ως την υποκλοπή των καταχτήσεών τους.

Την επομένη, ο Σαράφης έρχεται σε βοήθεια του Άρη και εκθέτει τις ανησυχίες του. Σαν απλό προληπτικό μέτρο, προτείνει τη δημιουργία ενός σχεδίου για την περίπτωση που η σύγκρουση με τους Άγγλους θα γινόταν αναπόφευκτη. Όμως από την παραμονή όλα έχουν τελειώσει, όλα έχουν παγώσει μέσα στην αστυνομική ίντριγκα ο διάλογος λιμνάζει κι ο καθένας γυρνά στη μονάδα του.

Οι καπετάνιοι, όχι μονάχα δεν θα συγκροτήσουν τις απόψεις τους, όχι μονάχα δεν θα επιδιώξουν ν' ακουστεί η φωνή τους από την Κεντρική Επιτροπή, αλλά δεν θα επεξεργαστοον και κανένα συλλογικό σχέδιο για τις μάχες που έρχονται.

Αθήνα

Ενώ οι βρεταννικές ενισχύσεις πλημμυρίζουν την Αθήνα, ενώ τα υπολείμματα του μοναρχικού στρατού Μέσης Ανατολής, από τους ανώτερους αξιωματικούς ως τους τελευταίους φαντάρους, επιδεικνύουν μέσα στους δρόμους μια σημαία βαφτισμένη στο αίμα του Ρίμινι, το Κόμμα και η Κ.Ε. του Ε.Α.Μ. αρχίζουν να μιμούνται το στυλ των Γάλλων ευγενών: ένα βήμα μπρος, δύο πίσω. Τη μια μέρα ανεμίζουν κόκκινα λάβαρα για να εντυπωσιάσουν, την επομένη οι διαδηλώσεις περνάν με το κυανόλευκο της εθνικής ενότητας.

Στις 7 του Νοέμβρη, επέτειο της σοβιετικής επανάστασης, η εντολή είναι να ξεδιπλωθούν οι μάζες σαν επαναστατικό λάβαρο. Βαμένα όπως - όπως, βγαλμένα από τα πατάρια, τα τελευταία σεντόνια, το παραμικρότερο κομμάτι ύφασμα, γίνονται κόκκινα σαν το αίμα. Όλη τη μέρα, η Αθήνα είναι κόκκινη. Τα μαντήλια, οι γραβάτες, τα πουκάμισα, τα παντελόνια, τα καπέλα. Ένα άλικο πλήθος μυρμηγκιάζει στους δρόμους. Αυτό φτάνει για να ταράξει τις νύχτες του Scobie. Οι «καλές» συνοικίες παγώνουν.

Τρεις μέρες αργότερα κινητοποιούνται για να επευφημίσουν την ταξιαρχία του Ρίμινι. Στις 10 του Νοέμβρη, η διεθνής των τραπεζών, των παλατιών, των υπερωκεανείων συνωθείται στα πεζοδρόμια του Κολωνακίου για να ζητωκραυγάσει τους σωτήρες της πατρίδας.

Οι λαϊκές διαδηλώσεις απαντάνε αμέσως. Όμως αυτή τη φορά, κρίνεται αδέξια η κόκκινη διαμαρτυρία: «Δεν υπάρχουν μόνο κομμουνιστές στο Ε.Α.Μ. Δεν πρέπει να τρομάζουν οι αστοί». Το κυανόλευκο ξεδιπλώνεται πάνω από τις πομπές των διαδηλωτών.

Όλες αυτές οι αλλαγές χρωμάτων αντανακλούν, τους δισταγμούς της Κεντρικής Επιτροπής, ενώ αποδείχνουν ταυτόχρονα, σε ποιο βαθμό οι εντολές εκτελούνται από τη βάση.

Κάθε μέρα οι Βρεταννοί αποβιβάζονται σε μια όλο και βαρύτερη ατμόσφαιρα.

«Οι Έλληνες είναι περίεργοι άνθρωποι», θα γράψει ένας Βρεταννός αξιωματικός. «Το 1941 μας ζητωκραύγαζαν καθώς εγκαταλείπαμε τη χώρα τους, κυνηγημένοι από τα χιτλερικά στρατεύματα. Το 1944 γυρίζουμε νικητές και μας υποδέχονται εχθρικά».

Τα Τάγματα Ασφαλείας δεν έχουν ακόμα διαλυθεί. Όχι μόνο οι συλληφθέντες, από την πολιτοφυλακή του Ε.Α.Μ., απολύονται από την αστυνομία του Παπανδρέου, αλλά και οι 668 κρατούμενοι, διάσημοι συνεργάτες και εγκληματίες πολέμου, δραπετεύουν κάτω από συνθήκες τουλάχιστο απίθανες, από τις φυλακές Συγγρού, αφού μάλιστα ανατρέψουν την συμβολική αντίσταση των φυλάκων.

Τότε η Ο.Π.Λ.Α., οι ειδικές υπηρεσίες του Ε.Α.Μ. και η Πολιτοφυλακή αρχίζουν τις συστηματικές έρευνες σε όλες τις συνοικίες. Κάθε τμήμα της επίσημης αστυνομίας συμπληρώνεται από μια μονάδα της Πολιτοφυλακής με τον ίδιο αριθμό, το ίδιο γράμμα και αντισταθμίζει τις ταχτικές μονάδες.

Ο στρατηγός Scobie και ο πρεσβευτής Lepper συγκαλούν τα τρία κομμουνιστικά μέλη της κυβέρνησης και τους ζητούν μια δήλωση που να καταγγέλλει «τις παράνομες συλλήψεις» του Ε.Α.Μ. Την επομένη συγκαλείται η σύσκεψη που πρέπει να καταλήξει στη δημιουργία του νέου εθνικού στρατού, και πιο συγκεκριμένα στη διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ.

Οι Βρεταννοί προτείνουν καταρχήν τη συγκρότηση μιας «μικτής» μεραρχίας που θ' αποτελείται από μια ταξιαρχία του Ε.Λ. Α.Σ., ένα τάγμα του Ε.Δ.Ε.Σ., από ελεύθερες ελληνικές δυνάμεις (την

ταξιαρχία του Ρίμινι και τον Ιερό Λόχο) και από μερικούς κληρωτούς.

Οι αντιπρόσωποι του Ε.Λ.Α.Σ. κρίνουν ότι οι μονάδες της Μέσης Ανατολής πρέπει να διαλυθούν όπως και τα υπόλοιπα σώματα, και να ενσωματωθούν ατομικά στο νέο στρατό. Ο Παπανδρέου θέλει να διατηρήσει την οργανική ύπαρξη των πραιτωριανων μονάδων του και οι συζητήσεις λιμνάζουν καθώς μες στην πόλη η κατάσταση συνεχίζει να χειροτερεύει.

Η Αθήνα βρίσκεται σε μια φάση απαγοήτευσης και σχεδίων. Μέσα στην αβεβαιότητα κυριαρχεί η ανυπομονησία. Κάθε λεωφόρος, κάθε πλατεία, κάθε δρόμος, κάθε πεζοδρόμιο καφενείου είναι χώρος δημόσιας συζήτησης όπου, εν αναμονή κάποιας απόφασης, οι πάντες κάνουν υποθέσεις και προγνωστικά. Η δυσαρέσκεια διοχετεύεται από το Ε.Α.Μ. και το κόμμα σε σποραδικές διαδηλώσεις. Η πειθαρχία συγκρατεί ακόμα τη βάση, αλλά ο Σιάντος δεν ξέρει ως ποιο σημείο θα μπορεί να παίξει το χαρτί της νομιμότητας με μια κυβέρνηση που υποστηρίζει τους συνεργάτες, ξαναοπλίζει τους ταγματασφαλίτες και οργανώνει την προβοκάτσια.

«Ο γέρος», απομονωμένος μετά τη σοβιετική εγκατάλειψη, δεν τολμάει να εκθέσει τον Ε.Λ.Α.Σ. σε περιπέτειες τις τελευταίες εβδομάδες του Οκτώβρη. Ο χρόνος συνεχίζει να παίζει εις βάρος του. Ο Τίτο, όμως, μπαίνει μόνος στο Βελιγράδι, χωρίς καμιά στρατιωτική και διπλωματική υποστήριξη.

Η Κεντρική Επιτροπή αρχίζει καθυστερημένα να αναρωτιέται μήπως η σωστή φόρμουλα βρίσκεται από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας. Ένα μήνα μετά την απελευθέρωση της Αθήνας, η διοίκηση του κόμματος αποφασίζει να στείλει μια αντιπροσωπεία στον Τίτο. Ο Τζίμας, που βρίσκεται πάντα επί τόπου, συνεχίζει να στέλνει τις αναφορές του από το Βελιγράδι. Έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύει πως μία σύγκρουση στην Ελλάδα θα εξυπηρετούσε τα σχέδια του Τίτο καθηλώνοντας τις δυνάμεις της βρεταννικής επέμβασης στα Βαλκάνια, πράγμα που θα υποχρέωνε τον Churchill να παραιτηθεί οριστικά από τους τελευταίους του δισταγμούς για απόβαση στη Δαλματική ακτή, προκειμένου να προλάβει τον κόκκινο στρατό στην κούρσα του προς τη Βιέννη. Άλλωστε, οι Γιουγκοσλάβοι κατευθύνουν όλες τις πολεμικές τους προσπάθειες προς την Τεργέστη. Ο Τίτο δεν είναι σε θέση να προσφέρει καμμιά ουσιαστική βοήθεια σε ενδεχόμενη ελληνική εξέγερση.

Ο Σιάντος όμως δεν έχει πειστεί και προτιμάει να κάνει μια σφυγμομέτρηση.

Η αντιπροσωπεία, με επικεφαλής τον Ρούσσο, συναντάει τον Τίτο στο Βελιγράδι, παρουσία του Τζίμα.

—Είστε διατεθειμένος να μας δώσετε την υποστήριξή σας αν ξεσπάσει η σύγκρουση με τους Άγγλους;

Ο Τίτο δε διστάζει ούτε στιγμή.

—Η Γιουγκοσλαβία θα σας υποστηρίξει.

Ο Τζίμας ταράζεται.

—Πώς μπορείτε να λέτε ότι θα μας βοηθήσετε αφού δεν είσαστε σε θέση να μας στείλετε ούτε ένα τουφέκι;

Ο Ρούσσος ξέρει κιόλας τον ήχο του κουδουνιού που χτύπησε ο Τζίμας. Αν έχει έρθει στη Γιουγκοσλαβία, είναι για ν' ακούσει την απάντηση από το στόμα του Τίτο.

Ορισμένοι, αρχίζοντας προφανώς από την Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., θέλουν να βλέπουν σ' αυτή την ιστορία

την άποψη μιας αναστημένης Κομιντέρν. Αλλά και σ' αυτό το σημείο ακόμη, υπάρχει παρανόηση. Ο Τίτο παίζει μόνος. Όμως η ηγεσία του Κ.Κ.Ε., όλο και περισσότερο στριμωγμένη από τις προκλήσεις, είναι ανίκανη να πάρει την πρωτοβουλία και απελπισμένα καταφεύγει στις διαταγές.

Σαν εκκρεμές, η Κεντρική Επιτροπή ταλαντεύεται ανάμεσα σε δυο πόλους: την αναγκαιότητα να οργανώσει τον αγώνα αναζητώντας εξωτερικά στηρίγματα και την ελπίδα να προχωρήσει στο δρόμο της νομιμότητας αποφεύγοντας να υποκύψει στην πρόκληση.

Μερικά σχέδια μάχης σε εμβρυακή κατάσταση έχουν καταστρωθεί, ενώ οι μονάδες της 2ης μεραρχίας Αττικής, που δεν έχουν υπαχθεί στην Πολιτοφυλακή, παίρνουν διαταγή να επιτρέπουν το πέρασμα σε κάθε τι που κατευθύνεται προς την Αθήνα.

Τα όπλα που προορίζονται για τα Τάγματα Ασφαλείας και την Εθνοφρουρά πλημμυρίζουν την πρωτεύουσα με απανωτές εφοδιοπομπές.

Το Ε.Α.Μ. περιμένει να το ξεπεράσουν τα γεγονότα για ν' αντιδράσει. Οι Βρεταννοί πράκτορες μυρμηγκιάζουν στην Αθήνα και μια αποτελεσματική προετοιμασία για αγώνα θ' αποτελούσε κιόλας πρόκληση. Κάθε μέρα η Αντίσταση, αφήνεται όλο και πιο πολύ να ξεπερνιέται από την ιστορία.

Γύρω από τον Παπανδρέου και τον Scobie, οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία εθνικού στρατού γίνονται αντικείμενο ενός αχαλίνωτου παζαρέματος. Η κυβέρνηση δεν υποχωρεί ούτε πόντο.

Επιβάλλοντας αυστηρούς όρους και μια διαδοχή απαράδεκτων συνθηκολογήσεων ωθεί αναπόφευκτα στη διακοπή των διαπραγματεύσεων. Ο ίδιος ο Mac Neill γράφει: «Είναι εύκολο να συμπαθήσει κανείς τη θέση του Ε.Α.Μ. Είχε αποκτήσει την υπεροχή του στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κατοχής έναντι σκληρών αγώνων, κινδύνων και πόνου. Δεν έβρισκε τον λόγο να παραιτηθεί από μόνο του της εξουσίας την οποία είχε αποκτήσει κατ' αυτόν τον τρόπο και να δώσει εις την Δεξιά την ευκαιρία να οργανωθεί και να διεκδικήσει με τη σειρά της την υπεροχή»[73].

Αλλά δεν είμαστε πάντα άξιοι της εξουσίας. Αυτοί που μοιράζουν την εξουσία στην Αθήνα είναι οι Βρεταννοί.

Ο Παπανδρέου επιμένει να επιβάλει τη δημιουργία μιας μικτής μεραρχίας βάζοντας έτσι τον Ε.Λ.Α.Σ. σε μειονεκτική θέση. Οι μονάδες των ανταρτών που δεν θα ενσωματωθούν στη μοίρα αυτή, πρέπει να διαλυθούν πριν από τις 10 του Δεκέμβρη. Από την 1η άλλωστε του μηνός, η πολιτοφυλακή πρέπει να εξαφανιστεί.

Ο δρόμος της νομιμότητας χαράχτηκε από μια γραμμή που βγαίνει κατευθείαν από τις συμφωνίες του Λιβάνου και περνάει από εκείνες της Caserta. Το Ε.Α.Μ. δεν μπορεί να προχωρήσει παρά μόνο συνθηκολογώντας σε κάθε νέα φάση.

Στις 26 του Νοέμβρη, διαμέσου του Ζέβγου, το Ε.Α.Μ. δηλώνει πως είναι διατεθειμένο να συζητήσει τη δημιουργία της μικτής μεραρχίας με τον όρο ότι οι δυνάμεις που θα προέρχονται από τον Ε.Λ.Α.Σ. ν' αντισταθμίζουν όχι μόνο σε άντρες αλλά και σε δύναμη πυρός τις μονάδες του Ιερού Λόχου και της Ταξιαρχίας του Ρίμινι, που διαθέτουν βαρύ οπλισμό.

Την επομένη, ο Παπανδρέου, ενώ καμμιά συμφωνία δεν έχει ακόμα υπογραφεί, ανακοινώνει την είδηση στον τύπο.

Στην Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ., ο Σιάντος και ο Ιωαννίδης βρίσκονται ακόμη μια φορά αντιμέτωποι με τη σκηνοθεσία του Λιβάνου που, με το πρόσχημα της νομιμότητας τους κολλάει

στον τοίχο. Μ' αυτό τον τρόπο, προχωρούν λογικά προς το τέρμα που έχει καθοριστεί από τους αντιπάλους τους: τη διάλυση του Ε.Λ.Α.Σ. χωρίς πολιτικά ανταλλάγματα. Η άλλη λύση, η ρήξη, ύστερα από τέσσερις μήνες παραχωρήσεις, ύστερα από το χάσιμο της ευκαιρίας για την κατάληψη της εξουσίας τον Οκτώβρη, και μέσα σε μια στρατιωτική κατάσταση που αρχίζει κιόλας να χειροτερεύει, οδηγεί στην περιπέτεια.

Το βράδυ της 27 του Νοέμβρη, μια ατέλειωτη συζήτηση φέρνει σε αντίθεση το Σιάντο και τον Ιωαννίδη στην έδρα του Κ.Κ.Ε., στην οδό Σταδίου. Ο Ιωαννίδης, που υπολογίζει στην υποστήριξη του Τίτο, προσπαθεί να πείσει το «γέρο» ν' αρνηθεί την τελευταία συνθηκολόγηση και να διακόψει με την κυβέρνηση Παπανδρέου.

Μετά τη συνομιλία Τίτο και αντιπροσωπείας Κ.Κ.Ε., ο Τζίμας εγκαταλείπει το Βελιγράδι. Πορεύεται χωρίς σταθμούς, με την ελπίδα ότι θα φτάσει νωρίς στην Αθήνα και θα παρουσιάσει στα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής μια εικόνα της διεθνούς κατάστασης πιο σύμφωνη με την πραγματικότητα, όπως μπόρεσε να την αναλύσει από τη Γιουγκοσλαβία.

Βρίσκεται ακόμα στο δρόμο, όταν ο Σιάντος, που έχει πειστεί από τον Ιωαννίδη, αποφασίζει όχι μόνο να ρίξει όλες τις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. στη μάχη για την κατάληψη της Αθήνας, αλλά και ν' αρνηθεί την τελευταία παραχώρηση και, πιθανώς, να περάσει στην πολιτική αντιπολίτευση.

Στις 29, ο Ζέβγος βγαίνει από το γραφείο του Παπανδρέου χτυπώντας την πόρτα. Μόλις έχει απαιτήσει τη διάλυση του Ιερού Λόχου και της ταξιαρχίας του Ρίμινι σαν προκαταβολικούς όρους για τον αφοπλισμό του Ε.Λ.Α.Σ. Μια τέτοια απαίτηση δεν έχει τίποτα το παράδοξο, αλλά ο Παπανδρέου ξέρει μέχρι ποιο σημείο ο Churchill είναι διατεθειμένος να τον υποστηρίξει και δεν βρίσκει αναγκαίο να κάνει υποχωρήσεις.

Την ίδια μέρα, η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Α.Μ. συνέρχεται στην Αθήνα. Ο Σιάντος καταφέρνει να πείσει τους συνεταίρους του Κ.Κ.Ε., ειδικά τον Τσιριμώκο και τον Σβώλο, να περάσουν στην αντιπολίτευση.

Την ίδια στιγμή ο Scobie απευθύνει μια προκήρυξη στους αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. με την οποία τους διατάζει να παραδώσουν τα όπλα και να διασκορπιστούν πριν από τις 10 του Δεκέμβρη, ημερομηνία που ήδη έχει καθορίσει ο Παπανδρέου.

Ζητιέται η γνώμη της βάσης και σε όλες τις αχτίδες, η απόφαση είναι ομόφωνη: δεν θα παραδώσουμε τα όπλα χωρίς ανταλλάγματα.

Την 1η Δεκέμβρη, η κυβέρνηση Παπανδρέου συνέρχεται σε υπουργικό συμβούλιο. Κανένα μέλος του Ε.Α.Μ. δεν παρίσταται. Η ρήξη είναι γεγονός.

Το Ε.Α.Μ. παίρνει τότε εκπληχτικά μέτρα που αποκαλύπτουν μια τραγική υποτίμηση της απόφασης των Βρεταννών για επέμβαση, αυταπάτες απόλυτα άστοχες για ενδεχόμενη πολιτική υποστήριξη της Ρωσίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, τέλος φροντίδα ν' απομακρυνθούν, στην κρίσιμη στιγμή, οι άντρες του αντάρτικου και το λαϊκό κίνημα του βουνού.

Η γραμμή, αν υποτεθεί πως υπάρχει ένα προμελετημένο σχέδιο, είναι η εξής: αποφυγή κάθε σύγκρουσης με τους Άγγλους, πράγμα που σημαίνει να τους αφήσει κανείς να καταλάβουν τα στρατηγικά σημεία της Αθήνας. Προετοιμασία εξουδετέρωσης των μονάδων των δεξιών οργανώσεων, των Ταγμάτων Ασφαλείας και των ομάδων του Ζέρβα. Δηλαδή, πρόκειται να γίνει επίδειξη δύναμης και όχι κατάληψη εξουσίας. Τέλος, ο διασκορπισμός των στόχων επιτρέπει την απομάκρυνση από την πρωτεύουσα στοιχείων που έχουν κριθεί ανορθόδοξα από τους

θεματοφύλακες του δόγματος.

Στις 2 του Δεκέμβρη, η διοίκηση του Ε.Λ.Α.Σ. διασπάται. Η ενότητα της Αντίστασης θυσιάζεται στον απαιτητικό έλεγχο των γραφειοκρατών.

Η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. που διαδέχτηκε το Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ., αναδιαρθρώνεται. Ελέγχει όλες τις επαρχίες του νότου, τον Ε.Λ.Α.Σ. Αθήνας, τη 2η μεραρχία Αττικής, την 3η Πελοποννήσου και την 13η της Ρούμελης, δηλαδή περίπου 25.000 άντρες που μπαίνουν έτσι κάτω από την άμεση διοίκηση του Σιάντου κι ενός άλλου γέροντα, του στρατηγού Μάντακα.

Οι άλλοι, οι ανταγωνιστές, δηλαδή σχεδόν όλο το παλιό Γ. Σ. του Ε.Λ.Α.Σ., μαζί και ο Μακρίδης, παλιός ηγέτης της Αθήνας και δημιουργός του μόνου εμπεριστατωμένου σχεδίου κατάληψης της πόλης, βρίσκονται ξανά, μαζί με τον Άρη και τον Σαράφη, στο Γ. Σ. που διατηρεί τη διοίκηση της 8ης μεραρχίας Ηπείρου και των τεσσάρων μαχεδονικών μεραρχιών, της 6ης, της 9ης, της 10ης και της 11ης. Περίπου 23.000 άντρες. Αποστολή τους είναι να εμποδίσουν τα υπολείμματα των δυνάμεων του Ζέρβα να βαδίσουν ενάντια στην πρωτεύουσα. Στην πραγματικότητα, αυτό που απομακρύνεται από τα νευραλγικά σημεία και διοχετεύεται σε δευτερεύουσες αποστολές, είναι ο πυρήνας του ορεινού Ε.Λ.Α.Σ., οι καπετάνιοι, το καταπληκτικό λαϊκό κύμα, που κινδυνεύει να κατακλύσει τον αρτηριοσκληρωμένο κομματικό μηχανισμό. Ο Άρης και ο Σαράφης, που με τη δημιουργία της Π.Ε.Ε.Α. είχαν περάσει σε δεύτερο πλάνο, από δω και πέρα περνάνε σε τρίτο.

Ακόμη μια φορά δεν μπαίνει θέμα επίθεσης αλλά επίδειξης δύναμης. Ενώ ο Churchill επιδιώκει τη σύγκρουση από τις 7 του Νοέμβρη, ο Ε.Λ.Α.Σ. ελπίζει να κερδίσει την πολιτική μάχη δείχνοντας απλώς τα δόντια του.

Ο Scobie πολλαπλασιάζει τις προκηρύξεις.

Στις 2 του Δεκέμβρη, τα αεροπλάνα ρίχνουν πάνω από την πρωτεύουσα ολόκληρη βροχή: «Θα σας προστατεύσω και θα προστατεύσω και την κυβέρνησίν σας εναντίον κάθε αποπείρας πραξικοπήματος ή αντισυνταγματικής πράξεως βίας».

Το Κομμουνιστικό Κόμμα και το Ε.Α.Μ. απαντούν καλώντας σε γενική απεργία για την επομένη. Καλούν τους Αθηναίους να διαδηλώσουν την αντίθεσή τους την Κυριακή 3 του Δεκέμβρη.

Το αίμα

Ο καιρός είναι παγωμένος. Τις προηγούμενες μέρες έβρεχε. Στο ύψος της οδού Στουρνάρα, στην περιοχή Μουσείου, οι υπόνομοι, μπουκωμένοι από το νερό, σπάζουν. Οι υπόνομοι της Ασφάλειας ξεχειλίζουν. Από την ανοιχτή τρύπα στο κράσπεδο του πεζοδρομίου αρχίζουν ν' ανεβαίνουν στην επιφάνεια τα υπολείμματα της φοβερής σφαγής των μισθοφόρων της τάξης: χέρια, πόδια, τυραννισμένη ανθρώπινη σάρκα, παραδομένη στο μεγάλο τίποτα.

Εδώ και μερικές μέρες, η θερμοκρασία έχει πέσει, αλλά ο ουρανός είναι πάλι καθαρός. Στις 3 του Δεκέμβρη, νωρίς το πρωί, ο χαμηλός άσπρος ήλιος πλημμυρίζει την πλατεία Συντάγματος κι έρχεται να χτυπήσει λοξά, επάνω από το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου, τις κολώνες των παλαιών Ανακτόρων. Αριστερά, από την άλλη πλευρά της λεωφόρου Β. Σοφίας, το υπουργείο Εσωτερικών, μετά το ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρεταννία», το οποίο, σύμφωνα με την κοσμοπολίτικη παράδοσή του, στεγάζει τον Τύπο και τις ξένες στρατιωτικές αποστολές, βρεταννική, αμερικάνικη και σοβιετική.

Το μεγάλο σιωπηλό τετράγωνο αρχίζει να πάλλεται από ένα βουητό που ανεβαίνει απ' όλες τις κατευθύνσεις. Από Β. Σοφίας, από Συγγρού, Ερμού, οι πομπές συγκλίνουν προς την πλατεία. Η διαδήλωση δεν έχει απαγορευτεί. Μέχρι ποιο βαθμό αυτό που θ' ακολουθήσει είτανε προετοιμασμένο εν ψυχρώ;

Η πρώτη πομπή που ανεβαίνει από τις συνοικίες φτάνει στην πλατεία. Επικεφαλής, ένα τεράστιο πανώ ξεδιπλώνει, με τα νύχια έξω, το κόκκινο λιοντάρι της Καισαριανής: ΖΗΤΩ Η ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. Πιο μακρυά, πίσω: ΟΤΑΝ Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΟ ΛΑΟ, ΑΥΤΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΛΕΞΕΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΟΠΛΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΥΣΣΙΔΕΣ. Και σχεδόν παντού: Οι ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΞΑΝΑΡΧΟΝΤΑΙ.

Σαν ογκόλιθος, η πομπή φτάνει στο ύψος του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτου. Ξεπερνώντας την πρώτη σειρά, ένας έφηβος αρχίζει, μέσα στις ενθαρρυντικές φωνές του πλήθους, ένα ξέφρενο χορό. Πηδάει μια στον αέρα, ύστερα μια δεύτερη. Ξαφνικά παραλύει και σωριάζεται κατάχαμα, με το στήθος καταματωμένο.

Το κροτάλισμα ενός αυτόματου. Από τη στέγη του υπουργείου ένα πολυβόλο βάλλει. Λίγες σφαίρες χάνονται από κάθε ριπή που κόβει την πυκνή σάρκα του πλήθους. Από τη στέγη του παλατιού, μια δεύτερη ριπή. Ύστερα συνεχόμενο πυρ για αρκετά λεπτά. Το πλήθος προσπαθεί να καβαλήσει τα κάγκελα του Βασιλικού Κήπου, ταμπουρώνεται πίσω από το τοιχάκι που πλαισιώνει το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου. Μερικοί κρύβονται πίσω από κάποιο πανώ που ξεκολλήθηκε από τα κάγκελα του κήπου και παρασταίνει μια φωτογραφία του Roosevelt με υπογραμμισμένες τις λέξεις: ΚΑΛΩΣ ΗΡΘΑΤΕ ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΤΕΣ. Τα πολυβόλα συνεχίζουν να βάλλουν. Πίσω, μετά τα προάστια, και το Φάληρο, η Κοκκινιά, η Καισαριανή, το Παγκράτι, η ανύποπτη ανθρωποπλημμύρα, που δεν ακούει τίποτε, σπρώχνει. Η πλατεία όλο και γεμίζει. Στα παράθυρα του ξενοδοχείου «Μεγάλη Βρεταννία» οι δημοσιογράφοι, αηδιασμένοι, παρίστανται στη σφαγή. Σε δυο - τρία λεπτά: 28 νεκροί και παραπάνω από 100 τραυματίες.

Είναι αδιανόητο να μπουν σ' ενέργεια τα πολυβόλα μέσα στην καρδιά της Αθήνας, επάνω από τις στέγες των δημοσίων κτιρίων, χωρίς να το γνωρίζουν οι Αρχές.

«Οι βρεταννικές δυνάμεις, θα γράψει ο Lepper, εστάθμευαν πλησίον της πλατείας Συντάγματος δια την περίπτωσιν κατά την οποίαν η κατάστασις θα διέφευγε τον έλεγχόν μας. Αλλά η επέμβασίς των δεν υπήρξε αναγκαία»[74].

Όποιες και να 'ναι οι άμεσες ευθύνες ή οι προμελετημένες αμέλειες, η κατάσταση που

δημιουργήθηκε από την άρνηση της κυβέρνησης να ξεκαθαρίσει τις ομάδες της άκρας δεξιάς, έκανε τη σύγκρουση αναπόφευκτη. Αυτή η σύγκρουση που εύχονταν ο Churchill, στο κατεπείγον τηλεγράφημά του προς τον Eden στις 7 του Νοέμβρη, λαβαίνει χώρα μέσα στα πλαίσια μιας τερατώδους σκηνοθεσίας.

Στην πλατεία Συντάγματος, το πυρ σταμάτησε. Μια γενική κατάπληξη κυριεύει το πλήθος που βουτάει στο αίμα των θυμάτων τα μαντήλια και τα λάβαρα κι έρχεται να τα κουνήσει κάτω από τη μύτη των δημοσιογράφων. Πολλοί αστυνομικοί βρίσκονται ανάμεσα στους διαδηλωτές που στρέφουν την αγανάχτησή τους κατά της πλούσιας πρόσοψης του ξενοδοχείου της «Μεγάλης Βρεταννίας». Σε κάποιο παράθυρο εμφανίζεται η ακίνητη σιλουέττα του Ποπώφ. Τα πλήθη εξακολουθούν να καταφθάνουν. Κανένας δεν είναι οπλισμένος. Η εντολή ήτανε ρητή. «Θέλουμε να κάνουμε μια επίδειξη που σε καμμιά περίπτωση δεν πρέπει να πάρει διαστάσεις σύγκρουσης». Τώρα όμως το πλήθος έχει τη σκληρή αποφασιστικότητα των όπλων.

Την επομένη, η γενική απεργία είναι ομόθυμη. Κάθε δραστηριότητα παραλύει σ' όλη τη χώρα. Από το πρωί, ο πληθυσμός ξεχύνεται στους δρόμους. Η πλατεία Συντάγματος ξαναγεμίζει. Εκατοντάδες χιλιάδες Αθηναίοι εισβάλλουν στο κέντρο της πόλης. Καμμιά βρεταννική στολή δεν φαίνεται στην περίμετρο.

Τα φέρετρα των θυμάτων της προηγούμενης φτάνουν πάνω στους ώμους των διαδηλωτών. Το πένθιμο αντάρτικο εμβατήριο, πολλαπλασιασμένο, αντηχεί στους γειτονικούς δρόμους, ανεβαίνει και γίνεται απειλητικό. Στο ρεφραίν, μέσα σε μια ομόφωνη επισημότητα, 400, ίσως 500 χιλιάδες άνθρωποι γονατίζουν και κρατάνε μερικά δευτερόλεπτα, μια αιωνιότητα, σιγής. Μια πυκνή σιγή που έρχεται να εκραγεί πάνω στους τοίχους του ξενοδοχείου της «Μεγάλης Βρεταννίας», σκληρή σαν πέτρα, ασφυκτική. Ύστερα το πλήθος αρχίζει να προχωρεί πάλι, ξεχειλίζει τους δρόμους της πόλης και κατεβαίνει προς το νεκροταφείο.

Στην επιστροφή, όταν η ατέλειωτη πομπή διαλύεται και η ανθρωποπλημμύρα ανεβαίνει προς τις συνοικίες του κέντρου, οι λεωφόροι μυρμηγκιάζουν ακόμη. Η Πανεπιστημίου είναι μαύρη από τον κόσμο στο ύψος του ξενοδοχείου «Ερμής» όπου, ένα μήνα τώρα, είναι τρυπωμένοι οι Χίτες και οι δοσίλογοι. Ξαφνικά απ' όλα τα παράθυρα, αρχίζουν πυκνοί πυροβολισμοί. Σ' αυτό το ίδιο σημείο, εδώ και 3 βδομάδες, τη μέρα του λόγου του Παπανδρέου, ξανάγιναν επεισόδια. Παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις των Βρεταννών, οι «κρατούμενοι» του ξενοδοχείου δεν αφοπλίστηκαν. Κι άλλο αίμα. Το πλήθος κάνει έφοδο και θερίζεται. Εκατό νεκροί και τραυματίες.

Μετά από τη νέα αυτή πρόκληση, ο Scobie κηρύσσει το στρατιωτικό νόμο και δίνει ένα νέο τελεσίγραφο στον Ε.Λ.Α.Σ. Αν οι μονάδες των ανταρτών δεν εκκενώσουν την Αθήνα πριν από τις 6 του Δεκέμβρη, θα θεωρηθούν εχθρικές δυνάμεις. Η σύνταξη του κειμένου, που τοιχοκολλείται παντού, δεν μασάει τα λόγια του. Σε μια Αθήνα που θυμάται τις 300.000 νεκρούς της από πείνα το χειμώνα 1941 - 1942, ανακοινώνεται πως αν ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν αδειάσει την πρωτεύουσα, οι διανομές τροφίμων θα διακοπούν.

Στον Πειραιά, κάποιος σταματά μπροστά στην ανακοίνωση του Scobie. Κρατά μια κονσέρβα απ' αυτές που μοιράζει η Ο.Υ. Ν.Ρ.Α. Από την άλλη πλευρά του δρόμου ένας Άγγλος σκοπός φυλάει την είσοδο της ναυτικής σχολής. Ο άνθρωπος πλησιάζει και παρατά στα πόδια του σκοπού την κονσέρβα. Από όλα τα σπίτια, άντρες, γυναίκες, παιδιά βλέπουν τι έγινε. Βγαίνουν κι έρχονται να σωριάσουν με τη σειρά τους, όσες προμήθειες έχουν γύρω στον Άγγλο φαντάρο.

Όλες οι ομάδες της Πολιτοφυλακής που πλαισιώνουν τα αστυνομικά τμήματα συγκεντρώνονται

οπλισμένες. Κατασκευάζουν της τελευταίας μόδας βόμβες, που βαφτίζονται με τ' όνομα της στιγμής: «Κονσέρβες του Scobie». Πρόκειται για άδειες κονσέρβες τις οποίες γεμίζουν με δυο μασούρια δυναμίτη, τα «λουκούμια» και τα γαρνίρουν με πρόκες και κομμάτια παλιοσίδερα. Η προκόσουπα των λαϊκών αγώνων είναι έτοιμη.

Για ν' αναγνωρίζονται, οι άντρες θα φοράνε ένα άσπρο μαντήλι, όπως οι μαχητές του Μπότσαρη εναντίον των Τούρκων. Το σύνθημα αναγνώρισης συνδέει δυο ηρωίδες της Αντίστασης και του αγώνα των πειρατών και των αρματολών: Ηλέκτρα - Μπουμπουλίνα.

Τα μεσάνυχτα γίνεται επίθεση σ' όλες τις συνοικίες. Πρώτο πέφτει το 15ο τμήμα. Το κτίριο του 8ου τμήματος βρίσκεται απέναντι σ' ένα σχολείο στο οποίο σταθμεύει ένα Τάγμα Ασφαλείας. Οι «κρατούμενοι» ανοίγουν πυκνό πυρ. Δεν τους έχουν πάρει ούτε μια σφαίρα. Συμπτωματικά, η αστυνομία διαθέτει πολωνικές χειροβομβίδες που σκάνε μια στις τρεις... Οι κονσέρβες του Scobie εξασφαλίζουν μια καθαρή τεχνική υπεροχή στους επιτιθέμενους.

Μόνο την επομένη το πρωί η ομάδα του Ε.Λ.Α.Σ. καταφέρνει να καταλάβει το τμήμα, κάνοντας ένα άνοιγμα στον τοίχο με δυναμίτη. Στο εσωτερικό δέκα αστυνομικοί βρίσκονται στο κρατητήριο γιατί θέλανε να περάσουν με το μέρος της επανάστασης. Από τα παράθυρα του τμήματος είναι δυνατή η κάλυψη μιας νέας επίθεσης κατά του σχολείου που κρατάνε οι ταγματασφαλίτες. Η κατάληψη γίνεται σε μερικά λεπτά.

Όλα τα αστυνομικά τμήματα της Αθήνας βρίσκονται στα χέρια του Ε.Λ.Α.Σ. Στη συνοικία Φιλοπάππου, δίπλα στο Θησείο, οι Χίτες του Γρίβα κρατάνε το σπίτι που είναι από την κατοχή το άντρο τους.

Οι σπεσιαλίστες κυνηγοί των δημοκρατών, κάτω απ' όλα τα καθεστώτα, μισούνται ομόφωνα από ολόκληρο τον πληθυσμό της Αθήνας. Οι επιτιθέμενοι κάνουν έφοδο με φοβερή ορμή. Ξαφνικά ανακόβονται πάνω στη φόρα τους.

Βρετανικά τανκς τραντάζουν τους δρόμους. Η διαταγή είναι ρητή. Μην χτυπάτε τους Άγγλους. Το πυρ σταματάει αμέσως.

Οι άντρες του Γρίβα βγαίνουν από τα ταμπούρια τους κάτω από την κάλυψη των αγγλικών τανκς, σκαρφαλώνουν στους πυργίσκους, και πραγματικά τη γλυτώνουν όλοι κάτω από τις μπούκες των όπλων των ανταρτών που έχουν εντολή να μην ανοίξουν πυρ πάνω στους «μεγάλους ελευθερωτές της Ελλάδας».

Η Ασφάλεια, η απαίσια έδρα της αστυνομίας, είναι ένα σύμβολο. Πρέπει να καταστραφεί. Η έφοδος γίνεται τη νύχτα από μια κοντινή έξοδο υπονόμου. Μια ομάδα της Ε.Π.Ο.Ν. κάνει την πρώτη επίθεση. Έφηβοι δεκατριών ως δεκάξι χρονών, οπλισμένοι με αυτόματα ή κραδαίνοντας «κονσέρβες Scobie» θερίζονται. Το δεύτερο κύμα κερδίζει μερικά μέτρα. Οι πολιορκημένοι βγάζουν άσπρη σημαία. Αρχίζουν διαπραγματεύσεις.

Την ίδια στιγμή, όπως και στο Θησείο, ένα τανκς και ένα half - truck, παίρνουν θέση ανάμεσα στις δυο γραμμές πυρός. Ο λοχαγός που διοικεί το απόσπασμα απευθύνεται στους επιτιθέμενους μέσω διερμηνέα:

—Πρέπει να μας αφήσετε να τους πάρουμε. Είναι αιχμάλωτοί μας.

Το βράδυ της 4 του Δεκέμβρη, μπροστά στην έκταση των γεγονότων που κανένας εκφοβισμός δεν καταφέρνει να συγκρατήσει, ο Παπανδρέου υποβάλλει την παραίτησή του ή μάλλον την προτείνει. Ο Churchill δεν την αρνείται.

Ενώ η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. ελπίζει ότι τα προβλήματα θα λυθούν χωρίς να ξεφύγουν από τον έλεγχο των Ελλήνων, ο Churchill, που μόλις είχε μια μεγάλη συζήτηση με τον Eden τηλεγραφεί στις 5 του Δεκέμβρη στις 4 και 50' τα ξημερώματα.

«Πρωθυπουργός προς Στρατηγόν Scobie, Αθήνας.

»Κοινοποίησις εις Στρατηγόν Wilson, Ιταλίαν.

»1ον. Έδωσα οδηγίας εις τον στρατηγόν Wilson όπως όλαι αι δυνάμεις παραμείνουν ως έχουν και σας αποσταλούν όλα τα αναγκαία εφόδια.

»2ον. Είσθε υπεύθυνος διά την διατήρησιν της τάξεως εις Αθήνας και οφείλετε να εξουδετερώσητε ή να καταστρέψητε όλας τας ομάδας του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. αι οποίαι θα επλησίαζον τας Αθήνας. Εννοείται ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. θα επιχειρήση να καλυφθή όπισθεν γυναικοπαίδων παντού όπου θα ήτο δυνατόν να προκληθούν μάχαι. Θα χρειασθή να ελιχθείτε καταλλήλως εις αυτήν την περίπτωσιν προς αποφυγήν συγχύσεων, πλην όμως μη διστάσετε να πυροβολήσετε κατά παντός ενόπλου όστις θα επειράτο να προκαλέση τας βρεταννικάς αρχάς εις Αθήνας, ή τας ελληνικάς αρχάς διά λογαριασμόν των οποίων ενεργούμε. Το καλύτερον θα ήτο φυσικά να συνυπογράφωνται αι διαταγαί σας από κάποιαν ελληνικήν κυβέρνησιν και ο Lepper να επιδιώξη να πείση τον Παπανδρέου όπως παραμείνη εις την Αρχήν δια να σας βοηθήση. Μην διστάζετε εν τούτοις να ενεργείτε ωσάν να ευρίσκεσθο εις κατακτηθείσαν πολιν εις την οποίαν θα είχεν εξαπολυθή τοπική εξέγερσις.

»3ον. Εις ό,τι αφορά εις τας ομάδας του Ε.Λ.Α.Σ. αι οποίαι πλησιάζουν, προερχόμεναι από την ενδοχώραν, οφείλετε να είσαστε εις θέσιν, με τα θωρακισμένα σας, να δώσετε εις μερικάς εξ αυτών εν μάθημα το οποίον θα αποθάρρυνε τας υπολοίπους να δοκιμάσουν. Ημπορείτε να υπολογίζετε εις την υποστήριξίν μου δια όλα τα συνετά και λογικά μέτρα που θα λάβετε επ' αυτής της βάσεως. Μας είναι απαραίτητον να κρατήσωμεν και να εξουσιάσωμεν τας Αθήνας. Θα ήτο καλύτερον δι' εσάς να επιτύχετε τούτο χωρίς αιματοχυσίαν, εάν είναι δυνατόν, αλλ' επίσης και με αιμαοχυσίαν, εάν παραστή ανάγκη»[75].

Πιο αργά, την ίδια μέρα, τηλεγραφεί στον Lepper:

«Δεν είναι η κατάλληλος στιγμή να αναμιχθήτε εις την ελληνικήν πολιτικήν, ούτε να φαντάζεσθε ότι οι πολιτικοί των διαφόρων αποχρώσεων ημπορούν να επιδράσουν επί της καταστάσεως. Μην απασχολείσθε με την σύνθεσιν της ελληνικής κυβερνήσεως. Πρόκειται την στιγμήν αυτήν περί ζητήματος ζωής ή θανάτου.

»3ον. Υποχρεώσατε τον Παπανδρέου να εκπληρώση το καθήκον του και βεβαιώσατέ τον ότι όλαι αι δυνάμεις μας θα τον υποστηρίξουν εάν το πράξη. Παρήλθον πλέον αι εποχαί όπου μία ομάς Ελλήνων πολιτικών, οιαδήποτε και αν ήτο, θα ημπορούσε να εξασκήση επίδρασιν εις την εξέγερσιν αυτού του όχλου. Η μοναδική λύσις είναι να συνταχθούν μεθ' ημών...».

Ο Churchill δεν έχει αυταπάτες, ούτε για την αντιπροσωπευτικότητα του Παπανδρέου ούτε για κείνη των πολιτικών εφεδρείας. Μένει ο «όχλος», δηλαδή η Ελλάδα, αλλά ακριβώς αυτή πρέπει να γονατίσει. Συνεχίζει:

»3ον. Έθεσα εις χείρας του στρατηγού Scobie όλην την ευθύνην της υπερασπίσεως των Αθηνών, της τηρήσεως της τάξεως και του νόμου· τον διαβεβαίωσα ότι θα υποστηριχθή εάν καταφύγη εις την χρήσιν οιασδήποτε δυνάμεως την οποίαν κρίνει αναγκαία. Εφεξής ο Παπανδρέου και εσείς θα προσαρμόζεσθε εις τας οδηγίας του εις ό,τι αφορά την δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν. Οφείλετε αμφότεροι να στηρίξετε τον Scobie δι' όλων των δυνατών μέσων και να του προμηθεύετε πάντα όσα θα σας εφαίνοντο ικανά να καταστήσουν την δράσιν του περισσότερον άμεσον και αποφασιστικήν.

»Με τας θερμάς ευχάς μου»[76].

Ενώ ο Churchill για τους τύπους συνιστά μια τελευταία προσπάθεια εκφοβισμού, χωρίς όμως να ξεχνάει να θυμίσει τη φράση του Balfour: «μην διστάσετε να κτυπήσετε», η Κ.Ε. του Ε.Λ.Α.Σ. συνεχίζει να παραγνωρίζει τη βρετανnική απόφαση για επέμβαση, αφήνει να κυκλοφορούν τα αγγλικά στρατεύματα και σκορπίζει τις δυνάμεις της.

Ο Σαράφης κι ο Άρης ανασυγκροτούν τις μονάδες τους στα σύνορα της Ηπείρου. Κανείς δεν θα έρθει στην Αθήνα ν' αντισταθμίσει την εξουσία της Κεντρικής Επιτροπής που υποστηρίζεται από δυο γέροντες, τον Μάντακα και τον Μαυρομιχάλη, που βρίσκονται επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων Αττικής. Οι μισές από τις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. είναι τώρα μακριά από το νευραλγικό σημείο. Κι οι άλλες μισές;

Στις 2 Δεκέμβρη οι μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. που σταθμεύουν στην Πελοπόννησο παίρνουν διαταγή της Κ.Ε. να βαδίσουν προς την Αθήνα. Ο Ερμής, που έμεινε στη χερσόνησο μετά την αναχώρηση του Άρη, περνάει τον Ισθμό της Κορίνθου επικεφαλής 1500 αντρών και κινείται κατά μήκος του παραλιακού δρόμου που οδηγεί στην Αθήνα. Το απόσπασμα προχωρεί πεζό. Το προλαβαίνει μια φάλαγγα από βρετανnικά φορτηγά. Ο αρχηγός του αποσπάσματος σταματάει το τζιπ δίπλα στον καπετάνιο.

—Δεν έχετε δικαίωμα να κινηθείτε προς την Αθήνα.

Ο Ερμής του δείχνει τη διαταγή του στρατηγού Παπασταματιάδη, διοικητή του Ε.Λ.Α.Σ. Πελοποννήσου, και συνεχίζει το δρόμο του. Τα καμιόνια τους προσπερνάνε. Είναι γεμάτα οπλισμένους άντρες, ντυμένους με αγγλικές στολές. Είναι Έλληνες, των Ταγμάτων Ασφαλείας και συνεργάτες του καταχτητή εναντίον των οποίων δυο μήνες νωρίτερα ο Ε.Λ.Α.Σ. είχε δώσει φοβερές μάχες.

Ο Ερμής παραδίνει τη διοίκηση του αποσπάσματος στον υπαρχηγό του, παίρνει ένα άλογο και χάνεται καλπάζοντας προς την έδρα της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Λ.Α.Σ. κοντά στην Ελευσίνα. Πλησιάζει σχεδόν στον προορισμό του όταν ένα αγγλικό τανκ προχωρά καταπάνω του. Ένας άλλος αξιωματικός εμφανίζεται στον πυργίσκο.

—Τι κάνετε 'δώ; δεν ξέρετε πως δεν επιτρέπεται;

—Εκτελώ διαταγές!

—Πού πηγαίνετε;

—Θέλω να βρω το Σιάντο.

Καθένας τραβάει το δρόμο του.

Μόλις φτάνει στο επιτελείο, ο Ερμής βρίσκει τον Σιάντο.

—Έρχομαι με 1500 άντρες. Δυο Άγγλοι αξιωματικοί θέλησαν να με συλλάβουν. Οδηγούν στην Αθήνα μια ολόκληρη φάλαγγα οπλισμένους ταγματασφαλίτες. Τι πρέπει να κάνω;

—Ξέρεις πως οι Άγγλοι είναι σύμμαχοί μας, απαντάει ο Σιάντος. Πρέπει ν' αποφύγομε οπωσδήποτε κάθε σύγκρουση μαζί τους. Εκτός αν μας επιτεθούν.

Ο Ερμής ξεσπά:

—Μας παγιδεύουν. Μεταφέρουν ταγματασφαλίτες. Εμείς πάμε με τα πόδια κι αυτοί με φορτηγά. Θα φτάσω δυο μέρες μετά απ' αυτούς. Στην άλλη εφοδιοπομπή τους θα στήσω ενέδρα. Θα ανατινάξω τις γέφυρες.

Ο Σιάντος τον διακόπτει.

—Ηρέμησε. Μην κόβεις το δρόμο. Άφησέ τους και ολοκλήρωσε την αποστολή σου.

Η αποστολή του Ερμή. Σ' όλο το δρόμο, η φάλαγγά του προσπερνιέται από το βρεταννικά φορτηγά. Όλα τα Τάγματα Ασφαλείας της Πελοποννήσου παρελαύνουν μπροστά του και φτάνουν στην Αθήνα πριν απ' αυτόν.

Όταν φτάνει στο έμπα της πρωτεύουσας, παρουσιάζεται στο Γ.Σ. του στρατηγού Πυριόχου, διοικητή του 3ου σώματος στρατού της Αθήνας. Το 3ο σώμα στρατού του Ε.Λ.Α.Σ. υπάρχει μόνο στα χαρτιά. Στην πραγματικότητα οι δυνάμεις του με το ζόρι φτιάχνουν μια μεραρχία.

Ο Ερμής γίνεται δεκτός από τον πελώριο Μπαρτζιώτα που τον παρουσιάζει στον Πυριόχο.

—Καλώς ήρθατε. Πάνω στην ώρα. Πόσοι είσαστε; —1500, απαντάει ο Ερμής.

—Πολύ καλά, θα βάλετε 200 άντρες στη διάθεση της δεύτερης ταξιαρχίας... κ.τ.λ.

Ο Ερμής ξεσπά:

—Αυτό είναι αδύνατο, δεν πρέπει να διασκορπίσουμε τις δυνάμεις μας. Οι άντρες μου πολέμησαν όλοι μαζί, δεν είναι η κατάλληλη στιγμή να σχηματίσουμε νέο στρατό... Έχουμε επεξεργαστεί ένα σχέδιο που θάθελα να σας υποβάλλω.

Ο Πυριόχος βγάζει ένα φύλλο χαρτί και γράφει νευρικά μια διαταγή. Το δίνει στον Ερμή.

—Σας διατάσσω!

Τόσο το σχέδιο του Ερμή, όσο και το σχέδιο που ο Μακρίδης επεξεργάστηκε πριν από τις συμφωνίες της Caserta, δεν θα χρησιμοποιηθούν. Η Κ.Ε. του Ε.Λ.Α.Σ., ενώ οι Άγγλοι καταλαμβάνουν τις στρατηγικές θέσεις της πόλης, δείχνει ν' απασχολείται πάνω απ' όλα με την αναδιοργάνωση του λαϊκού στρατού της Αθήνας. Κουτσουρεύοντας τις μονάδες, επιδιώκει να μειώσει την εξουσία των καπετάνιων και των λαϊκών αρχηγών του βουνού και να ξαναπάρει στα χέρια της τη διεύθυνση ενός μικρού τμήματος του Ε.Λ.Α.Σ., αντί να καταλάβει την Αθήνα με ολόκληρο τον απελευθερωτικό στρατό όπως αυτός διαμορφώθηκε στον αγώνα κατά του καταχτητή.

Ο Scobie δεν περιμένει την 6 του Δεκέμβρη για να θεωρήσει «ως εχθρικάς δυνάμεις» τις μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. που βρίσκονται στην Αθήνα και τα περίχωρα.

Τη νύχτα της 4ης προς την 5η, ένα τάγμα της 2ης μεραρχίας Αττικής, με αρχηγό τον καπετάν Νικηφόρο, εγκαθίσταται πίσω από τις μπουκαμβίλιες του ιπποδρόμιου της Φιλοθέης. Δεν παίρνουν επαρκή προφυλαχτικά μέτρα. Τα ξημερώματα περιμαζεύονται από τους Άγγλους.

Στις 5 του Δεκέμβρη, σχεδόν όλη η Αθήνα βρίσκεται στα χέρια του Ε.Λ.Α.Σ., εκτός από το κέντρο της πόλης.

Οι αντάρτες εγκαταλείπουν την Ακρόπολη. Μια βρετανική αντιπροσωπεία, στο όνομα της παγκόσμιας κληρονομιάς της Ελλάδας, επιμένει να παραμείνει ουδέτερος ο ιερός λόφος. Μόλις οι τελευταίοι ελασίτες κατεβαίνουν τα σκαλιά του Παρθενώνα, μια μονάδα βρεταννικού πυροβολικού παίρνει θέση πίσω από τ' αρχαία τείχη.

Τα Πατήσια αρχίζουν από την Ομόνοια, στην περίμετρο της περιοχής που δεν κατέχει ο Ε.Λ.Α.Σ. Εδώ ακριβώς σκοτώθηκε από ελεύθερο σκοπευτή ο Βρεταννός πράκτορας Χιλς, που δεν έκρυβε την συμπάθειά του για τον Ε.Λ.Α.Σ. Αργότερα, μάρτυρες, που θέλησαν να μείνει κρυφό το όνομά τους, βεβαίωσαν ότι είδαν έναν Άγγλο κρυμμένο πίσω από ένα παράθυρο.

Η οδός Μάρνη είναι κλεισμένη από ένα οδόφραγμα. Δυο κίτρινα λεωφορεία και δύο τραμ μπλοκάρουν το δρόμο. Είναι 5 και 30' το απόγεμα, ένας αντάρτης ανεβασμένος στα πλευρά ενός λεωφορείου, τραγουδάει.

Τα κορίτσια πούχαν πρώτα Γερμανούς,
Καμαράντ,
Τα κορίτσια πούχαν πρώτα Ιταλούς,
Σινιορίνα,
Τώρα έχουν Εγγλεζάκια
με κοντά παντελονάκια
κι από πίσω ένα σύνταγμα Ινδούς.
Βρε γυναίκα τίνος είναι τα παιδιά;
το ένα μου φωνάζει γιές,
το άλλο μου φωνάζει για.
Βρε γυναίκα τίνος είναι τα παιδιά;

Ο θόρυβος των αλυσσίδων ενός θωρακισμένου Πάτον σκεπάζει τα τελευταία λόγια του. Το τανκ μανουβράρει γδέρνοντας την άσφαλτο και σταματάει μπρος στο οδόφραγμα. Ένας Άγγλος αξιωματικός βγαίνει από τον πυργίσκο.

—Αν ως τις 6 η ώρα δεν εγκαταλείψετε τις θέσεις σας, παραδίνοντας τα όπλα σας, θ' ανοίξουμε πυρ.

Αντί γι' απάντηση, τέσσερεις άντρες μπαίνουν σ' ένα κτίριο και ξαναβγαίνουν κρατώντας ένα άσπρο σεντόνι διπλωμένο.

Ο Άγγλος περιμένει σινιάλο παράδοσης. Μια γυναίκα φαίνεται στο άνοιγμα ενός παράθυρου. Ρίχνει στους άντρες ένα κουτί. Δεν μπόρεσε να βρει μολύβι κόκκινο και τους δίνει τοματοπελτέ.

Όταν το άσπρο σεντόνι ξεδιπλώνεται πάνω από το οδόφραγμα, οι Άγγλοι διαβάζουν με κόκκινα γράμματα την απάντηση του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες:

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

Τώρα ακούγεται μόνο το ελαφρό σύριγμα του πυργίσκου που στρέφει αργά. Οι άντρες γίνονται σκόνη πίσω από τα αναποδογυρισμένα κίτρινα λεωφορεία όταν το πυροβόλο των 80 ρίχνει την πρώτη βρετανnική οβίδα στο λαό της Αθήνας.

Η πιο σκληρή μάχη διεξάγεται γύρω στο λόφο του Αρδηττού, όπου η ταξιαρχία Ρίμινι, υποστηριζόμενη από τα αγγλικά τανκς και την Ρ.Α.Φ. προσπαθεί χωρίς επιτυχία να πάρει το λόφο από τον Ε.Λ.Α.Σ. Οι αντάρτες κρατάνε αλλά το τίμημα είναι βαρύ. Τ' αγγλικά αεροπλάνα αρχίζουν να βομβαρδίζουν τις λαϊκές συνοικίες στις οποίες στηρίζονται οι υπερασπιστές του λόφου. Οι πιο πολλοί Άγγλοι στρατιώτες δεν ξέρουν πια σε ποιο πόλεμο συμμετέχουν. Οι Έλληνες ξαναρχίζουν να μετρούν τα θύματά τους.

Στις 6 του Δεκέμβρη, όλα τα δημόσια κτίρια του κέντρου της Αθήνας φρουρούνται από αγγλικά αποσπάσματα. Ο Scobie διαθέτει πέντε ταξιαρχίες μαζί με την ταξιαρχία του Ρίμινι. Ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει το λιγότερο δύο μεραρχίες, δηλαδή 8.000 άντρες που υποστηρίζονται από χιλιάδες εφέδρους.

Οι βρεταννικές δυνάμεις είναι διασκορπισμένες στις διάφορες συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά. Μια συντονισμένη δράση προς το κέντρο της πόλης θα 'χε όλες τις πιθανότητες, παρά την θωρακισμένη ταξιαρχία του Scobie, να φέρει τη νίκη. Όμως η Κ. Ε. θέλει ν' αποφύγει την κλιμάκωση. Ο Σιάντος θέλει να γυρίσει πίσω την ιστορία, να επιστρέψει στην πριν από τις συμφωνίες του Λιβάνου περίοδο και να κάμει καινούργιες διαπραγματεύσεις, αφού ξεμπερδέψει πρώτα με τις οργανώσεις της άκρας δεξιάς. Κάνει επίδειξη δύναμης. Επίθεση στο κέντρο της πόλης, κατάληψη της πλατείας Συντάγματος, της Βουλής, των κυριότερων υπουργείων, σημαίνει ανατροπή των θεσμών και η Κεντρική Επιτροπή, νεοφώτιστη ακόμα στο εγχείρημα μιας νόμιμης εξέλιξης, σέβεται αδέξια τα σύμβολα. Ενώ οι κύριες δυνάμεις του Ε. Λ.Α.Σ. είναι διασκορπισμένες σ' όλη την Ελλάδα, οι δυνάμεις της Αθήνας διασπαθίζονται σε δευτερεύοντες στόχους. «Μια νίκη την ημέρα, έστω και περιορισμένη». Είναι ο Στάλιν που μιλά. Αλλά δε γίνεται τίποτα. Ούτε μια έφοδος. Ο Churchill από την πλευρά του, δεν αφήνεται να τρομοκρατηθεί από κανένα και διοχετεύει συνεχώς εφόδια στην Αθήνα.

Οι μονάδες της 4ης ινδικής μεραρχίας που σταθμεύουν στα προάστια της Θεσσαλονίκης, κοντά στο μύλο του Αλατίνι, είναι περικυκλωμένες από ένα απόσπασμα του Ε.Λ.Α.Σ. με επικεφαλής τον Κικίτσα. Καμμιά εντολή δεν έρχεται από την πρωτεύουσα. Το τελευταίο ανακοινωθέν της Κεντρικής Επιτροπής διαβεβαιώνει: «Τα επεισόδια της Αθήνας έχουν τοπικό χαραχτήρα και θα διευθετηθούν». Ο Μάρκος και ο Μπακιρτζής παίρνουν χωρίς να συμβουλευτούν κανένα την πρωτοβουλία να ακινητοποιήσουν τους Άγγλους. Η ινδική μεραρχία κάνει μια πρώτη δειλή απόπειρα εξόδου. Ο Κικίτσας κάνει ρυθμιστικές βολές και ρίχνει μερικές ακόμη για εκφοβισμό. Οι Βρεταννοί δεν επιμένουν. Προσωρινά έχουν εξουδετερωθεί.

Μέσα στην Παμμακεδονική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. τίθεται το ερώτημα αν τα πράγματα θα πρέπει να τραβήξουν μακρύτερα: να χτυπηθούν δηλαδή οι Εγγλέζοι στο μύλο του Αλατίνι και μετά να επιχειρηθεί κάθοδος προς την Αθήνα.

Ο Λεωνίδας Στρίγγος, πολιτικός επίτροπος, ενώ αρχικά δηλώνει πως είναι σύμφωνος με το σχέδιο, στη συνέχεια αναιρεί. Δεν έχει λάβει καμμιά εντολή από τις Κεντρικές Επιτροπές του Κ.Κ.Ε. και του

Ε.Α.Μ.

Ο Μάρκος και ο Κικίτσας θέλουν άμεση δράση. Υποστηρίζονται από τον Δηλαβέρη, γραμματέα του Ε.Α.Μ., τον Παπαδημήτρη, γραμματέα του Αγροτικού Κόμματος και τον Αριστοτέλη Μπούρα γραμματέα του Κ.Κ.Ε. Μακεδονίας. Ο Στρίγγος δεν ξέρει πώς να δικαιολογήσει την υπαναχώρησή του και επαναλαμβάνει συνέχεια: «Τι μπορούμε να κάνουμε αφού δεν μας στέλνουν οδηγίες;».

Ο Μπακιρτζής, από την πλευρά του, σαν στρατιωτικός καριέρας, διστάζει να παραβιάσει τις συμφωνίες της Caserta και απαιτεί, για να δράσει, ρητές εντολές της Ανώτατης Διοίκησης του Ε.Λ.Α.Σ. Δυο άλλα μέλη της επιτροπής, ο σοσιαλιστής Χαριτάντης και ο Χατζηαστερίου, αντιπρόσωπος μιας αγροτικής ομάδας, είναι κατηγορηματικά αντίθετοι σε κάθε ιδέα σύγκρουσης με τους Βρεταννούς, «για την αποφυγή αιματοχυσίας». Εγκαταλείπουν το Ε.Α.Μ. και φεύγουν για την Αθήνα με αγγλική συνοδεία.

Ενώ η Παμμακεδονική Επιτροπή διστάζει, η 4η ινδική μεραρχία, επωφελούμενη από τις συνεχείς αναβολές του Ε.Α.Μ., αποσύρεται προς την Κασσάνδρα απ' όπου επιβιβάζεται σε πολεμικά και φτάνει στην πρωτεύουσα.

Νοτιότερα, στη Θεσσαλία, ο Καραγιώργης δεν θα διστάσει. Θα χτυπήσει τους Άγγλους που βιαστικά θ' αποσυρθούν δια θαλάσσης στο Βόλο, εγκαταλείποντας πίσω τους εκατό φορτηγά που θα χρησιμοποιηθούν, πολύ αργοπορημένα, για τη μεταφορά των δυνάμεων του βορρά στην Αθήνα. Πρόκειται όμως για μεμονωμένη πρωτοβουλία που δεν θα βρει μιμητές, ενώ στην αντίθετη περίπτωση θα επέτρεπε τη δημιουργία ενός ενωμένου μετώπου που θα έφτανε μέχρι τα νότια του Ολύμπου, πράγμα που ο Churchill δεν το αντιμετώπιζε καθόλου και, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, οι επιχειρήσεις δεν έπρεπε να επεκταθούν πέρα από την Αττική.

Από τις 5 του Δεκέμβρη, η 13 μεραρχία Ρούμελης και η 3η Πελοποννήσου, ανασυνταγμένες από τη διοίκηση της Αθήνας, που διασκορπίζει τις μονάδες με το πρόσχημα της καταμέτρησής τους, χτυπιούνται σ' όλα τα μέτωπα της πρωτεύουσας.

Οι Άγγλοι γατζώνονται στο Γ. Ε. Ναυτικού του Πειραιά. Είναι το κλειδί της λεωφόρου που οδηγεί στην Αθήνα. Ο Ε.Λ. Α.Σ. συγκεντρώνει ένα σημαντικό τμήμα της μεραρχίας της Ρούμελης σ' αυτό τον τομέα και τον κυριεύει μέσα σε λίγες ώρες. Τώρα ο δρόμος Αθήνας - λιμανιού βρίσκεται στα χέρια του Ε. Λ.Α.Σ.

Οι Άγγλοι, μπλοκαρισμένοι στο κέντρο της πόλης, δεν διαθέτουν πια, για ενίσχυση ή απαγκίστρωση, παρά αβέβαιους δρόμους, που οδηγούν ο ένας προς το αεροδρόμιο του Τατοΐου, στα βόρεια, και ο άλλος προς τα Μέγαρα, στα νότια.

Οι στρατιωτικές θέσεις του Scobie είναι εντελώς εύθραυστες. Στο πολιτικό επίπεδο, ο Churchill, απομονωμένος, δέχεται βίαιες επιθέσεις στο εξωτερικό από τους Αμερικάνους. Στο εσωτερικό, μεταξύ 5 και 8 του μηνός, αντιμετωπίζει μια δύσκολη συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων.

«...Η μεγάλη πλειοψηφία των αμερικανικών εφημερίδων, γράφει, κατεδίκασε κατηγορηματικώς την δράσιν μας, την οποίαν χαρακτηρίζουν ως αντίθετον των λόγων δια τους οποίους η χώρα εισήλθε εις τον πόλεμον...

»Το State Department, διευθυνόμενον υπό του κυρίου Stettinius, εκυκλοφόρησεν μίαν δήλωσιν άκρως αποδοκιμαστικήν, την οποίαν ολίγα έτη αργότερον θα ευρεθή εις την ανάγκην να αναιρέση

ή, το ολιγώτερον, θα εκφράση την βαθείαν λύπην του δια την σύνταξίν της. Εγένοντο πολλαί και θορυβώδεις συζητήσεις επί του θέματος εις Αγγλίαν. Αι εφημερίδες «Times» και «Μάντσεστερ Γκάρντιαν» κατέκρινον αυτό το οποίον εθεώρουν ως αντιδραστικήν πολιτικήν μας. Ο Στάλιν, αντιθέτως, εκρατήθη επακριβώς και πιστώς εις την συμφωνίαν μας του Οκτωβρίου, και ούτε η «Πράβδα» ούτε η «Ισβέστια» διετύπωσαν την παραμικράν μομφήν καθ' όλην την διάρκειαν των πολυαρίθμων εβδομάδων κατά τας οποίας εμαχόμεθα εναντίον των κομμουνιστών εις τας οδούς των Αθηνών.

»Αι αντιδράσεις δεν υπήρξαν ολιγώτεραι εις την Βουλήν των Κοινοτήτων. Εσήκωσα ευχαρίστως το γάντι το οποίον μας ερίφθη, υπό μορφήν νομοσχεδίου, υπό του σερ Richard Aclan προέδρου και μοναδικού βουλευτού του κόμματος της Κοινοπολιτείας, υποστηριχθέντος υπό των Shunvelle και Aneurin Bevan. Υπήρχε ένα ισχυρόν ρεύμα κοινής γνώμης, δηλαδή πάθους, του οποίου αυτά τα πρόσωπα, και κάποια άλλα, επίστευον ότι όφειλον να γίνουν διερμηνείς. Εις μίαν τοιαύτην περίπτωσιν, μία κυβέρνησις στηριζομένη εις ολιγώτερον σταθεράν βάσιν από εκείνην του εθνικού συνασπισμού, θα διελύετο εις τα εξ ων συνετέθη. Αλλ' όμως η πολεμική κυβέρνησις αντεστάθη ως βράχος κατά του οποίου κύματα και άνεμοι ματαίως εμαίνοντο»[77].

Η συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων είναι θυελλώδης. Ο Seymour Cooks διακόπτει επανειλημμένα τον Churchill ο οποίος, αφού ενδιατρίψει για πολύ πάνω στη λιποταξία των δύο μελών της Παμμακεδονικής Επιτροπής Θεσσαλονίκης, βεβαιώνει ότι το Ε.Α.Μ. διαποτισμένο από τις αντιλήψεις του ολοκληρωτισμού βαδίζει προς την αποσύνθεση, κι ύστερα παραδίνεται σε μια παθητική ρητορεία πάνω στην έννοια της ελευθερίας, όπως την αντιλαμβάνεται ο ίδιος κι όπως θα πρέπει, στην ανάγκη, να επιβληθεί από την Αγγλία.

«...Οφείλομεν να σεβώμεθα την δημοκρατίαν και να μη χρησιμοποιώμεν την λέξιν επιπολαίως. Ό,τι αρμόζει ολιγώτερον εις την δημοκρατίαν είναι ο νόμος του όχλου, ο νόμος των γκαγκστερικών ορδών, οπλισμένων δια θανατηφόρων όπλων, αι οποίαι εισχωρούν βιαίως εις μίαν πόλιν, κυριεύουν αστυνομικά τμήματα και οργανισμούς - κλειδιά της κυβερνήσεως, αποπειρώμεναι ούτω την εγκαθίδρυσιν ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος...»[78].

«Όχλος», «συμμορία γκάγκστερ», ανακρίβειες που δεν ταιριάζουν καθόλου για ένα έθνος, την Ελλάδα, και το λαϊκό στρατό του.

«... η ελευθερία δεν είναι μία κόρη την οποίαν περιμαζεύει από τον δρόμον ένας ένοπλος με αυτόματον. Έχω εμπιστοσύνην εις τον λαόν, εις τας λαϊκάς μάζας σχεδόν όλων των χωρών του κόσμου. Μου αρέσει όμως πάντοτε να διαβεβαιώνομαι ότι πρόκειται πράγματι περί λαού και όχι περί ορδής ληστών, οίτινες φαντάζονται ότι ημπορούν δια της βίας να ανατρέπουν την καθεστηκυίαν τάξιν και, εις ορισμένας περιπτώσεις, κοινοβούλια ή κυβερνήσεις πολύ παλαιών κρατών...»[79].

Αυτή την ίδια μέρα, 8 του Δεκέμβρη, που ο Churchill θα πετύχει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή των Κοινοτήτων, οι «ολοκληρωτικοί» της Αθήνας που, στο στρατηγικό επίπεδο, μπερδεύονται στους δρόμους της παγιδευμένης νομιμότητας, παρουσιάζουν στο Scobie ένα σχέδιο φιλικού διακανονισμού. Η στρατιωτική κατάσταση των Βρεταννών είναι καταστροφική αλλά ο Churchill, που μόλις έχει αποκομίσει μια πολιτική νίκη, βάζει σ' εφαρμογή τις δημοκρατικές πεποιθήσεις του.

«Πρωθυπουργός προς κύριον Lepper, Αθήνας.

»Μην ενοχλείσθε ουδόλως από τας επικρίσεις αίτινες διετυπώθησαν παρ' ορισμένων

αντιπροσώπων εις την Βουλήν. Ουδείς άλλος πλην εμού γνωρίζει καλύτερον τας δυσκολίας τας οποίας αντιμετωπίζετε. Ουδέποτε πτοούμαι από τας παροδικάς κραυγάς και θα υποστηρίζω πάντοτε εκείνους οι οποίοι εκτελούν τας υποχρεώνεις των μετά θάρρους και ακριβείας. Εις Αθήνας, όπως παντού αλλού, το σύνθημά μας είναι: "όχι ειρήνη πριν από την νίκη"»[80].

Ο Churchill συνεχίζει ν' αποσύρει στρατεύματα από το μέτωπο της Ιταλίας.

Την ίδια μέρα τηλεγραφεί στον Scobie.

«...ο αντικειμενικός σκοπός είναι καθαρός: να κτυπηθή το Ε.Α.Μ. Η κατάστασις των εχθροπραξιών είναι δευτερεύουσα πράξις. Διέταξα την αποστολήν ισχυρών ενισχύσεων εις Αθήνας, και ο στρατηγός Alexander θα ευρίσκεται πιθανώς πλησίον σας εντός ολίγων ημερών. Εκείνο το οποίον είναι απαραίτητον την στιγμήν αυτήν είναι η σταθερότης, η ισορροπία και όχι οι ανυπόμονοι ασπασμοί, καθ' όσον η πραγματική αντιδικία δεν έχει ακόμη εκλείψει»[81].

Στις 11, ο Alexander, που μια εβδομάδα αργότερα θα ονομαστεί διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων Μεσογείου, φτάνει συνοδευόμενος από τον Macmillan στο αεροδρόμιο των Μεγάρων, που κρατάνε οι Βρεταννοί αλεξιπτωτιστές.

Ο Alexander βρίσκει μια πολύ άσχημη στρατιωτική κατάσταση. Τηλεγραφεί στον Churchill:

«Τα βρεταννικά στρατεύματα βρίσκονται στην πραγματικότητα πολιορκημένα στο κέντρο της πόλεως». Έχουν τρόφιμα για έξη μέρες και πολεμοφόδια για τρεις. Όλες οι αγγλικές θέσεις στον Πειραιά είναι επισφαλείς και κανένα πλοίο δεν μπορεί να μπει στο λιμάνι και να αποβιβάσει ενισχύσεις. Όλοι οι δρόμοι που οδηγούν στην Αθήνα βρίσκονται στην πραγματικότητα κάτω από τον έλεγχο του Ε.Λ.Α.Σ.

Την ίδια μέρα, η διαρροή μιας πληροφορίας επιτρέπει στον αμερικάνικο τύπο να δημοσιεύσει το κείμενο του ματωμένου τηλεγραφήματος που έστειλε ο Churchill στον Scobie, το βράδυ της 5 του Δεκέμβρη. Η αγανάχτηση της κοινής γνώμης είναι τέτοια που ο Roosevelt τηλεγραφεί στο Λονδίνο:

«Όποια και αν είναι η επιθυμία μου να σας παράσχω την μεγίστην δυνατήν βοήθειαν εις την παρούσαν δοκιμασίαν, είμαι υποχρεωμένος να παρατηρήσω ότι υπάρχουν ώρισμένα όρια άτινα επιβάλλονται εφ' ενός μεν από την πατροπαράδοτον πολιτικήν των Ηνωμένων Πολιτειών και αφ' ετέρου από την αντίδρασιν, ολονέν εχθρικωτέραν, της κοινής γνώμης της χώρας μας...».

Ο Roosevelt δίνει στη συνέχεια μερικές συμβουλές που, απευθυνόμενες στον Churchill, φαίνονται αφελείς.

«Δεν είμαι ενήμερος βεβαίως των γεγονότων, πιστεύω εντούτοις ότι η θεμελιώδης αιτία — η άφεσις αμαρτιών ίσως — της στάσεως του Ε.Α.Μ., είναι η δυσπιστία την οποίαν τρέφει έναντι των προθέσεων του βασιλέως Γεωργίου Β'. Αναρωτώμαι εάν οι προσπάθειες του Macmillan δεν θα διευκολύνοντο αποφασιστικώς εις την περίπτωσιν κατά την οποίαν αυτός ούτος ο βασιλεύς θα συνεφώνει δια την ίδρυσιν αντιβασιλείας εις Ελλάδα και προέβαινε εις την δημοσίευσιν μιας δηλώσεως δια της οποίας θα εδεσμεύετο να μην επιστρέψει εις την χώραν παρά κατόπιν προσκλήσεως του μέσω ενός παλλαϊκού δημοψηφίσματος».

Την προηγούμενη μέρα ο Churchill ανακοίνωσε στον Alexander και τον Macmillan πως ο βασιλιάς ούτε ήθελε ν' ακούσει την εκδοχή μιας αντιβασιλείας στην Ελλάδα. Είναι ελάχιστα πιθανό —όπως θα αποδείξει το άμεσο μέλλον— αν ο Γεώργιος Β' θα ήταν σε θέση να αντιτάξει μια οποιαδήποτε άρνηση σε μια επίμονη αίτηση του Churchill.

Ο Βρεταννός πρωθυπουργός ασκεί την πολιτική των ακραίων λύσεων. Ο βασιλιάς, σε σχέση με την πληρεξουσιότητα και τη νομιμότητα, είπε όχι τη στιγμή που ο Churchill εννοούσε να μην υποχωρήσει ούτε πόντο.

Η δεύτερη συμβουλή του Roosevelt δεν είναι τίποτα λιγότερο από τη φόρμουλα του Ε.Α.Μ., που κρίθηκε απαράδεχτη και υπερβολική από τον Scobie στις 30 του Νοέμβρη:

«...Δεν θα ήτο δυνατόν να επιτευχθή μία γενική συμφωνία διά τον αφοπλισμόν και την διάλυσιν όλων των ενόπλων σχηματισμών οι οποίοι υπάρχουν κατ' αυτάς εις την χώραν, περιλαμβανομένων της ορεινής ταξιαρχίας (Ρίμινι) και του Ιερού Λόχου;»[82].

Ο Churchill περιορίζεται να σημειώσει: «Το τοιούτον ουδεμίαν πρακτικήν συνδρομήν θα μου προσέφερεν».

Εν αναμονή, ο ναύαρχος Κινγκ διατάζει το ναύαρχο Hewitt, διοικητή του αμερικανικού στόλου στη Μεσόγειο, να μη βάλει τα μεταγωγικά του στην υπηρεσία των βρεταννικών μονάδων επέμβασης στην Ελλάδα.

Την ίδια μέρα, το συνέδριο των συνδικάτων του Εργατικού Κόμματος συνέρχεται και εκφράζει με συντριπτική πλειοψηφία (2.455.000 ψήφοι κατά 137.000) «την λύπην» του για την πολιτική πρακτική της κυβέρνησης στην Ελλάδα.

Η επιδιωκόμενη, κάτω από την πίεση των όπλων, «πολιτική» νίκη από μέρους της Κ. Ε., δεν φαίνεται λοιπόν απρόσιτη. Μόνο που υποτιμά την επιμονή του Churchill, που ενώ έχει εναντίον του την αμερικάνικη κοινή γνώμη και μια δυνατή εσωτερική αντιπολίτευση, εννοεί να δείξει πως μάχεται για τη δημοκρατία εναντίον των ολοκληρωτικών βλέψεων.

Βρισκόμαστε στα μέσα του Δεκέμβρη και η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. βαδίζει σημειωτόν. Ενώ ο Scobie και ο Alexander ζητούν κατεπειγόντως ενισχύσεις, η τελική έφοδος δεν γίνεται. Το ιερό τρίγωνο, η θεσμική περίμετρος του κέντρου, παραμένει ταμπού. Οι ρουκέτες πέφτουν στις λαϊκές συνοικίες. Η πόλη στερείται ηλεκτρισμού και το νερό αρχίζει να λείπει.

Στις 12, ο Πορφυρογένης παρουσιάζεται στον Scobie, που είναι στριμωγμένος, και του προτείνει ανακωχή. Ο Άγγλος γνωρίζει πως η 4η βρεταννική μεραρχία είναι στο δρόμο για τον Πειραιά. Η εντολή του Churchill, ανανεωμένη από τον Macmillan και τον Alexander, είναι ρητή: Όχι ειρήνη πριν από τη νίκη. Εξακολουθεί λοιπόν ν' απαιτεί τους ίδιους απαράδεκτους όρους: ο Ε.Λ.Α.Σ., που βρίσκεται υπό τις διαταγές του, βάσει των συμφωνιών της Caserta, πρέπει να εκκενώσει την Αττική. Όλες οι ανταρτικές μονάδες οφείλουν να σταματήσουν τις μάχες και να παραδώσουν τα όπλα τους.

Η Κεντρική Επιτροπή αντιδρά οργανώνοντας μια νέα δυναμική διαδήλωση. Το απόγευμα ο στρατηγός Μάντακας σπάει το ιερό τρίγωνο και καταλαμβάνει το Δημαρχείο της Αθήνας. Όμως, ακόμη μια φορά, πρόκειται για επίδειξη δύναμης και η επιχείρηση σταματάει εκεί.

Η διοίκηση του Ε.Α.Μ. έχει μόνο μερικές ώρες μπροστά της πριν από την άφιξη του νέου κύματος των βρεταννικών ενισχύσεων αλλά, παρά την πίεση της βάσης και των διοικήσεων της υπαίθρου, ο Σιάντος αρνείται ν' αδράξει την τελευταία ευκαιρία. Όλη η υπόλοιπη χώρα είναι κάτω από τον απόλυτο έλεγχο του Ε.Λ. Α.Σ., περιμένει τη διαταγή να βαδίσει προς την πρωτεύουσα και τραγουδάει:

Μας πήραν την Αθήνα μόνο για ένα μήνα
Οι Εγγλέζοι θα νικήσουν όταν οι μαύροι ασπρίσουν...

Ο Scobie νάνους έφερε μα τίποτα δεν κάνει
Γιατί κι αυτός κι οι νάνοι του είναι μπροστά μας νάνοι...

Η διαταγή της προέλασης δεν δίνεται ακόμα.

Στις 9 του Δεκέμβρη, στη Μακεδονία, ο Στρίγγος βγαίνει από το αδιέξοδο. Οι εντολές επιτέλους φτάνουν. Αλλά, αντίθετα σε ό,τι αναμένεται, δεν μιλάνε για τη συγκέντρωση όλων των δυνάμεων στην Αθήνα.

Οι 1η, 8η και 9η μεραρχίες στέλνονται στην Ήπειρο να ενισχύσουν τον Άρη και το Σαράφη που διαθέτουν κιόλας πληθώρα δυνάμεων. Ύστερα από πολλούς δισταγμούς της Παμμακεδονικής Επιτροπής, τα δυο συντάγματα της 10ης μεραρχίας, 6.000 άντρες σε πλήρη μαχητική ετοιμότητα που είχαν μείνει στη Βέρροια και τα Γιαννιτσά, βαδίζουν προς τη Θεσσαλονίκη για να συναντήσουν το μοναδικό σύνταγμα στο οποίο στηρίζεται ο Μάρκος και να τον βοηθήσουν, ενδεχόμενα, ν' αφοπλίσει τους Άγγλους.

Θα φτάσουν μόνο μέχρι τη Σίνδο, 10 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη. Εκεί παίρνουν νεότερη διαταγή από την Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. Η μεραρχία ξηλώνεται.

Το 30ό σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ. στέλνεται κατευθείαν στο Μέτσοβο για να ενισχύσει πάλι τις εφεδρείες του Γ. Σ. ενώ το 16ο προωθείται προς βορρά κατά μήκος των συνόρων, με τον ίδιο προορισμό.

Ο Μάρκος, στη Θεσσαλονίκη, δεν διαθέτει πια παρά το 50ό σύνταγμα με το οποίο δεν μπορεί να συγκρατήσει τους Άγγλους. Έτσι αυτοί βγαίνουν από το στρατόπεδό τους στο Αλατίνι, φτάνουν στο λιμάνι της Κασσάνδρας και μπαρκάρουν για την Αθήνα. Οι δυνάμεις της Μακεδονίας μοιράζονται. Απομακρύνονται ταυτόχρονα και από τη Θεσσαλονίκη και από την πρωτεύουσα.

Στο Μέτσοβο, νέα αντιδιαταγή. Το 30ό σύνταγμα θα πρέπει να διασχίσει τη δυτική Ελλάδα, βαδίζοντας προς τ' ανατολικά, για να φτάσει στο Βόλο. Από κει, και όταν όλα θα 'χουν τελειώσει, θα πάρει διαταγή να βαδίσει προς την Αθήνα περνώντας από τη Θήβα όπου θα δώσει μια τελευταία νικηφόρα, αλλά παράλογη, μάχη κατά των Άγγλων. Τα αγγλικά φορτηγά, που κυρίεψε ο Καραγιώργης στο Βόλο, δεν φτάνουν για να θαυματουργήσουν. Την ίδια περίοδο, μια μονάδα του μηχανοκίνητου πυροβολικού Κρουπ, που σταθμεύει ακόμη στη Μακεδονία, θα λάβει διαταγή να βαδίσει προς το νότο και θ' αφήσει τη Θεσσαλονίκη σχεδόν εντελώς αφοπλισμένη.

Στον Όλυμπο, μεταξύ Θεσσαλονίκης και Αθήνας, οι δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. Θεσσαλίας στριφογυρνάνε περιμένοντας το σήμα επέμβασης. Ο καπετάν Βρατσάνος, μεγάλος δυναμιτιστής της Αντίστασης, έχει συγκεντρώσει μια τεράστια ποσότητα πάντσερφάουστς μέσα από τα συντρίμμια των αμέτρητων γερμανικών βαγονιών που έχουν πέσει, με τις δικές του φροντίδες, στους γκρεμούς της περιοχής. Εκπαιδεύει εντατικά τους άντρες του στον ειδικό αγώνα κατά των τανκς. Αλλά οι διαταγές δεν έρχονται.

Η Κεντρική Επιτροπή του Ε.Λ.Α.Σ. ελπίζει ακόμα να καταλήξει σε διαπραγματευτική λύση με την πίεση των λαϊκών εκδηλώσεων. Οι πολιτικοί της στόχοι καταπνίγουν τη στρατιωτική της δραστηριότητα, ενώ οι περιορισμένες στρατιωτικές επιθέσεις προμηθεύουν ένα διαρκές άλλοθι στους αντιπάλους της. Ο Σιάντος ταλαντεύεται ανάμεσα στη νομιμότητα που τον αποδιώχνει και

στον ένοπλο αγώνα που απειλεί να τον ξεπεράσει. Στο ρυθμό αυτής της ταλάντευσης, ο Churchill προωθεί τις ενισχύσεις του, παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύμμαχοι στις Αρδέννες και το μέτωπο της Ιταλίας.

Για να εμποδίσει την προώθηση των βρεταννικών θωρακισμένων γύρω στο ιερό τρίγωνο, ο Ε.Λ.Α.Σ. ανατινάζει τα περισσότερα γωνιακά κτίρια, τα ερείπια των οποίων κάνουν δύσβατα τα σταυροδρόμια. Οι μαχητές, που έχουν ελλείψεις σε όλα και προπαντός σε αντιαρματικό υλικό, αφήνουν να κυλάνε στην κατηφοριά της οδού Πειραιώς τραμ γεμάτα μ' εκρηκτικές όλες, χτυπιούνται από σπίτι σε σπίτι μέχρι μέσα στο μετρό της Ομόνοιας. Όταν δεν έχουν ατομικά όπλα, κάνουν επιθέσεις με μπουκάλια βενζίνης και κονσέρβες Scobie. Νέα παιδιά παίρνουν μέρος στη μάχη. Οι κόκκινες συνοικίες μυδραλλιοβολούνται κανονικά από την αγγλική αεροπορία. Ο Παπανδρέου επιμένει να μη δεσμεύονται με τέτοιες αποστολές τα ελληνικά σμήνη, πράγμα που εκφράζει καθαρά εν ονόματι τίνος μάχονται οι Βρεταννοί. Οι πλινθόχτιστοι και ξύλινοι τοίχοι των προαστίων γίνονται σκόνη από τις ρουκέτες και δεν προσφέρουν παρά ασήμαντη αντίσταση στις σφαίρες των μυδραλλίων που τρυπώνουν ως μέσα στα δωμάτια. Τα τανκς όμως είναι μπλοκαρισμένα και οι λαϊκές συνοικίες της πόλης και τα προάστια παραμένουν απαραβίαστα.

Με τέτοιες συνθήκες υπεροχής, στις 17, ο Πορφυρογένης πάει ακόμη μια φορά στο Scobie για να του υποβάλει μια νέα πρόταση διαπραγματεύσεων. Οι απαιτήσεις του Ε.Α.Μ. περιορίζονται περίπου στις «λογικές» προτάσεις του Roosevelt προς τον Churchill. Το Ε.Α.Μ. δηλώνει πως είναι έτοιμο ν' αποσύρει τις μονάδες του από την Αθήνα και Πειραιά με τον όρο ν' αποσυρθεί ταυτόχρονα και η ταξιαρχία του Ρίμινι από την πρωτεύουσα και να σταλεί στα νησιά, να διαλυθεί η χωροφυλακή, και οι βρεταννικές δυνάμεις να περιοριστούν στα καθήκοντα που προβλέπει γι' αυτές η συμφωνία της Καζέρτας. Τέλος, να σχηματισθεί κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Οι Byford Jones και Woodhouse, που παρίστανται στη συζήτηση, θα γράψουν κι ο ένας κι ο άλλος στ' απομνημονεύματά τους ότι πρόκειται για προτάσεις «συμφιλιωτικές».

Αλλά δεν συμφωνεί ο Scobie, που δηλώνει πως οι όροι είναι «απαράδεκτοι» και καλεί τον Ε.Λ.Α.Σ. να καταθέσει τα όπλα χωρίς ανταλλάγματα.

Ο Churchill την ίδια μέρα τηλεγραφεί στον Roosevelt:

«...Ο άμεσος αντικειμενικός σκοπός μας είναι η εγκαθίδρυσις ελέγχου εις Αθήνας και Πειραιά. Συμφώνως προς τας τελευταίας αναφοράς ο Ε.Λ.Α.Σ. θα εδέχετο να αποσυρθή. Θα αποκτήσωμεν τοιουτοτρόπως μίαν σταθεράν βάσιν δια να διαπραγματευθώμεν, μετά των εμπολέμων ελληνικών τμημάτων, την καλυτέραν δυνατήν λύσιν ήτις δέον απαραιτήτως να περιλαμβάνη τον αφοπλισμόν των ανταρτών. Ο αφοπλισμός της ορεινής ταξιαρχίας, η οποία κατέλαβε το Ρίμινι, και του Ιερού Λόχου, ο οποίος επολέμησε καλώς παρά το πλευρόν των βρεταννικών και αμερικανικών δυνάμεων, θα εξησθένει σοβαρώς τας δυνάμεις μας και εν πάση περιπτώσει δεν ημπορούμεν να τας καταδικάσωμεν εις σφαγήν. Αντιθέτως, η γενική συμφωνία θα ηδύνατο να προβλέπη την αποστολήν των εις μίαν άλλην περιοχήν»[83].

Μεταξύ 15 και 20 Δεκέμβρη, 1.650 μεταγωγικά αποβιβάζουν γύρω στην Αθήνα 4.373.000 λίβρες υλικού και οπλισμού, δυο πλήρεις αγγλικές μεραρχίες, μια τελευταία ταξιαρχία της 4ης ινδικής μεραρχίας και μερικές μονάδες αποικιακού πεζικού.

Με όλη τούτη την πλημμύρα αντρών και ατσαλιού, ο στρατηγός Τσακαλώτος, διοικητής της ορεινής ταξιαρχίας, γράφει στ' απομνημονεύματά του πως το γενικό επιτελείο των Βρεταννών αντιμετωπίζει γενική σύμπτυξη προς το Φάληρο και το αεροδρόμιο των Μεγάρων, όπου τα βρεταννικά

στρατεύματα θα μπορέσουν ν' αντισταθούν καλύτερα κάτω από την κάλυψη των ναυτικών μονάδων που έχουν αγκυροβολήσει στον Φαληρικό κόλπο.

Ο Alexander προειδοποιεί τον Churchill πως του φαίνεται επείγον να καταλήξει σε μια συμφωνία εγκαθιστώντας την αντιβασιλεία του Δαμασκηνού. «Διαφορετικά, εάν οι αντάρται εξακολουθήσουν να ανθίστανται με την αυτήν έντασιν ως επί του παρόντος, φοβούμαι ότι θα υποχρεωθώ να αποστείλω νέας ενισχύσεις εξ Ιταλίας δια να έχω την βεβαιότητα ότι θα δυνηθώ να εκκαθαρίσω το σύνολον του συμπλέγματος Αθηνών - Πειραιώς, ήτοι 13.000 εκτάρια οικιών»[84].

Ο Churchill, που υφίσταται νέες βίαιες επιθέσεις στη Βουλή των Κοινοτήτων, αρχίζει ν' ανησυχεί. Τηλεγραφεί στον Alexander:

«Η προώθησις του Ε.Λ.Α.Σ. εις το κέντρον των Αθηνών μου φαίνεται λίαν σοβαρόν γεγονός και θα ήθελον να πληροφορηθώ εάν, κατά τας εκτιμήσεις σας, με τας συνεχιζομένας ενισχύσεις, θα κατορθώσωμεν να διατηρήσωμεν τας θέσεις μας εις το κέντρον της πόλεως και να επιβληθώμεν του εχθρού... Διατρέχομεν μήπως τον κίνδυνο να παραστώμεν μάρτυρες μιας μαζικής παραδόσεως των εγκλωβισμένων εντός των Αθηνών βρεταννικών δυνάμεων και της σφαγής των Ελλήνων οίτινες μας υποστηρίζουν; Η πολεμική κυβέρνησις αναμένει εξ υμών μίαν έκθεσιν επί της στρατιωτικής καταστάσεως υπ' αυτήν την έποψιν...

»Ο βασιλεύς Γεώργιος ηρνήθη κατηγορηματικώς εις μίαν μακράν επιστολήν του, επαρκώς ενισχυμένην δι' επιχειρημάτων, να δεχθή αντιβασιλέα και προπαντός τον αρχιεπίσκοπον Δαμασκηνόν, δια τον οποίον έχει προσωπικάς επιφυλάξεις... Δεν γνωρίζομεν εισέτι εάν θα δοκιμάσωμεν να μεταπείσωμεν τον βασιλέα, ούτε ποια μέτρα θα λάβωμεν δια να πραγματοποιήσωμεν τούτο. Εάν δεν επιτύχωμεν ομαλώς, θ' αναγκασθώμεν να εξέλθωμεν του συνταγματικού πλαισίου συντελούντες ούτω εις μίαν πραξιν βίας...

»Προσωπικώς νομίζω ότι οφείλομεν να σταθεροποιήσωμεν την στρατιωτικήν μας υπεροχήν κατά τρόπον απόλυτον πριν ή καταφύγωμεν εις οιανδήποτε συνδιαλλαγήν και εν πάση περιπτώσει θ' απέστεργον ένα συμβιβασμόν εκ λόγων αδυναμίας, τοσούτο μάλλον καθόσον η δύναμίς μας και μόνον οφείλει να καθορίζει την στάσιν μας. Εάν, εννοείται, μας διαβεβαιώσητε ότι είναι αδύνατον να εξουσιάσωμεν την Αττικήν εντός λογικού χρονικού διαστήματος, η κατάστασις παρουσιάζει δυσκολίας, ουχί όμως τοιαύτας ώστε να εκφοβιζώμεθα, κατόπιν των όσων έχομεν ήδη υπερπηδήσει μέχρι τούδε»[85].

Ο Churchill είναι πράγματι αποφασισμένος να μην αφήσει κανένα να τον εκφοβίσει. Στη διάρκεια μιας νέας συζήτησης στη Βουλή των Κοινοτήτων, ο Greenwood απειλεί ν' αποσύρει το εργατικό κόμμα από τον κυβερνητικό συνασπισμό. Στην Βουλή των Λόρδων, ο λόρδος Farington και ο λόρδος Strabolgi κάνουν βίαιες επιθέσεις κατά της επέμβασης στην Αθήνα. Ενώ ο Churchill αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο να βγει από το «συνταγματικόν πλαίσιον, συντελών ούτω εις μίαν πράξιν βίας», μπροστά στη Βουλή συνεχίζει το βιολί του: «η πορεία του Ε.Λ.Α.Σ. κατά των Αθηνών αποτελούσε επίθεσιν κατά των θεσμών».

Οι αμερικάνικες αντιδράσεις επίσης δεν έχουν καθόλου κατασιγάσει. Ο Harry Hopkins τηλεγραφεί στις 16 στην Downing Street: «Η κοινή γνώμη γίνεται εδώ ολονέν εχθρικώτερη εξ αιτίας της καταστάσεως εις Ελλάδα και των δηλώσεών σας ενώπιον της Βουλής σχετικώς με τας Ηνωμένας Πολιτείας και την Πολωνίαν.

»Δεδομένης της εξελίξεως της στρατιωτικής καταστάσεως εις Ευρώπην και Ασίαν, και ενώ ο καθείς

οφείλει να αφιερώση όλην την ενεργητικότητά του εις την νίκην κατά του εχθρού, ομολογώ ότι ανησυχώ σοβαρώς διά την τροπήν την οποίαν λαμβάνουν τα διπλωματικά γεγονότα άτινα εκθέτουν τας πολυαρίθμους δυσκολίας μας εις κοινήν θέαν.

»Δεν γνωρίζω τι ακριβώς θα δηλώσουν δημοσίως ο Πρόεδρος ή ο Stettinius, φοβούμαι όμως ότι θα ευρεθούν εις την ανάγκην να βεβαιώσουν, ο εις εκ των δύο ή αμφότεροι, άνευ περιστροφών, την απόφασίν μας όπως πράξωμεν παν το δυνατόν δια να δώσωμεν την ελευθερίαν και την ασφάλειαν εις τον κόσμον»[86].

Ο Churchill πρέπει να κερδίσει χρόνο, γι' αυτό στέλνει στις 19 ένα νέο τηλεγράφημα στον Alexander.

«Η κυβέρνησις κρίνει προτιμώτερον να εγκαταλείψη επί τι διάστημα την συνέχισιν των επιχειρήσεων εκκαθαρίσεως Αθηνών και Αττικής παρά να διακινδυνεύση την όλην υπόθεσίν μας εις το πρόσωπο του αρχιεπισκόπου...

»... Θα αναμείνωμεν έως ότου διευκρινισθή κάπως η κατάστασις και ακολούθως θα σας διαβιβάσωμεν τας καταλλήλους οδηγίας»[87].

Η απάντηση του Alexander έχει ημερομηνία 21 Δεκεμβρίου και είναι, το λιγώτερο, ανυπόμονη.

«Εις απάντησιν μηνύματός σας της 19ης Δεκεμβρίου, έρχομαι πρώτον να σας γνωστοποιήσω επακριβώς την πραγματικήν κατάστασιν περί του τι δυνάμεθα να πράξωμεν και τι όχι. Αυτό είναι το καθήκον μας. Οφείλετε να γνωρίζετε τον αριθμόν των ευρισκομένων εις Ελλάδα βρεταννικών δυνάμεων καθώς και των ενισχύσειον τας οποίας θα ηδυνάμην να αποστείλω από το ιταλικόν μέτωπον εάν αι περιστάσεις με υπεχρέωναν προς τούτο.

»Υποθέτοντες ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. θα εξακολουθήση τον αγώνα, κρίνω ότι θα είναι δυνατόν να εκκαθαρισθή η περίμετρος Αθηνών -Πειραιώς και ακολούθως να κρατηθή ισχυρώς, πλην τούτο ουδόλως σημαίνει ότι θα κατανικήσωμεν τον Ε.Λ.Α.Σ. εις τοιούτον σημείον ώστε να τον υποχρεώσωμεν να συνθηκολογήση. Δεν είμεθα αρκετά ισχυροί διά να επιτύχωμεν περισσότερα και διά να επεκτείνωμεν τας επιχειρήσεις εις την υπόλοιπον Ελλάδα. Οι Γερμανοί, κατά την διάρκειαν της κατοχής των, διετήρησαν έξι έως επτά μεραρχίας εις ηπειρωτικήν Ελλάδα και περισσοτέρας των τεσσάρων εις τας νήσους. Παρ' όλα ταύτα δεν ηδυνήθησαν πάντοτε να διατηρήσουν ανοικτάς τας οδούς επικοινωνίας και δεν είμαι βέβαιος εάν ημείς θα αντιμετωπίσωμεν μικροτέραν και ολιγώτερον αποφασιστικήν αντίστασιν εκείνης την οποίαν συνήντησαν ούτοι.

»Επιβάλλεται η προσεκτική διερεύνησις των γερμανικών προθέσεων εις το ιταλικόν μέτωπον. Τα εσχάτως ανακύψαντα γεγονότα προς δυσμάς, η εξαφάνισις δηλονότι και η σιωπή της 16ης μεραρχίας των SS ενώπιον του 5ου αμερικανικού σώματος στρατού, υποδηλούν πιθανώς αιφνιδιαστικόν ελιγμόν έναντι του οποίου οφείλομεν να επαγρυπνώμεν. Αναφέρω τα περιστατικά αυτά δια να προσδιορίσω επακριβώς την κατάστασιν των επιχειρήσεων και διά να υπογραμμίσω ότι κατά την γνώμην μου το ελληνικόν πρόβλημα δεν είναι δυνατόν να λυθή δια στρατιωτικών μέτρων. Η λύσις δέον να αναζητηθή εις τον πολιτικόν τομέα.

»Γνωρίζετε ελπίζω, εν κατακλείδι, ότι δύνασθε να υπολογίζετε πάντοτε εις την βεβαίωσίν μου ότι θα πράξω παν το δυνατόν δια ν' ανταποκριθώ εις τας προσδοκίας σας, πλην εύχομαι ζωηρώς όπως επιτύχετε την εξεύρεσιν πολιτικής λύσεως του ελληνικού προβλήματος, καθότι είμαι πεπεισμένος ότι πάσα στρατιωτική δραστηριότης μετά την εκκαθάρισιν της περιμέτρου Αθηνών - Πειραιώς θα υπερέβαινε τας παρούσας δυνατότητας των δυνάμεών μας»[88].

Η Κεντρική Επιτροπή της Αθήνας έχει αποφασίσει να δώσει τη μάχη μέσα στην πρωτεύουσα. Το

σοβιετικό επαναστατικό μοντέλο καλείται να επιβεβαιώσει μια προοπτική που τίποτε δεν προδικάζει και την οποία πάντως ο Alexander δεν πιστεύει: ότι όποιος κρατάει την Αθήνα, κρατάει όλη τη χώρα.

Ο Σαράφης κι ο Άρης δεν παύουν να δέχονται όλο και νεότερες ενισχύσεις. Με την άφιξη κάθε συντάγματος, ο Άρης ταράζεται. Είναι ολοφάνερο ότι η Κεντρική Επιτροπή επιδιώκει ν' απομακρύνει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό μονάδων από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Οι δύο στρατιωτικές προσωπικότητες του λαϊκού στρατού σπαταλιούνται σε μια δευτερεύουσα αποστολή. Δεν κάνουν τελικά αντιπερισπασμό παρά στον ίδιο τον Ε.Λ.Α.Σ., ενώ οι γραφειοκράτες και οι γερασμένοι στρατιωτικοί προχωρούν βήμα σημειωτόν στην Αθήνα.

Στις 18, ο Άρης και ο Σαράφης παίρνουν διαταγή να ξεμπερδεύουν με τον Ε.Δ.Ε.Σ. Καθώς βιάζονται να τελειώσουν, περνάνε νύχτα τα χιονισμένα περάσματα του Μετσόβου και του Μακρυνόρους. Ξεχύνονται στην Ήπειρο και χώνονται ως την χερσόνησο της Λευκάδας. Με τις τρεις μεραρχίες που διαθέτουν κονιορτοποιούν τις τελευταίες δυνάμεις του Ζέρβα. Οι επιζώντες του Ε.Δ.Ε.Σ. φορτώνονται άρον - άρον σε βρεταννικά πλοιάρια του Βασιλικού Ναυτικού, που τους μεταφέρουν στην Κέρκυρα. Ο Ζέρβας βρίσκεται ανάμεσά τους. Η μάχη κράτησε συνολικά δυόμιση μέρες, δηλαδή όσο χρονικό διάστημα θα χρειαζόταν για να καλύψει κανείς την περιοχή σ' έναν αγώνα δρόμου.

Όμως οι εβδομάδες χάθηκαν και θα χρειαστεί ακόμα μια για να φτάσουν στην Αττική. Κι όμως ο Άρης οδηγεί την πορεία μ' ένα ρυθμό ξέφρενο.

Στην Αθήνα, η Κεντρική Επιτροπή, στην ουρά της βρεταννικής κλιμάκωσης των επιχειρήσεων, απαντά στο τελευταίο τελεσίγραφο του Scobie. Στις 16, πολύ σκληρές μάχες φέρνουν αντιμέτωπους τους αντάρτες και την ορεινή ταξιαρχία, οχυρωμένη στους καταυλισμούς της στο Γουδί. Στις 18, ο Ε.Λ.Α.Σ. χτυπά το αεροδρόμιο της Κηφισιάς και τις φυλακές Αβέρωφ όπου οι 640 διάσημοι συνεργάτες του κατακτητή περιμένουν πίσω από τους τοίχους τη δημιουργία επιεικέστερης δικαιοσύνης.

Η πρώτη έφοδος κατά του αεροδρομίου αποκρούεται αλλά την επομένη ένα δεύτερο κύμα ανατρέπει τις τελευταίες αντιστάσεις και αιχμαλωτίζει 350 Βρεταννούς.

Οι φυλακές Αβέρωφ φυλάγονται από 150 Άγγλους φαντάρους και 150 χωροφύλακες, ταμπουρωμένους πίσω από τις πολεμίστρες. Ο Ε.Λ.Α.Σ. κάνει έφοδο. Ένα τάγμα του Ε.Λ.Α.Σ. ανατρέπει τις πρώτες θέσεις κι ανοίγει με δυναμίτιδα μια τρύπα στους τοίχους. Την στιγμή της έκρηξης, μια σκοπιά από μπετόν, τοποθετημένη στο αέτωμα, ξεκολλάει και κατεβαίνει σαν ασανσέρ, απείραχτη, στο έδαφος.

Μια θωρακισμένη αγγλική μονάδα κάνει την εμφάνισή της, σπάει την πόρτα και κατεβαίνοντας σαν ασανσέρ ακουμπάει, απείραχτη, στο κάλυμμα των καπνογόνων χειροβομβίδων.

Οι Βρεταννοί, για να προστατεύσουν τους φυλακισμένους τους, καταφεύγουν τότε σε μια — το λιγότερο — απίθανη ενέργεια. Τους απολύουν «επί τω λόγω της τιμής» τους και τους δίνουν ραντεβού σ' ένα σημείο μακρυά από τη ζώνη της μάχης! Ο Ράλλης, πρώην επικεφαλής της κυβέρνησης των δοσιλόγων, και οι περισσότεροι απ' αυτούς, δεν παρουσιάζονται φυσικά ποτέ στο ραντεβού. Μερικοί θα συλληφθούν αργότερα σε φιλικά σπίτια, οι άλλοι θα εξαφανιστούν.

Στον Πειραιά, τα στρατεύματα επέμβασης αποβιβάζονται κάτω από την κάλυψη της ινδικής

μεραρχίας που κατάφερε να ξαναβάλει πόδι στην περίμετρο της Ναυτικής Σχολής, αλλά το λιμάνι είναι πάντα εκτεθειμένο στα πυρά του Ε.Λ.Α.Σ.

Στις 20, ο Scobie, ενισχυμένος σημαντικά, περνάει στην αντεπίθεση για να απαγγιστρώσει τις προσβάσεις του. Αναγγέλλει στον άμαχο πληθυσμό ότι θα πυροβολεί κάθε κινούμενο στόχο στις περιοχές των μαχών. Οι ρουκέτες της Ρ.Α.Φ. πέφτουν βροχή στις λαϊκές συνοικίες.

Η κλιμάκωση της βίας κερδίζει ένα ακόμα σκαλοπάτι. Η Ο.Π.Λ.Α., η μυστική αστυνομία του Κ.Κ.Ε., αρχίζει να συλλαμβάνει ομήρους. Ενώ το μεγαλύτερο μέρος των λαϊκών δυνάμεων κρατιέται μακρυά από τη σύγκρουση, ενώ οι Αθηναίοι μάχονται στους δρόμους, οι ειδικοί της επαναστατικής τάξης απαντούν, επιχειρώντας την μεγάλη «κάθαρση» που προβλέπουν και εξυμνούν τα σταλινικά διδάγματα.

Καταδιώκουν τον μενσεβίκο, τον τροτσκιστή, τον σοσιαλπροδότη με τον ίδιο ζήλο που καταδιώκουν τους συνεργάτες και τους εγκληματίες πολέμου στο όνομα μιας αφηρημένης Επανάστασης που φθείρει σαν σαράκι την ελληνική επανάσταση.

Από το λόφο της Ακρόπολης, όπως οι Τούρκοι ένα αιώνα νωρίτερα, το βρεταννικό πυροβολικό σφυροκοπά τη συνοικία Φιλοπάππου και υποστηρίζει την προώθηση των πρόσφατα αφιχθέντων στρατευμάτων που θέλουν ν' ανοίξουν πέρασμα προς την Αθήνα.

Το ύψωμα του Αρδηττού πέφτει στα χέρια των Άγγλων. Οι αντάρτες υπερασπίζουν μανιασμένα το Στάδιο, ένα τεράστιο πέταλο από κάτασπρα μάρμαρα στον ανοιχτό ουρανό. Εγκαταλείπεται κι αυτό με τη σειρά του.

Όλο το νότιο τμήμα της πόλης, προς τη θάλασσα, περνάει σε βρεταννικό έλεγχο.

Στο βορρά, ο Ε.Λ.Α.Σ., δίνει ακόμα σοβαρά χτυπήματα. Ένα απόσπασμα καταδρομών, συνθεμένο ουσιαστικά από γυναίκες οπλισμένες με κονσέρβες Scobie, παίρνει με έφοδο το Γ.Σ. της Ρ.Α.Φ. στο Ψυχικό και αφοπλίζει 47 αξιωματικούς και 538 στρατιώτες.

Ο Scobie όμως κερδίζει έδαφος σε όλα τα μέτωπα. Οι τελευταίοι υπερασπιστές της Καισαριανής, εξαντλώντας τα πολεμοφόδια, εγκαταλείπουν τη συνοικία και αποσύρονται πίσω από τον Υμηττό. Στα ίχνη των βημάτων των Άγγλων, φυτρώνουν οι χωροφύλακες και οι εθνοφρουροί. Αρχίζουν αμέσως τη δουλειά τους εκτελώντας ανθρώπους μέσα στους δρόμους. Χιλιάδες Αθηναίοι που έχουν καταγγελθεί σαν αντάρτες ή συμπαθούντες τον Ε.Λ.Α.Σ. συλλαμβάνονται και στέλνονται με φορτωμένα φορτηγά στα στρατόπεδα αιχμαλώτων της Λιβύης. Από την πλευρά της, η Ο.Π.Λ.Α. δεν μένει άνεργη. Στις βιαστικές ταχτοποιήσεις λογαριασμών έρχονται να προστεθούν συλλήψεις χιλιάδων άχρηστων και ενοχλητικών ομήρων.

Ο Churchill πάνω στην πυριτιδαποθήκη

Στον Όλυμπο, ο Βρατσάνος περιμένει πάντα τη στιγμή για να μπάσει τα πάντσερ φάουστ του σε δράση. Τελικά παίρνει ένα μήνυμα από την Αθήνα. Αλλά κανείς δεν δείχνει να ενδιαφέρεται για τα αντιαρματικά κομμάντος του. Του ζητάνε απλώς τρεις έμπειρους δυναμιτιστές για συμμετοχή σ' ένα σπουδαίο σαμποτάζ.

Κλιμακώνοντας τον εκφοβισμό και προετοιμάζοντας μια ενδεχόμενη τελική έφοδο, η Κεντρική Επιτροπή σκέφτεται να καβαλικέψει ένα πιο ορμητικό άλογο. Αποφασίζει να υπονομεύσει τα θεμέλια του ναού της ξενικής παρουσίας στην Ελλάδα, το ξενοδοχείο της «Μεγάλης Βρεταννίας», που βρίσκεται στο κέντρο του απαγορευμένου τριγώνου. Μηχανικοί οδοποιίας μελέτησαν τα σχέδια των υπονόμων και χάραξαν δυο διαδρομές. Η μια, ξεκινώντας από το Μοναστηράκι, περνάει κάτω από τον οδό Ερμού: είναι η πιο σύντομη. Η δεύτερη, πιο μακρυά αλλά στενότερη, ξεκινάει από την εκκλησία του προφήτη Δανιήλ, περνάει κάτω από την οδό Αγίου Κωνσταντίνου, κάτω από την Ομόνοια και φτάνει στο ξενοδοχείο από τον αγωγό της Πανεπιστημίου. Συνολικά δυόμισυ χιλιόμετρα.

Εκλέγεται η πρώτη διαδρομή. Τα εκρηχτικά μεταφέρονται τη νύχτα της 23ης προς την 24η. Το μηχάνημα της ηλεκτρικής πυροδότησης στήνεται σ' ένα σπίτι κοντά στην είσοδο του υπόνομου. Τη στιγμή που φτάνουν τα εκρηχτικά που θα διοχετευθούν υπογείως, οι Άγγλοι κάνουν μια φοβερή επίθεση στη συνοικία. Η επιχείρηση μεταφέρεται την επομένη στη δεύτερη διαδρομή. Μια μέρα χαμένη της οποίας κανένας δεν υποψιάζεται ακόμα τις συνέπειες.

Στις 24, στις 9 το βράδυ, οι άντρες του Βρατσάνου και τέσσερεις τεχνικοί του Ε.Λ.Α.Σ. μπαίνουν πρώτοι από μια είσοδο του υπόνομου, πίσω από την εκκλησία του προφήτη Δανιήλ. Το παγωμένο νερό τους έρχεται μέχρι τη μέση, αλλά στην αρχή οι σωληνώσεις είναι φαρδειές και καινούργιες. Ύστερα από μιάμιση ώρα πορείας, φτάνουν στο θολό λαβύρινθο της Ομόνοιας. Η συνέχεια της διαδρομής γίνεται μέσα από παλιούς και στενούς σωλήνες που αναδίνουν μια ανυπόφορη μυρουδιά. Ευτυχώς ο καιρός είναι ξηρός και δεν τρέχει πολύ νερό. Τηλεφωνικά καλώδια απλώνονται κατά μήκος των πλευρών. Κρέμονται πάνω στους τοίχους από μεταλλικούς γάντζους που στενεύουν ακόμη περισσότερο το πέρασμα. Οι δυναμιτιστές συνοδεύονται από δεκαπέντε ενόπλους. Πίσω τους, καμμιά εξηνταριά αντάρτες, άντρες και γυναίκες, αρχίζουν να μεταφέρουν τους πυροδοτήρες, τα καλώδια και τα εκρηχτικά. 750 κιλά νιτροτολουόλη: όση χρειάζεται για να κονιορτοποιηθεί το Σύνταγμα. Οι σάκκοι πιάνονται στα τηλεφωνικά καλώδια. Οι άντρες πρέπει κάπου κάπου να μπουσουλάνε με την κοιλιά μέσα στις ακαθαρσίες, σπρώχνοντας με τα χέρια το φορτίο. Φτάνοντας κάτω από τα θεμέλια του ξενοδοχείου, ξαναφεύγουν προς την αντίθετη κατεύθυνση ξετυλίγοντας τα καλώδια. Το πηγαινέλα κρατάει όλη τη νύχτα. Στις 7 το πρωί έξη άντρες και μια γυναίκα βγαίνουν στα πόδια του προφήτη Δανιήλ: είναι οι τελευταίοι. Τρέμουν και είναι κατάκοποι.

Το Γενικό Αγγλικό Επιτελείο, οι στρατιωτικές αποστολές Ρωσίας και Αμερικής, τα περισσότερα μέλη του διπλωματικού σώματος και των πολιτικών, κοιμούνται πάνω σε 750 κιλά νιτροτολουόλης συνδεμένα με καλώδια σ' ένα μηχάνημα ηλεκτρικής πυροδότησης.

Μεταξύ τους, μια ελληνική προσωπικότητα που έφτασε στις 18, ύστερα από αίτηση του Παπανδρέου, μ' ένα βρεταννικό υποβρύχιο: ο στρατηγός Πλαστήρας.

Ο στρατηγός Πλαστήρας, ονομαστικός αρχηγός του Ε.Δ.Ε.Σ., ξαναβρίσκει την Ελλάδα ύστερα από έντεκα χρόνια εξορίας, στη Νίκαια της Γαλλίας. Αυτός έχει στείλει τον Πυρομάγλου στην Αθήνα το 1941 με τη σύσταση να είναι επιφυλαχτικός με το Ζέρβα. Η εξορία του και το παρελθόν του, του έχουν δώσει τη φήμη του αδιάλλαχτου δημοκράτη. Βάδισε κατά της Αθήνας το 1922 για να εκβιάσει

την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου και είναι υπεύθυνος για την εκτέλεση έξη μοναρχικών πολιτικών. Ο Γεώργιος Β' δεν είναι καθόλου διατεθειμένος να τον κάνει πρωθυπουργό του. Όμως το κύρος του Παπανδρέου χάθηκε στις 5 του Δεκέμβρη στην πλατεία Συντάγματος. Ο Churchill χρειάζεται ένα νέο άντρα, ξένο προς τους καυγάδες των τελευταίων μηνών που να διατηρεί το γόητρο ενός δημοκρατικού φωτοστέφανου. Ο Πλαστήρας, μόλις έφτασε, έδωσε μια συνέντευξη Τύπου στο σαλόνι του ξενοδοχείου. Δεν ξέρει πολλά πράγματα για τα προβλήματα της Αντίστασης και δεν αντιλαμβάνεται τις περιπλοκές που δημιουργήθηκαν στην διάρκεια των μαύρων χρόνων της κατοχής, αλλά αυτό δεν τον εμποδίζει να επιτεθεί αμέσως κατά της άκρας αριστεράς, του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Α.Σ.

«Μολονότι κακά πληροφορημένος, αδέξιος και παρωχημένος, αντιμετωπίζεται αμέσως από τις βρεταννικές αρχές και τους παρόντες δημοσιογράφους, σαν μελλοντικός πρωθυπουργός. Σ' αυτό οφείλεται εν μέρει και το γεγονός ότι ο γερο - στρατηγός δεν διστάζει να απευθύνει προς τον Ε.Λ.Α.Σ. μια έκκληση να καταθέσει τα όπλα»[89].

Ο Scobie προωθείται παντού στην Αθήνα και τον Πειραιά. Οι ενισχύσεις του Ε.Λ.Α.Σ., πολύ αργά καλεσμένες από το Μάντακα, βρίσκονται ακόμη μακρυά από τα προάστεια. Ο Churchill, κάπως καθησυχασμένος στο στρατιωτικό επίπεδο, πρέπει να κατοχυρώσει πολιτικά τη θέση του, έστω κι αν χρειαστεί να οργανώσει μια νέα παγιδευμένη συνδιάσκεψη που θα του προμηθεύσει ένα άλλοθι μπροστά στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Στην καρδιά της μάχης δεν θα μπορούσε να βρει καλύτερη σκηνοθεσία από το να πάει ο ίδιος προσωπικά να πέσει μέσα στη φωτιά.

Τη νύχτα του ρεβεγιόν, αρπάζει τον Eden από το οικογενειακό χριστουγεννιάτικο δέντρο του, διατάζει να ετοιμάσουν ένα Σκαϊμάστερ στο διάδρομο του Νόρθολτ και πετάει για την Αθήνα μέσω Νάπολης.

Στις 25 το μεσημέρι, προσγειώνεται στο αεροδρόμιο των Μεγάρων, που φρουρείται από 2000 αεροπόρους σε κατάσταση συναγερμού. Δέχεται αμέσως στο αεροπλάνο του, τον στρατάρχη Alexander, τον πρεσβευτή Lepper, τον Macmillan, που του υποβάλλουν μια έκθεση για την κατάσταση. Ο Churchill και η συνοδεία του θα πρέπει κανονικά να εγκατασταθούν στο ξενοδοχείο της «Μ. Βρεταννίας» όπου τα μέλη του Γενικού Επιτελείου βρίσκονται καθισμένα, μέρες τώρα, πάνω σε μια καταχθόνια μηχανή που είναι έτοιμη ν' ανατινάξει τα πάντα.

Ο δρόμος που οδηγεί στην Αθήνα δεν είναι σίγουρος. Ο πρωθυπουργός αποφασίζει την τελευταία στιγμή να περάσει τη νύχτα στο ελαφρό θωρηκτό Αίας που βρίσκεται στο Φαληρικό κόλπο γι' αυτό το σκοπό. Παρά τρίχα ο Churchill να πάει να εγκατασταθεί πάνω σ' ένα ηφαίστειο. Όμως στο Γ.Σ. του Ε.Λ.Α.Σ. στην Αθήνα, η άφιξη του Churchill έχει κιόλας απασφαλίσει τη βόμβα. Ο Βρεταννός πρωθυπουργός μπορεί κάθε στιγμή να καταλύσει στη «Μ. Βρεταννία». Εν αναμονή ενδεχομένων προτάσεων ειρήνης, το σύστημα πυροδότησης αποσυνδέεται.

Την ίδια μέρα, οι άντρες του Βρατσάνου, οδηγούμενοι από το Χρήστο Μηλιώνη, ξανακατεβαίνουν στον υπόνομο για να ελέγξουν την κατάσταση των εκρηκτικών και των αγωγών. Προτού φτάσουν στο στόχο τους, γύρω στην Ομόνοια επισημαίνονται από μια βρεταννική περίπολο που αρχίζει να τους πετάει χειροβομβίδες από τα φρεάτια των υπονόμων.

Ευτυχώς, η δραστικότητα των εκρήξεων περιορίζεται σημαντικά από τις ακαθαρσίες και οι άντρες καταφέρνουν να υποχωρήσουν. Τα εκρηκτικά μένουν στη θέση τους, τρομαχτική απειλή,

καταχωνιασμένη, και κανένας δεν υποπτεύεται την ύπαρξή τους.

Ο Churchill ανεβαίνει στον Αίαντα το δειλινό. Είναι αποφασισμένος να σχηματίσει προσωπική γνώμη για τον υποψήφιο της αντιβασιλείας και περιμένει τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό.

Τη μέρα των Χριστουγέννων, είναι παράδοση στο Β. Ναυτικό, να μεταμφιέζονται οι ναύτες για να κάνουν καντάδα στους αξιωματικούς τους. Στη μέση αυτού του καρνάβαλου φτάνει ο Δαμασκηνός. Το ράσο, η τιάρα, ο κότσος των μαλλιών, η γενιάδα του αρχιεπισκόπου χαιρετίζονται με επευφημίες. Ένας ναύτης ετοιμάζεται να τραβήξει τα γένεια του αρχιεπισκόπου όταν ο αξιωματικός γέφυρας προλαβαίνει και αποφεύγει το διπλωματικό επεισόδιο.

Το ωραίο παράστημα του αρχιεπισκόπου κάνει πολύ καλή εντύπωση στον Churchill και οι αντιεαμικές απόψεις του τον πείθουν απόλυτα. Ο Δαμασκηνός πέρασε με άριστα τις εξετάσεις του. Δεν μένει πια στον Βρεταννό πρωθυπουργό παρά να πείσει ή να βάλει τα δυο πόδια του βασιλιά σ' ένα παπούτσι.

Στο μεταξύ, ο Churchill ετοιμάζεται να προεδρεύσει την επομένη σε μια συνδιάσκεψη όπου θα πάρουν μέρος αντιπρόσωποι απ' όλες τις μαχόμενες πλευρές μαζί με Έλληνες πολιτικούς ηγέτες που έδρασαν πριν από την τραγωδία και που έχουν κληθεί τώρα εξαιτίας των κρισίμων περιστάσεων.

Τη νύχτα τηλεγραφεί στην κυβέρνηση του Λονδίνου:

«1. Κατά την άφιξίν μας εις Αθήνας, ο υπουργός εξωτερικών και εγώ προσωπικώς εδώσαμε μίαν συνέντευξιν τύπου μετά του στρατάρχου Alexander, του κ. Macmillan και του κ. Lepper.

»2. Ο στρατάρχης Alexander μας έκανε μίαν ενθαρρυντικήν έκθεσιν της παρούσης στρατιωτικής καταστάσεως, η οποία ήτο ανησυχητική προ δεκαπενθημέρου, αλλά εβελτιώθη αισθητώς έκτοτε. Ο στρατάρχης είναι εν τούτοις πεπεισμένος ότι όπισθεν των μονάδων του Ε.Λ.Α.Σ. υφίσταται ένας πυρήνας σκληράς αντιστάσεως, κομμουνιστικού χαρακτήρος, περισσότερον ισχυρός απ' όσον δυνάμεθα να φαντασθώμεν και ο οποίος θα ήτο δύσκολον να εκριζωθή. Υπό την προϋπόθεσιν ότι θα επιτύχωμεν να εκδιώξωμεν τας δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. εκτός των συνόρων των Αθηνών, θα ευρεθώμεν επίσης προ ενός τεραστίου έργου εάν επιχειρήσωμεν να τας εξοντώσωμεν πλήρως.

»3. Ο κ. Macmillan και ο κ. Lepper μας επληροφόρησαν ότι αντιμετώπιζαν την σύγκλισιν μιας διασκέψεως όλων των πολιτικών αρχηγών, εις την οποίαν προσεκάλεσαν και τον Ε.Λ.Α.Σ. να μετάσχη. Εσκέφθημεν ότι η σύγκλησις της διασκέψεως ταύτης, με δεδηλωμένην προοπτικήν τον τερματισμόν της εμφυλίου συρράξεως εις την Ελλάδα, θα είχεν ως αποτέλεσμα —έστω και αν ο Ε.Λ.Α.Σ. ηρνείτο την πρόσκλησιν— να διασαφίση τας προθέσεις μας εις τα όμματα όλου του κόσμου. Συνεφωνήσαμεν ομοίως ότι η καλυτέρα λύσις θα ήτο να προεδρεύση της συνδιασκέψεως ο αρχιεπίσκοπος. Κατά την διάρκειαν της συνομιλίας μας (εις το αεροπλάνο) συνετάξαμεν μίαν δημοσίαν δήλωσιν την οποίαν οι κ.κ. Macmillan και Lepper οφείλουν να κοινοποιήσουν εις τον Έλληνα πρωθυπουργόν και τον αρχιεπίσκοπον και της οποίας το κείμενον σάς έχει ήδη μεταδοθή τηλεγραφικώς.

»4. Εξεφράσαμεν την επιθυμίαν όπως η διάσκεψις περιορισθή μόνον μεταξύ των Ελλήνων, ημείς δε να παριστάμεθα απλώς εφόσον η παρουσία μας θα απέβαινεν ωφέλιμος. Όταν ήλθε η στιγμή να υποβάλωμεν την πρότασιν ταύτην εις τον αρχιεπίσκοπον, είχομεν ήδη πληροφορηθή ότι ήτο διατεθειμένος να αναλάβη τον ρόλον αυτόν. Κατά την επίσκεψίν του (επί του "Αίαντος") εξεφράσθη μετά βαθύτατης πικρίας επί του θέματος των ωμοτήτων αίτινες διεπράχθησαν υπό του Ε.Λ.Α.Σ., ως

και δια την απαισίαν και σκοτεινήν χείραν ήτις κινεί το Ε.Α.Μ. Έχει ένα εκπληκτικόν παράστημα και εδέχθη αμέσως να προεδρεύση της διασκέψεως. Ζητούμεν από τους αντιπροσώπους των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ενώσεως εις Αθήνας να παραστούν. Έχει ορισθή δια την 26 Δεκεμβρίου, 16 ώραν...

»5. Πιθανόν ο Ε.Λ.Α.Σ. να αρνηθή την πρόσκλησιν, αλλά εν τοιαύτη περιπτώσει θα αποκαλύψη εις όλον τον κόσμον την ακόρεστον δίψαν του δι' εξουσίαν. Εάν την αποδεχθή, δεν νομίζω ότι υπάρχουν μεγάλαι πιθανότητες συγκροτήσεως ενωτικής κυβερνήσεως»[90].

Ο δρόμος της νομιμότητας είναι λοιπόν κλειστός από πριν. Το Ε.Α.Μ., ακόμη μια φορά, θα βρεθεί μπροστά σε απαράδεκτους όρους. Η μόνη εναλλαχτική λύση που του απομένει, σύμφωνα με το πνεύμα του Churchill, είναι ν' αρνηθεί την πρόσκληση, εκδηλώνοντας την «ακόρεστον δίψαν του δι' εξουσίαν» ή να παρακαθήσει σ' ένα τραπέζι όπου δεν θάχει την παραμικρή πιθανότητα να φτάσει σε συμφιλίωση. Κι όμως στο πρώτο μέρος του τηλεγραφήματός του, ο πρωθυπουργός αναγνωρίζει πως ο Ε.Λ.Α.Σ. περιλαμβάνει στις γραμμές του μόνο «έναν πυρήνα κομμουνιστών ιδιαιτέρως σκληρόν» αλλά εννοείται ότι απέναντι στην «απαισίαν και σκοτεινήν χείρα ήτις κινεί το Ε.Α.Μ.», ο διάλογος δεν είναι δυνατός. Ακόμα μια πλαστή συνδιάσκεψη. Ο Churchill πετάει προς την Αθήνα τη νύχτα των Χριστουγέννων, προσγειώνεται σε μια πυριταποθήκη και συνδιαλέγεται με τους «γκάγκστερ» κάτω από τον αχό των κανονιών... Η περιπέτεια, έστω κι αν δεν πρόκειται παρά για μασκαράτα, δεν της απολείπουν τα λοφία και μπορεί να εντυπωσιάσει την αγγλική και παγκόσμια κοινή γνώμη.

Το πρωί της 26ης, ο Churchill πρέπει να πάει στο ξενοδοχείο της «Μ. Βρεταννίας», όταν μαθαίνει πως οι υπηρεσίες ασφαλείας ανακάλυψαν τη νύχτα τα 750 κιλά νιτροτολουόλης στα θεμέλιά του. Τα εκρηκτικά έχουν αποσυνδεθεί, αλλά προτιμά να πάει να εγκατασταθεί στη βρεταννική πρεσβεία.

Τη στιγμή που πατάει το πόδι του στη γη, μια αρμαθιά οβίδες σηκώνουν πίδακες νερού γύρω στον «Αίαντα». Βίαιες μάχες διεξάγονται ακόμη στην περιφέρεια του Πειραιά. Η διαδρομή για την πρωτεύουσα δεν προστατεύεται από ενδεχόμενες βολές πυροβολικού. Ο Churchill μπαίνει σ' ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο και φτάνει χωρίς απρόοπτα στη βρεταννική πρεσβεία, επί της λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, όπου οι σφαίρες σφυρίζουν προς όλες τις κατευθύνσεις. Εκεί, έχει μια νέα συνομιλία με τον Δαμασκηνό.

«Ήμουν ήδη πεπεισμένος, γράφει, ότι ήτο η πλέον εξέχουσα προσωπικότης μέσα εις την ελληνικήν θύελλαν»[91].

Η απογευματινή συνδιάσκεψη, που αρχικά είχε προγραμματιστεί στο ξενοδοχείο της «Μ. Βρεταννίας», συνέρχεται για ευνόητους λόγους, στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών.

Στις 6 το απόγευμα, σε μια μεγάλη αίθουσα νεοκλασικού στυλ, παγερή και σκοτεινή, αρχίζουν οι εργασίες. Οι αντιπρόσωποι του Ε.Α.Μ. δεν έχουν φτάσει ακόμη. Τους έδωσαν λαθεμένες οδηγίες σχετικά με το χώρο του ραντεβού και καθυστέρησαν ώσπου να περάσουν από τον έλεγχο των πρώτων γραμμών.

Περιμένοντάς τους, ή μάλλον ελπίζοντας ότι δεν θα έρθουν, ο αρχιεπίσκοπος εκφωνεί τον εναρκτήριο λόγο. Ο Churchill και ο Eden κάθονται στα δεξιά του, ο Alexander στ' αριστερά. Οι ξένοι αντιπρόσωποι είναι παρόντες: οι Lincoln Mac Leagh πρεσβευτής Η.Π.Α., Jean Baelen, Γάλλος πρόξενος και ο ατάραχος αντισυνταγματάρχης Γρηγόρη Ποπώφ, αρχηγός της σοβιετικής στρατιωτικής αποστολής. Όλοι οι αντιπρόσωποι των παλιών πολιτικών κομμάτων, από την άκρα δεξιά ως τη φιλελεύθερη αριστερά, συνωθούνται στην αίθουσα. Ο Γονατάς, διάσημος συνεργάτης του καταχτητή κι ο Τσαλδάρης εκπρόσωπος των πιο αντιδραστικών τάσεων, ο Σοφιανόπουλος και ο

Μάξιμος, των πιο φιλελεύθερων, ο Σοφούλης, ο Καφαντάρης, ο Δραγούμης, ο Κανελλόπουλος, ο Ράλλης (συνώνυμος, αλλά χωρίς σχέση με το συνεργάτη πρωθυπουργό), ο Στεφανόπουλος, ο Αλεξανδρής, ο Θεοτόκης: το τέλμα και η λίγο - πολύ φιλελεύθερη δεξιά. Ο Πλαστήρας είναι ο άνθρωπος του μέλλοντος. Ο Παπανδρέου ζυγώνει στο τέρμα της πορείας του. Ο Churchill, που παίρνει το λόγο μετά τον αρχιεπίσκοπο, επιμένει ωστόσο στο γεγονός ότι πήρε την πρωτουβουλία για τη διοργάνωση της διάσκεψης ύστερα από συμφωνία με τον εν ενεργεία πρωθυπουργό. Ανακοινώνει την πρόθεση των Βρεταννών ν' αποσυρθούν και ν' αφήσουν τους Έλληνες να συζητήσουν μόνοι, και δεν θεωρεί άχρηστο να υπογραμμίσει περαστικά, ότι έχουν έρθει στην Ελλάδα με την επιδοκιμασία του προέδρου Roosevelt και του στρατάρχη Στάλιν. Εννοείται, το πρόσωπο του Ποπώφ παραμένει ατάραχο.

Η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. μπαίνει στην αίθουσα στο τέλος του λόγου. Ο Σιάντος, ο Παρτσαλίδης, ο Μάντακας ακούνε από το στόμα του μεταφραστή μια νέα εκδοχή της επέμβασης του Churchill.

Ο Alexander εκφωνεί κατόπιν ένα ελεγείο για τους Βρεταννούς στρατιώτες. Ύστερα ο Παρτσαλίδης, αφού ακούσει τον Μάξιμο και τον Παπανδρέου, βεβαιώνει ότι το Ε.Α.Μ. είναι αποφασισμένο να καταλήξει σε μια διαπραγματευτική λύση. Τέλος ο Eden, σε μια σύντομη κατακλείδα, αποδίνει στον Churchill όλη την τιμή για την πρωτοβουλία της διάσκεψης.

Η αυλαία κλείνει. Ο Churchill βγαίνει από την αίθουσα ακολουθούμενος απ' όλους τους ξένους παρατηρητές.

Γυρίζει στην πρεσβεία όπου διπλαρώνει μια σόμπα πετρελαίου και τηλεγραφεί στη γυναίκα του:

«...η συνδιάσκεψις, εις το ελληνικόν υπουργείον Εξωτερικών είχε ένα χαρακτήρα εντόνως δραματικόν, με όλα εκείνα τα ταλαιπωρημένα πρόσωπα γύρω από το τραπέζι και τον αρχιεπίσκοπον, τον οποίον ηδυνήθημεν να τοποθετήσωμεν ως πρόεδρον, και ο οποίος πρέπει να είναι το ολιγώτερον δύο μέτρα, με την πελωρίαν κόμην του...

»...Κατόπιν σκέψεως έδωσα την χείρα εις τους αντιπροσώπους του Ε.Λ.Α.Σ., οι οποίοι, εάν κρίνη κανείς από τον τρόπον με τον οποίον ανταπέδωσαν τον χαιρετισμόν, εκολακεύθησαν πολύ. Ούτοι ευρίσκονται καθ' ολοκληρίαν επικεφαλής του κινήματος. Τώρα τους αφήσαμεν να τα συζητήσουν μεταξύ των, εφ' όσον πρόκειται περί συναντήσεως μεταξύ Ελλήνων»[92].

Το πρώτο πρόβλημα που εξετάζεται γύρω από την τράπεζα της διάσκεψης είναι το πρόβλημα της αντιβασιλείας. Η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. δεν υιοθετεί στάση απροκάλυπτης αντίθεσης, αλλά οι συζητήσεις περιπλέκονται και η διάσκεψη αναβάλλεται για την επομένη.

Η καμπάνια που αναπτύχθηκε στο εξωτερικό υπέρ της Αντίστασης δίνει στο Ε.Α.Μ. την ψευδαίσθηση ότι βρίσκεται σε θέση ισχύος. Ο Churchill υποχρεώθηκε να έρθει προσωπικά στην Αθήνα εξαιτίας της ολοένα ογκούμενης κατακραυγής. Έτσι η αντιπροσωπεία, οδηγημένη αυτή τη φορά από το Σιάντο, έχει την πρόθεση να δειχτεί σταθερή. Ο Churchill, αυτή την εποχή, είναι στα μάτια όλου του κόσμου, πρωτ' απ' όλα, ένας ελευθερωτής και πρωταγωνιστής του αντιφασιστικού αγώνα. Οι αντάρτες δέχονται τη διαιτησία του. Αλλά και πάλι τα ζάρια είναι κίβδηλα. Ο Churchill, δια μέσου του αρχιεπισκόπου, θα χρησιμοποιήσει τη νομιμότητα σαν στιλέτο. Η βιαστική αναχώρηση για την Αθήνα κι η πρωτοβουλία της συνδιάσκεψης εκφράζουν λιγότερο την αδυναμία του και περισσότερο τη φροντίδα του να δημιουργήσει ένα άλλοθι για να συνεχίσει την πολιτική του, να κλέψει τη νίκη και την κυριαρχία ενός λαού και να επιβάλει στην Ελλάδα τους αρμοστές της εκλογής του.

Ο Δαμασκηνός, ο συμφιλιωτής της ημέρας, ξέρει πως οι προστάτες του δεν συμπαθούν και πολύ την

ανεξαρτησία της Ελλάδας ούτε και τους μαχητές της ανεξαρτησίας.

Στις 27, ο Σιάντος υποβάλλει στη συνδιάσκεψη μια βάση συμφωνίας με έξη σημεία:

1. Το Ε.Α.Μ. να συμμετέχει στην κυβέρνηση σε μια αναλογία 40 με 50%.
2. Να του δοθούν τα υπουργεία Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και τα υφυπουργεία Εθνικής Αμύνης και Εξωτερικών.
3. Η χωροφυλακή να διαλυθεί και να διωχθούν οι συνεργάτες του καταχτητή.
4. Η ταξιαρχία του Ρίμινι, ο Ιερός Λόχος και οι νέες μονάδες της εθνοφρουράς που συγκροτήθηκαν στις ελεγχόμενες από τους Βρεταννούς περιοχές, να διαλυθούν.
5. Ένα δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος να λάβει χώρα την πρώτη Κυριακή του Φλεβάρη.
6. Εκλογές για τη δημιουργία συνταγματικής εθνοσυνέλευσης να γίνουν τον Απρίλη.

Δεν πρόκειται παρά για μια βάση συζητήσεων. Η ανάμνηση όμως της κατρακύλας στο Λίβανο και στην Caserta σπρώχνουν το Σιάντο να πάρει μια περισσότερο προωθημένη θέση.

Είναι πιθανό, όμως, ότι προτάσεις λιγότερο ακραίες θα είχαν απλώς παρατείνει για λίγες ώρες τη συζήτηση.

Με την ανακοίνωση τον έξη σημείων του Ε.Α.Μ., ο Πλαστήρας, που φέρεται κιόλας σαν πρωθυπουργός, ορθώνεται και απορρίπτει ασυζητητί την πρόταση του Σιάντου. Οι αντιπρόσωποι του Λαϊκού Κόμματος σηκώνονται με τη σειρά τους και εγκαταλείπουν την αίθουσα σ' ένδειξη διαμαρτυρίας. Στα λεπτά που ακολουθούν, ο τόνος ανεβαίνει για να πάρει τελικά διαστάσεις ανοιχτής ρήξης. Ο διάλογος γίνεται αδύνατος κι η συνδιάσκεψη μεταβάλλεται σε πολεμική διαξιφισμών. Κάθε λέξη που προφέρεται από το Σιάντο ή τον Παρτσαλίδη σκεπάζεται από αγαναχτισμένες και κραυγαλέες διαμαρτυρίες όλων των βρυκολάκων του πολιτικού φάσματος.

Η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. ανταποκρίθηκε στην πρόταση ειρήνης που προήλθε από τον Churchill και διατηρεί ακόμα ψευδαισθήσεις. Πιστεύει πως ο Βρεταννός πρωθυπουργός αναζητεί πραγματικά μια λύση συμβιβασμού. Θύμα της συμπεριφοράς των Ελλήνων συνομιλητών της, η αντιπροσωπεία εγκαταλείπει την αίθουσα του υπουργείου Εσωτερικών και απευθύνει στον Churchill ένα γράμμα με το οποίο του ζητά μια προσωπική συνάντηση.

Την ίδια στιγμή ο Churchill, έχοντας κατά τη γνώμη του δώσει στην παγκόσμια κοινή γνώμη ένα επαρκές εχέγγυο της καλής του πίστης, παραχωρεί μια συνέντευξη τύπου στους αντιπρόσωπους των ξένων εφημερίδων. Δεν κρίνει χρήσιμο να περιμένει το τέλος των συζητήσεων για να αναγγείλει πως οι προσπάθειές του για συμβιβαστική λύση προσκρούσανε στην αδιαλλαξία του Ε. Λ.Α.Σ.

Το απόγευμα δέχεται τον Δαμασκηνό που είναι φανερό ότι τον ικανοποιεί απόλυτα.

«Κατά την διάρκειαν των συνομιλιών του (sic) μετά των αντιπροσώπων του Ε.Λ.Α.Σ., συνεφωνήθη ότι θα εζήτουν από τον βασιλέα να τον ονομάση αντιβασιλέα. Υπελόγιζε να αναλάβη τον σχηματισμόν κυβερνήσεως άνευ συμμετοχής των κομμουνιστών. Αποφασίσαμεν να συνεχίσωμεν δραστηρίως τον αγώνα έως ότου ο Ε.Λ.Α.Σ. δεχθή ανακωχήν ή αποδεσμεύση την περιοχήν Αθηνών. Του είπον ότι δεν δυνάμεθα να επιχειρήσωμεν ουδεμίαν στρατιωτικήν επέκτασιν πέραν της πρωτευούσης και της Αττικής, αλλ' ότι θα κατεβάλομεν προσπαθείας όπως διατηρήσωμεν τας βρεταννικάς δυνάμεις έως ότου σχηματισθή εθνικός στρατός.

»Ολίγον προ της συνομιλίας ταύτης, είχον λάβει μίαν επιστολήν των κομμουνιστών εκπροσώπων δι' ης εζητείτο μία κατ' ιδίαν συνάντησίς μας. Ο αρχιεπίσκοπος με παρεκαλεσεν επιμόνως να μην

αποδεχθώ. Απήντησα λοιπόν ότι εφόσον η διάσκεψις είχε χαρακτήρα απολύτως ελληνικόν δεν έκρινα ότι είχον το δικαίωμα να αποδεχθώ την αίτησίν των»[93].

Όσο για τον Παπανδρέου, βγαίνει από τη σκηνή αφού παίξει ένα τελευταίο, χωρίς λάμψη, ρόλο στο πρώτο μέρος του βρεταννικού προγράμματος.

«Δεν είχον τη δυνατότητα, συνεχίζει ο Churchill, να αποχαιρετήσω τον κ. Παπανδρέου προ της αναχωρήσεώς μου. Ήτο έτοιμος προς παραίτησιν και εθεώρει εαυτόν ως ένα εκ των μεγάλων χαμένων αυτής της υποθέσεως. Εζήτησα από τον πρεσβευτήν μας να διατηρήση φιλικήν επαφήν μετ' αυτού»94.

Ύστερα, ξαναπιάνει τα σοβαρά θέματα και στέλνει ένα τηλεγράφημα στο Γενικό Επιτελείο για να ζητήσει την αποστολή δυο νέων ταξιαρχιών στην Αθήνα.

Οι μάχες δεν σταμάτησαν στους δρόμους. Στις 29, δυο μέρες μετά τη συνδιάσκεψη, οι αντάρτες βρίσκονται ξαφνικά αντιμέτωποι μ' αυτό που τους επιβάλλεται σαν μοίρα: τα διατάγματα των Τριών Μεγάλων.

Ο Βισίνσκι καλεί τον Πολίτη, Έλληνα πρεσβευτή στη Μόσχα για να του ανακοινώσει επίσημα την τοποθέτηση του Σεργκιέγεφ στη θέση του Σοβιετικού πρεσβευτή στην Αθήνα.

Είναι η πρώτη ξεκάθαρη εκδήλωση της συμφωνίας Churchill - Στάλιν. Μια άρνηση και μια δραματική εγκατάλειψη του Ε.Λ.Α.Σ., που δεν κατάλαβε έγκαιρα πως το πραγματικό του πεπρωμένο βρισκόταν στην ίδια την Ελλάδα, στην κάννη των τουφεκιών του. Την ίδια μέρα ο Churchill, επιστρέφοντας στο Λονδίνο, δέχεται τον Έλληνα βασιλιά στη Downing Street, αριθ. 10. Η συνομιλία είναι θυελλώδης, αλλά ο Churchill διαθέτει αρκετά επιχειρήματα για να πείσει το Γεώργιο Β', βασιλιά των Ελλήνων, ελέω Βρεταννών, να δεχτεί τον αντιβασιλέα.

«Η αποστολή αυτή υπήρξε ιδιαζόντως οδυνηρή δι' εμέ, γράφει. Εχρειάσθη να δηλώσω εις τον βασιλέα ότι, εάν δεν απεδέχετο, το ζήτημα θα ερυθμίζετο χωρίς εκείνον και ότι θα ανεγνωρίζαμε ημείς την νέαν κυβέρνησιν αντ' αυτού»[95].

Στις 4 και 30' τα ξημερώματα ο βασιλιάς πείθεται και υπογράφει το διάγγελμά του:

«Ημείς, ο Γεώργιος Β', βασιλεύς των Ελλήνων, κατόπιν επισταμένης εξετάσεως της καταστάσεως εις την οποίαν ο πολυαγάπητος λαός μας περιήλθε ένεκα αδυσωπήτων και άνευ προηγουμένου περιστάσεων, όντες στερρώς αποφασισμένοι όπως μη επιστρέψωμεν εις Ελλάδα πριν ή κληθώμεν παρά της ελευθέρας και ειλικρινούς εκφράσεως της εθνικής βουλήσεως, έχοντες δε απόλυτον εμπιστοσόνην εις την πίστιν και την αφοσίωσίν σας, ονομάζομεν δια του παρόντος διαγγέλματος υμάς, τον αρχιεπίσκοπον Δαμασκηνόν, ως ημέτερον αντιβασιλέα κατά την κρίσιμον ταύτην περίοδον και σας παρέχομεν πάσαν εξουσίαν δια την λήψιν όλων των αναγκαίων μέτρων προς αποκατάστασιν της τάξεως και της ηρεμίας καθ' άπασαν την βασιλικήν επικράτειαν...».

Στις 3 του Γενάρη 1945, ο Δαμασκηνός σχηματίζει τη νέα κυβέρνηση, που διευθύνει ο «δημοκράτης» Πλαστήρας.

Η πολιτική του Ε.Α.Μ. στη διάρκεια αυτών των λίγων ημερών μετά την αποτυχία της συνδιάσκεψης, συνεχίζει να ταλαντεύεται ανάμεσα στις βιαιότητες της Ο.Π.Λ.Α. και στα επαναλαμβανόμενα ανοίγματα ειρήνης. Την 1η Γενάρη, ο Churchill λαβαίνει μια νέα επιστολή της ηγεσίας του Ε.Λ.Α.Σ.

που τον πληροφορεί ότι οι όροι που είχε θέσει ο Scobie και ιδιαίτερα η αποχώρηση του Ε.Λ.Α.Σ. από την Αττική, πραγματοποιούνται. Είναι μια γελοία ενέργεια. Το ΕΑ.Μ. φτάνει στο σημείο να ζητάει επιείκεια. Ο Churchill που πέτυχε μετά τον αθηναϊκό ελιγμό του τον εφησυχασμό της παγκόσμιας κοινής γνώμης, δεν ονειρεύεται παρά να σπρώξει όσο το δυνατό μακρύτερα τη βρεταννική επέμβαση. Δεν κρίνει ούτε καν σκόπιμο να σχολιάσει την επιστολή.

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η απόδραση των κρατουμένων δοσιλόγων από τις φυλακές Αβέρωφ και η κυβερνητική τρομοκρατία δίνουν το πρόσχημα στην Ο.Π.Λ.Α. για ν' αποθηριωθεί. Ο σταλινικός πυρήνας που διευθύνει την επαναστατική αστυνομία δρα πυρετωδώς. Δίνει ελεύθερη έκφραση στην αταβιστική δυσπιστία απέναντι στους «συμμάχους του σοσιαλισμού» και χτυπάει προς όλες τις πλευρές.

Οι «κομμουνιστικές φρικαλεότητες» είναι επιμελώς ενορχηστρωμένες και σκηνοθετημένες από μια ομάδα ειδικών που βρίσκονται κάτω από τη διεύθυνση του Βρεταννού Βάλτερ Κιτρίν, που δεν διστάζει να βάλει σάλτσες για να πετύχει καλύτερο αποτέλεσμα.

Μετά το συλλαλητήριο της 3 του Δεκέμβρη, ο Ε.Λ.Α.Σ. έχει χάσει κιόλας 5.000 άντρες και κάθε μέρα τα αμέτρητα θύματα των αμάχων, των ακροβολιστών και των προσωπικών λογαριασμών θάβονται σε πρόχειρα νεκροταφεία που δημιουργούνται αυτοσχέδια σε όλα τα οικόπεδα της πόλης. Τα υπόλοιπα θύματα συγκεντρώνονται στους κήπους του Ζαππείου. Ιδού μια ιστορία ανάμεσα σε άλλες που αφηγείται ένας μάρτυρας:

Κάποιο βράδυ ένας αστυφύλακας συναντάει ένα νεαρό που θέλει να ξεφορτωθεί μερικές παραβάσεις.

—Θα σου αναθέσω μια αποστολή. Αν την κρατήσεις μυστική δεν θα το ξεχάσουμε ποτέ. Εσύ κι η οικογένειά σου θα είσαστε πάντα υπό την προστασία μας. Αν μιλήσεις όμως, χάθηκες.

Μόλις πέφτει η νύχτα ο νεαρός συναντιέται μ' ένα κομάντος σ' ένα πυροσβεστικό κέντρο. Το συνεργείο ανεβαίνει σ' ένα φορτηγό και πάει να παραλάβει ένα φορτίο πτώματα από το Ζάππειο για να τα οδηγήσει στον κήπο ενός σπιτιού. Εκεί, άλλα πρόσωπα βρίσκονται σε απασχόληση. Κατεργάζονται τους νεκρούς: τεμαχίζουν τα άψυχα σώματα και «στήνουν» τα θύματα των κόκκινων βασανιστών. Ένας κουβάς γεμάτος βγαλμένα μάτια βγαίνει από τούτο το εφιαλτικό εργαστήριο. Την επομένη, φωτογραφίζεται και σχολιάζεται άφθονα από τον διεθνή Τύπο.

Όταν κάποιος χάνεται, ένας συγγενής, φίλος ή η γυναίκα του πάει για αναγνώριση στο Ζάππειο. Μια γυναίκα, όπως πολλές άλλες, ανακαλύπτει αυτό που φοβόταν περισσότερο: το σώμα του άντρα της ανάμεσα στ' αραδιασμένα πτώματα. Η τρύπα μιας σφαίρας σχηματίζει μια μαύρη κηλίδα στο μηλίγγι του. Η κατάσταση είναι τέτοια στην Αθήνα που της είναι αδύνατο να παραλάβει το πτώμα. Την μεθεπομένη η ίδια γυναίκα καλείται από την αστυνομία που την οδηγεί σ' ένα πρόχειρο νεκροτομείο όπου της ξεσκεπάζουν ένα πτώμα φριχτά ξεσκισμένο και κομματιασμένο. Αφού υποστεί αυτό το θέαμα, διαμαρτύρεται. Δηλώνει πως αναγνώρισε το πτώμα του άντρα της δυο μέρες νωρίτερα και πως ήταν ανέπαφο. Οι αντεροβγάλτες έχουν τόσο φόρτο εργασίας που δεν τους μένει καιρός να ξεχωρίζουν και να βάζουν στην πάντα τ' αναγνωρισμένα πτώματα.

Εννοείται, πολλές κατηγορίες κατά της Ο.Π.Λ.Α. είναι θεμελιωμένες και στα υπόγεια κάποιων σπιτιών στο Περιστέρι, τα ξεφτέρια της σταλινικής τάξης κάνουν εντατικά μαθήματα που θα τους επιτρέψουν ένα χρόνο αργότερα, και με ανάλογο ζήλο, να εκκαθαρίζουν μέσα στις ίδιες τις γραμμές τους.

Από την πλευρά τους, οι μονάδες της εθνοφρουράς, που συγκροτήθηκαν βιαστικά από τους παλιούς συνεργάτες του καταχτητή, ακολουθούν τα ίχνη του Scobie και γεμίζουν το άλλο τάσι της ζυγαριάς.

Σ' αυτή την κλιμάκωση του τρόμου, οι κυβερνητικές υπηρεσίες δεν φτάνουν ακόμη στο ζενίθ της απόδοσής τους. Σε λίγο καιρό θα δίνουν αμοιβές σε χρυσές λίρες, σε όποιον θα τους παρουσιάζει το κομμένο κεφάλι ενός αντάρτη. Η φωτογραφία ενός κυνηγού κεφαλών, που παρουσιάζεται στο ταμείο με πολλά κεφάλια γυναικών κρεμασμένα από τα μαλλιά στη σέλλα του άλογου του, θα δημοσιευτεί στον αγγλικό τύπο και θα παγώσει από φρίκη την παγκόσμια κοινή γνώμη.

Το τέλος

Οι μάχες στην Αθήνα δεν έχουν τώρα άλλο σκοπό παρά να καλύψουν την έξοδο των ομήρων και των τελευταίων μονάδων του Ε.Λ.Α.Σ. Στην ύπαιθρο, ωστόσο, η μεγάλη πλειοψηφία των δυνάμεων μένει ανέπαφη. Ο Churchill κι ο Alexander είναι από τους πρώτους που έχουν πεισθεί ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. ελέγχει το σύνολο της επικράτειας και είναι απρόσβλητος.

Ο Σαράφης, στην επιστροφή από το Μέτσοβο, δίνει διαταγή στις μονάδες της Θεσσαλίας να υπονομεύσουν όλες τις σιδηροδρομικές γραμμές και τους μεγάλους δρόμους. Οι άνθρωποι του βουνού που ένοιωσαν φοβερά την αποχή τους από την αποφασιστική μάχη της Αθήνας, δεν αισθάνονται να τους αφορά η αποτυχία της Κεντρικής Επιτροπής.

Ο Μάρκος και ο Μπακιρτζής κατέχουν τη Θεσσαλονίκη όπου κυριαρχεί ένας αμείλιχτος νόμος για τους συνεργάτες, αλλά που προκαλεί το θαυμασμό του Βρετανού Capell.

Ο Άρης και ο Σαράφης βρίσκονται επικεφαλής πέντε μεραρχιών. Ο Καραγιώργης και ο Μπουκουβάλας κρατάνε τη Θεσσαλία.

Τώρα όμως, αφού κρατήθηκαν μακριά την αποφασιστική στιγμή, δεν έχουν πια καιρό να επέμβουν στην πρωτεύουσα. Στις 7 Γενάρη, ο Πειραιάς πέφτει οριστικά στα χέρια του Scobie. Την επομένη ο δρόμος που οδηγεί στην Αθήνα ελέγχεται σ' όλο το μήκος του από τους Βρετανούς. Στις λαϊκές συνοικίες «το σκούπισμα» από σπίτι σε σπίτι συνεχίζεται.

Την ίδια μέρα μια αντιπροσωπεία του Ε.Λ.Α.Σ. πάει στο Scobie για να του ανακοινώσει πως οι αντάρτες δέχονται τους όρους κατάπαυσης του πυρός.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. δέχεται ν' αποσύρει τα στρατεύματά του 150 χιλιόμετρα βόρεια και δυτικά της Αθήνας, να εκκενώσει τη Θεσσαλονίκη, την Πελοπόννησο και τα περισσότερα νησιά. Όλοι οι αιχμάλωτοι θ' ανταλλαγούν στη βάση του ενός προς ένα. Οι εχθροπραξίες θα σταματήσουν στις 15 του Γενάρη τα μεσάνυχτα, όταν οι παραπάνω όροι εκπληρωθούν.

Η εκκένωση της Θεσσαλονίκης και της Πελοποννήσου είναι η αρχή της εξάρθρωσης των δυνάμεων στο εσωτερικό. Ακόμη μια φορά, όπως μετά τις συμφωνίες της Caserta, οι διοικητές των μονάδων δεν ενημερώνονται για το σύνολο των μέτρων και παίρνουν οδηγίες περιορισμένου χαραχτήρα που αφορούν μόνο την περιοχή τους.

Οι Κεντρικές Επιτροπές του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. ξεγελασμένες από τον Churchill πρέπει με τη σειρά τους να ξεγελάσουν τις δυνάμεις τους για να κάνουν αποδεκτά τα άρθρα μιας ανακωχής που τις αδικούν.

Τη νύχτα της 4ης προς την 5η του Γενάρη, ένα σύνταγμα του Ε.Λ.Α.Σ. πάει ν' αντικαταστήσει μια μονάδα σπουδαστών κυριολεχτικά αποδεκατισμένη στην περιοχή Εξαρχείων. Ετοιμάζεται να κάνει έφοδο στο Λυκαβηττό, όταν έρχεται η διαταγή της αναδίπλωσης. Ο ρόλος της είναι να καλύψει απλώς την έξοδο των δυνάμεων της Αθήνας.

Η οπισθοχώρηση αρχίζει στις 5. Η ατέλειωτη πομπή των ομήρων προηγείται από την έξοδο των μαχητών. 15.000 όμηροι, προερχόμενοι γενικά από την αστική τάξη, οδηγούνται στην περιοχή Τρικάλων μέσα από τα βουνά της βόρειας Αττικής. Τα τρόφιμα είναι σπάνια και ο καιρός τραχύς. Τα βρετανικά αεροπλάνα μυδραλλιοβολούν καθετί που φαίνεται εξοπλισμένο και ρίχνουν πάνω στις φάλαγγες των αιχμαλώτων μεταλλικά μπαούλα με τρόφιμα και D.D.T.

Τα λαϊκά δικαστήρια των συνοικιών και ειδικά του Περιστερίου, δουλεύουν μέρα - νύχτα, απονέμοντας δικαιοσύνη στο γόνατο πριν εξαφανιστούν, ενώ η Ο.Π.Λ.Α. ολοκληρώνει ένα παλιό ιδεολογικό καυγά εκτελώντας, ενάντια σε κάθε πολιτικό ρεαλισμό, πολλούς σοσιαλδημοκράτες συνδικαλιστές ηγέτες. Η οριστική οπισθοχώρηση των τελευταίων μαχητικών μονάδων του Ε.Λ.Α.Σ. γίνεται τη νύχτα της 5ης προς την 6η του Γενάρη. Το πρωί της 6ης, απόλυτη ησυχία επικρατεί στην Αθήνα. Οι Βρετανναί ανακαλύπτουν

xxxxxxxxx τυπογραφικό λάθος, σελίδα 288 xxxxxxxx

ριοχή Τρικάλων μέσα από τα βουνά της βόρειας Αττικής. Τα

xxxxxxxxxx

τόι και την Κηφισιά, 15 χιλιόμετρα στα βόρεια της πρωτεύουσας όπου είναι χτισμένες οι βίλλες των πλούσιων Αθηναίων. Μια ομάδα της Ε.Π.Ο.Ν. χτυπάει, στο πέρασμά της, το παλάτι του Τατοΐου. Είναι μια συμβολική πράξη που τους δίνει την πικρή ικανοποίηση να βάλουν χέρι σε μερικά μπουκάλια με παλιά χρονολογία από τη βασιλική κάβα.

Όταν ξημερώνει, τα βρετανικά αεροπλάνα αρχίζουν να τριγυρίζουν και να μυδραλλιοβολούν τις φάλαγγες. Οι δρόμοι βρίσκονται κάτω από τις συνεχείς και ακριβείς βολές των πυροβόλων του ναυτικού και των κανονιών της Ακρόπολης. Καμμιά αντιαεροπορική άμυνα δεν έχει οργανωθεί από την πλευρά των ανταρτών. Τα χαντάκια είναι γεμάτα από σκελετούς αυτοκινήτων εφοδιασμού που χτυπήθηκαν από τ' αεροπλάνα τις δυο προηγούμενες μέρες. Όλα τα χωριά που βρίσκονται στο δρόμο τους, είναι στα χέρια του Ε.Λ.Α.Σ. Οι άντρες μπορούν να σταματήσουν για λίγο και ν' αναπαυτούν. Αλλά οι Βρετανναί τους κυνηγούν, επιδιώκοντας να καταλάβουν τη Θήβα όπου ελπίζουν να βάλουν χέρι στο μηχανοκίνητο πυροβολικό της Θεσσαλονίκης, που πήρε διαταγή να κατέβει προς το νότο όταν όλα είχαν τελειώσει, και που έχει φτάσει μόλις στην πόλη.

Στις 7 τα ξημερώματα, μετά από μια νύχτα πορείας, κυκλοφορεί η φήμη ότι μερικές μονάδες θα πάρουν θέσεις για να δώσουν μια μάχη επιβράδυνσης. Αλλά η αντιδιαταγή έρχεται αμέσως: «Δεν μπαίνει ζήτημα καθυστέρησης. Πρέπει να φτάσετε τη γραμμή ανακωχής της Λαμίας το ταχύτερο δυνατό».

Μόνο το έφιππο τάγμα του Μπουκουβάλα παίρνει θέση, παρενοχλεί τους Άγγλους και καταφέρνει να παρεμποδίσει την προώθησή τους.

Στη διάρκεια της πορείας προς τα βόρεια, η φάλαγγα του Ε.Λ.Α.Σ. διασχίζει το μεγάλο δρόμο της Θήβας. Μια ομάδα μπαίνει και προχωρεί ακάλυπτη πάνω στ' αργιλώδη μουσκεμένα χωράφια. Βρετανικά θωρακισμένα εμφανίζονται ξαφνικά στο δρόμο κι αρχίζουν να ρίχνουν στο ψαχνό. Οι άντρες χωμένοι ως τα γόνατα μέσα στη λάσπη, καρφωμένοι σαν στόχοι σε πεδίο βολής, θερίζονται από τα πολυβόλα.

Η πορεία συνεχίζεται την επόμενη νύχτα. Το πρωί μια τελευταία ελπίδα διαπερνάει τις γραμμές. Φτάνουν στις Θερμοπύλες. Σίγουρα εκεί θα δώσουν τη μάχη.

Φτάνοντας στο ιστορικό στενό, οι άντρες σταματάνε κοντά στις θερμές πηγές και περιμένουν διαταγές. Η ασταμάτητη πορεία και τα παλιοπάπουτσα που φορούν τους έχουν τρομαχτικά ταλαιπωρήσει. Κατάκοποι, μετά την απότιση ενός φόρου τιμής στο υπέρτατο αντιστασιακό σύμβολο των αιώνων, σωριάζονται στις όχθες των πηγών, ξεπαπουτσώνονται και χώνουν τα πρησμένα πόδια

τους στο ζεστό νερό.

Η νύχτα τελειώνει μέσα σ' ένα κλίμα προσδοκίας γι' ανατροπή της κατάστασης. Όταν ξημερώνει, τα πρώτα αεροπλάνα, ξαναεμφανίζονται στον ουρανό. Επιτέλους οι διαταγές φτάνουν. Δεν πρόκειται να δοθεί μάχη στο στενό. Πρέπει να συνεχιστεί η πορεία.

Οι άντρες σηκώνονται κι όταν, αντί να υπερασπιστούν τις Θερμοπύλες, ετοιμάζονται να συνεχίσουν την υποχώρησή τους, διαπιστώνουν πως τα πόδια τους, φουσκωμένα από το ζεστό νερό, δεν μπαίνουν πια στα παπούτσια τους.

Είναι ένα κοπάδι από εξαντλημένα πλάσματα που περνούν με βήματα φαντασμάτων το γεφύρι της Λαμίας και φτάνουν στη γραμμή της ανακωχής.

Λαμία, η πόλη - φρούριο, το λίκνο της αντίστασης του βουνού. Εξουθενωμένα τα στρατεύματα της πρωτεύουσας έρχονται ξαφνικά σ' επαφή μ' έναν άλλο κόσμο. Τα τελευταία αρνιά ψήνονται στη θράκα. Οι επισκέπτες ξαναβρίσκουν τη γεύση της γης και της ρετσίνας. Οι κάτοικοι δεν τους υποδέχονται σαν νικημένους, αλλά σαν επίστρατους των μελλοντικών αγώνων.

Στο Γενικό Επιτελείο, ο στρατηγός Μακρίδης πιστεύει πως η συνέχιση του αγώνα είναι μακροπρόθεσμα καταδικασμένη χωρίς εξωτερική βοήθεια. Υπάρχουν όμως και πολιτικοί λόγοι. Ο Ιωαννίδης θα πει αργότερα: «Είμαστε εκατομμύρια στο Ε.Α.Μ., 450.000 μονάχα στο κομμουνιστικό κόμμα. Ήταν πάρα πολλοί για νάναι όλοι καλοί κομμουνιστές. Με 100.000 πραγματικούς αγωνιστές θα μπορούσαμε να καταλάβουμε την εξουσία». Το να βασανίζεσαι τώρα στο βουνό, αφού πρώτα έδειξες μια σχετική δυσπιστία προς την «επαναστατική ελίτ», είναι σα να ενισχύεις το αντικομφορμιστικό ρεύμα και να προωθείς σε πρώτο πλάνο εκείνους που οι αντάρτες αναγνωρίζουν σαν αρχηγούς τους. Η διεύθυνση του Κόμματος, παίζοντας με το ένα χέρι το φαλκιδευμένο πολιτικό χαρτί του Churchill και ανασυγκροτώντας την Κεντρική Επιτροπή του Ε. Λ.Α.Σ. με το άλλο, απόδειξε έμπρακτα πως αποδίδει απόλυτη προτεραιότητα στην επαναστατική ορθόδοξη πόλη της πρωτεύουσας. Με την ίδια λογική το πέσιμο της Αθήνας στα χέρια του Scobie, δίνει το σύνθημα του ένοπλου αγώνα. Το πρόβλημα της διεύθυνσης από δω και πέρα είναι να φορτώσει στο Ε.À.Μ. και στο λαϊκό στρατό τις συνέπειες της δικής της αποτυχίας. Ούτε ο Alexander ούτε ο Churchill περίμεναν να δουν τις δυνάμεις του βουνού να εγκαταλείπουν τις θέσεις τους. Πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη και η τραυματική εμπειρία που προκάλεσε η σοβιετική εγκατάλειψη. Και φυσικά είναι πολύ πιο οδυνηρή για τους σταλινικούς γραφειοκράτες παρά για τους αντάρτες.

Ο Άρης κι οι περισσότεροι καπετάνιοι αρνούνται να θεωρήσουν τον εαυτό τους νικημένο σε μια μάχη όπου δεν πήρανε μέρος. Πέντε εβδομάδες νωρίτερα, στη Λαμία, μπροστά σ' ένα ακροατήριο που συμμεριζόταν βαθύτατα τις απόψεις του, δε βρέθηκε κανείς που να τολμήσει να τον υποστηρίξει. Τώρα δικαιώνεται από τα γεγονότα. Η πλειοψηφία των δυνάμεων του βουνού παραμένει απείραχτη.

Ο Άρης δυσπιστεί στην πολιτική της Κεντρικής και θέλει να συνεχίσει τον αγώνα. Επιτηρείται πολύ στενά για να μπορέσει να οργανώσει μια νέα διάσκεψη, αλλά στέλνει σε όλους τους καπετάνιους της Ελλάδας ένα σφραγισμένο γράμμα με την ρητή εντολή να το ανοίξουν ή να το καταστρέψουν μόνο ύστερα από ειδική διαταγή του ίδιου.

Στη διάρκεια του δεύτερου δεκαπενθήμερου του Γενάρη, οι δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. που βγήκαν από την Αθήνα συγκεντρώνονται στα Τρίκαλα, όπου έχει αποσυρθεί και το Γενικό Επιτελείο. Σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής, αρχίζουν οι ανταλλαγές αιχμαλώτων.

Ο Τζίμας, μετά την επιστροφή του από την Γιουγκοσλαβία στις 15 του Δεκέμβρη, στριφογυρίζει σ' ένα χρόνο νεκρό, μετέωρος ανάμεσα στην ανακωχή και στους νέους δισταγμούς.

Δυο Αμερικάνοι αξιωματικοί παρουσιάζονται στο Γενικό Επιτελείο στα Τρίκαλα. Έρχονται να διαπραγματευτούν την ανταλλαγή τον Βρεταννών πιλότων που πιάστηκαν στο Τατόι από την 2η μεραρχία του Ε.Λ.Α.Σ.

Η αποφασιστικότητα της βάσης και η συγκέντρωση στα Τρίκαλα του μεγαλύτερου μέρους των λαϊκών αρχηγών δημιουργούν φόβους στην διεύθυνση για μια οργανωμένη αμφισβήτηση στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ. Οι μαυροσκούφηδες του Άρη, φοβερά ανικανοποίητοι από την ασήμαντη αποστολή - αστραπή κατά του Ζέρβα, αφήνουν ν' ακουστεί πάνω από τάλογά τους, αυτό που σκέφτονται για τη μάχη της Αθήνας. Όμως η Ο.Π.Λ.Α. ακολούθησε την οπισθοχώρηση και κανείς δεν μπορεί να γλυτώσει από μια καταγγελία. Η αστυνομική τοξίνωση που εκφράζει πολύ καλά την εμπιστοσύνη της Κεντρικής Επιτροπής προς τη βάση, αρχίζει να εισχωρεί στις γραμμές του Ε.Λ.Α.Σ για να διατηρήσει μια σχετική τάξη.

Ο Τζίμας δεν είναι οπαδός της συνέχισης της ένοπλης πάλης, αλλά φυγόκεντρα ρεύματα αρχίζουν να εμφανίζονται στους ανθρώπους του βουνού. Έτσι ο Σιάντος αποφασίζει να τον απομακρύνει ακόμη μια φορά. Τον στέλνει στην Αθήνα να διαπραγματευθεί με τον Scobie την ανταλλαγή των αιχμαλώτων.

Ο Τζίμας, από την άφιξη της πρώτης βρεταννικής αποστολής στο βουνό, είναι ένα από τα «μαύρα πανιά», για τους πράκτορες του Foreign Office. Διαμαρτύρεται για την εντολή.

—Γνωρίζετε τις διαθέσεις των Άγγλων απέναντί μου. Είναι παράλογο, στείλτε κάποιον άλλο.

Ο γέρος δε σηκώνει συζήτηση.

Συνοδευόμενος από κάποιο δικηγόρο Κώστα και τους δυο Αμερικάνους, ο Τζίμας κατεβαίνει προς την Αθήνα επισκοπώντας τις περιοχές που εγκατέλειψε ο Ε.Λ.Α.Σ., λίγες μέρες νωρίτερα. Κυριαρχεί παντού μια βαρειά, καταθλιπτική ηρεμία που προμηνύει θύελλα.

Φτάνοντας στη Λειβαδιά, οι δυο άντρες του Ε.Λ.Α.Σ. προσκαλούνται στην λέσχη αξιωματικών. Η υποδοχή είναι κάθε άλλο παρά εγκάρδια.

—Είσαστε λησταί. Θα θέλαμε όμως να ξέρουμε πώς οι Ρώσοι μπόρεσαν να διατρέξουν 400 χιλιόμετρα μονομιάς στην διάρκεια της επίθεσής τους κατά του Βερολίνου.

Ο Τζίμας νιώθει πανευτυχής με την πληροφορία. Για τον Ε.Λ.Α.Σ., το φημισμένο χέρι της Μόσχας είναι άγνωστο και δεν διαθέτει καμιά ειδική πηγή πληροφοριών. Είναι το μόνο που θέλουν να μάθουν οι συνομιλητές του, που ζητάνε να προσδιορίσουν ως ποιο βαθμό οι σοβιετικοί κατευθύνουν τους Έλληνες αντάρτες. Ο Στάλιν κερδίζει τον δρόμο ταχύτητας για το Βερολίνο αλλά δεν μπλοφάρει στις συμφωνίες της Μόσχας.

Τελικά ο Τζίμας και ο Κώστας φτάνουν στην Αθήνα και παρουσιάζονται στο Γ.Σ. του Scobie. Ο στρατηγός δεν έχει ενημερωθεί για την αποστολή τους και τους εμπιστεύεται στο ταγματάρχη Μάθιους, παλιά γνωριμία των αντιπροσώπων του Ε.Ὰ.Μ. στο Κάιρο.

—Κύριε Τζίμα, περάσατε τη γραμμή ανακωχής χωρίς άδεια, σας συλλαμβάνω.

Τον κλείνουν σ' ένα μικρό δωμάτιο του τετάρτου ορόφου Στον τοίχο βρίσκεται ο ίδιος χάρτης της Ευρώπης όπως και στη λέσχη αξιωματικών της Λειβαδιας, τρυπημένος με μικρές σημαιούλες που υποδηλώνουν τις τελευταίες κινήσεις του ρωσικού μετώπου.

Ο Τζίμας, που στάλθηκε με αποστολή να προετοιμάσει την ανταλλαγή των αιχμαλώτων σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής, έχει την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι τα μέλη του Ε.Λ.Α.Σ. αντιμετωπίζονται πάντα σαν γκάγκστερς. Δεν είναι παρά η αρχή. Διαμαρτύρεται για την μεταχείρηση που του επιβάλλεται και κάνει απεργία πείνης.

Μόνο ένα γεύμα θα θυσιάσει. Το άλλο πρωί, ο Μάθιους και ο στρατηγός Scobie τον βγάζουν κι αρχίζουν τις συζητήσεις. Σε τρεις ώρες η υπόθεση ταχτοποιείται.

Το απόγευμα, όταν ο Τζίμας φεύγει από το Γ.Σ. του Scobie βλέπει να του παραχωρείται μια επιβλητική συνοδεία: Δυο αυτοκίνητα και τρία θωρακισμένα. Οι δρόμοι δεν είναι σίγουροι. Στην κυβερνητική περίμετρο, ομάδες της άκρας δεξιάς αρχίζουν κιόλας να τυραννούν και να χαρατσώνουν τον πληθυσμό. Κάποιος ονόματι Σούρλας έχει βάλει σ' εφαρμογή, μια καινούργια μέθοδο κομμουνιστικού κυνηγιού, περισσότερο αποτελεσματική και προσοδοφόρα.

Παράλληλα, ο σερ Γουώλτερ Σιτρίν εξακολουθεί να γεμίζει το φάκελλο της κόκκινης τρομοκρατίας. Οι συνθήκες ζωής τον 15.000 ομήρων παρέχουν στους αντίπαλους του Ε.Λ.Α.Σ ένα πολύ γνωστό κουπλέ που θα επιτρέψει την αναθεώρηση των όρων των προηγούμενων διαπραγματεύσεων.

Στο διάστημα της απουσίας του Τζίμα, που έχει κιόλας σχηματίσει γνώμη πάνω στο ζήτημα, η Κεντρική Επιτροπή ψάχνει ακόμη για εξωτερική υποστήριξη. Στέλνει μια νότα στη Βουλγαρία. Η απάντηση του Δημητρώφ δεν αφήνει το παραμικρό περιθώριο αυταπάτης. «...Μια βοήθεια από την πλευρά της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας, που θα τις έβαζε στο πλευρό του Ε.Λ.Α.Σ. και κατά των αγγλικών δυνάμεων, πολύ λίγο θα βοηθούσε σήμερα, τους Έλληνες συντρόφους, ενώ θα μπορούσε να βλάψει την Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία. Όλα αυτά οι Έλληνες φίλοι μας πρέπει να τα λάβουν υπόψη τους. Οι Έλληνες και ο Ε.Λ.Α.Σ. πρέπει να καθορίσουν την πορεία τους ξεκινώντας ακριβώς από αυτή την κατάσταση που δεν τους ευνοεί. Δεν πρέπει να σπρώξουν τα πράγματα ως την άκρη, αλλά να δείξουν εξαιρετική ευλυγισία και επιδεξιότητα στο χειρισμό ώστε να διατηρήσουν όσο είναι δυνατό τις δυνάμεις τους, περιμένοντας μια πιο κατάλληλη στιγμή για την πραγματοποίηση του δημοκρατικού τους προγράμματος».

Η Κεντρική Επιτροπή σπρώχνεται στο συμβιβασμό από την οριστική, και για πρώτη φορά τόσο τρομακτικά σαφή, εγκατάλειψη μιας γειτονικής χώρας. Ακόμα μια φορά οι λόγοι που την υποχρεώνουν στην υποχώρηση, δεν ανακοινώνονται στη βάση.

Το Ε.Α.Μ., που ελέγχει όλη την ύπαιθρο, δεν έχει βέβαια αφοπλιστεί πολιτικά. Στην πλάστιγγα των διαπραγματεύσεων, μπορεί να ρίξει τις περίφημες υπηρεσίες του στον αγώνα κατά του Γ' Ράιχ:

Το κόψιμο του ομφάλιου λώρου του Ρόμμελ στο Γοργοπόταμο· το κάρφωμα στην Ελλάδα μεγάλων εχθρικών δυνάμεων: πριν από το Σεπτέμβρη 1943 η V γερμανική στρατιά, η XI ιταλική στρατιά και 2 σώματα Βουλγαρικού στρατού, δηλαδή σύνολο 300.000 άντρες που ποτέ δεν μπόρεσαν να επιβάλουν την τάξη τους στη χώρα ούτε, έστω, να εξασφαλίσουν τις κύριες αρτηρίες επικοινωνίας· μετά το Σεπτέμβρη του 1943, 180.000 στρατιώτες του Ράιχ αποσπασμένοι από άλλους πολεμικούς στόχους, δηλαδή 10 γερμανικές μεραρχίες και 3 Βουλγαρικές που άφησαν 22.000 νεκρούς επί

τόπου.

Τον φόρο αίματος, τέλος, ενός ολόκληρου λαού στον οποίο, παρά τις θυσίες τους, οι αντάρτες μπόρεσαν πάντα να στηριχτούν χωρίς δυσπιστία και χωρίς περιορισμούς..

500.000 νεκροί, μαζύ με τις 260.000 θύματα της πείνας, σε μια χώρα 7.300.000 ψυχών, δηλαδή περίπου το 7% του πληθυσμού.

Αυτός ο απολογισμός του αγώνα κατά του καταχτητή, με το τεράστιο παθητικό αίματος, είναι παρόλα αυτά απολογισμός μιας νίκης, που το μεγαλύτερό της μέρος ανήκει αναμφισβήτητα στον Ε.Λ.Α.Σ.

Στο τάσι του Scobie: οι αντιπρόσωποι των παλιών πολιτικών σχημάτων που δεν πήραν πρακτικά μέρος στην Αντίσταση, με εξαίρεση τον Ε.Δ.Ε.Σ.: ένας στρατός πραιτωριανών στηριζόμενος στα βρετανnικά τεθωρακισμένα, και η ιερή αγανάχτηση των κομπάρσων μπροστά στις βιαιοπραγίες της κομμουνιστικής δραστηριότητας: 13.500 θύματα, μαζύ και των Ταγμάτων Ασφαλείας. Βέβαια δεν είναι λίγα, αλλά πού βρίσκεται το σκάνδαλο σε σύγκριση με την επιείκια των στρατολόγων του Scobie, με την απάτη της κυβέρνησης και με το σπίλωμα μιας ηρωικής και νικηφόρας Αντίστασης;

Από την μια υπάρχει ένας λαός με τ' όπλο παραπόδα που δεν διαθέτει κανένα εξωτερικό στήριγμα. Υπάρχει η πίκρα της κλεμμένης νίκης, δηλαδή μια πληγή πιο βαθεια από την ήττα αλλά επίσης και μια τεταμένη θέληση, έτοιμη να εκραγεί, να ξανακαταχτήσει την ιστορία της.

Από την άλλη πλευρά, οι επαγγελματίες του παζαρέματος και της ευλογίας των μεγάλων χωρομετρών που, τούτο το Φλεβάρη 1945, συγκλίνουν προς τη Γιάλτα.

Βάρκιζα

Στις 2 του Φλεβάρη, η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ., με επικεφαλής το Σιάντο και μέλη της τους Παρτσαλίδη και Τσιριμώκο φτάνει στη Βάρκιζα, μεταξύ Αθηνών και Σουνίου. Στο βάθος μιας μακριάς αλλέας από πεύκα, μέσα σε μια άσπρη βίλλα που ανήκει στον Κανελλόπουλο, αρχίζουν οι διαπραγματεύσεις.

Επιδιώκοντας πάντα τη νομιμότητα, ο Σιάντος πέφτει ακόμη μια φορά στην παγίδα που πρωτοστήθηκε στο Λίβανο. Η δύναμή του είναι ένας στρατός 75.000 αντρών που ελέγχει τα τέσσερα πέμπτα της επικράτειας (27 περιοχές σε σύνολο 31), αλλά η απάντηση του Δημητρώφ του έχει σπάσει τελείως το ηθικό. Δεν διαθέτει το απαιτούμενο πολιτικό βάρος για ν' αντιμετωπίσει τους συνομιλητές του, που ομόφωνα ξαναρχίζουν να δικάζουν τον Ε. Λ.Α.Σ.

Επί εννιά μέρες, αυτά που θα συμβούν σε τούτο το σπίτι της Αττικής είναι απίστευτα. Το μέλλον του Ε.Α.Μ. στηρίζεται στους ώμους ενός γέροντα που θεωρεί την νομιμότητα σαν ένα είδος απρόσιτου ι ε ρ ο ύ και που, σύμφωνα με τη γραμμή που έχει χαραχτεί από τις προηγούμενες διαπραγματεύσεις, δεν παύει να κατρακυλάει από το επίπεδο των παραχωρήσεων στο ξεπούλημα. Από την πρώτη μέρα, ο Σιάντος, ο παλιός επαναστάτης αγωνιστής, ο ουσιαστικά αποκηρυγμένος από τη Μόσχα, νοιώθει στριμωγμένος, ενώ από την άλλη μεριά οι αντίπαλοί του βιάζοντα να βρουν μια συμβιβαστική λύση, καθώς πλησιάζει η διάσκεψη των μεγάλων στη Γιάλτα.

Ο Σιάντος όμως δεν ξέρει να εκφοβίσει με τα όπλα που διαθέτει κι αφήνεται να τον εκφοβίζουν με τη «νομιμότητα». Τέλος είναι τόσο γεμάτος από την έγνοια να διαφυλάξει το μέλλον του Κ.Κ.Ε. με την ορθόδοξη μορφή του, ώστε του είναι αδύνατο να παίξει σωστά το χαρτί του Ε.Λ.Α.Σ. και να επιβάλει μια πραγματικότητα της οποίας είναι ανίκανος να μετρήσει τη σπουδαιότητα. Κανένας στη συνέλευση δεν υποτιμά ίσως τόσο, όσο ο ίδιος, τη δύναμη των ανταρτών. Βασική του επιδίωξη είναι να βολέψει το μέλλον, διασώζοντας έναν παρωχημένο επαναστατικό μηχανισμό.

Οι συζητήσεις βαλτώνουν γύρω από το πρόβλημα της αμνηστίας. Οι αντιπρόσωποι της κυβέρνησης δεν θέλουν ούτε ν' ακούσουν καν για γενική αμνηστία κι αρχίζουν να απεργάζονται τα νομικά μέσα που θα τους επιτρέψουν αργότερα να καταδιώξουν την μεγάλη πλειοψηφία των ανταρτών για ποινικά αδικήματα.

Ο Σιάντος, έχοντας βάλει στην μπάντα τον Ε.Λ.Α.Σ., δεν έχει άλλο μέσο πίεσης από τις 15.000 ομήρους. Δεν θα χρησιμέψουν τελικά παρά για να προμηθεύσουν επιχειρήματα στους αντιπάλους του, παραφουσκώνοντας το σκιάχτρο του απολυταρχισμού.

Στις 5 του Φλεβάρη, ενώ η συνδιάσκεψη της Βάρκιζας λιμνάζει, ανοίγει στη Γιάλτα το μεγαλύτερο παζάρι της ιστορίας.

Στη διάρκεια της συνεδρίασης της 8ης του μηνός ο Στάλιν ανακοινώνει στους συνομιλητές του πως «θα επιθυμούσε να πληροφορηθεί τι συμβαίνει στην Ελλάδα», αλλά προσθέτει αμέσως «ότι δεν έχει την παραμικρή πρόθεση να κάνει κριτική των Βρεταννών στην Ελλάδα αλλά απλώς να ενημερωθεί».

Ο Churchill του απαντά πως οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται σε καλό δρόμο κι επωφελείται για να ευχαριστήσει τον στρατάρχη Στάλιν «διότι δεν έδειξε υπέρμετρον ενδιαφέρον διά τας ελληνικάς υποθέσεις». Για να κλείσει αυτή η ανταλλαγή αβροτήτων, ο Στάλιν επαναλαμβάνει πως δεν έχει καμιά κριτική διάθεση όσον αφορά την βρεταννική επέμβαση στην Ελλάδα, ούτε την πρόθεση να επέμβει στην υπόθεση.

Παρ' όλα αυτά, την επομένη, ο Churchill καλεί τον Στάλιν να στείλει ένα παρατηρητή στην Ελλάδα, πράγμα που δεν θα είχε άλλο αποτέλεσμα από το να δώσει ένα καινούργιο χτύπημα στο Ε. Α.Μ. Ο Στάλιν απαντά μ' ένα βιασμένο χαμόγελο πως ένα τέτοιο εγχείρημα του φαίνεται επικίνδυνο εφόσον οι Βρεταννοί ποτέ δεν επέτρεψαν σε άλλες δυνάμεις, εκτός από τις δικές τους, να μπούνε στην Ελλάδα. Βέβαια πρόκειται γι' αστείο και, στον επίσημο τόνο που ταιριάζει σ' αυτού του είδους τα θέματα, συμπεραίνει:

—«Έχω απόλυτη εμπιστοσύνη στην βρεταννική πολιτική στην Ελλάδα».

Κάτω από τα πεύκα της Βάρκιζας, ο Σιάντος χάνει έδαφος. Το ζητούμενο αντάλλαγμα της νομιμότητας είναι υπερβολικό, αλλά δεν έχει πια καιρό ν' αλλάξει στάση. Είναι έτοιμος να πληρώσει μη γνωρίζοντας ούτε το τίμημα της απάτης ούτε τη δική του δύναμη. Οι Άγγλοι βιάζονται να καταλήξουν σε συμφωνία κι επεμβαίνουν για τη χορήγηση γενικής αμνηστίας. Οι υπουργοί όμως του Πλαστήρα ξέρουν πως η διαδικασία έτσι όπως γίνεται τους ευνοεί και πιέζουν για συνθηκολόγηση. Η αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ. υπερκερασμένη, παραιτείται από τη γενική αμνηστία, παραδίνει τους αγωνιστές της στην καταδίωξη ή τους καταδικάζει σε εξορία, αλλά πετυχαίνει μια μερική και κουτσουρεμένη αμνηστία που αποκλείει ρητά τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, διευρύνοντας σε μεγάλο βαθμό τον ορισμό τους, έτσι που τελικά δεν προστατεύει παρά μονάχα τα σπουδαία στελέχη του κόμματος. Ανίκανος να στηριχτεί στην πραγματικότητα, ο Σιάντος διασώζει προσωρινά το γέρικο επαναστατικό μηχανισμό και δεν δημιουργεί κανένα διπλωματικό πρόβλημα στο Στάλιν.

Το βράδυ της 11 του Φλεβάρη, δίνει μια συνέντευξη στους αντιπροσώπους του διεθνούς τύπου στο υπουργείο Εξωτερικών.

«Εφόσον οι μεγάλοι σύμμαχοι αποφάσισαν πως η παρουσία του βρεταννικού στρατού στην Ελλάδα ήταν χρήσιμη, σημαίνει πως ήταν. Πιστεύουμε πως η σύγκρουση μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ και Βρεταννών είναι αποτέλεσμα μιας θλιβερής παρεξήγηση, η οποία, ελπίζουμε, θα ξεχαστεί».

Οι συμφωνίες της Γιάλτας θα τηρηθούν, αλλά εκείνες της Βάρκιζας θα παραδώσουν τον Ε.Λ.Α.Σ. στους αντιπάλους του, πρώτο ολοκαύτωμα για την εγκαθίδρυση του σοσιαλιστικού οχυρού του Στάλιν.

Την νύχτα της 11ης προς την 12η, πριν βάλει την μονογραφή του κάτω από ένα κείμενο που αφοπλίζει τον απελευθερωτικό στρατό, κλείνει τις πόρτες όλων των υπουργείων στο Ε.Α.Μ. αλλά διατηρεί την νομιμότητα του Κόμματος, ο Σιάντος καταδιώκεται από φαντάσματα. Δίνει στους συνομιλητές του την εντύπωση του χαμένου, πράγμα που εκφράζει με σαφήνεια την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία συντελέστηκε η υποκλοπή μιας συμφωνίας που διέγραψε με λαθραίο τρόπο τέσσερα ολόκληρα χρόνια ενός αλύγιστου αγώνα.

«Ο Σιάντος, γράφει ο Lepper, με χιτώνιον και μπόττες καουτσούκ, εβημάτιζεν επάνω κάτω εις τον χώρον, δηλών ότι δεν είχε την πρόθεσιν να υπογράψη αυτήν την νύκτα διότι ήτο πολύ κουρασμένος και το μυαλό του δεν ήτο αρκετά νηφάλιον. Εκάμαμεν επανειλλημμένας αποπείρας να τον πείσωμεν να υπογράψη, αλλά επέμενεν εις την άρνησίν του.

Ο Macmillan και εγώ εκαθήμεθα εκεί, πίνοντες νερό και τρώγωντες σάντουιτς, αναμένοντες ως δύο αστυνομικοί να υπογράψη ο άνθρωπός μας το χαρτί του. Τελικώς, την 4ην πρωινήν ώραν, ο Σιάντος μας εγνώρισεν ότι, παρ' όλον ότι του ήτο αδύνατον να ύπογράψη καθ' ολοκληρίαν το σύμφωνον, ήτο έτοιμος να υπογράψη εν σύντομον προσωρινόν τοιούτον»[96].

Παράλληλα με τις πολιτικές διαπραγματεύσεις, διεξάγονται και στρατιωτικές, όπου συμμετέχει ο Σαράφης, για τον αφοπλισμό των λαϊκών δυνάμεων. Ο Ε.Λ.Α.Σ. πρέπει να παραδώσει στο τέλος του μηνός 41.500 τουφέκια και αυτόματα, 2015 πολυβόλα και 32 πυροβόλα διαφόρων διαμετρημάτων.

Οι συμμαχικές παραδόσεις οπλισμού στην Αντίσταση υπολογίζονται σε 3000 τουφέκια, 300 αυτόματα Stén, 30 πολυβόλα, 100 οπλοπολυβόλα και 10 όλμους. Τα υπόλοιπα, περίπου 80 με 90%, είναι λάφυρα.

Ο ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΣ

Τα Τρίκαλα βρίσκονται στην είσοδο του Θεσσαλικού κάμπου, στους πρόποδες του βουνού Αρδάμη, απ' όπου πηγάζει ο Ληθαίος ποταμός, η αρχαία Λήθη.

Στη μέση της μεγάλης πλατείας, μια άδεια εξέδρα περιμένει την άφιξη της αντιπροσωπείας του ΕΛ.Α.Σ. Ένα δυνατό φως, προμύνημα του τέλους του χειμώνα, κατακλύζει τους δρόμους. Είναι έρημοι. Όλη η πόλη έχει συγκεντρωθεί στην άκρη του δρόμου της Αθήνας, μαυρίζει τις κορυφές των λόφων και περιμένει την άφιξη του αυτοκινήτου του Σιάντου. Μια βιασμένη αισιοδοξία εμψυχώνει τις συζητήσεις αλλά ένα βαρύ προαίσθημα τις σταματά. Γίνεται σιωπή. Όσο περνά η ώρα, η ανησυχία διαπερνά το πλήθος. Όλα τα μάτια καρφώνονται στο σημείο όπου ο δρόμος χάνεται ανάμεσα στους λόφους. Η αντιπροσωπεία έχει κιόλας έξη ώρες καθυστέρηση. Οι τεντωμένες από την ανυπομονησία σιλουέτες, ορθώνουν ένα πετρωμένο σύμπλεγμα.

Ξαφνικά τ' αυτοκίνητα εμφανίζονται στη στροφή του δρόμου. Μια νέα σύσπαση μεγαλώνει ακόμα την πίεση της ανησυχίας. Κανένας θόρυβος, καμιά επευφημία. Μόνο οι τελευταίες αιχμηρές στιγμές της αναμονής.

Το πρώτο αυτοκίνητο περνάει ανάμεσα σε δυο σειρές άπληστα μάτια. Ο Παρτσαλίδης σκύβει από το παράθυρο. Το μαζικό βουβό ερωτηματικό που διαβάζεται στα πρόσωπα είναι ανυπόφορο.

Με μια φωνή πνιγμένη, προσπαθεί ν' αρθρώσει:

—Εντάξει, εντάξει.

Οι μουντές συλλαβές απελευθερώνουν ξαφνικά τον αέρα σαν πυροδοτήρας. Μια έκρηξη πυρετικής χαράς του απαντά σάμπως να 'χε ακουστεί το καλό μαντάτο. Το πλήθος συνοδεύει τα αυτοκίνητα ως τη πλατεία με την εξέδρα.

Τα στήθια ελευθερώνονται από έξη ωρών αγωνίας μέσα σε μια εύθραυστη ευφορία που στηρίζεται μονάχα στις φωνές.

Ο Παρτσαλίδης ανεβαίνει στην εξέδρα. Είναι μονοκόματος κι ανέκφραστος.

Μερικές τελευταίες ζητωκραυγές προσπαθούν να ξορκίσουν αυτό που διαφαίνεται και ν' αποδιώξουν την πραγματικότητα.

—Αναγκαστήκαμε...

Είναι σαν κεραυνός. Το πλήθος βουβαίνεται. Και μέσα σε τούτη τη πηχτή σιωπή, ο Παρτσαλίδης απαριθμεί τους όρους της συμφωνίας της Βάρκιζας. Όταν τελειώνει κάποιος αρχίζει να σιγοτραγουδά τον ύμνο του Ε.Λ.Α.Σ., που γενικεύεται από εκατοντάδες στόματα που πνίγονται καθώς τραγουδάνε:

Εμπρός Ε.Λ.Α.Σ. για την Ελλάδα
το δίκιο και τη λευτεριά
στ' ακρόβουνα και στα λαγκάδια
σ' ακροβουνό και σε κοιλάδα,
πέτα, πολέμα, με καρδιά.
Με το τουφέκι μου στον ώμο
σε πόλεις κάμπους και χωριά
της λευτεριάς ανοίγω δρόμο
της στρώνω βάγια και περνά.
Ύστερα πάλι σιωπή.

Ο Σιάντος αναστατωμένος και εξουθενωμένος από τις συνέπειες των πράξεών του, αρνιέται να μπει στο δωμάτιο του ξενοδοχείου που του κρατήθηκε και πάει ν' αναπαυτεί στο μικροσκοπικό σπίτι της πόλης που κατοικεί η μάννα του.

Το βράδυ τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής και του Πολιτικού Γραφείου μαζεύονται στου Ιωαννίδη. Ο Καραγιώργης κι ο Ζέβγος ασκούν βίαιη κριτική στο Σιάντο, που δεν είναι σε θέση ν' αμυνθεί. Ο Τζίμας προσπαθεί να βγάλει τα συμπεράσματα.

—Ο χρόνος χάθηκε. Τώρα δεν μπορούμε πια να υποχρεώσουμε τους Άγγλους να υποχωρήσουν.

Δεν τολμάει να εκμεταλλευτεί την αδυναμία του Γέρου.

Σίγουρα για το λόγο αυτό, αλλά και γιατί ο Τζίμας είναι οπλισμένος με μια αυτόματη σοβιετική καραμπίνα, τα μεσάνυχτα ο Σιάντος, παρά κάποιον καβγά που είχαν παλιότερα, του ζητά να τον συνοδέψει στη μάννα του. Στο κατώφλι της πόρτας, πριν χωριστούν, του λέει:

—Δεν σου ζήτησα να με συνοδέψεις γιατί φοβάμαι. Είμαι ήρεμος και ήσυχος. Χάσαμε μια μάχη αλλά ο ελληνικός λαός είναι μαζύ μας και τελικά θα νικήσουμε.

Ο ελληνικός λαός έχει τραυματιστεί: οι άνθρωποι που εμπιστεύθηκε του ζητάνε να καταθέσει τα όπλα και, σε γενικές γραμμές, υπακούει, κατάπληκτος κι εξουθενωμένος. Θάφτανε ίσως ένα σινιάλο για ν' αρνηθεί να υπακούσει. Όμως, μέσα σε τούτη την ατμόσφαιρα κατάπληξης και αποβλάκωσης, η πειθαρχία λειτουργεί αυτοματικά.

Την επομένη οι υπεύθυνοι αρχίζουν να συγκεντρώνουν τα όπλα. Μερικές έμπιστες ομάδες επιφορτίζονται να θάψουν μια αρκετά μεγάλη ποσότητα σύγχρονων όπλων. Για να συμπληρωθεί ο κατάλογος του Scobie θυσιάζονται κατά προτεραιότητα οι γκράδες και τα τρομπόνια. Ο ολοκαίνουργιος οπλισμός, που πάρθηκε από τους Ιταλούς κυρίως, μπαίνει στην μπάντα. Η διαλογή όμως γίνεται μυστικά κι οι περισσότεροι άντρες πρέπει ν' αποχωριστούν το τουφέκι με το οποίο πολέμησαν. Πολύ συχνά είναι λάφυρο. Οι καπετάνιοι, ανίκανοι να βγάλουν έναν οποιοδήποτε κατά συνθήκη λόγο μπροστά στους άντρες τους, περιορίζονται γενικά να δίνουν μια σύντομη διαταγή στην οποία οι αντάρτες υπακούνε κλαίγοντας.

Σ' όλες τις μονάδες επαναλαμβάνεται η ίδια σκηνή. Οι άντρες φιλάνε το όπλο τους, ανακαλώντας τα τυραννισμένα χρόνια που πέρασαν και παραιτούνται ταυτόχρονα από τη νίκη και από την προσωπική τους ασφάλεια.

Το ψυχολογικό τραύμα που προκαλούν αυτές οι μέρες του Φλεβάρη θα 'χει ένα τεράστιο αντίχτυπο.

Πρόκειται, στην κυριολεξία, για τραγική λύση. Η μοίρα και οι ήρωες. Τα παράλογα διατάγματα και οι ανώφελοι αγώνες, η νίκη που συντρίβεται από μια τυφλή δύναμη που μοιάζει νάρχεται απ' αλλού και φέρνει μαζύ της το χλευασμό. Σήμερα, 20 χρόνια και πλέον από τότε, δεν υπάρχει ούτε ένας μαχητής, ούτε ένας καπετάνιος εξόριστος ανάμεσα στην Τασκένδη, το Βουκουρέστι, την Πράγα, τη Σόφια, ή τη Βουδαπέστη που να μπορεί να θυμηθεί τον ακατανόητο σπαραγμό των ανταρτών που φιλάνε τα τουφέκια τους χωρίς να τον πάρουν τα κλάμματα. Η Βάρκιζα ανοίγει μια ολέθρια εποχή που διαπνέεται από την τρελλή επιθυμία να γυρίσει πίσω στην ιστορία, να ξανακερδίσει την κλεμμένη νίκη, να διορθώσει το λάθος. Οι άνθρωποι και η μοίρα. Ο ελληνικός λαός και οι Μεγάλοι Σύμμαχοι που μοιράζονται τις ηπείρους. Τελικά, η αλληλοδιείσδυση, που συντελέστηκε από τη δυναμική των πραγμάτων, ανάμεσα στην ορθόδοξη επαναστατική οργάνωση και το λαϊκό κίνημα, (πηγαίο στο μεγαλύτερο μέρος του) της εθνικής αντίστασης, αρχίζει να εξατομικεύεται. Οι αγρότες, που δώσανε το μεγαλύτερο ποσοστό των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ, αναγνωρίζονται μέσα στον Εθνικό Απελευθερωτικό Στρατό, δημιούργημα λίγο - πολύ του Κ.Κ.Ε., αλλά δεν τους ξαναβρίσκεις πλέον μέσα στην επανάσταση των επιτρόπων. Πολλοί γίνανε κομμουνιστές γιατί ο κομμουνισμός ταυτιζόταν με τον αγώνα τους. Δεν θα τους συναντήσεις όμως πια ανάμεσα στους ηγέτες που έρχονται από την πόλη συνοδευόμενοι από τους ψυχομηχανικούς που ξεπούλησαν τη νίκη τους. Η δυσπιστία που νοιώθουν για τους παραδοσιακούς πολιτικούς αντανακλάται τώρα και πάνω στους επαναστάτες πολιτικούς και στους ερμηνευτές της προλεταριακής επανάστασης που μιλάνε μια γλώσσα γραφειοκρατική που τους φέρνει αλλεργία. Έχουν την αίσθηση πως τους μεταχειρίστηκαν για άλλη μια φορά ακόμα οι τεχνικοί, θυσιάζοντας στα αφηρημένα τους πρότυπα τη ζωογόνα ουσία του αγώνα τους.

Κι όμως υπακούνε. Παραδίνουν τα όπλα τους και γυρίζουν στα χωριά τους όπου εκτίθενται στις τακτοποιήσεις λογαριασμών των συμοριών της άκρας δεξιάς που εξόπλισε η κυβέρνηση. Το Κ.Κ.Ε. δεν μετατράπηκε σε Ε.Λ.Α.Σ. αλλά πέτυχε να επιβάλλει στον Ε.Λ.Α.Σ. την τάξη της ήττας.

Οι απομακρυσμένες από τα Τρίκαλα μονάδες παίρνουν τρεις διαδοχικές εντολές: 1. Οι μαχητές του Ε.Λ.Α.Σ οφείλουν να επιστρέψουν στα χωριά τους με τα όπλα τους. 2. Μερικοί αξιωματικοί έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν τα ατομικά τους όπλα. 3. Όλοι οι πολίτες πρέπει να παραδώσουν τα όπλα.

Ύστερα απ' αυτό το κρεσέντο, πολύ λίγες μονάδες αρνούνται να υπακούσουν. Ο Τζαβέλας μένει στον Όλυμπο. Ο Γιαννούλης αρνιέται να διαλύσει την μονάδα του αλλά οι παρόμοιες αντιδράσεις είναι μεμονωμένες.

Αυτοί που δεν θέλουν να γυρίσουν στα χωριά τους, κατευθύνονται προς την Αλβανία και την Γιουγκοσλαβία, ακολουθώντας το δρόμο της εξορίας.

Η καθοδήγηση του κόμματος ανασταίνει το παλιό Γενικό Στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. για να το κάνει να υπογράψει την τελευταία του διακήρυξη:

«Ημερησία διαταγή, Γενικού Στρατηγείου του Ε.Λ.Α.Σ. της 16 Φλεβάρη 1945.

Αξιωματικοί, καπεταναίοι και αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Λ.Α.Ν.

Ύστερα από τη συμφωνία που υπογράφηκε στις 12 του μηνός ο ένοπλος αγώνας του Ε.Λ.Α.Σ. τελειώνει και ο Ε.Λ.Α.Σ. αποστρατεύεται. Επί τρία σχεδόν χρόνια παλέψατε σκληρά ενάντια στον κατακτητή και με τις θυσίες και τον ηρωισμό σας, παίρνοντας τα όπλα κατά το πλείστον από τον

κατακτητή, δημιουργήσατε ένα πραγματικό στρατό, ο οποίος ανάγκασε τους εχθρούς επανειλημμένα να ομολογήσουν την αξία του. Με την πίστη σας, τον ηρωισμό σας και την αυτοθυσία σας δόσατε στον κατακτητή επανειλημμένα χτυπήματα και τέλος, όταν ύστερα από την προέλαση του Κόκκινου στρατού στη Βαλκανική αναγκάστηκε να εκκενώσει την πατρίδα μας, σχεδόν μόνοι σας, με συνεχείς επιθέσεις τον αναγκάσατε να φύγει με μεγάλες απώλειες σε προσωπικό και υλικό και ελευθερώσατε τη χώρα μας. Τα βουνά και οι κάμποι της χώρας μας που είναι γεμάτοι από τάφους των εχθρών και συντρίμμια των πυροβόλων, αυτοκινήτων, γεφυριών και άλλου υλικού δείχνουν ότι είναι έργο σας. Εξασφαλίσατε την τάξη και την ασφάλεια σε τέτιο σημείο ώστε ν' αποκτήσει ο λαός απόλυτη εμπιστοσύνη. Δόσατε άφθονο το αίμα σας για την επιτυχία της απελευθέρωσης. Να είστε υπερήφανοι για το έργο σας και να έχετε ήσυχη τη συνείδησή σας ότι κάνατε το καθήκον σας προς την πατρίδα. Γυρίζοντας στα σπίτια σας πρέπει να είστε οι καλύτεροι πολίτες και να εξακολουθήσετε ειρηνικά εργαζόμενοι για την ευτυχία σας, την πλήρη αποκατάσταση των λαϊκών ελευθεριών ώστε να καταστεί δυνατό με την απόφαση του λαού να γίνει η πατρίδα μας κράτος συγχρονισμένο και ευτυχισμένο και πολιτικά πραγματικά δημοκρατικό. Όπως είσαστε καλοί πολεμιστές, αποδειχθείτε και καλοί πολίτες. Στους ηρωικούς μας νεκρούς που αιώνια θα περιβάλωνται από τιμή και δόξα κλίνουμε ευλαβικά το γόνυ. Τα αγαθά του πολέμου στον οποίον έπεσαν μπορεί ως σήμερα να μην ολοκληρώθηκαν. Να είσαστε σίγουροι πως θα ολοκληρωθούν και πολύ σύντομα. Αποχαιρετώντας όλους, εμείς που σας διοικήσαμε και παρακολουθήσαμε τους αγώνες σας, εκφράζουμε το θαυμασμό μας και την ευγνωμοσύνη μας και πιστεύουμε πως στη δοξασμένη ιστορία της Ελλάδας η σελίδα της δικής σας δράσης θα γραφεί με τα πιο λαμπρά γράμματα.

Ζήτω το αδάμαστο έθνος μας.

Ζήτω το πιο τρανό δημιούργημά του, ο Ε.Λ.Α.Σ. μας.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΑΡΑΦΗΣ —ΑΡΗΣ ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗΣ»

Είτε υπέγραψε είτε όχι αυτή την διακήρυξη, ο Άρης αρνιέται να υποκύψει στη συνθηκολόγηση της Βάρκιζας.

Ο Γολγοθάς του Άρη

Μερικές μέρες πριν από το τέλος των διαπραγματεύσεων, οι καπετάνιοι - παραλήπτες του σφραγισμένου μηνύματος του Άρη, πήραν διαταγή να το καταστρέψουν.

Η τραγική συνέχεια των γεγονότων αφήνει να υποτεθεί πως κάπου έγινε διαροή. Η διαταγή δεν προέρχεται από τον Άρη, αλλά από την διεύθυνση του κόμματος, στο οποίο καταγγέλθηκε η ενέργειά του. Προφανώς περιείχε μια έκκληση για τη συνέχιση του αγώνα κι ένα σχέδιο ανασύνταξης των ανταρτών.

Στο τέλος του Φλεβάρη, ο Άρης, που δεν ξέσφιξε τα δόντια του εδώ και δεκαπέντε μέρες, φεύγει από τα Τρίκαλα για τη Λαμία δηλώνοντας ότι πάει να συναντήσει την οικογένειά του. Όλοι οι αντάρτες που κατηφορίζουν προς την Αθήνα πρέπει να περάσουν από την πόλη.

Με καμμιά εκατοσταριά άντρες ο Άρης εγκαθίσταται μερικά χιλιόμετρα μακριά από το χωριό τού Σπερχειού, όπου ο Ε.Λ. Α.Σ. πρωτοεμφανίστηκε μια χειμωνιάτικη μέρα του 1942. Ίσως να πρόκειται για ένα σημείο συνάντησης που αναφερόταν στα κατεστραμένα γράμματα. Το νέο απλώνεται γύρω στη Λαμία: ο Άρης καλεί τους αντάρτες να έρθουν να τον συναντήσουν για την προετοιμασία του «τρίτου γύρου». Αλλά οι πιο πολλοί καπετάνιοι βρίσκονται μακριά και η έκκληση δεν τους φτάνει.

Στις 3 του Μάρτη, ο Ιωαννίδης και ο Σιάντος, που κατευθύνονται προς την Αθήνα, σταματάνε στη Λαμία και μαθαίνουν την απόφαση του Άρη.

Ο Ιωαννίδης αντιδρά βίαια και ετοιμάζει μια μικρή αντιπροσωπεία να πάει στο Σπερχειό ένα απειλητικό μήνυμα της ηγεσίας.

—Πηγαίνετε να πείτε στον Άρη ότι το Κόμμα τον διατάζει να γυρίσει στην Αθήνα. Αν φοβάται, θα του δώσουμε χαρτιά να πάει στο εξωτερικό.

Οι αγγελιοφόροι έχουν διαλεχτεί ανάμεσα στους συναγωνιστές του από το πρώτο αντάρτικο. Ο Περικλής, ο Γρηγοριάδης και ο Νικηφόρος. Ο Νικηφόρος αρνείται να πάει με τους άλλους δυο. Ο Άρης σ' ένα ξέσπασμα θυμού έχει ορκιστεί να τον πνίξει όταν έμαθε πως το τάγμα του πιάστηκε στον ύπνο στο ιπποδρόμιο της Φιλοθέης, την πρώτη μέρα της μάχης της Αθήνας. Αποφεύγει έτσι να πάρει μέρος σε μια θλιβερή αποστολή.

Ο Αρίστος Βασιλειάδης, γραμματέας του κόμματος στη Ρούμελη, συναντά την ομάδα που κατευθύνεται στο Σπερχειό. Πριν μπούνε στην κωμόπολη, ο Περικλής τον συμβουλεύει να μείνει πίσω.

—Αν ο Άρης δει νάρχεται ένας πολιτικός υπεύθυνος θα τον σκοτώσει.

Όμως ο Άρης και οι μαυροσκούφηδες έχουν φύγει από το Σπερχειό και πάνε μακρύτερα στο Δίλοφο, όπου προστατεύονται καλύτερα. Ο δρόμος είναι άσχημος, γεμάτος χιόνια, αδιάβατος για οχήματα και οι τρεις αγγελιοφόροι συνεχίζουν με τα πόδια.

Από τα παράθυρα του πρώτου σπιτιού του Δίλοφου οι μαυροσκούφηδες επιτηρούν την άκρη του χωριού. Ο Φοίβος Γρηγοριάδης προχωρά μόνος. Η άφιξή του αναγγέλεται στον Άρη που κατρακυλά τη σκάλα και τσακίζεται να φτάσει κοντά του.

—Φοίβο, είσαι ο πρώτος. Να σ' αγκαλιάσω!

Ο Γρηγοριάδης, προσπαθεί να ξεφύγει από το σφίξιμο του καπετάνιου.

—Άρη. Μη χάνεις την ψυχραιμία σου. Σε τρία λεπτά δεν θα μ' αγαπάς και τόσο.

Ο Άρης τον παρατά και κάνει πίσω ένα βήμα. Μισοκλείνει το δεξί του μάτι και χαϊδεύει τα γένεια του.

—Δηλαδή ήρθες με αποστολή...

—Ναί. Είμαστε τρεις, απαντάει ο Γρηγοριάδης.

—Φώναξέ τους, δεν παθαίνουν τίποτα.

Μπαίνουν όλοι σ' ένα σπίτι όπου ο Γρηγοριάδης μεταδίνει στον Άρη το μήνυμα του Ιωαννίδη.

—Πρέπει να πας στην Αθήνα ή να φύγεις έξω.

Ο Άρης ο αδάμαστος, ο βίαιος βρίσκεται ακόμη μια φορά αντιμέτωπος με τον κλοιό του Κόμματος. Είναι πιθανό ότι αυτές τις μέρες όπου τα όπλα, προτού παραδοθούν, ρίξανε μια τελευταία μπαταριά για ν' αποτίσουν φόρο τιμής στους νεκρούς της Αντίστασης, πολλοί καπετάνιοι θα έρχονταν να τον συναντήσουν αν είχαν ακούσει το κάλεσμά του. Τα σφραγισμένα γράμματά του όμως καταστράφηκαν. Ο Ιωαννίδης έφτασε πρώτος στη Λαμία. Τώρα οι άλλοι επιτηρούνται. Δεν πρόκειται να 'ρθουν.

Ο Άρης γράφει ένα γράμμα.

«Αν το Κόμμα το θέλει, φεύγω, με τον όρο να μείνω ένας μαχητής και να μπορέσω να εκφράσω τη γνώμη μου στο Στάλιν, αν χρειαστεί. Κατευθύνομαι προς τα σύνορα. Οι άντρες μου δεν θα αφοπλιστούν. Αν δεν συμφωνάτε, στείλτε μου τον Μπαρτζιώτα προσωπικά. Δεν θα εμπιστευτώ κανέναν άλλο μαντατοφόρο».

Το γράμμα φτάνει στην Αθήνα κρυμένο στη μπότα του Γρηγοριάδη και παραδίνεται στον Παρτσαλίδη.

Ο Άρης εγκαταλείπει το Δίλοφο και συναντά τον Πλουμπίδη, πολιτικό στέλεχος και φίλο, στο Παλιό Κάστρο.

—Είναι εντάξει, πήγαινε στα Τρίκαλα που θα λάβεις το φύλλο πορείας για την Αλβανία.

Ο Άρης και οι άντρες του, που σε όλη τη διάρκεια της κατοχής περιφρονούσαν τους κανόνες παρανομίας, ξυρίζονται, ξηλώνουν τα σήματα από τις στολές τους κι ανηφορίζουν σαν παρίες προς τα Τρίκαλα, που ο αφοπλισμένος Ε.Λ.Α.Σ. μόλις έχει εκκενώσει.

Ο πολιτικός επίτροπος της πόλης δεν έχει λάβει οδηγίες και τον στέλνει στα Γιάννινα. Από κει, πάντα χωρίς απάντηση από την Αθήνα, ο Άρης κατευθύνεται προς την Κόνιτσα κι από κει στην Καστοριά, μερικά χιλιόμετρα από τα σύνορα. Καμμιά είδηση.

Αποφασίζει να στείλει τον Πελοπίδα κι έναν από τους άντρες του, στην Κορυτσά, στο αλβανικό έδαφος. Ο Τζίμας που πηγαίνει για τη Γιουγκοσσλαβία περνάει από την πόλη, αλλά δεν ξέρει τίποτα και δεν αφήνει καμιά εντολή.

Στην διάρκεια του ταξιδιού του Πελοπίδα, μια βρετανnική μονάδα της 4ης Ινδικής μεραρχίας ανακαλύπτει την παρουσία του αποσπάσματος και το χτυπάει στο χωριό Κρύα Πηγή.

Ο Αρης καταφέρνει ν' απαγγιστρωθεί και περνάει τα σύνορα. Ο Έκτορας, ένας αντάρτης του, σκοτώνεται στη διάρκεια της αψιμαχίας. Μια αλβανική περίπολος αρνείται ν' αφήσει τους ένοπλους να μπούνε και τους υποχρεώνει να ξαναπεράσουν στο ελληνικό έδαφος όπου η θέση είναι τώρα επισημασμένη. Αφήνουν τρεις τραυματίες στα χέρια των Αλβανών και διαβαίνουν τα σύνορα τη νύχτα.

Ο Πελοπίδας φτάνει στο ραντεβού και κάνει στον Άρη την αναφορά της αποστολής του στην Κορυτσά. Στις πέντε μέρες που ακολουθούν, το απόσπασμα, καταδιωκόμενο από τους Βρεταννούς, μετακινείται κατά μήκος των συνόρων με την ελπίδα να δει νάρχεται κάποιος απεσταλμένος του κόμματος. Κανένας αγγελιαφόρος δεν φαίνεται αλλά ο «Ριζοσπάστης» της 11 του Απρίλη αναγγέλει στην πρώτη σελίδα ένα νέο, που για τον Άρη, και χιλιάδες Έλληνες, κάνει να ξαναγεννηθεί μια τρελλή ελπίδα. Ο Καραγιώργης, που έχει φύγει σαν ανταποκριτής της εφημερίδας στο Σαν Φραντσίσκο, ψάρεψε μια φανταστική πληροφορία στους διαδρόμους των Ηνωμένων Εθνών. Ο Νίκος Ζαχαριάδης, ο παλιός γραμματέας του Κ.Κ.Ε. βρέθηκε ανάμεσα στους επιζώντες του Νταχάου. Ζαχαριάδης, ο μεγάλος απών στις δύσκολες στιγμές. Τέσσερα χρόνια μετά την εξαφάνισή του, τραγουδιόταν σε όλες τις συγκεντρώσεις του κόμματος:

Ζαχαριάδη αγωνιστή,
|Βαρβαρότητας γκρεμιστή,
Μπράτσα μύρια σε φρουρούν,
Λογισμοί σε σένα πετούν...

Η επιστροφή του Ζαχαριάδη σημαίνει το τέλος της πολιτικής περιπλάνησης, την έξοδο από το λαβύρινθο. Η καλή είδηση ξυπνάει την παλιά προσωπολατρεία, αναγγέλει την άφιξη του σωτήρα, κάνει ν' αναπηδήσει ο τελευταίος πολιτικός επαναστατικός μύθος που δεν αμαυρώθηκε στη Βάρκιζα. Ένας μύθος σταλινικός, τρομερός και ανέπαφος. Ο Άρης, όπως και πολλοί άλλοι, ξαναβρίσκει την εμπιστοσύνη του. Αποφασίζει να ξανακατεβεί στην Αθήνα.

Η επιστροφή είναι πιο επικίνδυνη από τη φυγή. Φεύγοντας από το Δίλοφο με τα χιόνια, έφτασε στα Αλβανικά σύνορα στη μέση της άνοιξης. Πρέπει να χωθεί για ένα μήνα ακόμη στα ελληνικά βουνά. Η χώρα διατρέχεται από τις ένοπλες συμμορίες της άκρας δεξιάς που υποστηρίζονται ή γίνονται ανεκτές με τη μεγαλύτερη δυνατή επιείκεια από την κυβέρνηση. Οι πιο διάσημες είναι του Σούρλα, που έκανε θραύση και στην κατοχή με την ευλογία των Γερμανών, του Τσάντουλα, του Χωρόπουλου, του Ζέρβα, του Βελέντζα, του Ταμπούρη — όλοι τους γνωστοί μισθοφόροι, χαρατσωτήδες, εκτελεστές και κυνηγοί κεφαλών.

Φτάνοντας στο ύψος των Τρικάλων, ο Άρης μαθαίνει την άφιξη του Ζαχαριάδη στην Αθήνα, όπου γίνεται δεκτός στο στάδιο από μια τεράστια συγκέντρωση. Στέλνει ένα γράμμα στον πολιτικό επίτροπο της πόλης. «Είμαι διατεθειμένος να κάνω ό,τι αποφασίσει ο Ζαχαριάδης και να γυρίσω στην Αθήνα αν το κρίνει χρήσιμο. Στην περίπτωση που δεν μπορεί να μου απαντήσει, ας μου στείλει τον Μπαρτζιώτα με οδηγίες».

Ξαναπιάνει το βουνό περιμένοντας την απάντηση και κρύβεται στα Τζουμέρκα, παλιό λημέρι του Ζέρβα.

Μια μονάδα κυβερνητικού στρατού καταφέρνει να τον εντοπίσει και τον χτυπάει τις πρώτες μέρες του Ιούνη. Ο Άρης χρησιμοποιεί σαν οδηγό το Δράκο, ένα παλιό ληστή που γνωρίζει την περιοχή σαν την τσέπη του. Καταφέρνει να σπάσει τον κλοιό.

Ανασυντάσσει τους άντρες του κοντά στο χωριό Μεσούντα. Εκεί, σ' ένα μύλο δίπλα στον Αχελώο, ο Δράκος, σταλμένος για αναγνώριση, συναντάει τον πολιτικό επίτροπο της περιοχής κι ένα δεύτερο πρόσωπο. Μετά από μεγάλη συζήτηση ο Δράκος επιστρέφει στον Άρη και του προτείνει να τον οδηγήσει προς το νότο. Η φάλαγγα ξεκινά με μια ομάδα ανιχτευτών μπροστά της. Πίσω, ο Πελοπίδας έχει επιφορτιστεί από τον Άρη να προσέχει ένα μεταλλικό μπαούλο. Περιέχει προσωπικά αρχεία και ίσως, ανάμεσα σε αλλά, το κλειδί του μυστηρίου της περίφημης υπογραφής.

Η εμπροσθοφυλακή προχωρά προς τη δασωμένη πλαγιά ενός λόφου όταν μέσα από τους θάμνους την υποδέχονται πυροβολισμοί. Έχουν πέσει σε παγίδα. Μάρτυρες θα διαβεβαιώσουν την επομένη ότι είδαν μέσα στο μύλο το Δράκο και τον πολιτικό επίτροπο να συζητάνε μ' ένα αξιωματικό του κυβερνητικού στρατού. Ο Δράκος θα κριθεί με μια ύποπτη επιείκεια και ο Άρης δεν ξέρει ακόμη πως έχει καταδικαστεί από το Ζαχαριάδη μ' ένα βρώμικο άρθρο που δημοσιεύτηκε στο «Ριζοσπάστη»: «Ο Άρης Βελουχιώτης, η Θανάσης Κλάρας, ή Μιζέριας, ή Δηλωσίας, ο αποστάτης...».

Με τις πρώτες τουφεκιές, ο Άρης στέλνει τον Πελοπίδα και μερικούς άντρες να κάνουν αναγνώριση στο γεφύρι της Μεσούντας, που έχει αφήσει πίσω του για ν' ακολουθήσει το μονοπάτι που του υπόδειξαν οι οδηγοί.

Η μικρή ομάδα της εμπροσθοφυλακής καταφέρνει να διαπεράσει την εχθρική παράταξη. Ο Άρης με καμμιά τριανταριά άντρες πέφτει στο ποτάμι. Οι υπόλοιποι, πενήντα περίπου, περνάνε το ποτάμι λίγο πιο κάτω αλλά οι δυο ομάδες χάνουν την επαφή τους. Ο Πελοπίδας, τη στιγμή της οπισθοχώρησης, αναγκάστηκε να παρατήσει στην άλλη όχθη το μπαούλο με τα χαρτιά. Ο Άρης είναι τρομερά ανήσυχος.

—Χωρίς αυτά τα ντοκουμέντα, είμαστε άοπλοι.

Δυο βοσκοί, πατέρας και γυιός, κατηφορίζουν κατά μήκος του ποταμού. Συνάντησαν τη δεύτερη ομάδα να προχωρά βορεινά, λίγο πιο κάτω. Ο πατέρας προτείνει να πάει να βρει την ομάδα, ενώ ο γυιός του θα οδηγήσει το απόσπασμα του Άρη. Ο νεαρός βοσκός δίνει μια εφημερίδα στον καπετάνιο. Είναι η «Ελεύθερη Ελλάδα» της 21 του Ιούνη 1945.

«Ο αρχηγός του Κ.Κ.Ε. Νίκος Ζαχαριάδης ανακοίνωσε ότι η Κεντρική Επιτροπή του Κόματος αποφάσισε να καταγγείλει την δραστηριότητα του Άρη Βελουχιώτη σαν ύποπτη και τυχοδιωχτική.

»Η τωρινή δραστηριότητα του Άρη Βελουχιώτη παίζει το παιχνίδι της αντίδρασης στην οποία προσφέρει επιχειρήματα κατά του Κ.Κ.Ε.. και της παρέχει τη δυνατότητα να μιλάει για προδοσία των συμφωνιών της Βάρκιζας και εγκλήματα του Άρη ενάντια στο δημοκρατικό κόσμο...».

Ο Ζαχαριάδης, ο σωτήρας, είναι στην πραγματικότητα ο νέος ιεροεξεταστής της ορθοδοξίας. Καταδικάζει τον Άρη χωρίς δίκη.

Ο Άρης κάθεται σε μια πέτρα. Δίνει διταγή στη φάλαγγα να ξεκινήσει χωρίς να τον περιμένει και κρατάει κοντά του τον Τζαβέλα. Λίγα λεπτά αργότερα, ακούγεται η έκρηξη μιας χειροβομβίδας.

Κανένας στρατιώτης του κυβερνητικού σρατού δεν βρίσκεται κοντά στο γεφύρι της Μεσούντας, απ' όπου έπρεπε κανονικά να περάσει η φάλαγγα, πράγμα που αποδείχνει πως η παγίδα ήταν στημένη. Ο Πελοπίδας ακούει καθαρά την έκρηξη της χειροβομβίδας, μετά από την οποία το τουφεκίδι ξαφνικά πέφτει, σάμπως οι κυβερνητικές δυνάμεις να ήξεραν πως πέτυχαν τον αντικειμενικό τους σκοπό.

Δεν θα μάθει κανείς ποτέ αν ο Άρης και ο Τζαβέλας αυτοκτόνησαν ή αν ο Δράκος, επωφελούμενος από τη στιγμή που μείνανε μόνοι πίσω, τράβηξε τη χειροβομβίδα. Όμως όλα συγκλίνουν για να κάνουν πιο σκληρό και πιο βρώμικο το τέλος του πρωτοκαπετάνιου του Ε.Λ.Α.Σ.:

Η αποκήρυξη του Ζαχαριάδη που καταδικάζει ένα κυνηγημένο, τα χαμένα ντοκουμέντα, η θολή προσωπικότητα του Δράκου και ο μανιχαϊκός ζήλος του επίτροπου της Μεσούντας που εδώ και λίγες μέρες γνωρίζει την απόφαση του Ζαχαριάδη.

Ο ποταμός Αχελώος παρασέρνει τα κορμιά των ανταρτών που πέφτουν στο νερό κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης. Δεν είναι ακρωτηριασμένα. Γεγονός αφύσικο· οι υπηρεσίες του υπουργού Δικαιοσύνης Ρέντη δεν δίνουν χρηματικές αμοιβές παρά μονάχα επί τη προσκομίσει βασικών.... εξαρτημάτων.

Οι παλιοί αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. που πέφτουν στα χέρια του Σούρλα και του Βοϊδερού, θάβονται πάντα χωρίς κεφάλι. Στις 18 όμως αυτού του Ιούνη, αυτό που κυνηγούν είναι το κεφάλι του Άρη. Κι αν το σκυλολόι παρατάει το ψιλό κυνήγι, είναι γιατί ξέρει πως κρατάει το κύριο λάφυρο. Ο Άρης είναι στα χέρια τους..

Ο Πελοπίδας ακούει τη φωνή των σμπίρων του Βοϊδερού νάρχεται από το ποτάμι:

«Πετάχτε τα όπλα. Ο αρχηγός σας σκοτώθηκε».

Όμως οι άντρες του Άρη είναι κιόλας μακριά. Οι κυνηγοί κεφαλών δεν τους καταδιώκουν. Έχουν ολοκληρώσει την αποστολή τους.

Αφού σκορπίσει τους άντρες του, ο Πελοπίδας γυρίζει στο χώρο της μάχης, βρίσκει την μεταλλική κάσα του Άρη και τη θάβει επί τόπου. Δυο χρόνια αργότερα, θα γυρίσει να την πάρει και θα την παραδώσει στο Γούσια, τον αφοσιωμένο του Ζαχαριάδη, στη Ρούμελη. Θα σκοτωθεί μερικές εβδομάδες αργότερα και τα ντοκουμέντα του Άρη, σχισμένα ή πεταμένα στ' άχρηστα της ορθοδοξίας, δεν θα ξαναβρεθούν ποτέ.

Προς το βράδυ ο Πελοπίδας περνάει από το μύλο όπου ο μυλωνάς τον βεβαιώνει πως την παραμονή άκουσε το Δράκο και τον επίτροπο να συνομιλούν μ' έναν αξιωματικό του κυβερνητικού στρατού.

Την ίδια ώρα, στην πλατεία των Τρικάλων, στο ίδιο σημείο όπου βρισκόταν η εξέδρα του Φλεβάρη κι όπου ανέβηκε ο Σιάντος για ν' αναγγείλει την συνθηκολόγηση του Ε.Λ.Α.Σ., είναι εκτεθειμένα, κρεμασμένα από μια διπλή διχάλα, τα κομένα κεφάλια του Άρη και του Τζαβέλα.

Στις 18 του Ιούνη 1945, η πρώτη και τελευταία αγωνιστική μορφή του Ε.Λ.Α.Σ., υπέκυψε στην αλλόκοτη συμμαχία της αντιδραστικής παράταξης και της αφηρημένης επαναστατικής τάξης.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η νομιμότητα

Ενώ ο Άρης ανέβαινε προς την Αλβανία και εγκατέλειπε, αφήνοντας τη Ρούμελη, την τελευταία ευκαιρία να μαζέψει γύρω του τους αντάρτες για τον τρίτο γύρο, τ' αφοπλισμένα στρατεύματα του ΕΛ.Α.Σ. ξαναγύριζαν στα χωριά και στις πόλεις τους.

Τις τελευταίες μέρες του Φλεβάρη, οι αντάρτες της πρωτεύουσας διατρέχουν, αντίθετα αυτή τη φορά και μέσα σε βρεταννικά φορτηγά, την διαδρομή της οπισθοχώρησης και φτάνουν στην Αθήνα. Η υποδοχή που τους γίνεται, δίνει τον τόνο της ατμόσφαιρας που βασιλεύει στην πρωτεύουσα. Κομάντος της άκρας δεξιάς, που δεν έχουν ειδοποιηθεί από την αστυνομία, είναι όμως ανεχτά απ' αυτήν, περιμένουν την άφιξη των φορτηγών. Οι ομάδες των παλιών αντιστασιακών υποχρεώνονται να βαδίζουν κατά ομάδες για να προστατεύονται μέσα στην πόλη. Αλλά μόλις σκορπίζονται, δίνεται το σύνθημα του λυντσαρίσματος και της καταδίωξης. Οι όροι της συμφωνίας της Βάρκιζας που αφορούν την τιμωρία των συνεργατών παραμένουν γράμμα νεκρό. Στην ύπαιθρο οι μοναρχικές συμμορίες αποθηριώνονται.

Η οργάνωση Χ του συνταγματάρχη Γρίβα γίνεται νόμος στην πρωτεύουσα και δεν υφίσταται την παραμικρή δίωξη για συνεργασία. Ο Σοφιανόπουλος, μέλος της κυβέρνησης, θα δηλώσει αργότερα:

«Αν ήξερα πως τα δοξασμένα όπλα του Ε.Λ.Α.Σ θα δίνονταν στους ανθρώπους της Χ, δεν θα είχα υπογράψει ποτέ τη συμφωνία της Βάρκιζας». Παρά τα ωραία του λόγια, το γλύστρημα προς τα δεξιά εντείνεται και οι αφοπλισμένοι από τη συμφωνία της Βάρκιζας αντιστασιακοί και νικητές, υφίστανται αιματηρά αντίποινα.

Ο Πλαστήρας παίζει προσωρινά το παιχνίδι του Churchill, όσο η βιτρίνα του δημοκρατισμού του και η απόλυτη άγνοιά του των ελληνικών προβλημάτων φτάνει για να στηρίξει το αμφίβολο άλλοθι μιας εύθραστης ενότητας.

Τέλος του Γενάρη, ο Ζέρβας, επιστρέφοντας στην Αθήνα, έρχεται να του κάνει επίσκεψη στο ξενοδοχείο της «Μ. Βρεταννίας».

—Κατά την κατοχή συγκροτήσαμε τον Ε.Δ.Ε.Σ. εν ονόματί σας, χωρίς να λάβουμε την δική σας επίσημη επικρότηση.

Παράλληλα σχηματίσαμε ανταρτικές ομάδες, πάντοτε εν ονόματί σας, χωρίς ποτέ να μας πήτε αν είσαστε σύμφωνος.

Ο Πλαστήρας δεν έτρεφε ποτέ μεγάλη εκτίμηση για τον γενναίο επίγονί του, κι έχει μια εντελώς προσωπική άποψη για την ελληνική πραγματικότητα.

—Κάνατε πολύ καλά, απαντά στο Ζέρβα, που ιδρύσατε την πολιτική οργάνωση, οι αντάρτες όμως βλάψανε την Ελλάδα γιατί εξ αιτίας τους καταστράφηκαν όλα τα χωριά.

Ο Ζέρβας, που ήρθε να ποντάρει πάνω στις υπηρεσίες που πρόσφερε, τάχει χαμένα.

—Εμείς βλάψαμε την Ελλάδα;

—Εσείς, όπως και όλοι οι άλλοι, κάψατε τα χωριά, απαντά ο πρωθυπουργός.

—Ναι αλλά, αν δεν υπήρχαμε εμείς, εσείς δεν θα είσαστε τώρα εδώ πρωθυπουργός. Τη θέση σας θα την είχε ο Άρης Βελουχιώτης.

—Δεν είμαι της γνώμης σας. Με δυο τάγματα θα μπορούσα να διαλύσω τον Ε.Λ.Α.Σ. σ' όλη την Ελλάδα. Θα είχα κυκλοφορήσει μια προκήρυξη και θάχανε εκκενώσει την Αθήνα.

—Την Αθήνα την εκκένωσαν τα τανκς του Scobie, απαντά ο Ζέρβας. Η προκήρυξή σας ίσως να μην είχε το ίδιο αποτέλεσμα.

Ο Πλαστήρας όμως δεν αμφιβάλει για τίποτε.

—Αν μείνει έστω κι ένα μέλος του Ε.Α.Μ. στην Ελλάδα, μέσα σ' ένα μήνα, να με φτύσετε.

—Για όνομα του Θεού, λέει ο Ζέρβας, μη λέτε τέτοια πράγματα δημοσίως, θα γίνετε γελοίος. Απουσιάζατε από την Ελλάδα έντεκα χρόνια. Είστε, ολοφάνερα, πολύ άσχημα πληροφορημένος. Πρέπει να ενημερωθείτε.

Ο Πλαστήρας δεν θάχει καθόλου το χρόνο να ενημερωθεί. Η λευκή τρομοκρατία τον υπερακοντίζει από τα δεξιά και οι Βρετανοί έχουν για την ώρα ένα μόνο αντικειμενικό σκοπό: τη δημιουργία μιας κατάστασης όπου η εναλλαχτική πολιτική λύση στην Ελλάδα να περιοριστεί σε δυο πόλους: Κομμουνισμός ή Μοναρχία.

Υπογράφοντας τη συμφωνία της Βάρκιζας, ο Πλαστήρας έπαιξε το ρόλο του, όπως κι ο Παπανδρέου, λίγους μήνες νωρίτερα, συμπλήρωσε τον δικό του ονομάζοντας το Scobie αρχηγό των ελληνικών στρατευμάτων. Η αστυνομία κάνει συνεχώς συλλήψεις των παλιών ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ. για ποινικά αδικήματα. Όμως δε φτάνει αυτό.

Τέλη Απρίλη, οι βρεταννικές υπηρεσίες παραδίνουν στον τύπο της άκρας δεξιάς ένα γράμμα του Πλαστήρα από το 1941:

«Ο πόλεμος εναντίον μιας μεγάλης δυνάμεως όπως η Ιταλία εκηρύχθη από έλλειψιν επιδεξιότητας της εξωτερικής πολιτικής του καθεστώτος Μεταξά... Τέλη Νοεμβρίου επληροφορήθην, ότι υπήρχεν δυνατότης συμβιβασμού με την Ιταλίαν τη μεσολαβήσει των Γερμανών. Έκανα ό,τι μου ήτο δυνατόν δια να ημπορέση η Ελλάς να επωφεληθή της ευκαιρίας, αλλά προσέκρουσα εις την εχθρότητα της κυβερνήσεως Μεταξά...» κ.τ.λ.

Οι κύκλοι των δοσιλόγων και της άκρας δεξιάς αγαναχτούν και στρέφονται, στις 7 του Απρίλη, προς τον πατριώτη Βούλγαρη, πρωταγωνιστή της καταστολής των επαναστατημένων μονάδων του ελληνικού ναυτικού στην Αλεξάνδρεια.

Ο Πυρομάγλου επισκέπτεται τον Σερ Reginald Lepper, Βρεταννό πρεσβευτή στην Αθήνα.

—Γιατί επισείετε αυτό το γράμμα τώρα που δεν λέει τίποτε, αφού το γνωρίζατε ανέκαθεν;

—Κύριε Πυρομάγλου, απαντάει ο Lepper, πρέπει να μάθετε ότι η βρεταννική κυβέρνηση έχει την πρόθεσιν να επαναφέρει τον βασιλέα της Ελλάδος με την σύμφωνον γνώμην του αντιβασιλέως Δαμασκηνού.

Για τον Churchill, η ταχτοποίηση της ελληνικής πολιτικής περνάει από την επιστροφή της παραδοσιακής μοναρχικής δεξιάς στην εξουσία.

Το Κ.Κ.Ε., νόμιμο, κυκλοφορεί δύο εφημερίδες στην Αθήνα, τον «Ριζοσπάστη» και την «Ελεύθερη

Ελλάδα». Οι ονομαστοί αρχισυντάχτες τους δεν διώκονται, αλλά η διάθεση των εφημερίδων γίνεται μέσα σε κλίμα τρομοκρατίας και η βάση υφίσταται τις συνδυασμένες ενέργειες της αστυνομίας και των ομάδων της άμεσης δράσης.

Κι όμως μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα «ταχτοποίησης λογαριασμών» και παράνομης βίας, το Κ.Κ.Ε. γνωρίζει μια από τις πρώτες του εμπειρίες «νομιμότητας».

Η γραμμή του κόμματος, αναγνωρισμένη επίσημα από την 11η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής, που συνέρχεται μεταξύ 5 και 10 του Απρίλη, και εν αναμονή αποχώρησης των βρεταννικών δυνάμεων, συνίσταται στο να «κερδίσει χρόνο, να υπονομεύσει τον αντίπαλο και να συγκεντρώσει τις δυνάμεις της εν όψει της νέας εφόδου» (Στάλιν). Οι εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας στα Δωδεκάνησα, την Κύπρο και την Βόρειο Ήπειρο, υποστηρίζονται από την μεγάλη πλειοψηφία της κοινής γνώμης και, μ' όλο που το πρόβλημα της Β. Ηπείρου συνδέεται άμεσα με τη σοσιαλιστική δημοκρατία της Αλβανίας, το Κ.Κ.Ε. αρνιέται να υιοθετήσει μια γραμμή καθαρά διεθνιστική κι ευθυγραμμίζεται, μ' επιφυλάξεις με την εθνική πολιτική που έχει χαράξει ο Σιάντος.

Τέλος, η Κ.Ε. απευθύνει μια προκήρυξη σε «όλους τους δημοκράτες, να πυκνώσουν τις δυνάμεις της δημοκρατίας... για την δημοκρατική αναγέννηση και την οικοδόμηση μιας "Λαϊκής δημοκρατίας"».

Όμως οι παλιοί «σύμμαχοι» εγκαταλείπουν το σκάφος. Στις 18 του Απρίλη, ο Σβώλος, ο Τσιριμώκος (που άρχισε το δισταχτικό του βαλς μετά τη συγκρότηση της Κυβέρνησης Πλαστήρα), ο Ασκούτσης και ο Στρατής εγκαταλείπουν το Ε.Α.Μ. και σχηματίζουν ένα νέο κόμμα, τη Λαϊκή Δημοκρατική Ένωση (Ε.Λ.Δ.) και το νέο Σοσιαλιστικό Κόμμα της Ελλάδας (Σ.Κ.Ε.).

Το επαναστατικό φαινόμενο της Αντίστασης κινδυνεύει να σμπαραλιαστεί μετά τη συνθηκολόγηση της Βάρκιζας. Αλλά η κυβερνητική καταπίεση είναι τέτοια που το παλιό αντάρτικο κίνημα μένει ακόμη στέρεα προσκολλημένο στο κόμμα. Αποτελεί ένα αντίβαρο στο κατρακύλισμα, αποπροσανατολισμένο ίσως, αλλά έτοιμο να ανασυγκροτηθεί και να συσπειρωθεί γύρω από τον πρώτο πόλο έλξης.

Και να που το πρωί της 30 του Μάρτη καταφθάνει στο αεροδρόμιο της Ελευσίνας, αυτός που μέσα στο πολιτικό κενό του κόμματος, εμφανίζεται σαν ο μεσσίας της επανάστασης.

Τα άρθρα του Καραγιώργη, από τις Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν αναγγείλει, ένα μήνα νωρίτερα, την παρουσία του Ζαχαριάδη ανάμεσα στους επιζήσαντες του Νταχάου.

Ένα αεροπλάνο της Ρ.Α.Φ. που έρχεται από τη Γαλλία, τον μεταφέρει στο ελληνικό έδαφος. Στο πέρασμά του από το Παρίσι, ο Ζαχαριάδης έδειξε με τη συμπεριφορά του ότι δεν είχε πάψει ποτέ να είναι ο Γενικός Γραμματέας. Παραχώρησε μια συνέντευξη στην οποία δήλωσε ότι το Κ.Κ.Ε. αρνιέται κάθε εδαφική διεκδίκηση σχετικά με την προσαρτημένη στην Αλβανία, Βόρειο Ήπειρο. Ποια αποστολή έχει κιόλας αναλάβει;

Δεν αναγγέλει σε κανένα την άφιξή του στην Ελλάδα και φορώντας μια βρετανική στολή απ' αυτές που μοιράστηκαν στους απελευθερωθέντες κρατουμένους, φεύγει από το αεροδρόμιο.

Σ' ένα συνοικιακό περίπτερο δανείζεται ένα φύλλο του «Ριζοσπάστη». Η διεύθυνσή του είναι γραμμένη στην εφημερίδα: Οδός Σταδίου, στην καρδιά της Αθήνας. Μέσα στο τραμ που τον πηγαίνει στην Ομόνοια, διαπιστώνει πως δεν έχει πάνω του ούτε δραχμή για το εισιτήριό του. Ξεγλυστράει και, μερικά λεπτά αργότερα, ανακατεύεται με το πλήθος της οδού Σταδίου μπροστά στα γραφεία του «Ριζοσπάστη». Ο Ζαχαριάδης, φυλακισμένος από το 1936, παράνομος αγωνιστής, αναπνέει ένα αέρα ελευθερίας χωρίς ν' αντιλαμβάνεται ακόμα τις απειλές που κρύβει. Το κτίριο

φυλάγεται γερά. Ένας φρουρός του κλείνει το δρόμο προς τα γραφεία της διεύθυνσης. Ο Ζαχαριάδης περιορίζεται να ζητήσει τον αρχισυντάκτη Καραγιώργη, χωρίς ν' αποκαλύψει την ταυτότητά του. Περιμένει μερικά λεπτά καθισμένος σε μια καρέκλα στο χωλ, όταν ξαφνικά αναγνωρίζεται. Ντελίριο!

Μια έκτακτη έκδοση κυκλοφορεί το απόγευμα. Κατά τις πέντε, οι εφημεριδοπώλες ξεχύνονται στους δρόμους: «Γύρισε ο Ζαχαριάδης!» Είναι η πρώτη φορά, εδώ και δυο μήνες, που η εφημερίδα πουλιέται ανοιχτά, παρά την απειλή των ομάδων του Γρίβα.

Ο Ζαχαριάδης γύρισε. Οι πλάνες του παρελθόντος, η τρομοκρατία στους δρόμους, είτανε μόνο περαστικές περιπέτειες. Ο Ζαχαριάδης θα ξαναφτιάξει την ιστορία. Συνεπαρμένος από τον ενθουσιασμό της υποδοχής που του επιφυλάχτηκε και διαθέτοντας ένα οπλοστάσιο γνώσεων των Κανόνων, συσωρευμένων από τα πανεπιστήμια του Στάλιν, ο Ζαχαριάδης σκέφτεται πως η επιστροφή του ανοίγει πραγματικά μια νέα μεγαλόπρεπη σελίδα για την επανάσταση.

Μεγάλο κεφάλι, καστανά μαλλιά, κομμένα κοντά, φυτρωμένα χαμηλά στο μέτωπο και τους κροτάφους, προφίλ τετράγωνο, ο Νίκος Ζαχαριάδης είναι ο υπέρτατος θεματοφύλακας της σταλινικής πανάκειας στην Ελλάδα. Κατάγεται από τη Μικρά Ασία, κι είναι πιο πολύ θύμα της «Μεγάλης ιδέας» παρά φορέας της εθνικής ευαισθησίας του μεγαλύτερου μέρους των συμπατριωτών του. Γεννήθηκε το 1902 στη Νικομήδεια, στον Εδξεινο Πόντο. Είναι είκοσι χρονώ τη στιγμή της μαζικής επιστροφής των ελληνικών κοινοτήτων στο ελληνικό έδαφος. Είναι η εποχή που φεύγει για τη Σοβιετική Ένωση, όπου και φορμάρεται από την K.U.T.V. μέχρι το 1925. Επιστρέφοντας στη Θεσσαλονίκη γίνεται αρχηγός των αδιάλακτων της ορθοδοξίας, των κουτβιστών, που η γραμμή τους συνίσταται στην υποστήριξη των διεκδικήσεων των σλαβομακεδονικών μειονοτήτων στα Βαλκάνια.

Συλλαμβάνεται το 1926 και επιστρέφει στη Σοβιετική Ένωση μόλις απελευθερωθεί. Όταν ξαναγυρίζει στην Ελλάδα, το 1928, είναι ο άνθρωπος της Κομιντέρν μέσα στο Κ.Κ.Ε.., του οποίου γίνεται Γενικός Γραμματέας το 1934. Το 1936 εκλέγεται βουλευτής, λίγο πριν καταλάβει την εξουσία ο Μεταξάς, και φυλακίζεται αμέσως μετά την 4η Αυγούστου. Από το κελί του απευθύνει μια προκήρυξη στους αγωνιστές του κόμματος για να τους ζητήσει να πολεμήσουν τον εισβολέα στο πλευρό των δυνάμεων του Μεταξά.

Οι Γερμανοί τον βρίσκουν στις φυλακές της Αθήνας και το 1942 τον ξαποστέλλουν στο Νταχάου.

Στη διάρκεια τον τριών ετών της απουσίας του, η λατρεία του Ζαχαριάδη παραμένει ζωντανή. Μετά την μπαμπεσιά της Βάρκιζας, οι αντάρτες και οι αγωνιστές που δεν μπορούν να πιστέψουν στην ιστορική αποτυχία που τους μετέβαλε σε θύματα, ξαναρχίζουν να πιστεύουν στο θαύμα και στον Ζαχαριάδη. Ο Άρης, αποδιωγμένος από το Κ.Κ.Ε., είχε πειστεί, όπως χιλιάδες άλλοι, ότι η επιστροφή του Ζαχαριάδη άνοιγε μια νέα εποχή. Κατεβαίνοντας για την Αθήνα, έπεσε στο στόμα του λύκου. Ο Ζαχαριάδης γύρισε για να βάλει τάξη σε μια επανάσταση όπου ο ίδιος δεν έλαβε μέρος.

«Ο άκρος συγκεντρωτισμός, που υπεράσπιζε ο Λένιν, έγραφε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, μας φαίνεται σαν διαποτισμένος, όχι από ένα θετικό δημιουργικό πνεύμα, αλλά από ένα στείρο πνεύμα νυχτοφύλακα. Όλη του η φροντίδα, τείνει στον έλεγχο της δραστηριότητας του κόμματος κι όχι στη γονιμοποίησή της, στη συρίκνωση του κινήματος κι όχι στην ανάπτυξή του, στο φρενάρισμα και όχι στην ενοποίησή του... Τα λάθη που διαπράττονται από ένα κίνημα αληθινά επαναστατικό είναι, από ιστορική άποψη, ασύγκριτα πιο γόνιμα και πιο πολύτιμα από το αλάθητο της καλύτερης Κεντρικής Επιτροπής.

Ο Ζαχαριάδης, όμως, φορμαρίστηκε από τον Στάλιν. Για κείνον, πολύ λιγότερο ακόμη απ' όσο για τα

αλλά μέλη της Κεντρικής Επιτροπής που βρήκε επιστρέφοντας, δεν έμπαινε θέμα εκμάθησης της επανάστασης από την ελληνική πραγματικότητα. Κι όμως, όταν εμφανίζεται για πρώτη φορά δημόσια, σε μια συγκέντρωση οργανωμένη από την Γ.Σ.Ε.Ε. στο Στάδιο, δέχεται τις σχεδόν μυστικιστικές τιμές που επιφυλάσσονται στους αλάθητους φορείς του ιερού λόγου.

Το Στάδιο της Αθήνας, ανάμεσα στην Ακρόπολη και το Παλάτι, είναι ένα τεράστιο μαρμάρινο ηχείο.

Οι ιαχές που ανεβαίνουν από τις κερκίδες, απλώνονται σ' όλη την πόλη, αντανακλώνται από το Λυκαβηττό στους πλούσιους δρόμους του Κολωνακίου, ξεχύνονται σαν μανιασμένα κύματα πάνω στην Ελλάδα του Βούλγαρη.

Μετά τη συγκέντρωση της Πρωτομαγιάς, κάθε συγκέντρωση τραβάει τεράστια πλήθη και κάνει τον αέρα της πόλης να συνταράζεται παρόλη την τρομοκρατία, που δεν ανησυχεί μονάχα τους κύκλους της άκρας αριστεράς.

Αρχές Ιούνη, οι πολιτικοί του Κέντρου, Σοφούλης, Καφαντάρης, Τσουδερός και Πλαστήρας, απευθύνουν στο Βούλγαρη μια διακοίνωση.

«Η επιβληθείσα τρομοκρατία μετά τα Δεκεμβριανά γεγονότα υπό της άκρας δεξιάς, εις όλην την χώραν, αυξάνεται καθ' εκάστην. Αναπτύσσεται και εξαπλούται εις τοιαύτην έκτασιν ώστε καθιστά αδύνατον την ζωήν των μη βασιλοφρόνων πολιτών και αποκλείει ακόμη και την σκέψιν ότι θα ηδυνάμεθα να προχωρήσωμεν εις εν ελεύθερον δημοψήφισμα ή εις εκλογάς. Αι τρομοκρατικαί οργανώσεις της άκρας δεξιάς, αι κυριώτεραι των οποίων εξωπλίσθησαν εν μέρει υπό των Γερμανών και είχον εν πάση περιπτώσει συνεργασθή μετ' αυτών, όχι μόνον δεν αφοπλίσθησαν, όχι μόνον δεν διώκονται, αλλά και συνεργάζονται ακόμη απροκαλύπτως μετά των οργάνων της τάξεως δια να καταπνίξουν εντελώς κάθε δημοκρατικήν σκέψιν».

Η βρεταννική κοινή γνώμη ανησυχεί και πάλι από τη στροφή που παίρνει η «εξομάλυνσις» του Βούλγαρη.

Ο Woodhouse, που τόσα έκαμε για την πολιτική του Churchill στην Ελλάδα, δε μπορεί ν' ανεχθεί την ατιμωτική μεταχείριση της Αντίστασης από τους δοσίλογους και τους ταγματασφαλίτες που καταδιώκουν τους αντάρτες σαν εγκληματικά αποβράσματα, τους λυντσάρουν μέσα στους δρόμους και κυνηγούν τα κεφάλια τους στα βουνά. Υποστηριζόμενος από τον σερ Reginald Lepper, πάντα πρεσβευτή στην Αθήνα, και ένα μέρος των Εργατικών, επιχειρεί να πείσει τις βρεταννικές αρχές να σχηματίσουν στην Ελλάδα μια κυβέρνηση που ν' αποτελείται τουλάχιστο από αντιστασιακούς μη κομμουνιστές και η οποία θα παραχωρήσει γενική αμνηστία και για τις δυο πλευρές: Δεξιά και Αριστερά.

Ο αντιβασιλιάς Δαμασκηνός καλείται στο Λονδίνο. Σε λίγες μέρες, ο πολιτικός του γραμματέας Γεωργάκης παραιτείται και δηλώνει επιστρέφοντας στην Αθήνα:

—Ο Αρχιεπίσκοπος προδίδει την Ελλάδα. Υποχωρεί εις όλας τας απαιτήσεις του Foreign Office.

Ο Βούλγαρης, αναζητώντας απεγνωσμένα αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, προσκαλεί τον Πυρομάγλου.

—Δεχθείτε να γίνετε υπουργός μου των Εσωτερικών.

—Γιατί; ρωτάει ο Πυρομάγλου.

—Για να καταδιώξετε τους κομμουνιστάς.

—Για να εξουδετερώσω τον κομμουνιστικό κίνδυνο ή για να καταδιώξω τους κομμουνιστάς;

Καμμιά επιείκεια, είναι η εντολή. Ο Πυρομάγλου αρνείται. Όταν όμως, στις 20 του Ιούλη, ο Βούλγαρης, για να εκτελέσει την αποστολή του εκκαθαριστή, ζητάει από την Αγγλία να στείλει στρατεύματα στην Ήπειρο όπου βασιλεύει έκρυθμη κατάσταση, το Foreign Office, ξεπερασμένο από τα γεγονότα, προσπαθεί απελπισμένα να επιβάλει ένα «φιλελεύθερο» κυβερνητικό συνασπισμό κατάλληλο να εξασφαλίσει την επιστροφή σε μια φαινομενική νομιμότητα και αρκετά έγκυρο για τη διοργάνωση των εκλογών.

Στις 25 του Ιούνη, η Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε. συγκαλεί τη 12η Ολομέλεια και αποδίνει επίσημα στο Ζαχαριάδη τον τίτλο του Γενικού Γραμματέα. Ο Σιάντος και ο Ιωαννίδης διατηρούνται στα πόστα των γραμματέων. Ο Παρτσαλίδης, ο Μπαρτζιώτας και η Χρύσα Χατζηβασιλείου, η γυναίκα του Ρούσσου, έρχονται να ένωθούν με τους προηγούμενους για να σχηματίσουν το Πολιτικό Γραφείο.

Ο Ζαχαριάδης χαράζει τη νέα γραμμή του κόμματος. Αρκετά περίπλοκη στη σύλληψή της, δεν θ' ανεχθεί φυσικά την παραμικρή παρέκκλιση κατά την εφαρμογή της. Στο διεθνές επίπεδο, είναι κατ' αρχήν η θεωρία των δύο πόλων:

«Η Ελλάδα, λέει, βρίσκεται σ' ένα από τα στρατηγικά σημεία τα πιο ευαίσθητα και καθοριστικά των ζωτικών αρτηριών επικοινωνίας της Βρεταννικής Αυτοκρατορίας. Όσο θα υπάρχει Βρεταννική Αυτοκρατορία, αυτή η αρτηρία θα υπάρχει και η Αγγλία θα κάνει ό,τι περνάει από το χέρι της για να την διατηρήσει. Μια συνεπής εξωτερική πολιτική πρέπει να κινηθεί μεταξύ δύο πόλων: α) των ευρωπαϊκών Βαλκανίων, που έχουν κέντρο τη Σοβιετική Ρωσία και β) της Μεσογείου, που έχει κέντρο τη Μ. Βρεταννία»[97].

Δυστυχώς, μετά τις συμφωνίες της Μόσχας μεταξύ Στάλιν και Churchill, οι δύο πόλοι ουδετεροποιούνται. Το περιθώριο ελιγμών της Ελλάδας είναι φοβερά περιορισμένο και η πρόοδός της υπόκειται στο ρυθμό (90% - 10%) ενός αβέβαιου βήματος προς τ' αριστερά, με εννιά αποφασιστικά βήματα προς τα δεξιά.

Πραχτικά, η θεωρία μεταφράζεται σε μια συνέχιση της νόμιμης πολιτικής του Κ.Κ.Ε. και παράλληλα σε μια προετοιμασία της επανάστασης, που θα ξεσπάσει όταν η σοβιετική πολιτική στα Βαλκάνια, θ' ανατρέψει την ισορροπία των δυνάμεων.

Αυτή η επικείμενη επανάσταση, της οποίας η Αντίσταση συμπλήρωσε το πρώτο στάδιο, «θα είναι σοσιαλιστικής φύσης και θα λύσει ταυτόχρονα και τα προβλήματα της αστικής δημοκρατίας που επιβλήθηκαν από την ξένη κυριαρχία...»[98].

Τοποθετημένη αμφίπλευρα στους δυο διεθνείς πόλους, η πολιτική του Κ.Κ.Ε. θα ταλαντεύεται στο εσωτερικό ανάμεσα στην προετοιμασία μιας αφηρημένης επανάστασης που θα στηρίζεται σε ορθόδοξα πρότυπα, ξένα προς την ελληνική επαναστατική πραγματικότητα, και σε μια ασυνεπή πολιτική νομιμότητας, υπονομευόμενη διαρκώς από τις παρακλήσεις. Μπροστά την επιδείνωση της τρομοκρατίας, η Κ. Ε. και το Π. Γ. καλούν τους παλιούς αντάρτες να οργανωθούν σε ομάδες αυτοάμυνας. «Οι δημοκρατικοί πολίτες πρέπει να υπερασπίσουν τη ζωή τους και ν' αντιμετωπίσουν τις φασιστικές απόπειρες με όλα τα μέσα, αρχίζοντας από τη γενική πανελλήνια απεργία».

Στη διάρκεια ενός ταξιδιού του στη Θεσσαλονίκη ο Ζαχαριάδης δηλώνει μπροστά σε 150.000 άτομα,

στις 24 Αυγούστου:

«Αν η κατάσταση δεν προχωρήσει σύντομα και ριζοσπαστικά προς μια κανονική δημοκρατική ανάπτυξη, θ' απαντήσουμε στο μοναρχοφασισμό, σε πόλεις, βουνά και χωριά με τα ίδια μέσα... Κι αν το υπέρτατο συμφέρον του λαού το επιβάλλει, το δοξασμένο εμβατήριο του Ε.Λ.Α.Σ. «Εμπρός Ε.Λ.Α.Σ. για την Ελλάδα», θ' αντηχήσει ξανά στα λαγκάδια και τις κορφές»[99].

Η φράση του πνίγεται μέσα σε μια θύελλα ζητωκραυγών. Αλλά ο Ζαχαριάδης δείχνει μόνο τα δόντια του.

Οι ομάδες αυτοάμυνας παίρνουν εντολή να μη ξεθάψουν τα όπλα. Μερικοί παλιοί αντάρτες, καταδιωκόμενοι από τους κυνηγούς κεφαλών, ξαναπαίρνουν το δρόμο του βουνού όπου ζουν σε συνεχή περικύκλωση, χωρίς πραγματικά μέσα άμυνας. Πολλοί απ' αυτούς περνάνε τα σύνορα και καταφεύγουν στην Αλβανία ή την Γιουγκοσλαβία.

Μπούλκες

Ήταν περίπου 3.000 αυτοί που σχημάτισαν το πρώτο κύμα και ξεμπαρκάρησαν στο Τέτοβο, κοντά στα Σχόπια, αμέσως μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Ζουν εκεί για ένα διάστημα, σ' ένα πρόχειρο καταυλισμό, ενώ ο Τζίμας ψάχνει στο μεταξύ να βρει ένα χώρο πιο κατάλληλο για μόνιμη εγκατάσταση της κοινότητας. Οι περισσότεροι άντρες της περιοχής έχουν σκοτωθεί στον αγώνα κατά του καταχτητή και οι Έλληνες αντάρτες γίνονται δεχτοί από τις Γιουγκοσλάβες το λιγότερο θερμά. Όταν εγκαταλείπουν την πόλη, δυο σειρές από χήρες και νέες κοπέλλες πλαισιώνουν τις σιδεροτροχιές και τους ζητωκραυγάζουν για τελευταία φορά, σκεπάζοντάς τους με δάκρυα, λουλούδια, φρούτα και τροφές.

Ο επόμενος σταθμός είναι ένα χωριό εγκαταλειμένο από μια γερμανική κοινότητα που προπολεμικά ζούσε σε μια ζηλευτή ευημερία, το Novis Iva. Οι βουνίσιοι Έλληνες ανακαλύπτουν στα αστικά σπίτια ανέσεις που τους φαίνονται απίθανες. Αφού καταστρέψουν κάπως τα ερμάρια με τους στραφταλιστούς καθρέφτες και θαμπωθούν από τα θαύματα του μηχανικού πολιτισμού, μαθαίνουν πως πρέπει να φύγουν πάλι προς το βορρά. Ο Τζίμας βρήκε την κατάλληλη τοποθεσία πάνω από το Βελιγράδι, στη γιουγκοσλάβικη καμπή του Δούναβη. Είναι το χωριό Μπούλκες. Η γη ολόγυρα στο χωριό, οι μικρές βιομηχανικές εγκαταστάσεις, μοιάζουν να υπόσχονται, στην πίκρα της ξενιτιάς, τη δημιουργία ενός ειδυλιακού κοινοβίου. Το Μπούλκες όμως, υπέρτατος χώρος του δόγματος, δεν θα πραγματώσει παρά την αστυνομική ουτοπία του Ζαχαριάδη. Ο Πεχτασίδης, μεγάλος ιεροεξεταστής της Ο.Π.Λ.Α., θα επιβάλει, κάτω από τον έλεγχο του Ιωαννίδη που εγκαθίσταται στο Βελιγράδι, την φιλύποπτη και δρακόντεια τάξη της σταλινικής ορθοδοξίας.

Σύμφωνα με το πρότυπο της 12ης Ολομέλειας, το Κ.Κ.Ε., έχοντας πραγματοποιήσει την αστική επανάσταση, περνάει στο ανώτερο στάδιο του σοσιαλισμού και της δικτατορίας του προλεταριάτου. Για τον Πεχτασίδη αυτό σημαίνει πως ήρθε η ώρα να εκκαθαριστούν τα επαναστατικά στρατεύματα. Από την αρχή, το Μπούλκες επωφελείται από τις εγκαταστάσεις του για να μεταδόσει στη βάση τις υγιείς ιδέες που διδάσκονται στα κατηχητικά της K.U.T.V Οι λαϊκοί αρχηγοί, οι καπετάνιοι και οι διανοούμενοι είναι a priori ύποπτοι για μικροαστικό συναισθηματισμό, αριστερισμό και τυχοδιωχτικές τροτσκιστικές τάσεις. Το στρατόπεδο του Μπούλκες απ' όπου θα περάσουν οι περισσότεροι από τους παλιούς υπεύθυνους του Ε.Λ.Α.Σ., εγκαινιάζεται με το έμβλημα της αστυνομικής τρομοκρατίας. Η παραμικρότερη κριτική, η πιο ανώδυνη αμφισβήτηση της πολιτικής γραμμής του Κ.Κ.Ε., ερμηνεύεται σαν αληθινή προδοσία. Οι περισσότεροι από τους παλιούς αρχηγούς του Ε.Λ.Α.Σ., που στη διάρκεια του αγώνα τους δεν είχανε ποτέ υποστεί αυτό το είδος καταναγκασμού, αντιτάσσουν μια βουβή αντίσταση στην επιτροπή διοίκησης.

Για να υπογραμμίσουν καθαρά τις διαβαθμίσεις της νέας ιεραρχίας, προνόμια φανταχτερά παραχωρούνται στους γραφειοκράτες του κόμματος. Έχουν μεγάλα σπίτια, τρώνε σ' ένα είδος λέσχης και μοιράζονται τον καλό ρουχισμό. Οι καπετάνιοι κι οι παλιοί αντάρτες είναι μαντρωμένοι σαν αιχμάλωτοι.

Σε μια συγκέντρωση, ένας καπετάνιος απευθύνεται στο ακροατήριο.

—Γιατί αυτή η ανισότητα ανάμεσα στη διοίκηση και στα μέλη του στρατόπεδου; Γιατί αυτή η δυσπιστία και η αδιαφορία για τους ήρωες της Αντίστασης; Ο Πεχτασίδης σηκώνεται στην έδρα.

—Πρέπει να διαγραφεί ο σύντροφος.

Η συνέλευση απορρίπτει την πρόταση και διαλύεται αμέσως. Οι αμφισβητίες όμως εντοπίζονται και καταγράφονται στο μαυροπίνακα ενός κακόβουλου και συχνά αιματηρού καταδιωγμού.

Η αστυνομική τοξίνωση δηλητηριάζει όλες τις ανθρώπινες σχέσεις, διαβρώνει τις θελήσεις και τελικά παραλύει κάθε διάθεση κριτικής.

—Αν κουβεντιάζεις με τον τάδε που έχει αντικομματική στάση, θα παρασυρθείς απ' αυτόν. Πρόσεχε, γιατί διαφορετικά θα υποχρεωθούμε να λάβουμε μέτρα εναντίον σου.

Αν η προειδοποίηση δε φέρει αποτέλεσμα, χρησιμοποιούνται πιο δραστικά μέσα.

Στο τέλος του καλοκαιριού, παίρνοντας σαν πρόσχημα μια διαμαρτυρία των γιουγκοσλάβικων Αρχών, ο Πεχτασίδης οργανώνει την πρώτη του εκκαθάριση. Μαζί με τον καπετάν Μαύρο, είκοσι ξεροκέφαλοι οδηγούνται στα σύνορα, δηλαδή ρίχνονται βορά στις συμμορίες που αλωνίζουν την ελληνική ύπαιθρο ψάχνοντας. Τα σφάλματά τους είναι, η απειθαρχία, και φυσικά οι αντικομματικές ενέργειες και η προδοσία.

Μετά την παράσταση της δημόσιας ανάγνωσης των κατηγοριών, με εξέδρα, μουσική και σκηνοθεσία κατάλληλη, ο Μαύρος και οι 20 αντάρτες οδηγούνται στο σταθμό ανάμεσα σε δυο σειρές αντρών που έχουν ψυχολογικά συνθηκολογήσει, σφυρίζουν περιφρονητικά και φτύνουν κατάμουτρα τους παρίες. Εκείνοι που δε συμμετέχουν, και είναι πολλοί, θα περιμένουν τη σειρά τους. Είναι τα σκουλήκια.

Ο Μαύρος, ο «προδότης», πεταγμένος από τους γραφειοκράτες, θα οργανώσει νέες αντάρτικες ομάδες και θα πεθάνει, δυο χρόνια αργότερα, σαν ήρωας στις γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού.

Η αναμονή

Κάτω από το λάβαρο του Βούλγαρη, η κατάσταση στην Ελλάδα χειροτερεύει καθημερινά. Χιλιάδες αντιστασιακοί καταδιώκονται από την αστυνομία. Περισσότεροι από 2.000 είναι καταδικασμένοι σε θάνατο από το στρατοδικείο. Τα θύματα των συμμοριών της άκρας δεξιάς υπολογίζονται σ' εκατοντάδες.

Την πρώτη εβδομάδα του Οκτώβρη, το Κ.Κ.Ε. συγκαλεί μέσα στην τρομοκρατία, αλλά παραδόξως νόμιμα, το 7ο συνέδριό του στον κινηματογράφο «Τιτάνια» της Αθήνας. Τα κράσπεδα και οι τοίχοι καλύπτονται από τις κυανόλευκες που εναλλάσσονται με τις κόκκινες παντιέρες της επανάστασης. Δυο μεγάλα πορτραίτα του Στάλιν και του Ζαχαριάδη κυριαρχούν στην εξέδρα.

Ο Ζαχαριάδης στο λόγο του στη Θεσσαλονίκη, έχει δηλώσει στις 25 Αυγούστου: «Η Μακεδονία είναι και θα μείνει ελληνική». Για το θέμα της Ηπείρου, το συνέδριο αποφασίζει πως «αν η πλειοψηφία των δημοκρατών ταχθεί υπέρ μιας άμεσης στρατιωτικής κατάληψης της Βορείου Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό, το κόμμα θα διατηρήσει τις αντιρρήσεις του αλλά θα σεβαστεί την απόφαση της πλειοψηφίας»[100]. Είναι ο θρίαμβος της εθνικής γραμμής ως προς την εξωτερική πολιτική.

Κατά τα άλλα, το συνέδριο περιορίζεται να κάνει ένα πλατύ απολογισμό της γραμμής που ακολουθήθηκε κατά την κατοχή και τα δεκεμβριανά και επικυρώνει τα συμπεράσματα της 12ης Ολομέλειας.

Ο Τζίμας είναι μαζύ με τον Καραγιώργη ένας από τους σπάνιους αντιρρησίες:

«Κάναμε λάθη χωρίς τα οποία ίσως να είχαμε νικήσει. Η Κεντρική Επιτροπή έφυγε πολύ αργά για το βουνό και συμμορφωθήκαμε με τις διαταγές των Βρετανών που μας εμπόδιζαν να δώσουμε μάχες. Παρά τα περίφημα σχέδια του Γ.Σ. του Ε.Λ.Α.Σ., ο στρατός δεν είχε αρκετά σκληραγωγηθεί στη μάχη. Ο μόνος τρόπος για ν' αντιμετωπίσουμε τους Άγγλους ήταν να πολεμήσουμε καλύτερα τους Γερμανούς. Τέλος, στη μάχη της Αθήνας, τα πιο εμπόλεμα στρατεύματα κρατήθηκαν μακρυά από τις επιχειρήσεις. Η κατανομή των δυνάμεων ήταν κακή».

Ο Τζίμας όμως χειροτερεύει την περίπτωσή του στα μάτια της ηγεσίας. Η ατμόσφαιρα που επικρατεί στο 7ο Συνέδριο, υποταγμένο στην προσωπικότητα του Ζαχαριάδη και ρυμουλκούμενο από το σταλινισμό, πνίγει κάθε συζήτηση. Η συνέλευση, που αγνοεί τη μυστική ψηφοφορία, περιορίζεται να καταγράψει τις αναφορές της Κεντρικής Επιτροπής.

Ο αντικειμενικός σκοπός του Κ.Κ.Ε. παραμένει η εγκαθίδρυση στην Ελλάδα μιας «Λαϊκής Δημοκρατίας», που την καθυστερεί μόνο η παρουσία των βρεταννικών στρατευμάτων στην επικράτεια. Τέλος ο Ζαχαριάδης κάνει κριτική στην «τάση ορισμένων συντρόφων ν' αντιμετωπίζουν το μέλλον κάτω από μια μόνο οπτική γωνία, όταν μιλάνε για ειρηνική μετάβαση. Πρέπει να επιμένουμε στο γεγονός ότι υπάρχει δυνατότητα ειρηνικής μετάβασης, αλλά όχι βεβαιότητα... μια δυνατότητα που ελαττώνεται κάθε μέρα που περνάει»[101].

Ο Ζαχαριάδης, μετά την «αστική» επανάσταση που πραγματοποίησε η Αντίσταση, ετοιμάζεται για την τελική έφοδο, πράγμα που σημαίνει μια διαρκώς αυξανόμενη δυσπιστία προς τους πολιτικούς «συμμάχους». Ένα παρόμοιο πρότυπο, δεν του επιτρέπει να υπολογίσει τις άλλες δημοκρατικές δυνάμεις της Ελλάδας και ρίχνει νερό στο μύλο των Βρεταννών. Συμβάλλει ακόμα στη δημιουργία του σχίσματος που επιδιώκεται από το Foreign Office, σπρώχνοντας τους φιλελεύθερους και δημοκρατικούς σχηματισμούς προς τη μοναρχία. Φέρνει τέλος, στο πνεύμα των επιτρόπων, το σπέρμα της αποσύνθεσης μέσα στις ίδιες τις γραμμές της επανάστασης.

Ο Κανελλόπουλος, διαδέχεται το Βούλγαρη για μερικές εβδομάδες, αλλά η τρομοκρατία εξακολουθεί. Ο Δαμασκηνός ξεπερνιέται από την δραστηριότητα των δεξιών συμμοριών που συνεχίζουν το όργιό τους. Στις 5 του Νοέμβρη συγκροτείται νέα κυβέρνηση με τον φιλελεύθερο Σοφούλη και με αποστολή να οργανώσει τις εκλογές. Μια συμφωνία που έχει υπογραφεί τρεις μέρες νωρίτερα με τον Μακ Νηλ, προβλέπει την προσφυγή σε δημοψήφισμα το 1948. Ο Πυρομάγλου δεν παίρνει μέρος στην κυβέρνηση εξ αιτίας των πιέσεων που ασκεί ο Μακ Νηλ, αλλά αυτή περιλαμβάνει τους κυριότερους από εκείνους που υπέγραψαν τη διακοίνωση διαμαρτυρίας της 5 Ιούνη κατά της δεξιάς: Καφαντάρη, Σοφιανόπουλο, Καρτάλη, Τσουδερό. Τίποτε δεν αλλάζει ωστόσο στους μήνες που ακολουθούν και η τρομοκρατία απλώνεται σ' όλη την Ελλάδα.

Στο τέλος του χρόνου, ο Ρέντης, υπουργός Δικαιοσύνης, υποχρεώνεται ν' απαντήσει στις ερωτήσεις των ξένων δημοσιογράφων, που έχουν μείνει κατάπληκτοι από τα γεγονότα. Τους εξηγεί μεταξύ άλλων ότι το φαινόμενο των κομμένων κεφαλών που προσκομίζονται στα ταμεία, όπως οι αρουραίοι στη διάρκεια μιας εκστρατείας εναντίον τους, αποτελεί μέρος των βαλκανικών εθίμων και δεν σοκάρει παρά μονάχα τους ξένους, που είναι ασυνήθιστοι στα τοπικά έθιμα.

Παρουσιάζει κι ένα μνημόνιο με μερικούς αριθμούς που πιστοποιούν τις τεχνικές αρετές της ελληνικής αστυνομίας:

«Συμφώνως προς πληροφορίας προερχομένας εκ του υπουργείου Δικαιοσύνης, ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων εις τας φυλακάς ανέρχεται εις 17.401. Εξ αυτών, 2.388 εκτείουν νόμιμον καταδίκην, έτεροι δε 15.596 τελούν υπό κράτησιν προληπτικώς. Ο αριθμός των φακέλων που αφορούν εις εγκληματικάς πράξεις προς εξέτασιν, ανέρχεται εις 18.401. Δεν έχομεν ακόμη πληροφορίας επί 17 διαμερισμάτων όπου 48.956 άτομα διώκονται, ως μέλη του Ε.Α.Μ. - Ε.Λ.Α.Σ. Ελλείπουν επίσης αναγκαίαι πληροφορίαι σχετικώς με 14 άλλα διαμερίσματα. Ο συνολικός αριθμός των διωκομένων ατόμων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων οίτινες έχουν συλληφθή προληπτικώς, υπερβαίνει, κατά τους υπολογισμούς μας, τας 80.000»[102].

Η αστυνομία είναι τόσο ξέχειλη που αντιμετωπίζει μέτρα «αποσυμφόρησης».

«Είναι αδύνατον, προσθέτει ο Ρέντης, να κρατήσωμεν τόσους ανθρώπους εις τας φυλακάς. Δια να κριθούν θα εχρειάζοντο πολλά έτη. Διατρέχομεν εξ άλλου τον κίνδυνον να ίδωμεν τους πλέον ενόχους να διαφεύγουν. Δεν αποκλείεται ο μέγας αριθμός των ενοχοποιουμένων να είναι αποτέλεσμα ενός ενσυνειδήτου ελιγμού εκ μέρους των κρατουμένων δια να κατακλύσουν τας δικαστικάς υπηρεσίας (sic). Ως προκύπτει, εις ωρισμένας περιπτώσεις, διά εν και μόνον αδίκημα υφίστανται πενήντα διωκόμενοι. Κατά συνέπειαν, η κυβέρνησις, έχουσα ως στόχον την τιμωρίαν των πραγματικών ενόχων, απεφάσισεν, εν σχέσει με τα διαπραχθέντα αδικήματα και εγκλήματα, μεταξύ 27ης Απριλίου 1941 και 12ης Φεβρουαρίου 1945, τα εξής:

»1ον ότι δεν υπάρχει του λοιπού δικαστική δίωξις, εκτός δια φόνον·

»2ον ότι δεν θα επιβάλωνται του λοιπού διώξεις δια περιπτώσεις παρακινήσεως εις φόνον·

»3ον ότι δι' αυτήν την περίοδον, νέαι μηνύσεις δεν θα λαμβάνωνται του λοιπού υπ' όψιν».

Το επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο οι κατηγορούμενοι έρχονται από μόνοι τους να παραδοθούν στην αστυνομία για να κατακλύσουν τις δικαστικές υπηρεσίες δεν είναι πολύ πειστικό και η προσπάθεια «αποσυμφόρησης» του υπουργού Δικαιοσύνης δεν χαλαρώνει το ζήλο των δεσμοφυλάκων του που συνεχίζουν να γεμίζουν τα στρατόπεδα και τις φυλακές.

Ο στρατός αρχίζει ν' αποχτά ένα ειδικό βάρος πλάι στις βρετανικές δυνάμεις επέμβασης που

βρίσκονται πάντα στο ελληνικό έδαφος. Καταστρατηγώντας όλες τις προηγούμενες συμφωνίες, η κυβέρνηση απομακρύνει συστηματικά από την ενεργό υπηρεσία τους αξιωματικούς που προέρχονται από τον Ε.Λ.Α.Σ., ενώ οι 1.319 αξιωματικοί που προέρχονται κατευθείαν από τα γερμανοτσολιάδικα τάγματα συνεχίζουν την καριέρα τους κάτω από το νέο κυβερνητικό λάβαρο.

Στις 6 του Γενάρη 1946, μια τεράστια σε όγκο συγκέντρωση γεμίζει με 350.000 άτομα το γήπεδο του Παναθηναϊκού και τους γύρω χώρους σε ένδειξη διαμαρτυρίας κατά της τρομοκρατίας. Ο ΕΡ.ΓΑΣ., η συνδικαλιστική οργάνωση του Κ.Κ.Ε.., ελέγχει τη Γ.Σ.Ε.Ε. της οποίας ο εκλεγμένος γραμματέας, Παπαρήγας, είναι κομμουνιστής. Όλες οι εκδηλώσεις πυγμής του κόμματος και του Ε.Α.Μ. είναι εντυπωσιακές. Διεξάγονται με μια αυστηρή νομιμοφροσύνη που καταντάει παράλογη μπροστά στην καθημερινή κυβερνητική πραχτική.

Με το τέλος του Δεκέμβρη, οι υπεύθυνοι του Ε.Α.Μ. κάνουν περιοδείες στην ύπαιθρο για να οργανώσουν την πολιτική αντίσταση.

Μοιράζονται τη δουλειά και σκορπίζονται προς όλες τις κατευθύνσεις. Η Μακεδονία είναι ο χώρος που οι δυνάμεις της αντίδρασης κυριολεχτικά οργιάζουν. Σε κάθε πόλη, ξετυλίγεται κάθε τόσο η ίδια ιστορία.

Τις πρώτες μέρες του Γενάρη 1946, ο Παπαδημήτρης, αρχηγός του Αγροτικού Κόμματος και ο στρατηγός Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, ιδρυτής του Κόμματος των Αριστερών Φιλελευθέρων, πάνε για λογαριασμό του Ε.Α.Μ. στην Κοζάνη.

Φτάνοντας, παρουσιάζονται στις στρατιωτικές αρχές. Τους μπάζουν στο γραφείο του διοικητή φρουράς του κυβερνητικού στρατού. Ο Έλληνας αξιωματικός είναι όρθιος σε μια γωνιά. Ένας Άγγλος κάθεται πίσω από το γραφείο.

Ο Παπαδημήτρης μάταια απευθύνεται στον Έλληνα, που αρνιέται να του απαντήσει υποδείχνοντάς του τον Βρεταννό αξιωματικό.

Ο Γρηγοριάδης και ο Παπαδημήτρης παραπονούνται στο διοικητή του κυβερνητικού στρατού.

—Θέλουμε να μιλήσουμε σε Έλληνα.

Τους κοιτάζει περιφρονητικά και χαμογελάει με ειρωνεία.

—Δεν βλέπετε πως και το ύφασμα της στολής μου είναι εγγλέζικο;

Οι δυο άνθρωποι του Ε.Α.Μ. υποχρεώνονται τελικά να απευθυνθούν στον Άγγλο για να του ζητήσουν την άδεια συγκέντρωσης στην πόλη.

—Είσαστε νόμιμη οργάνωση. Δεν έχω καμμιά αντίρρηση για τη συγκέντρωση.

Ακολουθούν κατόπιν διάφορες ερωτήσεις που γρήγορα παίρνουν χαρακτήρα αστυνομικής ανάκρισης και γίνονται προκλητικές. Ο στρατηγός Γρηγοριάδης διακόπτει τον Άγγλο.

—Μάθετε ότι είμαι στρατηγός του ταχτικού στρατού. Ήμουνα μέλος του Ε.Λ.Α.Σ. και οφείλω να σας πω πως οι Άγγλοι δεν έπαψαν ποτέ να με απογοητεύουν. Είμαι αποφασισμένος να επιστρέψω όλες τις τιμητικές διακρίσεις που μου δόθηκαν σε άλλες περιστάσεις από την κυβέρνησή σας.

Ο γερο-στρατηγός θα επιστρέψει πράγματι λίγες μέρες αργότερα τις διακρίσεις του στο βασιλιά της Αγγλίας.

Ο Άγγλος αξιωματικός δεν επιμένει και παραχωρεί την άδεια για τη συγκέντρωση.

Στο στάδιο της πόλης, έχουν συγκεντρωθεί κιόλας 10.000 άτομα. Το πλήθος συνεχίζει να προσέρχεται αλλά μια βρεταννική μονάδα έλέγχει την είσοδο.

Τη στιγμή που ο Γρηγοριάδης και ο Παπαδημήτρης φτάνουν στην είσοδο του σταδίου, καμμιά δεκαριά άντρες οπλισμένοι με ρόπαλα ρίχνονται πάνω τους και πετάνε αναίσθητο το Γρηγοριάδη στο έδαφος. Το πλήθος ετοιμάζεται ν' αντιδράσει, όταν ένα τζιπ, με τον Έλληνα διοικητή, τον Άγγλο αξιωματικό και τον εισαγγελέα, κάνει την εμφάνισή του.

Ο Γρηγοριάδης χάνει αίμα από το κεφάλι. Ο Παπαδημήτρης, πιο ψηλός απ' αυτόν, προσπαθεί να τον προστατεύσει και στρέφεται προς τον εισαγγελέα.

—Δεν βλέπετε τι γίνεται; Οφείλετε να επέμβετε. Τι κωμωδία είναι αυτή;

Οι επιτιθέμενοι σκορπίζουν. Ο εισαγγελέας περιορίζεται να δηλώσει ανάμεσα στα δόντια του:

—Τι θέλετε να κάνω;

Ο Άγγλος μένει ατάραχος.

Ο Γρηγοριάδης, ματωμένος, ανεβαίνει στο βήμα. Ο Παπαδημήτρης αρχίζει να μιλάει.

Σε δυο λεπτά, διακόπτεται από μια βροχή πέτρες. Η υπηρεσία τάξης του Ε.Α.Μ. δεν προλαβαίνει να επέμβει. Οι Βρεταννοί στρατιώτες πυροβολούν στον αέρα και εκκενώνουν το στάδιο.

Στη Βέρροια, την ίδια εβδομάδα, θύμα της ίδιας συνενοχής τον αρχών, ο Πασσαλίδης χάνει το μάτι του σε μια συγκέντρωση.

Τέτοια είναι η φύση της νομιμότητας που βασιλεύει στην Ελλάδα εδώ κι ένα χρόνο.

Στις πιο πολλές περιπτώσεις, ο πληθυσμός και κάποτε οι ομάδες τάξης καταφέρνουν να συγκρατήσουν τους προβοκάτορες.

Ύστερα από τη σύλληψη 600 πολιτών, ο Τζίμας οργανώνει μια συγκέντρωση στην Καστοριά. Πάει κατόπι να περάσει τη νύχτα στο σπίτι της οικογένειάς του, μερικά χιλιόμετρα μακρύτερα, στο Άργος Ορεστικό. Τη νύχτα είκοσι άντρες επιτίθενται στο σπίτι.

Μια κυβερνητική μονάδα βρίσκεται στο χωριό. Οι κληρωτοί είναι οι πιο πολλοί Κρητικοί. Ρίχνονται αυθόρμητα στους επιτιθέμενους και τους απωθούν. Ο Τζίμας εξουθενωμένος από την επίπονη μέρα του, ούτε καν ξύπνησε. Το πρωί από στιγμιαία ανησυχία, ανακαλύπτει πως τον φυλάνε όλη τη νύχτα.

Παρά το σοκ της Βάρκιζας, ο πληθυσμός μένει πιστός στο Ε.Α.Μ. Στις αρχές του 1946, οι διαδοχικές κυβερνήσεις έχουν αποτύχει ριζικά στην προσπάθειά τους να πνίξουν το πνεύμα της Αντίστασης.

Επιστρέφοντας από μια περιοδεία στο βορρά, ο Παρτσαλίδης, ο Κύρκος, ο Παπαδημήτρης και μερικά στελέχη του Ε.Α.Μ., συνοδευόμενα από μια Αγγλίδα δημοσιογράφο, κατεβαίνουν προς την

Αθήνα μ' ένα παλιό καράβι, το «Κορινθία», που κάνει τη γραμμή Θεσσαλονίκης. Ένα σύνταγμα κυβερνητικού στρατού ταξιδεύει επίσης μαζί τους.

Όταν οι άνθρωποι του Ε.Α.Μ. μπαίνουν στο σαλόνι, ο διοικητής του συντάγματος έχει κιόλας καθήσει για φαγητό με δυο αξιωματικούς του που αρχίζουν να διαμαρτύρονται χυδαία. Κάνουν σινιάλο σε δυο φρουρούς να πετάξουν έξω την ομάδα του Παρτσαλίδη. Ακολουθεί φασαρία και οι δυο στρατιώτες απωθούνται. Ο συνταγματάρχης σηκώνεται όρθιος στο κάθισμά του.

—Γιατί δεν φεύγετε από το εστιατόριο; Κανένας δεν σας θέλει εδώ μέσα.

Μόλις έχει τελειώσει τη φράση του όταν μια αντιπροσωπεία έρχεται να παρεμβληθεί και να βεβαιώσει τη συμπαράσταση του συντάγματος στα μέλη του Ε.Α.Μ. Ακολουθεί ο καπετάνιος του πλοίου, που στο όνομα του πληρώματος, καλωσορίζει τον Παρτσαλίδη και τους άλλους στο πλοίο.

Αυτές οι σκηνές συμπαράστασης είναι καθημερινές όσο και οι προκλήσεις. Μια υπερένταση συγκρατημένης εξέγερσης βαραίνει σε όλη την Ελλάδα.

Είναι σχεδόν βέβαιο πως μια τίμια εκλογική αναμέτρηση θα έδινε στο Ε.Α.Μ. μια πλατειά εκπροσώπηση στη Βουλή. Ο Σοφούλης όμως πιέζεται από τους Βρεταννούς να οργανώσει εκλογές μέσα σε κλίμα τρομοκρατίας κι ο Ζαχαριάδης, στραμένος σε βορρά κι ανατολή, ψάχνει με τη σειρά του για ένα σήμα που θα του επιτρέψει να ξεμπερδεύει με τη λεγκαλιστική γραμμή του 7ου Συνεδρίου. Η πολιτική των «δύο πόλων» υποτάσσει στο Στάλιν το μέλλον του Κ.Κ.Ε. και αφαιρεί, μέσα στην προσδοκία, κάθε πραγματική προοπτική για νόμιμη εναλλαχτική λύση.

Στα μέσα του Δεκέμβρη, το κόμμα έρχεται σ' επαφή με αντιπροσώπους του Τίτο και του Δημητρώφ στο Πιέτριτς των βουλγαρικών συνόρων. Οι γείτονες υπόσχονται ουσιαστική βοήθεια σε ενδεχόμενη ελληνική εξέγερση. Ο Ράνκοβιτς επιφορτίζεται από τον Τίτο να μελετήσει τους τρόπους της γιουγκοσλάβικης βοήθειας.

Όμως κανένας Σοβιετικός εκπρόσωπος δεν βρίσκεται στη συνάντηση, που τα συμπεράσματά της, περιορίζονται στη διατύπωση «ελπίδων» για υλική βοήθεια του Στάλιν.

Η σοβιετική υποστήριξη, στα μέσα του Δεκέμβρη, προς τους Ιρανούς κομμουνιστές της Τ ο υ ν τ έ χ, που συγκροτούν μια αυτόνομη κυβέρνηση στην επαρχία του Αζερμπαϊντζάν, φαίνεται στον Ζαχαριάδη σαν ολοφάνερη ένδειξη. Ο φιλοκομμουνιστικός κυβερνητικός συνασπισμός της Ρουμανίας, σε μια αλλόκοτη συμμαχία με το βασιλιά Μιχαήλ, το πολίτευμα της Σόφιας, είναι συμπτώματα μιας σοβιετικής προώθησης προς την Ανατολική Μεσόγειο.

Οι εντολές απεργίας, που έδωσε ο ΕΡ.ΓΑΣ. σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας στη διάρκεια του Δεκέμβρη και του Γενάρη, εισακούστηκαν. Όλα αυτά τα στοιχεία, περισσότερο ακόμη κι από τις ομάδες αυτοάμυνας που συγκροτήθηκαν στα βουνά, από τη μια, και οι κοινοβουλευτικές προοπτικές, από την άλλη, συγκεντρώνουν την προσοχή του Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Ε.

Επιτέλους, στις 21 του Γενάρη, τη μέρα που το κόμμα δημοσιεύει ένα μανιφέστο που καταγγέλλει την ευθύνη των βρεταννικών στρατευμάτων για τη σφαγή που συνεχίζεται στην Ελλάδα και ζητάει την άμεση αποχώρησή τους, ο αρχηγός της σοβιετικής αντιπροσωπείας στα Ενωμένα Έθνη απευθύνει μια διακοίνωση στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Απαιτεί συζήτηση του ελληνικού προβλήματος σύμφωνα με το άρθρο 35 του καταστατικού των Ενωμένων Εθνών.

«...Η παρουσία των βρεταννικών στρατευμάτων εις Ελλάδα μετά την κατάπαυσιν των εχθροπραξιών δεν είναι πλέον σήμερον δικαιολογημένη εκ της αναγκαιότητος προστασίας των επικοινωνιών των σταθμευόντων βρεταννικών δυνάμεων εις τας ηττημένας χώρας. Είναι φανερόν ότι η βρεταννική παρουσία εις Ελλάδα έγινε μέσον πολιτικής πιέσεως το οποίον δεν έπαυσεν να χρησιμοποιείται από τα αντιδραστικά στοιχεία κατά των δημοκρατικών δυνάμεων της χώρας. Η τοιαύτη κατάστασις... εδημιούργησε μίαν επικίνδυνον έντασιν φορτισμένην δια σοβαρών απειλών τόσον δια τον ελληνικόν λαόν όσον και δια την ειρήνην και την ασφάλειαν του κόσμου»[103].

Μ' αυτήν τη συγκυρία, που θεωρεί απόλυτα ευνοϊκή, ο Ζαχαριάδης καλεί στις 12 του Φλεβάρη, ένα χρόνο μετά τις συμφωνίες της Βάρκιζας, τη 2η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής που εκλέχτηκε στο 7ο Συνέδριο.

Η επίσημη γραμμή του κόμματος παραμένει ρητά προσκολλημένη στη συμφιλίωση αλλά, παράλληλα, ο Ζαχαριάδης προσθέτει πως «αφού ζυγίσει τους εσωτερικούς παράγοντες και τη βαλκανική και διεθνή κατάσταση, η Ολομέλεια πρέπει να προχωρήσει στην οργάνωση ενός νέου ένοπλου αγώνα ενάντια στο μοναρχοφασιστικό όργιο»[104]. Τέλος ο Ζαχαριάδης δεν βάζει για συζήτηση το πιο επείγον πρόβλημα της στιγμής και επιβάλλει στην Ολομέλεια μια απόφαση που τον καθιστά απόλυτο κύριο της μοίρας της νομιμότητας: «το Πολιτικό Γραφείο θ' αποφασίσει για το πρόβλημα της συμμετοχής μας στις εκλογές».

Τις μέρες που ακολουθούν, η Κεντρική Επιτροπή ιδρύει μια στρατιωτικο-πολιτική επιτροπή επιφορτισμένη όχι για να διοργανώσει τις ομάδες αυτοάμυνας, αλλά για να συζητήσει το πρόβλημα της άμεσης κατάληψης της εξουσίας στις μεγάλες πόλεις. Ο Μάρκος και οι περισσότεροι στρατιωτικοί υπεύθυνοι αντιδρούν βίαια στο σχέδιο. Ο Μάρκος θα γράψει αργότερα: «Δεν πρόκειταν για επανάσταση αλλά για πραξικόπημα. Ήτανε μια περιπέτεια που θα κατέληγε τόσο στη συντριβή του πραξικοπήματος όσο και σε κείνη του λαϊκού κινήματος»[105].

Μπροστά στις αντιδράσεις, ο Ζαχαριάδης βάζει τέλος στη συζήτηση και ζητάει από τις οργανώσεις να «μελετήσουν τις επαναστατικές στρατιωτικές δυνατότητες».

Στην πραγματικότητα ο Ζαχαριάδης εξακολουθεί να πιστεύει ότι η στιγμή είναι κατάλληλη για να σαλπίσει εξέγερση στηριζόμενος, όχι στις επαναστατικές δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ., που η αντίσταση στην τρομοκρατία έχει ήδη αρχίσει να συγκεντρώνει στα βουνά, με επικεφαλής τους καπετάνιους που γρηγορούν, αλλά στις παραδοσιακές επαναστατικές δυνάμεις των πόλεων.

Η δικαιοδοσία που παραχώρησε στον εαυτό του το Πολιτικό Γραφείο για το ζήτημα της εκλογικής συμμετοχής, του παρέχει την ευκαιρία να ξεμπερδεύει κατά τη βούλησή του με το ιντερμέντζο της νομιμότητας.

Μερικές φιλελεύθερες προσωπικότητες έρχονται επίκαιρα να του προσφέρουν χέρι βοήθειας που μοιάζει περισσότερο με βουκέντρα.

Στις 17 του Φλεβάρη, ο «Ριζοσπάστης» ανακοινώνει την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Λ.Α.Σ. ν' απόσχει από τις εκλογές αν η ελληνική κυβέρνηση «δεν αποκαταστήσει τη δημόσια τάξη, δεν απομακρύνει τους συνεργάτες των ναζί και τους παλιούς ταγματασφαλίτες από την αστυνομία, δεν εγγυηθεί μια γενική πολιτική αμνηστία, δεν αποσβέσει από τους εκλογικούς καταλόγους τ' ανύπαρχτα πρόσωπα και δεν προχωρήσει στο σχηματισμό μιας δημοκρατικής κυβέρνησης με συμμετοχή των κομμάτων του Ε.Α.Μ.».

Στο μεταξύ, ο Παρτσαλίδης, που έφυγε για τη Μόσχα τέλη Γενάρη, συναντάει τον Μολότωφ και μερικές άλλες σοβιετικές προσωπικότητες. Το ελληνικό σχέδιο εξέγερσης σκοντάφτει σ' ένα παγερό

σκεπτικισμό των Σοβιετικών, που συμβουλεύουν το Κ.Κ.Ε. να συγκροτήσει ένα δημοκρατικό μέτωπο και να λάβει μέρος στις εκλογές.

Η έκθεση του Παρτσαλίδη φτάνει στην Αθήνα στις 20 του Φλεβάρη. Στις 22, ο «Ριζοσπάστης» κάνει μια πιο ήπια δήλωση:

«Αν υπάρξει πραγματικά καλή θέληση και αν σταματήσει η βρετανική αντίθεση, μπορεί να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την πραγματοποίηση αληθινά ελεύθερων εκλογών».

Οι σοβιετικές συμβουλές στον Παρτσαλίδη αποτελούν υποδείξεις που έρχονται απ' έξω, αλλά στην Ελλάδα η κατάσταση φαίνεται να εξελίσσεται προς την κατεύθυνση που επιθυμεί ο Ζαχαριάδης.

Στις 15 του Μάρτη, ενώ ο Σοφιανόπουλος έχει κιόλας εγκαταλείψει την κυβέρνηση, ο Καφαντάρης, ο Μερκούρης, ο Καρτάλης και ο Παπάς δίνουν την παραίτησή τους, αρνούμενοι να λάβουν μέρος στην εκλογική παρωδία που ετοιμάζεται.

Ο κίνδυνος απομόνωσης του Κ.Κ.Ε. στην αποχή φαίνεται να παραμερίζεται. Τρεις μέρες αργότερα, ο ίδιος ο πρωθυπουργός Σοφούλης δηλώνει:

«Το Κόμμα των Φιλελεθέρων επιθυμούσε πάντοτε την προκήρυξιν εκλογών το ταχύτερον δυνατόν με την προϋπόθεσιν ότι η δημοσία τάξις θ' αποκαθίστατο απολύτως. Σήμερον είμαι υποχρεωμένος να παραδεχθώ ότι αι απαραίτητοι συνθήκαι δια την προσέλευσιν εις τας εκλογάς δεν υπάρχουν ακόμη, ως προς το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Αι πληροφορίαι μου εξ όλων των σημείων της χώρας επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι ουδεμία εγγύησις υπάρχει δια την ελευθέραν μετακίνησιν των υποψηφίων μας. Η ελευθερία εκφράσεως υφίσταται μόνον δια τους μοναρχικούς»[106].

Τ' αποτελέσματα της αντιδραστικής τρομοκρατίας είναι ήδη εντυπωσιακά. Από τη συμφωνία της Βάρκιζας μέχρι το Μάρτη του 1946 συντελέσθηκαν:

1.289 δολοφονίες,
6.671 τραυματισμοί,
31.632 βασανισμοί,
18.767 λεηλασίες και φυλακίσεις,
84.931 συλλήψεις,
509 απόπειρες φόνων,
265 βιασμοί και πράξεις βίας κατά γυναικών[107].

Ο Μερκούρης, υπουργός Δημοσίας Τάξεως του Σοφούλη, δηλώνει μετά την παραίτησή του:

«Αι ένοπλοι συμμορίαι κυριαρχούν εις την ύπαιθρον. Αι συμμορίαι αυταί, δυστυχώς, συνεργάζονται εις πολλάς επαρχίας μεθ' όλων των επιφορτισμένων δια την τήρησιν της τάξεως κρατικών υπηρεσιών ή, όπου δεν συνεργάζονται αμέσως, τυγχάνουν πάσης διευκολύνσεως εκ μέρους των Αρχών. Έως ότου ετοποθετήθην εις το υπουργείον Δικαιοσύνης (Νοέμβριος 1945) ουδείς των εν λόγω συμμοριτών απετέλεσεν αντικείμενον διώξεως, παρά τα εγκλήματα που είχον διαπράξει»[108].

Ο Ζαχαριάδης, που έφυγε για την Πράγα, νομίζει ότι επαληθεύονται οι προβλέψεις του και αποφασίζει, αντίθετα με τις γνώμες που του εκφράζουν ο Τορέζ και ο Τολιάτι, ίσως όμως σύμφωνα με άλλες οδηγίες που του έρχονται πιο άμεσα από το Κρεμλίνο, να μποϊκοτάρει τις εκλογές. Οι άλλοι σχηματισμοί του Ε.Α.Μ. ευθυγραμμίζονται με την απόφασή του. Έστω κι αν η εκδήλωση της

αγανάχτησης των φιλελευθέρων αποτελεί μέρος μιας μηχανορραφίας, οι Βρεταννοί βρίσκουν την ευκαιρία ν' απομονώσουν το Ε.Α.Μ.

Σ' ένα τηλεγράφημά του, ο Σοφούλης ζητάει από τον Μπέβιν την αναβολή των εκλογών μέχρι να γίνει δυνατή η αποκατάσταση της δημόσιας τάξης.

Ο Βρεταννός πρωθυπουργός του απαντάει ότι οι πληροφορίες που του στέλνει η πρεσβεία του από την Ελλάδα του φαίνονται ευνοϊκές για τη διεξαγωγή τους και επιμένει στη διατήρηση της καθορισμένης ημερομηνίας (31 Μαρτίου).

Ο Σοφούλης υποχωρεί δηλώνοντας:

«Είναι αληθές ότι αι περιστάσεις δεν επιτρέπουν την διεξαγωγήν εκλογών, πλην όμως το πρόβλημα έλαβε διεθνή διάστασιν και συνεπώς είμεθα υποχρεωμένοι να προχωρήσωμεν».

Το Κ.Κ.Ε. και τα κόμματα του Ε.Α.Μ. βρίσκονται μόνα τους —με το μικρό κόμμα του Καφαντάρη— στην αποχή. Όλοι οι άλλοι, σοσιαλιστές, φιλελεύθεροι, χρίζουν υποψήφιους κι ετοιμάζονται να πάνε στις κάλπες.

Ο εκλογικός νόμος προβλέπει κατάθεση υποψηφιοτήτων δεκαπέντε μέρες πριν από τις εκλογές.

Τη μέρα που λήγει η προθεσμία, ο στρατηγός Γρηγοριάδης και ο Χατζήμπεης συνέρχονται στα γραφεία του Φιλελεύθερου Κόμματος της Αριστεράς που ανήκει στο Ε.Α.Μ. Ο γερο-στρατηγός, αντίθετος από την αρχή στο μποϋκοτάζ, υπακούει ανόρεχτα στην απόφαση της πλειοψηφίας.

Μπροστά στην αλλαγή της στάσης των Φιλελευθέρων, η απομόνωση του Ε.Α.Μ. τον κάνει πολύ απαισιόδοξο. Κατά τη μία το μεσημέρι χτυπάει το τηλέφωνο. Ο στρατηγός Γρηγοριάδης καλείται στην Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε. Είναι βαθειά απογοητευμένος κι αρνιέται να πάει. Στέλνει στη θέση του τον Χατζήμπεη.

Δεν έχει περάσει μισή ώρα και το τηλέφωνο ξαναχτυπάει. Είναι ο Χατζήμπεης.

—Περίμενέ με, έρχομαι αμέσως.

Λίγα λεπτά αργότερα σπρώχνει την πόρτα του γραφείου. Δείχνει πολύ αναστατωμένος.

—Σωθήκαμε! Αποφάσισαν στο κόμμα να πάμε να ζητήσουμε από το Σοφούλη δυο μέρες παράταση για να γραφτούμε. Οι ψήφοι της Αριστεράς θα πάνε στους υποψηφίους μας.

Ο Ζαχαριάδης δεν έχει ακόμα επιστρέψει από την Πράγα και η απόφαση πάρθηκε από το Σιάντο. Είναι απόλυτα δικαιολογημένη από τη φορά των γεγονότων, αλλά είναι σχεδόν βέβαιο πως ο γέρος επωφελείται από την απουσία του Γενικού Γραμματέα για να πάρει μια πρωτοβουλία προς την κατεύθυνση που δεν σταμάτησε ποτέ να προτείνει. Ο Γρηγοριάδης ζητάει ένα ραντεβού από τον Σοφούλη. Γίνεται δεκτός το απόγευμα.

Ο πρωθυπουργός κρύβεται πίσω από τη σκιά του αντιβασιλέα. Ο Δαμασκηνός αντιδρά σε κάθε ιδέα παράτασης της προθεσμίας των εγγραφών.

Είναι πολύ αργά. Μόνο η αριστερά δεν θα λάβει μέρος στις εκλογές. Οι Βρεταννοί τα κατάφεραν αριστοτεχνικά. Θα μπορούν να καταγγέλουν από δω και πέρα την άρνηση του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. να συμμορφωθούν με τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Ο Ζαχαριάδης τους παρέχει τα καλύτερα επιχειρήματα. Δεν ενημερώνει κανένα στην Κεντρική Επιτροπή για τις προειδοποιήσεις του Τορέζ και του Τολιάτι. Εγκαινιάζει μια προσωπική πολιτική που θα συνίσταται για χρόνια στην προσπάθεια πίεσης του Στάλιν και των αδελφών κομμάτων. Μετά την επιβολή του μποϋκοτάζ, διατάζει την οργάνωση της Μακεδονίας, την παραμονή των εκλογών, να επιτεθεί ένοπλα σ' ένα στόχο της εκλογής της.

Στην επιτροπή Μακεδονίας ο Μάρκος και ο Κικίτσας διαλέγουν σα στόχο την πόλη Λιτόχωρο, παραδοσιακό λημέρι της κλέφτικης Αντίστασης, όπου τρία στελέχη του Ε.Α.Μ. είχανε σφαγιαστεί από τους αντιδραστικούς την περασμένα εβδομάδα.

Στις 30 του Μάρτη, παραμονή εκλογών, μια ένοπλη ομάδα του Ε.Α.Μ. εισχωρεί στην πόλη.

Από τους 33 άντρες που συμμετέχουν στην επιχείρηση, οι 29 κατάγονται από το Λιτόχωρο κι ένας απ' αυτούς είναι ο Υψηλάντης, που διοικεί το απόσπασμα.

Η πόλη υποστηρίζεται από μια ομάδα χωροφυλάκων ενισχυμένη από έναν ουλαμό του στρατού που έφτασε την ίδια μέρα για να εποπτεύσει τις εκλογές της επομένης.

Ο ουλαμός του ταχτικού στρατού δεν προβάλλει καμμιά αντίσταση και μερικοί από τους άντρες του ενώνονται με τους αντάρτες. Οι χωροφύλακες, αντίθετα, αρνούνται να παραδώσουν τα όπλα. Ο σταθμός τους περικυκλώνεται και πυρπολείται. Όταν τελικά σηκώνουν λευκή σημαία, έχουν χάσει 12 άντρες. Κανένας από τους 33 επιτιθέμενους δεν έχει πάθει τίποτε.

Όταν τα βρετανnικά τεθωρακισμένα φτάνουν στην είσοδο της πόλης, ο Υψηλάντης διατάζει υποχώρηση.

Για τις ομάδες των απομονωμένων ανταρτών αυτό είναι το σύνθημα του Τρίτου Γύρου. Αρχίζουν να ξεθάβουν τα όπλα.

Την επομένη, οι εκλογές δίνουν στους Βρεταννούς ένα περίφημο άλλοθι.

Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων παραμένει ένα αίνιγμα, αλλά σ' ένα πληθυσμό 7.232.543 κατοίκων, η σύγκριση των αριθμών με τις επόμενες εκλογές επιτρέπει ένα στατιστικά μίνιμουμ του συνόλου των εκλογέων γύρω στα 2.200.200 (2.224. 246 εγγεγραμμένοι το 1951 σε σύνολο πληθυσμού 7.359.219 κατοίκων).

Τα έγκυρα ψηφοδέλτια ανέρχονται σε 1.121.696: 705.000 ψήφοι για τα μοναρχικά κόμματα (Λαϊκό Κόμμα, Κόμμα Εθνικοφρόνων κλπ.) και 410.000 για το Φιλελεύθερο Κέντρο (Κόμμα των Φιλελευθέρων, το φιλελεύθερο βενιζελικό κόμμα, το σοσιαλδημοκρατικό και το αγροτικό).

Εφόσον ο αριθμός των 2.200.000 ψηφοφόρων ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, η αποχή ανέρχεται σε 48%. Σ' αυτή τη βάση, το 20% μπορεί να θεωρηθεί σαν φυσιολογικό ποσοστό αποχής. Είναι λοιπόν δυνατό να εκτιμηθεί σε 28% το ποσοστό της πραγματικής αποχής, δηλαδή 600.000 ψηφοδέλτια του Ε.Α.Μ. και της ομάδας Καφαντάρη. Οι ελάχιστες αυτές εκτιμήσεις δεν περιλαμβάνουν βέβαια τους πλαστούς καταλόγους και την αναμφισβήτητη νοθεία στο καθεστώς «νομιμότητας» που γνωρίζομε. Πάντως είναι βέβαιο ότι το λιγότερο ένα εκατομμύριο ψηφοδέλτια θα είχαν δοθεί στους δημοκρατικούς σχηματισμούς.

«Αυτές οι εκλογές, γράφει ο Ζαν Μεϋνώ, βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο μιας διεθνούς επιτροπής

παρατηρητών από τους οποίους οι πιο πολλοί αγνοούσαν τα πάντα για την Ελλάδα και την ελληνική γλώσσα. Η επιτροπή δήλωσε πως οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν κάτω από συνθήκες νόμιμες και υπολόγισε σε 15% των εγγεγραμμένων το ποσοστό αποχής. Δεδομένης της συνθέσεως και των τρόπων λειτουργίας της επιτροπής, θα ήταν αφέλεια να θεωρήσει κανείς αυτή τη χορήγηση πιστοποιητικού καλής δημοκρατικής συμπεριφοράς, σαν κάτι άλλο από μια προσπάθεια ενισχύσεως, σε διεθνές επίπεδο, μιας κυβερνήσεως αφοσιωμένης στις αγγλο-σαξονικές δυνάμεις»[109].

Αυτή η αποχή από τις εκλογές, που αργότερα θα κριθεί σαν «εγκληματικό λάθος» από το Κομμουνιστικό Κόμμα και τον ίδιο το Ζαχαριάδη, ανοίγει λογικά το δρόμο για την ένοπλη εξέγερση. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτές που θα πολλαπλασιαστούν και θ' αφηνιάσουν είναι οι τρομοκρατικές ομάδες της άκρας δεξιάς, ενώ ο Ζαχαριάδης θα ετοιμάζει μια αφηρημένη εξέγερση εντελώς ξένη προς το λαϊκό κίνημα που ξαναγεννιέται. Οι αντάρτες, που παρέδοσαν τα όπλα όταν ήταν παντοδύναμοι, είναι τώρα υποχρεωμένοι να ξαναβγούν στο βουνό ά ν' αφεθούν να τους σφάξουν.

Το εκκρεμές

Ο Ζαχαριάδης, επιστρέφοντας από την Πράγα, περνάει από τη Γιουγκοσλαβία και σταματάει στο στρατόπεδο του Μπούλκες όπου, κάτω από τον Πεχτασίδη, κυριαρχεί η «ορθόδοξη και σκληρή» γραμμή που ο Γενικός Γραμματέας σκοπεύει να επιβάλει στο ελληνικό επαναστατικό κίνημα.

Η διοικούσα επιτροπή του στρατόπεδου, που αποτελείται αποκλειστικά από παλαιά μέλη της Ο.Π.Λ.Α., έχει συστήσει μια εσωτερική πολιτοφυλακή. Οι εκπρόσωποι της τάξης, φορώντας το περιβραχιόνιο με τα τρία γράμματα του Υ.Τ.Ο. και μέσα σε μια ατμόσφαιρα τρομοκρατίας, απομονώνουν τους διανοούμενους και τους καπετάνιους που αντιπροσωπεύουν τις «τροτσκιστικές και μικροαστικές τάσεις» που έχουν κληρονομηθεί από τον Ε.Λ.Α.Σ. Το νόημα αυτής της «κάθαρσης», που δεν θα πραγματοποιηθεί ολοκληρωτικά παρά δεκαοχτώ μήνες αργότερα, είναι αποκαλυπτικό για τις επαναστατικές αντιλήψεις του Ζαχαριάδη. Τα «σκουλήκια», σταμπαρισμένα ήδη δημόσια κατά τη διάρκεια των συνελεύσεων, ζουν μέσα σ' ένα κλίμα καταδίωξης και τρόμου. Ένα πρωί, ο επίτροπος του στρατόπεδου ζητάει έναν κατάλογο αυτών που επιθυμούν να επιστρέψουν στην Αθήνα.

—Ήταν ένα τέχνασμα, δηλώνει ο Πεχτασίδης μια βδομάδα αργότερα, για ν' αποκαλυφθούν τα σκουλήκια που δεν τους αρέσει εδώ και θέλουν να πάνε να συνεργαστούν με τους μοναρχοφασίστες. Όταν ένας οργανισμός μολύνεται, όλα τα μέσα είναι καλά προκειμένου να τον απαλλάξεις από τα μικρόβια.

Η σεξουαλική ζωή στο στρατόπεδο, όπου οι γυναίκες αποτελούν μια ελάχιστη μειοψηφία, υπόκειται στις αρχές του γάμου όπως ορίζεται από τη διεύθυνση. Η τελευταία αυτή δε διστάζει σε περίπτωση αποτυχίας να παρεμβαίνει για να λύσει τα προβλήματα των αντιζήλων και ευνοεί τους «υγιώς σκεπτόμενους» και σε σχέση με την εσωτερική ιεραρχία. Κάποιος Κάλφας, διευθύνων του Υ.Τ.Ο. διακρίνεται για τον ιδιαίτερο ζήλο του που του υπόσχεται λαμπρό μέλλον.

Οι παρτιζάνοι, που μετά τη φυγή τους απ' την πατρίδα εξαιτίας των κυβερνητικών διώξεων, βρίσκονται κάτω απ' τους ορισμούς του Υ.Τ.Ο., δεν μπορούν να παραδεχτούν τη διαμονή τους στο Μπούλκες παρά σαν προσωρινή περιπέτεια.

Υποδέχονται τον Ζαχαριάδη με έξαλλο ενθουσιασμό, που φτάνει στο κορύφωμά του όταν ο Γενικός Γραμματέας τους αναγγέλλει από το ύψος του βήματος:

«Σε λίγο θα γυρίσετε στην Ελλάδα να πολεμήσετε για τη λευτεριά».

Οι πρώτες συνέπειες των εκλογών στην Ελλάδα δεν αναμένονταν. Οι αρχηγοί των ομάδων της άκρας δεξιάς, Μαγγανάς, Σούρλας, Καλαμπαλίκης, Βουρλάκης, Βελέτζας και οι κυνηγοί κεφαλών που τους ακολουθούσαν, μπαίνουν σε μια περίοδο αχαλίνωτης εγκληματικής δραστηριότητας.

Ο νέος υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Σπύρος Θεοτόκης, στις διαμαρτυρίες που του απευθύνονται, περιορίζεται ν' απαντάει:

«Πρόκειται για μια έκρηξη θριάμβου που ακολουθεί την εκλογική νίκη, για μια μέθη των νικητών, που θα περάσει γρήγορα».

Μετά την επίθεση στο Λιτόχωρο και την αποχή από τις εκλογές, οι παρτιζάνοι ετοιμάζονται να ξαναπεράσουν στην ένοπλη εξέγερση. Ανάμεσά τους, πολλοί είναι εκείνοι που έχουν εκδηλώσει

ανοιχτά την αντίθεσή τους στο μποϋκοτάρισμα των εκλογών, θεωρώντας ότι το Κ.Κ.Ε. δεν εξάντλησε όλους τους δρόμους της νομιμότητας πριν να ριχτεί σε μια αμφίβολη περιπέτεια.

Είναι φανερό ότι η αποχή του Κ.Κ.Ε. δεν προκάλεσε καμμιά διεθνή συγκίνηση και οι Μεγάλες Δυνάμεις, η μια μετά την άλλη, σπεύδουν ν' αναγνωρίσουν τη μοναρχική κυβέρνηση που σχηματίζει ο Τσαλδάρης στις αρχές του Μάη.

Αφού όμως η γέφυρα της νομιμότητας έχει κοπεί, αφού τ' αποτελέσματα των εκλογών και η εκστρατεία στο Λιτόχωρο εξαπέλυσαν ένα καινούργιο κύμα βίας, δεν μπορεί να υπάρχουν πλέον περιθώρια δισταγμών: τα πράγματα πρέπει να πάνε ως την άκρη και να οργανωθεί η περίφημη εξέγερση με την οποία ο Ζαχαριάδης έχει σκοπό να διορθώσει την ιστορία.

Όπως και νάναι, οι περιφερειακές οργανώσεις από δω και πέρα αναγκάζονται ν' ακολουθήσουν αυτό το δρόμο, σύμφωνα άλλωστε με τις οδηγίες του Ζαχαριάδη από τη 2η Ολομέλεια του Φλεβάρη.

Δέκα μήνες νωρίτερα, το κομμένο κεφάλι του Άρη, τον οποίο το κόμμα αποκήρυξε κι εγκατέλειψε επειδή ήθελε να συνεχίσει τον αγώνα, είχε εκτεθεί σε κοινή θέα στην πλατεία των Τρικάλων. Σήμερα, είναι η πολιτική του Ζαχαριάδη που σπρώχνει αδυσώπητα τους οπαδούς του κόμματος στα βουνά. Αλλά η Κεντρική Επιτροπή μπαλανσάρει.

Στις αρχές του Μάη ο Ζαχαριάδης πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη.

Ο λαϊκός ηγέτης, ο καπετάνιος που θα μπει τώρα επικεφαλής της στρατιωτικής οργάνωσης, ο Μάρκος Βαφειάδης, πληροφορεί το Γενικό Γραμματέα ότι η οργάνωση στη Μακεδονία «μπορεί να οπλίσει και να ετοιμάσει μέσα σε δυο μήνες 25.000 μαχητές από τις μεγάλες πόλεις και τα χωριά» και ζητάει την εξουσιοδότηση «να οπλίσει τις ομάδες αυτοάμυνας που βρίσκονται κιόλας στο βουνό»[110].

Ο Ζαχαριάδης του απαντά:

—Δεν ξέρεις την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής. Αυτό που κάναμε στο Λιτόχωρο ήταν μια μπλόφα με σκοπό να αναγκάσει την κυβέρνηση να κάμει παραχωρήσεις.

Για αρκετές βδομάδες, ο Ζαχαριάδης, που ο ίδιος είχε δώσει το σύνθημα για το κυνηγητό της αριστεράς στις μοναρχικές ομάδες και την αστυνομία, μένει προσκολλημένος στη γραμμή της ψευδονομιμότητας για να μπορέσει να οργανώσει την επανάσταση πάνω σε δογματικές βάσεις.

Στις 12 του Μάη, μπροστά στην Κ.Ο.Α. (Κομματική Οργάνωση Αθήνας), μπερδεύει τα πράγματα περισσότερο δηλώνοντας ότι το Κ.Κ.Ε. οφείλει «ν' αναζητήσει την πολιτική λύση σε συνεργασία με όλους τους εργαζόμενους, ακόμα και με τους δεδηλωμένα εθνικόφρονες... για να εξασφαλιστεί η οικονομική πρόοδος, η λευτεριά, η δημοκρατία, η ανεξαρτησία και η ακεραιότητα του έθνους».

Στην πραγματικότητα ο Ζαχαριάδης δεν έχει καμμιά εμπιστοσύνη στο λαϊκό κίνημα που η πολιτική του το σπρώχνει στην αυτοάμυνα και στα βουνά. Το έχει πει στην πολιτικο-στρατιωτική συνέλευση του Φλεβάρη. Εκείνο που έπρεπε να εξεταστεί ήταν η εξέγερση των εργατών.

Το Μάρτη, η ελληνική Γ.Σ.Ε.Ε. ελέγχεται ολοκληρωτικά από τον ΕΡ.ΓΑΣ. Ο κομμουνιστής Παπαρήγας είναι γενικός γραμματέας της Συνοσπονδίας. Αλλά ο Ζαχαριάδης δεν είναι ικανοποιημένος από μια επιτυχία που τη θεωρεί ατελή. Το Πολιτικό Γραφείο ζητάει από τη Γ.Σ.Ε.Ε. να αυξήσει τις εργατικές διεκδικήσεις και να οργανώσει μια γενική απεργία.

Η κυβέρνηση του Τσαλδάρη αρπάζει την ευκαιρία. Με το πρόσχημα «τεχνικών αρμοδιοτήτων», ακυρώνει τις εκλογές των συνδικαλιστών και επιβάλλει στη διεύθυνση της Γ.Σ.Ε.Ε. την ομάδα Μακρή που ακόμα και σήμερα, εικοσιπέντε χρόνια από τότε, εξακολουθεί να βρίσκεται στη θέση της.

Παρόλα αυτά, ο Ζαχαριάδης, ακολουθώντας τα δογματικά πρότυπα, κρατάει την εργατική τάξη στις μεγάλες πόλεις και περιορίζει έτσι από την αρχή την ανάπτυξη του καινούργιου Αντάρτικου. Το δεύτερο βήμα του, πάντα ορθόδοξο, είναι να σχηματίσει οργανωτικές ομάδες στο στρατό. Θ' απαγορέψει στους κληρωτούς να λιποταχτήσουν και να πάνε να πυκνώσουν τις πρώτες ομάδες της αυτοάμυνας. Για μια χώρα όπου, πάνω από είκοσι χρόνια, τα ονόματα των κατοίκων της γεμίζουν τα κατάστιχα της αστυνομίας, η παρουσία των αγωνιστών και των συμπαθούντων στα κέντρα στρατολογίας δε σημαίνει τίποτε άλλο από παράδοση στα χέρια της Ασφάλειας. 50.000 άνθρωποι θα σταλούν μ' αυτό τον τρόπο στα διάφορα στρατόπεδα συγκεντρώσεως της κυβέρνησης.

Ο Σαράφης, ο Μπακιρτζής και 600 παλιοί αξιωματικοί του Ε.Λ.Α.Σ. βρίσκονται υπό αστυνομική επιτήρηση σ' ένα στρατόπεδο κοντά στην Αθήνα.

Στο τέλος του Μάη, ο στρατηγός Μουστεράκης καταφέρνει να πάρει μια άδεια για να επισκεφτεί την οικογένειά του στη Θεσσαλονίκη. Εκεί συναντάει τον Μάρκο. Οι δυο άντρες συμφωνούν ότι είναι επείγουσα ανάγκη να βγουν όλοι οι δημοκράτες αξιωματικοί στο βουνό. Ο Μουστεράκης και μερικοί άλλοι έχουν καταστρώσει κιόλας ένα σχέδιο απόδρασης.

Ο Ζαχαριάδης που τον συμβουλεύονται, απαντάει:

«Είναι τρέλλα. Είναι μια πρόκληση που θα βάλει σε κίνδυνο την πολιτική γραμμή του κόμματος».

Ο στρατηγός Κικίτσας και ο Μουστεράκης οργανώνουν μια συγκέντρωση σαρανταπέντε αξιωματικών που μένουν στη Θεσσαλονίκη.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι έχουν ακολουθήσει τις οδηγίες για αποχή από τις εκλογές και μερικοί υποτάχτηκαν για την εκστρατεία στο Λιτόχωρο. Ξέρουν ότι επιτηρούνται αυστηρά και δεν περιμένουν παρά ένα σήμα για να εγκαταλείψουν την πόλη. Στρέφονται γι' άλλη μια φορά προς τον Ζαχαριάδη.

—Ξέρουμε ότι μετά το Λιτόχωρο μερικοί αντάρτες ξαναπήραν τα όπλα. Διαπιστώνουμε ότι βαδίζουμε για μια καινούργια ένοπλη πάλη. Μας καλούν στην Αθήνα για να μας απομονώσουν και να μας διασκορπίσουν. Πρέπει να υπακούσουμε στην κυβέρνηση ή να ενωθούμε με τους αντάρτες στα βουνά; Το κίνημα σχηματίζεται μπροστά στα μάτια μας αλλά του λείπει η ηγεσία.

Ο Ζαχαριάδης απαντάει:

—Το κόμμα δεν πήρε ακόμα απόφαση να προχωρήσει σε οργάνωση της καινούργιας αντίσταση. Πρέπει να πειθαρχήσετε και να παρουσιαστείτε αν σας καλεί η κυβέρνηση.

Ο Ζαχαριάδης δεν έχει εμπιστοσύνη ούτε στους παλιούς αξιωματικούς του Ε.Λ.Α.Σ. Τη στιγμή που το κίνημα προβάλλει αυθόρμητα και ζητάει οργάνωση, αυτός συνεχίζει τις αοριστίες του.

Στις αρχές του καλοκαιριού του 1947, οι στρατηγοί Σαράφης, Μπακιρτζής και 300 ακόμα αξιωματικοί συλλαμβάνονται από την κυβέρνηση και εξορίζονται στα νησιά Αίγινα και Ικαρία. Η

ευκαιρία έχει χαθεί. Η έλλειψη αξιωματικών στο βουνό θα έχει καταστροφικές συνέπειες.

Ο Ζαχαριάδης δεν έχει διδαχτεί και δεν έχει ξεχάσει τίποτε από την πείρα των προκατόχων του. Από μια αταβιστική δυσπιστία προς την επαναστατική αυθορμησία και τις ελληνικές λαϊκές δομές, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να επαναλαμβάνει και να επαυξάνει τα σφάλματα του παρελθόντος.

Τη στιγμή που ο στρατηγός Μουστεράκης ανακοινώνει στο Μάρκο το σχέδιό του γι' απόδραση, τα πολιτικά πράγματα στη Μακεδονία συνεχίζουν το δρόμο τους. Ο Τζίμας, ο Παρτσαλίδης και ο Κύρκος φτάνουν στη Βέροια, παλιά τουρκική στρατιωτική έδρα, όπου τα παράνομα προσκυνητάρια, χτισμένα στο βάθος των αυλών, θυμίζουν το αξερίζωτο πνεύμα της ελληνικής αντίστασης. Οι αρχές, σε συνεργασία με τις μοναρχικές, χίτικες ομάδες, έχουν συλλάβει και βασανίσει καμμιά εκατοστή πολίτες.

Οι τρεις άντρες, αφού πρώτα απευθύνουν μια πλατωνική διαμαρτυρία προς την κυβέρνηση, επισκέπτονται τον αρχηγό της στρατιωτικής αστυνομίας. Μπαίνουν στον περίβολο ενός στρατώνα χωρίς ίσκιο, όπου στα μεσοδιαστήματα από τη μια ανάκριση στην άλλη, καμμιά δωδεκαριά άνθρωποι οδηγούνται για να «λιαστούν».

Μόλις οι στρατιώτες βλέπουν να εμφανίζονται οι αντιπρόσωποι του Ε.Α.Μ. ρίχνονται πάνω τους και τραυματίζουν σοβαρά τον Παρτσαλίδη. Οι άλλοι δυο, αφού εξασφαλίσουν άσυλο στον Παρτσαλίδη, επισκέπτονται τον μητροπολίτη, τους Εγγλέζους και τον αρχηγό της αστυνομίας. Διαμαρτύρονται για τον τύπο και αποπέμπονται απ' όλους ευγενικά.

Από τη Βέροια φεύγουν για τη Νάουσα όπου η τρομοκρατία ασκείται με μεγαλύτερη βιαιότητα. Ο Τζίμας και ο Κύρκος κάνουν ένα διάβημα στη Χωροφυλακή. Η υποδοχή είναι παγωμένη. Θέτουν ανοιχτά το θέμα της υποστήριξης που παρέχει η αστυνομία στους τραμπούκους. Οι χωροφύλακες αρχίζουν να εκνευρίζονται. Ο Τζίμας και ο Κύρκος καταλαβαίνουν πως πρέπει να του δίνουν αμέσως και ξαναβρίσκονται στο δρόμο, σχεδόν έκπληκτοι που δεν τους έδειραν.

Παίρνουν το δρόμο προς την Έδεσσα και προχωρούν στα εδάφη που ο Ε.Λ.Α.Σ. είχε απελευθερώσει πριν από τριάντα μήνες. Κάπου κοντά ακούγονται τουφεκιές που πολλαπλασιάζονται από την ηχώ του βουνού. Οι τρεις άντρες σταματούν το αυτοκίνητο και προσπαθούν να εντοπίσουν τη μάχη. Δυο αγγλικά τζιπ προβάλλουν ξαφνικά από τον ορίζοντα και επιχειρούν να τους κλείσουν την υποχώρηση. Ο Παρτσαλίδης αναγκάζεται να κάμει γρήγορα στροφή και να επιστρέψουν στη Θεσσαλονίκη.

Τα πολιτικά στελέχη του κόμματος δεν μπορούν πλέον να κάμουν ούτε βήμα χωρίς να νιώθουν την παρουσία του αστυνομικού από πίσω τους. Μέσα σ' αυτές τις αλλόκοτες συνθήκες ο Τζίμας και ο Παρτσαλίδης, περιμένοντας τη σύλληψή τους, συνεχίζουν τις έρευνές τους για την τρομοκρατία και απευθύνουν απανωτές διαμαρτυρίες στην Αθήνα.

Η αστυνομική παρακολούθηση εντείνεται. Κάθε στιγμή περιμένουν να συλληφθούν. Αλλά η εντολή της Κεντρικής Επιτροπής παραμένει η ίδια: μείνετε στην πόλη, μην πάτε στο βουνό. Στις αρχές του Ιούλη, το αναπόφευκτο έρχεται. Από δω και πέρα κανένας δεν θα ξεφύγει τη σύλληψη.

Η κυβέρνηση Τσαλδάρη χτυπάει. Τότε μόνο ο Ζαχαριάδης αποφασίζει να οργανώσει τις ομάδες της αυτοάμυνας. Αλλά είναι πολύ αργά πλέον.

Η ανασύσταση του Ε.Λ.Α.Σ.

Κατά τα μέσα του Ιούλη, ο Ζαχαριάδης συναντιέται με τον Μάρκο: ο δογματικός καθοδηγητής και ο καπετάνιος. Τον διατάζει να εγκαταλείψει την οργάνωση της Μακεδονίας, που θα την αναλάβει ο Μπαρτζιώτας, και νάρθει σ' επαφή με μια επιτροπή του Πολιτικού Γραφείου για να μελετήσουν τις δυνατότητες ανασύνταξης και εξοπλισμού των πρώτων αντάρτικων ομάδων που έχουν ήδη βγει στο βουνό.

Ο Ζαχαριάδης επιμένει στα ακόλουθα σημεία:

1. Η στρατολόγηση πρέπει να γίνεται αποκλειστικά πάνω σε εθελοντική βάση.
2. Ο Μάρκος πρέπει ν' αποφύγει την ενσωμάτωση οργανωμένων μονάδων του κυβερνητικού στρατού που θα εξέφραζαν την πρόθεση να περάσουν με το μέρος των ανταρτών και να μη δέχεται παρά απομονωμένους εθελοντές.
3. Η στρατιωτική δράση να περιοριστεί στις παρακρατικές μοναρχικές ομάδες και να μην απλωθεί στον ταχτικό στρατό.
4. Η στρατιωτική δράση πρέπει να έχει καθαρά αμυντικό χαρακτήρα. Δεν πρέπει να δημιουργήσουμε κομματικές οργανώσεις μέσα στις ανταρτικές ομάδες.
5. Διατηρούμε τη γραμμή της «συμφιλίωσης» κι όλη μας η δραστηριότητα πρέπει να τείνει προς το σκοπό αυτό. Εκείνο που επιδιώκουμε είναι να εξασκήσουμε πίεση πάνω στην κυβέρνηση[111].

Μερικές μέρες αργότερα ο Μάρκος συναντιέται με την επιτροπή. Η παλιά δυσπιστία προς τους αγωνιστές του βουνού ορθώνεται αμέσως ενάντια στους σκοπούς του.

—Μπορούμε πριν από την άνοιξη του 1947 να συγκεντρώσουμε 20.000 τουλάχιστον αντάρτες στο βουνό, και αν οι μεγάλες κομματικές οργανώσεις κινητοποιηθούν έγκαιρα για να μας καλύψουν με στελέχη, μπορούμε και να τις τριπλασιάσουμε.

Η τελευταία φράση του Μάρκου πέφτει μέσα σε πυκνή σιωπή.

Ύστερα από μερικά ξεροβηξήματα, ένας απ' την επιτροπή, με το αλάθητο ύφος του κομμισάριου, του απαντάει:

—Ο σύντροφος Μάρκος βιάζεται πολύ. Δεν έχει σίγουρα αντιληφθεί την πολιτική γραμμή του Κόμματος και θα πρέπει να προσέξει πολύ αν δεν θέλει να εκθέσουμε την οργάνωση σε σοβαρούς κινδύνους.

Ρωτούν έναν άλλο καπετάνιο, τον Τανακαρίδη, τι αριθμό αντρών νομίζει πως θα μπορούσε να συγκεντρώσει.

—Γύρω στις 3.000.

Οι θεματοφύλακες της φρόνησης χαμογελούν.

—Είναι πάρα πολλοί. Προσπαθήστε να μην ξεπεράσετε τους 1.000.

Προς τι τότε η επίθεση στο Λιτόχωρο; Προς τι το μποϋκοτάρισμα των εκλογών;

Ο Ζαχαριάδης περιμένει την αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων και ταυτόχρονα τους δίνει έδαφος για να ριζώσουν. Βρισκόμαστε μπροστά σε μια σχεδόν ασυνάρτητη ταχτική.

Το Πολιτικό Γραφείο προσπαθεί πάντα να δείχνει τη νομιμοφροσύνη του, κι ενάντια σε κάθε λογική αποφασίζει να συμμετάσχει στο δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος. Η πολιτική υποχώρηση που τώρα είναι αδύνατο ν' αντιστραφεί, δεν αντισταθμίζεται παρά με μια συμβολική οργάνωση της ένοπλης πάλης. Οι δυο ταχτικές αντί να συγκλίνουν, εξουδετερώνονται αμοιβαία.

Ο Τσαλδάρης και οι Βρετανοί έχουν τύχη. Και δεν χάνουν το χρόνο τους.

Η εμβρυακή δραστηριότητα των πρώτων «επαναστατικών» ομάδων, επιτρέπει στο νέο Κοινοβούλιο να ψηφίσει το νόμο «των εκτάκτων μέτρων για την αποκατάσταση της τάξης και της ασφάλειας» και ν' αποκαταστήσει τη δικαιοδοσία των στρατοδικείων στις περιοχές που «η κατάσταση είναι ανώμαλη», δηλαδή σ' όλη την Ελλάδα.

Οι παλιοί αξιωματικοί του Ε.Λ.Α.Σ. έχουν εξοριστεί στα νησιά του Αιγαίου. Οι συλλήψεις πολλαπλασιάζονται. Οι Εγγλέζοι κάνουν έναν κατάλογο 400.000 ανθρώπων από τα κατάστιχα της αστυνομίας, που θα επιτρέψει την ελάττωση των υπόπτων στο στρατό, στέλνοντάς τους να σαπίζουν στη Μακρόνησο.

Οι λίγοι αξιωματικοί που κατάφεραν να φτάσουν στο βουνό, ξεκίνησαν με δική τους πρωτοβουλία.

Ο Βρατσάνος, ο δυναμιτιστής του Ολύμπου, κλήθηκε στον κυβερνητικό στρατό το Σεπτέμβρη του 1945. Τον ρίχνουν σε μια μονάδα του Μηχανικού όπου τα θρυλικά του κατορθώματα έχουν φτάσει πριν απ' αυτόν. Οι άντρες τον αναγνωρίζουν και τον υποδέχονται μ' επευφημίες, πράγμα που βάζει αμέσως τέρμα στην καριέρα του σαν αξιωματικού του ταχτικού στρατού. Τον κατατάσσουν στον κατάλογο Β, δηλαδή τον απομακρύνουν από κάθε ενεργό δράση και τον βάζουν υπό αυστηρή επιτήρηση. Σπάνια του δίνουν άδεια και του απαγορεύουν κάθε επαφή με οργανώσεις της αριστεράς. Αυτή η απομόνωση θα έχει ωστόσο ένα πλεονέκτημα: θα του επιτρέψει να βγει στο βουνό πριν να προφτάσουν να τον μεταπείσουν οι πολιτικοί υπεύθυνοι. Μετά το Λιτόχωρο η επιτήρηση γίνεται στενότερη. Οι αξιωματικοί είναι υποχρεωμένοι να υπογράφουν το φύλλο παρουσίας δυο φορές τη μέρα. Ο Βρατσάνος καταφέρνει να προμηθευτεί μια στολή αξιωματικού του κυβερνητικού στρατού και να το σκάσει για την Εύβοια μέσα σ' ένα καμιόνι με αδειούχους. Από κει φτάνει στο Βόλο όπου η επαφή μ' οποιονδήποτε είναι δύσκολη εξαιτίας της τρομοκρατίας. Θα μείνει κρυμμένος για μια βδομάδα κάτω απ' τις εγκαταλειμένες βάρκες του λιμανιού ώσπου να βρει την ευκαιρία να φτάσει στον Όλυμπο, όπου και θ' αρχίσει τη δουλειά της περισυλλογής μερικών όπλων που με δική του φροντίδα κι ανακατεμένα με γερμανικά παλιοσίδερα βρίσκονταν σκορπισμένα σ' όλες τις χαράδρες της Θεσσαλίας.

Η φυγή του Μάρκου και του Κικίτσα δε γίνεται με λιγότερο κόπο. Βρίσκονται στην ανάγκη ν' ανοίξουν πυρ στα λαγωνικά που τους παίρνουν από πίσω. Ήδη έχουν επιχειρήσει να συλλάβουν ή να δολοφονήσουν τον Κικίτσα στους δρόμους της Θεσσαλονίκης. Αλλά τα ανακλαστικά του καπετάνιου είναι πιο ισχυρά από εκείνα των αντιπάλων του.

Όταν ο Μάρκος παίρνει στα χέρια του την τύχη των ομάδων αυτοάμυνας, διαθέτει γύρω στους 65 άντρες στο Γράμμο, με επικεφαλής τον Γιαννούλη, 350 στο Βίτσι με τον Υψηλάντη και 1.200 άλλους μαχητές στην υπόλοιπη Ελλάδα με τους Λαζάνη, Λιάκο, Μπελλή, Αγραφιώτη κλπ. — όλους παλιούς αξιωματικούς του Ε.Λ.Α.Σ. Οι δημοφιλείς φυσιογνωμίες του πρώτου αντάρτικου, ξαναπαίρνουν το δρόμο για το βουνό. Ο Μπάρμπα-Κίτσος με τη γενειάδα του α-λα-Τσαπάγιεφ, η γυναίκα του, με το νοικοκυριό και τα πρόβατά τους, φτάνουν στα υψώματα της Βέροιας. Μέσα στις τάξεις των ανταρτών οι γυναίκες είναι ήδη αρκετές.

Στην αντίθετη παράταξη υπάρχουν 206 οπλισμένες μοναρχικές ομάδες, με καμιά εκατοστή άντρες η καθεμιά, που υποστηρίζονταν από τον κυβερνητικό στρατό.

Καθώς πλησιάζει το δημοψήφισμα, ο Βιδάλης, βοηθός αρχισυντάκτης του «Ριζοσπάστη», αποφασίζει να κάμει μια έρευνα πάνω στη δραστηριότητα των μοναρχικών ομάδων στην επαρχία.

Από τα πρώτα του βήματα τον τυλίγει μια αόριστη απειλή. Ορισμένες φυσιογνωμίες, του επιβάλλουν την παρουσία τους. Έχοντάς τις δει στο τραίνο, τις ξαναβλέπει στους δρόμους των Τρικάλων. Κάτι εχθρικό τον τριγυρίζει.

Όταν τα συμπτώματα γίνονται περισσότερο συγκεκριμένα ο Βιδάλης τηλεφωνεί στον Καραγιώργη για να του ανακοινώσει την ανησυχία του. Ο Καραγιώργης δε διστάζει καθόλου:

—Γύρισε αμέσως.

Την επομένη, 16 Αυγούστου, πυρακτωμένο απ' τον ήλιο, το τραίνο κατηφορίζει κουρασμένα προς την Αθήνα. Ξαφνικά ο θόρυβος των τροχών καλύπτεται από τουφεκιές. Ο συρμός σταματάει. Οι άνθρωποι του Σούρλα διατάζουν όλους τους επιβάτες να εγκαταλείψουν τα βαγόνια τους και να παραταχθούν κατά μήκος του τραίνου. Αυτός που διευθύνει την επιχείρηση παραστέκεται από έναν Άγγλο αξιωματικό. Πλησιάζει αμέσως τον Βιδάλη.

Τον βγάζει από τη γραμμή κάτω απ' τα βλέμματα των επιβατών που στέκονται ακίνητοι με την απειλή των όπλων. Τον βρίζει, τον χτυπάει, βγάζει ένα γυαλιστερό μαχαίρι κι αρχίζει να τον βασανίζει. Για πολλή ώρα. Τα μάτια, τη γλώσσα. Οι γυναίκες ουρλιάζουν. Ένας θεατής σωριάζεται λιπόθυμος στο χώμα. Αργότερα θα τρελλαθεί. Ο Άγγλος αξιωματικός στέκει ατάραχος. Όταν η αντοχή του Βιδάλη φτάνει στο τέρμα της, βγάζει το πιστόλι απ' τη θήκη του και τον αποτελειώνει. Το τραίνο συνεχίζει το δρόμο του, σέρνοντας πίσω του την αβάσταχτη εικόνα που έχει χαραχτεί ανεξίτηλα σε εκατοντάδες κεφάλια.

Μερικές μέρες αργότερα η γυναίκα του Βιδάλη, η Τέτη, υπεύθυνη του Ε.Α.Μ. στα Τρίκαλα την εποχή της απελευθέρωσης, επισκέπτεται τη Γενική Ασφάλεια Αθηνών. Τη δέχεται ένας Άγγλος αξιωματικός, που την ακούει με σταυρωμένα τα πόδια του πάνω στο γραφείο. Η Τέτη καταφέρνει να διατηρήσει την αυτοκυριαρχία της. Απαιτεί μια εξήγηση.

—Ένας άνθρωπος σκοτώθηκε. Τι θέλετε να κάνω εγώ; της απαντάει ο «σύμβουλος». Δεν είμαστε υπεύθυνοι εμείς και δεν γνωρίζω τι κάνουν οι συμπατριώτες σας.

Ο αντικειμενικός σκοπός αλλά όχι και το τέρμα της βρετανικής επέμβασης πετυχαίνεται στο τέλος του καλοκαιριού με την αναγγελία του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό.

Η γραμμή «συμφιλίωσης» του Ζαχαριάδη, που σε μια εποχή όπου όλα φαίνεται να έχουν χαθεί, φροντίζει ακόμα να δίνει εγγυήσεις καλής θέλησης και νομιμοφροσύνης, καλεί τους κομμουνιστές και τις οργανώσεις του ΕÀ.Μ. να συμμετάσχουν στο δημοψήφισμα της 1ης του Σεπτέμβρη 1946 σχετικά με την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου Β'.

Την 1η του Φλεβάρη και κάτω από συνθήκες το λιγότερο θολές, 68% των ψήφων είχαν εκδηλωθεί υπέρ της μοναρχίας. Τα επίσημα αποτελέσματα δίνουν 1.921.725 εγγεγραμμένους. Το νούμερο

αυτό φωτίζει μ' έναν αποκαλυπτικό τρόπο τις δηλώσεις των επιτροπών ελέγχου της μυστικής ψηφοφορίας, που σύμφωνα με μια μαθηματική αλχημεία, υπολόγισε σε 15% το ποσοστό της αποχής, ενώ οι ψηφίσαντες ήσαν 1.100.000.

Αυτή τη φορά καμμιά επιτροπή δεν τολμάει να βεβαιώσει το 68% των μοναρχικών ψήφων που υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύουν την «εθνική ενότητα». Από την τρομοκρατία και την παρανομία ξεπηδάει ένα νούμερο, το λιγότερο αμφισβητήσιμο, που θεμελιώνει τη νομιμότητα της δυναστείας των Γλύξμπουργκ στο θρόνο της Ελλάδας.

Ο Γεώργιος Β' γυρίζει αμέσως στην Αθήνα. Οι Βρεταννοί που δεν γύρευαν τίποτε περισσότερο, θα μπορούσαν ν' αποσυρθούν.

Αλλά η αναγέννηση του αντάρτικου θα τους δώσει μια θαυμάσια ευκαιρία να σταθούν αρωγοί της ελληνικής μοναρχίας που «απειλείται» από τις γειτονικές σοσιαλιστικές χώρες. Από την άλλη μεριά όμως, η επέμβαση στην Ελλάδα έχει πέσει βαριά πάνω στις πλάτες του βρεταννικού προϋπολογισμού. Η εργατική κυβέρνηση του Μπέβιν δεν έχει αλλάξει καθόλου στο βάθος την ελληνική πολιτική του Churchill, αλλά αρχίζει να στραβώνει τη μύτη της μπροστά στις συνεχείς απαιτήσεις της κυβέρνησης Τσαλδάρη.

Αναρίθμητες αποστολές σταθμεύουν στην Αθήνα. Πρώτες και καλύτερες εκείνες που με τη δικαιοδοσία της αστυνομίας και της χωροφυλακής επιβλέπουν, οργανώνουν και κατευθύνουν τις δυνάμεις ασφαλείας. Καμιά απόφαση που σχετίζεται με δαπάνες δεν μπορεί να παρθεί από την ελληνική διοίκηση αν δεν αναφερθεί στις βρεταννικές αποστολές που, με τη σειρά τους, δίνουν λογαριασμό στο αγγλικό θησαυροφυλάκιο.

Μέσα στον Ιούλη ο Τσαλδάρης πηγαίνει στο Λονδίνο και προσπαθεί ν' αποσπάσει καινούργια βοήθεια. Επίσης, ζητάει από το Foreign Office, μ' επιμονή, να παραχωρηθεί μεγαλύτερο περιθώριο ελιγμών στον Βρεταννό πρεσβευτή στην Αθήνα, καθώς και στον αρχηγό της στρατιωτικής αποστολής.

Την ίδια εποχή, ο Βενιζέλος ταξιδεύει στην Ουάσιγκτον με σκοπό να κάμει τις Η.Π.Α. να ενδιαφερθούν για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. Το αντάρτικο που αναγεννιέται στα βουνά παρέχει έδαφος στις διπλωματικές αυτές αποστολές για μεγαλοπρεπή τροπάρια στο όνομα της δυτικής αλληλεγγύης. Οι Άγγλοι λαχανιάζουν αλλά το τέλος της αγγλοσαξονικής επέμβασης στην Ελλάδα δεν γίνεται ν' αναβληθεί.

Ο Ζαχαριάδης δείχνοντας τα δόντια του πριν από την αποχώρηση των Βρεταννών, δίνει σ' αυτούς και στους διαδόχους τους μια αιτία παραμονής που θα την εκμεταλλευτούν αρκετά από το βήμα του Ο.Η.Ε. και θα την ξαναχρησιμοποιήσουν κάθε φορά που τους συμφέρει.

Οι δυνάμεις των ανταρτών, από τη μεριά τους, κουτσουρεμένες απ' την πολιτική γραμμή της Κεντρικής Επιτροπής, δίνουν τα πρώτα χτυπήματα.

Από το Σεπτέμβρη, στη Μακεδονία κυρίως, αρχίζουν να δρουν ανταρτικές ομάδες τριάντα με σαράντα αντρών.

Ο Κικίτσας πηγαίνει στο Μπούλκες και ξαναφέρνει στην Ελλάδα όσους μπορεί περισσότερους καπετάνιους, αφήνοντας στον Πεχτασίδη ελεύθερο πεδίο για να επιβάλει με σύστημα τις αλάθητες αρχές της επαναστατικής τάξης σε 3.000 περίπου πρόσφυγες.

Λίγο πολύ ελεγχόμενες από τον Μάρκο, αλλά διατηρώντας ταυτόχρονα και μεγάλη αυτονομία, οι πρώτες οπλισμένες ομάδες δρούν με τη μέθοδο: «Χτυπάμε όπου θέλουμε, όταν θέλουμε». Ξαφνική επίθεση σε χωριά. Αποχώρηση πριν φτάσουν ενισχύσεις, αποφυγή σύγκρουσης με μεγάλες μονάδες, παρενοχλήσεις περιπόλων και ολιγάριθμων ομάδων. Σχεδόν παντού, τα χωριά, το ένα μετά το άλλο, περικυκλώνονται για λίγες ώρες από μερικούς αντάρτες που αποσύρονται παίρνονας μαζύ τους καινούργια στρατολογημένα μέλη. Το μεγαλύτερο χτύπημα δίνεται στο τέλος του Σεπτέμβρη στο χωριό Δεσκάτη της Θεσσαλίας, στους πρόποδες του βουνού Χάσια. Οι αντάρτες, με επικεφαλής τον Λασάνη, το εγκαταλείπουν συναποκομίζοντας καμιά πενηνταριά στρατολογημένους.

Κάπου εκατό παρόμοια εγχειρήματα μέσα στον Οκτώβρη αναγγέλουν την επανάληψη της ένοπλης πάλης. 400 αντάρτες καταλαμβάνουν αιφνιδιαστικά τη Νάουσα με την υποστήριξη του πληθυσμού. Η φρουρά της πόλης εξουδετερώνεται ολοκληρωτικά. Τα λάφυρα σε οπλισμό είναι σημαντικά. Όταν καταφθάνουν οι κυβερνητικές ενισχύσεις, οι αντάρτες εξαφανίζονται στα γύρω υψώματα.

Η κυβέρνηση της Αθήνας, που ανασχηματίζεται στις 2 του Οκτώβρη, αλλά εξακολουθεί να έχει πρωθυπουργό τον Τσαλδάρη και να στηρίζεται στην κοινοβουλευτική δεξιά, ανησυχεί και δεν παύει ν' απευθύνει εκκλήσεις στη Μεγάλη Βρεταννία για παράδοση νέων όπλων.

Αντί γι' αυτό, η εργατική κυβέρνηση του Μπέβιν εξουσιοδοτεί τον Τσαλδάρη να χρησιμοποιήσει τα κυβερνητικά στρατεύματα για την ενίσχυση της Εθνοφρουράς στον αγώνα της κατά των ανταρτών.

Από δω και πέρα λοιπόν δεν θάχουμε πλέον να κάνουμε με αστυνομικές ενέργειες κατά των «ληστοσυμμοριτών», αλλά με αληθινό εμφύλιο πόλεμο. Στην πραγματικότητα, αν ο ταχτικός στρατός δεν χρησιμοποιήθηκε πιο νωρίς, είναι γιατί παρόλα τα προφυλαχτικά μέτρα, εξακολουθούσε να μην εμπνέει μεγάλη εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση.

Στην περιοχή της Κοζάνης, 60 άντρες του ταχτικού στρατού που θέλουν να ενωθούν με τους αντάρτες, περιπλανιώνται μάταια για αρκετές μέρες μέσα στα δάση.

Η διαταγή του Πολιτικού Γραφείου είναι να μην ευνοούνται οι μαζικές λιποταξίες κι οι αντάρτες, παρόλο που έχουν ειδοποιηθεί από τους αυτόμολους, παραμένουν άφαντοι. Ύστερα από μερικές μέρες, οι λιποτάχτες συλλαμβάνονται από τις κυβερνητικές δυνάμεις και στέλνονται στο στρατοδικείο. Πώς μπορούσαν να φανταστούν ότι οι αντάρτες είχαν εντολή να τους αποφεύγουν;

Την ίδια εποχή, στον Πειραιά, ο Βλαντάς δηλώνει στη διάρκεια μιας συγκέντρωσης: «Όσοι θέλουν να πάνε στο βουνό είναι οι δειλοί που φοβούνται την πραγματική επαναστατική πάλη στις πόλεις και στα εργοστάσια».

Ωστόσο, ο Μάρκος, καταφέρνει να φτάσει στις 6.000 άντρες στο τέλος του Οκτώβρη 1946. Και στις 28 του ίδιου μήνα αναγγέλει την ίδρυση του Δημοκρατικού Στρατού.

Ο Δημοκρατικός Στρατός

Το Γ.Σ. του Δημοκρατικού Στρατού δίνει το σάλπισμα και στρέφεται γι' άλλη μια φορά προς την κομματική ηγεσία.

«Στείλτε πολιτικά στελέχη, μέλη της Κεντρικής Επιτροπής, στο βουνό. Δώστε εντολή στις οργανώσεις του Κόμματος να ενισχύσουν τους αντάρτες, στέλνοντας τρόφιμα, μαχητές και στελέχη στο βουνό»[112].

Πρόκειται για τις ίδιες διεκδικήσεις του Τζίμα στις αρχές του 1943. Πρόκειται για την ίδια απομόνωση του βουνού από την «επαναστατική ελίτ» του κόμματος.

Το Γραφείο της Θεσσαλονίκης απαντάει:

«Σας υποστηρίζουμε με τα μέσα που διαθέτουμε. Αλλά εκείνο που προέχει είναι η οργάνωση της καθημερινής πάλης του προλεταριάτου και του λαού για την ικανοποίηση των αναγκών του. Και πρώτα απ' όλα δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αγωνιζόμαστε για τη συμφιλίωση»[113].

Την ίδια εποχή, ο κυβερνητικός στρατός εξαπολύει την πρώτη του μεγάλη επίθεση στην περιοχή του Ολύμπου και της ανατολικής Θεσσαλίας, αλλά όλες οι κινήσεις του πέφτουν στο κενό. Οι αντάρτες ξεφεύγουν τον εγκλωβισμό, ξεφυτρώνουν στα νώτα των επιτιθεμένων, χτυπούν κι εξαφανίζονται.

Στα μέσα του Νοέμβρη η κυβέρνηση παραδέχεται ότι έχει χάσει τον έλεγχο της περιοχής του Ολύμπου.

Στο βορρά, οι αντάρτες μπαίνουν στο Σκρα, κοντά στα γιουγκοσλαβικά σύνορα, και το κρατούν για κάμποσες μέρες, ενώ οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού ανεβαίνουν στις 7.000 στο τέλος του Νοέμβρη, σύμφωνα με τους κυβερνητικούς υπολογισμούς.

Έχει έρθει η ώρα όπου όλοι οι μαχητές του Ε.Α.Μ. πρέπει να κληθούν να πάρουν τα όπλα. Αλλά ο Ζαχαριάδης οργανώνει την «καθημερινή πάλη του προλεταριάτου» και κρατάει μέσα στη φάκα της αστυνομίας την αλάνθαστη φάλαγγα της τελικής εφόδου.

Στις 30 του Νοέμβρη, η ελληνική κυβέρνηση εισάγει στον Ο.Η.Ε. ένα καινούργιο σενάριο που ο ψυχρός πόλεμος του υπόσχεται ένα λαμπρό μέλλον: Δεν είναι ο Δημοκρατικός Στρατός που απειλεί την ασφάλεια της χώρας, αλλά η «επιθετικότητα των κρατών του βορρά».

Σύμφωνα με τα άρθρα 34 και 35 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η κυβέρνηση Τσαλδάρη καταγγέλει την επέμβαση της Γιουγκοσλαβίας, της Αλβανίας και της Βουλγαρίας στα εσωτερικά της Ελλάδας. Μ' αυτό τον τρόπο οι Αγγλοσάξονες σύμμαχοι μπορούν να μεταφέρουν τα στρατεύματά τους στην Ελλάδα.

Η υπόθεση της Ελλάδας έχει έρθει ήδη δυο φορές μπροστά στο Συμβούλιο Ασφαλείας: μια το Γενάρη του 1946 με σοβιετική πρωτοβουλία, και μια τον Αύγουστο, ύστερα από νότα του Ουκρανού υπουργού των Εξωτερικών, που κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση ότι δημιουργεί στα Βαλκάνια επικίνδυνη κατάσταση για την παγκόσμια ειρήνη. Και τις δυο φορές η πλειοψηφία του Συμβουλίου αρνήθηκε να εξετάσει το θέμα. Στις αρχές του Δεκέμβρη, αντίστροφα, αρπάζοντας την ευκαιρία που του δίνει ο Τσαλδάρης, το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφασίζει ομόφωνα τη σύσταση μιας ειδικής επιτροπής στα Βαλκάνια. Σ' αυτή θ' αντιπροσωπευθούν και τα έντεκα μέλη του Συμβουλίου, συμπεριλαμβανομένης και της Ε.Σ.Σ.Δ.

Στο μεταξύ, η παρουσία 16.000 αντρών που οι Βρεταννοί διατηρούν στο ελληνικό έδαφος δικαιολογείται «λόγω αμφιβολιών».

Αλλά το υπερβολικό περιεχόμενο της νότας σκανδαλίζει, και οι Εργατικοί απαιτούν σεβασμό των τύπων. Μόνο υπ' αυτή την προϋπόθεση θα παρατείνουν, για τρεις μήνες, τη στρατιωτική βοήθεια που δίνουν στην Ελλάδα.

Στις 2 του Γενάρη 1947 η κυβέρνηση Τσαλδάρη πέφτει. Μια ομάδα που στηρίζεται σε ευρύτερη κοινοβουλευτική βάση, δίνει στον Μπέβιν, που βάλλεται από τον Τύπο και το Κοινοβούλιο, μερικούς μήνες ανάπαυλας. Ο μοναρχικός Μάξιμος σχηματίζει την κυβέρνηση των «επτά αρχηγών» με τους Κανελλόπουλο, Βενιζέλο, Καρτάλη, Παπανδρέου, ο οποίος γίνεται υπουργός Εσωτερικών, με το Ζέρβα στο υπουργείο Δημοσίας Τάξεως.

Αλλά οι Βρεταννοί δε δίνουν στο Μάξιμο παρά τρεις μήνες προθεσμία, μετά τους οποίους, η Ελλάδα καλείται ν' αναλάβει τις στρατιωτικές της δαπάνες και την οικονομική της ανασυγκρότηση.

Ο συνταγματάρχης Sheppard, μέλος της αγγλικής οικονομικής αποστολής στη βόρεια Ελλάδα, θα δηλώσει μερικούς μήνες αργότερα: «Από το δάνειο των δέκα εκατομμυρίων δολλαρίων που είχε παραχωρηθεί στην ελληνική κυβέρνηση το 1946, η Επιτροπή ελέγχου συναλλάγματος, αποτελούμενη από Άγγλους, Αμερικανούς και Έλληνες, διαπίστωσε ότι το 40% δαπανήθηκε σε έξοδα 600 «αποστολών» που η κυβέρνηση Τσαλδάρη έστειλε στο εξωτερικό για τους πιο απίθανους λόγους. Δυο άλλα, από τα πιο σημαντικά αντικείμενα της δαπάνης, στα οποία σπαταλήθηκαν τα δολλάρια του δανείου, υπήρξαν οι εισαγωγές αρωμάτων και μπιζού, γραβατών και χρωματιστών φουλαριών για το λαιμό»[114].

Τα τρόφιμα που στέλνονται στην Ελλάδα από την ΟΥΝΡΑ γίνονται διαρκώς αντικείμενο κερδοσκοπίας. Μερικές φορές σαπίζουν στις αποθήκες και ρίχνονται στη θάλασσα. Σε μια χώρα όπου η έννοια της σπάνης δεν είναι και αφαίρεση των οικομολόγων, τα σκάνδαλα αυτού του είδους είναι καθημερινά. Ο Ομέρ Μπιγκάρ γράφει στον «New York Herald»: «Η Αθήνα σήμερα είναι ένας χώρος ραδιουργιών, μίσους, κακίας και διαφθοράς, που ξεπερνάει τα ήθη του Μεσαίωνα».

Στις 13 του Γενάρη 1947, μια αμερικάνικη οικονομική από στολή που διευθύνεται από τον Πωλ Πόρτερ κι έχει σκοπό να βάλει τάξη στα οικονομικά της Ελλάδας, εγκαθίσταται στην Αθήνα. Είναι επιφορτισμένη από τον Truman να ετοιμάσει μια έκθεση για τις ανάγκες της χώρας.

Με πρόσχημα την επίλυση του προβλήματος των συμμοριών της δεξιάς, η κυβέρνηση δημιουργεί αντικομμουνιστικές οργανώσεις αυτοάμυνας στα χωριά, τους Μάηδες. Πετυχαίνει έτσι μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια. Οι παρακρατικές συμμορίες διαλύονται επίσημα κι ανασυντάσσονται με τους ίδιους ανθρώπους κάτω από την κυβερνητική σημαία. Μαζί με την Εθνοφρουρά, οι Μάηδες ανεβάζουν τον αριθμό των κυβερνητικών δυνάμεων σε 160.000.

Αυτό δε σημαίνει φυσικά ότι θα σταματήσουν να καταφεύγουν στα δοκιμασμένα πρότυπα δράσης. Η τρομοκρατία γίνεται πια αντικείμενο συστηματικής οργάνωσης.

Ένα μικρό βιβλιαράκι 38 σελίδων που προρίζεται για τις δυνάμεις της Χωροφυλακής, τάχει προβλέψει όλα:

«Τρεις οπλίται θα πλησιάζουν τους φονευθέντας συμμορίτας. Ο εις εξ αυτών θα κρατή το όπλον ανά χείρας, οι δε έτεροι δύο θα επαγρυπνούν δια την περίπτωσιν καθ' ην ούτοι (οι συμμοριται) θα προσεποιούντο ενδεχομένως τους νεκρούς και θα εκράτουν ανά χείρας χειροβομβίδας ή άλλα όπλα. Τοιουτοτρόπως θα αποφεύγωνται αιφνιδιαστικαί επιθέσεις εναντίον των στρατιωτών μας. Τα

πτώματα δέον να ερευνώνται λεπτομερώς, της ερεύνης μη εγκαταλειπομένης παρά μετά την αφαίρεσιν του οπλισμού και παντός στοιχείου ταυτότητος των φονευθέντων. Ακολούθως θα αποκεφαλίζωνται, αι δε κεφαλαί θα τοποθετούνται εντός σάκκων και θα μεταφέρωνται εις τας κατά τόπους υποδιοικήσεις δια να εκτεθούν εις κοινήν θέαν».

Άλλες μέθοδοι λιγότερο εντυπωσιακές αλλά όχι λιγότερο επικίνδυνες για το μέλλον του Δημοκρατικού Στρατού, κάνουν την εμφάνισή τους.

Η μεγάλη στρατηγική καινοτομία των κυβερνητικών δυνάμεων από τις αρχές του χειμώνα 1946 - 47 έγκειται στη συστηματική εκκένωση των χωριών από τους κατοίκους των. Ενώ ο Μάρκος περιμένει πάντα από την Κεντρική Επιτροπή τα μέσα για μια μαζική στρατολογία, η αγγλική αποστολή, με επικεφαλής το στρατηγό Ρόουλινγκς, αναλαμβάνει να ξεκαθαρίσει τα βουνά από τις κατοικημένες εστίες τους. Τα στρατόπεδα των «προσφύγων» αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους γύρω από τις μεγάλες στρατιωτικές φρουρές. Οι αντάρτες κινδυνεύουν να μείνουν κύριοι σε μια έρημο όπου θα τους είναι πια δύσκολο να επιβιώνουν και να στρατολογήσουν νέα μέλη.

Αργότερα, ο Αμερικανός στρατηγός Λεβεσέυ, καθοδηγούμενος από τον υφυπουργό Λόβετ, θα τελειοποιήσει το σύστημα.

Στις αρχές του Γενάρη 1947, ο Μάρκος, που είναι βέβαιος πως μ' ένα νεύμα του κόμματος θα μπορούσε να ξεσηκώσει πενήντα χιλιάδες άντρες, βλέπει να χάνονται μαζί με το χρόνο οι καλύτερες ευκαιρίες ν' αυξήσει τις δυνάμεις του.

Απευθύνεται γι' άλλη μια φορά στο Πολιτικό Γραφείο:

«Σκέφεται το Κόμμα να καταλάβει την εξουσία κι αν όχι ποιες είναι οι προοπτικές του;»

Η απάντηση είναι όπως πάντα ασαφής:

«Προς το παρόν δεν θέτουμε πρόβλημα εξουσίας. Ίσως το 1948»[115].

Έτσι ο Δημοκρατικός Στρατός οργανώνεται πάνω στις περιορισμένες βάσει που του επιβάλλονται από την πολιτική ηγεσία. Μια σχολή αξιωματικών λειτουργεί δίπλα στο μετακινούμενο Γενικό Στρατηγείο με σκοπό να δημιουργήσει στελέχη που η διοίκηση του κόμματος αρνιέται να στείλει στο βουνό. Απανωτές επιδρομές, αλλά όχι μεγάλης έκτασης, κρατούν τον κυβερνητικό στρατό σε κατάσταση συναγερμού και επιτρέπουν μια αργή προώθηση των ανταρτικών δυνάμεων.

Η συμπαράσταση της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον ανεφοδιασμό με τρόφιμα και στην περίθαλψη των πληγωμένων. Κατά τη γνώμη ενός Βρετανού παρατηρητή, «ο Μάρκος είχε τοποθετήσει πολλές ελπίδες στη Σοβιετική Ένωση για τον ανεφοδιασμό του σε τρόφιμα και όπλα, αλλά παρά τις αόριστες υποσχέσεις του, ο Στάλιν δεν του έστειλε τίποτε»[116].

Ωστόσο, η Αποστολή του Ο.Η.Ε. που εργάζεται στην Ελλάδα από τα μέσα του Γενάρη, γεμίζει το φάκελλο της ξένης επέμβασης.

Από τη μια για ν' αποδυναμώσει, με τη διασπορά, τις προσπάθειες του Κυβερνητικού Στρατού, κι από την άλλη για να υποσκάψει τα θεμέλια της Αποστολής, ο Δημοκρατικός Στρατός αναπτύσσει τη δραστηριότητά του στην άλλη άκρη της Ελλάδας, στα νότια της Πελοποννήσου, στα βουνά Πάρνωνα και Ταΰγετο, ορμητήρια της οργάνωσης Χ του Γρίβα. Μια ισχυρή επίθεση, δίνει την ευκαιρία στους αντάρτες να καταλάβουν τη Σπάρτη και να την κρατήσουν για αρκετές ώρες.

Στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, ο Μάρκος καταλαμβάνει καμμιά εκατοστή χωριά. Ο χειμώνας είναι πολύ βαρύς. Οι αντάρτες, χωρίς τα αναγκαία εφόδια, υποφέρουν σκληρά από το κρύο, αλλά οι χιονοθύελλες σβήνουν τα ίχνη τους και κάνουν τις αετοφωλιές τους ακόμη πιο απρόσιτες για τις μονάδες του κυβερνητικού στρατού. Τελικά, ο βορειοδυτικός τομέας όπου συναντιούνται τα σύνορα της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας, κάτω απ' τη μεγάλη λίμνη της Πρέσπας, ελέγχεται ολοκληρωτικά από το Δημοκρατικό Στρατό. Η απόκρημνη ορεινή περιοχή του Γράμμου και του Βίτσι, βασίλειο της γυμνής πέτρας, προσφέρει πολλές διεξόδους και δεν επιτρέπει εύκολα τον εγκλωβισμό. Μια καινούργια ελεύθερη Ελλάδα αρχίζει να εμφανίζεται στην επαρχία. Οι κυβερνητικές φρουρές, σε διαρκή κατάσταση συναγερμού, ελέγχουν τις πόλεις, αλλά οι γραμμές επικοινωνίας και η ενδοχώρα περνούν κάτω από τον περιοδικό έλεγχο του Δημοκρατικού Στρατού.

Οι ομάδες των ανταρτών, εξαιρετικά ευκίνητες, σπάνια ξεπερνούν τους εκατό άντρες και συντονίζονται από τέσσερα μετακινούμενα γενικά στρατηγεία: της δυτικής Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και ανατολικής Μακεδονίας, όπου βρίσκεται και το ανώτερο Γ. Σ. του Μάρκου, της Ρούμελης και της Πελοποννήσου. Οι μονάδες της Ρούμελης, όπου ο θρύλος του Άρη είναι ακόμα ολοζώντανος, βρίσκονται κάτω απ' τις διαταγές του Γούσια.

Ο Γούσιας είναι άνθρωπος του Ζαχαριάδη, ένας από τα μόνα μέλη της ορθόδοξης ελίτ που έχει βγει στο βουνό ακριβώς για ν' αντισταθμίσει το θρύλο των καπετάνιων στο χώρο που γεννήθηκε. Σ' όλα όμως τα άλλα μέρη, οι καπετάνιοι που οδηγούν τον αγώνα είναι οι δημοφιλείς ηγέτες του Ε.Λ.Α.Σ.

Στα χωριά, οι Γιάφκες (παράνομες οργανώσεις του Ε.Α.Μ.), στρατολογούν, ανεφοδιάζουν και νοσηλεύουν τους αντάρτες. Το Μάρτη του 1947, ο Δημοκρατικός Στρατός έχει οπλίσει 13.000 περίπου μαχητές. Οι περισσότεροι είναι πολύ νέοι και ο αριθμός των γυναικών φτάνει το 20% των δυνάμεων.

Ο θρύλος του Μάρκου αρχίζει να ρίχνει τη σκιά του πάνω στο πρόσωπο του Ζαχαριάδη. Κατά κάποιον τρόπο μάλιστα, είναι ο Άρης, αποκηρυγμένος από την Κεντρική Επιτροπή, που επανεμφανίζεται με τα χαρακτηριστικά του αρχηγού του Δημοκρατικού Στρατού. Ο Άρης, το κόκκινο πανί των γραφειοκρτών.

Το όνομα άλλαξε, αλλά το τραγούδι του αγώνα είναι το ίδιο.

Ο Μάρκος που στη Λαμία, πριν απ' τη μάχη της Αθήνας, είχε ορθωθεί ενάντια στον Άρη, στο όνομα της πειθαρχίας του κόμματος, δε θ' αργήσει κι ο ίδιος να γευτεί την εμπειρία της απομόνωσης, της δυσπιστίας και της περιφρόνησης των πολιτικών για τους λαϊκούς αγωνιστές.

Ο Άρης είναι νεκρός, αποκηρυγμένος από το κόμμα· ο Σαράφης, η δεύτερη δεσπόζουσα φυσιογνωμία του Ε.Λ.Α.Σ. σαπίζει σ' ένα από τα νησιά του Αιγαίου· ο Σαμαρινιώτης (Τζίμας) είναι κι αυτός εξόριστος. Ο Τζίμας είχε παροτρύνει το Κ.Κ.Ε. να συμμετάσχει στις εκλογές και κατόπι, όταν η αποχή ήταν τετελεσμένο γεγονός, επέμενε στη σύνδεση με το βουνό και την αποφυγή του δογματικού σφάλματος που είχε διαιρέσει τις δυνάμεις της Αντίστασης το '44. Ο Καραγιώργης παραμένει στην Αθήνα εξαιτίας της δημοσιογραφικής του δραστηριότητας. Η ιστορία μοιάζει να επαναλαμβάνεται, αλλά αυτή τη φορά μέσα σ' ένα κλίμα όπου ο πόνος και η απογοήτευση περισσεύουν. Μονάχα το δόγμα, ενσαρκωμένο από την Κεντρική Επιτροπή και μέσα στα πλαίσια μιας νομιμότητας που σαμποτάρεται από την ίδια, παραμένει αιώνιο, απάνθρωπο και ξένο προς την πραγματικότητα.

Παρόλα αυτά (παρά τις αντιφάσεις δηλαδή του κόμματος και τις κυβερνητικές δυνάμεις), στις αρχές

του 1947 ο Δημοκρατικός Στρατός δεν παύει να αναπτύσσεται, και οι τρεις μήνες προθεσμία που οι Βρεταννοί έχουν δώσει στην κυβέρνηση Μαξίμου για ν' αναλάβει την υπόθεση και τις στρατιωτικές δαπάνες στα χέρια της, δεν ευνοούν παρά τον Μάρκο.

Η προθεσμία πλησιάζει. Στις 20 του Φλεβάρη, οι Βρεταννοί γνωστοποιούν στην Αθήνα ότι το βασιλικό θησαυροφυλάκιο αντιτίθεται στη συνέχιση της βοήθειας προς την Ελλάδα. Στις 3 του Μάρτη, η ελληνική κυβέρνηση στρέφεται προς τις Η.Π.Α. για οικονομική και στρατιωτική βοήθεια. Η Αμερική, που έχει στείλει ήδη την αποστολή Πόρτερ για το σκοπό αυτό, είναι έτοιμη ν' αναλάβει την άδεια θέση της βρεταννικής φρουράς στην Ελλάδα, εγκαινιάζοντας έτσι επίσημα το δρόμο που, από παρέμβαση σε παρέμβαση, θα την οδηγήσει μέχρι το Βιετ - Ναμ.

Το σκηνικό έχει στηθεί: ο κομμουνιστικός κίνδυνος, η «εξωτερική» απειλή, εναντίον μιας συμμάχου χώρας που κυβερνάται από μια ομάδα συνεργαζομένων, το γλίστρημα προς τα δεξιά, οι στρατιωτικές αποστολές, η κλιμάκωση.

Οι ειδοί του Μαρτίου της Αμερικής

Στις 12 του Μάρτη 1947, ο πρόεδρος Truman εκφράζει μπροστά στο Κογκρέσσο το «ανεπιφύλακτο ενδιαφέρον των Η.Π.Α. για την Ελλάδα» και ζητάει να της παρασχεθεί «κάθε δυνατή οικονομική βοήθεια για την ανασυγκρότηση της κατεστραμμένης οικονομίας της». Προσθέτει δε ότι «αν η Ελλάς δεν υποστηριχθεί οικονομικώς θα πέσει εντός εικοσιτεσσάρων ωρών υπό κομμουνιστικήν κυριαρχίαν». Ζητά επίσης την παραχώρηση 300 εκατομμυρίων δολλαρίων σαν πρώτη δόση.

Στην ίδια συνεδρίαση, ο Truman εξασφαλίζει βοήθεια 100 εκατομμυρίων δολλαρίων για την Τουρκία, εκφράζοντας έτσι καθαρά τη στρατηγική σημασία που αποδίδει η Αμερική στην ευρασιατική γέφυρα.

Η απόφαση έχει παρθεί κιόλας από τις 27 του Φλεβάρη κατά τη διάρκεια μιας μυστικής σύσκεψης που έλαβε χώρα στον Λευκό Οίκο ανάμεσα στον πρόεδρο, το στρατηγό Marshall και τους αντιπροσώπους των δύο κομμάτων, δημοκρατικών και ρεπουμπλικάνων. «Το θέμα, γράφει το «Un. Press», ετέθη σαφώς ενώπιον της κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας σαν ένα από τα πιο σημαντικά σε συνέχειες γεγονότα μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου»[117].

Στην πραγματικότητα, η αμερικάνικη οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα μετά την απελευθέρωση, δεν έπαψε να ξεπερνάει τη βρεταννική. «Σύμφωνα με τον σερ Ντάλτον, υπουργό των Οικονομικών της Μ. Βρετανίας, οι βρετανικές δαπάνες κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών θ' ανέλθουν στα 87 εκατομμύρια λίρες, ενώ η αμερικανική βοήθεια φτάνει τα 479 εκατομμύρια δολλάρια, από τα οποία 341 εκ. χορηγήθηκαν διαμέσου της ΟΥΝΡΑ»[118].

Αλλά τώρα είναι οι ίδιες οι Η.Π.Α., με τις δικές τους μεθόδους, που αναλαμβάνουν την υποστήριξη μιας φιλοδυτικής κυβέρνησης. Αυτό που αποκαλούν ήδη «δόγμα Truman» θα θέσει την Ελλάδα κάτω από το δρακόντειο έλεγχο πολυποίκιλων αποστολών που βρίσκονται κιόλας στη θέση τους ή ετοιμάζονται να έρθουν στην Αθήνα.

Από το Γενάρη του '47, ένας αντιπρόσωπος των αμερικάνικων συνδικάτων, ο Μ. Μπράουν, συνεργάζεται με την ομάδα Μακρή, που η κυβέρνηση Τσαλδάρη έχει τοποθετήσει επικεφαλής της Γ.Σ.Ε.Ε. «Ο Marshall, γράφει ένας χρονικογράφος των «New York Times», έδωσε εντολή στο Στέητ Ντηπάρτμεντ να βρει ηγέτες από το αμερικάνικο συνδικαλιστικό κίνημα, ανθρώπους έμπειρους και αξιόπιστους, που θα επιθυμούσαν να εργαστούν για μας στα Βαλκάνια. Οι σύμβουλοι του κ. Marshall, πιστεύουν ότι οι συνδικαλιστές ηγέτες των Η.Π.Α. που κατεύθυναν τον αντικομμουνιστικό αγώνα στη χώρα μας, θα εφαρμόσουν, μια αποτελεσματική στρατηγική στο εξωτερικό. Ο πρώτος που θ' αναχωρήσει θα είναι ο Κλιν Γκόλντεν, που πρόσφατα ονομάστηκε αντιπρόεδρος του Συνδικάτου Εργατών Χάλυβος. Είναι αυτός που θα διευθύνει την αμερικανική εργατική αποστολή στην Ελλάδα».

«Θα πρέπει να κάνουμε μια σημαντική διαστολή, γράφει ο Μεϋνώ, ανάμεσα στον τρόπο ενεργείας των Αμερικανών απεσταλμένων στο εξωτερικό και στον τρόπο των Βρεταννών αντιπροσώπων... Οι Αμερικανοί γνωρίζουν πολύ λιγότερο από τους Βρεταννούς να κρύβουν τις προθέσεις τους ή ν' αποφεύγουν την άμεση επέμβαση...».

Η εφαρμογή του δόγματος Truman θα έχει σαν συνέπεια το σχηματισμό μιας νέας κυβέρνησης τον Αύγουστο με επικεφαλής τον Τσαλδάρη, ο οποίος, σαν υπουργός των Εξωτερικών, παραδίνει ολοκληρωτικά την ελληνική οικονομία στα χέρια των επίσημων και ανεπίσημων αμερικανικών αποστολών. Η «Washington Post» γράφει: «Οι διπλωματικοί παρατηρηταί της Ουάσιγκτον αδυνατούν να βρουν, σ' όλη τη σύγχρονη ιστορία, περίπτωση ανάλογη μ' αυτή τη σπουδή με την οποία μια μικρή χώρα αναθέτει το χειρισμό των εσωτερικών της υποθέσεων σε μια άλλη χώρα».

Στο μεταξύ, η ομάδα Μαξίμου ενισχύεται από τη δήλωση Truman και δίνει αμέσως το μέτρο της καλής θέλησης.

600 οπαδοί του Ε.Α.Μ. στην Αθήνα, συλλαμβάνονται σε μια νύχτα.

Την ίδια εποχή, οι δυτικοί αντιπρόσωποι της Βαλκανικής Αποστολής του Ο.Η.Ε. (U.N.S.C.OB.) εργάζονται με μανία να συμπληρώσουν το φάκελλο που προορίζεται ν' αποδείξει ότι η ξενική επέμβαση στην Ελλάδα δεν αφορά τις αγγλοσαξονικές δυνάμεις, αλλά τις σοσιαλιστικές χώρες του βορρά. Οι Σοβιετικοί επιδιώκουν να κόψουν τις διπλωματικές γέφυρες ανάμεσα στον Τίτο και τη Δύση και να περιορίσουν τις κεντρόφυγες δυνάμεις που εμφανίζονται στα Βαλκάνια γύρω από το Βελιγράδι. Συμμετέχουν στις εργασίες της Αποστολής.

Η U.N.S.C.O.B.

Η επιτροπή ερεύνης δεν διακινδυνεύει εξόδους στην επαρχία. Περιορίζεται γενικά στα τεκμήρια που της προμηθεύει η κυβέρνηση των Αθηνών.

Μια μέρα, οι υπηρεσίες ασφαλείας της παρουσιάζουν έναν «ανανήψαντα». Πρόκειται για κάποιον Κοντοπάνο, πρώην πολιτικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε., ο οποίος δηλώνει ότι είναι έτοιμος να προβεί σε ομολογίες και βεβαιώνει ότι στην κατάληψη του Σκρα συμμετείχαν αλβανικές και γιουγκοσλάβικες μονάδες. Οι αντιπρόσωποι της Γιουγκοσλαβίας διεξάγουν μια μικρή έρευνα στο περιβάλλον του. Τελικά, η αδερφή του η ίδια, και παρά τους κινδύνους που συνεπάγεται η δήλωσή της, βεβαιώνει:

«Ο στρατηγός Μίλλερ επισκέπτεται τον αδερφό μου κάθε μέρα. Η τροφή του φτάνει με αυτοκίνητο της πρεσβείας των Η.Π.Α. όπου επίσης πλένονται και τα βρώμικα εσώρρουχά του».

Τέτοιου είδους μαρτυρίες και αντιμαρτυρίες αφθονούν στους φακέλλους της U.N.S.C.O.B. Τίποτε δεν θα βγει απ' αυτόν τον κυκεώνα ούτε μπροστά στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ούτε στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε., αλλά, εφόσον η έρευνα διαρκεί, η αγγλοσαξονική επέμβαση δικαιολογείται από την κατάσταση πραγμάτων. Εκείνο που τελικά προκύπτει με ατράνταχτη βεβαιότητα απ' όλες αυτές τις εκθέσεις, είναι το θάρρος των φυλακισμένων που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο από τα στρατοδικεία. Αρνούνται όλοι να συνθηκολογήσουν και να εξαγοράσουν τη χάρη παίζοντας το παιχνίδι της κυβέρνησης. Ούτε ένας δεν καταγγέλλει την επέμβαση των χωρών του βορρά. Θα τους αρκούσε απλώς να βεβαιώσουν ότι είδαν ένα γιουγκοσλάβικο μυδράλλιο (υπήρχαν πράγματι μερικά) για να σώσουν το κεφάλι τους. Αρνήθηκαν να μιλήσουν.

Η αποστολή οφείλει ν' ακούσει τους υπεύθυνους του Ε.Α.Μ. στην Αθήνα και με την ευκαιρία ρίχνει στο φάκελλό της ένα μνημόνιο του Παρτσαλίδη. Οφείλει επίσης να συναντήσει, ή να επισυνάψει στις εκθέσεις της τις προσπάθειες που έκανε για να συναντήσει τον Μάρκο. Η συνάντηση κανονίζεται.

Ο κυβερνητικός στρατός έχει εξαπολύσει την ανοιξιάτικη επίθεσή του και οι μετακινήσεις της επιτροπής ερεύνης δεν γίνονται με τη δέουσα εκείνη εχεμύθεια που θα καθιστούσε περιττό ένα οποιοδήποτε μίνιμουμ προφυλάξεων. Η ακρόαση θα λάβει χώρα στην περιοχή της Σιάτιστας, κοντά στον Φαρδύκαμπο, θέατρο μιας από τις μεγαλύτερες μάχες του Ε.Λ.Α.Σ.

Ο συνταγματάρχης Ντελβουά, αρχηγός της υπο-επιτροπής που ανέλαβε το εγχείρημα, διηγείται την περίεργη περιπέτειά του:

«Η ομάδα Β εγκατέλειψε τη Θεσσαλονίκη το πρωί της Τετάρτης 12 Μαρτίου 1947. Ακολουθώντας το συμβατικό δρομολόγιο έφτασε στη Σιάτιστα, διαμέσου Κοζάνης, όπου ο στρατηγός Λουντ έπρεπε να

συναντήσει καθ' οδόν έναν αντιπρόσωπο του Μάρκου. Όταν πέρασε το σημείο χωρίς να τον συναντήσει, δεν είχε πλέον καμμιά συγκεκριμένη κατεύθυνση για να τον αναζητήσει. Η επαφή ήταν αδύνατη, αλλά μερικοί χωριάτες την πληροφόρησαν πως οι αντάρτες βρίσκονταν στη Γέρμα. Ένα τζιπ με τους κ.κ. Ράυαν και Ζαφειρίδη κατευθύνθηκε για αναγνώριση προς τη Γέρμα. Συναντήσαμε πράγματι αντάρτες σ' αυτή την περιοχή. Στις 4 το απόγευμα, η φάλαγγα των αυτοκινήτων μας έπρεπε να βρίσκεται σε μια οδική διασταύρωση ένα χιλιόμετρο νοτιοανατολικά από το Άργος Ορεστικό, πάνω στο δρόμο προς το Βογατσικό. Από κει, ένα τζιπ έπρεπε να φτάσει στην Αμμουδάρα, διασχίζοντας τον Αλιάκμονα, ένα σημείο στο κέντρο της ουδέτερης περιοχής. Το τζιπ ξαναγύρισε λίγο αργότερα κι αποφασίστηκε ν' ακολουθήσουν άλλα τρία με μερικές αποσκευές μας μέχρι την Αμμουδάρα όπου και θα βρίσκαμε υποζύγια. Η απόσταση μέχρι το Νεστόριο, ανάμεσα από μια ορεινή περιοχή, μπορούσε να καλυφθεί μέσα σε τέσερεις ώρες. Βαδίζοντας πάνω σε στενά μονοπάτια, διασχίζοντας ρηχά ποτάμια, ανεβοκατεβαίνοντας απότομες πλαγιές, η φάλαγγά μας μισοσκορπίστηκε και το σκοτάδι έκανε πιο επώδυνη την πορεία μας. Καταφέραμε να φτάσουμε στο Νεστόριο κατά τις 9 το βράδι. Είχαμε να καταγράψουμε αρκετά περιστατικά: ο ένας από την ομάδα μας υπόφερε από μια ελαφριά εξάρθρωση, ένα από τα μουλάρια είχε χωθεί στη λάσπη και χρειάστηκαν είκοσι λεπτά για να το σηκώσουμε. Στο Νεστόριο μας πληροφόρησαν ότι είχαμε να κάνουμε δυο ώρες ακόμα δρόμο μέσα απ' τα βουνά ώσπου να φτάσουμε στο μέρος όπου ελπίζαμε να συναντήσουμε τον Μάρκο. Καθώς η ώρα ήταν περασμένη κι υπήρχε κίνδυνος να πέσουμε σε μονοπάτια που συγγένευαν με γκρεμούς, αποφάσισα ν' αναβάλω την αναχώρηση για την επομένη, σκεφτόμενος ότι είχαμε όλη τη μέρα μπροστά μας για να πάρουμε τις δηλώσεις του Μάρκου. Την επομένη φτάσαμε κατά τις εννιάμιση στο Καστανόφυτο, 20 χιλιόμετρα από τα αλβανικά σύνορα σε νοητή ευθεία.

»Ο αρχηγός των ανταρτών της περιοχής ζήτησε να μου μιλήσει ιδιαίτερα και με πληροφόρησε ότι είχαμε να κάνουμε πέντε ακόμη ώρες δρόμο ώσπου να συναντήσουμε τον Μάρκο, ότι δεν ήταν βέβαιο ότι στο τέλος αυτού του δρόμου θα τον συναντούσαμε, αλλά ότι θα ερχόμαστε οπωσδήποτε σ' επαφή μ' έναν από τους συνδέσμους του. Ενημέρωσα την ομάδα μου. Οι περισσότεροι έκριναν ότι είχαμε ήδη βαδίσει αρκετά και ότι ήταν φυσικό ο Μάρκος που είχε ζητήσει τη συνάντηση και είχε κανονίσει το χρόνο της αναχώρησής μας από τη Θεσσαλονίκη, να ρθει ο ίδιος σε συνάντησή μας, τόσο περισσότερο μάλιστα που η περιοχή που βρισκόμαστε ήταν υπό τον έλεγχό του. Ρώτησα τον τοπικό διοικητή σε πόσες ώρες θα μπορούσε ο Μάρκος να έρθει να μας βρει. Μου απάντησε: «θα επικοινωνήσω μαζί του με το τηλέφωνο ή τον ασύρματο· μόλις πάρω απάντηση θα σας ειδοποιήσω. Ο Μάρκος πρέπει να είναι εδώ αύριο Σάββατο, 15 του μηνός, λίγο μετά το μεσημέρι ή τη νύχτα της 1ης προς την 16η». Αλλά ούτε την επομένη είχαμε απάντηση από τον Μάρκο.

»Το βράδι εκείνο, κατά τη διάρκεια μιας συνεδρίασης, τα περισσότερα μέλη της ομάδας μας εξέφραζαν την έκπληξή τους γι' αυτή τη σιωπή. Διάφορες γνώμες έκαναν την εμφάνισή τους: μερικοί ήθελαν να φύγουν αμέσως για τη Θεσσαλονίκη, άλλοι να περιμένουν να περάσει η μέρα του Σαββάτου κι άλλοι, τέλος, να παρατείνουν την παραμονή όσο χρειαζόταν. Ο αντιπρόσωπος των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρεταννίας δήλωσαν ότι θα χρειαζόταν από μισή μέρα για την ακρόαση και τις μεταφράσεις. Θάπρεπε λοιπόν να ξοδέψουμε μια ολόκληρη μέρα με τον Μάρκο. Δεδομένου λοιπόν ότι η ομάδα είχε κι άλλες αποστολές να εκπληρώσει και ο χρόνος που διέθετε ήταν περιορισμένος, δεν μπορούσε να παρατείνεται, επ' αόριστον η αναμονή του Μάρκου. Σαν πρόεδρος, προσπάθησα να δώσω μια συμβιβαστική λύση στο πρόβλημα, αλλά χωρίς επιτυχία, καθώς ο αντιπρόσωπος της Ε.Σ.Σ.Δ. δήλωσε ότι θα περίμενε τον Μάρκο όσο καιρό θα χρειαζόταν. Ο αντιπρόσωπος της Συρίας έκανε έκκληση στους συναδέλφους του να υιοθετήσουν την απόφαση της πλειοψηφίας, αλλά ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος αντέκρουσε την πρόταση και δήλωσε ότι ήταν αποφασισμένος να περιμένει. Παρατήρησα στον εν λόγω αντιπρόσωπο ότι μια μαρτυρία από τον ίδιο μονάχα δεν θα είχε αξία για τα άλλα μέλη της αποστολής. Τελικά, με έξη ψήφους έναντι δύο (ο πρόεδρος απέσχε), αποφασίστηκε ότι αν ο Μάρκος ερχόταν μέχρι το μεσημέρι, η ομάδα θα συνερχόταν αμέσως για να τον ακούσει. Αν όχι, η ομάδα θα γύριζε στη Θεσσαλονίκη. Την άλλη μέρα, την ώρα της αναχώρησης, ο αρχηγός των ανταρτών μου έδωσε ένα μήνυμα που είχε φτάσει

εκείνη τη στιγμή και που ο κ. Ζαφειρίδης μετέφρασε αμέσως: ο Μάρκος ανάγγελε την άφιξή του για την Κυριακή ή τη Δευτέρα. Αλλά καθώς δεν είχε παρουσιαστεί μέχρι το Σάββατο το μεσημέρι, η ομάδα πήρε το δρόμο της επιστροφής την καθορισμένη ώρα. Καθώς ξεκινούσαμε, ο αντιπρόσωπος της Πολωνίας μου ξανάδωσε ένα έγγραφο που είχε μεταβιβάσει στο γενικό γραμματέα· ο αντιπρόσωπος της Ε.Σ.Σ.Δ. διαμαρτυρήθηκε επίσημα ενάντια στην απόφαση της πλειοψηφίας· οι σύνδεσμοι της Αλβανίας, Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας ήρθαν να μου δηλώσουν ότι δεν θ' ακολουθούσαν την αντιπροσωπεία. Τους απάντησα ότι δεν ήταν αντιπρόσωποι, σύμφωνα με τον κανονισμό, και ότι όφειλαν ν' ακολουθήσουν τις οδηγίες του Συμβουλίου Ασφαλείας: «να βοηθούν την αποστολή στις εργασίες της». Ήταν υποχρεωμένοι λοιπόν να συμμορφωθούν με την απόφαση της πλειοψηφίας. Επέμεναν στην άρνησή τους.

»Πριν να εγκαταλείψουμε την περιοχή που ελεγχόταν από τον Μάρκο, ο κ. Ζαφειρίδης μου έδωσε ένα χαρτί όπου με πληροφορούσε ότι πέρναγε στο στρατόπεδο των ανταρτών»119.

Είναι δύσκολο να φανταστούμε ποια ανάγκη πιο επείγουσα ανάγκαζε τους αντιπροσώπους να επιστρέψουν στη Θεσσαλονίκη. Αλλά να πώς, ύστερα από πολλές φασαρίες, που έχουν περιγραφεί επανειλημμένα, η αποστολή θα αρνηθεί να συμπεριλάβει στους φακέλλους της τη συνέντευξη του Μάρκου που πάρθηκε δυο μέρες αργότερα, στις 20 του Μάρτη, ημερομηνία που ο αρχηγός του Δημοκρατικού Στρατού καθόριζε στο μήνυμά του. Η έκθεση της αποστολής αποφεύγει να σταθεί στους λόγους που έσπρωξαν τον Ζαφειρίδη, ύστερα από δυο μήνες δουλειάς μαζύ της, να μείνει στο βουνό.

Ο Μάρκος, που αργοπόρησε εξαιτίας των τηλεγραφημάτων που έφταναν από την Πελοπόννησο, όπου ο κυβερνητικός στρατός είχε εξαπολύσει μια σειρά επιθέσεων, βρίσκεται μπροστά στα υπολείμματα μιας επιτροπής που δεν αντιπροσωπεύει πλέον τίποτε. Περιστοιχίζεται από το στρατηγό Κικίτσα, δυο πολιτικά στελέχη και καμμιά πενηνταριά αντάρτες.

Ο Μάρκος φοράει μπόττες, στρατωτικό αμπέχωνο και πουλόβερ με ψηλό γιακά, απ' όπου προβάλλει ένα κεφάλι ορεσίβιου με μουστάκια αρματολού, στεγνά χαρακτηριστικά και μια έντονη έκφραση προσώπου, έτοιμου κάθε στιγμή να μεταμορφωθεί, από ένα χαμόγελο που στενεύει τα γαλάζια του μάτια και κάνει τα μήλα, στα σκαμμένα του μάγουλα, να προεξέχουν.

Οι παρόντες αντιπρόσωποι, όπως κι ο Μάρκος, ξέρουν τι βοήθεια παρέχουν οι σοσιαλιστικές χώρες στο Δημοκρατικό Στρατό. Ξέρουν ότι το σχέδιο για την ίδρυση ενός Βαλκανικού Στρατηγείου δεν ευνοεί λιγότερο το Στάλιν από τους Δυτικούς. Γνωρίζουν ακόμα τη δυσπιστία του Στάλιν προς το νικητή Τίτο και τα αποτελέσματα των εκκλήσεων για βοήθεια των Ελλήνων ανταρτών: ιατρική περίθαλψη, ένας ελάχιστος αριθμός όπλων (όχι πάνω από 0,5% στο σύνολο του οπλισμού των ανταρτών) και, οπωσδήποτε, καμμιά άμεση επέμβαση.

Οι απαντήσεις του Μάρκου στις ερωτήσεις των αντιπροσώπων δεν μπορούν να ξεφύγουν από τη βασική επιχειρηματολογία του μνημονίου του Ε.Α.Μ. Αναφέρονται σε πράγματα πασιφανή που η U.N.S.C.O.B. έχει καθήκον να αναιρέσει.

—Για ποιο λόγο δημιουργήθηκε ο Δημοκρατικός Στρατός;

—Οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήθηκε ο Δημοκρατικός Στρατός είναι αποκλειστικά εσωτερικής τάξης κι όχι τέτοιοι που τους παρουσιάζουν οι Βρεταννοί καταχτητές και οι μοναρχοφασίστες όταν ισχυρίζονται ότι ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα προκλήθηκε από τις δημοκρατικές χώρες των Βαλκανίων. Η λευτεριά του ελληνικού λαού και η εδαφική του ακεραιότητα απειλούνται αποκλειστικά από τις επεμβάσεις των Βρετανών κι από τους μοναρχοφασίστες που έχουν πουλήσει τη χώρα μας στον βρετανικό ιμπεριαλισμό και ετοιμάζονται

τώρα να την πουλήσουν και στον αμερικάνικο. Η δημιουργία του Δημοκρατικού Στρατού αποτελεί μια αναγκαιότητα: εκφράζει πλέρια τις ελπίδες του λαού μας και τη λαχτάρα του για λευτεριά και ανεξαρτησία. Αυτός ο στρατός ξεπήδησε μέσα από το μοναρχικό όργιο που οργανώθηκε και κατευθύνθηκε από τους Βρεταννούς...

Η απαρίθμηση είναι μακριά, αλλά αφού οι άλλοι δε θέλησαν να μείνουν για να θέσουν ερωτήσεις, αφού οι αντάρτες κατά τη γνώμη τους δεν αναγκάστηκαν να πάρουν τα όπλα για να λευτερώσουν την πατρίδα τους, δεν έχει νόημα ν' αναπτύσσει τα ίδια επιχειρήματα σε ακροατές πεπεισμένους αλλά χωρίς αντιπροσωπευτικότητα.

—Στο μνημόνιο που σας καταθέσαμε, δεν ήταν δυνατό να σας εκθέσουμε με πληρότητα το δράμα της Ελλάδας σ' αυτά τα δυο χρόνια. Οι μοναρχοφασίστες δεν είχαν παρά μια και μοναδική έννοια: να συντρίψουν το λαϊκό κίνημα και να υποτάξουν τη χώρα στη θέλησή τους με τη βία. Τα γεγονότα που ξετυλίχτηκαν το Δεκέμβρη του 1944, με την καθοδήγηση των Βρεταννών, αποσκοπούσαν να κάμουν την Ελλάδα αντισοβιετικό προμαχώνα και κέντρο δραστηριότητας ενάντια στις γειτονικές βαλκανικές χώρες. Η πολιτική αυτή έφτασε στην πλήρη της εξέλιξη όταν οι μοναρχοφασίστες έκαναν έκκληση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, κρίνοντας ότι είχε έρθει η στιγμή ν' αναλάβουν έντονη αντισοβιετική και αντιβαλκανική δράση. Και για να την υποστηρίξουν περισσότερο άλλαξαν κυρίους και δέχτηκαν τη βοήθεια του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού.

Ο ελληνικός λαός μισεί τους καταχτητές όποιοι κι αν είναι και μάχεται ενάντια σ' οποιονδήποτε απειλεί την ελευθερία, την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της χώρας του. Έτεινε χέρι στους φιλικούς λαούς των Βαλκανίων οι οποίοι, γεμάτοι συμπάθεια για την τύχη του, του συμπαραστάθηκαν ηθικά.

Ύστερα έρχεται το θέμα των όπλων. Δυο τρία παλιά σοβιετικά όπλα από την εποχή της Αντίστασης που ξαναβρέθηκαν στα χωριά, αποτελούν τα μόνα σχεδόν αποδειχτικά στοιχεία της αποστολής. Οι συζητητές ξέρουν καλύτερα απ' οποιονδήποτε περί τίνος πρόκειται. Ξέρουν ακόμα ότι οι αντάρτες έκρυψαν μερικά όπλα μετά τη Βάρκιζα. Ο Μάρκος ξεσπάει:

—Μέχρι τα μέσα του 1946, τα μέλη του Ε.Λ.Α.Σ. και του Ε.Α.Μ. κρύβονταν στα βουνά και στις πόλεις. Το πρώτο μας οπλισμένο απόσπασμα κατάφερε το Φλεβάρη του '46 να αιφνιδιάσει και ν' αφοπλίσει μια μοναρχική ομάδα που την είχε κυκλώσει στο χωριό Φ. Αυτός ήταν ο πρώτος μας εξοπλισμός. Σε συνέχεια, τα κατορθώματα αυτού του είδους πολλαπλασιάστηκαν. Οι μικρές αψιμαχίες μεταβλήθηκαν σε μεγάλες μάχες χάρη στο βαρύ υλικό που πετύχαμε ν' αποσπάσουμε από τους αντιπάλους μας. Σε σχέση με τα όπλα έχουμε στην κατοχή μας ένα γράμμα της βρεταννικής πρεσβείας στην Αθήνα, που αναφέρει τον οπλισμό που παραδόθηκε στις μοναρχοφασιστικές ομάδες. Με τις απανωτές ξαφνικές επιθέσεις μας, αποχτήσαμε ένα μέρος αυτού του οπλισμού.

Την εποχή του αγώνα του Ε.Λ.Α.Σ. υπήρχαν, πραγματικά, όπλα σοβιετικής προέλευσης. Τα είχαν φέρει στη χώρα μας παλιοί Ρώσοι αιχμάλωτοι —Τάρταροι κυρίως— που μετά την αιχμαλωσία τους κατέληξαν να ενωθούν με τις μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ. Όταν ο Ε.Λ.Α.Σ. αφοπλίστηκε από τους Βρεταννούς, όλο αυτό το πολεμικό υλικό κατασχέθηκε, μαζί με το σοβιετικό. Από δω ξεκινάει ο μύθος για τη σοβιετική προέλευση των όπλων μας.

Ο Μάρκος ανοίγει μια πετσέτα μπροστά του και βγάζει κάτι έγγραφα.

—Σαν απάντηση στις έντονες διαμαρτυρίες της κοινής γνώμης ενάντια στις μοναρχοφασιστικές ομάδες, η βρεταννική πρεσβεία βρέθηκε στην ανάγκη να κάμει έναν κατάλογο των παρακρατικών οργανώσεων στην Ελλάδα. Ο κατάλογος αυτός παρουσιάστηκε από τη βρεταννική πρεσβεία για ν'

αποδείξει ότι ο αριθμός των κακοποιών στους οποίους είχαν παραχωρήσει όπλα ήταν πολύ μικρότερος απ' όσο ισχυρίζονταν οι άλλοι. (Ο Μάρκος βγάζει ένα άλλο έγγραφο). Σ' εφαρμογή της συμφωνίας της Βάρκιζας, μεταξύ άλλων, παράδωσα στους Εγγλέζους 22.000 όπλα και 40 μυδράλλια. Αυτό το ντοκουμέντο αποδείχνει ότι οι φασιστικές ομάδες έκαναν την εμφάνισή τους αμέσως μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας όταν εμείς είχαμε αφοπλίσει όλες τις ομάδες που είχαν εξοπλίσει οι Γερμανοί, πράγμα που σημαίνει ότι τα όπλα που παράδωσε ο Ε.Λ.Α.Σ. οι Βρετανοί τους τα ξανάδωσαν πίσω.

Ακολουθούν τα γράμματα κάποιου Θεμιστοκλή Μαρκή που ζητάει από τις τοπικές αρχές να τον υποστηρίξουν στην πατριωτική του δράση. Γράμματα και διαταγές από τους αρχηγούς των ομάδων Νικολή, Θέου, Σούρλα κλπ., ένα γράμμα προς τον επίσκοπο Αμβρόσιο Λαμίας, μέσα στο οποίο κάποιος Βουρλάκης αποκαλεί τον επίσκοπο εαμοβούλγαρο και απειλεί να του κόψει το κεφάλι αν δεν χρίσει παπάδες αυτούς που θα του υποδείξει.

Ο γραμματέας καταγράφει λέξη προς λέξη τις δηλώσεις του Μάρκου. Θέτει την ακόλουθη ερώτηση:

—Πώς οργανώνεται η τοπική διοίκηση στις περιοχές που ελέγχονται από το Δημοκρατικό Στρατό;

—Διατηρούμε εκείνους που δεν συνεργάστηκαν με τους μοναρχοφασίστες, αλλά δεν συγχωρούμε τους άλλους που συνεργάστηκαν. Οι κοινότητες διοικούνται από έναν πρόεδρο, έναν αντιπρόεδρο κι έναν σύμβουλο. Σ' ορισμένες κοινότητες που καταλαμβάνουμε οι διοικούντες το σκάνε, σ' άλλες συλλαμβάνονται και μερικοί τουφεκίζονται γιατί είναι εγκληματίες ή κλέφτες που καταχράστηκαν τα εμπορεύματα της ΟΥΝΡΑ και τρομοκρατούσαν τους δημοκράτες. Στις κοινότητες αυτές διεξάγονται εκλογές όπου παίρνουν μέρος όλοι οι χωριάτες, κι εκλέγονται τοπικές επιτροπές. Εκλέγονται επίσης «επιτροπές συμφιλίωσης» μέσα στις οποίες αντιπροσωπεύονται όλα τ' αντίθετα κόμματα και οι οποίες εποπτεύουν και κρίνουν τις προκύπτουσες συγκρούσεις. Οι γυναίκες συμμετέχουν στις εκλογές και μερικές φορές γίνονται και μέλη των επιτροπών.

—Ποιοί είναι οι σκοποί του Δημοκρατικού Στρατού;

—Ο Δημοκρατικός Στρατός παλεύει και θα παλέψει για την ανεξαρτησία και τις ελευθερίες του λαού. Είναι ενάντια σε κάθε ξενική επέμβαση στα εσωτερικά της Ελλάδας και θέλει το λαό κύριο των πεπρωμένων του κι ελεύθερο να διαλέξει τη μορφή της διακυβέρνησής του.

—Ποια είναι τα μέσα που θα επιτρέψουν τη λύση του ελληνικού προβλήματος;

—Τα μέσα αυτά υποδείχτηκαν με ακρίβεια από το Ε.Α.Μ. Οι Βρετανοί πρέπει να φύγουν από την Ελλάδα και να μην αντικατασταθούν από τους Αμερικανούς. Ακόμα, πρέπει να εφαρμοστούν τα μέτρα για το ξερίζωμα του φασισμού και να γίνουν σεβαστές οι αρχές που εγγυώνται τα κυριαρχικά δικαιώματα του λαού. Πιστεύουμε πως μόλις πάψει η ξενική επέμβαση, η συμφιλίωση του ελληνικού λαού θα επιτευχθεί αυτόματα.

Όλες οι απαντήσεις του Μάρκου εκφράζουν σίγουρα τις βασικές αρχές του Δημοκρατικού Στρατού εκείνης της εποχής, αρχές για τις οποίες οι παρτιζάνοι ξανάπαιρναν ή ετοιμάζονταν να ξαναπάρουν τα όπλα.

Οι σλαβικές μειονότητες της Μακεδονίας, ανασυγκροτημένες στη δική τους οργάνωση, τη Ν.Ο.Φ., υποστηρίζουν το Δημοκρατικό Στρατό. Πρόκειται για τη σάλτσα των κυβερνητικών καταγγελιών περί «πανσλαβικού κινδύνου» που απειλεί την Ελλάδα.

—Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, η μεγάλη πλειοψηφία των σλαβομακεδόνων πήρε μέρος

στον αγώνα του ελληνικού λαού ενάντια στους καταχτητές. Όσο το Ε.Α.Μ. κρατούσε την αρχή, το μακεδονικό πρόβλημα ήταν λυμένο. Με βάση την αρχή της ισότητας όλων των πολιτών, οι σλαβομακεδόνες απόχτησαν το δικαίωμα να μιλούν ελεύθερα τη γλώσσα τους, να βγάζουν τις εφημερίδες τους και να έχουν σχολεία όπου διδάσκονταν τη μητρική τους γλώσσα.

...Οι προσπάθειες των μοναρχοφασιστών να παρουσιάσουν τη Ν.Ο.Φ. σαν οργάνωση που προσπαθεί ν' αποσπάσει τη Μακεδονία από την Ελλάδα, αποσκοπεί να καλύψει τα δικά τους εγκλήματα ενάντια στον μακεδονικό λαό... Δεν είναι παρά ένα παραπάνω πρόσχημα για να καταδιώκουν τους Μακεδόνες, χαρακτηρίζοντάς τους εαμοβούλγαρους.

Έρχεται, τέλος, το θέμα των συνοριακών επεισοδίων.

—Είμαι πεπεισμένος, απαντάει ο Μάρκος, ότι τα επεισόδια οργανώθηκαν και οργανώνονται από την Ιντέλιτζενς Σέρβις με σκοπό να εκθέσουν τις λαϊκές δημοκρατίες των Βαλκανίων. Σας παραπέμπω στην περίπτωση Ντίμτσεφ. Αν και φυλακισμένος, αυτός ο εγκληματίας πολέμου, εξακολουθούσε να βρίσκεται σ' επαφή με τους Βρεταννούς. Κανείς δεν ξέρει πώς ξαναβρέθηκε στη Βουλγαρία για να οργανώσει τις ομάδες που θα προκαλούσαν τα επεισόδια μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας...

Το συμπέρασμα, που το καταγράφουν άνθρωποι που γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τις ανάγκες του Δημοκρατικού Στρατού, δεν είναι παρά μια δήλωση που στρέφεται ενάντια στην πολεμική.

—Αν η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας προμήθευε πραγματικά όπλα σε κάποιον από μας, θα φέρναμε σε πέρας αυτόν τον αγώνα.

Ο Μάρκος, μιλώντας μπροστά σε σοσιαλιστές αντιπρόσωπους, ήταν σα να μιλούσε στο κενό: η συνέντευξή του δεν θα περιληφθεί στο φάκελλο της Αποστολής.

Φεύγοντας από κει, ο Μάρκος πηγαίνει πάλι στο Γ. Σ. του στα Χάσια, όπου οι κυβερνητικές δυνάμεις ετοιμάζονται να χτυπήσουν τη στιγμή που η υπο-επιτροπή επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη.

Στις 23 του μηνός, ο Ζέβγος, πολιτικό στέλεχος της Θεσσαλονίκης, έχει ραντεβού με ορισμένα μέλη της Επιτροπής Ερεύνης. Κατά τις μιάμιση το μεσημέρι βγαίνει από ένα εστιατόριο κοντά στο Δημοτικό θέατρο. Ένας άνθρωπος τον πλησιάζει στα δυο μέτρα κραδαίνοντας ένα περίστροφο. Του ρίχνει δυο σφαίρες στο στήθος και, φεύγοντας, άλλες δυο στην πλάτη. Ο Ζέβγος, πληγωμένος θανάσιμα, σωριάζεται στο έδαφος. Ούτε αυτόν θα τον ακούσει η ολομέλεια της επιτροπής.

Μαζί με τους Σιάντο, Τζίμα, Παρτσαλίδη, Καραγιώργη και Χρύσα Χατζηβασιλείου, ο Ζέβγος αντιπροσώπευε μέσα στο κόμμα την πιο δυναμική ομάδα που αντιτάχτηκε στο μποϋκοτάρισμα των εκλογών. Μετά το τέλος Μαρτίου, όταν οι γέφυρες της νομιμότητας είχαν κοπεί, υπακούοντας στη δυναμική των πραγμάτων κηρύσσεται (πάλι ενάντια στον Ζαχαριάδη) υπέρ της αποστολής των οπαδών της πόλης στο βουνό.

Αλλά ο Ζέβγος δολοφονήθηκε μέσα σ' ένα δρόμο της Θεσσαλονίκης, όπου χιλιάδες παλιοί αγωνιστές συλλαμβάνονται επειδή δεν τους επέτρεψαν να φύγουν και να ενωθούν με τον Μάρκο.

Μπούλκες (ΙΙ)

Στο στρατόπεδο του Μπούλκες, οι αντάρτες αντιμετωπίζουν μια άλλη αντίληψη για την τάξη.

Οι περισσότεροι από τους παλιούς καπετάνιους έχουν ξαναγυρίσει για να πολεμήσουν στην Ελλάδα. Αλλά μένουν ακόμα, κάτω από το μαστίγιο του Πεχτασίδη, μερικά ρεβιζιονιστικά στοιχεία: τα «σκουλήκια», οι προδότες που πρέπει να ξεσκεπαστούν, να ανανήψουν ή να εξοντωθούν.

Το στρατόπεδο του Μπούλκες, που οι Αγγλοσάξονες καταγγέλλουν σαν Γεν. Στρατηγείο της επανάστασης και επιθετική βάση των σλαβικών ορδών, έχει στην πραγματικότητα αδειάσει απ' όλους τους μαχητές.

Το χωριό έχει γίνει ένα είδος εργαστηρίου όπου, μέσα σε μια νοσηρή ατμόσφαιρα, πραγματώνεται in vitro το κακέκτυπο ενός αστυνομικού κράτους. Άνθρωποι, που δεν είναι ούτε διεστραμένοι, ούτε παρανοϊκοί, καλοί πολεμιστές, ευσυνείδητοι και επιμελείς, πραγματικά υπάκουοι, μαλακοί και ταυτόχρονα αμείλικτοι, εφαρμόζουν ένα σύστημα ολοκληρωτικής δυσπιστίας στο όνομα του επαναστατικού ζήλου.

Με την αναγγελία μιας πιθανής επίσκεψης της αποστολής του Ο.Η.Ε., σπεύδουν να εξαφανίσουν 150 περίπου πρόσφυγες που η παρουσία τους στο στρατόπεδο δεν εμπνέει καμμιά εμπιστοσύνη. Οι υπόλοιποι —περίπου 3.000— που θεωρούνται λιγότερο ύποπτοι, περιβάλλονται από ένα σύστημα επιτήρησης χωρίς προηγούμενο.

Η ομάδα των πέντε ατόμων, η «πεντάδα», που υπήρξε για πολύ καιρό η βάση της παράνομης οργάνωσης του κόμματος, ξαναφυτρώνει μέσα στο ίδιο το στρατόπεδο και γι' ανθρώπους που πέρασαν τα σύνορα για ν' αποφύγουν ακριβώς την παρανομία. Η πεντάδα στο Μπούλκες δεν έχει άλλο σκοπό από την άγρυπνη παρακολούθηση των μελών της, που όλα είναι αντάρτες και πρόσφυγες.

Κάθε πεντάδα οργανώνεται σύμφωνα με τη σοφή ιεραρχία της δυσπιστίας. Περιλαμβάνει ένα σίγουρο μέλος, το γραμματέα, έναν υπεύθυνο ασφαλείας, έναν υπεύθυνο τύπου και δυο άλλα πρόσωπα χωρίς καθήκοντα, δηλαδή δυο επίσημα ύποπτους, ενώ οι άλλοι τρεις παραμένουν σε κατάσταση σχετικής δυσπιστίας και μπαίνουν κάτω απ' την επιτήρηση των συντρόφων τους.

Κάθε μέλος δεν μπορεί να υπάρξει παρά μέσα στην πεντάδα του. Οι επισκέψεις και οι συζητήσεις δεν μπορούν να γίνουν παρά από πεντάδα σε πεντάδα. Οι αμφισβητίες, τα «σκουλήκια», έχουν διασκορπιστεί μέσα σε διάφορες ομάδες και δεν μπορούν πλέον να διατηρούν προσωπικές σχέσεις. Μπροστά στο ενδεχόμενο μιας απροσδόκητης άφιξης των ερευνητών του Ο.Η.Ε., η κυριαρχία της πεντάδας παίρνει διαστάσεις καθαρά καφκικές. Ο Πεχτασίδης αγαπάει την τάξη και με την παραμικρή μετακίνηση βάζει τις ομάδες του σε τάξη πορείας. Φοβισμένη και γεμάτη σύγχυση σα μια σειρά μολυβένιων στρατιωτών, η πεντάδα στοιχείται κατά μέτωπο. Δεν είναι απίθανο ο ερευνητής να φυτρώσει ξαφνικά στη μέση του δρόμου, οπότε εκείνος που θα καλύψει τα πλευρά της ομάδας είναι ο γραμματέας, ο άνθρωπος της εμπιστοσύνης. Είναι επίσης πιθανό ο κίνδυνος, δηλαδή ο ερευνητής, να βγαίνει από ένα σπίτι τη στιγμή που η πεντάδα φτάνει στο ύψος μιας πόρτας, οπότε εκείνος που αναλαμβάνει να καθαρίζει το έδαφος πριν η πεντάδα κάνει ένα βήμα στο δρόμο είναι ο υπεύθυνος ασφαλείας. Οι τρεις άλλοι της σειράς διατάσσονται ως εξής: ο κυρίως ύποπτος στη μέση, ο δεύτερος ύποπτος ανάμεσα σ' αυτόν και στον υπεύθυνο ασφαλείας, ο υπεύθυνος τύπου, δηλαδή αυτός που είναι επίσημα επιφορτισμένος ν' απαντήσει στις ερωτήσεις, ανάμεσα στον γραμματέα και στον κυρίως ύποπτο.

Αυτή η παρανοϊκή σε σύλληψη οργάνωση, που διαστρέφει μέχρι τις ρίζες κάθε μορφή ανθρώπινων

σχέσεων και υποτάσσει το κάθε λεπτό και το κάθε βήμα στον τερατώδη μηχανισμό της υποψίας, δεν έγινε για μερικές ώρες ή μέρες. Τρεις και παραπάνω μήνες οι άνθρωποι μπαίνουν στη γραμμή ανά πεντάδες, κατασκοπεύουν ο ένας τον άλλο, τρώνε μαζύ και κοιμούνται μαζύ. Αν τη νύχτα ένας απ' αυτούς έχει ανάγκη να πάει στην τουαλέτα, πρέπει να ξυπνήσει το διπλανό του και να παρακαλέσει να τον συνοδεύσει. Μέσα σε μια εκρηκτική ατμόσφαιρα, κι ύστερα από απανωτές συζητήσεις ιδιαίτερα βίαιες, οι άνθρωποι αποχτούν τελικά το δικαίωμα να πηγαίνουν... για κατούρημα μονάχοι τους.

Αυτή η επίσημη μασκαράτα εκφράζει πολύ καλά ποια εμπιστοσύνη έτρεφαν πάντα τα στελέχη του κόμματος για τον Ε.Λ.Α.Σ. και ποια συνεχίζουν να τρέφουν για τους παλιούς αγωνιστές. Βέβαια η γιουγκοσλάβικη κυβέρνηση επέμενε να παίρνονται όλα τα αναγκαία προφυλαχτικά μέτρα. Αλλά ποιος μπορούσε να φανταστεί ως πού θα έφτανε ο παράλογος ζήλος μερικών πειναλέων της τάξης;

Όλα αυτά, και οι ριζικές εκκαθαρίσεις που έγιναν αργότερα για ν' αποφευχθεί ο κίνδυνος να μιλήσει κάποιος στους ερευνητές του Ο.Η.Ε., θεωρούνται στοιχεία ότι το Μπούλκες υπήρξε στρατόπεδο στρατιωτικής εκπαίδευσης.

Το Μπούλκες δεν είναι παρά η απόδειξη του βαθιού χάσματος που χωρίζει μια αφηρημένη επαναστατική αντίληψη από τον ελληνικό λαό και την καυτή πραγματικότητα.

Η αληθινή στρατιωτική σχολή βρίσκεται στο βουνό, κοντά στο Γ. Σ. του Μάρκου όπου η ιεραρχία —αξιολογική και βαθμολογική— δε στηρίζεται ακόμη στην υποψία.

Οι πρώτες κυβερνητικές επιθέσεις

Ο Ζέρβας, υπεύθυνος για τη δημόσια τάξη, δεν παραιτήθηκε από τις στρατιωτικές του φιλοδοξίες ανεβαίνοντας στον επίσημο θώκο των υπουργείων.

Ο νέος υπουργός δεν διστάζει ν' αναλάβει υπηρεσία πάνω στα βραχώδη υψώματα του Πάρνωνα και του Ταΰγετου, στα νότια της Πελοποννήσου.

Πριν από την εξαπόλυση της μεγάλης ανοιξιάτικης επίθεσης που προγραμμάτισε η κυβέρνηση, ανακοινώνει, με ευγενή αμεροληψία, την πρόθεσή της να καθαρίσει την Πελοπόννησο τόσο από τις ομάδες του Δημοκρατικού Στρατού, όσο και από τα στοιχεία της Χ. Έχει ιδιαίτερη σημασία η αναίρεση της καταγγελίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας ότι ο Δημοκρατικός Στρατός δρα επίσης σε μια περιοχή διαμετρικά αντίθετη από εκείνη που του καταλογίζουν.

Έτσι ο Ζέρβας αρχίζει με τη σύλληψη 500 ατόμων που υπάρχουν υποψίες ότι ανεφοδιάζουν το Δημοκρατικό Στρατό και κάνουν στρατολογία για λογαριασμό του. Οι διασταυρώσεις του με τις ομάδες των ανταρτών, οι οποίοι σκορπίζονται κι ανασυντάσσονται κατά βούληση, δεν καταλήγουν σε κανένα θετικό αποτέλεσμα. Το μέλλον του Δημοκρατικού Στρατού στη χερσόνησο είναι βέβαια περιορισμένο εξαιτίας της γεωγραφικής του απομόνωσης, αλλά όταν ο Ζέρβας, επιστρέφοντας στην Αθήνα, δηλώνει ότι «η περιοχή απηλλάγη του λοιπού από κάθε τρομοκρατικήν δραστηριότητα», υπερτιμά κάπως το εγχείρημά του. Όσο για τη δράση του ενάντια στη Χ και την τρομοκρατία της δεξιάς, αυτή περιορίζεται σε μερικές γρατσουνιές για τον τύπο, οι οποίες άλλωστε αντισταθμίζονται πλουσιοπάροχα από την κάθε είδους βοήθεια που, με το άλλο χέρι, δίνει η κυβέρνηση στις ορδές του στρατηγού Γρίβα.

Την 1η του Απρίλη, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' πεθαίνει. Ο αδερφός του Παύλος τον διαδέχεται στο θρόνο. Έχει παντρευτεί την πριγκήπισσα Φρειδερίκη των Μπρούνσβικ, εγγονή του Γουλιέλμου ΙΙ και πρώην αρχηγίνα των «Hitler jungen». Η καινούργια βασίλισσα είναι φιλόδοξη κι έχει θέσει από καιρό το ακονισμένο μυαλό της στην υπηρεσία μιας ενεργητικής νοσταλγίας για την απόλυτη μοναρχία. Κατά τη διάρκεια του πολέμου και με διάμεσο τα διπλωματικά γραφεία της Άγκυρας, βρισκόταν σ' επαφή με τις γερμανικές υπηρεσίες. Ο Δανός βασιλιάς Παύλος, είναι πιο μαλακός κι έχει την τάση να συμμορφώνεται χωρίς διαμαρτυρίες με τις απαιτήσεις του ρόλου του σαν κομπάρσου, αλλά η αυλή του, πραγματική καμαρίλλα της βασίλισσας, δεν θα πάψει να τον σπρώχνει σε αδιάλλακτες ενέργειες.

Μια βδομάδα μετά την ενθρόνιση του νέου βασιλικού ζεύγους, η κυβέρνηση εξαπολύει τη μεγάλη ανοιξιάτικη επίθεσή της, δηλώνοντας αστόχαστα ότι «η αποτυχία της θα έθετε σε κίνδυνο την ίδια την ύπαρξη του κράτους» και βαφτίζοντάς την «Τελειωτικό Χτύπημα».

Στις 19 του Απρίλη, 15.000 άντρες, που ανήκουν στο Β' Σώμα Στρατού της Λάρισας, καταλαμβάνουν τις γέφυρες και τις στρατηγικές οδούς και βαδίζουν προς την οροσειρά της Πίνδου, καταφύγιο του Δημοκρατικού Στρατού. Από το Καρπενήσι μια μεραρχία προχωρεί προς τα βόρεια, μια άλλη προς τα δυτικά, ενώ μια τρίτη βγαίνει απευθείας από τη Λάρισα.

Στο βουνό, πριν ακόμα κάμουν την εμφάνισή τους οι κυβερνητικές στρατιές, η επίθεση αναγγέλλεται με την άφιξη ενός σμήνους αεροπλάνων που αδειάζουν στον αέρα τόννους προκηρύξεων που καλούν τους αντάρτες να παραδοθούν στον ταχτικό στρατό. Ένα δεύτερο κύμα, με πιο πειστικά επιχειρήματα, ακολουθεί αμέσως αφήνοντας μια αλυσίδα από ρουκέττες πάνω στα βράχια. Οι πέτρες που θρυματίζονται, πολλαπλασιάζουν κάθε φορά τις δέσμες των φονικών εκρήξεων. Το χιόνι κι ο παγωμένος αέρας, που συνεχίζει να φυσάει πάνω στις κορφές, βάζουν τους αντάρτες σε πολύ μεγαλύτερη δοκιμασία απ' όσο τα κυβερνητικά αποσπάσματα που είναι απείρως

καλύτερα εφοδιασμένα. Στη διάρκεια της επιχείρησης 150 αντάρτες θα πεθάνουν από το κρύο. Αλλά οι μικρές ομάδες του Δημοκρατικού Στρατού είναι εξαιρετικά ευκίνητες και, γενικά, παραμένουν ασύλληπτες.

Το βράδι της 17 του Απρίλη, οι κυβερνητικές δυνάμεις καταφέρνουν ωστόσο να εντοπίσουν ένα σημαντικό τμήμα της δημοκρατικής αντίστασης και συγκεντρώνονται κοντά στα Άγραφα.

Είναι ο Μάρκος προσωπικά που κατέχει την περιοχή. Περιστοιχίζεται από το επιτελείο του, 100 μαθητές της Στρατιωτικής Σχολής και ένα τάγμα Δημοκρατικού Στρατού.

Οι κινήσεις των κυβερνητικών αποσπασμάτων είναι αργές.

Όταν η αεροπορία κάνει την εμφάνισή της στον ουρανό, οι κυβερνητικές δυνάμεις επιχειρούν επίθεση σ' ένα σημείο που οι αντάρτες έχουν ήδη εγκαταλείψει. Έσπασαν τον κλοιό, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί από κανένα. Το κυνηγητό αρχίζει. Με αναγκαστική πορεία δεκαπέντε με είκοσι ώρες τη μέρα, ο Μάρκος καταφέρνει κάθε φορά να ξεγλιστράει μέσα από τις κυβερνητικές θέσεις. Τελικά κατεβαίνει πάλι προς την πεδιάδα που γειτονεύει με τη Βίνιανη. Τρεις αντάρτες στέλνονται προφυλακή προς το κεφαλοχώρι. Ένα φυλάκιο ελέγχει το δρόμο. Η περίπολος νομίζει πως πρόκειται για ομάδα του Δημοκρατικού Στρατού. Πλησιάζει λίγο και δέχεται μια ριπή μυδραλλιοβόλου. Ένας τραυματίας σωριάζεται πάνω στο δρόμο. Ο συναγερμός δόθηκε: εφτά κυβερνητικά τάγματα βγαίνουν απ' τη Βίνιανη.

Το τάγμα του Δημοκρατικού Στρατού βρίσκεται δυο ώρες μακριά. Ο Μάρκος δεν διαθέτει παρά τους εκατό ευέλπιδες για ν' αποκρούσει την επίθεση. Η μάχη αρχίζει στις εννιά το πρωί. Στη μία το μεσημέρι το τάγμα του Μάρκου καταφθάνει. Αργά το απόγευμα ένα καινούργιο απόσπασμα από καμιά εκατοστή άντρες έρχεται για ενίσχυση. Αλλά τα πυρομαχικά είναι λίγα. Τα μεσάνυχτα κάνουν καταμέτρηση: μένουν 80 φυσίγγια για κάθε μυδράλλιο και 6—7 για κάθε όπλο. Ο Μάρκος αποφασίζει να περάσει μέσα απ' τις εχθρικές γραμμές. Η πορεία διαρκεί δυο ώρες, μέσα σε μια απόλυτη σιωπή. Όλοι οι αντάρτες βγαίνουν από τον θύλακα που οι κυβερνητικοί αρχίζουν να περισφίγγουν.

Κατά τις πέντε το πρωί, ένα νέο σμήνος αεροπλάνων προβάλλει στον ουρανό μαζί με τον ήλιο. Τριγυρίζουν πάνω απ' το βουνό Καφκί που οι αντάρτες έχουν μόλις εγκαταλείψει. Το σμήνος χαμηλώνει ουρλιάζοντας. Τόννοι ολόκληροι από βόμβες ανατινάζουν τα βράχια που πίσω τους δεν καλύπτεται πλέον κανένας. Καθώς ο Μάρκος παρατηρεί από μακριά το πυροτέχνημα, μια ομάδα χωρικοί από τη Βίνιανη παρουσιάζονται μπροστά του συνοδεύοντας δυο αιχμαλώτους. Οι κυβερνητικές μονάδες, πιστεύοντας πως έχουν να κάμουν με πολύ ανώτερες δυνάμεις, εκκενώνουν το χωριό πριν ξημερώσει. Αφίνουν πίσω τους 20 νεκρούς και 40 τραυματίες. Ο Μάρκος χτενίζει το έδαφος και μαζεύει 2.000 φυσίγγια, 4 μυδράλλια Τόμσον, έναν ασύρματο χωρίς κεραία και μερικούς υπνόσακκους.

Το θέατρο των επιχειρήσεων μεταφέρεται προς τα βόρεια, στην περιοχή ανάμεσα στα Γρεβενά και στον Όλυμπο. Αυτή τη φορά οι κυβερνητικές δυνάμεις, παρενοχλούμενες διαρκώς, δεν κααφέρνουν να εντοπίσουν τους αντάρτες, που μπαινοβγαίνουν, σε μικρές ομάδες, από τα τρύπια δίχτυα τους. Η πρώτη φάση της ανοιξιάτικης επίθεσης τελειώνει με τον Απρίλη. Η κυβέρνηση αποφεύγει τα νικηφόρα ανακοινωθέντα, αλλά ο Τσαλδάρης, υπουργός των Εξωτερικών, μιλώντας στο λαό της Θεσσαλονίκης δηλώνει: «Η τακτοποίηση των λογαριασμών ανάμεσα στο έθνος και τους στασιαστάς θα είναι οριστική και αμετάκλητος».

Στις 22 του Απρίλη, ο βασιλιάς Παύλος ορκίζεται ενώπιον του Κοινοβουλίου. Μετά τις εκατό κανονιές που προβλέπει το πρωτόκολλο, απευθύνεται προς το έθνος για να στιγματίσει την

επανάσταση και ν' αναγγείλει την εξαπόλυση καινούργιων εκκαθαριστικών επιχειρήσεων.

Ενώ ο Ζαχαριάδης αναμένει πάντα ένα σήμα από τη Σοβιετική Ένωση και διατρέχει τις ξένες πρωτεύουσες αναζητώντας καινούργια στηρίγματα, οι αγωνιστές των πόλεων εξακολουθούν να συλλαμβάνονται, αλλά δεν τους παρέχεται το δικαίωμα να ενωθούν με τις μονάδες του Μάρκου.

Η ανοιξιάτικη επίθεση επέτρεψε στο Δημοκρατικό Στρατό ν' αυξήσει τις δυνάμεις του από 13.000 σε 18.000 περίπου αντάρτες, και να ενισχύσει τον οπλισμό του από τις αποτυχούσες κυβερνητικές προσπάθειες.

Τα ανακοινωθέντα των Αθηνών παρουσιάζουν γενικά τα ξεγλιστρήματα των αντάρτικων ομάδων σαν επιτυχίες. Αλλά η προπαγάνδα δεν εμποδίζει την κυβέρνηση και τη στρατιωτική αποστολή να κάμουν μια έκθεση περισσότερο αντικειμενική και, σημαίνοντας συναγερμό, να δώσουν μια μικρή ώθηση στην πομπή των δολλαρίων που θ' αρχίσουν να καταφθάνουν από τις αρχές του Μάη.

Στις 14 του ίδιου μήνα, 30 μέλη του Κοινοβουλίου, καθοδηγούμενα από τον αντιπρόεδρο Γονατά, υποβάλουν στην Εθνοσυνέλευση ένα σχέδιο νόμου που καταργεί το Κομμουνιστικό Κόμμα. Η αμερικανική πρεσβεία κινείται στα παρασκήνια για ν' αποτρέψει το σχέδιο, στο όνομα δήθεν της δημοκρατίας, αλλά στην πραγματικότητα γιατί ξέρει ότι ένα παράνομο Κ.Κ.Ε. δεν μπορεί παρά να ενισχύσει τον Δημοκρατικό Στρατό και να αυξήσει το βάρος της ανταρσίας. Την επομένη το σχέδιο αποσύρεται.

Μερικές μέρες αργότερα, μια βροχή από προκηρύξεις που ρίχνονται στα βουνά, υπόσχονται αμνηστία στους παρτιζάνους που θα παραδίνονταν στις κυβερνητικές δυνάμεις. Την ώρα που η έκθεση της επιτροπής του Ο.Η.Ε. στη Γενεύη πέφτει στο κενό χωρίς να πείσει κανένα, κι αφού προκαλέσει ένα σοβιετικό βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, η υπόσχεση της αμνηστίας είναι μια χειρονομία που δεν καταφέρνει να κρύψει την προετοιμασία μιας νέας αστυνομικής εκστρατείας.

Τελικά, η πολιτική του Ζαχαριάδη παίζει αντικειμενικά το παιχνίδι των Αμερικανών. Πληρώνει πολύ ακριβά μια νομιμότητα από την οποία είναι, άλλωστε, ανίκανη ν' αποκομίσει οποιοδήποτε όφελος. Οι επαναστατικές αντιλήψεις πάνω στις οποίες στηρίζεται της απαγορεύουν και την παραμικρή συμμαχία με τις δυνάμεις της κεντροαριστεράς. Από τη μια μεριά δεν υπάρχουν επαναστατικοί σύμμαχοι έξω από το Κ.Κ.Ε. κι από την άλλη, ο Δημοκρατικός Στρατός δεν είναι επαναστατικός στρατός, αλλά απλώς ένα όργανο πίεσης με σκοπό να ξεσκεπάσει την σαπίλα του κράτους. Δεν μένει λοιπόν παρά να επωφεληθεί από αυτή τη νομιμότητα, περιμένοντας την αναπόφευκτη στιγμή που θα κηρύξει την επανάσταση στις πόλεις. Αυτές οι θεωρητικές απόψεις έρχονται σε σύγκρουση με την καθημερινή πραγματικότητα.

Στις 20 του Απρίλη ο Σιάντος πεθαίνει από καρδιακή προσβολή στην κλινική του γιατρού Κόκκαλη, μέλλοντα υπουργού Υγιεινής στο βουνό. Μαζί του χάνεται από την Κεντρική Επιτροπή το πρώτο βιολί της νομιμότητας, ο πιο πειστικός μαχητής της πολιτικής αποτελεσματικότητας της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης.

Στις μεγάλες πόλεις η αστυνομία γεμίζει τις φυλακές, ενώ οι ορεινές περιοχές που δεν ελέγχονται από τον Δημοκρατικό Στρατό εκκενώνονται συστηματικά και γεμίζουν τα στρατόπεδα «προσφύγων» που μπαίνουν στη σειρά με τα μπιτόνια τους για να πάρουν νερό.

Υπολογίζεται ότι στο τέλος της άνοιξης του 1947, ο αριθμός των ξεσπιτωμένων χωρικών έφτασε τις 200.000. Κι αυτό δεν είναι παρά η αρχή.

Στο βουνό, ο Μάρκος έχει απόλυτη συνείδηση ότι ο χρόνος εργάζεται ενάντια στην επανάσταση όσο

η Κεντρική Επιτροπή επιμένει να κρατάει τις ομάδες και τα στελέχη της στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η ανάπτυξη του Δημοκρατικού Στρατού μπορεί να γίνει τώρα ή ποτέ. Η πιο μεγάλη προσπάθεια πρέπει να καταβληθεί στο τέλος αυτής της άνοιξης του 1947.

Ενώ ο Ζαχαριάδης γίνεται δεχτός στο Μπούλκες σαν Μεσσίας από την επιτροπή υποδοχής του Πεχτασίδη, το αμερικάνικο υλικό παίρνει το δρόμο για την Ελλάδα, οι συλλήψεις πολλαπλασιάζονται και οι εξοχές αδειάζουν.

Ο Μάρκος εξορμά με τις 18.000 άντρες που διαθέτει. Αν, στους μήνες Μάη και Ιούνιο, δεν πετυχαίνει εντυπωσιακές νίκες, καταφέρνει τουλάχιστο να διατηρεί την πρωτοβουλία σ' όλο το βόρειο τμήμα της Ελλάδος και να κρατά τις κυβερνητικές δυνάμεις κλεισμένες στους στρατώνες τους.

Οι ομάδες των ανταρτών, με 70 ως 100 άντρες, ενώνονται άλλοτε σε τάγματα κι άλλοτε σε ταξιαρχίες, ανάλογα με τις ανάγκες του αντικειμενικού τους σκοπού. Στις 28 του Μάη, 650 άντρες του Δημοκρατικού Στρατού μπαίνουν στη Φλώρινα από τρία σημεία. Η πόλη υποστηρίζεται από μια δυνατή μονάδα κυβερνητικού στρατού 500 περίπου ατόμων. Μερικές μέρες νωρίτερα, 400 πρόσωπα έχουν συλληφθεί και ο πληθυσμός, αποδιοργανωμένος, δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει την προσπάθεια των ανταρτών μέσα στην πόλη. Ύστερα από έναν προπαρασκευαστικό πολυβολισμό, ο Δημοκρατικός Στρατός επιχειρεί αρκετές εφόδους. Η κυβερνητική αεροπορία παρεμβαίνει και οι επαναστάτες αναγκάζονται ν' αποσυρθούν. Τέσσερις μέρες αργότερα, ο Δημοκρατικός Στρατός επαναλαμβάνει την επίθεση. Οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν λάβει στο μεταξύ ενισχύσεις που κάνουν αδύνατη την κατάληψη της πόλης, αλλά θα μείνουν μπλοκαρισμένες εκεί μέχρι το τέλος του καλοκαιριού.

Στη διάρκεια του Ιούνη, ο Δημοκρατικός Στρατός εξαπολύει τις κύριες επιθέσεις του στην Κόνιτσα, Καστοριά και Γρεβενά (στη Δυτική Μακεδονία), στο Κιλκίς (στα βόρεια της Θεσσαλονίκης) και στην Αλεξανδρούπολη (στη Θράκη). Η συνένωση των μικρών ομάδων πολλαπλασιάζεται κάπου κάπου, από τις αντικειμενικές ανάγκες των επιχειρήσεων, και φτάνει μέχρι τις 2.500 άντρες, αλλά ο απολογισμός στις αρχές του καλοκαιριού είναι ιδιαίτερα θετικός. Καθεμιά από αυτές τις επιθέσεις διευκολύνει τη στρατολόγηση και η δύναμη των ανταρτών φτάνει τις 25.000 άντρες. Τέλος η υπαίθρια περιοχή ανάμεσα στη Φλώρινα, Γρεβενά και Κόνιτσα περνάει ολόκληρη στα χέρια του Μάρκου.

Οι κυβερνητικές μονάδες δεν τολμούν πλέον να μετακινηθούν παρά με συνοδεία θωρακισμένων. Τα μεγάλα βρετανικά τανκς, τύπου Κένταυρος, ανοίγουν το δρόμο, αλλά είναι άχρηστα για το μεγαλύτερο μέρος του ανώμαλου εδάφους της Ελλάδας. Οι κυβερνητικές στρατιές, σε κατάσταση συναγερμού μέσα στις πόλεις, απομονωμένες η μια από την άλλη, περνούν στην άμυνα. Η ελεύθερη Ελλάδα των βουνών, το φυσικό φρούριο των κλεφτών, όπου οι αντάρτες, άντρες και γυναίκες, αποτελούν το μισό του πληθυσμού των χωριών, ξεσηκώνονται γι' άλλη μια φορά υπερασπίζοντας τα άγονα χώματά τους.

Αλλά υπάρχει και ο κάματος, υπάρχουν οι δυσοίωνες προβλέψεις, και το δόγμα και οι ενάντιες δυνάμεις που δημιουργούν την έρημο. Ο Δημοκρατικός Στρατός με τους δεκαπεντάχρονους μαχητές του, με τις γυναίκες του που ρίχνονται στη μάχη, περιμένει τη συμπαράσταση των αδελφών χωρών και τις ενισχύσεις των πόλεων.

Η κλιμάκωση

Η νομιμότητα του Κ.Κ.Ε. διατηρείται ακόμα για τον τύπο, ενώ ο Ζέρβας εξαπολύει μια τεράστια αστυνομική επίθεση.

Το πρόσχημα: οι απανωτές εκκλήσεις του Γενικού Στρατηγείου του Δημοκρατικού Στρατού προς το Ε.Α.Μ. να κινητοποιηθεί και να στείλει ενισχύσεις. Είναι αλήθεια, αλλά το Ε.Α.Μ. δεν κινητοποιείται.

Δεν υπάρχει καμιά οργάνωση στην Αθήνα επιφορτισμένη με τη διοχέτευση μαχητών στο βουνό. Εκείνοι που παρά τις εντολές αποφασίζουν να ενωθούν με τον Μάρκο, πρέπει ν' απευθυνθούν σε ιδιώτες συνδέσμους, πληρώνοντας 10 λίρες στερλίνες, για να παραδοθούν, μια φορά στις δύο, στην αστυνομία. Στο τέλος του Ιούνη, ο Καραγιώργης που νιώθει τον κλοιό να σφίγγει γύρω του, καταφέρνει με δική του πρωτοβουλία να ενωθεί με τον Δημοκρατικό Στρατό.

Μερικές μέρες αργότερα, θα είχε συλληφθεί κι αυτός όπως ο Παρτσαλίδης, Γενικός Γραμματέας του Ε.Α.Μ. και όπως οι περισσότεροι δημοσιογράφοι του «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ».

8 Ιούλη, στη Θεσσαλονίκη. Η μυρουδιά του βασιλικού και της ρετσίνας γεμίζουν τη ζεστή νύχτα. Η αυγή έρχεται με χτυπήματα στις πόρτες και πνιχτούς θορύβους. Οι κλειστές πόρτες ανοίγουν μπροστά σ' ένα χωροφύλακα κι ένα στρατιώτη. 300 συλλήψεις, όσες και στην Καβάλα.

Στις 10, πολλοί Αθηναίοι δεν γυρίζουν να κοιμηθούν στα σπίτια τους και βαδίζουν μέσα στη νύχτα εξουθενωμένοι από τη ζέστη. Παρά τις προφυλάξεις, 2.613 συλλήψεις πραγματοποιούνται σε μια μέρα. Την επομένη η αστυνομία συνεχίζει το κυνηγητό της. Εργάτες, συνδικαλιστές, συγγραφείς, δημοσιογράφοι, φοιτητές, βιοτέχνες συλλαμβάνονται ομαδικά.

Στις 15, 7.000 συλλήψεις γίνονται μόνο στην Αθήνα. Τα πογκρόμ απλώνονται σ' όλη την Ελλάδα μέχρι τις 10 Αυγούστου. Περισσότερες από 3.000 συλλήψεις στη Θεσσαλονίκη. Συνολικά 20.000 περίπου πρόσωπα. Και δεν είναι παρά η αρχή. Αλλά οι εντολές του Κ.Κ.Ε. μέσα στις πόλεις είναι ρητές: «Αυτοί που θέλουν να πάνε στο βουνό είναι δειλοί».

Ο Ζαχαριάδης και ο Πορφυρογένης περνούν από τη Γαλλία στο τέλος του Ιούνη. Το 11ο Συνέδριο του Κ.Κ.Γ. συνέρχεται στο Στρασβούργο μεταξύ 25 και 28 Ιουνίου. Ο Πορφυρογένης, που μιλάει γαλλικά, δίνει μια ρωμαντική νότα στη γκριζωπή ατμόσφαιρα του Συνεδρίου, αναγγέλλοντας την πρόθεση των ανταρτών να σχηματίσουν μια επαναστατική ελληνική κυβέρνηση. Η προσφώνησή του χαιρετίζεται με επευφημίες και χειροκροτήματα που κράτησαν πολλή ώρα. Γυρίζοντας στην Ελλάδα ο Ζαχαριάδης, θα κάμει άφθονη χρήση αυτής της θερμής υποδοχής, χωρίς ν' αναφέρει το γεγονός ότι ο Ντυκλό απηύθυνε μια έντονη διαμαρτυρία στο Κ.Κ.Ε. κατηγορώντας τον αντιπρόσωπό του ότι είχε ανακινήσει ένα τέτοιο θέμα στο Συνέδριο χωρίς προηγούμενα να συνεννοηθεί με την διοίκηση του Κ.Κ.Γ. Η «Ουμανιτέ» της 28 του Ιούνη δεν μιλάει για προσωρινή κυβέρνηση και περιορίζεται ν' αναφέρει:

«Ο Πορφυρογένης, πρόεδρος της εξελεγκτικής επιτροπής του ελληνικού Κ.Κ. χαιρετίσθηκε με μεγάλη συγκίνηση από τους αντιπροσώπους όταν μετέφερε στο συνέδριο το χαιρετισμό του ηρωικού ελληνικού λαού που βρίσκεται στην πρωτοπορεία της πάλης ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Ο Γκαστόν Ωγκυέ εξέφρασε, κάτω από τα χειροκροτήματα του Συνεδρίου, την αλληλεγγύη του λαού της Γαλλίας για τον ηρωικό λαό της Ελλάδας».

Καθώς ο Ζαχαριάδης προκαλεί τον ενθουσιασμό στο Στρασβούργο με το Δημοκρατικό Στρατό, ο

Μάρκος συνεχίζει να μάχεται στα περιθώρια που του αφίνει το Κ.Κ.Ε.

Ο Τίτο, εδώ κι ένα χρόνο, προσπαθεί να βάλει τις βάσεις μιας βαλκανικής ομοσπονδίας. Στις αρχές του Ιούλη, αντιπρόσωποι της Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας και Αλβανίας συγκεντρώνονται στο Μπλεντ της Γιουγκοσλαβίας. Οι Βούλγαροι και οι Γιουγκοσλάβοι αντιπρόσωποι συγκρούονται πάνω στο μακεδονικό θέμα. Ο Τίτο θεωρεί την Μακεδονία σαν αυτόνομο κράτος, ενώ ο Δημητρώφ εννοεί να διατηρήσει την υπάρχουσα δομή της Βουλγαρίας και τα σύνορά της. Είναι φανερό ότι η ανοχή του Στάλιν στις προσπάθειες του Τίτο να δημιουργήσει μια μικρή αυτοκρατορία μέσα στην Αυτοκρατορία, όλο και λιγοστεύει. Η διάσκεψη δεν προσθέτει τίποτε καινούργιο στο θέμα της βοήθειας του Δημοκρατικού Στρατού κι απλώς επιτείνει τη δυσαρέσκεια του Στάλιν.

Στο μεταξύ, ο Μάρκος επιδίδεται σ' έναν αγώνα δρόμου με τις κυβερνητικές δυνάμεις που ερημώνουν την ύπαιθρο από τους κατοίκους της μ' έναν διαρκώς επιταχυνόμενο ρυθμό. Οι ξαφνικές επιθέσεις στα χωριά και οι ενέδρες που στήνει στις μικρές κυβερνητικές μονάδες σ' όλη τη χώρα, αυξάνουν τη δύναμή του σε άντρες και οπλισμό.

Στη Ρούμελη, ο Διαμαντής και ο Ερμής, παλιοί συναγωνιστές του Άρη, ετοιμάζονται για μια ωραία παγίδα. Μαθαίνουν ότι ο Scobie και οι αξιωματικοί του έχουν βγει για κυνήγι στην περιοχή της Λειβαδιάς. Έχουν γερή προστασία και τα έχουν υπολογίσει όλα, εκτός από τους αντάρτες. Επικεφαλής μιάς μικρής ομάδας καταδρομών ο Διαμαντής και ο Ερμής, καταφέρνουν να γλιστρήσουν μέχρι το χωριό όπου οι κυνηγοί σκοπεύουν να περάσουν τη νύχτα. Δυστυχώς ο Scobie και οι περισσότεροι από τους αξιωματικούς του επιστρέφουν το βράδυ στην Αθήνα. Για να μην πάνε πίσω άπρακτοι, οι αντάρτες παίρνουν μαζί τους ένα γέρο βουλευτή, τον Κουτσοπέταλο, που είχε απομείνει στο χωριό.

Μόλις οι αρχές μαθαίνουν την απαγωγή του Κουτσοπέταλου, στέλνουν αμέσως μια μονάδα κυβερνητικού στρατού που στάθμευε στην Αράχωβα, να κυνηγήσει τους αντάρτες στον Παρνασσό.

Ο Διαμαντής κι ο Ερμής επιστρέφοντας, βρίσκουν τη βάση τους καταλειμμένη από τους κυβερνητικούς. Γνωρίζουν το μέρος πιθαμή προς πιθαμή και παρά την κούρασή τους αποφασίζουν να ριχτούν στη μάχη. Ο ήλιος λάμπει πάνω από τις κακοτράχαλες κορφές όταν κάνουν την πρώτη τους έφοδο. Σε λιγότερο από μια ώρα ξαναπαίρνουν τις θέσεις τους και μαζί αρκετά λάφυρα.

Η νίκη αυτή έχει ένα απροσδόκητο αποτέλεσμα. Ο αιχμάλωτος Κουτσοπέταλος αναστατώνεται από τη συμπεριφορά των ανταρτών, συχνά πολύ νεαρών, κατά την ώρα της μάχης.

Την επομένη, τον ανεβάζουν σ' ένα μουλάρι και τον στέλνουν στο Γ.Σ. της Ρούμελης, κοντά στο Δαδί. Περνάει εκεί μια βδομάδα ανάμεσα στους αντάρτες κι ύστερα στέλνεται στη Γραβιά όπου και αφίνεται ελεύθερος.

Επιστρέφοντας στην Αθήνα ο Κουτσοπέταλος γίνεται πονοκέφαλος για τους κρατούντες: όχι μονάχα δεν παραπονιέται για την περιπέτειά του με τους αντάρτες, αλλά και φέρνει σε δύσκολη θέση το περιβάλλον του πλέκοντας το εγκώμιο του Δημοκρατικού Στρατού μπροστά στη Βουλή.

Στο τέλος του καλοκαιριού, οι δυνάμεις του Μάρκου φτάνουν τις 35.000 άντρες περίπου. Από δω και πέρα το πρόβλημα της στρατολογίας θα γίνει πολύ δύσκολο.

Στις 29 Αυγούστου η κυβέρνηση Μαξίμου δίνει τη θέση της, για μερικές βδομάδες, σε μια άλλη κυβέρνηση αποκλειστικά μοναρχική, που διευθύνεται, γι' άλλη μια φορά, από τον Τσαλδάρη.

Αθήνα

Ο καιρός και οι πατροπαράδοτες μέθοδοι του βρεταννικού ελέγχου πάνω στην ελληνική οικονομία έχουν περάσει πια.

Η εποχή όπου ο Άγγλος Μπάλφουρ διεύθυνε τις συνεδριάσεις του Κοινοβουλίου με την πιο μεγάλη ευγένεια, παραχώρησε τη θέση της στις πιο βάναυσες μεθόδους επέμβασης και ελέγχου της αμερικάνικης οικονομικής αποστολής που διευθύνεται από τον Γκρίζγουωλντ.

Η σταυροφορία του σχεδίου Marshall ενάντια στην κομμουνιστική ιδεολογία, ελπίζει να εμπνεύσει στους προστατευομένους της τις αρετές της αγγλοσαξωνικής επιχείρησης και να προβάλει τις λαμπρές προοπτικές του μέλλοντος του καπιταλισμού.

Η πανάκεια του δολλαρίου που εφαρμόζεται στην Ελλάδα, βρίσκεται ωστόσο μακριά από τους σκοπούς που επιδιώκει. Η κίνηση του κεφαλαίου γίνεται διαμέσου των ιδιωτικών τραπεζών που παίρνουν εκπληκτικές προμήθειες εισαγωγής. Οι άδειες εισαγωγών πλημμυρίζουν το Κολωνάκι με κούρσες Κράυσλερ τελευταίο μοντέλο, που κυκλοφορούν πάνω σε κατεστραμμένους δρόμους, και προσφέρουν στο λαό που του λείπουν τα πάντα μια πληθώρα από πλαστικές τσατσάρες, τσίχλες, αναψυκτικά ποτά και σοκολάτες. Πολλοί Αθηναίοι εκείνη την εποχή τρέφονται αποκλειστικά από σοκολάτες. Αντίθετα οι εισαγωγές σταριού και δημητριακών μένουν μπλοκαρισμένες. Το ρύζι, η ζάχαρη και τα ζυμαρικά εξαφανίζονται εντελώς από τα μαγαζιά και κυκλοφορούν στη μαύρη αγορά σε τιμές απρόσιτες. Μετά την διακήρυξη του Truman το Μάρτη, η νομισματική κυκλοφορία ανέβηκε από 537 στα 970 δις, δημιουργώντας μια πληθωριστική τάση της τάξης των 50%. Παρά την επιστράτευση δώδεκα κλάσεων, παρά τις χιλιάδες των φυλακισμένων και των εξόριστων, ακόμα 100.000 άνεργοι τριγυρίζουν στα προάστια χωρίς να μπορούν να πάνε στο βουνό. Στα 300 εκ. δολλάρια της αμερικάνικης βοήθειας προστέθηκαν αλλά 50 εκ., αλλά ο ρούφουλας των στρατιωτικών δαπανών καταπίνει το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού που προορίζεται για την ανασυγκρότηση, μειώνοντάς τον από 150 εκ. δολλάρια που ήταν, σε 82 εκ. Αλλά κι αυτά προορίζονται κατά μέγα μέρος για την ανακαίνιση των αεροδρομίων των πόλεων του βορρά, για την διαπλάτυνση των δρόμων από 7 σε 9 μέτρα προκειμένου να διευκολυνθεί η διέλευση των θωρακισμένων μονάδων, και για κάθε άλλη έκτακτη ανάγκη της στρατιωτικής άμυνας. Το υπόλοιπο γίνεται αντικείμενο κερδοσκοπίας και ταχυδακτυλουργικών ξαφρισμάτων, που θα συμβάλουν άνετα στη διατήρηση της «πατροπαράδοτης κομψότητας» των ωραίων συνοικιών της πρωτεύουσας.

Ένας Έλληνας οικονομολόγος, ο κ. Βαρβαρέσσος, σ' ένα γράμμα του στον διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος, εκθέτει τ' αποτελέσματα μιας έρευνας σχετικά με τις εισαγωγές του 1946: «Εκ του ποσού των 150 εκ. δολλαρίων των προοριζομένων δι' εισαγωγάς του έτους 1946, δεν εισήχθησαν παρά εμπορεύματα αξίας 58 μόνον εκ. δολλαρίων, τα δε υπόλοιπα μετεφέρθησαν εις το Εξωτερικόν υπό μορφήν ψευδών προσφορών και βεβαρυμένων τιμολογίων».

Η πιο συνταραχτική υπόθεση του έτους 1947 είναι η παραχώρηση, από τον υπουργό του Εμπορικού Ναυτικού Αβραάμ, 109 λίμπερτυς σε 23 οικογένειες εφοπλιστών και σε 10 ανώνυμες εταιρίες κάτω από συνθήκες που χαρακτηρίστηκαν «σκάνδαλο άνευ προηγουμένου» από όλον τον αμερικάνικο Τύπο.

Αντίθετα, τα ξένα κεφάλαια, προστατευόμενα από το γεγονός ότι προορίζονται για συγκεκριμένους σκοπούς, παραμένουν αχρησιμοποίητα. «Το δώρο των 20.000 λιρών στερλινών το παραχωρηθέν υπό του Δημάρχου του Λονδίνου προ αρκετών μηνών εις την πόλιν της Θεσσαλονίκης δια την αποπεράτωσιν του Γενικού Νοσοκομείου της πόλεως και την ίδρυσιν μιας σχολής Νοσοκόμων, ανεκλήθη διότι αι αρμόδιαι Υπηρεσίαι ουδέν έπραξαν μέχρι τούδε διά την ανάληψίν του»[120].

Έτσι, τα «αμερικανάκια» σκανδαλίζονται και βάζουν, με τους ελέγχους τους, ακόμα πιο βαθειά το χέρι τους στις ελληνικές υποθέσεις.

Ο Πόρτερ, ο αρχηγός της πρώτης αμερικάνικης οικονομικής αποστολής, γράφει στο Collier's του μηνός Σεπτεμβρίου:

«Από ό,τι μπόρεσα να διαπιστώσω, η κυβέρνηση δεν είχε ποτέ άλλη πολιτική πρακτική από το να ζητάει συνέχεια ξένη βοήθεια για να διατηρεί την εξουσία της και να διασώζει συνέχεια τα προνόμια μιας μικρής κλίκας εμπόρων και τραπεζιτών, οι οποίοι αποτελούν την αόρατη εξουσία της Ελλάδος...

»Αυτή η κλίκα είναι αποφασισμένη να υπερασπίσει με κάθε τρόπο τα οικονομικά της συμφέροντα και δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το τι μπορεί να στοιχίσει αυτό στην οικονομία της χώρας. Τα μέλη αυτής της κλίκας επιθυμούν να διατηρήσουν αλώβητο ένα φορολογικό σύστημα που τους ευνοεί μ' έναν αληθινά σκανδαλώδη τρόπο. Αντιτίθενται στον έλεγχο συναλλάγματος γιατί θα τους εμπόδιζε να εξαγάγουν τα κέρδη τους στις τράπεζες του Καΐρου και της Αργεντινής. Δεν διανοήθηκαν ποτέ να επενδύσουν τα κέρδη τους στη δική τους χώρα για να βοηθήσουν στην αναστύλωση της εθνικής οικονομίας.

»Τα συμφέροντα των εφοπλιστών προστατεύονται επίσης με σκανδαλώδη τρόπο. Η ελληνική εμπορική ναυτιλία ανθεί στην εποχή μας και οι εφοπλιστές κερδίζουν τεράστια ποσά, αλλά το χρεοκοπημένο ελληνικό κράτος δεν αποκομίζει κανένα όφελος απ' αυτό. Οι μισθοί των ναυτικών επιστρέφουν στην Ελλάδα, αλλά οι εφοπλιστές ασφαλίζουν το μεγαλύτερο μέρος των κερδών τους στις ξένες χώρες.

»Κάθε επιχείρηση θα έπρεπε να πληρώνει μια σημαντική εισφορά στο κράτος κάτω από την προστασία του οποίου λειτουργεί. Αυτό ισχύει κατά κύριο λόγο για την περίπτωση των εφοπλιστών που τα μεγαλύτερα κέρδη τους προέρχονται από τα λίμπερτυς που τους παραχώρησε η αμερικανική Ναυτική Αποστολή με την εγγύηση του ελληνικού κράτους.

»Οι περισσότεροι από τους τελευταίους αυτούς είναι πολύ ευχαριστημένοι άνθρωποι και μιλάνε πολύ καλά αγγλικά. Είναι πάντοτε πρόθυμοι όταν πρόκειται να εξυπηρετήσουν την αμερικανική αποστολή. Αλλά κάτω από όλη αυτή την πρόσοψη υπάρχει η επιθυμία να χρησιμοποιήσουν την αμερικανική αποστολή για τα δικά τους συμφέροντα. Θυμάμαι ακόμα ένα από τα πιο επίσημα γεύματα ενός από τους σημαντικότερους τραπεζίτες, που μ' είχε καλέσει στη βίλλα του των Αθηνών. Είχε τρεις σερβιτόρους με λιβρέα, μια ποικιλία από τα πιο φίνα κρασιά και φαγητά διάφορα, περίφημα γαρνιρισμένα. Κατά τη διάρκεια του γεύματος, ένας από τους αντιπροσώπους της κλίκας που ανάφερα άρχισε να εξυμνεί τις ομορφιές της ζωής δίπλα στη θάλασσα, καθώς και τις χάρες των αριστοκρατικών σπορ.

»Η αντίθεση ανάμεσα στο γεύμα αυτό και στα παιδιά που πεθαίνουν από πείνα στους δρόμους της Αθήνας είναι πραγματικά τρομερή...».

Παρά τις πολιτικές αρετές της δεξιάς, οι Αμερικάνοι είναι έτοιμοι να επιβάλουν με κάθε μέσο μια κυβερνητική σύμπραξη με τους φιλελευθέρους. Είναι το γρανάζι: για να βοηθήσουν ένα πολίτευμα που ελπίζουν να είναι λιγότερο διεφθαρμένο, επεμβαίνουν ακόμη πιο άμεσα στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας. Με μια αδεξιότητα στολισμένη με τις καλύτερες αιτιολογίες, επιβάλλουν την είσοδο του φιλελεύθερου γερο - Σοφούλη στην κυβέρνηση. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι τέτοιες που, όπως και οι προκάτοχοί του, ο Σοφούλης δεν θα μπορέσει να παίξει παρά το ρόλο

μιας μαριονέττας.

Για να εξαναγκάσουν σε συνεργασία τους αντίπαλους Τσαλδάρη και Σοφούλη, οι αμερικανικές υπηρεσίες δεν σκέφτονται τίποτε πιο έξυπνο από το να σταματήσουν τον ανεφοδιασμό της Ελλάδας σε καύσιμα: πετρέλαιο, βενζίνη και κάρβουνο. Μπροστά σε μια πόλη χωρίς φως και κάτω από την απειλή να δει όλες τις δραστηριότητές της να διακόπτονται, οι δυο ανταγωνιστές αναγκάζονται να συμφωνήσουν. Στις 7 Σεπτέμβρη ο φιλελεύθερος Σοφούλης γίνεται πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου. Δίπλα του ο μοναρχικός Τσαλδάρης καταλαμβάνει το πόστο του αντιπροέδρου.

Η ρφημερίς «Εθνικός Κήρυξ» σχολιάζει την ίδια μέρα:

«Σκηνοθέται του γεγονότος αυτού υπήρξαν οι Αμερικανοί. Υπάρχουν εδώ πρεσβευταί, ανώτεροι διοικητικοί υπάλληλοι, ανώτατοι λειτουργοί, πολιτικοί και διπλωμάτες, με ειδικάς εξουσίας. Όλοι αυτοί παρηκολούθησαν την κρίσιν, έλαβον μέρος εις την κρίσιν. Τους συναντά κανείς παντού. Είναι αυτοί που επεμβαίνουν, υποδεικνύουν, πιέζουν, επιμένουν, επιβάλλουν.

»Ως εκ συμπτώσεως, κατά τας ημέρας αυτάς, τα πλοία που μετέφερον καύσιμα εις την Ελλάδα προσήραξαν εις Ιταλίαν...».

Μερικοί Αμερικανοί αντιπρόσωποι καταλαμβάνονται από πανικό μπροστά σ' αυτή την αλυσίδα των επεμβάσεων που μοιράζει ρόλους μαριονεττών σε ομάδες συνεργαζομένων προσπαθώντας να τις καταστήσει υπεύθυνες.

Ο Τζωρτζ Πέτλερ γράφει στον πρόεδρο της Επιτροπής Πιστώσεων του Κογκρέσσου:

«Τα γεγονότα της τελευταίας εβδομάδος δείχνουν καθαρά τον κίνδυνο και τις υπερβολές του «δόγματος Truman» και του «σχεδίου Marshall». Παρά το γεγονός ότι ο κ. Truman διέθεσε 300 εκ. δολλάρια για να διατηρήσει στην εξουσία το αδύναμο και διεφθαρμένο βασιλικό πολίτευμα, το τελευταίο αυτό δεν κατάφερε να κερδίσει την υποστήριξη των μετριοπαθών κομμάτων. Τις τελευταίες μέρες, η πολιτική του κ. Truman, με τις προσπάθειές της να επιβάλει τον Πρωθυπουργό στους συνεργάτες του, έδειξε σ' όλο τον κόσμο την έκταση της αμερικανικής επεμβάσεως στις υποθέσεις της Ελλάδος».

Ο φιλελεύθερος Σοφούλης, αδυνατώντας να πραγματοποιήσει μέσα σε τέτοιες συνθήκες την εθνική ενότητα, θα παραμείνει Πρωθυπουργός μέχρι το τέλος του εμφυλίου πολέμου.

Η αμερικανική στρατιωτική αποστολή, που διευθύνεται από τον στρατηγό Λέιβσέυ, το ναύαρχο Σνάκενμπεργκ και τον συνταγματάρχη Σκοτ, επεμβαίνει κι αυτή όλο και περισσότερο απροκάλυπτα στις αποφάσεις του Γεν. Επιτελείου. Θεωρεί απαραίτητο να αυξηθούν οι δυνάμεις του κυβερνητικού στρατού σε 200 χιλιάδες άντρες και για το σκοπό αυτό καλεί δώδεκα ολόκληρες κλάσεις υπό τα όπλα. Αυτή τη φορά δεν γίνεται επιλογή, αλλά οι δρόμοι είναι μόνο δύο: ο στρατώνας ή το στρατόπεδο συγκέντρωσης. Οι στρατολογούμενοι ύποπτοι στέλνονται σε κέντρα πολιτικής αγωγής. Με μεθόδους δοκιμασμένες, που εξαντλούν όλες τις μορφές της φυσικής και ψυχολογικής βίας, θεωρούνται «ανανήψαντες» όταν αποκηρύξουν δημόσια την πίστη τους. «Οι εξτρεμιστές που δεν υποκύπτουν, γράφει με... σεμνότητα ο O' Ballance, στέλνονται σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως όπου καταβάλλονται σοβαρές προσπάθειες για να τους απαλλάξουν από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις...»[121]. Οι περισσότεροι απ' αυτούς τους ανθρώπους, που ο Ζαχαριάδης δεν ήθελε να τους ανακατέψει με το Δημοκρατικό Στρατό, είναι από δω και πέρα καταδικασμένοι σε μια ηθική αντίσταση ηρωική και ταυτόχρονα απάνθρωπη και ατελέσφορη. Μια ολόκληρη ελληνική γενιά, η γενιά της πείνας, των λεηλατημένων νικών, της παγιδευμένης ειρήνης και των αγώνων που έμειναν μεσοστρατίς, μια νικηφόρα γενιά καταδικασμένη στην ανημπόρια και στην φυλακή.

Το Βουνό

Στις 11 του Σεπτέμβρη ο Μάρκος δηλώνει σ' ένα ανταποκριτή των Times: «Είμαστε πάντα έτοιμοι για μια συνάντηση και μια έντιμη συμφιλίωση στο επίπεδο της ισότητας. Άλλωστε η βαθύτερη επιθυμία του λαού είναι η ειρήνη και η συμφιλίωση».

Οι φυλακές και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αυτή την εποχή κρατούν δέσμιους 50.000 μαχητές και συμπαθούντες από τους οποίους οι 12.000 είναι στρατιώτες. Ο Σοφούλης, σ' ένδειξη επιείκειας, αναθέτει σε μια επιτροπή την απόλυση «εκείνων που δεν είναι ένοχοι για εγκλήματα εναντίον του Κράτους». Όποιο κι αν θα είναι το μέλλον αυτής της χειρονομίας, αρχίζει πάντως να μπαίνει σ' εφαρμογή.

Κι ακριβώς σ' αυτή την περίσταση ο Ζαχαριάδης δηλώνει: «Δεν θα δεχτούμε να διαπραγματευθούμε με τους μοναρχοφασίστες παρά όταν ο Τσαλδάρης θα δικαστεί σαν προδότης κι εγκληματίας πολέμου».

Τη στιγμή που αρχίζει να διαγράφεται κάποια ύφεση και ο Δημοκρατικός Στρατός έχει συμπληρώσει τις δυνάμεις του, ο Γενικός Γραμματέας επιχειρεί ένα είδος πραξικοπήματος στο εσωτερικό του Κ.Κ.Ε. Ανάμεσα στις 12 με 15 του Σεπτέμβρη, συγκαλεί την 3η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής, με παρόντα έξη μέλη από τα 25 που προβλέπει το καταστατικό. Ύστερα από μερικές ενθαρρυντικές αλλά απίθανες σαπουνόφουσκες που προέρχονται από το εξωτερικό, ο Ζαχαριάδης υπαγορεύει στην Κεντρική Επιτροπή την καινούργια γραμμή:

«Αποφασίσαμε να μεταφέρουμε το κέντρο βάρους της κομματικής δραστηριότητας στην πολιτικο - στρατιωτική περιοχή, με σκοπό να καταστήσουμε το Δημοκρατικό Στρατό τη δύναμη εκείνη που, μέσα στον πιο σύντομο δυνατό χρόνο, θα εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για μια ελεύθερη Ελλάδα, αρχίζοντας από τις βόρειες περιοχές της χώρας»[122].

Ο Ζαχαριάδης, αφού αρνήθηκε, κατά την πιο ευνοϊκή περίοδο του τέλους του '46 και των αρχών του '47, να ρίξει στην ένοπλη πάλη όλες τις δυνάμεις του κόμματος, καταφεύγει στον Δημοκρατικό Στρατό του οποίου δεν έπαψε ούτε στιγμή να παρεμποδίζει την ανάπτυξη. Δεν παραιτείται όμως από τα αυστηρά περιγράμματα του δόγματος. Ενώ το πρόβλημα της στρατολόγησης έχει καταστεί άλυτο, αυτός ετοιμάζεται ν' αποδιοργανώσει τις δυνάμεις του βορρά, να επιβάλει στις μονάδες των ανταρτών τους τύπους του ταχτικού σταλινικού στρατού, να καταλάβει τις πόλεις και να προχωρήσει σε ταχτικό πόλεμο.

Αυτή η ανάληψη του Λαϊκού Στρατού από το κόμμα, ανοίγει το δρόμο σε μια πραγματική εκκαθάριση των καπετάνιων προς όφελος των θεωρητικών δογματιστών, που θα μπορέσουν έτσι να επιβάλουν στενό πολιτικό έλεγχο στο κεντρικό πλαίσιο των στρατιωτικών σωμάτων και στις υποδιαιρέσεις τους. Είναι η τάξη του Μπούλκες που μεταφέρεται στο βουνό.

Ο Μάρκος αντιτίθεται βίαια στο Ζαχαριάδη και αρνιέται να παρουσιάσει την έκθεσή του μπροστά σε μια Κεντρική Επιτροπή ακρωτηριασμένη από τα τρία τέταρτα των μελών της. Είναι η αρχή της δυσμένειάς του και του τέλους του Δημοκρατικού Στρατού. Οι παρασιωπήσεις των εκκλήσεων του Τζίμα κατά τη διάρκεια της Αντίστασης, η καταδίκη του Άρη, η απομόνωση του Δημοκρατικού Στρατού και μετά η καθυστερημένη ανάληψή του από το κόμμα, όλα ξεκινούν από τις μηχανορραφίες του δόγματος. Η Κεντρική Επιτροπή, όχι μονάχα δεν διδάχτηκε τίποτε από το περίφημο επαναστατικό μάθημα του Ε.Λ.Α.Σ., αλλά αφού έχασε στις πόλεις ό,τι θα έπρεπε να είχε δώσει στο βουνό, παίρνει μια θέση άκαμπτη και αφηρημένη όσο ποτέ άλλοτε. Με το γνωστό σκοτεινό ζήλο των δυνατών στα θέματα του σταλινισμού, η Κεντρική Επιτροπή ετοιμάζεται να επιβάλει την «τάξη» στο Δημοκρατικό Στρατό με τους «μηχανικούς ψυχών» που διαθέτει. Ο

Ζαχαριάδης δεν επωφελήθηκε ούτε από τη νομιμότητα, ούτε από τον αγώνα των ανταρτών· το όνειρο της επανάστασης στις πόλεις και της κομματικής οργάνωσης του κυβερνητικού στρατού έγιναν σκόνη μέσα στα μπουντρούμια της Ασφάλειας. Δεν του μένει πια παρά να παραμορφώνει το Δημοκρατικό Στρατό και να εφαρμόσει στα ελληνικά βουνά τη στρατηγική του κόκκινου στρατού στις πεδιάδες του Ντον, για να συμπληρωθεί το δράμα και να πληρωθεί με μια καινούργια ήττα η παντοδυναμία της ορθοδοξίας.

Στις 8 του Οκτώβρη, ο «Ριζοσπάστης» δημοσιεύει μια περίληψη των αποφάσεων της 3ης Ολομέλειας. Δέκα μέρες αργότερα, οι δυο κομμουνιστικές εφημερίδες, «Ριζοσπάστης» και «Ελεύθερη Ελλάδα», κλείνονται από την κυβέρνη. Ο Ζαχαριάδης και ο Ιωαννίδης φεύγουν για το βουνό.

Καθώς λείπουν οι ενθαρρυντικές χειρονομίες από τις σοσιαλιστικές χώρες, η ανασύσταση της Διεθνούς δίνει στον Ζαχαριάδη το σήμα που περίμενε από καιρό.

Τον Οκτώβρη, τα κομμουνιστικά κόμματα της Ε.Σ.Σ.Δ., Γιουγκοσλαβίας, Πολωνίας, Ουγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας, Βουλγαρίας, Γαλλίας και Ιταλίας αποφασίζουν ν' αναστήσουν, με τη μορφή ενός γραφείου πληροφοριών, την Κόμιντερν που είχε διαλυθεί το 1943.

Αλλά η καινούργια οργάνωση, η Κομινφόρμ, δεν έχει εντολή να υποστηρίζει τις περιθωριακές επαναστάσεις που δεν εξυπηρετούν άμεσα τα στρατηγικά της συμφέροντα. Το σήμα λοιπόν είναι πολύ μακρύτερα από την Ελλάδα απ' όσο το φαντάζεται ο Ζαχαριάδης.

Μάρκος εναντίον Ζαχαριάδη

Κατά τη διάρκεια της πρώτης συνεδρίασης του καινούργιου Γεν. Επιτελείου, στο Γράμμο, ο Μάρκος δε λέει τίποτα, περιμένοντας να βρεθεί μπροστά στο Πολιτικό Γραφείο για να εξηγηθεί. Ο Ιωαννίδης, που μπροστά του οι αρχηγοί των μονάδων δεν τολμούν ούτε να βήξουν, συλλαβίζει μια έκθεση στρατηγικής από ένα εγχειρίδιο του 1930. Για τον Ζαχαριάδη και τους ανθρώπους του, Γούσια, Βλαντά, Μπαρτζιώτα, που έχουν προαχθεί σε στρατηγούς και συνταγματάρχες, και η παραμικρή εκδήλωση διαφωνίας αποτελεί προδοσία. Η συζήτηση είναι πράξη διαίρεσης και απειθαρχίας. Αρχέγονοι θεμελιωτές της επανάστασης, εκτελεστές και κληρονόμοι της, τίποτε δεν θα τους σταματήσει στη δρακόντεια εφαρμογή του δόγματος.

Οι τελευταίες επιχειρήσεις που διηύθυνε ο Μάρκος, έλαβαν χώρα πριν πέσουν τα χιόνια, στις αρχές του μήνα Νοέμβρη, στην περιοχή του Μετσόβου. 400 άντρες του Δημοκρατικού Στρατού τρυπώνουν στα Γρεβενά όπου βάζουν στο χέρι μια αποθήκη με τρόφιμα και παίρνουν μαζύ τους στο βουνό εκατό ανθρώπους. Για ένα μήνα οι μικρές ομάδες των ανταρτών παρενοχλούν μ' επιτυχία τις κυβερνητικές δυνάμεις. Ο Μάρκος αποδείχνει για τελευταία φορά την αποτελεσματικότητα της μεθόδου του, αλλά αυτός που κατέχει το μεγάλο μυστικό είναι ο Ζαχαριάδης.

Στις 2 του Δεκέμβρη, μπροστά στο Πολιτικό Γραφείο, παρουσιάζει το σχέδιό του που θα βάλει σ' εφαρμογή τις αποφάσεις της 3ης Ολομέλειας.

—Πριν από το Μάρτη, ο Δημοκρατικός Στρατός πρέπει να διαθέτει μια στρατηγική εφεδρεία από 15.000 άντρες και να είναι έτοιμος να καταλάβει και να κρατήσει μερικές μεγάλες πόλεις.[123]

Είναι η κρίσιμη στιγμή όπου ο Μάρκος θα πρέπει να καταβάλει όλες του τις προσπάθειες για να πείσει. Υπάρχει μέσα του κάτι δραστήριο και ζωτικό που σκοντάφτει πάνω στην απάθεια των διδακτόρων και τη μονολιθικότητα του Ζαχαριάδη.

—Για μένα το πρόβλημα δεν μπαίνει με τον ίδιο τρόπο που το τοποθετεί ο σύντροφος Ζαχαριάδης. Νομίζω ότι αν ο Δημοκρατικός Στρατός θελήσει να συγκεντρώσει εφεδρική δύναμη στο Γράμμο 15.000 αντρών, θα πρέπει να εγκαταλείψει άλλες περιοχές. Δεν πρόκειται για εφεδρική δύναμη, αλλά για μεταφορά των ομάδων που διαθέτουμε.[124]

Ο Μάρκος διακρίνει μια ενθαρρυντική σπίθα στα μάτια της Χρύσας Χατζηβασιλείου, του Καραγιώργη και του Παρτσαλίδη. Αλλά αυτό είναι όλο. Οι άλλοι αποτελούν ήδη ένα δικαστήριο. Συνεχίζει:

—Η 3η Ολομέλεια αποφάσισε ν' ανεβάσει τις στρατιωτικές δυνάμεις σε 65.000 άντρες κι αυτό το καθήκον δεν μπορούμε να το αναθέσουμε παρά μονάχα στο Δημοκρατικό Στρατό. Θα πρέπει να καταλάβετε ότι αν εγκαταλείψουμε τις περιοχές που κρατάμε, θα εγκαταλείψουμε ταυτόχρονα και τη δυνατότητα στρατολογίας. Αν συγκεντρώσουμε όλες τις μονάδες μας στο Γράμμο, θα επιτρέψουμε στον εχθρό να ελευθερώσει ένα μεγάλο μέρος από τις δυνάμεις του και να τις συγκεντρώσει γύρω από τις 25.000 των μαχητών μας. Ο κυβερνητικός στρατός σήμερα αριθμεί 170.000 άντρες.

—Αυτό είναι ντεφαιτισμός!

—Εσείς παίζετε το παιχνίδι του εχθρού...

Ο Ζαχαριάδης χάνει την αρχιερατική του αταραξία και καταφεύγει σε αφοριστικούς χαρακτηρισμούς:

—Ο σύντροφος μένει προσκολλημένος σε μια τυχοδιωκτική και μικροαστική στρατηγική.

—... το σχέδιο του εχθρού, συνεχίζει ο Μάρκος, συνίσταται ακριβώς στο να μας αναγκάσει να συμπτύξουμε τις δυνάμεις μας για να μπορέσει ν' αναλάβει αποφασιστική δράση εναντίον μας. Εμείς, αντίθετα, οφείλουμε ν' αποκεντρώσουμε τις δυνάμεις μας, να εισδύουμε στις πόλεις για να λύσουμε το πρόβλημα της στρατολογίας, αλλά να μην τις κρατάμε, ούτε να τις χτυπάμε κατά μέτωπο· να τις αιφνιδιάζουμε. Μέσα σ' ένα χρόνο θα μπορούσαμε να έχουμε συγκεντρώσει 65.000 άντρες, αλλά η Κεντρική Επιτροπή...

—Προδοσία!

Ο Ζαχαριάδης διακόπτει το Μάρκο προσβάλλοντάς τον με αγροίκο τρόπο μπροστά στους απαθείς τοποτηρητές του. Δε μένει πια στον αρχηγό του Δημοκρατικού Στρατού παρά να υπακούσει.

—Θα συγκεντρώσουμε μια στρατηγική εφεδρεία 15.000 αντρών χωρίς να εγκαταλείψουμε καμμιά περιοχή. Ο στρατός μας είναι ήδη ένας ταχτικός στρατός, με την προϋπόθεση ότι θα τον απαλλάξουμε από μια σειρά λαθεμένες αντιλήψεις. Χάρη σ' αυτόν θα καταλάβουμε την εξουσία στη Μακεδονία μέχρι το 1948.

Όποια κι αν είναι η πραγματικότητα, αν η πραγματικότητα η ίδια είναι αιρετική, ο Ζαχαριάδης δεν το λαβαίνει υπόψη του.

Ένας ταχτικός στρατός εύκολα επιδέχεται πολιτικό έλεγχο, ενώ οι μικρές ομάδες των ανταρτών που διευθύνονται από καπετάνιους ενδέχεται κάθε στιγμή να πέσουν σε παρεκκλίσεις. Πρέπει να περάσουμε σε ανώτερο στάδιο, δηλαδή να αποτεθεί η εξουσία στα χέρια των γραφειοκρατών.

Η δυσπιστία προς τους αντάρτες είναι μια παλιά αταβιστική συνήθεια της ορθόδοξης στρατηγικής. Υπάρχουν εύγλωττα παραδείγματα πάνω σ' αυτό.

Στα 1931 μια παρόμοια σύγκρουση φέρνει αντιμέτωπους τον Τσου - Εν - Λάι και τον Μάο - Τσε - Τουνγκ.

«Καθώς η θέση του Μάο - Τσε - Τουνγκ στην εσωτερική ιεραρχία του κόμματος ήταν ευνοϊκή, το πράτο Συνέδριο του Κόμματος Επαναστατικής Ζώνης, το Νοέμβρη του 1931, περιορίστηκε να καταγγείλει την πολιτική του σε όλα τα επίπεδα της δραστηριότητάς του και τόνισε ιδιαίτερα τις ελλείψεις του στον στρατιωτικό τομέα: την παρεμπόδιση της ταχτικής των ανταρτών και την πεισματική άρνησή του να διευρύνει και να σταθεροποιήσει την κεντρική Επαναστατική Ζώνη, συνδέοντάς την με τις άλλες γειτονικές περιφερειακές βάσεις. Τον Αύγουστο του επόμενου χρόνου, στη Συνέλευση του Κόμματος στο Νιγκτού, ο Μάο δεν αντιμετώπισε μόνο τα βέλη της κριτικής, αλλά έχασε και την ηγεσία του Κόκκινου Στρατού που πέρασε στα χέρια του Τσου - Εν - Λάι. Η σύγκρουση κορυφώθηκε το Μάη του '33 όταν ο Τσου, που υποστήριζε πεισματικά τη γραμμή των «μπολσεβίκων του 1928», ονομάστηκε πολιτικός επίτροπος όλου του Κόκκινου Στρατού.

»Η απώλεια του ελέγχου του στρατού από τον Μάο υπήρξε ιδιαίτερα σοβαρή γιατί πραγματοποιήθηκε πάνω στην πλήρη ανάπτυξη της μάχης για τη διάσωση της Επαναστατικής Ζώνης του Κιάγκ - σι, που ο Τσανγκ - Κάι - Σεκ προσπαθούσε να περικυκλώσει και να καταστρέψει, και άνοιξε το δρόμο στην άκαμπτη ταχτική που οδήγησε τελικά στην αποτυχία»[125].

Η σύγκρουση δεν έχει ξεπεραστεί ακόμα και σήμερα.

Στις 11 του Νοέμβρη 1947, το «Daily Mirror» δημοσιεύει μια καινούργια φωτογραφία που δείχνει

άντρες πάνω σε άλογα να κρατούν από τα μαλλιά κομμένα κεφάλια από αντάρτισσες και να πηγαίνουν να εισπράξουν τα χρηματικά τους έπαθλα.

Η πρακτική αυτή δεν είναι καινούργια, αλλά η κοινή γνώμη είναι κυκλοθυμική, θυμάται καμμιά φορά τα ελληνικά προβλήματα κι αναστατώνεται από «τις ακρότητες του στρατού και της χωροφυλακής που εδώ και τρία χρόνια διαπαιδαγωγείται στρατιωτικά από τους Βρεταννούς». Το Foreign Office βρίσκεται στην ανάγκη να διατάξει μια έρευνα. Ο κ. Νόρτον, πρεσβευτής στην Αθήνα, επιφορτίζεται να «επαληθεύσει αυτή την ιστορία των υποτιθεμένων ωμοτήτων». Απευθύνεται στον Ρέντη, υπουργό Δικαιοσύνης, που του δίνει μια απλή απάντηση:

—Ο αποκεφαλισμός των συμμοριτών που επικηρύσσονται από το Κράτος και η έκθεση των κεφαλών των εις κοινήν θέαν είναι παλαιά συνήθεια.

Κι ενώ οι συμμορίες της δεξιάς, υποβοηθούμενες από τον κυβερνητικό στρατό, συνεχίζουν το όργιό τους με τις μεθόδους του παρελθόντος, ο Ζαχαριάδης, με τους δικούς του, ετοιμάζεται να ξεκαθαρίσει το Δημοκρατικό Στρατό. Ανάμεσα στις δυο αυτές πλευρές, ο ελληνικός λαός δημιουργεί ήρωες και μάρτυρες, αλλά δεν πραγματώνει την ιστορία του.

Από τις 18 του Νοέμβρη, τις επιχειρήσεις του κυβερνητικού στρατού διευθύνει ένα μικτό ελληνο - αμερικάνικο στρατηγείο. Η αμερικάνικη Στρατιωτική Αποστολή έφτασε τους 90 αξιωματικούς και αλλά 80 άτομα. Στον Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Βόλο και Πάτρα ξεφορτώνονται 50.000 τόννοι υλικού. Οι Βρεταννοί εξακολουθούν να φροντίζουν για την επάνδρωση του κυβερνητικού στρατού με στελέχη.

Στις 23 του ίδιου μήνα, 35 κομμουνιστές εκτελούνται στις διάφορες φυλακές της Ελλάδας. Υπολογίζεται ότι από τις αρχές του εμφυλίου πολέμου ο αριθμός των φονευθέντων φτάνει τις 45.214 άτομα.

Η προσωρινή κυβέρνηση

Στις αρχές του Δεκέμβρη, η κυβέρνηση των Αθηνών απαγορεύει το δικαίωμα της απεργίας. Το Κ.Κ.Ε., του οποίου η δραστηριότητα εκμηδενίζεται με τα καινούργια διατάγματα, δεν θα τεθεί εκτός νόμου παρά στις 28 του μηνός.

Στις 24, το ραδιόφωνο των ανταρτών αναγγέλλει επίσημα το σχηματισμό της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης στο βουνό. Ο Ζαχαριάδης που ελπίζει, καταλαμβάνοντας μια πόλη, να δώσει μια πρωτεύουσα στη Δημοκρατική Ελλάδα και να πετύχει τη διπλωματική αναγνώριση των φιλικών χωρών, δεν φιγουράρει ανάμεσα στους υπουργούς. Ο Μάρκος, παρά την έντονη αντίθεσή του στη γραμμή της 3ης Ολομέλειας, προτείνεται για πρωθυπουργός και υπουργός Αμύνης. Αποδέχεται την πρόταση με την ελπίδα ότι θα μπορέσει να προωθήσει την άποψή του. Αλλά, στην πραγματικότητα, δεν θα πάρει παρά το ρόλο της μαριονέτας. Εκείνοι που θα αποφασίζουν και θα επιβάλουν τους σκοπούς και τις μεθόδους τους είναι οι τεφρές εξοχότητες που βρίσκονται πίσω από τον Ζαχαριάδη.

Ο Ιωαννίδης είναι αντιπρόεδρος και υπουργός Εσωτερικών.
Ο Ρούσσος, υπουργός Εξωτερικών.
Ο Μπαρτζιώτας, υπουργός Οικονομικών.
Ο Βλαντάς, υπουργός Γεωργίας.
Ο Στρίγγος, υπουργός Εθνικής Παιδείας και Εφοδιασμού.

Δίπλα στους ανθρώπους αυτούς του Ζαχαριάδη, ο Πορφυρογένης, γενικός γραμματέας του Ε.Α.Μ. μετά τη σύλληψη του Παρτσαλίδη, παίρνει το χαρτοφυλάκιο της Δικαιοσύνης και ο Κόκκαλης, ο μόνος που δεν ανήκει στο Κ.Κ.Ε., γίνεται υπουργός Δημόσιας Υγιεινής.

Το πρόγραμμα είναι το ακόλουθο:

1. Κινητοποίηση όλων των λαϊκών δυνάμεων για απελευθέρωση της Ελλάδας.
2. Εγκατάσταση μιας λαϊκής δικαιοσύνης.
3. Εθνικοποίηση των ξένων περιουσιών και της βαριάς βιομηχανίας.
4. Αγροτικές μεταρρυθμίσεις.
5. Συμφιλίωση των Ελλήνων.
6. Αναδιοργάνωση της χώρας σε δημορατικές βάσεις.
7. Φιλικές σχέσεις με τις λαϊκές δημοκρατίες.
8. Ισότητα δικαιωμάτων για τις εθνικές μειονότητες.
9. Δημιουργία στρατιωτικής δύναμης για αντίσταση στην εξωτερική επιθετικότητα.
10. Διενέργεια νέων εκλογών.

Η κυβερνητική αστυνομία αντιδρά αμέσως. Ανήμερα των Χριστουγέννων, συλλαμβάνει στην Αθήνα 500 άτομα. Αλλά, για την ώρα, ο πρώτος αντικειμενικός σκοπός της Κεντρικής Επιτροπής είναι να αποχτήσει μια πρωτεύουσα για την καινούργια Δημοκρατική Ελλάδα.

Στις 25 του Δεκέμβρη, το Γενικό Στρατηγείο του Δημοκρατικού Στρατού της Μακεδονίας, ανασυνταγμένο και διορθωμένο από τον Ζαχαριάδη, εξαπολύει μια μεγάλη επίθεση στην Κόνιτσα, καμμιά εικοσαριά χιλιόμετρα από τα αλβανικά σύνορα. 2.000 άντρες, ανασυνταγμένοι σε ταχτικούς σχηματισμούς, κατεβαίνουν από το Γράμμο, στα βόρεια της πόλης. Την ίδια στιγμή, εξαπολύονται επιχειρήσεις αντιπερισπασμού στη Θεσσαλία και στην Ήπειρο.

Ο Δημοκρατικός Στρατός παίρνει θέσεις στα υψώματα και καταλαμβάνει τη γέφυρα του Μποραζίνη, στον ποταμό Αώο. Ελέγχει την προσέγγιση της πόλης από τα δυτικά. Είναι η πιο τρωτή πλευρά.

Όλο το πυροβολικό βρίσκεται στη μάχη: 2 ορεινές πυροβολαρχίες, 3 κανόνια των 105, μερικά των 55 και όλοι οι διαθέσιμοι όλμοι, που βάλλουν καταιγιστικά πριν από κάθε έφοδο.

Η πόλη υποστηρίζεται από μια φρουρά 1.200 αντρών που αποκρούει όλες τις επιθέσεις.

Το Επιτελείο των ανταρτών έχει εγκατασταθεί μερικά χιλιόμετρα πιο πέρα, στο χωριό Καστάνιανη. Καθώς η πρώτη έφοδος αποκρούεται, οι θιασώτες της αντάρτικης ταχτικής προτείνουν απαγγίστρωση πριν φτάσουν ενισχύσεις. Αλλά το νέο στρατηγείο του Ζαχαριάδη είναι αποφασισμένο να κρατήσει τις κατεχόμενες θέσεις και να συνεχίσει την πολιορκία. Ο χρόνος ευνοεί για την ώρα το Δημοκρατικό Στρατό. Οι καταρρακτώδεις βροχές που πέφτουν, καθυστερούν σημαντικά την προώθηση των κυβερνητικών ενισχύσεων που έρχονται από τα Γιάννινα πάνω σ' ένα δρόμο που έχει μεταβληθεί σε χείμαρρο. Η ανάπαυλα δε διαρκεί παρά μερικές μέρες. Το πρωί της 30 του Δεκέμβρη, οι κυβερνητικές δυνάμεις έρχονται σ' επαφή με τους αντάρτες κι αρχίζουν να τους κυκλώνουν. Με το τέλος της κακοκαιρίας, η αεροπορία δρα με περισσότερη ακρίβεια και υποστηρίζει αποτελεσματικά τις κυβερνητικές επιθέσεις. Τη νύχτα της 31 του Δεκέμβρη με 1η Ιανουαρίου, η διοίκηση του Δημοκρατικού Στρατού διατάζει την πρώτη υποχώρηση. Στις 4 του Γενάρη οι πυροβολαρχίες αποσύρονται και οι κυβερνητικοί ελέγχουν όλες τις προσβάσεις της πόλης. Η καινούργια ταχτική του Ζαχαριάδη δίνει μια ανέλπιστη νίκη στις κυβερνητικές δυνάμεις, που την εκμεταλλεύονται όσο μπορούν.

Η βασίλισσα Φρειδερίκη επισκέπεται προσωπικά την πόλη πριν να τελειώσουν οι μάχες, που συνεχίζονται ως τις 15 στα γύρω υψώματα. Η νίκη γιορτάζεται όπως αρμόζει στην περίπτωση: σαν μια από τις μεγαλύτερες νίκες της μοναρχίας. Οι φωτογραφίες της άνασσας, που παρελαύνει θριαμβικά ανάμεσα στον καλό λαό της που γλύτωσε από τις πανσλαβικές ορδές, πλημμυρίζουν τον διεθνή Τύπο.

Αυτές οι αρειμάνιες φωτογραφίες, σε συνδυασμό με το καινούργιο αμερικάνικο, ποιοτικά ανώτερο, στρατιωτικό υλικό, ανεβάζουν το ηθικό του ταχτικού στρατού.

Οι δημοκρατικές δυνάμεις καταφέρνουν να κρατηθούν στην Καστάνιανη, αλλά η Προσωρινή Κυβέρνηση δεν έχει ακόμα αποχτήσει την πρωτεύουσά της. Το βάπτισμά της στο πυρ της στοίχισε 650 άντρες, νεκρούς και τραυματίες.

Στις 15 του Γενάρη, ο Ζαχαριάδης συγκαλεί μια σύσκεψη των πολιτικών και στρατιωτικών στελεχών του κόμματος. Ο Μάρκος, αναλύοντας τη μάχη της Κόνιτσας, προσπαθεί γι' άλλη μια φορά να υποστηρίξει την του ανταρτοπολέμου.

—Η οργάνωση, τα μέσα και οι δυνατότητές μας είναι αντάρτικης φύσης. Δεν είμαστε ταχτικός στρατός και δεν μπορούμε για την ώρα ν' απειλήσουμε σοβαρά τα αστικά κέντρα.

Ο Ζαχαριάδης διακόπτει:

—Ο Μάρκος ξέρει πολύ καλά να μάχεται και ν' αντιμετωπίζει προβλήματα ταχτικής, αλλά δεν μπορεί να συλλάβει τα στρατηγικά προβλήματα.

Το ίδιο βράδι ο Ζαχαριάδης συγκαλεί την Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος, χωρίς προηγούμενα να

έχει παρθεί καμμιά σχετική απόφαση από το Πολιτικό Γραφείο.

Βάζει αμέσως θέμα εμπιστοσύνης:

—Είναι σωστές οι αποφάσεις της 3ης Ολομέλειας;

Οι λιβανιστές ψάλλουν το συνηθισμένο τροπάρι.

Αλλά ο στόχος είναι ο Μάρκος. Ο Ζαχαριάδης στρέφεται προς το μέρος του:

—Εσύ, τι λες, Μάρκο; Είναι σωστές οι αποφάσεις;

Να επιμείνει στη διαφωνία, σημαίνει να εκτεθεί στις κατηγορίες και σ' όλο το οπλοστάσιο της κομματικής κριτικής, στην αποδοκιμασία και, κυρίως, στον αποκλεισμό. Ο Μάρκος, αρχηγός, στα χαρτιά, της Προσωρινής Κυβέρνησης, αλλά αρχηγός, στην καρδιά, των παρτιζάνων του Δημοκρατικού Στρατού, πρέπει να παραμείνει στο Πολιτικό Γραφείο για ν' αντιπροσωπεύει όσο μπορεί τις επιδιώξεις του βουνού.

—Μάλιστα.

Η συνεδρίαση λύνεται.

Μετά το σχηματισμό της Προσωρινής Κυβέρνησης, η U.N. S.C.O.B. απηύθυνε μια νότα σ' όλα τα κράτη για να τ' αποτρέψει ν' αναγνωρίσουν τους επαναστάτες. Από την κομμουνιστική πλευρά, η ελληνική υπόθεση συνδέεται με το βαλκανικό πρόβλημα. Ο Στάλιν όλο και λιγότερο καταπίνει τις τάσεις ανεξαρτησίας του Τίτο στο Βελιγράδι. Στις 22 του Γενάρη η «Πράβδα» καταγγέλλει βίαια κάθε προσπάθεια δημιουργίας «μιας βαλκανικής ή παραδουνάβειας Ομοσπονδίας που θα μπορούσε να συμπεριλάβει την Πολωνία, Τσεχοσλοβακία και Ελλάδα». Μερικές μέρες αργότερα, στις 10 του Φλεβάρη, ο Στάλιν δέχεται τους αντιπροσώπους των κομμάτων Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας. Τους συμβουλεύει να πάψουν να σκέφτονται τη βαλκανική ομοσπονδία και, κατά τα λεγόμενα του Μιλοβάν Τζίλας, απευθύνεται άμεσα στους Γιουγκοσλάβους και τους δηλώνει απερίφραστα:

—Η ελληνική επανάσταση πρέπει ν' αποκλειστεί αμέσως.

Ο Ζαχαριάδης, εννοείται, δεν ξέρει τίποτε κι επιμένει να πιστεύει ότι ένα κατόρθωμα του Δ. Σ. όπως η κατάληψη μιας σημαντικής πόλης, θα ενισχύσει το χέρι του Στάλιν. Η μάχη της Κόνιτσας, ένα είδος θανάσιμης τελετουργικής μύησης για τον καινούργιο Δημοκρατικό Στρατό, δεν τον δίδαξε τίποτα. Είναι αποφασισμένος περισσότερο από ποτέ να κρατηθεί μέσα στη γραμμή που χάραξε η 3η Ολομέλεια. Για να εξηγήσει τις ήττες, θα καταγγείλει και θα εκτελέσει τους «προδότες».

Στο τέλος του 1947, η Άννα Πάουκερ έριξε τη Ρουμανία στην αγκαλιά του Στάλιν. Ο Ζαχαριάδης είναι πεπεισμένος ότι μπορεί να φτάσει τον ίδιο σκοπό, αν βάλει ένα δογματικό χαλκά γύρω στο λαιμό του Δημοκρατικού Στρατού. Για να το πετύχει, θα χρειαστεί να σκοτώσει το ίδιο το πνεύμα της επανάστασης.

500.000 χωρικοί είναι τώρα συγκεντρωμένοι γύρω από τις πόλεις. Για να συμπληρώσουν την επιχείρησή τους οι Αμερικάνοι αρχίζουν να δοκιμάζουν καινούργιες βόμβες, χημικές κι εκρηκτικές, που προορίζονται να καταστρέφουν τη βλάστηση. Όλη η παράκτια περιοχή της Θεσσαλίας και των

βουνών του βορρά, γίνεται έτσι μια σεληνιακή έρημος όπου ο Δ. Σ. συναντά τρομερές δυσκολίες στον ανεφοδιασμό του.

Σύμφωνα με τις αποφάσεις που ο Ζαχαριάδης υπαγορεύει στο Πολιτικό Γραφείο, το Γ. Σ. αποφασίζει να ανασυντάξει τις δυνάμεις του στο Γράμμο και να τις εξαπολύσει προς όλες τις μεριές για στρατολογία κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Η εικόνα του Δ. Σ., για τον οποία η στρατολογία πολύ σπάνια ήταν αναγκαστική, ακόμα κι όταν η ανάγκη της προστασίας των οικογενειών από τις κυβερνητικές αντεκδικήσεις συχνά το επέβαλλε, νοθεύεται ακόμα περισσότερο για γελοία αποτελέσματα.

Το Γ. Σ. του Δ. Σ., εγκατεστημένο πάνω στα χιόνια του Βίτσι, στέλνει προς το βορρά δυο μεγάλα αποσπάσματα για στρατολογία. Ο Τριανταφύλλου, που έχει ανακληθεί από τη Ρούμελη, επειδή στο Ζαχαριάδη δεν αρέσει να βλέπει μαζεμένους πολλούς από τους παλιούς καπετάνιους του Άρη, στέλνεται με μια ταξιαρχία κατά μήκος των συνόρων. Μια δεύτερη ταξιαρχία από 1.500 παρτιζάνους, απ' τους οποίους καμμιά πενηνταριά είναι γυναίκες, με επικεφαλής τον Παλαιολόγο, παίρνει εντολή να στρατολογήσει περισσότερο προς τα δυτικά, στην περιοχή των Πιερίων και της Κατερίνης. Από την αναχώρησή τους κιόλας από τα βουνά του Σμόλικα, οι αντάρτες χώνονται μέσα στην παγωμένη ερημιά. Ύστερα από μακριές πορείες μέσα στο χιόνι, μπαίνουν σε νεκρωμένα χωριά και μένουν κάποτε μέρες ολόκληρες χωρίς να συναντήσουν ζωντανή ψυχή. Ύστερα από μια βδομάδα, πέφτουν πάνω σ' ένα κυβερνητικό απόσπασμα κοντά στο χωριό Δεσκάτη. Η αψιμαχία είναι σύντομη. Με τις πρώτες τουφεκιές, κι όταν οι 1.500 αντάρτες προβάλλουν από τα υψώματα, ολόκληρο το απόσπασμα με το λοχαγό του καταθέτει τα όπλα: 150 τουφέκια, 2 μυδραλλιοβόλα και μερικά αυτόματα. Πάνω στην εθνική οδό Κοζάνης - Λάρισας, ο Παλαιολόγος στήνει ενέδρες και μαζεύει λάφυρα. Φτάνει να κυριέψει ακόμα κι ένα άρμα μάχης «Κένταυρος». Τα πολεμοφόδια πληθαίνουν αλλά η στρατολογία είναι ασήμαντη. Το απόσπασμα μπαίνει σε μερικά χωριά γύρω από τα Πιέρια και συνεχίζει το δρόμο του για την Κατερίνη. Όσο οι αντάρτες κατηφορίζουν προς την πεδιάδα τόσο οι επαφές με τις κυβερνητικές δυνάμεις αυξάνονται. Δυο μέρες μετά την αναχώρησή τους από τα Πιέρια κι ενώ έχουν διασχίσει το εχθρικό έδαφος, ένα μήνυμα πληροφορεί τον Παλαιολόγο ότι 1.000 άντρες χωρίς όπλα, που προχωρούν από τα νότια για να συναντήσουν τους αντάρτες, πρόκειται να φτάσουν στα Πιέρια.

Το απόσπασμα ξαναγυρίζει πίσω και συναντά τους διασωθέντες της «Μακριάς Πορείας» του Ζαχαριάδη. Ύστερα από δεκαπέντε και πλέον μέρες δρόμο, οι περισσότεροι χωρίς παπούτσια, είναι εξαντλημένοι και πολλοί υποφέρουν από κρυοπαγήματα. Ο Παλαιολόγος τους μοιράζει όπλα και πολεμοφόδια, καταφέρνει να εξοικονομήσει ρούχα στους πιο άρρωστους και κάνει διανομή των τελευταίων τροφίμων.

Όλες αυτές οι αμφιταλαντεύσεις επιτρέπουν στις κυβερνητικές δυνάμεις να ανασυνταχθούν και να περικυκλώσουν το βουνό.

Με το ξημέρωμα η αεροπορία κάνει την εμφάνισή της. Ο στρατηγός Βαν Φλητ έχει αντικαταστήσει τον Λεβερσέυ στη διοίκηση της αμερικάνικης Στρατιωτικής Αποστολής. Φτάνοντας στην Αθήνα δήλωσε: «Η Ελλάδα είναι το πειραματικό μας εργαστήριο».

Στα Πιέρια, οι παρτιζάνοι αποτελούν τα πειραματόζωα της τελευταίας λέξης βομβαρδιστικού υλικού: των βομβών ναπάλμ.

Τεράστιες επιφάνειες βράχων καλύπτονται από διάπυρα θραύσματα. Ωστόσο, όλες οι κυβερνητικές έφοδοι απωθούνται. Η επιτυχία είναι μισή. Ο εχθρός, κατά τη διάρκεια μιας εβδομάδας, καταφέρνει να εντοπίσει τους αντάρτες και οι κυβερνητικές ενισχύσεις συνεχίζουν να καταφθάνουν. Τα τρόφιμα των ανταρτών έχουν εξαντληθεί και πέντε μέρες τώρα τρώνε τα τελευταία μουλάρια. Τα

θύματα της πείνας και του ψύχους είναι περισσότερα από τις βόμβες ναπάλμ. Οι μαχητές, άντρες και γυναίκες, διπλώνονται πάνω στα όπλα τους και χρησιμοποιούν τις τελευταίες τους δυνάμεις ερευνώντας τα βράχια. Να διασχίσουν τον κλοιό, σημαίνει να εγκαταλείψουν τους άρρωστους και τους τραυματίες.

Το βράδι της 11 του Μάρτη, χωμένοι μέσα στο χιόνι που τους αργοπεθαίνει, οι αντάρτες ακούνε το ραδιοφωνικό σταθμό της Αθήνας ν' αναγγέλει: «3.000 συμμορίται έχουν περικυκλωθή εις τα Πιέρια. Αύριον την πρωίαν θα εξοντωθούν».

Τη νύχτα, ο Παλαιολόγος παίρνει την απόφαση να κρύψει μέσα σε μια σπηλιά 130 τραυματίες που είναι αδύνατο να μετακινηθούν, αφήνοντάς τους ό,τι έχει απομείνει από τρόφιμα. Ανάμεσά τους, καμμιά τριανταριά ξέρουν πως είναι χαμένοι και ζητούν όπλα για ν' αντισταθούν στις κυβερνητικές δυνάμεις μέχρι το τέλος. Ταμπουρώνονται σε μια άλλη σπηλιά. Ο ουρανός είναι συννεφιασμένος και η υποχώρηση αρχίζει μέσα σε πυκνό σκοτάδι. Οι παρτιζάνοι γλιστρούν μέσα στη νύχτα. Με την αυγή, οι πρώτες φλόγες του ναπάλμ αγκαλιάζουν τα υψώματα των Πιερίων. Από ψηλά, οι 30 πληγωμένοι αποκρίνονται ξεψυχώντας. Ο κυβερνητικός στρατός ορμάει στους μελλοθάνατους. Οι άλλοι, χωμένοι στο βάθος της σπηλιάς, δεν θ' ανακαλυφθούν. Ο Παλαιολόγος ζύγιζε 70 κιλά στην αρχή της εκστρατείας. Ζυγίζει 40 όταν, ύστερα από μιας βδομάδας πορεία, φτάνει στα Χάσια. Ξεκίνησε για τη στρατολογία με 1.500 άντρες. Συνάντησε άλλους 1.000 στο δρόμο. Επέστρεψε με 1.200. Στους 1.300 εξαφανισθέντες, τα τέσσερα πέμπτα είναι νεκροί από πείνα και κρύο.

Η εκστρατεία προς βορρά καταλήγει στην ίδια εκατόμβη. Ο Τριανταφύλλου, βρήκε το θάνατο μαζί με τη μισή ταξιαρχία του.

Ενώ ένα μέρος από τους αντάρτες της Ρούμελης επιχειρούν την «Μακριά Πορεία» τους προς το Γράμμο, οι άλλοι παίρνουν διαταγή να οργανώσουν μια παρόμοια εκστρατεία προς την Αθήνα για ν' ανοίξουν το δρόμο στους αγωνιστές που προσπαθούν να βγουν από την πρωτεύουσα.

Ο Διαμαντής κι ο Ερμής διαμαρτύρονται έντονα στο Γούσια.

—Είναι πολύ αργά. Αυτή η αποστολή είναι καταδικασμένη εκ των προτέρων. Είναι μια επιχείρηση αυτοκτονίας.

Ο Γούσιας δεν ανέχεται συζητήσεις στις τάξεις των καπετάνιων. Οργανώνει ένα απόσπασμα επιλέκτων από 200 άντρες και το στέλνει στην Αθήνα.

Δεν πρόκειται να γυρίσει κανένας.

Πολλοί θα διαμαρτυρηθούν και θα ζητήσουν εξηγήσεις. Αλλά η καινούργια διοικούσα επιτροπή δεν έχει έλλειψη από επιχειρήματα. Υπεύθυνοι για την εκατόμβη είναι οι «προδότες» που τρύπωσαν στις γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού. 35 αντάρτες, εκείνοι ακριβώς που διαμαρτυρήθηκαν πιο έντονα, θα εξαφανιστούν χωρίς να περάσουν από κανενός είδους δίκη.

Ο Ε.Λ.Α.Σ. ξαναδικάζεται

Ενώ ο Ζαχαριάδης αγνοεί προφανώς τη θέση του Στάλιν απέναντι στην ελληνική επανάσταση, στη βάση της πυραμίδας οι παρτιζάνοι δεν ξέρουν τίποτε για την διαφωνία του Γενικού Γραμματέα με τους καπετάνιους. Οι διαταγές των τεφρών αξιωματούχων, οι διακηρύξεις της Προσωρινής Κυβέρνησης, υπογράφονται κανονικά από τον πρωθυπουργό Μάρκο. Η νέα πολιτικο - στρατιωτική διοίκηση καταπίνει σιγά - σιγά τα στελέχη των ανταρτών. Οι υπεύθυνοι που δεν υποτάσσονται στους καινούργιους στρατηγικούς φωστήρες, απομακρύνονται ένας - ένας από τις μονάδες τους. Ο τύπος του κόμαμτος αναλαμβάνει μια εκστρατεία δυσπιστίας προς το πνεύμα του Ε.Λ.Α.Σ. Το Μάρτη του 1948, στο Νο 3 της εφημερίδας «Δημοκρατικός Στρατός», δημοσιεύεται ένα κύριο άρθρο με τίτλο «Να μάθουμε να πολεμάμε».

«...Η βασική αδυναμία του Δημοκρατικού Στρατού βρίσκεται στο γεγονός ότι, ενώ είναι ένας επαναστατικός στρατός που έχει σαν καθήκον να εξασφαλίσει τη δημοκρατική ανασυγκρότηση της Πατρίδας, στην τέχνη του πολέμου παραμένει αιχμάλωτος ξένων αντιλήψεων και αστικών προκαταλήψεων που, στο μεγαλύτερό τους μέρος, ξεκινάνε από τον Ε.Λ.Α.Σ. Πρέπει να κάνουμε το Δημοκρατικό Στρατό μια δύναμη που, όχι μονάχα ιδεολογικά αλλά και οργανωτικά, στη στελέχωση αλλά και στην τεχνική της μάχης και της αποτελεσματικότητας, να είναι πραγματικά ένας επαναστατικός λαϊκός στρατός...

»Να ποιο είναι το ζήτημα: πολλά εμπόδια ορθώνονται μπροστά μας γιατί δεν έχουμε στρατιωτική πείρα κι αντιγράφουμε τρόπους και μέθοδες οργάνωσης και ταχτικής που προέρχονται από τον αστικό στρατό κι από την αρνητική κληρονομιά του Ε.Λ.Α.Σ.».

Όλη αυτή η φιλολογία σκοπό έχει να δικαιολογήσει τα σφάλματα που διέπραξε ήδη το κόμμα και να τα φορτώσει στον αυθορμητισμό του ελληνικού επαναστατικού κινήματος.

Το θρυλικό αντάρτικο των βουνών στηρίχτηκε, κατά το δόγμα, στην εισαγωγή «ξένων μεθόδων», ενώ ο πόλεμος εκ παρατάξεως που εγκαινιάστηκε από τις αυτοκρατορίες στην Κριμαία του 19ου αιώνα, είναι η μόνη εγγύηση επαναστατικής ορθοδοξίας. Την ώρα που η Αθήνα αποικιοκρατείται από την Αμερική, ο Δημοκρατικός Στρατός δηλητηριάζεται από περιλήψεις εγχειριδίων σοβιετικής στρατηγικής του 1930.

Στο επόμενο φύλλο του «Δημοκρατικού Στρατού», ο Ζαχαριάδης αφιερώνει ένα δικό του άρθρο στο ίδιο θέμα. Αφού επαναλάβει γι' άλλη μια φορά τους λόγους της ηθικής και ιδεολογικής ανωτερότητας του Δ. Σ., μπαίνει στο ψητό:

«...Μονάχα αν ο Δ. Σ. μάθει να αξιοποιεί πλέρια αυτή την ανωτερότητα θα γίνει νικηφόρος στρατός. Εκεί βρίσκεται το «μυστικό του όπλο». Πάνω σ' αυτό, κάνουν μεγάλο λάθος, πέφτουν μάλιστα σε «θανάσιμο αμάρτημα», όλοι εκείνοι που μένουν προσκολλημένοι στις αντιλαϊκές παραδόσεις και τις ξενικές επιδράσεις που φτάνουν ως εμάς από την αρνητική πλευρά της κληρονομιάς του Ε.Λ.Α.Σ. Παραγνωρίζουν ή υποτιμούν αυτό το ακατανίκητο όπλο του Δ. Σ. που αποτελεί την ίδια τη βάση της ανωτερότητάς του».

Στις 25 του Δεκέμβρη 1947, ημέρα της επίθεσης στην Κόνιτσα, ο Παρτσαλίδης, ο Τζίμας και καμμια δεκαριά άλλα στελέχη του κόμματος, καταφέρνουν να δραπετεύσουν από την Ικαρία. Πολλοί αντάρτες παραξενεύονται που δε βλέπουν το Τζίμα να έρχεται στο Γ. Σ., στο Βίτσι. Ο Κικίτσας ρωτάει επανειλημμένα τον Ιωαννίδη και το Ζαχαριάδη:

—Γιατί δε φροντίζετε να έρθει ο Τζίμας; Αυτός είναι ένας πραγματικός Άτλας της Ελλάδας και οι άντρες τού έχουν πολύ μεγάλη εμπιστοσύνη.

Ο Άρης είναι νεκρός. Ο Σαράφης πάντοτε εξόριστος. Ο Τζίμας - Σαμαρινιώτης είναι ο τελευταίος ζωντανός εκπρόσωπος του θρυλικού Ε.Λ.Α.Σ. Εξακολουθεί να είναι πολύ δημοφιλής και δεν είναι εύκολο να τον βγάλουν από τη μέση καθαρά και ξάστερα. Ο Ζαχαριάδης σκηνοθετεί την ηθική εκτέλεσή του. Μισοθεραπευμένος από τις τρομερές ημικρανίες από τις οποίες υποφέρει πραγματικά, ο Τζίμας φτάνει στο Γ. Σ. στις αρχές του Απρίλη. Παρά την εξουθένωσή του από την εξορία και την εξάντληση που του προκάλεσε η θεραπεία στην οποία υποβλήθηκε, αντιλαμβάνεται καθαρά ότι τον έσυραν στην παγίδα. Για τρεις βδομάδες, μισοαγνοημένος, περιφέρεται μέσα στο Γ. Σ. Ο Ζαχαριάδης τον εκθέτει σε κοινή θέα για να καλλιεργήσει τη φήμη ότι ο Τζίμας έχει σαλέψει. Πολύ αδύναμος για ν' αντιδράσει, βλέπει ωστόσο το δίχτυ να τυλίγεται γύρω του. Μια νύχτα, εξαφανίζεται.

Οι φίλοι που είχαν περάσει το βράδι μαζί του, καλούνται στο Γ. Σ. Ο Μπαρτζιώτας, τεράστιος, κάθεται στο γραφείο. Ο Μάρκος κάθεται όσο πιο μακριά μπορεί.

—Θάπρεπε να σας το είχαμε πει νωρίτερα, αρχίζει ο Μπαρτζιώτας. Ο Τζίμας είναι πολύ άρρωστος. Εξαφανίστηκε. Μήπως ξέρετε πού πήγε;

Ο Μάρκος, κατάχλωμος, συνεχίζει να κοιτάζει νευρικά το έδαφος. Οι άλλοι αντιλαμβάνονται την παγίδα.

—Αν είναι τόσο άρρωστος, γιατί τον φέρατε εδώ;

Ο Μπαρτζιώτας ξύνει το σβέρκο του.

—Ήταν λάθος, αλλά τώρα πρέπει να τον βρούμε. Υπάρχει φόβος να πνιγεί, θα μπορούσε μάλιστα να πάει προς το μέρος του εχθρού. Θα τον σκοτώσουν ή θα τον πιάσουν αιχμάλωτο.

Ο Μάρκος ορθώνεται μπροστά στο Μπαρτζιώτα.

—Ξέρω πολύ καλά τον Αντρέα. Ποτέ δε θα πήγαινε προς το μέρος του εχθρού, έστω κι αν είναι τόσο άρρωστος όσο ισχυριζόσαστε.

Ο Μπαρτζιώτας κάνει μια αόριστη κίνηση. Η συζήτηση κλείνει.

Το άλλο πρωί, οι φίλοι του Τζίμα πάνε να μάθουν νεώτερα. Ο Μπαρτζιώτας τους υποδέχεται με το χαμόγελο ενός Βούδδα.

—Ησυχάστε, τον ξαναβρήκαμε το Τζίμα.

—Πού;

—Είναι φοβερό. Κατάφερε να ξεγελάσει όλες τις σκοπιές. Πέρασε στη Γιουγκοσλαβία.

Είτε πρόκειται για προμελετημένη ενέργεια που είχε σκοπό να καλύψει μια εκκαθάριση, είτε ο Τζίμας το έσκασε έγκαιρα, πάντως κατάφερε για την ώρα να ξεφύγει την παγίδα στο Βίτσι.

Αλλά το κόμμα επαγρυπνεί. Ο Ιωαννίδης στέλνεται στο Βελιγράδι. Με τις φροντίδες του ο Τζίμας θα κλειστεί σε κλινική για να συνεχίσει τη «θεραπεία» της ημικρανίας του. Αργότερα θα σταλεί στο

Μπούλκες και θα υποβληθεί στις πιο οδυνηρές εργασίες, θα δραπετεύσει γι' άλλη μια φορά και θα περάσει στην Ουγγαρία. Αλλά κι εκεί τον περιμένουν τα σιδερόφραχτα παράθυρα των κλινικών και τα χάπια του προκαλούν ίλιγγο κι ανακαλούν τις μνήμες της παιδικής ηλικίας. Το 1956, οχτώ χρόνια αργότερα, το 20ό Σοβιετικό Συνέδριο θ' ανοίξει την πόρτα του κελιού του και θα του επιτρέψει να βελτιώσει αισθητά την κατάσταση της υγείας του.

Ενώ ο Ζαχαριάδης εξυγιαίνει το Δημοκρατικό Στρατό, η κυβέρνηση της Αθήνας εκκαθαρίζει τον κυβερνητικό. Για να επιταχύνουν την αναμόρφωση και τον εξαγνισμό των κρατουμένων στη Μακρόνησο, μερικές τηλεκατευθυνόμενες «στάσεις» φτάνουν για να βάλουν σε δράση τις δυνάμεις ασφαλείας. Μιλάει ένας εξόριστος:

«Ξημέρωνε Κυριακή 29 του Φλεβάρη 1948. Μετά το πρωινό προσκλητήριο διατάζουν τους κρατούμενους να συγκεντρωθούν σε μια χαράδρα με αμφιθεατρικό σχήμα που κάποτε χρησιμοποιείται και για θρησκευτικές λειτουργίες. Όταν φτάνουν εκεί, οι κρατούμενοι αντιλαμβάνονται ότι δεν υπάρχει παπάς, αλλά μόνο στρατιώτες της φρουράς παραταγμένοι στις πλαγιές της χαράδρας. Αυτό ήταν κάτι που γινόταν για πρώτη φορά.

»Οι αστυνομικοί παίρνουν τότε διαταγή να συλλάβουν δυο στρατιώτες κρατούμενους για να τους υποβάλουν σε στημένη ανάκριση. Οι στρατιώτες αντιστέκονται φοβούμενοι πως θα τους εξοντώσουν. Οι αστυνομικοί τους χτυπούν με γκλομπ. Οι άλλοι κρατούμενοι πλησιάζουν τον υπολοχαγό Καρδάρα και τον παρακαλούν να δώσει τέρμα σ' αυτή την αυθαίρετη ενέργεια. Οι στρατιώτες της φρουράς αρχίζουν να φωνάζουν: Ελευθερώστε τον υπολοχαγό!

»Πραγματικά οι κρατούμενοι απομακρύνονται και τον αφήνουν να φύγει. Δεν κάνει παρά μερικά βήματα και διατάζει ν' ανοίξουν πυρ. (Ο Καρδάρας έχει παρελθόν: στη διάρκεια της Κατοχής υπηρετούσε στα Τάγματα Ασφαλείας). Οι εθνοφρουροί αρχίζουν να βάλλουν πάνω στους συγκεντρωμένους κρατούμενους (4. 500 ανθρώπους), από μια απόσταση 15 ως 40 μέτρα, με αυτόματα και τουφέκια.

»Σκοτώνονται έξη και τραυματίζονται έντεκα.

»Μπροστά σ' αυτό το θέαμα οι άλλοι κρατούμενοι ανοίγουν τα στήθια τους κραυγάζοντας: «Εδώ χτυπάτε!». Εκείνη τη στιγμή ο ταγματάρχης Καραμπέτσος, διοικητής της στρατιωτικής φρουράς της Μακρονήσου, επεμβαίνει φωνάζοντας: «Σταματήστε το πυρ!».

»Την άλλη μέρα, ο συνταγματάρχης του Γενικού Επιτελείου Μπαϊρακτάρης, που φτάνει επειγόντως επί τόπου, αρχίζει να φωνάζει από τα μεγάφωνα: «Μην ταυτίζετε τα συμφέροντά σας με τα συμφέροντα των κομμουνιστών. Όσοι θέλουν να περάσουν στον κυβερνητικό στρατό να συγκεντρωθούν στο χώρο του 7ου λόχου. Έχετε ένα τέταρτο προθεσμία. Όσοι δεν συμμορφωθούν θα θεωρηθούν σαν εχθρικές ομάδες και θα τιμωρηθούν άνευ οίκτου».

»Τέσσερεις μονάχα άντρες κατευθύνονται στο καθορισμένο μέρος· οι υπόλοιποι μένουν στις σκηνές τους. Μόλις περνάει το τέταρτο, η επίθεση αρχίζει. Οι φρουροί ορμάνε μέσα στις σκηνές και σκοτώνουν τους κρατούμενους επί τόπου. Πυροβολούν από μακριά όσους βγαίνουν και προχωρούν προς τα μαγειρεία. Τα πτώματα σωριάζονται το 'να πάνω στ' άλλο.

»Ξαφνικά οι κρατούμενοι σταματούν μια στιγμή κι αρχίζουν να ψάλλουν τον Εθνικό Ύμνο. Προχωρούν προς τη θάλασσα και μπαίνουν στη γραμμή όταν, απότομα, μια ακταιωρός που έχει αράξει εκεί κοντά ανοίγει πυρ καταπάνω τους.

»Τους δίνουν διαταγή να καθήσουν χάμω. Αρχίζουν να τους χτυπούν με τα γκλοπς μέχρι να μείνουν αναίσθητοι. Μερικούς τους φορτώνουν σε καμιόνια και τους στέλνουν σε άγνωστη διεύθυνση. Τη στιγμή της αναχώρησης τρία αεροπλάνα πετούν από πάνω τους και πολυβολούν στο ψαχνό. Αργότερα θα πετάξουν τα πτώματα των κρατουμένων στη θάλασσα και θα ισχυριστούν ότι πνίγηκαν».

Από την Πελοπόννησο μέχρι τη Μακεδονία η Ελλάδα είναι σε κατάσταση πολιορκίας. Όλες οι πόλεις και τα χωριά που φρουρούνται από τις κυβερνητικές δυνάμεις έχουν συρματοπλεχθεί και πλαισιώνονται από μια ερημωμένη ύπαιθρο, μέσα στην οποία ο Δημοκρατικός Στρατός αντιμετωπίζει άλυτα προβλήματα επιβίωσης.

Ο Αμερικανός υφυπουργός Λόβετ, σε μια συνέντευξη Τύπου αναγγέλλει ότι ο αριθμός των προσφύγων πλησιάζει τις 500.000.

Εκτός από τα προβλήματα του δικού του ανεφοδιασμού, ο Δημοκρατικός Στρατός πρέπει να φροντίσει και για την επιβίωση των αμάχων που καταφέρνουν να ξεφύγουν τον κυβερνητικό κλοιό κι ενώνονται μαζύ του. Χιλιάδες παιδιά, ακολουθώντας την ακατάπαυστη έξοδο των χωριών τους, που υφίστανται τις επιδρομές της αεροπορίας και των κυβερνητικών δυνάμεων, ζουν σ' ένα δραματικό κλίμα ανασφάλειας και παντελούς έλλειψης υγιεινής μέριμνας.

Τα ελληνόπουλα

Στις 3 του Μάρτη, κατά τη διάρκεια ενός Διεθνούς Συνεδρίου της Νεολαίας στο Βελιγράδι, οι χώρες της Κομινφόρμ παίρνουν την απόφαση να προσφέρουν άσυλο σε όλα τα ελληνόπουλα από τριών μέχρι δεκατεσσάρων ετών που ζουν στις περισσότερο εκτεθειμένες περιοχές.

Στο τέλος του χρόνου, σύμφωνα με τις εκθέσεις του Ερυθρού Σταυρού, ο αριθμός τους θα φτάσει τις 23.693. Απ' αυτά, 10.000 θα πάνε στη Γιουγκοσλαβία, 3.801 στη Ρουμανία, 3.000 στην Ουγγαρία, 2.660 στη Βουλγαρία, 2.235 στην Τσεχοσλοβακία και 2.000 στην Αλβανία.

Μετά τα πενιχρά αποτελέσματα της πρώτης της έκθεσης, η Επιτροπή Ερεύνης του Ο.Η.Ε. ξαναστέλνεται στην Ελλάδα τον Οκτώβρη του προηγούμενου χρόνου, χωρίς τη συμμετοχή των Σοβιετικών αυτή τη φορά. Αρπάζει την ευκαιρία κι αρχίζει να στεριώνει το φάκελλο του «παιδομαζώματος». Αποσπασμένα δήθεν με τη βία από τις οικογένειές τους, έχοντας «σλαβοποιηθεί» από μια εντατική πλύση εγκεφάλου, τα δυστυχισμένα αυτά θύματα πρέπει να δώσουν το μέτρο της επέμβασης του πανσλαβισμού στην Ελλάδα.

Όταν όλοι οι ανταποκριτές στην Αθήνα συμφωνούν στις περιγραφές τους για την αφάνταστη μιζέρια που κυριαρχεί στις περιοχές που ελέγχονται από τις κυβερνητικές δυνάμεις, όταν ολόκληρες περιοχές έχουν ερημωθεί από το ξεσπίτωμα του πληθυσμού κι από τη συστηματική κι εσκεμμένη καταστροφή της συγκομιδής, οι κωδωνοκρουσίες για το «παιδομάζωμα» και η διεθνής αγανάχτηση που προκαλεί αποτελούν μια θλιβερή παρωδία.

Η Επιτροπή Ερεύνης θα συλλέξει μερικές μαρτυρίες για να εδραιώσει τους ισχυρισμούς της για βίαιη απαγωγή. Οι γονείς που της προμηθεύει η ελληνική Ασφάλεια, δεν πρόκειται βέβαια να πουν ότι προτιμούν να στείλουν τα παιδιά τους στις λαϊκές δημοκρατίες παρά στα στρατόπεδα της βασίλισσας Φρειδερίκης. Από την άλλη μεριά, η παρουσία ενός μεγάλου αριθμού εφήβων στις γραμμές του Δ. Σ. θα καλλιεργήσει το μύθο σύμφωνα με τον οποίο τα «απαχθέντα» παιδιά, προσαρμοσμένα και διαπαιδαγωγημένα κατάλληλα, ρίχνονται σε συνέχεια στη μάχη από τους απαγωγείς τους. Η δυσφημιστική εκστρατεία προκαλεί μερικά ρίγη στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Αλλά αυτοί που ξέρουν τα πράγματα αρχίζουν να μιλούν.

«Ποτέ η προπαγάνδα, γράφει ο συνταγματάρχης Α. Γ. Σέππαρντ, παλιός αρχηγός της βρεταννικής οικονομικής αποστολής στη βόρεια Ελλάδα, δεν πέφτει σε τόσο χαμηλό επίπεδο παρά όταν θέλει να εκμεταλλευτεί την αγάπη που όλος ο κόσμος τρέφει για τα παιδιά. Πάνε τώρα μερικές εβδομάδες που οι αντιπρόσωποι του Ο.Η.Ε. βομβαρδίζονται κυριολεκτικά από δημοσιεύσεις που προέρχονται είτε από το υπουργείο Πληροφοριών των Αθηνών, είτε από τις επίσημες και ανεπίσημες υπηρεσίες του. Αυτή η προπαγάνδα κατασκευάζεται από διάφορους οργανισμούς που πληρώνονται κατευθείαν από διάφορες κυβερνήσεις ή —το λιγότερο— που αποδείχνουν έμπρακτα τη νομιμοφροσύνη τους προς αυτές τις κυβερνήσεις...

»Δεν είναι σίγουρα ανάγκη να συνηγορήσουμε για την απομάκρυνση των παιδιών από τις ζώνες του πολέμου, όποιος κι αν είναι ο υπεύθυνος γι' αυτόν τον πόλεμο. Πώς η βρεταννική κυβέρνηση είχε δικαίωμα να στείλει τα παιδιά της στην Αυστραλία, στη Νέα Ζηλανδία, στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά για να τα σώσει από τις γερμανικές και ιταλικές βόμβες, και η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση της Ελλάδας δεν έχει δικαίωμα να απομακρύνει τα δικά της από τις περιοχές που ελέγχει για να τα γλυτώσει από τις αμερικανικές και βρεταννικές βόμβες που χρησιμοποιεί η Ελληνική Βασιλική Αεροπορία;

»Κάθε πόλεμος είναι τρομερός και ο εμφύλιος πόλεμος πιο πολύ απ' όλους. Ο κ. Τσαλδάρης παραδέχτηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση επέτρεψε την έκθεση των κομμένων κεφαλιών στις πλατείες

των χωριών. Απαντώντας στην αντιπροσωπεία της βρετανικής κυβέρνησης, στις αρχές του φετινού χρόνου... ο κ. Τσαλδάρης εξήγησε ότι το γεγονός αυτός αποτελούσε μια παλιά συνήθεια, αλλά ότι ο ίδιος έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι του για να μην εφαρμόζεται στην περίπτωση των γυναικών. Είτε όμως πρόκειται για κεφάλια γυναικών, είτε ανδρών, δεν επιβάλλεται να κάμει κανείς ό,τι μπορεί για ν' απαλλάξει τα παιδιά από τέτοια θεάματα;...

»Όπως ο Μπίγκαρτ (Αμερικανός δημοσιογράφος που έκανε την ίδια έρευνα) κι αντίθετα με όλους τους προπαγανδιστές πάνω στο θέμα, είδα κι εγώ και τις δυο πλευρές... Είναι δίκαιο ν' αναφέρουμε εδώ ότι όλοι όσοι είδαν και τις δυο πλευρές διαψεύδουν ομόφωνα τις πληροφορίες που διασπείρει η ελληνική κυβέρνηση. Συζήτησα πρόσφατα με την κυρία Λέβινσον, της οργάνωσης «Προστασία του Παιδιού» της Στοκχόλμης. Αν και δεν είχα τον καιρό να ζητήσω την άδειά της, είμαι βέβαιος ότι δεν θα έχει αντίρρηση να παραθέσω εδώ αυτά που μου είπε: ότι έκανε εμπεριστατωμένες έρευνες ανάμεσα στις μητέρες και τα ελληνόπουλα που βρίσκονται στην Ουγγαρία και ότι πείσθηκε απόλυτα ότι όλα τα παιδιά εγκατέλειψαν την Ελλάδα με τη συγκατάθεση και τις ευχές των γονιών τους. Επίσης, ότι η μεταχείρησή τους είναι τέτοια που δεν αφήνει καμμιά επιθυμία τους ανικανοποίητη. Η κυρία Λέβινσον τα είπε όλα αυτά στον Τύπο της χώρας της όταν γύρισε από την Ουγγαρία, αλλά παρόλο που ο σουηδικός Τύπος φημίζεται για την αντικειμενικότητά του, οι διπλωματικοί εκπρόσωποι της κυβέρνησης των Αθηνών στάθηκαν φαίνεται αρκετά ισχυροί και κατάφεραν να εμποδίσουν, ολοκληρωτικά σχεδόν, τη δημοσίευση των προσωπικών διαπιστώσεων της κυρίας Λέβινσον.

»...Ο Κένεθ Μάθιους, ο ανταποκριτής του B.B.C., απάντησε σε μια από τις κατηγορίες της κυβέρνησης των Αθηνών, λέγοντας: «Δεν γίνεται καμμιά προσπάθεια να δοθεί στα παιδιά σλαβική αγωγή. Περιβάλλονται από τόσους Έλληνες, ώστε θα ήταν αδύνατο, από τη φύση των πραγμάτων, να μάθουν έστω και μια βουλγάρικη λέξη».

»...Οι προσωπικές μου εμπειρίες επιβεβαιώνουν τα λόγια του Μάθιους στην Ουγγαρία και στην Τσεχοσλοβακία, όπου δεν υπάρχουν πολλοί κάτοικοι που να γνωρίζουν ελληνικά, κι όπου για να διευκολύνουν τις τοπικές βοηθητικές υπηρεσίες στα κέντρα των ελληνοπαίδων, μοιράζουν στο προσωπικό μικρές ελληνικές μεθόδους για να μπορούν να συνεννοούνται μαζί τους. Είχα μάλιστα και μια συζήτηση με τον Έλληνα επιθεωρητή των κέντρων της Τσεχοσλοβακίας πάνω στο θέμα: είχα τη γνώμη ότι η εφαρμογή του κανόνα σύμφωνα με τον οποίο τα παιδιά δεν μπορούσαν να μάθουν ξένες γλώσσες, έπρεπε να χαλαρωθεί, ώστε εκείνα που διακρίνονταν για την εξυπνάδα τους να μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα στις τοπικές τεχνικές σχολές, αλλά αυτός επέμενε ότι αυτό δεν ήταν δυνατό να γίνει, γιατί η μηχανή της αθηναϊκής προπαγάνδας θα άρπαζε αμέσως την ευκαιρία για να παραμορφώσει την αλήθεια και να καταγγείλει σ' ολόκληρο τον κόσμο ότι τα ελληνόπουλα εμποδίζονται να μάθουν τη μητρική τους γλώσσα».

Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε άπειρα αποσπάσματα, μ' αυτό το πνεύμα, από μαρτυρίες ξένων ερευνητών και δημοσιογράφων. Ούτε η έκθεση της επιτροπής του Ο.Η.Ε. ούτε οι συζητήσεις που προκαλούνται μας επιτρέπουν να βγάλουμε συμπεράσματα για την αλήθεια ή μη της απαγωγής των παιδιών. Στο μεταξύ, η σύγχυση είναι αρκετή ώστε η συνέχιση της αμερικάνικης στρατιωτικής βοήθειας να βρίσκει ένα βολικό άλλοθι. Ωστόσο, στα Ην. Έθνη, πέρα από συναισθηματισμούς, οι ειδικοί αρχίζουν να σκύβουν με μεγαλύτερη προσοχή πάνω στα χαρτιά τους.

Η κλιμάκωση

Στις αρχές της Άνοιξης 1948, ο γερουσιαστής Γκλεν Ταίηλορ, σύμφωνα με την έκθεση του προέδρου Truman, υπολογίζει ότι οι δαπάνες της Αμερικής για τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο ανέρχονται κατά μέσον όρο σε «8.600 δολλάρια για κάθε κακοντυμένο και κακώς διατρεφόμενο αντάρτη που βρίσκεται στα βουνά. Πρόκειται, συνεχίζει, για ένα από τα πιο αλλόκοτα και δαπανηρά στρατιωτικά εγχειρήματα της ιστορίας και η σπατάλη μας δεν ισοζυγιάζεται παρά με την ανικανότητά μας».

Περισσότερη τάξη στα επιτελεία και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στις μάχες, απαιτούν μεγαλύτερη επέμβαση και πιο στενό έλεγχο από μέρους της J.U.S.M.A.P.G. (Στρατιωτικός Συμβουλευτικός Σύνδεσμος και Ομάδα Προγραμματισμού των Η.Π.Α.). Ο αριθμός των Αμερικάνων αξιωματικών που χειραγωγούν καθημερινά όλες τις αποφάσεις, φτάνει στους 250. 50 απ' αυτούς έχουν ενσωματωθεί στις κυβερνητικές μονάδες. Από τις αρχές του Φλεβάρη, καινούργιες αποστολές αμερικάνικου υλικού έρχονται να ενισχύσουν τις κυβερνητικές αεροπορικές δυνάμεις. Παλιό γερμανικό υλικό 25 εκατ. δολλαρίων και 35.000 βρεταννικά όπλα ξεφορτώνονται στον Πειραιά τον ίδιο μήνα.

Ένας ταχτικός στρατός 136.000 αντρών, εφοδιασμένος με βαρύ πυροβολικό και τεθωρακισμένες μονάδες, υποστηριζόμενος από 50.000 εθνοφρουρούς, αφήνει να του γλιστρούν μέσα απ' τα δάχτυλα 25.000 παρτιζάνοι που δεν διαθέτουν ούτε θωρακισμένα, ούτε αεροπορία.

Το κυβερνητικό Γ. Επιτελείο, αναδιαρθρωμένο και κάτω από τις διαταγές του στρατηγού Βεντήρη, ετοιμάζεται να εξευμενίσει τους ξένους μετόχους του εξαπολύοντας καινούργιες στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Από την άλλη μεριά, ο Ζαχαριάδης ετοιμάζει την αυτοκτονία των δημοκρατικών δυνάμεων συγκεντρώνοντας όλες τις μονάδες στο Γράμμο. Ο Γούσιας, αφού έχασε πολλούς άντρες μπροστά στο Καρπενήσι, φτάνει στη δυτική Μακεδονία εξουθενωμένος από τη δική του «Μεγάλη Πορεία».

Οι επιχειρήσεις για την στρατολογία δεν απέδοσαν τίποτα. Η Ρούμελη κρατιέται από 2.500 μονάχα παρτιζάνους που διοικούνται από το Διαμαντή και τον Ερμή.

Στις 15 του Απρίλη, το νέο κυβερνητικό Γ. Επιτελείο στέλνει στην περιοχή 20.000 άντρες. Η επιχείρηση «Αυγή» αναπτύσσεται από τα βόρεια σε τρεις διαδοχικές γραμμές για να εμποδίσει τους αντάρτες να εισχωρήσουν μέσα στη διάταξη. Ο θύλακας κλείνει από τα δυτικά με τον κόλπο της Κορίνθου, όπου οι εθνικές ναυτικές μονάδες κλείνουν την υποχώρηση από τη θάλασσα και κανονιοβολούν τα βουνά.

Στις κορφές μια σφοδρή χιονοθύελλα ταλαιπωρεί τους αντάρτες. Τα Λ.Ο.Κ. επιχειρούν τις πρώτες κρούσεις με σχετική επιτυχία. Οι κινήσεις των ταχτικών μονάδων έχουν γίνει πιο γρήγορες από πριν. Μετακινούνται στη διάρκεια της νύχτας και το πρωί εξαπολύουν αιφνιδιαστικές επιθέσεις σε νέους στόχους. Οι αντάρτες ξεφεύγουν τους απανωτούς κλοιούς, αλλά περισφίγγονται ολοένα και περισσότερο. Η καταδίωξη θα διαρκέσει ένα μήνα.

Την ίδια εποχή, το 1ο κυβερνητικό Σώμα Στρατού εκκενώνει τα τελευταία χωριά, αποκλείοντας τις δημοκρατικές δυνάμεις μέσα στα χιόνια.

Τελικά, ύστερα από σκληρές μάχες στον κάμπο του Μόρνου και γύρω από την Αρτοτίνα, οι τελευταίοι αντάρτες καταφέρνουν να περάσουν στην κοιλάδα των Αγράφων. Ένα μέρος της Ρούμελης μπαίνει κάτω από τον έλεγχο των κυβερνητικών δυνάμεων.

Τη στιγμή που ο ταχτικός στρατός αρχίζει να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά το καινούργιο αμερικάνικο υλικό που συρρέει αδιάκοπα, οι συγκεντρωμένες από τον Ζαχαριάδη δυνάμεις του Δ. Σ. στο Γράμμο, αφήνουν ακάλυπτα τα βουνά της κεντρικής Ελλάδας, προσφέροντας στο Γ. Επιτελείο της Αθήνας ένα και μοναδικό στόχο πάνω στον οποίο θα συγκεντρώσει τις δυνάμεις της.

Η επιχείρηση «Αυγή» αποτελεί μια νέα καμπή στον εμφύλιο πόλεμο. 1.368 αντάρτες αφοπλίζονται και 641 πληρώνουν με τη ζωή τους την αντιπαράθεση των ορθόδοξων αρχών του Ζαχαριάδη στα τανκς της Δύσης. Ο αγγλοσαξονικός εμπειρισμός προσαρμόζεται καλύτερα στο χώρο από το δόγμα της Κεντρικής Επιτροπής.

Στην Πελοπόννησο, οι δυνάμεις του Δ.Σ., αδύνατες σχετικά, καταφέρνουν με το δικό τους τρόπο να κρατούν τις ταχτικές μονάδες σε κατάσταση ανασφάλειας και καταλαμβάνουν και μερικά χωριά. Στις 14 του Απρίλη, ο διοικητής του 2ου λόχου μηχανοκινήτων της Σπάρτης ανατινάζεται μαζί μ' ένα φορτηγό περνώντας πάνω από μια νάρκη που έχουν τοποθετήσει οι αντάρτες.

Το ίδιο βράδι, τα στοιχεία της άκρας Δεξιάς της φρουράς της Σπάρτης, οπλίζονται, παίρνουν ένα μυδράλλιο, μπαίνουν στις φυλακές της πόλης και δολοφονούν 26 πολιτικούς κρατούμενους. Σε λίγο το κυνήγι των αντιπάλων θα γίνεται ανοιχτά και νόμιμα. Η αστυνομία δεν περιμένει παρά ένα πρόσχημα. Όλα έρχονται στην ώρα τους. Η ευκαιρία που παρουσιάζεται είναι ό,τι πρέπει, αν και δε γίνεται να συγκριθεί με εκείνα που θ' ακολουθήσουν. Την 1η του Μάη, ο Ευσταθίου πετυχαίνει τη δολοφονία του υπουργού Δικαιοσύνης Λαδά.

Ο στρατιωτικός νόμος έχει επεκταθεί σε όλη τη χώρα και η κυβέρνηση διατάζει τη μαζική εκτέλεση των καταδικασμένων σε θάνατο για παραπτώματα που είχαν διαπραχθεί πριν από το Δεκέμβρη του 1944. Ανάμεσα στην 1η και την 3η Μαΐου, 238 παλιοί μαχητές, σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας, στέλνονται στο εκτελεστικό απόσπασμα. Οι εγκύκλιοι του υπουργείου Δικαιοσύνης απαιτούν από τα δικαστήρια την επιτάχυνση των δικών, ώστε, μέχρι τα μέσα του μηνός, να τουφεκισθούν όλοι οι καταδικασθέντες σε θάνατο. Έτσι, ο αριθμός των εκτελεσθέντων ανεβαίνει στις 2.961. Η σπουδή της κυβέρνησης και των αμερικάνικων αποστολών, ξεσηκώνουν θύελλα διαμαρτυριών στην παγκόσμια κοινή γνώμη.

«Όποια κι αν είναι, γράφει η «Μάντσεστερ Γκάρντιαν» την πρώτη μέρα των εκτελέσεων, τα αισθήματα φρίκης που προκάλεσε η δολοφονία του Χρήστου Λαδά, η απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως να εκτέλεση 152 κομμουνιστάς σε αντίποινα, μας προκαλεί ντροπή και κατάπληξη». Οι «Τάιμς» της ίδιας μέρας απηχούν την ίδια αγανάχτηση: «Η ελληνική κυβέρνηση τραυμάτισε σοβαρά το κύρος της ενώπιον της Δύσεως με την διαταγήν εκτελέ

χχχχχχχχχχ τυπογρφαικό σφάλμα σελίδα 411 χχχχχχχχχχχ

εκτέλεση και των 800 άλλων κομμουνιστών...». Στο κύριο άρθρο του, το «Νταίηλυ Χέραλντ», απευθύνει επίσης μια προειδοποίηση στους κυβερνήτες της Αθήνας: «Συμβουλεύομεν ειλικρινώς την κυβέρνησιν των Αθηνών να μεταβάλη πολιτικήν έναντι των πολιτών της. Το γεγονός ότι τους εκράτησε τόσον καιρόν φυλακισμένους και κάτω από την απειλήν του θανάτου αποτελεί καθεαυτό προσβολήν κατά της κοινής γνώμης. Αν τώρα τους εκτελή κατά εκατοντάδας, το μόνον αποτέλεσμα που θα προκύψη θα είναι η επίτασις του μίσους που χωρίζει σήμερον το ελληνικόν έθνος και η προμήθεια των κομμουνιστών με υλικόν δια την προπαγάνδα των.

»Τα εγκλήματα των κρατουμένων κομμουνιστών διεπράχθησαν κατά την διάρκειαν ενός εμφυλίου πολέμου και υπερβολαί εσημειώθησαν εκατέρωθεν. Είναι δίκαιον ή έστω λογικόν να διεγείρωνται τα μίση δι' ενεργειών που αποτελούν νομιμοποιημένην σφαγήν και θα θεωρηθούν από πολλούς ως ενέργειαι πολιτικής αντεκδικήσεως; Ο κόσμος έχει κουρασθή από τας αντεκδικήσεις.

»Εάν η κυβέρνησις επιμείνη εις τας μαζικάς εκτελέσεις, θα εξεγείρη την παγκόσμιον κοινήν γνώμην και, επί πλέον, θα εξασθενήση τας τελευταίας ελπίδας της δια την ομόνοιαν της χώρας».

Η εκδήλωση των καλών αισθημάτων αποτελεί μια εφήμερη υπόθεση. Η Σοβιετική Ένωση απευθύνει μια επίσημη διαμαρτυρία στην Αθήνα και οι δυτικές πρεσβείες τρίζουν λιγάκι τα δόντια τους στην ελληνική κυβέρνηση. Οι αντεκδικήσεις ελέγχουν κάπως το βήμα τους για λίγον καιρό. Η παγκόσμια συγκίνηση βρίσκει άλλες τέρψεις.

Ο Τύπος έπαιξε σημαντικό ρόλο σ' αυτή την υπόθεση χωρίς ωστόσο να παρεμποδίσει την ηπιότητα του Αμερικανού Κηδεμόνα προς τους προστατευομένους του. Κι όμως οι ελληνικές και αμερικάνικες υπηρεσίες δεν παρέλειψαν να τους δώσουν ευκαιρίες ν' αγαναχτήσουν εναντίον τους. Θα δείξουμε τώρα πώς οι εκπρόσωποι του ολοκληρωτισμού μεταχειρίζονται τους αντιπρόσωπους αυτού του Τόπου που είναι πάντα τόσο πρόθυμος να συγκινηθεί μπροστά στις ενσαρκώσεις της «Τάξεως».

Ο Αμερικανός δημοσιογράφος Τζωρτζ Πολκ, ανταποκριτής του C.B.S. προσπαθεί από καιρό να συναντήσει το Μάρκο. Στις 8 του Μάη γράφει στο συνάδελφό του Έντουρντ Μάρλοου ότι τον ειδοποίησαν από τη Θεσσαλονίκη ότι δυο οδηγοί ανέλαβαν να τον περάσουν στην ελεύθερη Ελλάδα. Το ίδιο βράδι συναντιέται με τα δυο αυτά πρόσωπα κοντά στο καζίνο «Λούξεμπουργκ». Κλείνει ραντεβού μαζύ τους για την επομένη —Πέμπτη 9 Μαΐου— σε μια παραλία του Θερμαϊκού κόλπου απ' όπου μια βάρκα θα τον περάσει στα Πιέρια. Από τη στιγμή αυτή χάνονται τα ίχνη του Πολκ.

Τη Δευτέρα 13 του μηνός, «άγνωστοι» ταχυδρομούν την ταυτότητα του δημοσιογράφου στο 3ο Αστυνομικό Τμήμα Θεσσαλονίκης. Ο φάκελλος Πολκ ανοίγει και οι φήμες ότι δολοφονήθηκε στο βουνό αρχίζουν να διαδίδονται. Ένα μήνα αργότερα η θάλασσα ξεβράζει ένα δεμένο πτώμα που έχει πυροβοληθεί στο λαιμό. Η ταυτότητα που «βρέθηκε» στο βουνό και το πτώμα που ξεβράσθηκε από τη θάλασσα κάθε άλλο παρά που φωτίζουν την υπόθεση, αλλά η αστυνομία συνεχίζει να βεβαιώνει ότι ο δημοσιογράφος χτυπήθηκε από τους κομμουνιστές και υπόσχεται να συλλάβει τους δολοφόνους.

Η Ένωση Αμερικανών Δημοσιογράφων μυρίζεται τη ληστρική απαγωγή και παρά την επέμβαση του υφυπουργού Ντρέιπερ επιμένει να στείλει επιτόπου έναν ερευνητή.

Έτσι φτάνει στην Αθήνα ο ίδιος ο στρατηγός Ντόνοβαν, πρόεδρος του συνδέσμου. Παρά τις προσπάθειες που καταβάλλει του είναι αδύνατο να συναντήσει τον ελληνικής καταγωγής Αμερικανό δημοσιογράφο Χατζηαργύρη, φίλο του Πολκ, αλλά τελικά τον ανακαλύπτει στα κρατητήρια της Ασφάλειας της Θεσσαλονίκης. Ύστερα από μερικές μέρες παρενοχλήσεων και μανούβρας, καταγγέλλει την ελληνική κυβέρνηση ότι παρεμποδίζει συστηματικά τις έρευνές του και ότι προσπαθεί να θολώσει την υπόθεση.

Ο ξένος Τύπος αρχίζει να βάλλει εναντίον των αμερικανικών υπηρεσιών και της Ιντέλιτζενς Σέρβις.

Η αστυνομία της Θεσσαλονίκης υπόσχεται πάντα ν' ανακαλύψει τους δολοφόνους. Θα περάσουν μήνες ώσπου μια δίκη «επί παραγγελία» θα ρθει να θολώσει περισσότερο ακόμα τα νερά σ' αυτή την ιστορία. Αλλά η διεθνής κοινή γνώμη δεν αφήνεται να ξεγελαστεί από ένα υποτιθέμενο θαλάσσιο ατύχημα, η διφορούμενη αυτή υπόθεση προκαλεί αρκετό θόρυβο ώστε ν' αρχίσουν να ξεχνιούνται οι μαζικές εκτελέσεις της πρώτης βδομάδας του Μάη.

Στις 31 του Μάη το ραδιόφωνο των ανταρτών μεταδίδει μια πρόταση για ειρήνη που φέρνει την υπογραφή του Μάρκου.

«...Ο αρχηγός του Δ. Σ. είναι πάντοτε πρόθυμος να δεχτεί και να ενισχύσει κάθε πρωτοβουλία, απ' οπουδήποτε κι αν προέρχεται, που θα βοηθούσε την Ελλάδα να ξαναβρεί την ηρεμία της».

Ο Τσαλδάρης δίνει μια πρώτη ανεπίσημη απάντηση σε εφημερίδα των Αθηνών: «Ουδεμία διαπραγμάτευσις είναι δυνατή μετά των στασιαστών. Δεν έχουν άλλην εκλογήν πλην της παραδόσεως άνευ όρων ή του εκμηδενισμού».

Δυο μέρες αργότερα, ο αντιπρόεδρος διαψεύδει επισήμως τη δήλωση. Ο διεθνής Τύπος παραδίδεται στις εικασίες.

Η κυβέρνηση Σοφούλη στέλνει έναν απεσταλμένο στο Γράμμο, αλλά ο Ζαχαριάδης δεν πιστεύει περισσότερο από τον Τσαλδάρη στη συμφιλίωση. Απαντάει γι' άλλη μια φορά: «Δεν θα δεχτούμε να συζητήσουμε παρά όταν τα μέλη της κυβέρνησης της Αθήνας δικαστούν σαν εγκληματίες πολέμου».

Στο μεταξύ ο Γκρίσγουωλντ στέλνει στην Ουάσιγκτον μια ενθαρρυντική έκθεση: ο ταχτικός στρατός, βεβαιώνει, είναι σε θέση να καταστείλει την επανάσταση μέχρι το τέλος του φθινοπώρου. Η δήλωση φέρνει αμέσως τους καρπούς της. Ο Τσαλδάρης από τη μια μεριά κι ο Ζαχαριάδης από την άλλη, αναγγέλλουν ότι σκάβουν ο ένας τον τάφο του άλλου.

Στις 15 του Ιούνη, ο κυβερνητικός στρατός στέλνει 90.000 άντρες του στο Γράμμο και προσπαθεί να κυκλώσει τις δημοκρατικές δυνάμεις που έχουν συγκεντρωθεί εκεί από τον Ζαχαριάδη.

Κι ενώ η κυβερνητική αεροπορία βάζει φωτιά με τις ναπάλμ στις κορφές της δυτικής Μακεδονίας, μια άλλη βόμβα ετοιμάζεται να σκάσει στο Βελιγράδι. Ο Στάλιν, αφού απέτρεψε όλες τις προσπάθειες για τη δημιουργία της βαλκανικής ομοσπονδίας, αποφασίζει να ξεμπερδεύει μια και καλή με τις τάσεις ανεξαρτησίας του Τίτο. Αντιγράφει το σχέδιο για λογαριασμό του και καλύπτεται κάτω από μια νέα ομοσπονδία με επικεφαλής τον Δημητρώφ.

Ο πόλεμος ανάμεσα στους δύο Ιωσήφ έχει αρχίσει.

Ο αφορισμός του Τίτο

Στις 17 Μαρτίου, ύστερα από μια συμφωνία μεταξύ Τίτο και Αλβανών, οι Σοβιετικοί απευθύνουν μια προειδοποιητική απειλή στην Κεντρική Επιτροπή της Γιουγκοσλαβίας. Δυο άλλες ακολουθούν στις 4 και 22 Μαΐου. Άλλα ο Τίτο αρνιέται να τοποθετήσει τη συζήτηση στο ιδεολογικό επίπεδο. Στέλνει μια πρώτη απάντηση στον Μολότωφ, υπουργό των Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης, και στις 20 Μαΐου απευθύνεται στο Στάλιν.

Οι Σοβιετικοί θέλουν να φέρουν τη συζήτηση μπροστά στους αντιπροσώπους της Κομινφόρμ. Ο Τίτο αρνιέται να υποταχτεί σ' αυτή τη διαδικασία και να παρουσιαστεί σ' ένα δικαστήριο Ιερής Εξέτασης. Προτείνει, αντίθετα, στους Ρώσους να στείλουν μια επιτροπή στο Βελιγράδι να ερευνήσει την κατάσταση και ν' αναζητήσει έναν τρόπο διακανονισμού των διαφορών.

Αλλά η σύγκρουση έχει προχωρήσει πολύ και δεν επιδέχεται θεραπεία. Οι Σοβιετικοί «ειδικοί» έχουν τρυπώσει σε όλους τους τομείς δραστηριότητας της χώρας. Ο Τίτο γνωρίζει τις σταλινικές μεθόδους. Δεν διστάζει λοιπόν να τους παρακολουθεί από πολύ κοντά και στη χειρότερη περίπτωση να τους συλλαμβάνει και να τους εξαφανίζει. Ο τιτοϊσμός, οι τάσεις ανεξαρτητοποίησης μέσα στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο, είναι ένα κακό που ο Στάλιν θέλει να εξοστρακίσει με κάθε θυσία. Στις 28 του Ιούνη, έρχεται η οριστική ρήξη. Η Κομινφόρμ καταδικάζει τη γιουγκοσλάβικη πολιτική.

Η «κλίκα Τίτο - Καρντέλι - Τζίλας - Ράνκοβιτς» φορτώνεται μ' όλα τα εγκλήματα: πρόδωσε τον μαρξισμό - λενινισμό, ακολουθεί εχθρική πολιτική απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. δυσφημώντας τους Σοβιετικούς ειδικούς, ακολουθεί στραβό δρόμο στην αγροτική της πολιτική αρνούμενη να εθνικοποιήσει τη γη, καταδιώκει τους καλούς κομμουνιστές, ευνοεί μια «εξτρεμιστική» πολιτική θέλοντας να εθνικοποιήσει το μικρεμπόριο, αρνιέται να συζητήσει με τα άλλα αδελφά κόμματα και προχωρεί στο δρόμο του εθνικισμού και των παραχωρήσεων προς τους ιμπεριαλιστές.

Η ρήξη Τίτο - Στάλιν, φέρνει το ελληνικό επαναστατικό κίνημα σε μια εξαιρετικά λεπτή θέση. Ο Ζαχαριάδης θέλει πρώτα απ' όλα ν' αποσπάσει την εκτίμηση του Στάλιν, αλλά δεν μπορεί να κηρυχτεί ανοιχτά ενάντια στη Γιουγκοσλαβία. Επιχείρησαν συχνά να φωτίσουν τη διάσταση Μάρκου - Ζαχαριάδη αναφερόμενοι στη ρήξη Τίτο - Στάλιν. Πρόκειται μάλλον γι' απλοποίηση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Μάρκος, αρχηγός των ανταρτών, αναγνωρίζει στον Τίτο αν όχι ένα ακαταμάχητο πρότυπο, τουλάχιστο ένα προικισμένο αδερφό. Κι αυτό τον βοηθάει να σχηματίσει μια ιδέα για τους θεματοφύλακες της ορθοδοξίας που του επιτρέπει να αξιολογήσει τους εκτοξευόμενους χαρακτηρισμούς των γραφειοκρατών που δεν διστάζουν να κατηγορήσουν και τον ίδιο για «τιτοϊσμό». Η ορθοδοξία γνωρίζει από ρητορικά σχήματα, αλλά η «συμπαιγνία» Μάρκου - Τίτο δεν προχωρεί παραπέρα. Ο Ζαχαριάδης, από την πλευρά του, οπαδός της επέκτασης της πάλης παρά τις ανησυχίες των Σοβιετικών που θέλουν να θεραπεύσουν το ελληνικό απόστημα, δεν κατευθύνεται παρά ελάχιστα από τη Μόσχα, άσχετα αν η πιο μεγάλη επιθυμία του ίδιου είναι να πέσει στην αγκαλιά του Στάλιν. Το πρόβλημα πάνω στο οποίο συγκρούονται ο αρχηγός του Δ. Σ. και ο Γενικός Γραμματέας του Κ.Κ.Ε. είναι το πρόβλημα της στρατηγικής. Στις αρχές αυτού του χρόνου, του 1948, η κρίση είναι έτοιμη να ξεσπάσει, αλλά εκείνο που τρέφει τις διαφωνίες είναι περισσότερο οι διαφορές γνώμης πάνω στο θέμα της μάχης του Γράμμου, παρά η απόφαση της Κομινφόρμ. Ο Μάρκος δεν θ' απομακρυνθεί σαν πράκτορας του Τίτο, ούτε προφανώς και ο Στάλιν θα πει στον Ζαχαριάδη να περάσει στο «ανώτερο στάδιο» της στρατηγικής.

Μερικές μέρες μετά το ανάθεμα της Μόσχας, η 4η Ολομέλεια του Κ.Κ.Ε., που συνέρχεται κάτω απ' τους κρότους της μάχης του Γράμμου, αποφεύγει να πάρει ανοιχτή θέση. Η Ολομέλεια συντάσσεται μυστικά με την απόφαση της Κομινφόρμ, αλλά δεν κάνει καθόλου δημόσια κριτική ενάντια στη Γιουγκοσλαβία. Εφτά μήνες αργότερα, η 5η Ολομέλεια θα ψηφίσει μια καινούργια απόφαση το ίδιο διακριτικά. Μονάχα πολύ αργότερα, όταν ο Στάλιν θα θελήσει να καταλογίσει τις συνέπειες της

πολιτικής του Κ.Κ.Ε., ο Τίτο θα γίνει ο αποδιοπομπαίος τράγος της ελληνικής τραγωδίας. Αλλά και πάλι η αλήθεια δεν θα βγει στη μέση.

Στο μεταξύ, η Γιουγκοσλαβία συνεχίζει να υποστηρίζει τους αντάρτες με μεγαλύτερη συνέπεια από τις άλλες φίλες χώρες. Η λύση της αντιδικίας Μάρκου - Ζαχαριάδη πλησιάζει μέσα απ' τις άσπρες φλόγες του ναπάλμ που αγκαλιάζουν τις κορυφογραμμές του Γράμμου.

Γράμμος - Βίτσι

«Βαδίζουμε πάνω στο συγκρότημα του Γράμμου για να εκμηδενίσουμε τον σλαβοκομμουνισμό. Ο Γράμμος θα γίνει ο τάφος του σλαβοκομμουνισμού». Στις 15 του Ιούλη, η ημερήσια διαταγή του κυβερνητικού στρατού δίνει το σύνθημα της επιχείρησης «Κορωνίς». Ο στρατηγός Βαν Φλητ ακολουθεί προσωπικά τις κινήσεις των στρατευμάτων.

70.000 άντρες του ταχτικού στρατού συγκλίνουν προς τα βορειοδυτικά της Ελλάδας. Δεν είναι παρά το πρώτο κύμα. Απέναντι, 12.000 περίπου αντάρτες. Στρατολογημένοι φαντάροι ενάντια σ' επαναστάτες: η μόνη ποιοτική υπεροχή των ανταρτών μπροστά στον αριθμό, την αεροπορία, τα τεθωρακισμένα και τα τελευταία προϊόντα της πολεμικής βιομηχανίας.

Η μια από τις λαβίδες του κυβερνητικού στρατού προσπαθεί να δημιουργήσει σφήνα από την πλευρά των συνόρων ενώ η άλλη αναπτύσσεται από ανατολικά προς τα δυτικά επιχειρώντας ν' αποκλείσει τις δυνάμεις του Δ. Σ. Οι αντάρτες έχουν διαταγή να κρατήσουν με κάθε θυσία τις θέσεις τους.

Μονάχα μερικές ομάδες σαμποτέρ δρουν στα νώτα του εχθρού εφαρμόζοντας μεθόδους ανταρτοπολέμου. Όταν ο βράχος είναι τόσο συμπαγής που δεν προσφέρεται για το θάψιμο των ναρκών, ναρκοθετούνται τα δέντρα ή ολόκληρη αλυσίδα από πυροδοτημένες βόμβες αφήνεται να κυλήσει από τις κορυφές των υψωμάτων στις πλαγιές.

Τα βραχώδη συγκροτήματα που δεσπόζουν στην κοιλάδα του Αλιάκμονα, σφυροκοπούνται από τις βόμβες ναπάλμ και τις ρουκέτες και γίνονται στόχος ατελείωτου προπαρασκευαστικού πυρός. Η αμερικάνικη αφθονία στην υπηρεσία του πολέμου. Αλλά οι αντάρτες δεν παύουν να ξεπετιούνται μέσα από τις αποτεφρωμένες κρύπτες τους. Στις γυμνές πλαγιές, τα κύματα των εφόδων του κυβερνητικού στρατού ακολουθούν το ένα τ' άλλο. Όταν τα υψώματα κυκλώνονται ασφυχτικά, οι τελευταίοι επιζώντες επαναλαμβάνουν τη χειρονομία των κλεφτών: ρίχνονται στο κενό για να μην πέσουν στα χέρια των αντιπάλων τους. Ο Κλέφτης, ο Σμόλικας, η Βασιλίτσα, ο Άγιος Νικόλαος, η Μπολιάνα, ο Πύργος, η Μάργια Γκόλιο, το Στενό της Όντριας, η Όρλια, το Κοπάντζε, η Βόλια, η Αμμούδα, ο Γράμμος, τόσα βουνά όπου το κάθε πετραδάκι έχει βαφτεί με αίμα. Όλοι οι παρατηρητές μένουν κατάπληκτοι από την αυτοθυσία τον μαχητών, αντρών, γυναικών κι εφήβων του Δημοκρατικού Στρατού. Για άλλη μια φορά η Ελλάδα δημιουργεί ήρωες. Αλλά γιατί; Γιατί οι επαναστατικές δυνάμεις γαντζώνονται σε θέσεις που δύσκολα κρατιόνται; Γιατί δεν χρησιμοποιούν πλέον την κίνηση και τη γνώμη του εδάφους που αποτελούν τη βασική τους δύναμη; Ο Γιαννούλης, παλιός δικηγόρος, αξιωματικός τον εφεδρειών, οργανωτής των νέων ανταρτικών ομάδων μετά το Λιτόχωρο, έλαβε διαταγή να κρατήσει το ύψωμα Μπάτρα μέχρι να εξοντωθούν όλοι οι στρατιώτες του. Όταν όλα έχουν χαθεί, αποφασίζει να φυγαδέψει τους τραυματίες του και το υπόλοιπο από την ταξιαρχία του. Ο Γιαννούλης, ο καπετάνιος, ο άνθρωπος του βουνού, παραβαίνει τις διαταγές. Καταφέρνει να φτάσει στο Κάμενικ κι ενώνεται μ' έναν άλλο παλιό καπετάνιο, τον Υψηλάντη. Έχει εκπληρώσει την αποστολή του στο έπακρο και ταυτόχρονα διασώζει πενήντα στρατιώτες του που δεν μπορούσαν πλέον να κάμουν τίποτε μπροστά στις κυβερνητικές εφόδους.

Όταν θα γίνει ο απολογισμός των νεκρών, θα χρειαστεί να βρεθούν εξιλαστήρια θύματα. Ο Γιαννούλης είναι στο πρόγραμμα. Η δίκη του θα χρησιμέψει σαν παράδειγμα για τους καπετάνιους της «μικροαστικής κληρονομιάς των μεθόδων του Ε.Λ.Α.Σ.».

Σ' όλη τη διάρκεια της μάχης του Γράμμου, που φιλοδόξησε να εκμηδενίσει τον σλαβοκομμουνισμό σε δυο βδομάδες και χρειάστηκε οχτώ, ο κυβερνητικός στρατός είχε μεγάλες απώλειες αλλά δεν έπαψε να λαβαίνει ενισχύσεις. Στις τάξεις των παρτιζάνων το θάρρος και το πείσμα δεν θ' απολείψουν στιγμή. Υπακούνε και μένουν να σκοτωθούν επιτόπου. Είναι εκτελεστικά όργανα και

πιστεύουν στο σκοπό τους. Αλλά πολλοί από εκείνους που βρίσκονται κοντά στους υπεύθυνους των αποφάσεων, αρχίζουν ν' αμφιβάλουν για το αλάθητο των μεθόδων του Ζαχαριάδη. Με την εξέλιξη που πήραν τα πράγματα, ο Μάρκος έχει την ευκαιρία να επαληθέψει πανηγυρικά το γνωμικό, σύμφωνα με το οποίο «η άμυνα είναι ο τάφος της επανάστασης». Οι διαταγές υπογράφονται πάντα με τ' όνομά του, αλλά όλες οι υποδείξεις του σκοντάφτουν πάνω στη δογματική περιφρόνηση των διδακτόρων.

Η 4η ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Στις 28 του Ιούλη, η καταδίκη του Τίτο από την Κομινφόρμ δικαιολογεί τη σύγκληση μιας νέας Ολομέλειας. Ο Ζαχαριάδης επωφελείται από την ευκαιρία για να βάλει, γι' άλλη μια φορά, τους καπετάνιους στη θέση τους.

Σε μερικά χιλιόμετρα απόσταση η μάχη λυσσομανά. Ο Μάρκος επιμένει ότι η γραμμή της 3ης Ολομέλειας θα πρέπει ν' αμφισβητηθεί και να υιοθετηθεί μια καινούργια στρατηγική για τη μάχη που διεξάγεται.

Στις 2 του Ιούλη, κατά τη διάρκεια μιας προπαρασκευαστικής συνεδρίασης, κάνει έναν κριτικό απολογισμό των τελευταίων στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ο Ζαχαριάδης τον διακόπτει:

—Αν οι στόχοι της 3ης Ολομέλειας δεν μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν, φταίνε οι κακοί κομμουνιστές που παραμέλησαν τα καθήκοντά τους[126].

Στην καρδιά της δραματικής μάχης που διεξάγεται, κανένας δεν τολμά να διακινδυνέψει μια σύγκρουση. Η εισαγωγική έκθεση και η απόφαση της Ολομέλειας συντάσσονται από τον Ζαχαριάδη, αλλά εκείνος που επιφορτίζεται να την αναγνώσει στα δέκα στελέχη του κόμματος (υπάρχουν έντεκα απόντες) είναι ο αμφισβητίας Μάρκος. Δέχεται, για τελευταία φορά, να υποχωρήσει στο όνομα της συνοχής του κόμματος. Η απόφαση, μέσα στην οποία τα διαπραχθέντα σφάλματα δικαιολογούνται πολύ συνοπτικά, δεν διστάζει, στην κατάληξή της, να βεβαιώσει ότι «ο μοναρχοφασισμός είναι κιόλας ακρωτηριασμένος» και ότι «το οριστικό του τέλος είναι κοντύτερα από ποτέ».

Πρόκειται για άβυσσο αισιοδοξίας.

Οι αγωνιστές που ψήνονται μέσα στη φωτιά του ναπάλμ νομίζουν ότι, ξεπουλώντας τη ζωή τους, εκπληρώνουν την τελική θυσία πριν από τη νίκη. Υπάρχουν πολλές γυναίκες, πολλοί έφηβοι, που προβάλλουν μια μανιασμένη, μια εξωπραγματική αντίσταση στις κυβερνητικές δυνάμεις. Το θάρρος δεν έλειψε ποτέ πάνω στα βουνά. Η Ελλάδα δε φοβάται να ματώσει. Κι είναι ακριβώς αυτή η τρομερή εμπιστοσύνη των μαχητών, μια εμπιστοσύνη που άλλοι την καταχρώνται και την εκμεταλλεύονται, που δίνει το μέτρο της τραγωδίας. Την αστέρευτη γενναιοψυχία της Ελλάδας.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ «ΚΟΡΩΝΙΣ»

Πάνω στα υψώματα της Φούρκας, οι παρτιζάνοι γίνονται ένα με το χώμα μέσα στους λάκκους που ανοίγουν οι βόμβες. Μέσα στα τελευταία αμπριά, οι πληγωμένοι συνεχίζουν να δέχονται τον καταιγισμό των φλογών του φωσφόρου που μπαίνουν από τις χαραμάδες και τους καίνε τη σάρκα. Δεν υπάρχει πια ούτε σπιθαμή εδάφους να καλυφθείς. Οι βομβαρδισμοί των τελευταίων ημερών έχουν ξυρίσει τα βράχια και απογυμνώσει τις κορφές. Ένα αεροπλάνο στριφογυρίζει σαν γύπας στον ουρανό πριν να εφορμήσει με το στριγγό του γρύλισμα. Οι φιγούρες σωριάζονται στο σκληρό έδαφος. Μονάχα μια μένει όρθια. Μια νέα γυναίκα, μ' ένα αυτόματο μυδράλλιο στη μασχάλη, στέκει αντιμέτωπη στο θηρίο. Ρίχνει μια πρώτη μπαταριά προς την κατεύθυνση του αεροπλάνου. Τη

λένε Άννα Ντόσσα και είναι είκοσι πέντε χρονών. 33 παρτιζάνοι μάχονται κάτω από τις διαταγές της. Το αεροπλάνο ξαναβουτάει. Η Άννα στέκεται όρθια κι αδειάζει επάνω του μια καινούργια μπαταριά. Είναι μια μονομαχία ανάμεσα στη γυναίκα πάνω στο βράχο και στον πιλότο. Το αεροπλάνο βουτάει για τρίτη φορά. Η Άννα κανονίζει τη βολή της. Ένας μαύρος καπνός ξεπηδάει από το μοτέρ. Το αεροπλάνο συντρίβεται στους πρόποδες του βουνού.

Μπροστά στα άρματα μάχης, την αεροπορία και το πυροβολικό, οι αντάρτες απαντούν με χειροβομβίδες που τις πετάνε από τις κορφές, με παγιδευμένα μουλάρια εγκαταλειμένα στις πλαγιές, με χιονοστιβάδες, με αναζήτηση της πάλης σώμα με σώμα.

Οι κυβερνητικές επιθέσεις κρατούν μέχρι το τέλος του Ιούλη. Ο Κλέφτης, που δεσπόζει πάνω απ' την Κόνιτσα κι έχει 2.000 μέτρα ύψος, πέφτει την 1η Αυγούστου, ύστερα από 40 μέρες μάχης. Περισσότερες από 2.000 οβίδες σφυροκοπούνε την κορφή του είκοσι τέσσερεις ώρες πριν από την τελική έφοδο. Ο βασιλιάς, η βασίλισσα, ο αρχιστράτηγος Παπάγος, ο στρατηγός Βαν Φλητ και οι υπουργοί έρχονται αυτοπροσώπως να παρακολουθήσουν το θέαμα και να ανεβάσουν το ηθικό των στρατευμάτων τους.

Ο στρατηγός Κιτριλάκης μπαίνει επικεφαλής του ταχτικού στρατού, αντικαθιστώντας τον Καλογερόπουλο, ενώ ο στρατηγός Τσακαλώτος βαδίζει προς τα βορειοδυτικά με όλες τις διαθέσιμες εφεδρείες.

Μετά την εγκατάλειψη του Κλέφτη, κύριου φυσικού οχυρού που κλείνει το δρόμο για το Γράμμο, οι δημοκρατικές δυνάμεις αναδιπλώνονται προς τα βόρεια. Τα Γκόλιο, Καρντάρι, Στενό κρατούν μέχρι τις 6 και 7 Αυγούστου· το Κάμενικ μέχρι τις 17. Οι μάχες βρίσκονται στην όγδοη εβδομάδα και το σύνολο των δημοκρατικών δυνάμεων συνωθείται πλέον πάνω στον ίδιο το Γράμμο. 9.000 αντάρτες κυκλωμένοι από 90.000 στρατιώτες. Οι απώλειες είναι φοβερές. Οι κυβερνητικές πηγές δίνουν 801 σκοτωμένους και 5.000 τραυματίες από τις τάξεις τους, και 3.127 σκοτωμένους και 589 αιχμαλώτους (όχι τραυματίες) από τις τάξεις των ανταρτών. Οι αριθμοί που δίνονται από το Δημοκρατικό Στρατό σχετικά με τις κυβερνητικές απώλειες είναι οι εξής: 5.125 σκοτωμένοι, 16.000 τραυματίες, 1.737 αιχμάλωτοι και λιποτάχτες, 35 αεροπλάνα και 18 άρματα μάχης.

Η αλήθεια βρίσκεται προφανώς πιο κοντά στα τελευταία δεδομένα. Όλοι οι ξένοι ανταποκριτές μένουν κατάπληχτοι από το βαρύ τίμημα σε ανθρώπινες ζωές που στοιχίζουν οι κυβερνητικές έφοδοι, καθώς στέλνονται κατά κύματα να καταλάβουν τα υψώματα κι ακολουθούνται από άλλα κύματα που κάνουν αδύνατη την υποχώρηση των επιζώντων.

Γύρω από τον Κλέφτη, η πυκνότητα του πυρός και το πετρώδες έδαφος εμποδίζουν για μέρες την ταφή των νεκρών του κυβερνητικού στρατού. Το θέαμα είναι δαντικό.

Στις 19 Αυγούστου, ο κυβερνητικός στρατός ανασυντάσσεται κι ετοιμάζεται να καταφέρει το τελειωτικό χτύπημα στο Γράμμο.

Στο Γενικό Δημοκρατικό Στρατηγείο, η σύγκρουση στο στρατηγικό πεδίο που φέρνει αντιμέτωπους το Μάρκο και τον Ζαχαριάδη, ξεσπάει. Ο Μάρκος επιμένει στην άποψη ότι πρέπει να ξεγλιστρήσει προς τα βόρεια, να διασκορπίσει τις δυνάμεις του και να παρενοχλεί τις κυβερνητικές μονάδες. Ο Ζαχαριάδης αναγκάζεται να παραδεχτεί ότι ο Γράμμος είναι αδύνατο να κρατηθεί και δέχεται με βαρειά καρδιά το σχέδιο της εξόδου, αλλά επιμένει να ξανασυνταχτεί ο Δημοκρατικός Στρατός στο Βίτσι και να εγκαταστήσει εκεί καινούργιες θέσεις, με τα νώτα του προς τα γιουγκοσλαβικά σύνορα.

Ζητάει μήπως ο Ζαχαριάδης, που ξέρει την απελπιστική κατάσταση του Δημοκρατικού Στρατού, να φορτώσει την αποτυχία του στις πλάτες του ρεβιζιονιστή Τίτο;

Στο μεταξύ, ο πόλεμος εκ παρατάξεως που προκρίθηκε από την Κεντρική Επιτροπή αμφισβητείται πάλι καθώς προκύπτει η ανάγκη υποχώρησης από το Γράμμο το συντομότερο. Ο Ζαχαριάδης δεν αναθεωρεί ωστόσο τις απόψεις του. Καταγγέλλει τους ένοχους. Ο Γιαννούλης, ο ιδρυτής του κινήματος των παρτιζάνων στην περιοχή, φορτώνεται όλους τους νεκρούς και όλα τα αμαρτήματα. Αν ο Κλέφτης και το Κάμενικ έπεσαν, είναι γιατί οι «κακοί κομμουνιστές» πρόδωσαν και πήραν άτυχες πρωτοβουλίες. Στις 20 Αυγούστου, ο Γιαννούλης παραπέμπεται σε δίκη. Του καταμαρτυρούν ότι το 1942 έλαβε μέρος σε μια αντιστασιακή κίνηση, το Ι.Β.Ε. που αργότερα, όταν εκείνος είχε περάσει πλέον στις τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ., στράφηκε προς τη Δεξιά. Ύστερα από μια παρωδία δίκης, ο Γούσιας δίνει προσωπικά τη διαταγή της εκτέλεσης.

—Η επικύρωση της ποινής από το Γ. Σ. βρίσκεται στο δρόμο. Είναι άχρηστο να περιμένουμε. Τουφεκίστε το Γιαννούλη.

Ο Δ. Σ., παρά «τη μεγάλη του δύναμη» εγκαταλείπει το Γράμμο, «θύμα των εσφαλμένων χειρισμών ενός προδότη». Μια νέα βίαιη σύγκρουση ξεπηδάει ανάμεσα στον Ζαχαριάδη και στο Μάρκο που του καταλογίζει ότι θέλει να εκκαθαρίσει την επανάσταση. Ο Ζαχαριάδης δύσκολα μπορεί να εφαρμόσει την ταχτική Γιαννούλη στον πρώτο άνθρωπο του Δημοκρατικού Στρατού. Ωστόσο ο Μάρκος δεν είναι ασφαλής.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

Τη νύχτα της 20ής προς την 21η Αυγούστου, οι αντάρτες περνούν στην αντεπίθεση στα βόρεια του Γράμμου, στην περιοχή της Σλίμνιτσας. Το άνοιγμα έχει γίνει. Μέσα στο σκοτάδι, όλες οι δυνάμεις του Δ. Σ. καταφέρνουν να ξεγλιστρήσουν. Δεν αφήνουν, ούτε ένα όπλο επιτόπου. Στις 21, μέχρι τις δέκα το πρωί, όλοι οι τραυματίες έχουν φυγαδευτεί και κατευθύνονται προς τη λίμνη της Πρέσπας.

Ο ανταποκριτής της «Φρανς Πρες» μεταδίδει:

«Ο στρατηγός Μάρκος καταφέρνει με μεγάλη επιτηδειότητα να απαγκιστρώνεται την τελευταία στιγμή, κάτω από την προστασία ενός μικρού τμήματος κάλυψης που προστατεύει την ταχτική υποχώρηση του μεγάλου όγκου των δυνάμεών του».

Στην πραγματικότητα, η ρήξη του Μάρκου και του Γενικού Επιτελείου έχει τελειώσει. Η αποχώρηση του Δ. Σ. από το Γράμμο δίνει στους κομισάριους το σύνθημα της επίθεσης.

Ενώ οι δημοκρατικές δυνάμεις πορεύονται προς τα σύνορα για να συγκεντρωθούν κατόπιν στο Βίτσι, ο Μάρκος, ύστερα από την τελευταία φιλονικία με τον Ζαχαριάδη, κατευθύνεται προς την Αλβανία.

Κατά τη διάρκεια της ίδιας νύχτας 20 με 21 Αυγούστου κι ενώ οι δημοκρατικές δυνάμεις γλιστρούν μέσα από το άνοιγμα των κυβερνητικών, υποστηριζόμενοι από μια οπισθοφυλακή δώδεκα αντρών, ο Μάρκος ξεκόβει από τον όγκο των ανταρτών και στρίβει προς τα δυτικά. Στο περιβάλλον του έχουν μείνει κατάπληχτοι από την υπόθεση Γιαννούλη και περιμένουν και χειρότερα.

Ο Μάρκος χώνεται γρήγορα στο βουνό. Προαισθάνεται τον κίνδυνο. Δεν έχει άδικο. Μόλις είχε εγκαταλείψει το Γενικό Στρατηγείο και μια άλλη αποστολή υπό τις διαταγές κάποιου Πολύδωρου, που τα σκοτεινά καθήκοντα που αναλαμβάνει τα γνωρίζουν όλοι, τον παίρνει στο κατόπι. Έχει σαν εντολή να δημιουργήσει ένα πλαστό επεισόδιο στα σύνορα.

Οι άνθρωποι του Πολύδωρου δεν είναι συναισθηματικοί, δεν έχουν αρνηθεί ποτέ να συμμετάσχουν σε μια «τιμωρό» εκστρατεία, αλλά το να στήσουν ενέδρα στο Μάρκο είναι κάτι που ξεπερνάει κατά

πολύ το πλαίσιο των συνηθισμένων τους αποστολών. Ενώ αυτοί αμφιταλαντεύονται, ο Μάρκος επιταχύνει την πορεία του. Ο Πολύδωρος δεν θα τον προλάβει παρά όταν εκείνος θα βρίσκεται στην άλλη πλευρά των συνόρων. Η ενέδρα έχει στηθεί, αλλά οι πρώτες τουφεκιές αναστατώνουν ένα αλβανικό απόσπασμα που περιπολεί στην περιοχή. Η απόπειρα αποτυχαίνει. Ο Μάρκος γλυτώνει και αποσύρεται με την κάλυψη των συνοριακών φρουρών του Εμβέρ Χότζα. Η σοβιετική αποστολή στην Αλβανία αναλαμβάνει την προστασία του.

Μετά το θάνατο του Άρη, μετά την εκστρατεία δυσφήμισης που οργανώνει ο Ζαχαριάδης ενάντια στο πνεύμα του Ε.Λ.Α.Σ., η απομάκρυνση και η απόπειρα δολοφονίας του Μάρκου βάζουν εριστικό τέρμα στην προσπάθεια εφαρμογής μιας διαφορετικής αντίληψης για την πάλη και φαλκιδεύουν γι' άλλη μια φορά τη ζωντανή φυσιογνωμία της Ελλάδας. Μένουν οι παρτιζάνοι, οι γυναίκες και τα παιδιά που πιάνουν θέσεις πάνω στο Βίτσι με την ίδια αποφασιστικότητα και την ίδια αυτοθυσία και γενναιότητα. Μένει η επανάσταση που πληρώνει χωρίς να λογαριάζει και υφίσταται μια μοίρα που άλλοι της καθορίζουν.

Για όλους τους μαχητές ο Μάρκος παραμένει ο αναμφισβήτητος αρχηγός του Δ. Σ. Οι διαταγές του Γενικού Στρατηγείου συνεχίζουν να εκδίδονται στ' όνομά του. Τώρα, ανάμεσα στην αποτυχούσα δολοφονία του και τον μελλοντικό του εξοστρακισμό, τους έχουν ετοιμάσει μια άλλη εξήγηση της απουσίας του: ο αρχηγός του Δ. Σ. πάσχει από μια σοβαρή αρρώστια!

Στις 25 Αυγούστου, ο Κικίτσας καλείται πάλι στο Γ. Σ. του Βίτσι. Η πρόσκληση υπογράφεται από το Μάρκο. Τον δέχονται ο Γούσιας και ο Ζαχαριάδης. Μια αόριστη ανησυχία πλανιέται από καιρό γύρω από τους καπετάνιους. Ο Κικίτσας εκφράζει αμέσως την έκπληξή του.

—Πού είναι ο Μάρκος; Αυτός με κάλεσε να έρθω.

Ο Ζαχαριάδης, με τους αγκώνες στηριγμένους επάνω στο τραπέζι, ακουμπάει το πηγούνι στα χέρια του και τον κοιτάζει στα μάτια.

—Ο Μάρκος είναι σοβαρά άρρωστος. Φοβόμαστε πως θα πεθάνει.

Κάτι στη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη και στη δήλωσή του, αναστατώνει τον Κικίτσα. Ξέρει το Μάρκο από καιρό. Από την εποχή της Αντίστασης δεν έπαψε να μάχεται στο πλευρό του. Την τελευταία φορά που τον είδε, δυο βδομάδες πριν, δεν είχε καθόλου ύφος άρρωστου ανθρώπου. Θυμάται τις φήμες που κυκλοφορούσαν όταν έφυγε ο Τζίμας. Η σκηνοθεσία επαναλαμβάνεται: θέλουν να εξαφανίσουν το Μάρκο.

Ο Ζαχαριάδης κοιτάζει πιο έντονα το συνομιλητή του.

—Η υγεία του Μάρκου δεν του επιτρέπει πια ν' ακολουθήσει το Δημοκρατικό Στρατό. Πρέπει ν' αναλάβεις εσύ την αρχηγία.

Μετά την απομάκρυνση του Μάρκου, ο πρώτος ρόλος του ανδρείκελου ανατίθεται στο διάδοχό του. Αλλά ο Κικίτσας δεν έχει σκοπό να παίξει το ρόλο του προσωπείου για τους τεφρούς τιτλούχους της αφηρημένης επανάστασης.

—Ξέρω το Μάρκο και είμαι βέβαιος ότι αν είναι άρρωστος, γρήγορα θα συνέρθει. Το βρίσκω πρόωρο να μιλάμε για διαδοχή.

Ο Ζαχαριάδης δε χάνει τον καιρό του. Αφού ο Κικίτσας αρνιέται να κάμει τον αυλοκόλακα των κομμισάριων, θα μπει στην πρώτη σειρά του μαυροπίνακα. Αυτός είναι που διέταξε την απαγκίστρωση από το Γράμμο. Μόνο που η αυθεντία και το γόητρό του δεν είναι εύκολο ν' αμφισβητηθούν ακόμη και μπροστά σε ειδικό δικαστήριο, θα χρειαστεί λοιπόν να βρεθεί ένας έμμεσος τρόπος.

Στις 28, τρεις μέρες μετά τη συνομιλία του με το Ζαχαριάδη, ο Κικίτσας εξαποστέλλεται στις λαϊκές δημοκρατίες με την πλατωνική ιδιότητα του περιοδεύοντος πρεσβευτή.

Τα τελευταία προσχήματα πέφτουν. Ο Δημοκρατικός Στρατός, παίρνοντας θέσεις στο Βίτσι, περνάει κάτω από τις άμεσες διαταγές ενός ανώτατου Συμβουλίου Πολέμου, υποταγμένου ολοκληρωτικά στον Ζαχαριάδη. Οι καπετάνιοι, που δεν δέχονται το αλάθητο της γραμμής, ακολουθούν τον Κικίτσα στα αμήχανα στριφογυρίσματά του σαν πραματευτή της ελληνικής επανάστασης. Ο Υψηλάντης, ο Αλευράς, ο Μπαρμπαλάς, σε λίγο ο Ερμής, ο Λάμπρος, ο Χατζής, ο Λασσάνης, όλοι οι παλιοί δημοφιλείς αρχηγοί του Ε.Λ.Α.Σ., στέλνονται να κάνουν βόλτες στις όχθες του Δούναβη.

Οι αντάρτες σκάβουν αμπριά πάνω στο κακοτράχαλο Βίτσι. Ο Στάλιν, που η αναταραχή στην Ελλάδα του δίνει ένα σοβαρό επιχείρημα στη διεθνή σκηνή, δεν ζητάει προφανώς τίποτε περισσότερο. Μια ανοιχτή συμπαράσταση της Ρωσίας προς την Ελλάδα θα κινδύνευε να γενικέψει τη σύγκρουση. Τέλος, εφτά σοβιετικές μεραρχίες έχουν συγκεντρωθεί στη γιουγκοσλάβικη μεθόριο. Η επανάσταση περικυκλώνεται για να μην τροφοδοτήσει το ελληνικό αντάρτικο τις κεντρόφυγες δυνάμεις. Το θέμα είναι να μάθουμε αν ο Ζαχαριάδης μπορεί ακόμα λογικά να ελπίζει σε σοβιετική επέμβαση ή αν εκκαθαρίζει κατόπιν διαταγής την ελληνική επανάσταση για χάρη της διπλωματικής ισορροπίας του Στάλιν.

Ο Τίτο, απειλούμενος πάντα, συνεχίζει να υποστηρίζει τους Έλληνες αντάρτες, με κίνδυνο να δει στο έδαφός του αντιπροσώπους της Κομινφόρμ. Ως πού θα μπορέσει να φτάσει; Η ίδια η εκλογή της θέσης του Βίτσι, με τα νώτα του προς τα γιουγκοσλαβικά σύνορα, αφήνει το θέμα ανοιχτό. Εξαρτάται από τα πιόνια της σκακιέρας, που σε μερικούς μήνες θα δώσουν στο Στάλιν την ευκαιρία να κατηγορήσει τον Τίτο ότι χτύπησε πισώπλατα την ελληνική επανάσταση. Κι εδώ, δεν μπορεί κανείς ν' αποφύγει την ερώτηση μήπως ο Ζαχαριάδης εξύφανε μια εγκληματική ραδιουργία. Όπως και να είναι, είτε η Κεντρική Επιτροπή έδειξε εξαιρετικό ζήλο για ν' αποσπάσει την εκτίμηση του Στάλιν, είτε του θυσίασε την ελληνική επανάσταση, ο Δημοκρατικός Στρατός, συγκεντρωμένος στα βορειοδυτικά της Ελλάδας, περιμένει από δω και πέρα μια εντελώς ουτοπική εξωτερική συμπαράσταση και μια πολύ σίγουρη κλιμάκωση των κυβερνητικών επιθέσεων.

Μερικοί μάρτυρες βεβαιώνουν ότι ένα βράδι συνέλαβαν μια συνομιλία ανάμεσα στο Γούσια κι έναν πολιτικό καθοδηγητή. Ο Γούσιας, πιστός του Ζαχαριάδη, έλεγε:

—Τώρα χάθηκαν όλα, αλλά πρέπει να κρατήσουμε για λίγο καιρό το Βίτσι.

Αλλά αυτό δεν εμποδίζει τον Ζαχαριάδη να δηλώνει στις 29 Αυγούστου, σε μια συνεδρίαση του Πολιτικού Γραφείου:

«Η δύναμή μας βρίσκεται στην εμπιστοσύνη του λαού. Το σύνθημά μας μέχρι την τελική νίκη για τα δίκαια του λαού παραμένει: Όλοι στα όπλα, όλα για τη νίκη».

Οι αντάρτες δεν ξέρουν ότι ο Μάρκος απομακρύνθηκε. Τους βεβαιώνουν μονάχα ότι όπου νάναι οι διεθνείς ταξιαρχίες καταφθάνουν σε βοήθειά τους και ότι ποτέ δεν ήταν πιο κοντά στη νίκη. Ο Ζαχαριάδης έχει δίκιο σ' αυτό το σημείο: ο Δημοκρατικός Στρατός και οι παρτιζάνοι δεν πρόκειται να ξαναπαζαρέψουν την εμπιστοσύνη τους.

ΒΙΤΣΙ

Στις 29 Αυγούστου, ύστερα από μια βδομάδα δισταγμών, ο κυβερνητικός στρατός ρίχνεται στο Βίτσι.

Για δέκα μέρες τ' απανωτά κύματα των εφόδων σπάνε μπροστά στην αντίσταση των ανταρτών. Το μεγαλύτερο μέρος των κυβερνητικών δυνάμεων συγκεντρώνεται στο Μάλι - Μάδι. Οι πλαγιές του έχουν καλυφθεί από πτώματα που αποσυντιθενται μέσα στη ζέστη του Σεπτέμβρη. Οι κυβερνητικές δυνάμεις λαχανιάζουν. Στις 9 του Σεπτέμβρη, οι αντάρτες περνάνε στην αντεπίθεση. Από όλα τα υψώματα του Βίτσι, της Κούλας, της Γιαμάτας, 10. 000 άντρες ρίχνονται πάνω σ' έναν πολυάριθμο αλλά εξαντλημένο ταχτικό στρατό που εγκαταλείπει το έδαφος. Οι δημοκρατικές δυνάμεις, πάλι, μένουν σε λίγο χωρίς πολεμοφόδια. Στις 20 του Σεπτέμβρη οι μάχες τελειώνουν ύστερα από μια επίθεση του Δ. Σ. στην Καστοριά που αποκρούεται. Ο Ζαχαριάδης, κύριος του Βίτσι, βάζει ν' ανοίξουν χαρακώματα και οχυρώνει τις θέσεις.

Οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν θα «εκμηδενίσουν τον κομμουνισμό» πριν από το τέλος του φθινοπώρου. Ο Βαν Φλητ, σε μια δήλωσή του, παραδέχεται ότι «οι απώλειες του στρατού υπήρξαν χωρίς προηγούμενο». Αλλά τα τμήματα μένουν στη θέση τους για τον καινούργιο γύρο. Ο Δημοκρατικός Στρατός, ξανασυγκεντρωμένος, δεν μπορεί ν' αναπληρώσει τις απώλειές του και προσφέρει ένα συμπαγή όγκο στις κυβερνητικές δυνάμεις που, αυτή τη φορά, ανέρχονται σε 30.000 άντρες. Στο διεθνές πεδίο, οι εκθέσεις της Επιτροπής Ερεύνης του Ο.Η.Ε. βαλτώνουν στη Γενεύη, ο Τίτο προχωρεί πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί, ο Στάλιν είναι απασχολημένος με το Βερολίνο, όπου ο Ρίχτερ έχει πετύχει τη βοήθεια της Δύσης για την υπεράσπιση «της πόλης που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του ψυχρού πολέμου». Η κατάσταση εντείνεται αλλά η περιθωριακή Ελλάδα παραμένει ένα απομακρυσμένο πιόνι σε δεύτερο επίπεδο.

Καθώς ζυγώνει ο χειμώνας, είναι φανερό ότι ένας καινούργιος χρόνος εμφύλιου πολέμου ετοιμάζεται. Οι Αμερικάνοι ανυπομονούν. Στις 22 του Οκτώβρη, φτάνει στην Αθήνα ο ίδιος ο υπουργός Marshall. Επιθεωρεί τις κυβερνητικές δυνάμεις και κατακρίνει έντονα την υποχώρηση του Γενικού Επιτελείου μετά το Γράμμο και την πρόωρη διακοπή των επιχειρήσεων.

Αρχίζει πάλι ο χορός των εντολών και των χαρτοφυλακίων. Στις 13 του Νοέμβρη, σχηματίζεται καινούργια κυβέρνηση, πάντα υπό την ηγεσία των Σοφούλη - Τσαλδάρη, αλλά μ' ένα πιο πλατύ άνοιγμα προς την άκρα Δεξιά. Ο Βενιζέλος κι ένα μέρος των Φιλελευθέρων μπαίνουν στην αντιπολίτευση. Το θέμα είναι να δοθούν εγγυήσεις αποτελεσματικότητας στους Αμερικάνους, αλλά η επισκευή δε θα φέρει καμμιά αξιοσημείωτη αλλαγή στην πολιτική των Αθηνών.

Ο στρατός του Ζαχαριάδη

Ο Ζαχαριάδης, από την πλευρά του, δεν καταφέρνει να βάλει τάξη στο Δημοκρατικό Στρατό. Η αποτυχία της επίθεσης στην Καστοριά του δίνει το πρόσχημα για να κάνει μερικές εκκαθαρίσεις. Ο Βλαντάς, κατά τη διάρκεια μιας συνέλευσης, δηλώνει:

«Γνωρίζουμε περιπτώσεις μη εκτέλεσης διαταγών και μάλιστα σε στιγμές που η διοίκηση αντιμετώπιζε τεράστιες δυσκολίες. Μια απ' αυτές είναι η περίπτωση του διοικητή του τάγματος στο Μάλι - Μάδι που δεν πραγματοποίησε την κυκλωτική κίνηση για να μπλοκάρει τον εχθρό, πράγμα που του επέτρεψε να διαφύγει».

Στην πραγματικότητα, όλες οι επιχειρήσεις διευθύνονται στο εξής από ανθρώπους του Ζαχαριάδη, αλλά ύστερα από κάθε αποτυχία μερικοί αμφισβητίες πάνε να πυκνώσουν τις τάξεις των παλιών καπετάνιων.

Ο Μάρκος, αποδιωγμένος κι απειλούμενος, θέλει ακόμα ν' ακουστεί η φωνή του. Στις αρχές του Νοέμβρη, απευθύνει μια μακριά επιστολή στο Πολιτικό Γραφείο του Κ.Κ.Ε. Γεμίζει μόνος του το φάκελλό του προμηθεύοντας τους διώκτες του μ' ένα κείμενο που, δυο μήνες αργότερα, θα γίνει η «οπορτουνιστική θέση του Μάρκου».

«Από παράδοση, η εσωτερική δημοκρατία λείπει από το Κόμμα μας και οι απανωτές διοικήσεις δεν έκαμαν ποτέ αυτοκριτική στα σφάλματά τους. Αντί ν' ανοίξουν το δρόμο ενθαρρύνοντας το στοχασμό, οι διοικήσεις του Κόμματος σκοτώνουν κάθε σκέψη. Αυτού οφείλεται και το ότι τα στελέχη δεν εκφράζουν καθαρά τις γνώμες τους. Δεν τολμούν να θέσουν θεμελιακά ζητήματα που να έρχονται σε αντίθεση με τις θέσεις της ηγεσίας. Αυτή η κατάσταση έχει σαν αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των αγωνιστών και της σκέψης μέσα στο Κόμμα. Τα ανώτερα στελέχη οφείλουν την προώθησή τους στην ανοχή και τη σιωπή που επιβάλλουν στον εαυτό τους. Έτσι, δημιουργείται μια ατμόσφαιρα κολακείας όπου ο καθένας δεν κάνει τίποτε άλλο από το να λιβανίζει τις πράξεις και τις χειρονομίες της ηγεσίας. Αυτός είναι ο λόγος που οδήγησε το Κόμμα σε σοβαρά λάθη. Οι περιπτώσεις της 3ης και της 4ης Ολομέλειας είναι χαρακτηριστικές από αυτή την άποψη. Σοβαρά γεγονότα μεσολάβησαν από το 8ο Συνέδριο του 1945. Η πολιτική του Κόμματός μας πέρασε σημαντικές δοκιμασίες. Τα μέλη και τα στελέχη του Κόμματος, οι εκατοντάδες χιλιάδες των οπαδών του περίμεναν με το δίκιο τους μια καθαρή εξήγηση των γεγονότων. Δεν έγινε τίποτε. Η ηγεσία δεν άγγιξε ούτε στην 3η, ούτε στην 4η Ολομέλεια το πρόβλημα των λαθών της. Ούτε καν ευαρεστήθηκε ν' αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο να έχει διαπράξει λάθη».

Ο Μάρκος αναλύει κατόπιν την πολιτική γραμμή του κόμματος μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας και ξαναπιάνει το θέμα της κριτικής που δεν έπαψε ποτέ να υποστηρίζει. Ιδιαίτερα την αποχή από τις εκλογές του 1946.

«...Μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι αυτός ήταν ο επιδιωκόμενος σκοπός των Αγγλο - αμερικανών και η αντίδραση που ζητούσαν για να καταφέρουν ένα αποφασιστικό χτύπημα στο επαναστατικό κίνημα, και ότι πέτυχαν, χάρη στη δική μας απόφαση για αποχή, να δημιουργήσουν το κατάλληλο κλίμα για τα σχέδιά τους».

Ακολουθεί το ξεκίνημα της ένοπλης πάλης. «...Το Κόμμα δεν άρχισε τον ένοπλο λαϊκό αγώνα με πίστη κι αποφασιστικότητα στη νίκη. Τον χρησιμοποίησε σα μέσο εκβιασμού για ν' αντιμετωπίσει καταστάσεις που δημιουργήθηκαν μετά τη Βάρκιζα και τις εκλογές... Καμμιά προσπάθεια δεν έγινε στις πόλεις μέχρι τον Ιούνη του 1947 για την έξοδο των στελεχών και των αγωνιστών στο βουνό».

Ύστερα έρχεται το πρόβλημα των εφεδρειών. «...Τα γεγονότα απόδειξαν ότι: 1ο δεν είχαμε επαρκή

στρατολογική βάση για να φτάσουμε τις 50 ή 60.000 άντρες, όπως αποφάσισε η 13η Ολομέλεια· 2ο δεν είμαστε σε θέση να καταλάβουμε αστικά κέντρα μέχρι την άνοιξη, σύμφωνα με τα καθήκοντα που όρισε η Ολομέλεια...».

Τέλος ο Μάρκος ανατέμνει την παρούσα κατάσταση και τις προοπτικές της πάλης:

«Έχοντας σαν κύριο στήριγμα τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό που συμπληρώνει την κατοχή και την εξάρτηση της χώρας μας από τους ξένους, ο μοναρχοφασισμός, παρά την αξιοθρήνητη κατάσταση στον οικονομικό τομέα και τον αλληλοσπαραγμό ανάμεσα στις διάφορες κλίκες που τον αποτελούν, πέτυχε μια πολιτική και στρατιωτική σταθεροποίηση που εκφράζεται: 1ο με την εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού και την εγκαθίδρυση ενός φασιστικού κράτους· 2ο με τη διατήρηση της κυβέρνησης Τσαλδάρη - Σοφούλη για ένα χρόνο με σκοπό να ματαιώσει τη λαϊκοδημοκρατική επανάσταση· 3ο με το γεγονός ότι ο μοναρχοφασιστικός στρατός παρά την ανικανότητά του να καταβάλει τον Δ. Σ., εξακολουθεί να πολεμάει δυο χρόνια συνέχεια, χωρίς να γνωρίσει αξιόλογες στάσεις, αυτομολίες στο Δ. Σ., λιποταξίες κλπ. Ο μοναρχοφασισμός έχει όχι μονάχα τη δυνατότητα ν' αναπληρώνει τις στρατιωτικές του απώλειες, αλλά και τη δυνατότητα ν' αυξάνει τις δυνάμεις του στο μέτρο που οι Αμερικάνοι του παρέχουν τα μέσα· 4ο με το ότι είναι κύριος των αστικών κέντρων, μεγάλων και μικρών, και σχεδόν όλων των οδών επικοινωνίας και των επαρχιακών βάσεων· 5ο με το ότι κρατάει στα χέρια του όλες τις διοικήσεις και τους συνδικαλιστικούς οργανισμούς και μπορεί έτσι να καταπνίγει κάθε απεργιακή εκδήλωση, κάθε διαμαρτυρία των εργατών ενάντια στην άθλια οικονομική κατάσταση που τους έχει επιβληθεί. Παράλληλα, έθεσε εκτός νόμου όλες τις μαζικές πολιτικές οργανώσεις και τα δημοκρατικά κόμματα (Ε.Π.Ο.Ν., δημοκρατικές ενώσεεις, Κ.Κ.Ε. κλπ.) και πέτυχε με τις εκτελέσεις και την καταδίωξη να οδηγήσει στη σιωπή ή στην παθητική αποδοχή τους οπαδούς του λαϊκοδημοκρατικού κινήματος στις πόλεις και τις αγροτικές περιοχές που ελέγχει.

»Το λαϊκό κίνημα, που σήμερα εκφράζεται σχεδόν καθολικά από τον ένοπλο αγώνα, έχει φτάσει κι αυτό σε μια σχετική σταθερότητα που οφείλεται στην αποφασιστική άμυνα του Γράμμου, στη δραστηριότητα του Δ. Σ. στις άλλες περιοχές, στη νομιμότητα της πάλης του, στην αφοσίωση και την αυταπάρνηση που χαρακτηρίζουν τα στελέχη και τα μέλη του Κόμματος... Μολαταύτα, αυτή η σταθερότητα δε θα μπορούσε να συγκριθεί μ' εκείνη που πραγματοποίησε ο μοναρχοφασισμός και δεν προσφέρει δυνατότητες βελτίωσης στο άμεσο μέλλον. Στην πραγματικότητα ο Δ. Σ. διαθέτει περίπου 23.000 μαχητές ενάντια σε 300.000 άντρες του κυβερνητικού στρατού. Για να μπορέσει ο Δ. Σ. ν' αναλάβει επιθετικές ενέργειες και ν' απελευθερώσει σημαντικές περιοχές, ώστε να εξασφαλίσει τις βάσεις εκείνες που θα του επιτρέψουν να επιχειρήσει την οριστική ανατροπή του μοναρχοφασισμού, θα έπρεπε να φτάσει τις 65 - 70.000 άντρες μεταξύ Οκτώβρη και Μάρτη. Παίρνοντας σα βάση το διάστημα που πέρασε από την 3η στην 4η Ολομέλεια, διαπιστώνουμε ότι, με συνθήκες πολύ καλύτερες από την άποψη του υποκειμενικού παράγοντα, δεν στρατολογήσαμε παρά 15.000 άντρες σε μια περίοδο σχεδόν ενός χρόνου. Κατά συνέπεια, είναι αδύνατο στο πλάνο της στρατολογίας να πραγματοποιήσουμε τους αντικειμενικούς στόχους των αποφάσεων της 4ης Ολομέλειας. Δεν αναφέρω εδώ, την πιθανότητα μιας πιο προωθημένης αμερικάνικης επέμβασης και την αύξηση κατά 70.000 των κυβερνητικών δυνάμεων, όπως ζητάνε οι μοναρχοφασίστες. Από την άλλη μεριά, η κατάσταση των οργανώσεών μας στις πόλεις είναι τέτοια που δεν επιτρέπει να ελπίζουμε σε μια συντονισμένη προσπάθεια του επιθετικού αγώνα του Δ. Σ. με τον απεργιακό και ιδιαίτερα με τις μαχητικές εξεγέρσεις, εφόσον ο ίδιος ο Δ. Σ. δεν είναι σε θέση να χτυπήσει τις προσβάσεις των πόλεων με σοβαρές επιθετικές ενέργειες για να δημιουργήσει τις κατάλληλες δυνατότητες. Λαβαίνοντας υπόψη το συσχετισμό των δυνάμεων, τα μέσα και τις δυνατότητες, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο Δ. Σ. δεν είναι σε θέση να ανατρέψει με τις δικές του δυνάμεις το μοναρχοφασισμό στο άμεσο μέλλον· αυτό θα μπορούσε να γίνει με την ανοιχτή στρατιωτική βοήθεια των αδελφών χωρών που θ' ακολουθούσε την αναγνώριση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης. Όμως μια τέτοια βοήθεια δε φαίνεται πιθανή μια που ο Δ. Σ. δεν κατάφερε να δημιουργήσει τις αναγκαίες προϋποθέσεις και μια που η διεθνής κατάσταση δεν ευνοεί μια

παρόμοια ενέργεια, τουλάχιστο για την ώρα.

»Δυο δρόμοι είναι δυνατοί: 1ο η συμφωνία πάνω σε δημοκρατική βάση που ζήτησε το Κόμμα μας για μια ειρηνική λύση του ελληνικού προβλήματος —δυνατότητα που δεν υπάρχει αυτή τη στιγμή· 2ο συνέχιση της ένοπλης πάλης με τη μορφή έντονης αντάρτικης δραστηριότητας σ' όλη τη χώρα. Με τη δράση του ο Δ. Σ. μπορεί να περιορίσει σε μεγάλο βαθμό τα σχέδια των Αμερικάνων στην Ελλάδα, εμποδίζοντάς τους να μεταβάλουν τη χώρα σε πολεμικό προγεφύρωμα ενάντια στη Σοβιετική Ένωση και τις λαϊκές δημοκρατίες. Και μια που για μας δεν υπάρχει άλλος δρόμος, η ένοπλη πάλη παραμένει η μοναδική λύση.

»Έτσι λοιπόν, αναλαβαίνοντας μια εντατική αντάρτικη δραστηριότητα, που θα προκαλούσε στο μοναρχοφασισμό και τους Αμερικάνους μια συνεχή οικονομική και στρατιωτική αιμορραγία, θα καταφέρουμε να δημιουργήσουμε μια αυξανόμενη πολιτική αστάθεια και, σε συνδυασμό με την άθλια οικονομική κατάσταση των εργαζόμενων Ελλήνων, θα μπορέσουμε να δημιουργήσουμε ευνοϊκές συνθήκες για το δυνάμωμα του κινήματος και μέσα στις πόλεις, πράγμα που θα επιτρέψει στο Δ. Σ. να καταφέρει τα συνδυασμένα αποφασιστικά του χτυπήματα.

»Η διατήρηση των σχηματισμών ταχτικού στρατού που δημιουργήσαμε για ν' ανατρέψουμε το μοναρχοφασισμό, θα μας οδηγήσει, σύμφωνα με τις αποφάσεις μας και είτε το θέλουμε είτε όχι, σε αμυντική ταχτική και σε υποχρεωτική ακινησία απέναντι σε συγκεκριμένες εχθρικές θέσεις, πράγμα που θα μάς εμποδίσει ν' αναπτύξουμε εντατική αντάρτικη δράση, με όλες τις συνέπειες που ξεκινάν απ' αυτό. Από την άποψη αυτή, η μεταβολή των ταγμάτων σε μεραρχίες ήταν βιαστική. Διατηρώντας ένα μικρό αριθμό μονάδων με βαρειά όπλα (όλο το πυροβολικό που διαθέτουμε), θάπρεπε ν' απαλλάξουμε όλες τις άλλες μας μονάδες από το άχρηστο βάρος, να τις καταστήσουμε πιο ευκίνητες μ' έναν ελαφρό οπλισμό, για να μπορούν να επιτεθούν όπου μας συμφέρει και όχι όπου θέλει ο εχθρός. Σε δεύτερο πλάνο, πρέπει να οργανώσουμε περισσότερες μονάδες σαμποτέρ και ελεύθερων σκοπευτών.

ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ»[127]

Μόνο η Χρύσα Χατζηβασιλείου θα πάρει ανοιχτά θέση υπέρ των απόψεων του Μάρκου. Ο Καραγιώργης αποφεύγει για την ώρα κάθε σχόλιο. Οι άλλοι επαναλαμβάνουν εν χορώ το τροπάριο του Ζαχαριάδη:

»Στη διάρκεια της μάχης του Γράμμου, ο Μάρκος έπαθε μια ψυχολογική κρίση και δε μπόρεσε να σταθεί στο ύψος των καθηκόντων του. Το Πολιτικό Γραφείο τον απομάκρυνε για να μπορέσει να θεραπευτεί και ανέβαλλε την απόφαση πάνω στο πρόβλημα Βαφειάδη για μετά τη θεραπεία του. Ύστερα όμως από την κρίση το Πολιτικό Γραφείο είχε κιόλας αποφασίσει ότι ο Βαφειάδης δε μπορούσε να αναλάβει πάλι τα καθήκοντά του και δημιούργησε το Ανώτατο Συμβούλιο Πολέμου. Ο Μάρκος Βαφειάδης το κατάλαβε πολύ καλά αυτό.

»Σήμερα ο Βαφειάδης μας παρουσιάζει μια πολιτική άποψη, σύμφωνα με την οποία τα γεγονότα του Γράμμου δεν οφείλονται σε μια πρόσκαιρη σύγχυση, αλλά σε μια πολιτική κρίση με βαθιές ρίζες.

»Το γεγονός αυτό υποχρεώνει το Πολιτικό Γραφείο να επανεξετάσει την προηγούμενη αγωνιστική ζωή του Μάρκου Βαφειάδη για ν' ανακαλύψει τις ρίζες που τον οδήγησαν στην τωρινή αντικομματική του στάση.

»Ο Μάρκος Βαφειάδης παρουσιάζει μια σειρά απο κρίσεις που ξεκινούν από την αρχή της κομμουνιστικής του σταδιοδρομίας και της ζωής του σαν μαχητή, και που οι πιο βασικές είναι αυτές

που εκδηλώνονται στη φυλακή: στην Αίγινα και την Ακροναυπλία. Στο βάθος, υπήρχε πάντα μέσα του μια αντικομματική διάθεση έκδηλη και μια εγωιστική καταπιεσμένη φιλοδοξία που τον έκαναν κάθε φορά ν' αντιδρά αρνητικά απέναντι στα πρόσωπα και στα πράγματα, και που τον έσπρωξαν τελικά στη διαφωνία με το κόμμα. Ο Μάρκος Βαφειάδης κουβαλούσε πάντοτε μέσα του, αρρωστημένα, το αίσθημα ότι το κόμμα τον παρεξηγεί και τον καταδιώκει...».

Αυτή η μικρή ανθολογία δε γίνεται για την ώρα αντικείμενο δημοσίευσης. Στα χαρτιά και στο πνεύμα των ανταρτών ο Μάρκος παραμένει επικεφαλής του Δημοκρατικού Στρατού, ο οποίος δεν αντιλαμβάνεται ακόμα καθαρά, στις κατώτερες βαθμίδες του, τις έριδες των ιεροεξεταστών του.

Ο Ζαχαριάδης ανακηρύσσει τις θέσεις στο Βίτσι απόρθητες και, έχοντας απαλλαγεί από τους περισσότερους «κακούς κομμουνιστές» που τον τριγύριζαν και έβαζαν σε κίνδυνο τη νικηφόρα ενσάρκωση του δόγματος, εξαπολύει γι' άλλη μια φορά το Δ. Σ. για την κατάληψη μιας πρωτεύουσας.

Τώρα τα πράγματα εξελίσσονται γρηγορότερα. Οι αντάρτες επιδιώκουν πόλεμο παράταξης και χτυπούν αστικά κέντρα. Τους περιμένουν καινούργιες εκκαθαρίσεις πριν οι μύστες του ψυχρού πολέμου τους επιβάλλουν, σαν συμπλήρωμα για τις θυσίες τους, την καταδικαστική απόφαση των Μεγάλων Συμμάχων.

ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Τη στιγμή που το Πολιτικό Γραφείο λαβαίνει γνώση της επιστολής του Μάρκου, η 18η ταξιαρχία του Δ. Σ. κάνει επίθεση στη Σιάτιστα και την κρατάει για εικοσιτέσσερεις ώρες.

Την ίδια εποχή, μια μεγάλη ποσότητα στρατιωτικού υλικού, που σύμφωνα με τις προβλέψεις της Κεντρικής Επιτροπής θα επιτρέψει στους αντάρτες της Πελοποννήσου να περάσουν στο «ανώτερο στάδιο», μπαρκάρει με προορισμό τη χερσόνησο. Το φορτωμένο καΐκι συλλαμβάνεται από μια ναυτική κυβερνητική μονάδα. 1.500 όπλα, 100 μυδράλλια, μια χιλιάδα αντιαρματικές χειροβομβίδες και μια μεγάλη ποσότητα εκρηκτικού υλικού, που θα λείψουν φοβερά ένα μήνα αργότερα στους 3.000 περίπου αντάρτες που θ' απομονωθούν στη Μάνη και την Ολυμπία.

Την 1η του Δεκέμβρη, ένα κύμα από 1.000 αντάρτες ακινητοποιείται κάτω από τον κατακλυσμό του ναπάλμ στις προσβάσεις των Σερρών. Αποσύρονται αφήνοντας στο πεδίο της μάχης 183 νεκρούς.

Αλλά ο Ζαχαριάδης θέλει την εκδίκησή του. Διορθώνει γι' άλλη μια φορά την ιστορία. Η συγκρότηση της πρώτης Προσωρινής Κυβέρνησης υπογραμμίζεται από την αποτυχία κατάληψης της Κόνιτσας. Ο νέος Δ. Σ. ανανεώνει την πρόκληση. 2.000 αντάρτες ορμούν προς την Καρδίτσα το πρωί της 11ης του Δεκέμβρη. Πλησιάζουν οι γιορτές. Όλοι οι δρόμοι για την άφιξη κυβερνητικών ενισχύσεων είναι μπλοκαρισμένοι. Η γέφυρα και ο δρόμος Τρικάλων - Ιωαννίνων είναι κατεστραμμένα. Ο Δ. Σ. εισδύει στην πόλη και καταφέρνει να κρατηθεί εκεί για δυο μέρες. Μια κυβερνητική ταξιαρχία ανακαταλαμβάνει την πόλη ύστερα από μια μάχη δεκαοχτώ ωρών και αναγκάζει τις δημοκρατικές δυνάμεις ν' άποσυρθούν. Οι τελευταίες κατευθύνονται προς τα Άγραφα σέρνοντας πίσω τους 500 νεοστρατολογηθέντες.

Τη νύχτα της 22ας του Δεκέμβρη, τρεις ταξιαρχίες του Δ. Σ. προσβάλλουν την Έδεσσα και τη Νάουσα, πάνω στο δρόμο από τη Φλώρινα στη Θεσσαλονίκη. Η Έδεσσα μένει απόρθητη, αλλά οι παρτιζάνοι παίρνουν τη Νάουσα για τρεις μέρες. Αποσύρονται στις 26 με 60 στρατολογημένους, τρόφιμα και μια μεγάλη ποσότητα φαρμακευτικού υλικού από τις αποθήκες του τοπικού νοσοκομείου.

Ξεθαρρεμένος από τις πρώτες του επιτυχίες, ο Ζαχαριάδης διατάζει καινούργια επίθεση τη νύχτα της 11ης με 12η του Γενάρη 1949. Οι δημοκρατικές δυνάμεις ξαναπαίρνουν την πόλη και μένουν άλλες τρεις μέρες εκεί. Την αυγή της 15ης, μέσα σε χιονοθύελλα, η αποχώρηση συντελείται με τάξη. Αυτή τη φορά, 600 στρατολογηθέντες παίρνουν λίγο - πολύ θεληματικά το δρόμο του βουνού.

Την ίδια εποχή, ο κυβερνητικός στρατός εξαπολύει στην Πελοπόννησο την επιχείρηση «Περιστέρι». Στις 3 του Γενάρη, οι δημοκρατικές δυνάμεις του Ερύμανθου και του Χελμού υφίστανται τις πρώτες επιθέσεις. Καταφέρνουν να ξεγλιστρούν μέχρι τις 20 του Γενάρη, πριν να απωθηθούν στον Πάρνωνα. Οι κυβερνητικοί χτενίζουν την περιοχή και ρίχνουν στη μάχη τους κομμάντος. Τα απανωτά διασκορπίσματα και οι ανασυντάξεις των ανταρτών της κεντρικής βόρειας Ελλάδας, έχουν πολύ χαλαρώσει το επαναστατικό δίκτυο της εξέγερσης στο πιο μεγάλο μέρος της περιοχής. Ο Δ. Σ. της Πελοποννήσου, αποκομένος, δεν έλαβε τα πολεμοφόδια που του έστειλαν από το βορρά. Οι μικρές ομάδες που καταφέρνουν να διαφύγουν από το δίχτυ γύρω από τον Πάρνωνα είναι καταδικασμένες να διαλυθούν, εφαρμόζοντας μια αυτοάμυνα χωρίς αποτελεσματικότητα μέχρι το τέλος του Απρίλη.

Στο βορρά, το Ανώτατο Συμβούλιο Πολέμου του Ζαχαριάδη πανηγυρίζει μετά τη διπλή νίκη της Νάουσας που η επιτυχία της αποδίδεται στον αρχιστράτηγο Βλαντά. Ο Ζαχαριάδης και οι άνθρωποί του έχουν ενθουσιαστεί από τα τελευταία γεγονότα.

Οι δημοκρατικές δυνάμεις της Ρούμελης βρίσκονται γι' άλλη μια φορά στις πύλες του Καρπενησίου. Ύστερα από μια ισχυρή επίθεση, που εκδηλώνεται τη νύχτα της 19ης προς την 20ή του Γενάρη και που θα διαρκέσει μέχρι το πρωί της 21ης, καταλαμβάνουν την πόλη όπου και θα παραμείνουν δεκαοχτώ ολόκληρες μέρες.

Η 5η ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Για το Ζαχαριάδη έχει έρθει η στιγμή να διακηρύξει επίσημα την εφαρμογή των αρχών που εδώ κι ένα χρόνο επιβάλλονται σιωπηρά. Η προσωπικότητά του και ο ζήλος των πιστών του δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια για συζητήσεις στην 5η Ολομέλεια που συνέρχεται στις 30 του Γενάρη πάνω στα υψώματα του Βίτσι.

Στη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας του Γενάρη, ο Ζαχαριάδης, ο Ιωαννίδης και ο Βλαντάς πήγαν στη Σόφια για να πάρουν μέρος στο 5ο Συνέδριο του Βουλγάρικου Κομμουνιστικού Κόμματος. Μετά την καταδίκη του Τίτο από την Κομινφόρμ, ο Ζαχαριάδης προθυμοποιείται να δώσει στον Δημητρώφ εχέγγυα που ξαναφέρνουν στην επιφάνεια μια από τις πιο παλιές εσωτερικές συγκρούσεις του Κ.Κ.Ε. Μόλις ξεφουρνισμένοι από τα σταλινικά πανεπιστήμια, οι κουτβιστές του '30 είχαν καταγγείλει την καταργημένη από την Κομιντέρν επαναστατική γραμμή για τα Βαλκάνια, σύμφωνα με την οποία το Κ.Κ.Ε. όφειλε να υποστηρίζει τις εθνικές διεκδικήσεις των σλαβομακεδονικών μειονοτήτων. Μια τέτοια αντίληψη, σε μια περιοχή όπου υπάρχουν 1.500.000 Έλληνες και 80.000 Σλάβοι δεν ήταν δυνατό να υποστηριχθεί σοβαρά από τους ενδιαφερόμενους πληθυσμούς και έρχονταν σε βαθιά αντίθεση με τα εθνικά αισθήματα των Ελλήνων. Το πρόβλημα λοιπόν είχε μπαγιατέψει μέχρι το Γενάρη του 1949 όταν ο Ζαχαριάδης ξανασήκωσε το λάβαρο που είχε φέρει από τη Μόσχα είκοσι χρόνια πρωτύτερα. Ενώ ο Τίτο βάλλεται ιδεολογικά απ' όλες τις πλευρές, η προβολή των μακεδονικών διεκδικήσεων που κολακεύουν τις βουλγάρικες φιλοδοξίες είναι ένα δώρο που προορίζεται για τον Δημητρώφ. Από την άλλη μεριά, αποτελεί μια γέφυρα που συνδέεται με την παλιά ορθοδοξία και ο Ζαχαριάδης ελπίζει ίσως ακόμα να γοητέψει τον αρχιερέα του Κρεμλίνου. Τέλος η Ν.Ο.Φ. (αυτονομιστική σλαβική κίνηση στην Ελλάδα) που συμμετέχει στη νεκρανάσταση, βλέπει ξαφνικά να της παραχωρείται μεγάλη αντιπροσωπευτικότητα στα όργανα της διεύθυνσης. Ο Ζαχαριάδης θα γράψει αργότερα: «Αυτή η αλλαγή μας επιτρέπει να κινητοποιήσουμε τους Σλαβομακεδόνες και ν' ανατρέψουμε τις διασπαστικές προσπάθειες του

Τίτο». Στην πραγματικότητα η κινητοποίηση των Σλαβομακεδόνων της Μακεδονίας δεν κάνει τίποτε άλλο από το να ξυπνήσει τα παλιά φαντάσματα που υπήρξαν πάντα μοιραία για το Κ.Κ.Ε.

Η 5η Ολομέλεια σημειώνει τη δυναμική επιστροφή σε μια προκατακλυσμιαία ορθοδοξία. Ο Ζαχαριάδης απαλλάσσεται απ' όλους τους κανόνες της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας. Το δόγμα θριαμβεύει απ' άκρη σ' άκρη.

Στη διάρκεια των συζητήσεων κάνει μονάχα μια μικρή μνεία της αναχώρησης του Μάρκου και της Χρύσας Χατζηβασιλείου για λόγους υγείας. Η Χρύσα, γυναίκα του Ρούσσου, ηγέτη των παράνομων οργανώσεων της Αθήνας, το μοναδικό μέλος του Πολιτικού Γραφείου που ορθώθηκε ενάντια στην καταπιεστική αυθεντία του Ζαχαριάδη, πάσχει πραγματικά από λευχαιμία. Σε πλήρη απομόνωση, την περιμένει μια παρατεταμένη αγωνία. Ο Ιωαννίδης αντικαθιστά το Μάρκο επικεφαλής της Προσωρινής Κυβέρνησης. Κανένας πια, εκτός από τον Καραγιώργη, δεν αντιστέκεται στις στρατηγικές αρχές του Ζαχαριάδη που ξαναεπικυρώνονται πανηγυρικά.

«Πρώτο: να συνεχίσουμε χωρίς ανάπαυλα τον πόλεμο φθοράς... να μεταφέρουμε τον πόλεμο στις πυκνοκατοικημένες περιοχές και τις πόλεις μέσα στα πλαίσια των επιθετικών επιχειρήσεων πλατιάς δράσης των αντάρτικων επιθέσεων και των αιφνιδιασμών... να λύσουμε το πρόβλημα των εφεδρειών με εντατική στρατολόγηση και ελάττωση των απωλειών μας... να βελτιώσουμε την επίδοση των στελεχών και των μαχητών με έντονη εξάσκηση και πολιτική καθοδήγηση. Δεύτερο: να τσακίσουμε την επιθετική προέλαση του εχθρού στην Πελοπόννησο, στη Ρούμελη και στη Θεσσαλία, να δώσουμε μια φονική απάντηση στην προσεχή εχθρική επίθεση στο Βίτσι και στο Γράμμο, να εξαπολύσουμε μια στρατηγική αντεπίθεση για ν' απωθήσουμε περισσότερο τον εχθρό και, μ' ένα πλατύ ελιγμό, να πολιορκήσουμε και να λευτερώσουμε την Ήπειρο».

Όλες αυτές οι πνευματικές συλλήψεις υιοθετήθηκαν ομόφωνα από τις καρδιές των σοφών. Στις 8 του Φλεβάρη, ο αντάρτικος ραδιοσταθμός και ο τύπος του Κ.Κ.Ε. αναγγέλλουν στους μαχητές την αποχώρηση του Μάρκου για λόγους υγείας. Ένας χρόνος έχει περάσει από τότε που τον έκανε να σωπάσει ο Ζαχαριάδης. Η ακόλουθη δήλωση αποδίδεται στον ίδιο:

«Η επιδείνωση της υγείας μου μετά τη μάχη του Γράμμου, με υποχρεώνει να εγκαταλείψω τα καθήκοντα του προέδρου της κυβέρνησης της Ελεύτερης Ελλάδας και την αρχηγία του Δημοκρατικού Στρατού... Οι εχθροί μας θα θελήσουν να εκμεταλλευτούν την παραίτησή μου, αλλά οι μελλοντικές μας νίκες θα τους αναγκάσουν να σωπάσουν».

Ο διεθνής τύπος αρπάζεται από μια υπόθεση που η πραγματικότητα την έχει ήδη τοποθετήσει από καιρό κι αρχίζει να δημοσιεύει φήμες σύμφωνα με τις οποίες ο Μάρκος είχε εκτελεστεί μετά το Γράμμο. Η «Μοντ» τιτλοφορεί ένα άρθρο της: «Η Μόσχα δεν θέλει έναν καινούργιο Τίτο στην Ελλάδα». Και συμπεραίνει: «Με τον Μάρκο εκκαθαρισθέντα και τους σταλινικούς ισχυρά εδραιωμένους στην κορυφή της επανάστασης είναι πολύ αμφίβολο αν ο Τίτο, ο οποίος είχε αρνηθεί να δεχθεί αντιπροσωπεία Ελλήνων κομμουνιστών στο Συνέδριο τον Σκοπίων, θα επιμείνει στην ευνοϊκή του στάση ή έστω σε ουδέτερη».

Για την ώρα, οι θέσεις του Κ.Κ.Ε. απέναντι στη Γιουγκοσλαβία παραμένουν μυστικές και ο Τίτο δεν τροποποιεί ριζικά την πολιτική του στάση προς το Δημοκρατικό Στρατό.

Ο Ζαχαριάδης κρίνει ωστόσο ότι ήρθε η στιγμή να πάει να βάλει λίγη τάξη στο Μπούλκες, όπου ο Πεχτασίδης, αφού πρόσφερε τις μεγάλες του υπηρεσίες, κινδυνεύει να γίνει ένας ενοχλητικός μάρτυρας. Ο Πεχτασίδης νιώθει να απειλείται κι αφήνει να εννοηθεί ότι θα μπορούσε να καταγγείλει στο Στάλιν ορισμένα μυστικά που αφορούν τον Ζαχαριάδη και τον Ιωαννίδη. Άστοχα λόγια. Στο τέλος του Φλεβάρη, το Πολιτικό Γραφείο στέλνει πέντε ανθρώπους, με επικεφαλής

κάποιο Σπουργίτη, και βάζουν τέλος στην καρριέρα του. Τον κατηγορούν επίσημα σαν πράκτορα του Τίτο. Σε πάνω από 500 αντάρτες υπολογίζεται ο αριθμός των εκκαθαρισθέντων που στάλθηκαν στα νησιά του Δούναβη, θύματα όλοι του υπερβάλλοντος ζήλου του Πεχτασίδη που τόσο άσχημα ανταμείφθηκε.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Τη στιγμή που ο ραδιοφωνικός σταθμός των ανταρτών αναγγέλλει την αποχώρηση του Μάρκου, οι κυβερνητικές ενισχύσεις φτάνουν στο Καρπενήσι. Η ταξιαρχία του Δ. Σ. που κρατούσε την πόλη εδώ και δεκαοχτώ μέρες εξαφανίζεται στα βουνά. Ο ταχτικός στρατός παίρνει τα χνάρια του. Η καταδίωξη θα διαρκέσει τρεις μήνες.

Ο κυβερνητικός στρατός επωφελείται κι αυτός από το τέλος του χειμώνα για ν' ανασυγκροτηθεί. Ύστερα από πολλούς δισταγμούς και προσωπικές φιλονικείες, από επιδράσεις και παζαρέματα, στις 25 του Φλεβάρη η Αμερικάνικη Αποστολή επιβάλλει το στρατηγό Παπάγο σαν αρχιστράτηγο του Γ. Επιτελείου. Τελικά, το Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης μπαίνει σε λογικά πλαίσια και βρίσκεται λιγότερο υποταγμένο στις ατελεύτητες πολιτικές ίντριγκες που παρεμπόδιζαν την ισχύ των αποφάσεών του. Ο Παπάγος, που ακολούθησε σαν παρατηρητής τις εκστρατείες του 1948, αναδιαρθρώνει ολοκληρωτικά τις διοικήσεις των μονάδων και ετοιμάζεται για περισσότερο συντονισμένες επιχειρήσεις στις καθορισμένες περιοχές, χωρίς χρονικούς περιορισμούς, μέχρι την ολοσχερή «εκκαθάριση» από τα Λ.Ο.Κ. όλων των ζωνών που έχουν κυκλωθεί από διπλές και τριπλές στρατιωτικές μονάδες.

Η επιχείρηση «Περιστέρι» που αναπτύσσεται στην Πελοπόννησο αποτελεί την πρώτη συστηματική εφαρμογή των νέων μεθόδων του Παπάγου.

ΦΛΩΡΙΝΑ

Από την πλευρά του Δ. Σ., ο Ζαχαριάδης, φουσκωμένος ακόμα από τη στρατιωτική επιτυχία της Νάουσας, ετοιμάζεται να δώσει μια εντυπωσιακή απόδειξη της ολοκληρωτικής πολιτικής του νίκης στην 5η Ολομέλεια.

Τη νύχτα της 11ης προς την 12η του Φλεβάρη, 3.500 παρτιζάνοι προσβάλλουν την πόλη της Φλώρινας.

Η Φλώρινα, η Έδεσσα και τα Γιαννιτσά ανοίγουν το δρόμο για τη Θεσσαλονίκη, αποτελούν την προϋπόθεση για την κατάκτηση της Βόρειας Ελλάδας, όπως προβάλλει μέσα από τα πλαίσια της δογματικής θεωρίας.

Στις τρεις μετά τα μεσάνυχτα, ο Δ. Σ. εξαπολύει προπαρασκευαστικό πυρ, επιστρατεύοντας σχεδόν ολόκληρο το πυροβολικό του. Το πρώτο επιθετικό κύμα καταλαμβάνει τη νότια πλευρά της πόλης. Αλλά η Φλώρινα είναι η έδρα ενός Σώματος Στρατού. Δίπλα στις τακτικές δυνάμεις, ο κυβερνητικός στρατός διαθέτει ένα μεγάλον αριθμό βοηθητικών υπηρεσιών που ο Ζαχαριάδης υποτιμά τη σπουδαιότητά τους και που συμμετέχουν ενεργά στην άμυνα.

Μια δεύτερη ταξιαρχία ανταρτών κρατάει όλα τα γύρω υψώματα. Το χιόνι που πέφτει επιβραδύνει την άφιξη των κυβερνητικών ενισχύσεων. Σε αντιστάθμισμα, επεμβαίνει αμέσως η αεροπορία και αδειάζει ολόκληρους τόννους από ναπάλμ πάνω στις θέσεις των επιτιθεμένων.

Ο Δ. Σ., γαντζωμένος πάντα στα νότια της πόλης, προσπαθεί όλη τη δεύτερη μέρα αλλά δεν καταφέρνει να προχωρήσει. Την τρίτη μέρα, ενώ οι ενισχύσεις πλησιάζουν τα νώτα τους, οι

αντάρτες δεν κάνουν καμμιά επιθετική ενέργεια και περιορίζονται να κρατούν τις θέσεις τους. Οι μονάδες που βρίσκονται στα υψώματα, αρχίζουν σιγά - σιγά να τα εγκαταλείπουν. Ο Βλαντάς, που διευθύνει την επιχείρηση εφαρμόζοντας τις αλάνθαστες αρχές της νέας στρατηγικής, χάνει προοδευτικά τον έλεγχο των δυνάμεών του. Την τέταρτη μέρα το επιθετικό απόσπασμα χαλαρώνει και οι αντάρτες ετοιμάζουν την υποχώρησή τους. Για να διευκολύνουν την έξοδο, ομάδες σαμποτέρ κάνουν μερικές τελευταίες ενέργειες αντιπερισπασμού. Ο Δημήτρης Φλόγας, με μια ομάδα καταδρομών, εισδύει στις θέσεις του εχθρού. Η ενέργεια δεν έχει οργανωθεί καλά και ο Φλόγας χάνει την επαφή του με τις δημοκρατικές δυνάμεις. Ο κυβερνητικός κλοιός σφίγγεται γύρω του. Οι άντρες του, λίγοι - λίγοι, καταφέρνουν να ξεγλιστρήσουν μέσα από το δόκανο. Ο Φλόγας μάχεται ανάμεσα στους τελευταίους πολιορκημένους. Είναι χτυπημένος στην κοιλιά κι αιμορραγεί άσχημα. Τη στιγμή που ετοιμάζεται ν' αποχωρήσει κι αυτός με τους άντρες του ανακαλύπτει ότι δεν τον κρατάνε τα πόδια του να προχωρήσει. Τοποθετεί γύρω του έξη κιβώτια μ' εκρηκτικά και μερικές ρουκέτες. Διπλωμένος μέσα σε μια λίμνη αίματος, καλύπτει την υποχώρηση των αντρών του μ' ένα μυδράλλιο. Γύρω του τα κιβώτια κι ο γυμνός χώρος, μια ερημική στιγμή. Ένα μικρό διάστημα σιωπής. Ξάφνου εμφανίζονται καμμιά δεκαπενταριά στρατιώτες και προχωρούν προς το μέρος του. Όταν φτάνουν σε μερικά μέτρα απόσταση, ο Φλόγας αρπάζει μια αντιαρματική χειροβομβίδα, την αφοπλίζει, ανασηκώνεται για τελευταία φορά και την αφήνει να πέσει πάνω σ' ένα κιβώτιο μ' εκρηκτικά. Ό,τι κινείται γύρω του, γίνεται σκόνη. Ένα μεγάλο ματωμένο αστέρι απλώνεται πάνω στο χώμα.

Την ίδια εποχή, ο Δ. Σ. αποσύρεται κι από την κοιλάδα του Πισοδερίου. Αφήνει πίσω του 743 νεκρούς.

Από την άλλη μεριά, η επιχείρηση «Περιστέρι» στην Πελοπόννησο φτάνει στο τέρμα της. Στις 25 Μαρτίου, οι κυβερνητικές δυνάμεις θα είναι κυρίαρχες σ' ολόκληρη τη χερσόνησο.

Στο Γ. Σ. του Βίτσι, η κατάσταση σκληραίνει μετά την ήττα. Οι υπεύθυνοι ψάχνουν για εξιλαστήρια θύματα και ζητούν την τιμωρία των «προδοτών». Καινούργιες εκκαθαρίσεις ετοιμάζονται. Μετά την υπόθεση Γιαννούλη, ορισμένες δικαστικές υπηρεσίες δείχνουν απροθυμία να συμμορφωθούν. Το Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο επεμβαίνει. Ο Μπελογιάννης, ο ήρωας με το κόκκινο γαρύφαλλο, διευθύνει τότε την 9η ταξιαρχία του Δ. Σ. Μερικές μέρες μετά την επίθεση στη Φλώρινα, του τηλεφωνεί ο στρατηγός Βλαντάς. Αναστατωμένος ο Μπελογιάννης πηγαίνει και βρίσκει τον δικαστικό υπεύθυνο της ταξιαρχίας.

—Μου τηλεφώνησαν από το Γ. Σ. Πρέπει να συλλάβουμε το σύντροφο Κατσαρό επειδή επιχείρησε να φιλήσει μια κοπέλλα, να τον στείλουμε αμέσως στο στρατοδικείο, να τον καταδικάσουμε και να τον εκτελέσουμε.

Ο Κατσαρός είναι ένας δικαστικός που υπερασπίζεται ορισμένες βασικές αρχές και πιστεύει στην ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης. Είχε την ευκαιρία να μελετήσει δικογραφίες που δεν αντανακλούσαν πάντα το πνεύμα του δικαίου και δε φάνηκε διατεθειμένος να τις εγκρίνει.

Ο Μπελογιάννης αρνιέται να στείλει στο στρατοδικείο για το τίποτα έναν άνθρωπο που το Γ. Σ. καταδικάζει εκ των προτέρων. Συμβουλεύεται το νομικό υπεύθυνο.

—Τι λες εσύ σαν δικαστικός;

—Είναι παράλογη υπόθεση. Δεν υπάρχει καν αδίκημα. Θα μπορούσαν να του κάμουν μια επίπληξη.

—Προσπάθησε να ταχτοποιήσεις τα πράγματα και πήγαινε να δεις αυτή την κοπέλλα.

Το θύμα είναι είκοσι χρονών. Η αντίδρασή της δεν θα ήταν διαφορετική αν βρισκόταν «εν διατεταγμένη υπηρεσία». Ξεσπαθώνει σαν Ερινύα.

—Αυτός ο Κατσαρός πρέπει να τιμωρηθεί. Προσπάθηκε να με φιλήσει με το ζόρι.

—Θα τον επιπλήξουν γι' αυτό, απαντάει ο δικαστικός.

—Αυτό δεν είναι τίποτα. Πρέπει να τον στείλουν στο στρατοδικείο.

Ο Μπελογιάννης αποφασίζει ν' αφήσει τη μπόρα να περάσει.

Τρεις μέρες αργότερα, ο Βλαντάς τον καλεί πάλι από το Γ. Σ.

—Σας διέταξα να καταδικάσετε τον Κατσαρό και μαθαίνω ότι ακόμα τον κρατάτε εκεί. Πρέπει να βιαστείτε.

Ο Μπελογιάννης και ο δικαστικός πηγαίνουν στη φυλακή και βρίσκουν τον κατηγορούμενο σε κακή κατάσταση, ανίκανο να υπερασπίσει τον εαυτό του.

Αυτή τη φορά μια έγγραφη διαταγή φτάνει από το Γενικό Στρατηγείο:

«Εντός δύο ημερών οφείλετε να οδηγήσετε τον Κατσαρό στο στρατοδικείο».

Δεν μπορούν πια να ξεφύγουν. Η τελευταία ελπίδα του Κατσαρού είναι να δικαστεί κανονικά και με υπεράσπιση. Ένας παλιός δικηγόρος, ονόματι Ζάκκας, έχει επιφορτισθεί με καθήκοντα προέδρου του δικαστηρίου. Ο δικαστικός υπεύθυνος επιχειρεί γι' άλλη μια φορά συμβιβασμό με την παθούσα.

—Ξέρετε ότι οι ποινές που επιβάλλονται από τα στρατοδικεία είναι πολύ αυστηρές. Δεχόσαστε να τον συγχωρέσετε;

—Ούτε συζήτηση.

Το στρατοδικείο συνεδριάζει και καταδικάζει τον Κατσαρό σε δέκα χρόνια φυλάκιση.

Τη μεθεπομένη, ο δικαστικός υπεύθυνος διασταυρώνεται μ' ένα τζιπ που μέσα βρίσκεται ο Βλαντάς. Ο στρατηγός σταματάει το αυτοκίνητο.

—Γιατί βάλατε μονάχα δέκα χρόνια στον Κατσαρό;

—Τόσα αποφάσισε το δικαστήριο. Δε μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα.

Ο Βλαντάς πηδάει από το τζιπ και κραδαίνει ένα περίστροφο.

—Πήγαινε να τον εκτελέσεις αμέσως, αλλιώς θα σε σκοτώσω εγώ στη θέση του.

Ο υπεύθυνος μένει αμετάπειστος.

—Μπορείτε να με σκοτώσετε, αλλά εγώ δεν θα εκτελέσω τον Κατσαρό γι' αυτή την ιστορία.

Ο Βλαντάς προφέρει μερικά απειλητικά λόγια κι απομακρύνεται.

Την επομένη, η δικαστική υπηρεσία της 9ης ταξιαρχίας ξηλώνεται. Τα μέλη της διασκορπίζονται και υφίστανται τις πρώτες καταδιώξεις.

Τους αντικαθιστούν με μια ομάδα υποταγμένη ολοκληρωτικά στο Ανώτατο Συμβούλιο Πολέμου και την επιφορτίζουν να εκκαθαρίσει τους «προδότες» που ευθύνονται για τις ήττες της Έδεσσας και της Φλώρινας. Στη διάρκεια της σύσκεψης που προηγήθηκε από την επίθεση στην πόλη, δυο άνθρωποι τόλμησαν να φέρουν αντιρρήσεις στο σχέδιο του Συμβουλίου: ο Γεωργαντής και ο Σκοτίδας.

Ο Σκοτίδας έχει απομακρυνθεί. Ο Γεωργαντής θα πληρώσει για να εξευμενίσει τους διώκτες του. Είναι παλιός καπετάνιος του Ε.Λ.Α.Σ., ένας παλιός έφεδρος αξιωματικός που γνωρίζει από ανταρτοπόλεμο, η ενσάρκωση ενός πνεύματος που πρέπει να εκλείψει. Το στρατοδικείο τον δικάζει για το χάσιμο μιας μάχης που διηύθυνε το Ανώτατο Συμβούλιο Πολέμου, τον καταδικάζει για προδοσία και τον στέλνει στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Ούτε τα μέλη της Προσωρινής Κυβέρνησης, ούτε οι συνελεύσεις λαβαίνουν μέρος σ' αυτές τις αποφάσεις. Τρεις άνθρωποι: ο Ζαχαριάδης, ο Βλαντάς και ο Μπαρτζιώτας αποτελούν τον πυρήνα του Ανώτατου Συμβουλίου και δεν μοιράζονται την εξουσία τους με κανένα.

Οι αντάρτες βρίσκονται μπροστά σε τετελεσμένο γεγονός. Δεν θα πάψουν όμως να έχουν εμπιστοσύνη στην ηγεσία του κόμματος.

Η ΡΟΥΜΕΛΗ

Μετά την αποχώρηση από το Καρπενήσι, η 2η ταξιαρχία του Δ. Σ. ξαναβρίσκεται στα βουνά της Ρούμελης. 1.500 αντάρτες κατευθύνονται προς το βορρά με επικεφαλής τον Ερμή. Είναι ο δεύτερος χειμώνας, το δεύτερο κύμα της μακριάς πορείας του Ζαχαριάδη. Στο ύψος του Μετσόβου, το απόσπασμα βρίσκεται κυριολεχτικά περικυκλωμένο. Δεν διαθέτει παρά ένα στενό διάδρομο μέσα από τον οποίο 1.500 άνθρωποι, άντρες και γυναίκες, θα πρέπει να ξεγλιστρήσουν στη διάρκεια της νύχτας. Οι εχθρικές θέσεις είναι τόσο κοντινές που πρέπει να προχωρούν σαν μικρές ομάδες κομμάντος μέσα σε απόλυτη ησυχία. Εύθραυστη κι επικίνδυνη παρουσία, ένα μωρό, γόνος ενός λοχαγού και μιας αντάρτισας, ρίχνει μια θανάσιμη απειλή πάνω στο απόσπασμα. Το μωρό δεν θέλει να κοιμηθεί και μάλιστα κλαίει. Πριν φτάσουν στο πιο κρίσιμο σημείο της διάβασης, οι γονείς βλέπουν πως είναι καταδικασμένοι να μείνουν πίσω και να κλειστούν στην λαβίδα των κυβερνητικών δυνάμεων ή να εγκαταλείψουν το μωρό. Κατά τη διάρκεια μιας σύντομης στάσης, ένα άφωνο ερώτημα διαβάζεται σ' όλα τα μάτια. Κανένας δεν τολμάει να επέμβει. Η δύσκολη εκλογή θα πρέπει να γίνει από τους γονείς. Ξαφνικά, χωρίς εμφανή λόγο όπως κι όταν άρχισαν, τα κλάματα σταματούν. Η συνοδεία ξαναπαίρνει το δρόμο της, αναπτύσσεται κανονικά και γλιστράει κατά μήκος ενός μικρού ποταμού που το κελάρυσμά του καλύπτει διακριτικά το θόρυβο των βημάτων πάνω στα χαλίκια.

Όταν το πιο μεγάλο μέρος του αποσπάσματος έχει περάσει, ο Ερμής παίρνει το κοιμισμένο μωρό στα χέρια του και κλείνει την πορεία. Η τρυφερή ύπαρξη, ανεξιχνίαστη σαν βόμβα, αναπαύεται στον ώμο του. Ένας εφιάλτης ή ένα απότομο τίναγμα θ' αρκούσε για να προκαλέσει ένα φοβερό μακελειό. Οι 1.500 αντάρτες γλιστράνε δυο ώρες συνέχεια μέσα απ' τα βρόχια του εχθρού. Η βόμβα δεν θα σκάσει.

Η πορεία που άρχισε στα μέσα στο Γενάρη, δεν θα καταλήξει στο Γράμμο παρά στο τέλος του Μάρτη.

Πιο νότια, ο Διαμαντής αγωνίζεται με ό,τι του έχει απομείνει από τη 2η ταξιαρχία. Ξεφεύγει κάθε φορά τον εγκλωβισμό μέχρι το τέλος του Ιούνη, οπότε και στριμώχνεται σ' ένα μικρό ύψωμα όπου και σκοτώνεται δίνοντας την τελευταία μάχη του Δ. Σ. στη Ρούμελη.

Για την ώρα ο Ζαχαριάδης έχει περισσότερη τύχη στα βόρεια με την ανάκτηση του Γράμμου. Ενάντια σε κάθε πρόβλεψη ετοιμάζεται γι' άλλη μια φορά για τον αλάνθαστο τακτικό του πόλεμο που θα επιτρέψει πάλι στις κυβερνητικές δυνάμεις να βρουν τον Δ. Σ. συγκεντρωμένο στο καλοκαιρινό ραντεβού του Γράμμου και του Βίτσι.

Η ΝΕΑ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Στις 25 Μαρτίου, συνέρχεται στο Γράμμο το 21ο Συνέδριο της Ν.Ο.Φ. Μετά τις αποφάσεις της 5ης Ολομέλειας του Κ.Κ.Ε. το μακεδονικό κίνημα καλεί όλους τους οπαδούς του να υποστηρίξουν τον αγώνα του Δ. Σ. Στις 3 του Απρίλη η Προσωρινή Κυβέρνηση ανασχηματίζεται.

Ο Παρτσαλίδης αναλαμβάνει τη θέση του πρωθυπουργού και ο Ιωαννίδης παραμένει στην αντιπροεδρία. Ο Πέτρος Ρούσσος γίνεται υπουργός των Εξωτερικών. Ο Βλαντάς, υπουργός Αμύνης Ο Μπαρτζιώτας, Εσωτερικών. Ο Στρίγγος, Οικονομικών. Ο Καραγιώργης, Πολεμικού Ανεφοδιασμού. Ο Παπαδημήτρης (Αγροτικό Κόμμα), Γεωργίας. Ο Σαββίδης (Αγροτικό Κόμμα), Συντονισμού. Ο Πορφυρογένης, Δικαιοσύνης. Ο Αβδελίδης (Αγροτικό Κόμμα), Εθνικής Οικονομίας. Ο Κόκκαλης (ακομμάτιστος), Υγιεινής και Παιδείας. Ο Τσαπακίδης (Αγροτικό Κόμμα), Κοινωνικής Προνοίας. Ο Μισρόβσκη (πρόεδρος της Ν.Ο.Φ.), Εφοδιασμού. Ο Βουρνάς (Αγροτικό Κόμμα), Μεταφορών. Και ο Γκότσεφ (Ν.Ο.Φ.) υφυπουργός των εθνικών μειονοτήτων.

Είναι μια κυβέρνηση στα χαρτιά. Στην πραγματικότητα αυτός που επιβάλλει το νόμο είναι το Ανώτατο Συμβούλιο Πολέμου. Επικεφαλής: ο Ζαχαριάδης, Ιωαννίδης, Μπαρτζιώτας, Βλαντάς και Γούσιας. Ο Καραγιώργης διατηρήθηκε για τον τύπο μαζί με τους Κολιγιάννη, Γκιουζελή, Λούλη και Ερυθριάδη. Ο Γκότσεφ αντιπροσωπεύει τη Ν.Ο.Φ.

Στην πρώτη της διακήρυξη η νέα Προσωρινή Κυβέρνηση κυβέρνηση δηλώνει:

«...Ο αγγλο - αμερικάνικος ιμπεριαλισμός θέλει να κάμει την Ελλάδα προγεφύρωμα και μια από τις επιθετικές του βάσεις για το καινούργιο μακελειό της ανθρωπότητας που ετοιμάζει. Κι ενώ από τη μια μεριά παζαρεύει με τους Έλληνες υποταχτικούς του την Ελλάδα και ιδιαίτερα τις βόρειες περιοχές της που λεηλατούνται με τη δική του φροντίδα, από την άλλη εξαπολύει εναντίον μας μια συκοφαντική εκστρατεία για τον δήθεν κίνδυνο που απειλεί τη Μακεδονία εξαιτίας της συνεργασίας μας με την Ν.Ο.Φ...

«Η νίκη μας είναι η νίκη της λευτεριάς και της ανεξαρτησίας, η νίκη της ειρήνης και της οικονομικής ανόρθωσης, η νίκη της λαϊκής δημοκρατίας και του σοσιαλισμού.

«Όλοι στ' άρματα! Όλα για τη νίκη!».

Το νόημα των ωραίων αυτών ρητορικών σχημάτων έρχεται σε σύγκρουση με την πραγματικότητα. Η νέα πολιτική του Κ.Κ.Ε. απέναντι στο Μακεδονικό ζήτημα δεν κάνει τίποτε άλλο από το ν' απομονώνει το Δ.Σ. από την κοινή γνώμη και να προδιαγράφει τ' αποτελέσματα των τελευταίων μαχών στην περιοχή του Βίτσι και του Γράμμου.

Ο Δ. Σ. ξαναπαίρνει σιγά - σιγά τις παλιές του θέσεις στο Γράμμο, αλλά όλοι ξέρουν ότι με τον ερχομό του καλοκαιριού ετοιμάζεται καινούργια κυβερνητική εκστρατεία και με μεθόδους που οι επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία και τη Ρούμελη απόδειξαν πολύ αποτελεσματικές.

Ο Ζαχαριάδης όμως επαναλαμβάνει ότι η νίκη βρίσκεται στην άκρη των αντάρτικων τουφεκιών που περιμένουν στο απόρθητο Βίτσι κι όπου ο μοναρχοφασισμός θα ρθει να σπάσει τα μούτρα του.

Όλοι αυτοί οι ευσεβείς πόθοι φαίνεται να εντάσσονται μέσα στα πλαίσια μιας τερατώδους σκηνοθεσίας. Ο Τίτο, απομονωμένος, συνεχίζει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη βοήθειά του σ' ένα κίνημα που μέρα με τη μέρα αποδείχνεται πιόνι της Κομινφόρμ. Είναι φανερό ότι δεν θα μπορέσει να εκτίθεται επ' άπειρον σε ανώφελους κινδύνους για την επανάσταση του Ζαχαριάδη. Αυτό που και η πιο στοιχειώδης λογική βλέπει σαν αναπόφευκτο, θα παρουσιαστεί όταν θα έρθει η ώρα σαν «πράξη προδοσίας», σαν «πισώπλατη μαχαιριά» του Τίτο προς την θριαμβεύουσα επανάσταση.

Η κρίση του Βερολίνου ζυγώνει στο τέλος της και η σοβιετική πολιτική δεν προοιωνίζεται καμμιά σκλύρυνση σε διεθνές επίπεδο, πράγμα που θα μπορούσε να εξασφαλίσει τη διπλωματική υποστήριξη των Ελλήνων ανταρτών. Όπως και να 'ναι, ο Ζαχαριάδης ετοιμάζεται για τη μάχη —ή μάλλον για την οριστική διάλυση της επανάστασης— από τους δυο τελευταίους προμαχώνες της ορθοδοξίας: το Γράμμο και το Βίτσι.

ΑΘΗΝΑ

Ένας νέος κυβερνητικός ανασχηματισμός στις αρχές του Απρίλη, απομακρύνει από την κυβέρνηση Σοφούλη μερικά πρόσωπα που βρίσκονται μπλεγμένα σε καταχρήσεις ή είναι ανεπιθύμητα στις αμερικάνικες υπηρεσίες. Η καταδίκη σε θάνατο του Μανώλη Γλέζου, του εθνικού ήρωα που είχε ξεκρεμάσει από την Ακρόπολη τη γερμανική σημαία τις πρώτες ώρες της Αντίστασης, προκαλεί έντονη αλλά χωρίς επαύριο συγκίνηση στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Μερικές μέρες αργότερα, ο συνδικαλιστής ηγέτης Παραρήγας βρίσκεται κρεμασμένος στο κελλί της φυλακής του. Οι καταδίκες συνεχίζονται και η κυβέρνηση που νιώθει τη νίκη να πλησιάζει δεν είναι διατεθειμένη για συμφιλίωση. Ωστόσο, καινούργιες διεθνείς προοπτικές αρχίζουν να διαγράφονται. Στις 3 του Μάη, η Προσωρινή Κυβέρνηση υποβάλλει την εικοστή πρώτη από τις προτάσεις για ειρήνη που έχει υποβάλλει στο βουνό από το 1946. Καθώς πλησιάζει η διάσκεψη των Τεσσάρων που θα συνέρθει στο Παρίσι για να συζητήσει το γερμανικό θέμα, ο Γκρομύκο ανταλλάσσει σκέψεις με τον Μακ Νηλ πάνω στο ελληνικό πρόβλημα. «Διαπίστωσε (ο Μακ Νηλ), γράφει η «Neue Zürcher Zeitung» ότι ο συνομιλητής του, αν και δεν ήταν ακόμη έτοιμος να παραδεχτεί ότι μια λέξη των Ρώσων θ' αρκούσε για να εκλογικέψει τους αντάρτες, υποστηριζόταν από δυο μεσολαβητές πρώτου επιπέδου: τον δόκτορα Έβατ και τον κ. Τρήγκβε Λη που από καιρό πασχίζουν να πετύχουν την ύφεση».

Ο Πορφυρογένης, υπουργός των Εξωτερικών της Προσωρινές Κυβέρνησης, απευθύνει μια νότα στον δόκτορα Έβατ, πρόεδρο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών:

«Πληροφορηθήκαμε μετά μεγάλης χαράς ότι επαναλάβατε τις προσπάθειές σας για την αποκατάσταση της ειρήνης στην Ελλάδα. Είμαστε έτοιμοι, ακόμη και τώρα, να συνδράμουμε με όλες μας τις δυνάμεις για την κατάπαυση του πολέμου στη χώρα μας. Παρακαλούμε γνωρίσατέ μας τις προϋποθέσεις που κατά τη γνώμη σας είναι αναγκαίες για την εξασφάλιση της ειρήνης στην Ελλάδα, καθώς και τα μέτρα που θεωρείτε κατάλληλα για την ευόδωση της πρωτοβουλίας σας. Δεχθείτε τη διαβεβαίωσή μας ότι θα πράξουμε παν το δυνατόν για την επίτευξη ενός ικανοποιητικού αποτελέσματος».

Η κυβέρνηση Τσαλδάρη - Σοφούλη καταγγέλλει βίαια τον «ελιγμό» του Πορφυρογένη και «αποκρούει με υπερηφάνεια, γράφει: η «Μοντ», ότι ο ρόλος που παίζει η Αμερικάνικη Αποστολή στην Αθήνα δε φαίνεται πάντοτε δικαιολογημένος, πράγμα που θα σήμαινε ξενική επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδος».

Κάποιες φήμες που, στη συνέχεια, θα βρουν άφθονη εκμετάλλευση κάνουν λόγο για μια προηγούμενη προσπάθεια του Τίτο που τορπιλλίστηκε από την κυβέρνηση Τσαλδάρη.

Δεν είναι η πρώτη, γράφει ο Ουώλτερ Λίπμαν στη «Νιου Γυόρκ Χέραλντ Τρίμπιουν», αλλά η δευτέρα πρόσφατη απόπειρα διά τον τερματισμόν της εμφυλίου συρράξεως εις την Ελλάδα διά της διπλωματικής οδού. Προηγουμένως είχον λάβει χώραν μυστικαί διαπραγματεύσεις μεταξύ του στρατάρχου Τίτο και του κ. Τσαλδάρη, αλλά ο τελευταίος αυτός προκάλεσε την αποτυχίαν των συνομιλιών με μίαν αδιάκριτον δήλωσιν —κανείς δεν γνωρίζει αν εσκεμμένως ή από ηλιθιότητα— εις το «Νταίηλυ Μαίηλ» του Λονδίνου. Ο Τίτο, του οποίου η θέσις είναι λεπτή, δεν ηδύνατο να εκτεθή εις επιπλέον φιλονικείας μετά των αδιαλλάκτων κομμουνιστών συντρόφων του και ηναγκάσθη ν' αποσυρθή. Ως είναι προφανές, ο δόκτωρ Κλέμεντις (υπουργός των Εξωτερικών της Τσεχοσλοβακίας) επέτυχε τώρα να πάρει από τας χείρας του Τίτο την υπόθεσιν, πράγμα που επιτρέπει εις τον Πορφυρογένηn —αναμφιβόλως με την επιδοκιμασίαν του Βυσίνσκι— να επαναλάβη την χειρονομίαν του. Κατά συνέπειαν το Κρεμλίνον φαίνεται να επιδιώκη, διά της ειρηνεύσεως εις Ελλάδα, την βελτίωσιν της ατμοσφαίρας εις το Συμβούλιον των υπουργών επί των Εξωτερικών».

Όλα αυτά δεν πρόκειται τελικά παρά να τροφοδοτήσουν τον επιβαρυντικό φάκελλο της Κομινφόρμ για τον Τίτο, αφού οι σοβιετικές προσπάθειες θα σκοντάψουν στην υψηλή περιφρόνηση των Αθηνών.

Μπροστά στη στάση αυτή της κυβέρνησης, ο στρατηγός Πλαστήρας αναγγέλλει την πρόθεσή του να πάει στο Παρίσι και να παρακολουθήσει τις διαπραγματεύσεις ανεπίσημα. Οι αστυνομικές αρχές αρνούνται να του δώσουν διαβατήριο και τον βάζουν σε επιτήρηση κατ' οίκον.

Η τελευταία πράξη

Όλα είναι στη θέση τους για την τελευταία πράξη. Ο Δ. Σ. της Πελοποννήσου χάθηκε, η 2η ταξιαρχία της Ρούμελης βρίσκεται στο στάδιο της διάλυσης και η 1η της Θεσσαλίας αναδιπλώνεται προς το βορρά. Καμμιά βοήθεια δεν πρέπει να αναμένεται από τα Σοβιέτ που αδημονούν να κλείσουν το ελληνικό απόστημα. Ο Τίτο, απασχολημένος με την Τεργέστη και καταδιωκόμενος από την Κομινφόρμ, δεν μπορεί πια να προχωρήσει, και η μακεδονική πολιτική που επικύρωσε η 5η Ολομέλεια του Κ.Κ.Ε. δεν κάνει τίποτε άλλο από το να διχάζει τους Έλληνες. Αποσκοπεί βέβαια να βάλει τρικλοποδιά στον Τίτο, αλλά αυτό δεν έχει καμμιά επίδραση στη σοβιετική στάση της Διάσκεψης του Παρισιού.

Οι Έλληνες αντάρτες, απομονωμένοι κι απληροφόρητοι, συνεχίζουν την ανακατάληψη του Γράμμου. Συγκεντρώνονται όλοι μαζί για να οδηγηθούν στο σφαγείο. Οι επιτυχίες του Μάη και Ιούνη, όταν όλα τα κυβερνητικά στρατεύματα ετοιμάζονταν για να επιτεθούν, διατηρούν μια απατηλή ψευδαίσθηση. Εκείνοι που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή κατέχονται από υπέρμετρη αισιοδοξία. Ο ενθουσιασμός τους αναστατώνει τους ξένους που τους επισκέπτονται κι εμπνέει τραγούδια που ο λυρισμός τους παραφουσκώνει την αξία των κακοτράχαλων περιοχών που θα πληρωθούν με αίμα στο τέλος του καλοκαιριού.

Μέσα στο 1948, ο Σιμόν Τερύ, μέλος του γαλλικού Κ. Κ. γυρίζει από το βουνό με σημειώσεις για τη δόξα του Μάρκου. Όταν τελείωσε το γραφτό του, ο ήρωάς του βρέθηκε γεμάτος απ' όλες τις ψείρες της ιδεολογίας και μόλις φάνηκε το βιβλίο, κατατάχτηκε αμέσως στο πάνθεο της ορθοδοξίας.

Στο τέλος του Μάη 1949, οι Πωλ Ελυάρ, Υβ Φαργκ, Ζαν Μωρίς Ερμάν και Μπασσίς, πηγαίνοντας προς την Πράγα, ανακαλύπτουν την Ελεύθερη Ελλάδα. Διαπιστώνουν με τα μάτια τους τις νίκες ενός αποσπάσματος εφήβων, βλέπουν γυναίκες εικοσιπέντε χρονών να οδηγούν στην επίθεση ολόκληρα τάγματα ανταρτών, παρασύρονται από την ενθουσιώδη ατμόσφαιρα και πιστεύουν στην πραγματικότητα της νίκης.

Ο Ελυάρ, φορώντας ένα καπέλλο που του σκεπάζει τ' αυτιά, συνδυασμός από φρυγικό σκουφί και τσοπάνικο καλπάκι, παίρνει έναν τηλεβόα και απευθύνει, στις κυβερνητικές δυνάμεις που συνωθούνται στους πρόποδες του βουνού, μια έκκληση που επαναλαμβάνεται από 200 μεγάφωνα:

«Παιδιά της Ελλάδας,

Απευθύνομαι σε σας τους αγρότες, τους εργάτες, τους διανοούμενους, που βρισκόσαστε στην ανάγκη να υπηρετείτε στο στρατό μιας κυβέρνησης που δεν σας αντιπροσωπεύει. Και πρώτα απ' όλα θέλω να σας βεβαιώσω πως ήρθα για να διαπιστώσω τα πράγματα με τα ίδια μου τα μάτια και πως ο μοναδικός λόγος που μ' έσπρωξε σ' αυτό είναι η δίψα μου για την αλήθεια και το πάθος μου για την ειρήνη.

»...Σας εξορκίζω να σκεφθείτε, αυτού που βρίσκεστε, δίπλα στους δεσμοφύλακες και τους δήμιους, όλους εκείνους που πληρώνουν με το αίμα τους τη διακαιοσύνη για την οποία σας ομιλώ. Σας εξορκίζω να σκεφτείτε τη φρίκη της Μακρονήσου και των φυλακών της χώρας σας όπου χιλιάδες πατριώτες, βέβαιοι για τη νίκη τους, περιμένουν κάθε μέρα τα βασανιστήρια και το θάνατο.

»Όπου κι αν πήγα εδώ που βρίσκομαι, στην πρώτη γραμμή ή στα μετόπισθεν, είδα τους αιχμάλωτους συναδέλφους σας ν' απολαμβάνουν τον πιο μεγάλο σεβασμό σαν ανθρώπινα όντα και να διατρέφονται ακριβώς όπως οι μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού.

»Αυτοί οι αιχμάλωτοι, που κάθε μέρα γίνονται περισσότεροι, είναι ελεύθεροι να επιστρέψουν στα

σπίτια τους ή να ενταχθούν στο Δημοκρατικό Στρατό. Οι πιο πολλοί διαλέγουν αυτή τη δεύτερη λύση.

»Είναι η πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία που ένας στρατός αισθάνεται τόσο δυνατός, τόσο βέβαιος για τη νίκη, ώστε να είναι σε θέση να δείχνει τέτοια εμπιστοσύνη στον άνθρωπο.

»Είναι επίσης η πρώτη φορά που ένας στρατός δείχνεται τόσο περισσότερο πρόθυμος να προσφέρει την ειρήνη, όσο περισσότερο αυξάνουν οι δυνάμεις του. Η μόνη νίκη που εύχεται αυτός ο στρατός είναι η καθολική ενότητα του λαού του και το τέλος των δεινών του πολέμου που έχουν επιβάλλει οι Αγλοσάξονες ιμπεριαλιστές.

»Σ' ολόκληρο τον κόσμο οι απλοί άνθρωποι αγωνίζονται για την ειρήνη. Ο γενναίος Ελληνικός Λαός, γεμάτος δόξα, βρίσκεται στην πρωτοπορία αυτού του αγώνα».

Ο Ελυάρ δεν είδε παρά τα μάτια των παρτιζάνων. Τόσο γι' αυτόν, όσο και για κείνους, η άλλη όψη της πραγματικότητας μένει κρυφή. Κάπου στις κορυφές του Γράμμου γίνεται δεχτός από ένα σύνταγμα του Δ. Σ. που διευθύνει ο Παλαιολόγος. Το Γενικό Στρατηγείο στέλνει στη μονάδα ένα παράσημο που προορίζεται για τον Γιώργο Ανδρεάδη. Ο Ανδρεάδης σκοτώνεται την προηγουμένη.

Ο Παλαιολόγος αποφασίζει να δώσει το μετάλλιο στον Ελυάρ και οργανώνει μια μικρή τελετή παρουσία των αντρών του.

Ο Ελυάρ, πολύ συγκινημένος, παίρνει το παράσημο και δηλώνει:

«Για μένα, το παράσημο αυτό είναι μια υπέρτατη τιμή και μαζύ ένα καθήκον. Το όνομα του Γιώργου θα γίνει γνωστό σε όλους τους Γάλλους και δεν θα ξεχαστεί ποτέ».

Σε μερικές βδομάδες η ανθρωπότητα θα προτιμήσει να ξεχάσει την Ελλάδα κι ένας βαρύς πέπλος σιωπής, που τον επιβάλλουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, θα πέσει πάνω στο δράμα της.

Στο μεταξύ, ο Ελυάρ πηγαίνει στο Συνέδριο της Πράγας όπου τα Κ. Κ. της Τσεχοσλοβακίας, Ουγγαρίας και Πολωνίας, μετά τις συνηθισμένες προειδοποιήσεις προς τον Τίτο, αποφασίζουν να διακόψουν κάθε εμπορική σχέση με την Γιουγκοσλαβία.

Στις 10 του Ιούλη, στο λόγο του στην Πόλα, ο Τίτο, απομονωμένος απ' όλους, αναγγέλλει την πρόθεσή του να κλείσει προοδευτικά τα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας στους Έλληνες αντάρτες.

Η Κομινφόρμ αρπάζει το εξιλαστήριο θύμα που της προσφέρεται και «νίπτει τας χείρας της». Ο κυβερνητικός στρατός τον Αθηνών εξαπολύει την επιχείρηση «Δαυλός».

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ ΡΑΝΤΕΒΟΥ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Ο θάνατος του Διαμαντή στις 21 του Ιούνη, συμβάλλει αποφασιστικά στην πλήρη «εκκαθάριση» της Ρούμελης. Πριν να φτάσουν στο Βίτσι, οι κυβερνητικές δυνάμεις επιχειρούν, στις αρχές του Ιούλη, μια επίθεση στα υψώματα του Καϊμακτσαλάν, στ' ανατολικά του Βίτσι, κατά μήκος των γιουγκοσλαβικών συνόρων.

1.500 αντάρτες αμύνονται για μια βδομάδα. Στις 29 του Ιούλη εγκαταλείπουν το πεδίο της μάχης αφήνοντας πίσω τους 400 νεκρούς. Τώρα το Βίτσι έχει αποκοπεί στ' ανατολικά από τις τελευταίες δημοκρατικές δυνάμεις που σταθμεύουν στο Μπέλες, κατά μήκος των βουλγαρικών συνόρων. Η επιχείρηση «Δαυλός», κυριολεκτικά πλέον, μπορεί να βάλει φωτιά στο τελευταίο οχυρό.

Το σχέδιο του Παπάγου προβλέπει μια επίθεση αντιπερισπασμού στο Γράμμο και σε συνέχεια μια γενική επίθεση στο Βίτσι, μετά την οποία οι δυνάμεις του θα γυρίσουν από βορρά και νότο πάλι προς το Γράμμο για να κλείσουν τον θύλακα. Έξη μεραρχίες παίρνουν μέρος στην επιχείρηση ενώ δυο άλλες μεραρχίες και δυο ανεξάρτητες ταξιαρχίες αναλαμβάνουν χωριστά να εκμηδενίσουν τα υπολείμματα του Μπέλες που έχουν απομονωθεί πια από τις υπόλοιπες δημοκρατικές δυνάμεις.

Ο Ζαχαριάδης διαθέτει 8.000 περίπου αντάρτες στο Βίτσι και 5.000 στα υψώματα του Γράμμου.

Στις 5 Αυγούστου εκδηλώνεται η πρώτη επίθεση αντιπερισπασμού. Ο κυβερνητικός στρατός προωθείται μια βδομάδα συνέχεια προς το Γράμμο και εκκενώνει ριζικά τα τελευταία χωριά της περιοχής. Στις 10 Αυγούστου, οι τρεις μεραρχίες του 1ου Σώματος Στρατού στρέφονται προς το Βίτσι κι ύστερα από καταιγιστικό βομβαρδισμό επιτίθενται ταυτόχρονα σε οχτώ σημεία από βορρά και νότο.

Πάνω στα υψώματα που βράζουν από το ναπάλμ, οι αντάρτες αντιστέκονται όπως πάντα μέχρι θανάτου. Μπροστά στη σφοδρότητα της μάχης, μερικοί Αλβανοί στρατιώτες έρχονται αυθόρμητα να βοηθήσουν τους παρτιζάνους. Αυτή θα είναι και η μοναδική «διεθνής ταξιαρχία» της ελληνικής επανάστασης που συγκροτήθηκε μέσα σε σαρανταοχτώ ώρες. Στις 14, παρά τον κατακλυσμό των βομβών, οι αντάρτες επιχειρούν μια αντεπίθεση προς την κατεύθυνση της Κόνιτσας. Αποκρούονται αλλά ξαναγυρίζουν στις θέσεις τους και κρατούν όλη την επόμενη μέρα. Στις 16 αναγκάζονται να υποχωρήσουν, αφήνοντας 997 νεκρούς μέσα στις απόρθητες οχυρώσεις του Ζαχαριάδη. Από τις έξη ταξιαρχίες που εγκαταλείπουν το πεδίο της μάχης, μονάχα μια κατορθώνει να ολοκληρώσει την υποχώρησή της σχεδόν ανέπαφη. Οι άλλες σκορπίζονται κι ακολουθούν σε μικρές - μικρές ομάδες. Είναι περίπου 4.000 εξαντλημένοι αντάρτες που πρέπει να ξανασμίξουν στο Γράμμο και να ετοιμασθούν για το δεύτερο σοκ.

Στο μεταξύ, στις 19 Αυγούστου, το 3ο Σώμα του κυβερνητικού στρατού ρίχνεται στα υψώματα του Μπέλες. Πριν να μεταφερθούν στο Γράμμο, όλες οι αεροπορικές δυνάμεις υποστηρίζουν την επιχείρηση. Οι θέσεις των ανταρτών είναι αδύνατες, αλλά θα κρατηθούν εκεί για τέσσερεις μέρες. Οι 1.000 επιζήσαντες θα περάσουν κατόπι τα βουλγαρικά σύνορα. Είναι η αρχή της Εξόδου.

Τώρα ο Παπάγος μπορεί να συγκεντρώσει όλες τις δυνάμεις του στο Γράμμο. Οι Αμερικάνοι ενισχύουν την αεροπορική του δύναμη βάζοντας στη διάθεσή του 51 αεροπλάνα Curtiss Helldivers τελευταία λέξη της τεχνικής, εξοπλισμένα με πυροβόλα, μυδράλλια και ρουκέττες, ικανά να μεταφέρουν 2 τόννους βομβών και με μεγάλη επιθετική ακρίβεια.

Στις 25 Αυγούστου, παρουσία του βασιλιά Παύλου που ήρθε να παρασταθεί στο ολοκαύτωμα, αρχίζει ο κατακλυσμός. Με δέκα εναντίον ενός και με μια δύναμη πυρός χωρίς προηγούμενο, τα κυβερνητικά στρατεύματα καταλαμβάνουν το ένα μετά το άλλο τα συνοριακά υψώματα.

Στις 27 πέφτει κι ο ίδιος ο Γράμμος. Το τελευταίο σύμβολο αντίστασης καταρρέει. Στις 28 οι κυβερνητικές δυνάμεις μπλοκάρουν τα δυο κυριότερα περάσματα προς την Αλβανία, τα Στάρια και Μπαρούκα.

Για τρεις μέρες ακόμα οι παρτιζάνοι αμύνονται απεγνωσμένα υπερασπίζοντας σπιθαμή προς σπιθαμή το έδαφός τους: απαντούν με παγιδευμένες νάρκες στο πυροβολικό, με μυδράλλια στ' αεροπλάνα, και πεθαίνουν μαζί με τις τελευταίες ψευδαισθήσεις τους.

Στις 30 Αυγούστου, στις 5 το πρωί, πέφτει και το τελευταίο οχυρό, το Κάμενικ. 8.000 άντρες καταφέρνουν να περάσουν στην Αλβανία πριν η τανάλια να κλείσει εντελώς γύρω τους. Αυτό ήταν. Στις 10 η ώρα, ο Γράμμος ξαναβρίσκει την πέτρινη σιωπή του.

Οι τελευταίες αντάρτικες ομάδες καταδιώκονται σε όλη την περιοχή και προσπαθούν να φτάσουν στα σύνορα. Η Αλβανία βρίσκεται πάντα σε κατάσταση πολέμου με την Ελλάδα και έχει πάρει εχθρική στάση απέναντι στον Τίτο. Βρίσκεται τώρα μονάχη με όλες τις κυβερνητικές ελληνικές δυνάμεις συγκεντρωμένες στα σύνορά της. Στις 26 Αυγούστου, με την έναρξη της μάχης του Γράμμου, ο Εμβέρ Χότζα κάνει μια δήλωση σύμφωνα με την οποία αναλαμβάνει την υποχρέωση ν' αφοπλίσει όλους τους Έλληνες αντάρτες που θα περνούν τα αλβανικά σύνορα. Στις 5 του Σεπτέμβρη, οι εφημερίδες των Τιράνων αναγγέλλουν ότι στη διάρκεια της εβδομάδας οι αλβανικές μονάδες αφόπλισαν 127 Έλληνες αντάρτες. Η Βουλγαρία, με τη σειρά της, δίνει εγγυήσεις. Τέλος την 1η του Οκτώβρη, η Σοβιετική Ένωση ξαναγυρίζει στη Βαλκανική Αποστολή και απευθύνει πλατωνικές εκκλήσεις για συμφιλίωση.

Την Κυριακή 16 του Οκτώβρη, ο σταθμός της Ελεύθερης Ελλάδα αναγγέλλει το τέλος των μαχών: «Η Προσωρινή Ελληνική Κυβέρνηση σταματάει τις εχθροπραξίες για ν' αποφευχθεί η ολοκληρωτική καταστροφή της Ελλάδας. Ο Δημοκρατικός Στρατός δεν κατάθεσε τα όπλα, αλλά σταμάτησε προς το παρόν τις επιχειρήσεις. Αυτό δε σημαίνει, συνεχίζει η ανακοίνωση, ότι οι Έλληνες παραιτούνται από τον αγώνα για τα δίκαια του Λαού. Οι Αγγλοαμερικάνοι ιμπεριαλιστές και οι μοναρχοφασίστες πράκτορές τους γελιούνται αν νομίζουν ότι ο αγώνας τελείωσε και ότι ο Δ. Σ. έπαψε να υπάρχει».

Τώρα που όλα έχουν χαθεί, ο τόνος αυτής της ανακοίνωσης θα δώσει στην κυβέρνηση της Αθήνας το πρόσχημα για καινούργιες σφαγές. Για ευνόητους λόγους που αφορούν την αμερικάνικη βοήθεια, οι διευθύνοντες τον Αθηνών αρνούνται να δεχτούν την κατάπαυση πυρός του Ζαχαριάδη.

158.000 είναι τα θύματα του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα. Μαζί με τα θύματα της Αντίστασης, το ένα δέκατο του ελληνικού πληθυσμού απωλέσθηκε. 3.500 καταδίκες σε θάνατο εκδόθηκαν από τα στρατοδικεία και έλαβαν χώρα 1.300 εκτελέσεις. Γύρω στις 50 με 100.000 Έλληνες πέρασαν τα σύνορα και κατέφυγαν στις λαϊκές περιπέτειες: Η αντεπανάσταση θα συνεχιστεί και δεν θα πάψει να σκληραίνει τη στάση της. Το τέλος του εμφυλίου πολέμου θ' αναγγελθεί μια φορά από την κυβέρνηση της Αθήνας. Θα είναι τον Ιούλη του 1962, δεκατρία ολόκληρα χρόνια μετά τις τελευταίες μάχες του Γράμμου. Αλλά και πάλι η νύχτα δεν θα έχει τελειώσει.

Ο ελληνικός λαός, πιεζόμενος ασφυχτικά ανάμεσα στους δυο γίγαντες, διχασμένος ανάμεσα στην πανίσχυρη Δύση και σε μια αφηρημένη επανάσταση, βλέπει να του αρπάζουν μέσα απ' τα χέρια του τη νίκη και να μην του επιτρέπουν να συνεχίσει την ιστορία του. Η ιστορία του γράφεται αλλού. Συνεχίζει να γράφεται αλλού και δεν παύει να του κλέβει το δικό του πρόσωπο.

Επίλογος

Η ΧΑΜΕΝΗ ΓΕΝΙΑ

«Νικήσαμε. Ο κομμουνισμός έπεσε στο Βίτσι και στο Γράμμο. Τώρα, θα φάει χώμα στη Μακρόνησο». Ο Κιρουχάκης, δοκιμασμένος σπεσιαλίστας της απολύτρωσης, με τα δάχτυλα του δεξιού του χεριού περασμένα ανάμεσα στα κουμπιά της φόρμας του, προκαλεί τους αμετανόητους.

Η Μακρόνησος, μακρόστενη σα φτυάρι, μερικά μίλια μακριά από το ναό του Ποσειδώνα, στην είσοδο του Αιγαίου πελάγους, υφίσταται από την Αρχαιότητα τη μοίρα που της έταξαν οι νόμοι των ανθρώπων και η αδιαφορία της φύσης. Είναι το πιο παλιό κάτεργο της Ελλάδας, το πιο καταραμένο, στείρο απ' τον άνεμο και το αλάτι, φωλιά για τους καρχαρίες.

Πάνω εδώ στρατοπεδεύουν 13.000 άνθρωποι, χωρισμένοι σε τρεις ταξιαρχίες. Η τρίτη αποτελείται από πολιτικούς εξόριστους που ήρθαν τον Ιούλη από τη Λήμνο, την Ικαρία και τον Άη -Στράτη.

Στις αρχές του Οκτώβρη, η διοίκηση του νησιού εξαπολύει μια μεγάλη επίθεση «πειθούς». Διαλύει την 3η ταξιαρχία, που αριθμεί περίπου 10.000 άντρες, και την ενσωματώνει στις δυο προηγούμενες που περιλαμβάνουν τους περισσότερους «μετανοήσαντες». Οι Θέος, Νικηφόρος, Κοζάκης και 3.000 άλλοι κρατούμενοι, λιγότερο από τριάντα χρονών, στέλνονται στην 1η ταξιαρχία όπου, από τη στιγμή που φτάνουν, υποβάλλονται σε σαρανταοχτώ ωρών βασανιστήρια. Οι μισοί αντέχουν. Μετά την «περιποίηση» υπάρχουν 17 νεκροί, 30 απόπειρες αυτοκτονίας, 600 κατάγματα και 250 τρελλοί.

Οι Σαράφης, Γαβριηλίδης, Αγγελόπουλος, 100 αξιωματικοί του Ε.Λ.Α.Σ. και του Δ. Σ. πηγαίνουν μαζί με τους υπόλοιπους στην 2η ταξιαρχία. Μεταφέρονται σε μικρές ομάδες και δέχονται το καλωσόρισμα του Κιρουχάκη.

«Θα μπορούσαμε να σας σκοτώσουμε. Έχουμε το δικαίωμα να το κάνουμε. Αν σας αφήνουμε να ζήσετε είναι γιατί αποφασίσαμε να σας κάνουμε εθνικόφρονες. Δεν θα υποχωρήσουμε μπροστά σε τίποτα. Είμαστε οι νικηταί. Είσαστε οι ηττημένοι. Ουαί τοις ηττημένοις.

»Αναρωτιόσαστε γιατί σας μεταφέραμε στη 2η ταξιαρχία. Σας μεταφέραμε γιατί ήρθε η στιγμή να σας συντρίψουμε κι εδώ όπως και στο Βίτσι. Θα υποταχθείτε ή θα πεθάνετε. Εδώ κυβερνάει ο Στρατός. Εμείς, ο Στρατός, αντιπροσωπεύουμε τώρα τα πάντα. Τη δύναμη, το κράτος, την εξουσία και την κυβέρνηση. Όλα τα δικαιώματα και όλες οι εξουσίες είναι στα χέρια μας και σας το λέμε να το ξέρετε. Έχουμε το δικαίωμα και τη δύναμη να σας εξοντώσουμε όλους χωρίς να δώσουμε λογαριασμό σε κανένα. Πηγαίνετε τώρα να δείτε τους παλιούς συντρόφους σας που έγιναν εθνικόφρονες. Θα γυρίσετε με τη δήλωση στο χέρι ή θα πεθάνετε. Αν νομίζετε πως είναι χάρη αυτό που σας κάνουμε, τότε είναι χάρη. Αν νομίζετε πως είναι πρόκληση, είναι πρόκληση. Αν πείτε πως είναι ηθικός βιασμός, πολύ ώραία, είναι ηθικός βιασμός».

Ύστερα απ' αυτό, οι νεοφερμένοι απομονώνονται και βασανίζονται. Ο Κιρουχάκης αποσπάει μερικές υπογραφές.

Τη νύχτα της 3ης προς την 3η του Δεκέμβρη, οι κρατούμενοι ξυπνούν έντρομοι από ποδοβολητά αλόγων. Είναι οι φρουροί που περνούν καλπάζοντας πάνω στ' αντίσκηνα, χτυπώντας και σαρώνοντας ό,τι βρίσκουν στο διάβα τους. Οι επιδρομές συνεχίζονται κάθε δεύτερη νύχτα. Στις 8 του Δεκέμβρη το βράδι, γίνεται πάλι συγκέντρωση των αμετάπειστων.

—Έξω Βούλγαροι, έξω κουκουέδες.

Κάποιος Παναγόπουλος Εχει κόψει τα πόδια του. Τον χτυπούν ώσπου να μπορέσει να σταθεί όρθιος, μ' όλο του το βάρος πάνω στην πονεμένη σάρκα.

700 κρατούμενοι οδηγούνται σ' ένα αμφιθέατρο που το έχουν χτίσει οι στρατιώτες.

Εκεί, υφίστανται άλλο ένα κήρυγμα του Κιρουχάκη κι ύστερα οδηγούνται, σε ομάδες από δέκα, μέσα στα ορύγματα. Σε λίγο οι κραυγές γεμίζουν τον αέρα πάνω απ' τους βράχους. Φυσάει ανατολικός άνεμος και στο Λαύριο, δέκα χιλιόμετρα από την άλλη πλευρά της θάλασσας, τα ουρλιαχτά των θυμάτων που τα παρασέρνει ο πελαγίσιος αέρας, ακούγονται καθαρότερα μέχρι το πρωί.

Από τους 700 βασανισθέντες, λυγίζουν καμμιά εκατοστή. Οι άλλοι αρνούνται να υπογράψουν και κλείνονται στο συρματόπελγμα. Ο Σαράφης, ο Αγγελόπουλος και οι αξιωματικοί στο ένα περίφραγμα, ο Ηλιού, ο Κουλαμπάς, ο Γαβριηλίδης και τα πολιτικά στελέχη στο άλλο. Οι αιχμάλωτοι χωρίζονται σε τρεις ομάδες, ανάλογα με τη φυσική τους δύναμη, και σπάνε πέτρες νύχτα - μέρα για την κατασκευή ενός δρόμου που δεν οδηγεί πουθενά.

Στις 24 του Ιούνη 1949, ο Σοφούλης πεθαίνει σε ηλικία 88 ετών. Ο παλιός φιλελεύθερος δεν υπήρξε, από το 1947, παρά ο πρωθυπουργός του Εμφυλίου Πολέμου.

Με το τέλος των μαχών, οι Αμερικάνοι κρίνουν πως ήρθε η ώρα να προχωρήσουν σε νέες εκλογές. Ο Παπάγος, ο νικητής του Γράμμου, δεν πρόκειται να γίνει καινούργιος Φράνκο. Η Ελλάδα μπαίνει σ' ένα δρόμο που «προσφέρει το πρωτότυπο θέαμα μιας «δημοκρατίας» που κυριαρχείται από το πνεύμα του φασισμού και παραδέχεται τους νόμους καταλύοντας στην πράξη όλες τις συνταγματικές εγγυήσεις για τα δικαιώματα του ατόμου και του πολίτη»[128].

Οι πρώτες εκλογές μετά τον εμφύλιο πόλεμο, διεξάγονται στις 5 του Μάρτη 1950. Ο Σαράφης, εκλεγόμενος σ' ένα συνδυασμό της Αριστεράς που συγκεντρώνει 18 έδρες, απολύεται από τη Μακρόνησο, αλλά σκοτώνεται από ένα αμερικάνικο αυτοκίνητο. Πρόκειται για δυστύχημα. Οι Φιλελεύθεροι και οι Κεντρώοι, γενικά, συγκεντρώνουν την πλειοψηφία, αλλά η ομάδα τους είναι διασπασμένη από τις αντιθέσεις που χωρίζουν τα κόμματα των Βενιζέλου, Παπανδρέου και Πλαστήρα.

Ο γερο - στρατηγός είναι υπέρ μιας γενικής αμνηστίας στην οποία οι συνεργάτες του αντιτάσσονται βίαια. Ο Βενιζέλος, υποστηριζόμενος από τους Βρεταννούς, συμμαχεί με τη Δεξιά και σχηματίζει μια κυβέρνηση που θα διαρκέσει ένα μήνα. Οι Αμερικανοί είναι αποφασισμένοι να σεβαστούν ορισμένους τύπους. Στις 15 του Απρίλη, επιβάλλουν μια σύμπραξη με επικεφαλής τον Πλαστήρα. Αλλά ο πρωθυπουργός θα πρέπει να παραιτηθεί από τις αρχικές του επιδιώξεις, και μέσα σ' ένα χρόνο θα λάβουν χώρα μια χιλιάδα εκτελέσεις και μαζί η περίφημη δίκη και εκτέλεση του Μπελογιάννη.

Στο διάστημα της ίδιας περιόδου, και παρά τις έντιμες αλλά αδέξιες προσπάθειες του Πλαστήρα, θα λάβουν μορφή και τα νομικά μέτρα που θα νομιμοποιούν τη δίωξη των «κόκκινων» και που ισχύουν μέχρι σήμερα σ' όλη τη χώρα.

Η ελληνική κυβέρνηση αναλαμβάνει μια δαπανηρή σταυροφορία που πληρώνεται με μεγάλα γραμμάτια. Οι Αμερικάνοι είναι οι αποδέκτες. Η καταπίεση, που με τον καιρό θα γίνει νόμος, διαθέτει ένα περίπλοκο κρατικό και παρακρατικό οπλοστάσιο που ξεκινάει από τις αστυνομικές παρενοχλήσεις στην επαρχία (υπέρογκα πρόστιμα, γιατί το σπίτι ενός «ύποπτου» δεν έχει ασπριστεί ή γιατί ο σκύλος του περιφέρεται χωρίς λουρί μέσα σ' ένα χωριό όπου όλα τα σκυλιά γυρίζουν ελεύθερα, πταίσματα παράλογα, αλλά που στοιχίζουν ακριβά κλπ.), μέχρι το υποχρεωτικό

«πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων», όλα νομικά κατοχυρωμένα.

Ο νόμος 509 της 27ης Σεπτεμβρίου 1947, που θέτει εκτός νόμου το Κ.Κ.Ε. παρατείνεται από το νόμο 1957 του 1951 που μεταθέτει την αρμοδιότητα των στρατοδικείων στο Εφετείο. Αλλά οι περισσότερες δίκες εξακολουθούν να διεξάγονται στα στρατοδικεία με την επικουρία του δικτατορικού μεταξικού νόμου 375 του 1936 περί κατασκοπείας. Οι παλιοί αντάρτες, που δεν καταδιώκονται απλώς για αδικήματα του Κοινού Ποινικού Δικαίου, ερμηνευόμενα με την πιο πλατειά έννοια, θεωρούνται κατάσκοποι εφόσον υπήρξαν «πράκτορες του βουλγαρικού πανσλαβισμού» και η περίπτωσή τους υπάγεται στα στρατοδικεία.

Ο θεσμός των «πιστοποιητικών νομιμοφροσύνης», τα οποία εξαρτώνται από την αυθαιρεσία της αστυνομίας, που δεν διστάζει να σου κολλήσει τη ρετσινιά του «κρυπτοκομμουνιστή», στηρίζεται σ' έναν άλλο αναγκαστικό νόμο, το νόμο 516 της 8ης Ιανουαρίου 1948 και ξεπερνάει κατά πολύ το αρχικό του πλαίσιο που περιόριζε την εφαρμογή του στα δημόσια λειτουργήματα. Τα πιστοποιητικά κρίνονται απαραίτητα για την εγγραφή στις σχολές και στα πανεπιστήμια, για αιτήσεις δανείων, για άδειες οδηγήσεως, κυνηγιού, πλανόδιου μικροπωλητή και συχνά για προσλήψεις σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και μάλιστα σε πολύ παρακατιανές θέσεις. Κάθε νόμος, κατοχυρωμένος από το Σύνταγμα, η ελευθερία του Τύπου, η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων κλπ., αντισταθμίζεται από έναν αναγκαστικό νόμο που αναιρεί τις αντίστοιχες εγγυήσεις.

Τέλος, στο πείσμα κάθε συνταγματικής προστασίας των ατομικών ελευθεριών, οι διοικητικές εκτοπίσεις είναι ένα μέτρο καθημερινής χρήσης και εφαρμόζεται χωρίς καμιά εγγύηση τόσο στο θέμα της διαδικασίας όσο και στη διάρκεια της εφαρμογής του.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα αποκαθίσταται η μεταπολεμική νομιμότητα στην Ελλάδα. Πρόκειται για μια ασυνήθιστη αλλά και σκληρή παρωδία που παραπέμπει πάντα στην αυθαιρεσία και τον δεσποτισμό.

Η ΕΞΟΡΙΑ

Δεκάδες χιλιάδες Έλληνες που δεν μπορούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, υφίστανται στην ξενητιά μια άλλη μορφή αυθαιρεσίας.

Η Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. είναι κι αυτή εξόριστη. Ο Ζαχαριάδης, ο Μπαρτζιώτας και ο Βλαντάς φορτώνουν στα γρήγορα τις ευθύνες της καταστροφής στις πλάτες των αμφισβητιών. Πίσω από τον Παρτσαλίδη, ένα μεγάλο μέρος από τους αγωνιστές απαιτεί εξηγήσεις και αποτελεσματική κριτική της γραμμής που ακολούθησε το κόμμα στη διάρκεια των τελευταίων ετών.

Οι συζητήσεις της 6ης Ολομέλειας, που συνήρθε στη Βουλγαρία στις 14 του Μάη 1950, οδηγούν σ' ένα διάλογο που διακόπτεται αμέσως από το Ζαχαριάδη ο οποίος στρέφεται ενάντια στον Παρτσαλίδη.

—Δε μπορεί να υπάρξει κανένα δικαίωμα κριτικής καμμιά δημοκρατία, καμιά ελευθερία έκφρασης για τους εχτρούς του Κόμματος, για τα αντικομματικα στοιχεία που θέλουν να χρησιμοποιήσουν την κριτική και τη δημοκρατία για να κάμουν ζημιά στο Κόμμα, να το αδυνατίσουν και να το διαλύσουν»[129].

Ο Παρτσαλίδης επιμένει, για να δεχτεί αμέσως τον καταιγισμό των επιθέτων που αρμόζουν στην περίσταση. Ο Μπαρτζιώτας τον χαρακτηρίζει ψεύτη, ο Βλαντάς τροτσκιστή, φραξιονιστή, οππορτουνιστή, ο Γιούσιας μύστη της γλωσσικής χυδαιότητας του Ψυχάρη, κι ένα πολιτικό στέλεχος που δε φοβάται τα λόγια, εγωιστή, διεφθαρμένο από τη γνώση και τη μελέτη των μαθηματικών!

Μετά τις λοιδωρίες, παίρνεται μια «ομόφωνη» απόφαση: Καλούνται όλοι οι Έλληνες κομμουνιστές του εσωτερικού να συνεργαστούν με τις νόμιμες οργανώσεις χωρίς ν' αποκαλύψουν τους δεσμούς τους με το κόμμα και να παίρνουν για λογαριασμό τους τις κατευθύνσεις (ντιρεκτίβες) από την Κ.Ε. Οι ντιρεκτίβες θα είναι τόσο περισσότερο ασυμβίβαστες και πιεστικές όσο περισσότερο τα υπολείμματα των εξαρθρωμένων οργανώσεων θα κινδυνεύουν να ξεφύγουν τον έλεγχο της ορθοδοξίας που αντιπροσωπεύει ο Ζαχαριάρης.

Η ιστορία του Κ.Κ.Ε. στα κατοπινά χρόνια θα χαρακτηρίζεται από αυτή την αντίφαση ανάμεσα στις ανάγκες του πολιτικού αγώνα στο εσωτερικό της Ελλάδας και τη δογματική ακαμψία των μελών του ιερατείου, που θεληματικά οδηγήθηκαν στην επαναστατική αφαίρεση, και που από δω και πέρα θα χάσουν κάθε επαφή με την πραγματικότητα.

Μετά τις μάχες, μετά την εξορία, χιλιάδες παρτιζάνοι που έχασαν τα πάντα ανάμεσα στο Γράμμο και στο Βίτσι, βρίσκονται εκτεθειμένοι στις βουλές του Ζαχαριάδη.

Όπως ο Μάρκος ένα χρόνο πρωτύτερα, ο Καραγιώργης απευθύνει στις 16 του Ιούνη ένα γράμμα στην Κεντρική Επιτροπή μέσα στο οποίο κριτικάρει βίαια την εκλογή και τις μεθόδους του Κόμματος. Διαμαρτύρεται ενάντια στην «ομόφωνη» καταδίκη των απόψεων του Μάρκου και της Χρύσας Χατζηβασιλείου από μια κλίκα λιβανιστών, ενάντια στις κατηγορίες που εκτοξεύτηκαν στο πρόσωπο του Παρτσαλίδη και, μ' ένα γενικό τρόπο, ενάντια στο υποταχτικό πνεύμα που «αντί να αποδείχνει την μονολιθική μπολσεβίκικη ενότητα... επιβεβαιώνει μάλλον μια ολοφάνερη και ιδεολογική στειρότητα». Απαιτεί μια αντικειμενική κριτική της γραμμής που ακολουθήθηκε από την αρχή του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και τη δημοσίευση όλων των ντοκουμέντων που μπορούν να διαφωτίσουν τις συζητήσεις.

«Αντιλαμβάνομαι τώρα ότι ο Ζαχαριάδης, με τους ανθρώπους που ανέδειξε (Ιωαννίδης, Σιάντος), μας οδήγησαν στην ήττα την πρώτη φορά και ότι τώρα, στη δεύτερη, μας οδήγησε ο ίδιος, και πάντα με μια σειρά από σφάλματα που αγκαλιάζουν όλες τις περιόδους και όλους τους τομείς της ζωής του Κόμματος. Αντιλαμβάνομαι ακόμα — κι αυτό είναι το χειρότερο — ότι η λέξη αυτοκριτική δεν υπάρχει στο λεξιλόγιο του συντρόφου Ζαχαριάδη»[130].

Όπως ο Μάρκος, ο Καραγιώργης γεμίζει το φάκελλό του. Το γράμμα του θα γίνει, όταν θα έρθει η ώρα, «η οππορτουνιστική θέση του συντρόφου Καραγιώργη». Μετά τις απομακρύνσεις και τις σιωπηρές εκκαθαρίσεις, «θα 'ρθούν, μέσα στην πίκρα της ξενητιάς, πιο καινούργιες και άμεσες. Και καθώς όλα έχουν χαθεί, θα μοιάζουν σαν τελετουργικοί εξορκισμοί, σαν μανιακές προσπάθειες παραμόρφωσης της ιστορίας.

Το πυρ αρχίζει με την 3η Ολομέλεια του Οκτώβρη 1950. Ο Σιάντος, ο Παρτσαλίδης, ο Μάρκος Βαφειάδης και ο Καραγιώργης διαγράφονται από το Κόμμα. Οι απόντες, Σιάντος και Μάρκος, έχουν εκτελεστεί από κόκκινα βόλια. Η καταδίκη post mortem του Σιάντου, σαν πράκτορα των Άγγλων και εχθρού της εργατικής τάξης, έχει την πόθεση να δόσει οριστικά τέρμα στην ιστορία του Ε.Α.Μ. — Ε.Λ.ΑΣ.

Ο Ζαχαριάδης μπορεί να γυρίσει τη σελίδα και ν' απαλλαγεί από τα φαντάσματα.

Ένα μέρος από τις ευθύνες πέφτει στον Καραγιώργη και στον Παρτσαλίδη. Όσο για τον Μάρκο, που δεν είναι παρών για ν' απαντήσει, φορτώνεται με όλα τα απαραίτητα στοιχεία για να γίνει «ένας αδέξιος αρριβίστας που δεν υπήρξε ποτέ κομμουνιστής».

Μέσα στη σχιζοφρένεια του εξορκισμού, η Κεντρική Επιτροπή καταγγέλλει τους προδότες, μοναρχικούς ή τιτοϊστές, σύμφωνα με τις ανάγκες και την έμπνευση της στιγμής, που «χτύπησαν πισώπλατα» την επανάσταση, σαν υπεύθυνους για τις τελευταίες αποτυχίες.

1.500 παρτιζάνοι, 1.500 Έλληνες εξόριστοι, που συγκεντρώθηκαν στη Βουλγαρία αφού θυσιάστηκαν για τον αγώνα, έρχονται να προστεθούν στον κατάλογο των θυμάτων.

Αυτή η παρανοϊκή διαστρέβλωση απέναντι στον ελληνικό λαό που αγωνίστηκε οχτώ ολόκληρα χρόνια, σφραγίζει το μέλλον για πολλά χρόνια. Η πραγματικότητα, όπως ο αποκεφαλισμένος Άρης, έχασε το πρόσωπό της. Από τη μια ως την άλλη άκρη, η ιστορία της Ελλάδας παραμορφώθηκε. Αλλά δεν θα πάψει ποτέ ν' αναζητάει, μέσα απ' το μπερδεμένο κουβάρι των μηχανορραφιών της αντίδρασης και των δήθεν επαναστατών, το αληθινό της πρόσωπο. Και τότε θ' αναγεννηθεί.

Τα μετέπειτα

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΡΚΙΝΟΒΑΤΕΙ

1951 -1952

Ίδρυση του Κόμματος της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (Ε. Δ.Α.) υπό την ηγεσία παλαιών προσωπικοτήτων —όχι κομμουνιστών— του Ε.Α.Μ. Η Ε.Δ.Α. παίρνει το 10,57% των ψήφων στις εκλογές της 9 του Σεπτέμβρη 1951. Ο Βενιζέλος, επιδιώκει συνασπισμό με τη Δεξιά. Ο αρχιστράτηγος Παπάγος, υποστηριζόμενος από τους Αμερικανούς, παραμένει σ' εφεδρεία. Ο Πλαστήρας κυβερνά στηριζόμενος σε μια πολύ αδύνατη πλειοψηφία του Κέντρου. Τα σχέδιά του για αμνηστεία παραμένουν νεκρό γράμμα.

30 του Μάρτη 1952: εκτέλεση του Μπελογιάννη.

Ο πρεσβευτής των Η.Π.Α. Πιουριφόυ, ασκεί πίεση για να ρίξει την κυβέρνηση και να κληθούν πάλι οι Έλληνες στις κάλπες με το πλειοψηφικό σύστημα που ευνοεί τον Παπάγο.

Ο Πλαστήρας, κουρασμένος και ξεπερασμένος από τα γεγονότα, ενδίδει κι αυτός στο πλειοψηφικό σύστημα.

Οι εκλογές της 16 του Νοέμβρη επιβεβαιώνουν τον θρίαμβο του Παπάγου. Με ποσοστό ψήφων 49,22%, συγκεντρώνει το 82,30% των εδρών της Εθνοσυνέλευσης.

1953-1956

Μια στρατιωτική συμφωνία μεταξύ Ελλάδος και Η.Π.Α. νομιμοποιεί την παρουσία των αμερικάνικων δυνάμεων στο ελληνικό έδαφος.

Οι εθνικές διεκδικήσεις των Κυπρίων εντείνονται. Ο ένοπλος αγώνας εξαπολύεται από την Ε.Ο.Κ.Α., που βρίσκεται υπό την ηγεσία του στρατηγού Γρίβα, ιδρυτή επί κατοχής της εξτρεμιστικής οργάνωσης της Δεξιάς Χ.

Θάνατος του στρατάρχη Παπάγου τον Οκτώβρη του 1955.

Οι Αμερικάνοι και το Παλάτι επιβάλλουν σαν διάδοχό του τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Ο Καραμανλής διαλύει το κόμμα του Παπάγου (Ελληνικός Συναγερμός) και ιδρύει την Ε.Ρ.Ε. (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) που κερδίζει την πλειοψηφία των εδρών στις εκλογές της 19 του Φλεβάρη 1956.

Για πρώτη φορά η Ε.Δ.Α. γίνεται δεχτή στο συνασπισμό της φιλελεύθερης αντιπολίτευσης που συγκεντρώνει το 44% των ψήφων. Ο Καραμανλής και οι Αμερικάνοι επωφελούνται για να επεκτείνουν τα έκτακτα μέτρα, επισείοντας το φόβητρο του «κόκκινου κινδύνου».

Φλεβάρης 1956 - 1958

20ό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης.

Η 7η Ολομέλεια του Κ.Κ.Ε. αναλαμβάνει την κριτική της πολιτικής γραμμής που ακολουθήθηκε τα τελευταία χρόνια. Οι συμφωνίες του Λιβάνου και της Caserta καταγγέλλονται σαν «αδικαιολόγητες

συνθηκολογήσεις» και η αποχή από τις εκλογές του 1946 σαν «εγκληματικό λάθος».

Αλλά η βασική εισήγηση συντάσσεται από τα έξη κόμματα της Κομινφόρμ. Το Κ.Κ.Ε. αποσταλινοποιείται εκ των έξω. Υφίσται την απελευθέρωσή του.

Τον Οκτώβρη του 1957 ο Ζαχαριάδης διαγράφεται από το Κ.Κ.Ε.

Ο Μπαρτζιώτας και ο Βλαντάς θ' ακολουθήσουν μερικές βδομάδες αργότερα.

Αυτοί που υποδείχνουν το νέο Γενικό Γραμματέα του Κ.Κ.Ε., Κώστα Κολιγιάννη, είναι και πάλι τα έξη κόμματα της Κομινφόρμ.

Στο μεταξύ ο Καραγιώργης, που θ' αποκατασταθεί αργότερα, πεθαίνει σ' ένα δωματιάκι, δίπλα στο κελάρι της ιδιωτικής κατοικίας του Ζαχαριάδη.

Ο Μάρκος θα ξαναμπεί στο Κόμμα για μερικό διάστημα (η κριτική του θα θεωρηθεί πολύ βίαιη και θα διαγραφεί πάλι το 1961).

Η φιλελευθεροποίηση μέσα στο Κόμμα εκδηλώνεται μ' ένα καινούργιο άνοιγμα που επιτρέπει μια πιο πλατειά συνένωση των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων. Οι παράνομες οργανώσεις του Κ.Κ.Ε. διαλύονται στην Ελλάδα και οι μαχητές του μπαίνουν στο πλαίσιο της Ε.Δ.Α.

Μάης 1958 - 1963

Η Ε.Δ.Α. παίρνει το 25% των ψήφων στις νέες εκλογές. Ο Καραμανλής επανεκλέγεται με 41,17% των ψήφων που του εξασφαλίζουν τα δύο τρίτα των εδρών του Κοινοβουλίου.

Η επιτυχία της Ε.Δ.Α. αναζωπυρώνει την αντικομμουνιστική εκστρατεία και προκαλεί νέα κύματα διώξεων.

Οι Αμερικάνοι, ανήσυχοι, καταφέρνουν να πείσουν τον Παπανδρέου και το Βενιζέλο να δημιουργήσουν μια τρίτη δύναμη ιδρύοντας ένα νέο κόμμα: την Ε. Κ. (Ένωση Κέντρου).

Νέες εκλογές διεξάγονται στις 29 του Οκτώβρη 1961 μέσα σε κλίμα τρομοκρατίας. Άμεσες στρατιωτικές επεμβάσεις λαβαίνουν χώρα στην επαρχία και οι εκλογικοί κατάλογοι πλαστογραφούνται (κατά τον Παπανδρέου 500.000 εγγραφές είναι παράνομες).

Ο Καραμανλής συγκεντρώνει το 50,81% των ψήφων και το 58,66% των εδρών. Η Ένωση Κέντρου, που παίρνει ψήφους από την Ε.Δ.Α., φτάνει το 33,66%.

Η αντιπολίτευση καταγγέλλει το «εκλογικό πραξικόπημα» αλλά ο Καραμανλής παραμένει ο άνθρωπος της εμπιστοσύνης των Αμερικάνων και κυβερνάει για δυο ακόμη χρόνια. Προσπαθεί να επιβάλει τη δύναμη του Κράτους στα ανώτερα κλιμάκια του στρατού που συνδέονται άμεσα με τις συνωμοσίες του Παλατιού κι έρχεται έτσι σε σύγκρουση με τη βασιλική οικογένεια.

Οι Κέννεντυ αρχίζουν να σκέφτονται μια λύση Κέντρου για την Ελλάδα.

Μάης 1963 - Νοέμβρης 1963

Η δολοφονία στη Θεσσαλονίκη του βουλευτή της Αριστεράς Λαμπράκη, προκαλεί τη λαϊκή κατακραυγή. Η συνενοχή της αστυνομίας και των παρακρατικών οργανώσεων της Δεξιάς που

καταγγέλλονται στη δίκη, μειώνουν το κύρος της κυβέρνησης.

Μισό εκατομμύριο άνθρωποι, μέσα σε μια ατμόσφαιρα βαρειά από την απειλή, ακολουθούν την κηδεία του Λαμπράκη στην Αθήνα.

Στις 18 του Μάη ο Καραμανλής υποβάλλει στο βασιλιά την παραίτηση της κυβέρνησής του.

Ο Πιπινέλης γίνεται πρωθυπουργός, στηριζόμενος σε μια πλειοψηφία δυο εδρών.

Ο Παπανδρέου απαιτεί καινούργιες εκλογές.

Νοέμβρης 1963 - Ιούλης 1965

Οι εκλογές της 8 του Νοέμβρη δίνουν στον Παπανδρέου τη σχετική πλειοψηφία (42,04% των ψήφων και 46% των εδρών).

Ο Παπανδρέου αρνιέται να κυβερνήσει με την υποστήριξη του 12% των ψήφων της Ε.Δ.Λ. και υποβάλλει την παραίτησή του στις 24 του Δεκέμβρη.

Νέες εκλογές λαβαίνουν χώρα στις 16 του Φλεβάρη 1964. Αυτή τη φορά η Ένωση Κέντρου συγκεντρώνει την απόλυτη πλειοψηφία (57% των εδρών).

Η Ελλάδα αρχίζει να βγαίνει δειλά από το σκοτάδι.

Η αστυνομική τρομοκρατία υποχωρεί στην επαρχία.

Τα έκτακτα μέτρα δεν καταργούνται αλλά ορισμένες διαδικασίες, όπως η δήλωση νομιμοφροσύνης, πέφτουν σε αδράνεια. Οι φάκελλοι των εξόριστων και των πολιτικών κρατουμένων επανεξετάζονται ατομικά, οι εκτοπίσεις καταργούνται. Χιλιάδες Έλληνες, που εδώ και έντεκα χρόνια σάπιζαν στα κελιά της φυλακής και της παρανομίας, ξαναβρίσκουν μια ατμόσφαιρα ελευθερίας.

Η Δεξιά ρίχνεται πάνω στον Παπανδρέου. Ο άνθρωπος που αρνήθηκε την υποστήριξη της Ε.Δ.Α., που προετοίμασε την είσοδο των Βρεταννών στην Ελλάδα τον Οκτώβρη του '44, θεωρείται κρυπτοκομμουνιστής κάθε φορά που κάνει ένα διστακτικό βήμα για την επαναφορά στη νομιμότητα.

Ο βασιλιάς Παύλος πεθαίνει το 1964 και η ανάρρηση στο θρόνο του Κωνσταντίνου, κάτω από τη σκιά της βασίλισσας - μητέρας Φρειδερίκης, ενισχύει την αντίδραση μιας υπερεξουσίας που υπερασπίζει τα «κεκτημένα δικαιώματά» της.

Η πολιτική της κυβέρνησης απέναντι στην Κύπρο, που σκέφτεται να προμηθευτεί σοβιετικό οπλισμό, δεν αρέσει στον Τζόνσον. Οι μέρες της ελευθερίας είναι μετρημένες.

Ο Παπανδρέου βρίσκεται στο κέντρο της διελκυστίνδας μεταξύ της συντηρητικής πτέρυγας του κόμματός του που έχει συσπειρωθεί γύρω από τον υπουργό Αμύνης Γαρουφαλιά, και της προοδευτικής πτέρυγας της οποίας ηγείται ο γιος του Ανδρέας Παπανδρέου, που υποστηρίζει τις δημοκρατικές και κοινωνικές διεκδικήσεις και την προσέγγιση της Αριστεράς.

Ο Παπανδρέου επιχειρεί να επιβάλει το κύρος του Κράτους στα Γενικά Επιτελεία αλλά προσκρούει στα βασιλικά ταμπού. Ξεσκεπάζει το σχέδιο «Περικλής» που κατηύθυνε την επέμβαση του στρατού στη νοθεία των εκλογών του 1961. Η αντίδραση του Γαρουφαλιά μεγαλώνει. Το κόμμα τον Κέντρου

απειλείται με αποσύνθεση.

Η απάντηση της Δεξιάς είναι άμεση. Κατηγορεί τον Παπανδρέου ότι ετοιμάζει συνωμοσία στο στρατό στηριζόμενος στη στρατιωτική Ανατρεπτική οργάνωση «Ασπίδα».

Στις 15 του Ιούλη 1965, ο Παπανδρέου επισκέπτεται το βασιλιά για να του αναγγείλει την πρόθεσή του ν' αντικαταστήσει τον Γαρουφαλιά. Ο Κωνσταντίνος αρνιέται να υπογράψει το διάταγμα. Ο πρωθυπουργός απειλεί να παραιτηθεί αν δεν γίνει ανασυγκρότηση της κυβέρνησής του. Παραβιάζοντας το Σύνταγμα της χώρας ο Κωνσταντίνος του απαντά: «Αφού το θέλετε έτσι, πολύ καλά. Μπορείτε να παραιτηθείτε!»

Ύστερα από είκοσι μήνες δημοκρατικής ανάρρωσης, οι δρόμοι της νομιμότητας ξανακλείνουν. Χιλιάδες Έλληνες που μόλις άρχιζαν ν' αποχτούν την ελευθερία τους θα ξαναγνωρίσουν την τρομοκρατία κι αργά ή γρήγορα τους περιμένουν οι φυλακές και τα ξερονήσια.

Το «βασιλικό πραξικόπημα» της 15 του Ιούλη, θα καταργήσει για πολύ καιρό την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος.

Ιούλης 1965-Απρίλης 1967

Στην Αθήνα και σ' όλες τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, μεγάλες λαϊκές διαδηλώσεις απαιτούν το σεβασμό της συνταγματικής νομιμότητας και της δημοκρατικής τάξης.

Το Παλάτι προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές διαφορές της Ένωσης Κέντρου και αποσπά βουλευτές από τη δεξιά του πτέρυγα.

Μια πρώτη κυβέρνηση, με επικεφαλής το Στεφανόπουλο, σχηματίζεται πάνω σ' αυτή τη βάση το Σεπτέμβρη του 1965.

Απέναντι στους «Αποστάτες» της Ένωσης Κέντρου, που βοήθησαν το εγχείρημα του βασιλιά, η τάση του Ανδρέα Παπανδρέου γίνεται ριζοσπαστικότερη.

Η ηγεσία της Ε.Δ.Α., στη μεγάλη της πλειοψηφία, έχει κηρυχτεί υπέρ της ενότητας δράσης, αλλά στο Βουκουρέστι οι θεματοφύλακες της ορθοδοξίας επαγρυπνούν.

Οι αποφάσεις του 1956 άναψαν μεγάλες φωτιές. Ύστερα από το 8ο Συνέδριο του 1961, τα στελέχη του εσωτερικού παραμερίστηκαν από όλες τις συζητήσεις και δέχονται τα ουκάζια του εξωτερικού.

Το σχήμα είναι πάντα το ίδιο. Μετά την Αθήνα, που ήταν αποκομμένη από το βουνό, το Βουκουρέστι, αποκομμένο από την Ελλάδα, εξακολουθεί τις εκκαθαρίσεις και νομιμοποιεί τη δυσπιστία. Στη διάρκεια του καλοκαιριού του 1965, σε περίοδο μεγάλης κρίσης, η Κεντρική Επιτροπή του Κολιγιάννη αποφασίζει να ανασυγκροτήσει τις παράνομες οργανώσεις του κόμματος στην Ελλάδα και να τις εντάξει λειτουργικά μέσα στα πλαίσια των υπεύθυνων οργανώσεων της Ε.Δ.Α. για να εξασφαλίσει την εφαρμογή της «καθαρής» και ορθόδοξης γραμμής που είχε χαραχτεί από την άλλη πλευρά του «Σιδηρού Παραπετάσματος».

Η Ε.Δ.Α. χάνει κάθε αυτονομία ελιγμών και οι επείγουσες αποφάσεις βουλιάζουν μέσα σε μια σχολαστική διαδικασία που υποσκάπτει σιγά - σιγά την ενότητα της Αριστεράς στην Ελλάδα.

Τα έκτακτα μέτρα, που είχαν χαλαρώσει με την κυβέρνηση Παπανδρέου, αποχτούν πάλι όλη την ισχύ τους. Η Νεολαία Λαμπράκη απειλείται με διάλυση, η στημένη δίκη του «Ασπίδα» κατευθύνεται

ουσιαστικά ενάντια στον Ανδοέα Παπανδρέου, που η τηλεκατευθυνόμενη πολιτική του Κ.Κ.Ε. από το Βουκουρέστι αρνιέται να τον περιβάλει με την εμπιστοσύνη της. Το Παλάτι επιχειρεί, σε μεγάλη κλίμακα, την εκκαθάριση του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας. Ο Στεφανόπουλος παραμερίζεται από την κυβέρνηση και την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Παρασκευόπουλος με την εντολή να πετύχει μια νέα συμμαχία της κεντρο-δεξιάς πριν από τη λήξη της κοινοβουλευτικής περιόδου. Το εγχείρημα αποτυγχάνει και ο Κανελλόπουλος που τον διαδέχεται αναλαμβάνει να συγκεντρώσει πάλι μια πλειοψηφία γύρω από την Ε.Ρ.Ε. (παλιό κόμμα τον Καραμανλή) και να διοργανώσει τις προσεχείς εκλογές.

Το Μάρτη του 1967, η Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ε. συνέρχεται στο Βουκουρέστι και εγκαινιάζει την 10η Ολομέλεια.

Οι αποφάσεις επιμένουν ιδιαίτερα, τις παραμονές των εκλογών, γύρω από τον κίνδυνο επίδρασης των αριστερών εκλογέων από την Ένωση Κέντρου. Οι προοπτικές για ενότητα δράσης απορρίπτονται ολοκληρωτικά, ενώ η πατροπαράδοτη Δεξιά και οι Αμερικάνοι ετοιμάζουν πραξικόπημα για την παραμονή ή την επομένη των εκλογών της 28 του Μάη. Αυτές οι εκλογές θ' αναβληθούν για πολύν καιρό.

Ανησυχιστικές φήμες κυκλοφορούν και η Αριστερά, διασπασμένη, δεν έχει προετοιμαστεί καθόλου για ν' αντιμετωπίσει μια πτώση που θα επιταχυνθεί από μια νέα πολιτική πραγματικότητα.

Στις 21 του Απρίλη 1967, ένα μήνα πριν από την ημερομηνία που είχαν καθορίσει τα Γενικά Επιτελεία και το Παλάτι, τα τανκς καταλαμβάνουν τις εισόδους όλων των δημόσιων κτιρίων της Αθήνας. Ένε τεράστιο κύμα συλλήψεων εξουδετερώνει τη δημοκρατική αντίσταση. Δεν είναι η παραδοσιακή Δεξιά που έχει καταλάβει την εξουσία, αλλά οι συνταγματάρχες που βρίσκονται έξω από τη στρατιωτική κλίκα του Παλατιού και οι οποίοι, χρησιμοποιώντας ένα σχέδιο καταστρωμένο από τη Σ.Ι.Α., ανατρέπουν όλες τις προβλέψεις.

21 Απρίλη 1967 - 1969

Ο Παπαδόπουλος και ο Παττακός αναλαμβάνουν να κάμουν την Ελλάδα μια «θωρακισμένη δημοκρατία», όπως είπε ο δεύτερος σε μια από τις μεταφορές του.

Ο αντικομμουνισμός και η ηθική τάξη (απαγόρευση ορισμένων έργων του Αριστοφάνη από το θέατρο, του Σοφοκλή και του Αισχύλου, των συγχρόνων μαθηματικών, της μίνι φούστας, των μακριών μαλλιών, ή του να λες ότι ο Σωκράτης ήταν παιδεραστής). Αποτελούν το βασικό τους πρόγραμμα.

Ο βασιλιάς, που βρέθηκε μπροστά σε τετελεσμένο γεγονός, νομιμοποιεί προσωρινά το πραξικόπημα.

Σε μερικές εβδομάδες, τα ξερονήσια της Γυάρου, της Λέρου και οι φυλακές, γεμίζουν. Χιλιάδες Έλληνες που μόλις είχαν αρχίσει να ξεπροβάλουν από το σκοτάδι, πάνε πάλι να σαπίσουν στα κελλιά τών συνταγματαρχών. Χιλιάδες άλλοι ξαναπαίρνουν το δρόμο του εκπατρισμού.

Από τις αρχές του Μάη, η αντίσταση αρχίζει να οργανώνεται δειλά - δειλά. Το Κομμουνιστικό Κόμμα και η Ε.Δ.Α. αναγγέλλουν το σχηματισμό του Πατριωτικού Μετώπου, που θα συνεργαστεί με δυο νέες οργανώσεις, τη Δημοκρατική Άμυνα, που την αποτελούν μέλη της Αριστεράς πτέρυγας της Ένωσης Κέντρου, και με το Π.Α.Κ. (Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα), που συγκροτεί ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Οι δραστηριότητες αυτής της αντίστασης είναι ακόμα περιορισμένες, αλλά πραγματοποιούν στη βάση μια εμβρυακή ενότητα.

Στις 13 του Δεκέμβρη 1967, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, στηριζόμενος στους στρατηγούς και τους οικονομικούς κύκλους που συνδέονται με το Παλάτι, προσπαθεί να ξαναπάρει την πρωτοβουλία που έχασε μέσα από τα χέρια του οχτώ μήνες πρωτύτερα. Με μια οπερεττική σκηνοθεσία καλεί το στρατό και τον πιστό λαό του να εξεγερθούν ενάντια στη χούντα. Αλλά οι υποθέσεις του Παλατιού και το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών της Δεξιάς, δε συγκινούν κανένα. Η υπόθεση καταλήγει σε φιάσκο. Ο Κωνσταντίνος αναγκάζεται να καταφύγει στη Ρώμη. Οι άνθρωποί του διώχνονται από την κυβέρνηση. Το πορτραίτο του μένει κρεμασμένο στις βιτρίνες των κουρείων, μια αντιβασιλεία εξασφαλίζει τη συμβολική συνέχεια της μοναρχίας, αλλά οι συνταγματάρχες έχουν ελεύθερα τα χέρια τους.

Μπροστά στο τετελεσμένο γεγονός, οι δυτικές και ανατολικές Μεγάλες Δυνάμεις κάνουν ορισμένες πλατωνικές διαμαρτυρίες και καταλήγουν ν' αποκαταστήσουν ομαλές διπλωματικές σχέσεις με την Έλλάδα.

Το Φλεβάρη του 1968, η 12η Ολομέλεια του Κ.Κ.Ε., όπως την παλιά καλή εποχή, προβαίνει σ' εκτίμηση των τελευταίων εξελίξεων. Αφού απομακρύνει πρώτα τους εκπροσώπους του εσωτερικού, καταφεύγει στις μεθόδους του Ζαχαριάδη και επιρίπτει όλες τις ευθύνες στην ομάδα του Παρτσαλίδη.

Αλλά τώρα η βάση αντιδρά. Οι τρεις αποκλεισμένοι —ο Παρτσαλίδης, ο Ζωγράφος και ο Δημητρίου— καταλαμβάνουν το ραδιοφωνικό σταθμό του κόμματος και καταγγέλλουν τις μεθόδους της ηγεσίας και τα λάθη των τελευταίων ετών. Ο Κολιγιάννης μειοψηφεί. Εγκαταλείπει τη Ρουμανία, αρνείται να οργανώσει μια συνδιάσκεψη όλων των κομματικών οργανώσεων και επιμένει να αυτοπροβάλλεται σαν θεματοφύλακας της ορθοδοξίας. Το σχίσμα έχει επέλθει.

Στην Ελλάδα οι συνταγματάρχες προτείνουν στο λαό ένα σχέδιο συντάγματος. Το δημοψήφισμα γίνεται στις 20 του Σεπτέμβρη 1968 υπό τη σκιά του στρατιωτικού νόμου. Τα επίσημα αποτελέσματα ισχυρίζονται ότι το 92% του ελληνικού λαού επιδοκιμάζει τις θεμελιώδεις επιλογές του καθεστώτος. Τα έκτακτα μέτρα και η καθημερινή δραστηριότητα της Ασφάλειας, εξακολουθούν να καταστέλουν τις πολιτικές και ατομικές ελευθερίες.

Στις 3 του Νοέμβρη, ένα τεράστιο πλήθος συγκεντρώνεται στην πλατεία Συντάγματος για ν' ακολουθήσει την κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου.

Η χειρονομία του 1964 και η πρόσφατη καταδίωξη έχουν περιβάλλει τον άνθρωπο του 1944 μ' ένα δημοκρατικό φωτοστέφανο. Αυτό το πλήθος, που χάρη σ' αυτή την κηδεία, ανασαίνει πάλι για μια στιγμή ελεύθερα, ξαναβρίσκει κατά κάποιο τρόπο τον εαυτό του στην αμφίβολη μορφή του παλιού κεντρώου ηγέτη. Η πλατεία βρίθει από αστυνομικούς με πολιτικά και χαφιέδες. Μερικές φωνές ρίχνουν τα πρώτα συνθήματα: «ΚΑΤΩ Η ΧΟΥΝΤΑ!», «ΚΑΤΩ Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ!». Τα βλέμματα διασταυρώνονται για ένα δευτερόλεπτο. Κι απότομα μισό εκατομμύριο φωνές ξεσπούν, εκφράζοντας την οργή της Ελλάδας. Αυτό είναι το αληθινό δημοψήφισμα.

Κατά το τέλος του 1968, το «Γραφείο Εσωτερικού» του Κ.Κ.Ε. αποφασίζει να αναλάβει την ευθύνη και τη διεύθυνση όλων των οργανώσεων για να προετοιμάσει τη σύγκληση ενός αντιπροσωπευτικού συνεδρίου του συνόλου των Ελλήνων κομμουνιστών. Το νέο πρόσωπο του κόμματος που θα προκύψει απ' αυτό το συνέδριο ίσως θα είναι, επιτέλους, το πρόσωπο της ελληνικής επανάστασης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΑΣΗΣ—ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ: «Ο Ελληνικός Δημοκρατικός Στρατός», Paris, France d' abord, 1948.

ΜΠΑΡΤΖΙΩΤΑΣ (Β.): «Η πολιτική των στελεχών του Κ.Κ.Ε. στα τελευταία δέκα χρόνια», Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., 1950.

BYFORD —JONES (W.): "The Greek Trilogy", London, Hutchinson, 1945.

CAPPEL (RICHARD): "Simiomata", London, Macdonald, 1946.

CHURCHILL (WINSTON S.): «Απομνημονεύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου» (κυρίως στους τόμους V και VI).

CLARK (ALAN): "La Chute de la Crète", Paris Laffont, 1965.

CRITIS: "Mort et Renaissance d' un Parti communiste", εις Politique aujourd' hui", No 4, avril, 1969.

DARIVAS (BASILE): "De la Resistance à la Guerre civile en Grèce", εις "Recherches internationales", No 44-45, 1964.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (Δ.Ν.): «Αντάρτης στα βουνά της Ρούμελης», Αθήνα, 1955.

DJILAS (MILOVAN): "Conversations with Stalin", New York, Harcourt, Brace and World, 1962.

DZELEPY (E.N.): "Le drame de la Resistance grecque", Paris 1946.

ΓΛΗΝΟΣ (ΔΗΜΗΤΡΗΣ): «Τι είναι και τι θέλει το Ε.Α. Μ.», Αθήνα, «Τα νέα βιβλία», 1944.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: "Le double jeu de Churchill", εις "Les Temps Modernes", No 109, janv. - févr. 1955.

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ (ΦΟΙΒΟΣ): «Το Αντάρτικο», Αθήνα 1964.

HAMPE (ROLAND): "Die Rettung Athens", Wiesbaden, 1951.

HAMSON (DENYS): "We fell among Greeks", London, Jonathan Cape, 1946.

HILLGRUBER (ANDREAS): "Les entretiens secrets d' Hitler", Paris, Fayard, 1969.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: "Kriegstagebuchdes Oberkommandos der Wehrmacht", Frankfort-am-Main, 1963.

ΙΩΑΝΝΟΥ (Λ.): «Η Μέση Ανατολή 1941—1945», εις «Εθνική Αντίσταση», Πράγα, 1963.

ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ—ΓΥΦΤΟΔΗΜΟΣ (ΚΩΣΤΑΣ): «Τα Δεκεμβριανά», «Τα Νέα Βιβλία», 1945.

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: Επιστολή στην Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. δημοσιευμένη εις «Νέος Κόσμος» 8, Αύγουστος 1950, με τίτλο: «Η λικβινταριστική αντικομματική πλατφόρμα του Κώστα Γυφτοδήμου».

KEDROS (ANDRE): "Peuple roi", Paris, Editeurs Français réunis, 1966.

—"La résistance grecque" (1940—1944), Paris Laffont, 1966.

ΚΟΥΦΟΣ (ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ): "Nationalism and Communism in Macedonia", Θεσσαλονίκη, 1964.

COUSOULAS (D.G.): "The Price of Freedom", Syracuse, Syracuse University Press, 1953.

ΛΑΓΔΑΣ (ΠΑΝΟΣ): «Άρης Βελουχιώτης», Αθήνα, 1964.

LEEPER (SIR REGINALD): "When Greek meets Greek", London, Chatto and Windus, 1950.

LIVADIS (J.): "Bref résumé d' un drame de vingt-cinq ans", εις "Politique aujourd' hui", No 4, avril 1969.

«ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΟΥ Ε.Α.Μ.», Τρίκαλα, 1945.

«ΚΥΑΝΗ ΒΙΒΛΟΣ», Δημ. Κυβέρνηση της Ελλάδας, Αύγ. 1948.

«ΚΥΑΝΗ ΒΙΒΛΟΣ (ΔΕΥΤΕΡΗ)», Δημ. Κυβέρνηση της Ελλάδας, Αύγ. 1949.

«ΚΥΑΝΗ ΒΙΒΛΟΣ» (ΤΡΙΤΗ), Δημ. Οργανώσεις της Ελλάδας, Σεπτ. 1950.

LOVERDO (COSTA DE): "Les Maquis rouges dans les Balkans', Paris, Stock, 1967.

LOVERDO (COSTA DE): "Le Bataillon sacré", Paris, Stock.

MAC NEILL (W.H.): "The Greek Dilemma", London, Gollancz, 1947.

MEYNAUD (JEAN): "Les Forces politiques en Grèce", Lausanne, 1965.

MEYNAUD (JEAN): "Rapport sur l' abolition de la Démocratie en Grèce", Montreal, Etudes de Sciences politiques, 1965.

MICHEL (HENRI): "Les Mouvements chandestins en Europe", Paris, P.U.F. 1965.

MILLIEX (ROGER): "A 1' école du Peuple Grec", Paris, 1946.

MYERS (E.C.W.): "The Greek Entaglement", London, Hart Davis, 1955.

NEUBACHER (HERMANN): "Sonderauftrag Sudost", Gottingen, 1956.

NOEL - BAKER (FRANCIS): "The whole story", London, Hutchinson. 1946.

O' BALLANCE (EDGAR): "The Greek civil war" (1944— 1949), London, Faber and Faber, 1966.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Γ.): «Η απελευθέρωσις της Ελλάδος», Αθήνα, 1945.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Γ.): «Ο τρίτος γύρος», Αθήνα, 1948.

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ (ΚΟΜΝΗΝΟΣ): «Ο Δούρειος Ίππος», Αθήνα, 1957.

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ (ΚΟΜΝΗΝΟΣ): «Η Εθνική Αντίστασις», Αθήνα, 1947.

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ (ΚΟΜΝΗΝΟΣ): "La Resistance grecque et les Alliés", "Congrès international de l' histoire de la Résistance", Milano, 1961.

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ (ΚΟΜΝΗΝΟΣ): «Τα Τάγματα Ασφαλείας», «Ιστορική Επιθεώρηση», τ. 5.

ΠΥΡΟΜΑΓΛΟΥ (ΚΟΜΝΗΝΟΣ): «Ο Καρτάλης και η εποχή του», Αθήνα, 1965.

ΣΑΡΑΦΗΣ (Στέφανος): «Ο Ε.Λ.Α.Σ.», Αθήνα, 1946.

SHEPPARD (Col. A. W.): "Les enfants grecs ont retrouvé la paix et la liberté", Paris, 1948.

SCHRAMM (STUART): "Mao-tse-Tung", Baltimore, Penguin Books, 1966.

STAVRIANOS (NICOLAS): "A Study in Resistance Organisation", εις "Journal of Modern History", March-December 1952.

STETTINIUS Jr. (E.R.): «Yalta, Roosvelt et les Russes", Paris, 1945.

SVORONOS (NICOLAS): "Histoire de la Grèce moderne", Paris, P.U.F., 1953.

TERY (SIMONE): "Ils se battent aux Thermopyles", Paris, Hier et Aujourd' hui, 1948.

TSOUCALAS (CONSTANTINE): "The Greek Tragedy", London, Penguins, 1965.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ (Ε.Ι.): «Ελληνικές ανωμαλίες στην Μέση Ανατολή», Αθήνα, Αετός, 1945.

ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ (ΜΑΡΚΟΣ): «Επιστολή στην Κ.Ε. του Κ. Κ.Ε. δημοσιευμένη με τίτλο «Η οππορτουνιστική πλατφόρμα του Μάρκου Βαφειάδη», «Νέος Κόσμος», 1950.

ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ (ΜΑΡΚΟΣ): «Παρέμβαση στην 7η Ολομέλεια της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., «Νέος Κόσμος», Απρίλης — Μάης 1957.

VOIGT (F.A.): "The Greek Sedition", London, Holler and Carter, 1948.

«ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ», παράνομο περιοδικό που εξέδιδε στα γαλλικά η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση από την 20 Μαΐου 1948 (20 τεύχη).

VOUKMANOVIC—TEMPO (S.): Über die Volksrevolution in Griechenland", Belgrade, 1950.

VOUKMANOVIC—TEMPO (S.): "How and Why the People's Liberation Struggle of Greece met with defeat", London, 1950.

WILSON OF LIBYA (LORD): "Eight years overseas", London, 1948.

ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ—ΑΓΓΕΛΟΥΛΗΣ (ΑΝΤΩΝΗΣ): «Βροντάει ο Όλυμπος», Αθήνα, Εκδόσεις, 1964.

WOODHOUSE (C.M.): "Apple of Discord", London, Hutchinson, 1948.

WOODHOUSE (C.M.): "Zur Geschichte der Resistance in Griechenland", εις "Vierteljahrshefte zur Zeitgeschichte", avril 1958.

WOODHOUSE (C.M.): "The oath of Hippocrates", και "The Code", εις "One Omen", London, 1949.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ (Ν.): «Δέκα χρόνια πάλης», Κ.Ε. του Κ. .Ε., 1950.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ (Ν.): «Καινούργια Κατάσταση, Καινούργια Καθήκοντα», Λευκωσία, 1950.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ (Ν.): «Θέσεις για την ιστορία του Κ.Κ.Ε.», Αθήνα, Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., 1945.

ΖΕΥΓΟΣ (Γ): «Η λαϊκή αντίσταση του Δεκέμβρη», Αθήνα, Ρήγας, 1945.

Οι «ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΙ» ΤΥΠΩΘΗΚΑΝ ΤΟΝ ΝΟΕΜΒΡΗ — ΔΕΚΕΜΒΡΗ ΤΟΥ 1974 ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ», ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 5, Δ΄ ΟΡΟΦΟΣ, ΤΗΛ. 32.13.386, ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΕΞΑΝΤΑΣ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΘΑΝ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ Πανεπιστημίου 39, τηλ. 32.46.633

---

[1] Αρχαίο χειρόγραφο σε περγαμηνή που το έσβησαν οι αντιγραφείς για να το ξαναχρησιμοποιήσουν.

[2] Ορέστης.

[3] André Kedros, «La Résistance grecque», Paris, Laffont, 1966, σ. 138.

[4] Ο Πλαστήρας υπήρξε αρχηγός πολλών δημοκρατικών επαναστάσεων, πραξικοπημάτων και συνωμοσιών, το 1922 - 23 και το 1935.

[5] Eddie Myers, «The Greek Entaglement», London, 1945, σ. 78 κ. ε.

[6] Andréas Hillgrubcr, «Kriegtagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht», τ. II, Frankfort - am - Main, 1963, σ. 1030.

[7] Denys Hamson, «We fell among Greeks», London, 1946, σ. 104.

[8] C. M. Woodhouse, «Zur Geschichte der Resistance in Griechenland», Vierteljahrshefte zur Zeitgeschichte, April 1959, σ. 141.

[9] Lord Wilson of Libya, «Eight Years Overseas», London, 1948, σ. 167.

[10] Kosta de Loverdo, «Les Maquis Rouges des Balkans, 1941-1945, Grèce - Yougoslavie - Albanie», Stock 1967, σ. 145.

[11] C. M. Woodhouse, «Apple of Discord», London 1948, σ. 74. Το απόσπασμα του Woodhouse και το τηλεγράφημα του Ζέρβα, από το βιβλίο του Loverdo, op. cit., σ. 132.

[12] E. Myers, op. cit. σ. 114, 115.

[13] E. Myers, op. cit. 112.

[14] Στ. Σαράφη, «Ο Ε.Λ.Α.Σ.», Αθήνα 1958. σ. 98-99.

[15] Το παραθέτει ο A. Kedros, op. cit., σ. 280 κ. έ.

[16] A. Hillgruber, op. cit., τ. II, σ. 826.

[17] Churchill, «Απομνημονεύματα του Β' Παγκ. Πολέμου», τ. V, βιβλ. 2, σ. 220.

[18] Ε. Τσουδερός, «Ελληνικές ανωμαλίες στη Μέση Ανατολή», Αθήνα 1945, σελ. 8-9.

[19] Ε. Τσουδερός, op. cit. σ. 32.

[20] Τσουδερός, op. cit., σ. 28 - 29.

[21] «Ακρόπολις», 5 Απριλίου 1960.

[22] Churchill, «Απομνημονεύματα», τ. V, βιβλ. 2, σ. 213 - 214.

[23] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 217.

[24] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 217.

[25] Στο ίδιο, σ. 218.

[26] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 218-219.

[27] Loverdo, op. cit., σ. 226.

[28] Loverdo, op. cit., σ. 227.

[29] Loverdo, op. cit., σ. 228.

[30] Hermann Neubacher, «Sonderauftrag Südost», Göttingen, 1956, σ. 204.

[31] Loverdo, op. cit., σ. 240.

[32] Loverdo, op. cit., σ. 247.

[33] John Mulgan, «Report - Experience», London, 1947.

[34] Churchill, op. cit., τ. V. σ. 220-221.

[35] Κομν. Πυρομάγλου, «Ο Δούρειος Ίππος», Αθήναι, 1957, σ. 216.

[36] C. Woodhouse, op. cit., σ. 146-147.

[37] Loverdo, op. cit., σ. 276.

[38] Churchill, op. cit. τ. V, βιβλ. 2, σ. 222.

[39] Churchill, op. cit. τ. V, βιβλ. 2, σ. 228.

[40] Churchill, op. cit. τ. V, βιβλ. 2, σελ. 223 - 224.

[41] Churchill, op. cit. τ. V, βιβλ. 2, σ. 227.

[42] Churchill, op. cit. τ. V. βιβλ. 2, σ. 228.

[43] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 230.

[44] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 230-231.

[45] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 232.

[46] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 2, σ. 282.

[47] Γ. Παπανδρέου, «Ο Τρίτος Γύρος», Αθήνα 1948, σ. 16.

[48] Σαράφης, op. cit., σ. 340.

[49] Loverdo, op. cit., σ. 299.

[50] Woodhouse, op. cit., σ. 191.

[51] Kedros, op. cit., σ. 419.

[52] Παπανδρέου, op. cit., σ. 32-33.

[53] Loverdo, op. cit., σ. 301.

[54] Σαράφης, op. cit., σ. 388.

[55] «Στ' άρματα! Στ' άρματα!», τ. II, σ. 21, Kedros, σ. 446.

[56] Loverdo, op. cit., σ. 312.

[57] Kedros, op. cit., σ. 424.

[58] Πυρομάγλου, «Η Εθνική Αντίστασις», Αθήναι 1947, σ. 122.

[59] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 111-112.

[60] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 116.

[61] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 112 -113.

[62] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 114.

[63] Loverdo, op. cit., σ. 335.

[64] Μπαρτζιώτας, «Η πολιτική των στελεχών του Κ.Κ.Ε. στα τελευταία δέκα χρόνια», σ. 48.

[65] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 1, σ. 294.

[66] Churchill op. cit., τ. 1, σ. 234 - 235.

[67] Roland Hampe, «Die Rettung Athens», Wisbaden, 1965, σ. 17-90.

[68] Hampe, op. cit., σ. 104.

[69] Hampe, op. cit., σ. 98.

[70] Kedros, «Peuple roi», σ. 225.

[71] Loverdo, op. cit., σ. 352.

[72] Churchill, op. cit., τ. V, βιβλ. 1, σ. 297-298.

[73] Mac Neill, «The Greek Dilemma», London 1947, σ. 130.

[74] Leeper, op. cit., σ. 104.

[75] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 300.

[76] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 301.

[77] Churchill, op. cit., VI, βιβλ. 4, σ. 304.

[78] Churchill, ibid., σ. 305 - 306.

[79] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 306.

[80] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 307.

[81] Churchill, ibid., σ. 303.

[82] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 312.

[83] Churchill, op. cit, τ. VI, βιβλ. 1, σ. 316.

[84] Churchill, ibid., σ. 319.

[85] Churchill, ibid., σ. 319-320.

[86] Churchill, ibid., σ. 314.

[87] Churchill, ibid., σ. 230-321.

[88] Churchill, ibid., σ. 321-322.

[89] Kedros, op. cit. σ. 499.

[90] Churchill, op. cit, τ. VI, βιβλ. 1, σ. 325-326.

[91] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 327.

[92] Churchill, op. cit. τ. VI, βιβλ. 1, σ. 329-330.

[93] Churchill, op. cit, τ. VI, βιβλ. 1, σ. 330-331.

[94] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 331.

[95] Churchill, op. cit., τ. VI, βιβλ. 1, σ. 334.

[96] Lepper, op. cit, σ. 148.

[97] Πρακτικά της 12ης Ολομέλειας.

[98] Στο ίδιο.

[99] «Ριζοσπάστης», 25 Αυγούστου 1946.

[100] «Το 7ο Συνέδριο του Κ.Κ.Ε.», Αθήνα, 1945.

[101] Στο ίδιο, σ. 7.

[102] «Ελευθερία», 11 Δεκεμβρίου 1945.

[103] Πρακτικά του Συμ. Ασφαλείας, 1ο έτος, Συμπλήρωμα αρ. 1, Παράρτημα 3, σ. 73.

[104] Ν. Ζαχαριάδης, «Νέα κατάσταση, νέα καθήκοντα», Κύπρος 1950, σ. 38.

[105] 7η Ολομέλεια της Κ. Ε. 1957.

[106] «Ελεύθερη Ελλάδα», 19 Μαρτίου 1946.

[107] «Η αλήθεια για την Ελλάδα», Κυανή Βίβλος της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης, Αύγουστος 1948, σ. 16.

[108] «Βήμα», 20 Μαρτίου 1946.

[109] J. Meynaud, «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα».

[110] Γράμμα του Μάρκου στην Κ. Ε., Οκτώβοης 1957.

[111] Μάρκος.

[112] Μάρκος.

[113] Μάρκος.

[114] A. W. Sheppard, London, April 1948.

[115] Μάρκος.

[116] Edgar O' Ballance, «The Civil War», London 1966, σ. 131.

[117] «Le Monde», 19 Μαρτίου 1947.

[118] J. Meynaud, op. cit., σ. 400.

[119] «Le Monde», 20-21 Σεπτεμβρίου 1947.

[120] «Daily Mirror», 5 Ιουλίου 1947.

[121] Edgar O' Ballance, op. cit., σ. 155.

[122] «Νέος Κόσμος», τόμ. 8, Αύγουστος 1950, σελ. 478.

[123] Μάρκος.

[124] Μάρκος.

[125] Stuart Schramm, «Μάο - Τσε - Τούνγκ», Penguin, 1966, σ. 155.

[126] Μάρκος.

[127] Μάρκος.

[128] Ηλίας Ηλιού, Συνέδριο των νομικών της Δ. Ευρώπης για την αποκατάσταση των ελευθεριών στην Ελλάδα, 26 Μαΐου 1962.

[129] Καραγιώργης.

[130] Καραγιώργης.